Володимир СЕРГІЙЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ ЗДВИГ

1941-1955

Наддніпрянщина

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТР УКРАЇНОЗНАВСТВА

Володимир СЕРГІЙЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ ЗДВИГ: НАДДНІПРЯНЩИНА. 1941—1955

Українська Видавнича Спілка
Київ—2005

ББК 63.5 (4 Укр.)
С 33

Сергійчук Володимир. Український здвиг: Наддніпрянщина. 1941—1955. — К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. — 836 с.

У книзі, яка завершує п'ятитомне видання документів і матеріалів про український національно-визвольний рух за відновлення й утвердження власної держави нашого народу з початком Другої світової війни, розповідається про Український здвиг на Наддніпрянщині в 1941—1955 роках.

Видання розраховане на всіх, хто цікавиться історією України.

Автор висловлює щиру подяку за фінансову підтримку голові Київської обласної державної адміністрації Євгену Жовтяку, Київській обласній організації Української народної партії, Василю, Ніні та Богдану Коноплястим (м. Сквира Київської області), вихідцю з Вчорайшого на Житомирщині Анатолію Мельнику, уродженці Полтави Катерині Решетник-Довбенко і Ростиславу Довбенку (Пітсбург, США).

© Володимир Сергійчук
© Михайло Черненко, художнє оформлення
© Тетяна Сергійчук, іменний покажчик
© Українська Видавнича Спілка

ISBN 966-7060-75-6

ВСТУПНЕ СЛОВО

Українська національна революція, що розпочалася навесні 1917, в наступні три роки не встигла по-справжньому використати енергію народних мас для самоствердження власної державності. Не виправдав надій у цьому плані і Другий Зимовий похід, який не підняв загальнонаціонального збройного повстання для повалення більшовицької влади в Україні. Відтак Наддніпрянщина потрапила під опіку того ж "старшого брата", де "бряжчали по-старому тюремні ланцюги, ще за Петра І-го ковані, свистіла, в'ючись, як гадина, дротяна нагайка, сплетена в хвилину натхнення давнім предком більшовицького імперіалізму — садистом Іваном Лютим, ну й виконував своє завдання в руках чекістів, а згодом енкаведистів, несхибний тульський наган, щодень наново забарвлюючи сірі стіни катівні яскравою барвою державного прапора" (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України — ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 5).

Справа в тому, що російські більшовики й не думали валити царської тюрми народів: навпаки, "зеленою цвіллю покриті мури горезвісної катівні, що під недолугою рукою царських паралітиків в багатьох місцях трісли й захиталися, вони щиро підперли своєю спиною" й витворили "братерську сім'ю радянських народів", де українцям Москва надала можливість мати власну державність у формі УРСР. Це була та форма державності, про яку вже краще не скажеш: "О, Радянська Україна — це не тільки химерний міраж, чарівне плетиво прекрасних ілюзій, кольориста миляна банька, це щось без міри грізніше, злочинніше. Це жертвенний козел, якого найвищий жрець Сталін хоче заколоти для слави своєї тюрми-імперії. Це його спроба методами брехні, облуди, провокації і терору надягнути на тіло й душу небезпечної для нього, політично зрілої, активної 45-мільйонової нації московську "смирительную рубаху". Найяскравіший приклад

політичного бандитизму в світовій історії"(*там само.* — Арк. 7).

Однак справжні українські патріоти на Наддніпрянщині не складали зброї: не було повіту, де б не діяли повстанські організації, не було волості, куди б не просочилися їхні повпреди, що в'язали незримими нитками провідників зі свідомими селянами, формуючи всенародний здвиг під гаслом "Вмерти або перемогти!". Хай тільки покажеться наше військо, заявляли тоді в окупованій російськими більшовиками Україні, "всі підуть — ніхто не останеться: старі і малі підуть, і жінки підуть. Дайте тільки патронів і винтовок, давайте бомб — всі підуть" (*там само*: Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 541. — Арк. 34).

За словами одного з повстанських отаманів на київському Поліссі — Петра Петрика, "найкращі з учителів, лікарів, лісничих і всієї сільської інтелігенції — члени нашої організації. Найстатечніші і найвпливовіші з селян — також. Всі офіцери, що не брали участи у нашій армії УНР, тепер готові на перший поклик покласти за неї свої голови. Селяни-фронтовики, що сиділи тоді й чухались, тепер скрегочуть зубами. Маємо старшин із загонів Мордалевича, Соколовського, Орлика..." (цит. за: *Полтава Л.* Українські повстанські загони в 1919—1920 роках (за новими совєтськими документами) //Вісті комбатанта. — 1967. — Ч. 5, 6. — С. 31).

Повстанський рух на весну 1922 року, незважаючи на поразку листопадового чину, набував усе більшого розмаху, тож більшовицька влада почала застосувати ще жорстокіші репресії до українського селянства. Настільки це питання було важливим для неї, що політбюро ЦК КП(б)У за участю Мануїльського, Фрунзе, Петровського, Чубаря, Лебедя, Кона, Квірінга, Скрипника, Рухимовича і Мініна навіть по дорозі до Москви розглядало питання про розширення каральних акцій на Правобережній Україні. Тоді, 25 березня, прямо в поїзді, було ухвалено рішення про необхідність залишити за надзвичайними комісіями право застосовувати вищу міру покарання. Для розгляду справ українських повстанців названі більшовицькі керівники ухвалили створити трійки з голови губвиконкому, секретаря губкому партії і голови губчека (Центральний державний архів громадських об'єднань України — ЦДАГОУ: Ф. 1.— Оп. 6. — Спр. 29. — Арк. 59).

Незважаючи на те, що відтепер в Україні розстрілювали всіх, хто мав тавро "петлюрівця", завдаючи непоправного удару національно-визвольному рухові, збройні сутички з більшовиками продовжувалися в різних регіонах. Стероризоване чекістами населення продовжувало вірити в повернення Петлюри з великою армією, пошепки переказуючи легенди про героїчних борців проти комуністичного режиму. Про повстанського отамана Клітку, що оперував на Полтавщині, наприклад, передавали, що він "пробивав до десятка комуністів однією кулею", а щоб утекти в черговий раз із в'язниці, то він намалював на стіні тюремної камери човен, сів у нього і ...виплив на волю... (*Полтава Л.* Повстанці на півдні України в 1920—1921 роках //Вісті комбатанта. — 1967. — Ч. 3. — С. 32).

З таємних матеріалів, у яких представниками каральних органів більшовицької влади дається політична характеристика населених пунктів Радомишльського району Житомирської області, наприклад, можна довідатися, що в більшості з них у 20—30 роки минулого століття діяли повстанські відділи, які збройно виступали проти утвердження комуністичного ладу. І цей повстанський рух множився новими загонами по всій Наддніпрянщині.

Такого Москва не могла простити українцям. Сотні повстанців було закатовано, тисячі їх разом з національно-свідомою інтелігенцією освоювали Сибір і Соловки, а тих заможних хліборобів, яких не встигли розкуркулити, прирекли на голодну смерть, забравши до останньої зернини український хліб.

Після цього розпочалася нагінка на українську духовність на всіх розселеннях нашого народу — від Балтики до Тихого океану закриваються українські школи, припиняється випуск української преси. Українців Кубані, Слобожанщини, Поволжя, Північного Казахстану і Далекого

Сходу трактують як петлюрівців, котрі саботують побудову соціалізму в СРСР. І на східноукраїнських землях місцеве населення позбавляється можливості національно-культурного розвитку, оскільки заборонялися традиційні освітні товариства, закривалися школи, патріотична преса, свідома професура усувалася від наукової праці, а відтак засобів для існування.

Усе, здавалося, зробили російські більшовики, аби п'ятирічками терору придушити розвій українського національно-визвольного руху, аби українцеві перехотілося бути самостійником, аби він забув свої предківські традиції і виховувався на історії та культурі тільки "старшого брата". Але життя ламало їхні плани, бо не скорилися в сталінських гулагах учасники Української національної революції в 1917—1921 роках, піднімалася українська молодь, яка з другої половини 30-х мусіла з фальшивими паспортами сама влаштовувати собі життя, затаївши ненависть до того, хто зруйнував її життя.

Спочатку молодь думала критично, потім почала напівпошепки говорити про те, чого не можна було казати вголос. Затим з'явилися листівки. У Верхівнянському технікумі на Житомирщині, наприклад, вони були настільки відверто антирадянськими, що влада заарештувала велику кількість студентів. Але ніхто з них не признався енкаведистам про походження листівок (ЦДАГОУ: Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 130. — Арк. 64).

Така молодь вже готувалася до нового Українського здвигу в ім'я відновлення державності власного народу. Вона, до речі, вже розуміла, що за тих умов державу можна здобути збройною силою. А потім через демократію й дисципліну забезпечити лад для усього народу.

Але ті, хто брав на себе відповідальність за цей новий Український здвиг, усвідомлювали, що державу легше здобути, ніж закріпити це святе право бути господарем на своїй батьківській землі.

Природно, для такої праці потрібні були мільйони жертовних фахівців, яких на рідних землях залишалося обмаль, бо найкращі хлібороби вивезені як куркулі до Сибіру, найсвідоміші вчителі й священики знищені, інші — застрашені.

Тому треба було їх готувати там, де була можливість, на західних окраїнах українських земель, в еміграції, де тисячі колишніх петлюрівців чекали поклику до походу. Там же зродився і Провід, котрий узяв на себе відповідальність за творення нового Українського здвигу, накреслюючи конкретний план державного будівництва.

Готуючись до відбудови Української держави на всіх теренах нашого народу, ОУН задовго до гітлерівського нападу на СРСР розробляла плани щодо підготовки всенаціонального здвигу, особливо ретельно продумуючи майбутні акції на Наддніпрянщині. Тож одразу ж після включення Галичини й Волині до складу УРСР частину оунівців перекинули на схід, аби там налагоджувати підпільну мережу. Ці емісари ОУН зуміли пробратися аж до найвіддаленіших районів УРСР. Деякі з таких націоналістів були викриті каральними органами більшовицької влади. Скажімо, Ілля Голотяка ("Дніпро"), 1919 року народження, з Жукотина Турківського району Львівської області, був заарештований 1940 року на шосткинських торфорозробках Сумщини. Його спільниками в Шостці були Семен Дністрян і Олександр Дякович (Державний архів Сумської області — ДАСО: Ф. Р-7641. — Оп.1. — Спр. 399).*

Але багато залишилися в підпіллі, чекаючи приходу основних сил із-за Збруча й водночас пильно приглядаючись до місцевого населення, спираючись на сили якого і можна було по-справжньому відроджувати Українську державу.

То тільки на перший погляд здавалося, що стероризована російськими більшовиками Наддніпрянщина стояла осторонь Українського здвигу. Насправді ж підрадянська Україна вже готувалася до нового етапу боротьби.

* Тут і далі матеріали з Державного архіву Сумської області передав Геннадій Іванущенко.

1941—1944

Те, про що мріяли десятки українських поколінь; за що український народ боровся протягом багатьох років; те, за що каралися й терпіли пекельні терпіння мільйони народних мучеників; те, за що й в ім'я чого пролилося стільки найкращої української крові — сталося! 30 червня 1941 року з Львова-города на весь світ рознеслися слова Акта про відновлення Української держави і створення її Крайового уряду, який передасть свої повноваження законним представникам народу в Золотоверхому Києві. Як повне відшкодування, як найбільша заплата, як найвища нагорода за всі злочини століть того, хто "море сліз у край приніс...", українська нація зброєю і кров'ю здобуває загарбувану впродовж століть ворогом свою волю. І будувати її хоче не тільки над Дністром чи над Дніпром, але на всіх теренах, які нашому народу відміряно Творцем, а нашими предками освоєно потом і кров'ю.

Двадцять років більшовицька влада не дозволяла виконувати національний гімн, і лише тепер він зазвучав вільно, відтепер його могли співати всі, хто відчував себе українцем. Більшовицькій владі так і не вдалося витравити жорстокими голодоморами та репресіями волелюбний дух українства на Наддніпрянщині: якщо не зовні, то підсвідомо населення на схід від Збруча залишалося з українською душею і тими традиціями, які плекалися предками з незапам'ятних часів.

Один з провідників похідних відділів ОУН свідчив у липні 1941, що на Київщині "у тій хатині, у кожній без виїмку, святі образи й вишивані рушники, переважно дуже довгі. У селян ще є і видно часто вишивані сорочки давнішого походження... На загал село київське — прекрасний елемент, здорова душа", а люди "так само, як і всюди інде, відносяться до нас незвичайно прихильно, просто одягають нас, допитуються, помагають, харчують чим можуть (самі ледве животіють, бо нема ніяких запасів й нема млина). Свідомість доволі висока, хоча ще є помітний страх перед поворотом більшовиків..." (Збірка документів ОУН у Нью-Йорку).

Саме відкриті тепер таємні архівні матеріали з багатьох східних областей, зокрема Дніпропетровської, Запорізької, Луганської, Полтавської, Житомирської, Сумської, Харківської, не кажучи вже про документи колишніх каральних органів, засвідчують однозначно про те, що національна свідомість українського населення Наддніпрянщини залишалася на досить високому рівні. Народні маси тут треба було тільки підтримати, взяти під захист і вказати правильний шлях для розв'язання проблем через серйозну працю, а не авантюризм, бо там "назагал усі приходять до переконання, що українцям буде добре тоді, коли Україна буде Самостійною Державою" (Державний архів Волинської області — ДАВО: Ф. Р-1021.—Оп. 1.—Спр. 4.—Арк. 6).

Тож перед тими, хто взяв на себе відповідальність очолити новий Український здвиг, стояло завдання одразу ж після звільнення Наддніпрянщини від більшовицької влади допомогти місцевому населенню власними силами організувати свою владу. Отже, в кожне село, в кожне місто мали прийти повпереди відродження, котрі змогли б негайно організувати місцеве населення на творення українського державного життя. Відтак необхідно було підібрати таких людей, вишколити їх пропагандивно. Це мали бути справді були одержимі люди, бо обставини, які їх чекали на сході, були зовсім не такими, як на теренах Галичини і Волині, і не можна було гаятися.

Коли, наприклад, похідна група націоналістів на чолі з Гонтою прийшла до Вчорайшого на Житомирщині 26 липня 1941 року, то на зборах селян, де прогошувалася самостійність України, одночасно обиралося і керівництво районної управи, яке потім формувало й місцеве націоналістичне підпілля* (Державний архів Житомирської області — ДАЖО: Ф. 1151.— Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 47 зв.).

Одним з важливих інструментів підтримання української

*Прихильне ставлення населення цього регіону до відбудови української державності мало своє історичне коріння. Так, у війську Центральної Ради служило 24 вихідці з Шпичинець Вчорайшенського району. Села цього району дали велику кількість вояків і в армію Петлюри в 1918—1920 роках: Вчорайше — 120, Бистріївка — 60, Ярославка — 60, Крилівка — 14. У Верхівні 70 осіб, котрі були у війську УНР, розстріляли більшовики (ДАЖО: Ф. 1151. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 46).

влади й забезпечення правопорядку передбачалася власна поліція. Але українська поліція — це не той міліціонер чи енкаведист, який усюди шукав зачіпки, щоб оскаржити свідоміших українців у "контрреволюції", забрати їх у свої криваві пазурі й знищити відомими варварськими способами. Ні, український поліцейський наставлявся не для того, щоб дошкуляти народові — він мав стояти "на варті національного добробуту. Він — охоронник, доглядач права і порадник" (Українське слово (Золотоноша). — 1942. — 11 січня).

Коли ж гітлерівці розігнали створені за допомогою оунівців органи української влади, не розпустивши поліцію, яку підпорядкували окупаційній адміністрації, Провід ОУН дав таємну директиву своїм членам вступати до неї, де створювати свої підпільні осередки. Так, житель Михайлівки Запорізької області Олександр Фесенко одержав завдання від місцевого провідника ОУН Івана Гребенюка "пробратися на роботу в поліцію з метою створення там низової ланки ОУН і пропагувати ідеї ОУН" (Державний архів Запорізької області — ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 7560. — Арк. 87).

А член ОУН Григорій Соловей з Осипенкового цієї ж області, працюючи санітарним інспектором міської поліції, мав завдання готувати її "для повстанського руху" (*там само.* — Спр. 7689. — Арк. 38).

Скрізь на Наддніпрянщині члени ОУН розгорнули активну пропаганду за відродження Української держави. Так, Житомирська обласна управа через свій відділ пропаганди вважала найближчим завданням поборювати словом, письмом і мистецтвом на терені свого краю залишки комуністичної ідеї.

Гітлерівці, які спочатку не звертали уваги на похідні групи, по суті не знаючи про їхнє існування і справжню мету, коли ж усвідомили вже здійснену ними роботу, розпочали арешти, розстріли, а в пресі — пропаганду проти самостійності. Але започаткована похідними групами акція вже мала успіх на всіх українських етнографічних теренах, де вони розгорнули свою діяльність. Появившись на Наддніпрянщині як протибільшовицька сила, ОУН звернула на себе увагу широкого загалу громадянства.

Несподівана поява ОУН та праця її членів в новій адміністрації, господарських органах, поліції витворювала на Наддніпрянщині враження її легальності, тим паче, що цьому сприяла німецька незорієнтованість і недооцінювання намірів ОУН. Професор Іван Левадний згадував, що зі вступом гітлерівців до Києва його мешканцям спочатку "було неясно, яка буде доля України, як виглядатиме для неї той "новий справедливий порядок"... Раптом на стінах і парканах, не раз поруч із німецьким зверненням, з'явилося інше, ще більшого формату і лише українською мовою. Це було звернення Організації Українських Націоналістів до українського населення. В ньому повідомлялось, що український народ переживає переломовий етап своєї історії і повинен напружити всі свої сили в боротьбі за свою волю і своє вільне, державне існування... У зверненні було сказано, що боротьбу за принципи, проголошені в Універсалах 1918—1919 років, провадить тепер Організація Українських Націоналістів, яку очолює Степан Бандера..." (цит. за: *Мазур В.* Ми плекали віру у визволення України. — Львів, 2000. — С. 87).

Ця полум'яна відозва, йдеться далі, справила величезне враження на маси людей. Усі усвідомлювали, що це єдино правильний шлях, яким треба йти. Особливо глибоке враження справляли оунівські звернення на українську молодь. Вона із захопленням читала націоналістичну літературу, йшла в поліцію, "Просвіту", в адміністративні й господарські органи влади. Але гітлерівські окупанти мали на меті інше: вони, виявляється, й гадки не мали дозволяти українцям господарювати на власній землі. Виявилося, що для німців збіжжя з України має багато більше значення, ніж політична проблема України. Тож спеціальну похідну групу, яка йшла до Києва для проголошення Акта відновлення Української держави, Президентом якої, згідно з планами Революційної ОУН, мав стати наддніпрянець Дмитро Донцов,* німці заарештували під Васильковом і відправили на захід.

---

* Один з учасників Північної похідної групи, що прямувала на Київ, галичанин Степан Кузьмин свідчить, що в липні 1941 року в Новоград-Волинську він одержав завдання віднести до Проводу, що перебував на той час у Житомирі, таємне донесення. А "якщо грипса доведеться знищити, то на словах я мав передати, що президентом України, незалежність якої буде проголошено в Києві, має бути Дмитро Донцов — ідеолог українського

Ідея створення похідних груп — справді одне з найсміливіших потягнень організації, що її автора кваліфікує як революціонера високого класу. Це справді був прояв організаційного генія українського народу у важкі для нього часи. Оцінюючи вплив похідних груп ОУН на центральних і східних землях України, американський професор Джон Армстронг зробив такі висновки: "Український націоналізм був єдиним антикомуністичним рухом, який міг вести широку пропаганду в Східній Україні під німецькою окупацією. Він розпоряджав групою відданих прихильників, які діяли як організатори. Він був здатний викликати ентузіязм і вимагати жертв. Брак досвіду й розсудливости коштував його прихильникам дорого. Рух доказав одначе, що він був досить гнучким, щоб пристосувати свою програму до соціяльних вимог, які вкоренилися в східньоукраїнському населенні внаслідок совєтського досвіду. Він притягнув до себе значну частину інтелектуалістів і техніків, які складали єдину групу, що була здатною реорганізувати життя після совєтської евакуації, але був неспроможним проникнути в маси населення в ширших розмірах. Гальванізуюча сила існувала, кадри, що її могли передавати, були наполовину зформовані, але основна маса залишалася незацікавленою" (цит. за: Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобід України — ООЧСУ. — 1968. — Ч. 4. — С. 12).

Гітлерівці не тільки не дозволили проголосити в Києві відновлення Української Держави, вони навіть позривали українські національні прапори, які 19 вересня 1941 року вже замайоріли на дзвініці Святої Софії.*

націоналізму. Значно пізніше Василь Кук підтвердив, що це відповідає правді" (*Кузьмин С.* Моє життя і боротьба.—Львів, 2003.—С. 14, 15).

* Промовистим свідченням політичної сліпоти нацистів щодо відродження української державності є визнання одного з німецьких генералів, який після війни заявив американському журналістові, що Гітлер програв війну не в Сталінграді, а ще у вересні 1941 року в Києві, коли там було зірвано синьо-жовті прапори й вивішено свастику.

Видатний американський дослідник Другої світової війни Юджин Лайонс також повторює цю думку: "Німці програли війну не в Сталінграді, а в Києві, бо вони вивісили свастику, а не український національний прапор" (цит. за: *Мазур В.* Ми плекали віру у визволення України. — Львів, 2000. — С. 86).

Засліплені першими перемогами, гітлерівці не бачили, що своєю безглуздою політикою пригноблення українського народу вони прийдуть до власної катастрофи. Відтак у серпні—вересні 1941 року на Наддніпрянщині розпочалась дуже інтенсивна кампанія проти українського самостійницького руху, жертвою якої насамперед впали похідні групи і "західняки" взагалі. 7 вересня 1941 року гестапо схопило в Житомирі Миколу Климишина ("Недобитий"), провідника Північної похідної групи, та кількох членів ОУН. Але місце Климишина одразу ж зайняв Дмитро Мирон ("Орлик"), на чолі якої він таки пізніше увійде до Києва. Заарештували тоді також найбільш непримиренних активістів — Орищенка, Олександра Яценюка, Козловського та інших. Націоналісти Житомирщини змушені були після цього переходити у підпілля. У вересні 1941 року після повного перебрання гітлерівцями органів місцевої влади гестапо, як свідчили активісти більшовицького підпілля, "відкриває справжнє полювання на українських націоналістів, і це відволікає на час їх увагу від комуністів" (ДАЖО: Ф. 1376. — Оп. 1.— Спр. 30. — Арк. 47).

Інші похідні групи перейшли Дніпро й почали таємно опановувати Лівобережну Україну. Крайовий Провід почав видавати часопис "За Самостійну Україну", редаговану Дмитром Маївським. У Кривому Розі почав періодично виходити часопис "Дзвін" за редакцією члена ОУН Михайла Пронченка. На Лівобережній Україні група членів ОУН розгорнула діяльність у Маріуполі, співпрацю з якою пов'язав колишній міністр УНР доби Центральної Ради Микола Стасюк. Він редагував часопис "Маріупільська газета".

Маючи спочатку реальний вплив на формування на формування органів місцевого самоврядування, оунівці намагалися українізовувати адміністративний апарат. Так, уже на одному з перших засідань президії Харківської міської управи 22 листопада 1941 року було ухвалено постанову "Про надання українського лиця Міській Управі", якою, зокрема, передбачалося: "а) Офіційна мова в Управі — українська. Всі розмови та листування проводяться лише українською мовою. б) Приймати на роботу лише осіб, що досконально знають українську мову.

в) Весь наявний апарат перевірити щодо знання української мови" (*Скоробогатов А.* Харківське міське самоврядування в 1941—1943 роках //Березіль. — 1996. — Ч. 7, 8. — С. 153).

Німецький терор і поборювання ОУН на сході посилилися після розгрому активістів на заході України, який набув там масових форм з середини вересня й негайно перекинувся на Наддніпрянщину. У Миргороді Полтавської області агенти гестапо наскочили на провідника Середньої похідної групи і члена Проводу ОУН Миколу Лемика ("Сенишин"), який був призначений на провідника Крайового Проводу східно-українських земель (СУЗ) — у перестрілці його вбили. Місце Лемика одразу ж зайняв його заступник Іван Клим ("Митар"), і бандерівська похідна група продовжувала реалізацію намічених планів. Одна з підгруп вирушила до Сум, інша дійшла до Харкова.

Незважаючи на цей терор, українські патріоти організували 21 листопада в Базарі Житомирської області свято для відзначення полеглих вояків Армії УНР у 1921 році, розстріляних більшовиками. На місце урочин наскочили гітлерівці, заарештували 721 особу і майже всіх їх постріляли. Проте поголоски про розправу над учасниками урочистостей у Базарі не залякали патріотичну громадськість Наддніпрянщини: 23 листопада 1941 року в Спаській церкві Полтави "відбулася небувала досі врочиста панахида за душі 359 старшин і козаків української армії" (Голос Полтавщини. — 1941. — 30 листопада).

Масове відзначення в Україні пам'яті героїв Базару за участю церкви справді налякало своїм розмахом окупаційну владу, котра 25 листопада видала наказ, у якому було записано: "Незаперечно встановлено, що рух Бандери підготовляє повстання в Райсхкомісаріаті з метою побудови незалежної України. Треба негайно схопити всіх діячів руху Бандери і після основного переслухання розсстріляти як грабіжників у повній таємниці" (Літопис УПА. — Торонто, 1991. — Т. 21. — С. 100).

Відтепер на Наддніпрянщині ОУН змушена була переходити до нового етапу своєї діяльності під гітлерівською окупацією — підпільно-революційного. Якщо основна робота підготовчого етапу спиралась на кадри, що прийшли із-за Збруча, то тепер підпільників необхідно було готувати з місцевого елементу, що

виросли в радянській дійсності тверді, відважні. І такі знаходилися скрізь. Наприклад, Онисим Ломейко, закінчивши курси пропагандистів ОУН, повернувся в своє рідне село Орлянське Василівського району Запорізької області, де налагодив зв'язок з місцевими оунівцями Кабаченком і Чабаном. Одержавши від них націоналістичні листівки, поширював їх серед населення й зачитував на сільських зборах (ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 4692. — Арк. 1).

Крім чоловіків, до речі, до підпільної роботи прилучаються і жінки. Організація поступово охоплює села, міста, заводи, адміністрацію. Зростання революційної сили націоналістичного підпілля засвідчувала діяльність УПА, СБ-боївок, поява масової підпільної літератури, розширення мережі низових клітин. Але, найголовніше, з місцевих кадрів виростає революціонер-професіонал, якого не можна охопити органами безпеки окупанта, добре зорієнтована в обставинах людина. Уродженець Дніпропетровщини Петро Корж притягнув до лав ОУН у Чернігівському районі Запорізької області 36 осіб, які об'єднувалися в 7 низових організаціях (*там само*: Ф. Р-5747.—Оп. 3.—Спр. 9365. — Арк. 3).

Про розмах оунівського підпілля на Дніпропетровщині в роки гітлерівської окупації свідчить той факт, що органи НКВС вже в II кварталі 1944 року заарештували 711 активних націоналістів, а в наступному — 744 (Державний архів Дніпропетровської області — ДАДО: Ф. 19.—Оп. 4.—Спр. 52.—Арк. 71—77).

Завдяки тому, що перед приходом Червоної армії члени більшовицького підпілля Житомирщини систематизували свої спостереження за оунівцями, маємо свого роду перший реєстр активних учасників українського визвольного руху під час гітлерівської окупації в області. Скажімо, в Андрушівському районі до списку внесено 34 підпільники. На спільну справу тут працювали не лише місцеві патріоти, а й вихідці з інших регіонів України. Так, Андрій Мовчан походив з Уманщини, а Іван Дацюк та Іван Котик — із Західної України (ДАЖО: Ф. 1151.— Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 14—14 зв.).

У сусідньому, Попільнянському районі активністю відзначалися інспектор районного відділу освіти Ганзенко, агроном-

садівник районного земельного відділу Прищепа та агроном насіннєвої станції Хомут. Зокрема, вони створили націоналістичну організацію в селі Килівка. На початку 1942 року всі троє гітлерівцями були заарештовані й вивезені з Попільні (ЦДАГОУ: Ф. 166. — Оп. 2. — Спр. 60. — Арк. 21).

Детальніше процес розгортання на Житомирщині оунівського підпілля з уточненими поіменними списками було розкрито вже через десять років після війни. Зокрема, в Андрушівському районі — 28, Бердичівському — 90, Брусилівському — 67, Вчорайшанському — 134, Попільнянському — 72, Ружинському —19, Корнинському — 28, Коростишівському — 61, Потіївському — 56, Малинському — 44, Радомишльському — 22 (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 320—322, 327—335, 350—357)*.

Незважаючи на великі втрати, ОУН продовжувала висилати свої групи на схід. Та з них, що дісталася до Керчі в першому кварталі 1942 року, потім таки добралася на Кубань, яку більшовики навіть номінально не включили до складу УРСР, намагаючись ослабити сили українського національно-визвольного руху. Тож на цей регіон українського розселення ОУН звертала особливу увагу, насамперед на чорноморців, котрі в 1918 році першими заявили про приєднання до України. Національно сильна Кубань, вважали ідеологи ОУН, — "це найкраща охорона українського Донбасу перед зазіханням російських імперіалістів, це ревіндикатор зрусифікованої під сучасний момент Донщини, врешті, це поріг України до Закавказьких і Закаспійських народів, продиктований конечністю межування з цими ж народами на те, щоб на ділі формувати спільний фронт визвольної боротьби проти всяких, а в першу чергу російських імперіалістів" (Державний архів Рівненської області — ДАРО: Ф. Р-30. — Оп. 2. — Спр. 43. — Арк. 68).

*Провідник ОУН на південно-східні райони Житомирщини Степан Кузьмин, який нині живе в Канаді, особливо виділяє діяльність референта з жіночих справ Ніни Слюсаренко ("Оса"), господарського референта Івана Медвідя, військового — "Зеленого", активних підпільників Бориса та Катрусю Гребінських, Івана Березюка, Ольгу Лабунську. За його свідченнями, на кінець 1942 року оунівські лави в цьому регіоні нараховували понад 600 членів і симпатиків (*Кузьмин С.* Моє життя і боротьба. — С. 16).

Актуальність кубанської проблеми в діяльності ОУН посилювалася ще й тим, що гітлерівські окупанти, не включаючи цей регіон до складу рейхскомісаріату "Україна", дали можливість осілим у Празі білокозачим отаманам вести пропаганду на кшталт "все, що від Дніпра на схід аж до Волги — це так зв. "Козація", а українці геть від цих земель". У зв'язку з цим виникала потреба вдарити "по всяких агентурах, що намагаються відділити Кубань від України", а це міг "перевести тільки український націоналістичний рух шляхом широкого розпропагування українських визвольницьких ідей, що в свою чергу раз і назавжди виб'є зброю з рук ворогів, ідейно і політично з'єднуючи цю стару українську землю з Україною (*там само.* — Арк. 69).

Рівночасно свіжі групи пішли із Запоріжжя і Дніпропетровська в напрямі Донецького басейну. Дехто з них дістався навіть до Ростова над Доном. У Донбасі було сформовано обласний провід ОУН з осідком у Горлівці на чолі з Іваном Климом ("Митар").

У цей час, коли члени революційної ОУН розпочинають підготовку збройної боротьби, гестапівці посилювали репресії проти оунівців. Так, в половині березня 1942 року нацисти вимордували в Кременчуку Полтавської області до 30 революціонерів. Велику акцію проти ОУН провело гестапо в Житомирі 10—13 березня 1942 року, під час якої схоплено 12 членів ОУН. А під кінець березня ОУН у Житомирі зазнала ще більшої втрати, коли в бою з нацистами згинув обласний провідник Роман Марчак (*В. Косик.* Україна під час другої світової війни. —С. 627).

У тій акції нацисти захопили кількох провідних членів ОУН на Житомирщині, в тому числі Василя Хому, Миколу Кравса. 13 квітня 1942 року було видано наказ керівника поліції безпеки і СД в Житомирі заарештувати 356 активістів і членів бандерівської ОУН. Крім того, тим же наказом передбачалося затримати ще 2000 осіб, головним чином із середовища інтелігенції (ДАЖО: Ф.1151. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 9).

Легальною формою існування ОУН в Маріуполі було товариство "Просвіта", створене в липні 1942 року Миколою Стасюком. Велику допомогу йому в цій справі подавали перший окружний провідник ОУН у Маріуполі Степан Держко (родом із Стрийщини, закатований гестапо в тюремній лікарні Сталіно

в грудні 1942) і Теодор Гриців (студент правничого факультету Варшавського університету, котрий за свої кошти поширював серед маріупольців українські книги, розстріляний гітлерівцями в червні 1943).

У серпні 1942 окупаційна влада провела численні арешти серед членів ОУН Маріуполя. Тоді до рук ворога потрапив і Степан Держко із своєю групою молодих соратників, котрих він об'єднав навколо себе насамперед з числа місцевої інтелігенції (*Зиновьева В.* Мариупольское подполье.—Мариуполь, 2000.—С. 75, 76).

У грудні гестапо знову завдало відчутного удару по українських самостійниках Маріуполя, заарештувавши 50 підпільників. Зокрема, тоді в гітлерівські застінки потрапили Микола Стасюк, Андрій Ірій, Антон Болгарський, Микола Фененко (*там само.* — С. 76).

Приділяючи особливу увагу південно-східним теренам України, Провід ОУН не випускав з поля зору і проблеми відродження українства в Криму. Тим паче, що великої втрати зазнало націоналістичне підпілля в Південній Україні, коли окупантам вдалося вислідити в Джанкої провідника ОУН на Крим Степана Теслю. Його довго тримали в застінках й намагалися вивідати про мережу ОУН в Криму, але без результатів. На його місце Крайовий Провід ПУЗ призначив Катерину Логуш.

У наказі крайового провідника ОУН на східноукраїнських землях до українських націоналістів від 31 серпня 1942 року йшлося про розгортання боротьби за незалежність, спираючись на власні сили, оскільки "наша 45 міл. нація міцна, могутня, живуча. Український нарід, озброєний новою ідеологією революційного українського націоналізму, новою ідеєю боротьби за Велику Соборну Самостійну українську державу, — непереможний. Нашу націю очолює новітній орден націоналістів-самостійників, що веде український нарід кривавим, жорстоким, але єдино вірним шляхом до перемоги до здобуття Української незалежної держави (Державний архів Служби Безпеки України — ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 56).

У цьому ж документі виразно звучав лейтмотив боротьби до остаточної перемоги: "Будьмо тверді і непохитні, будьмо вірні ідеї Української держави, бо без неї загинемо" (*там само.* — Арк. 56).

Цим же революційним духом був пройнятий вересневий наказ крайового провідника ОУН на східноукраїнських землях у зв'язку із загибеллю в Києві від гітлерівської кулі Дмитра Мирона.

У січні 1943 року Провід ОУН видав підготовлену референтом пропаганди Дмитром Маївським брошуру присвячену Дмитрові Миронові, в якій він звеличувався як національний герой. Але невдовзі після цього був вбитий агентами гестапо його наступник Панько Сак ("Могила"). Також гітлерівцям удалося розкрити сильну мережу ОУН у Кіровоградській області, де 30 січня 1943 року гестапівці знищили 120 осіб, у тому числі 85 членів ОУН, решта були патріоти-самостійники.

Крім жорстоких репресій з боку гітлерівців оунівське підпілля також було під постійним переслідуванням більшовицьких партизанів. Стримівській більшовицькій групі Олександрівського району Кіровоградської області, наприклад, конкретно доручалося виявити націоналістичну боївку в цьому населеному пункті (ЦДАГОУ: Ф. 166. — Оп. 3. — Спр. 363. — Арк. 45 зв.).

І загони з Кам'янського й Олександрійського районів два тижні шукали 4 націоналістів, упіймавши яких, одразу ж розстріляли (*там само.* — Спр. 360. — Арк. 8).

На початку березня 1943 року Провід Революційної ОУН видав до українського народу заклик до прямої боротьби проти німецьких окупантів. Але та революційна робота, яку переводили оунівці на Наддніпрянщині, вимагала реального підкріплення збройною силою. Бо скільки б не говорили підпільники про боротьбу за самостійну Україну, тамтешнє населення не мало цілковитої віри у здійснення цієї мети, якщо найпатріотичніший загал не буде озброєним. Тим паче віра у власні сили народу не зміцнювалася, оскільки місцеві оунівські організації діяли спочатку дуже мляво щодо підготовки збройної боротьби. На Наддніпрянщині спочатку діяли лише окремі збройні відділи, які вели епізодичні збройні сутички.

А наддніпрянці, як свідчила історична традиція, зрештою, й участь їх у відділах УПА на теренах Волині, більше надаються якраз до збройної акції, ніж до підпільної революційної праці. Поштовхом до їх творення стали рейди відділів УПА з Волині

на Наддніпрянщину, які відбулися навесні—влітку 1943 року. Для створення "Української армії Трансністрії", яка мала бути складовою УПА, в Одесі планувалося розгорнути мобілізаційний штаб цієї збройної структури з досвідчених і авторитетних офіцерів-петлюрівців і полонених Червоної армії, котрих гітлерівці відпустили з концтаборів (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 135).

Східні регіони України, не розгорнувши широкомасштабної збройної боротьби під час гітлерівської окупації, брали активну участь у матеріальному забезпеченні бойових дій УПА. Скажімо, з округу "Трансністрії" регулярно постачалися на Волинь медикаменти (ДА СБУ: Ф. 13.—Спр. 372.—Т. 29.—Арк. 141).

Прихильне ставлення місцевого населення до діяльності оунівського підпілля виражалося і в його матеріальній підтримці, що відбувалося добровільно. Скажімо, тих грошових засобів, які одержували крайові проводи ОУН на Наддніпрянщині, було вкрай недостатньо. Тому основні кошти вишукувалися на місці. Наприклад, в Одесі багато допомагали приватні підприємці, які були залучені до підпілля або симпатизували українському національно-визвольному рухові. Так, власник пекарні Іван Магар вносив у фонд націоналістичного підпілля кожного місяця від 20 до 100 німецьких марок. Більші суми — від 100 до 200 — жертвував ремісник Пава, який спеціалізувався на вичинці шкір. Федір Самоук, одержавши від організації для обігу 10.000 марок, повернув націоналістичному підпіллю з одержаним прибутком 14.000. Знаходили можливості для підтримки українського націоналістичного підпілля й керівники одеських підприємств: заступник директора колишнього заводу "Більшовик" Іван Ткач щомісячно передавав для ОУН 100—300 німецьких марок, заступник директора кавового заводу Петро Вітряний — від 100 до 500 (*там само.* — Арк. 147—151).

Зрештою, можна стверджувати, що концепція Українського здвигу, поширена оунівцями під час гітлерівської окупації на Наддніпрянщині, була зустрінута багатьма прихильно. І тільки ворожа постава проти неї нацистів не дала можливості втягнути до визвольного руху все населення, що призвело б до широкомасштабної національної революції.

ДОКУМЕНТИ

Звіт провідника однієї з похідних груп ОУН про становище на Київщині **17 липня 1941 року**

ЛЬВІВ—КИЇВ: Мік, звіт ч. 3.

Фасова, район Макарів, 50 кл. від Києва.

Перед 3-ма днями вислав я звіт ч. 2. Сьогодні вернувся мотоциклем Юрко з Житомира, де їздив на 2 дні. Там полагодив багато справ. Є вже якісь з гестапо мельниківським дольмечером. Не диво стає, що все забороняють.

Але зате "Стадкомандант" прийняв щиро нашу делегацію, потім зложив візиту нашій організації, зібраній разом з обласною і міською управою. З місця затвердив обі управи та ще сам завзивав і заохочував інтенсивно попрацювати і скоро зорганізувати цілу область. Робота йде цілою парою. 120 хлопців вже є в міліції, і всі будуть мешкати разом зкошаровані.

Всюди ставиться виразно державну незалежність, а в кінці (де тільки нема мельниківських дольмечерів) щиро це витають і складають бажання нашій державі. Дещо з літератури вже передруковано з конечними змінами.

Перед хвилиною з'явився тут автом Климишин, Федорів, Мудрий і ще один. Зараз від'їжджають назад на Житомир. Будуть пробувати довкола великим луком на північ дістатися на Полтавщину, бо кажуть, що Полтава, а навіть Харків взяті вже згори, з півночі. Спробують. Ми тим часом приготовляємо дальше все, що буде потрібне до Києва.

Сьогодні трохи тут успокоїлися, поза гарматніми стрілами — й двома малими перапетами червоних — спокійно. Хоча так звичайно перед полуднем тут спокійніше, а по полудні починається коломийка.

Німці стоять непорушно. Це мабуть знову якийсь маневр. З Києва маємо щоденно інформації. Приходять люде.

Там жидова вивтікала на стрімголов. Мінують вулиці й будинки, розбивають і нищать машини. Кидають в Дніпро цукор, сіль, муку, видно, що вже важко їм возити. Будемо звідси пильнувати Житомирської області та приготовляти

все до Києва. Найкраще для праці було б сидіти в Житомирі. Але тоді можна б спізнитися часом до Києва.

Привіт і поздоровлення

усі ч. з Київської області. Слава Україні!

П. С. Пересилаю в залученні текст Акта прогол(ошення) Держ(авності), який ми приготовили до Києва.

Копія. Машинопис.

Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Звіт одного з керівників похідних груп ОУН Галайди про відхід окремих відділів на схід 17—19 липня 1941 року

Рої, що відійшли 17/7. 1941

Рій Гивеля:	Гивель Іван
	Гнідик Юрій
	Няйко Константин
Сталин	Зубик Василь
	Яворський Михайло
	Гарман Іван — Полтава
	Падалка Григорій — Полтава
	Петрич Олександер — Проскурів
	-"- Михайло — -"-
Рій Вітика:	Вітик Семен
	Війтик Андрей
	Дмитерко Андрей
Харків	-"- Іван
	Ярема Михайло
Рій Стриганича:	Стриганич Іван
	Нагайло Петро
Полтава	Матіїв Юрій
	-"- Денис
	Прохват Іван
	Вовк Володимир — Запоріжжя
	Шахрай Степан — Полтава
Рій Шахрая —	Козак Юрко — ровером
	Підгайний Микола — Київ
	Гончаренко Галина — Сталин

	Скуз Микола — Київ
	Ковтун Денис — Київ
	Астремський Григорій — Миколаїв

Рої, що відійшли 18/7. 1941

Рій Шандри Осипа:	Шандра Осип
	Кушнір Юрій
Київ	Готь Ярослав
Дніпропетровськ	Керод Богдан
	Желіско Радислав
Рій Загакайла:	Загакайло Василь — Суми
	Мудрий Ярослав
	Стеранка Святослав
Полтава	Цимбалко Семен
	Александрович Дмитро

Рої, що відійшли 19/7. 1941

Рій Васька:	Васько Осип
	Білик Володимир — Полтава
	Федина Василь
	Биць Володимир
	Козій Теодор
	Зубко Григорій — Чернигів, Миколаїв
	Лех Осип
	Василюха Михайло
	Росіл Осип — Дніпропетровськ
	Лозицький Іван
Рій Кожана:	Кожан Федір
	Бендин Михайло
	Луцик Іван
	Шишак Іван — Дніпропетровськ
	Блянюк Володимир — Кам'янець-Подільський
Рій інж. Левицького:	
	Левицький Михайло
	Кіляр Марія
Дніпропетровськ	Світлична Олександра
	Мегедь Михайло
	Іващенко Василь

Головка Марія — Харків
Оксентюк Ігнатій — Київ
Безпалова Марія — Полтава
Бернада Михайло — Винниця
Курінський Олекса — Київ

19.VII. 1941. Галайда.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп.1. — Спр. 14. — Арк. 42—44.

Звіт про відхід на схід одного з похідних відділів ОУН

Без дати

Відійшли (початок документу зіпсований)

Кам'янець-Подільський	Побережник Михайло	
	Олексюк Антін	
	Ярмолюк Терентій	
Рій Яворського:	Яворський Володимир	
	Пшонюк Іван	
Київ—Вороніж:	Калинець Михайло	
	Гірний Евген	
	Кудла Михайло	Суми
	До 3 групи	
	Савчук Степан	
	Шалько	
	Молодій....	
	Томіцький	
	(далі — зіпсований текст).	
	Володимир	
	Вересюк	
	Мак	
	Бараненко	
Рій Болести:	Болеста Роман	
	Гавришків Василь	
Харків	Гадаюк Іван	
	Андрущак Володимир	
	Брана Іван	
	Шльомський Михайло	
	Козеревський Михайло	

Рій Богданова:	Богданів
Житомир	Кузьменко
	Дубровський
Рій Гринькова:	Гриньків
Схід	(далі — зіпсовано)
Рій Паука:	Паук.
Харків	Бон Михайло / Іванець Михайло
	Ревак Кирило / Півняк Кор.
	Лабуза Іван
Рій Орищака:	Орищак Дмитро
	Компаль Григорій
	Юр Степан
і Харків	Хапко Михайло
	Підвірний Володимир
	Балюх Юрій
Рій Мороза:	Мороз Василь
	Мацяк Степан
	Тур Іван
Схід	Куровець Василь
	Цура Дмитро
	Білущак Степан
	Данів Василь
Рій Мартинця:	Мартинець Ярослав
	Томин Микола
	Савчук Степан
	Герчин Михайло
Миколаїв	Мельник Михайло
н. Дністром	Рогідський
	Байдалюк (далі — зіпсовано).
(Рій) Синишина:	Синишин Мир(ослав)
	Макарушка Ярос(лав)
	Корінець Дмитро
	Мантель Михайло
	...кий Дмитро
Запоріжжя	Федоренко Микола

Оригінал. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 73—73 зв.

Звіт провідника Міка про становище в Північній похідній групі 20 липня 1941 року

20.VII. 941.
год. 3.30 рано
Міку звіт ч. 4. Львів—Київ

Село Пашківка, район Бишів біля Київа.

Від останнього звіту, який я вислав перед 3-ма днями із сусіднього села Фасови, дещо у нас змінилося. 17. був у нас у Фасовій Климишин своїм автом разом із Питльованим, Мудрим, Федоровим. По нараді він виїхав, забираючи зі собою різні матеріяли до друку в Житомирі. Він від'їхав, щоби шукати іншої дороги на Схід, до Полтави й Харкова, бо тут говорили, що туди пішли вже німецькі війська із півночі. У нас залишився з його людей тільки Мудрий, — решта вернула, щоби в Житомирі ставити роботу. Ми умовилися, що Юрко із Косарем ще того самого дня вечером поїдуть також до Житомира, щоби завезти дальші матеріяли до друку, які тут приготовимо і щоби там у Житомирі сидіти й ставити роботу на цілу область, доки не зможемо рухнути до Київа, — бо сидіти нам усім тут на селі нема ціли.

Пізніше однак ми рішили, що Юрко й Косар поїдуть аж рано, треба було через ніч приготовити більше матеріялів. Друге, це те — що вечером та вночі небезпечно, бо червоні стріляють з довколичних лісів, навіть вдень, не то, що вночі, ще й до самітнього мотоцикля, а третє, ми рішили, що по дорозі мусять вони вступити до близонького районового місточка Макарів (від міста 4 км., від нас 7 км.), де ще йдуть частиною бої. Там однак є осідок району, багато всякого добра і між іншим дві районові невеликі друкарні, в яких виходили районові газети.

Вночі однак, о год. 1-ій, якраз під час моєї стійки розпочався в околиці Макарова опісля, ще блище до нас, великий бій зі скорострілів, а головно ручних крісів. Опісля вибухали перед нами великі вогні. Стало дуже непевно. Німецькі відділи проявили перший раз зденервування. Опісля стали збиратися до виїзду. Ми удалися по вияснення і поради, що нам робити.

Був припадково Генерал. Відповіли, що вони мусять негайно виїхати в іншому полудневому напряму, а тут прийдуть скоро інші частини, які поведуть наступ Київ. Залишають на кожний випадок 2 жовнірів.

Ті жовнірі зголосилися зараз до нас і просили стояти з ними в зв'язку й разом ділати, бо є сподіваний скоро наступ червоних від сторони соши, де вони вночі наробили багато кваші. Ми відповіли, що мусимо зараз від'їздити. Не було б видно найменшого сенсу лишатися без належної зброї. А тут тимчасом свіжо зрепероване авто, ще не викінчене відмовило послуху. Ледво ми спросили німців, щоби його трохи підтягнули своїм танком. І так розігнали, бо інакше по репарації не можна було запалити. Тимчасом те йшло тяжко, а жовніри боялися самі оставитися, бо їх частини вже від'їхали і тому покинули нас на судьбу долі серед дороги. Треба було, отже, лишатися і приготовитись якось до оборони, або лишати річі й мандрувати за військом. На нашу превелику радість усе однак змінилось, бо по півгодинній муці вдалось пустити шоферові авто в рух, і ми рушили вперед в напрямі Пашківки й Грузової.

В дорозі знова зіпсулося авто. Щойно один німецький старшина допоміг нам і казав авто затягнути своїм возом до села. Там військові механіки направили мотор, вставляючи нову електричну шнулю на місце старої, перепаленої, та ще деякі інші дрібнички.

Ми станули, отже, разом із цею частиною на передсілку села Пашківка, який називають тут Вітрівка, та перебули вже тут дві ночі. По нашому приїзді прийшли деякі свідомі селяни із сусідних сіл, з котрими ми мали зв'язки, бо там всюди по від'їзді нім. частин повстала паніка, головно серед жіноцтва, що приходять більшовики і вистрілюють українців. Ми приймали їх до себе й разом перебули до вчорашнього пополудня, коли вони пішли додому, показалось, між іншим, що більшовики зовсім не прийшли. Було тільки одну добу довше безкоролів'я, а вчора прийшли відділи СС-ів, які здобувають Київ і, як подають, є вже на передмістях. Довкруги чути ввесь час тяжкі гарматні бої.

Час до часу надлітають червоні комарі й складають свої "куферки". Зголосився до нас селянин Роспутний із села Подвінівка і подав багато точних інформацій про друге укріплення на передмісті Києві—Деміївка (полуд. бік нище товарового двірця) і над річкою Ірпінем. Він там мешкав і працював до останніх днів. Тепер утік до сестри у Людвімівці й зголосився до нас із інформаціями. Він подав точні дані про підземні тунелі і точно означив вхід до них, нові мости і інші речі. Усі ці відомости були строго тайні. Біля робіт працювали головно партійці (спеціяльно добрані люди, а одного тільки разу 7 хлопців), розстріляли за те тільки, що перед другими зрадилися, що там працювали.

З тими інформаціями і тим чоловіком удався негайно я й Юрко до штабу дивізії (мабуть 30 панцирна) до офіцера І. С. майора Варнедорфа, з котрим стоїмо в зв'язку від часу нашого побуту. Там подано всі ті інформації з точним віднотованням на мапі даних. Ми мали ще їхати до штабу корпусу. Але прийшли дальші доручення, що ті всі дивізії відходять негайно на полудне в напрямі Одеси і тими справами не інтересуються. На їх місце приходять нові. Ми знову зустрілися з нашими хлопцями дольмечерами, з котрими вже бачилися під час першого побуту у Пашківці, та заосмотрили їх у наші видання. По полудні їздив Юрко до Фасової і нав'язав контакт із частиною СС-ів, яка сьогодні вже там прибула. У Макарові годі ще що робити, бо там ідуть саме дальше операції очищування терену, зате вислали ми вже 2 рази людей до сусідного районового осередка Бишова, а сьогодня вибираюся я туди. Люди у Пашківці й Бишові, так само, як і всюди інде, відносяться до нас незвичайно прихильно просто одягають нас, допитуються, помагають, харчують чим можуть (самі ледве животіють, бо нема ніяких запасів й нема млина). Свідомість доволі велика, хоча ще є помітний страх перед поворотом більшовиків, бо літають більшовицькі літаки й кидають бомби й ревуть довкруги гармати. Ми впроваджуємо нові власти порядок й урухомлюємо господарське життя в колгоспі. Це йде, але тільки тою штукою, що всі переконані, що це вже кінець, останній

рік колгоспу. Інакше ніхто не пішов би до праці, хіба під найбільшим терором і то саботував би і розбирали би майно на кожному кроці. Опір проти колгоспу є загальний і стихійний. Голови й заряди колгоспів — старі й нові — також ненавидять колгоспи. Між іншим, того видання, де лається бригадірів, не треба поширювати, бо звичайні порядні люди. У жінок на селі прекрасна українська мова, аж любо слухати. У мужчин часто засмічена, бо це під Києвом і звідтам наносять. На загал село по голодовій катастрофі в 1933 році вже почало поволі наново відживати. Вже чути гавкіт пса і де-не-де та щораз частіше українську пісню. Всюди закладають на ново гарненькі садки. Бідна хатина, одна корова, і милесенький садочок, а в тому ще кілька курей і час від часу свинка, це все, що остало селянам колгоспникам, з чого вони, сміло можна сказати, одиноко животіють і до чого прилягли цілою душею. Це стільки їхньої власности й господарства, яке собі вибороли страшними жертвами, стільки проживу, бо з колгоспу кождий би подох — й ціла мрія про давнє й майбутнє власне хазяйство. У тій хатині, у кожній без виїмку, святі образи й вишивані рушники, переважно дуже довгі. У селян ще є і видно часто вишивані сорочки давнішого походження. А все нове — міське лахміття. Релігійне питання не виступає гостро зовсім. Майже ніхто про це не питає хоча в загалу, головно жіноцтва, що помічається по пильно бережених іконах і деяких запитах. На загал село київське — прекрасний елемент, здорова душа. Велика природня інтелігенція. Тільки ще помітно вбивчі сліди постійного психічного терору і постійного недоїдання, а головно голодової катастрофи 1933 році. Ми слухаємо тут у військових час до часу українських авдицій з Букарешту, Варшави та інших міст. Одержали ми Українські Вісті із Сокаля до 6 ч. включно. Можна би до них використати дещо з наших звітів у формі інформацій або репортажів. Також із інших звітів із цілого краю до всіх наших газетних видань. Юрко їде сьогодні до Житомира, щоби там дати до друку приготовані речі й забрати для нас уже видруковані та перевести інспекцію роботи. Я їду до Бишова. Заповідається на те, що

може завтра рушимо до Київа. Між іншим, у штабі дивізії старшина, котрий говорив з нами, дуже тішився, що ми зорганізували вже управління Житомирської Области й мого міста, та просив робити це якнайскоріше всюди, щоби завести всюди лад і порядок та урухомити господарське життя. Всюди очевидно підкреслюємо Самостійність України, й вони це саме роблять. Взагалі серед війська ми зробили для нашої справи величезну пропаганду. Брак тільки відповідного видання для цього. Ми приготовляємо дальше все потрібне до Київа і продовжуємо працю в околиці. Зазначую, що міліції по селах наразі неможливо майже зорганізувати, бо забрали всю молодь до війська і примусових робіт.

Чекаємо нетерпеливо на інформації, що діється у Львові й у Кракові. Що є зі Стецьком і Львівським Урядом. Що є з нашими виданнями, які пішли до друку. Ще раз долучую наші видрукуванні або передруковані видання.

Привіт усім друзям із широких кіл України та з порога Золотоверхого.

Слава Україні!

Мік.

П. С. Річи, які ми тут віддали до друку: 1) Наші кличі з доповненням кількох кличів проти колгоспів (негативних і позитивних), як, напр., хочемо, щоб у Самостійній Українській Державі кожний селянин став самостійним, заможним господарем і т. п. Решта кличів остали. Це взагалі дуже добра річ і варто її масово поширити. 2) Витяг із постанов II. ВЗ ОУН — Вступ, Програмові і політичні без ІЗ. і по справленню усіх. 3) Відозви до робітників. І ще інші речі. Не знаємо однак, ще чи вдасться це все видати. Хочемо ще видати "боротьба з Н" за зріст державного життя, з доповненням коротким про жидів.

Звіт ч. 4 Львів—Київ. Пашківка, біля Києва,
20.VII.1941.

П. С. У попередньому звіті передав я проект Акта проголошення незалежної держави в Києві. Тепер передаю новий, справлений проєкт. Коли б, отже, дійшло б до проголошення й Вам потрібно було би тексту дотепер друкування, то того Першого, несправленого, не уживати. Зрештою, в останній хвилі можуть зайти ще дальші зміни. Передаю також відозву на привітання німецької армії. Ми друкуємо її на нім. і українській мові. Це дуже потрібне.

Копія. Машинопис.
Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Звіт провідників II похідної групи щодо подій на сході
13 серпня 1941 року

Звідомлення (II групи на Схід)

Дня 13/VII.1941 друга група на схід з призначенням на місто Харків вийшла в похід зі Львова під проводом друга Дамяна. 14/VII прибули до Підволочиськ німецьким авто зі Львова, 15/VII прибули до Проскурова. Із Проскурова трохи пішком, трохи автами німецькими того самого дня вечером зайшли в село Михайлівку і там ночували. 16/VII автами переїхали через Старокостянтинів і до Бердичева. В Бердичеві проголосили Самостійність України і розліпили по цілому місті відозви "українці" і створили міліцію. 17/VII автом прибули до Житомира. Провідник Климишин в дорогу дальше на Київ не пустив, а призначив наш рій на міліцію і політичний відділ. Там працювали до 24/VII.1941. 24/VII вирушаємо за дозволом друга Климишина на Київ. Переїхавши автом до Кочерова, сказали німці, що під фронт не можна їм цивільних везти. Пішком дійшли 3 км за село Ставище. На гостинці спиняє нас авто, котре їхало зі сторони Києва. Висіло 2-ох німців СД і 3-х українців з тризубами. Позабирали в нас посвідки, посадовили на авто і завезли до Кочерова. В Кочерові скинули нас з авта і завели до полевої жандармерії, а мельниківці з СД поїхали в свою сторону з нашими наплечниками. В жандармерії повідбирали нам всі документи і збрую (так в оригіналі. — *В. С.*), котру мали при собі, і видали посвідку, щоб зголоситися в Львові в Ратуші, дв. 33. Голі й босі вертаємось ніччю до Житомира. В Житомирі застаю Друга Пров. Легенду, Климишина і т. інш. Оставляється з приказу рій при міліції в політичнім відділі. Мене самого 26/VII.1941 д. Легенда і Климишин іменують

районовим в Бердичеві. Того самого дня ... нини іду до Бердичева і передають мене пров. Ковалеві. Працюю на міліції. Познайомився з Гоптьом і Кушніром і іншими нашими друзями. 29/VII. арештовують нас німці, а то: мене, Гоптя, Кушніра і ще одного і везуть нас до Житомира до Ортскоманди. На Ортскоманді говорять, що відішлють нас до Львова, що ми їм колотимо, а не помагаємо і т. п. Запізнаємо одного львів'янина українця Паньківського в СД, німців Міллєра і Боерта, котрі говорили з нами по-українськи. Паньківський конечно, щоби відставити нас до Львова, а Міллєр сказав, що як підпишемо заяву, що не будемо працювати на Бандеру, то останемось. Ми згодилися. Дня 30/VII. СД передають нас на міліцію в Житомир, де всі мене знають, бо ж в Житомирі був — і провадить нас Міллєр і передає нас Обуховському. Вдає, що мене абсолютно не знає і при нім підписуємо по-німецьки писані заяви.

Працюємо дальше на міліцію, але на кожний поклик ставимось до Гестапо, де не бракує теж і мельниківців. Постановив я звільнитись з рук Гестапо, утікати. Всіх поарештували, провід перенісся на вул. Лермонтівську. Маю станути до Львова. 11/VIII. виїхали до Житомира і на Рівне до Львова.

Дня 11/VIII. прибуваємо до Рівного, де провідником є д. Старух, котрий 12/VIII. прибув у Львів.

Львів, дня 13/VIII.1941 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ. Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 11.

Більшовицька версія супровідного листа до звіту оунівця Степового про події у Вчорайшенському районі Житомирської області в липні—вересні 1941 року

26 вересня 1941 року

Товарищ!

Не мог приехать, так сюда прибыли важные обсудить с/хоз. вопросы, я должен был быть переводчиком. Я привел дела в порядок. Руковод. является назначен школьный инспектор Богайчук, он приводит в порядок орг. сеть. Здесь были также мельниковцы, которые привезли портреты Гитлера и спрашивали о нас. Но ничего не узнали. В Андрушовке все в порядке, но об арестованных, известных Вам, не могло быть донесения. Вопрос о машинке может быть решен, но другие — нет. Написанный материал я перешлю Центр на неделе. Если не сам привезу — то пришлю с кем-нибудь.

"Wino"

26.IX. 41

Сообщение от 26-VII по 25-IX.41

Местные данные

Села управ. (?) — 19
Сел — 18
Городков — 1
Колхозов — 37
Совхоз — 1 (Чернорудка)

В районе 28.588 жител. В общем район населен украинцами, кроме нескольких сел, в кот. есть значительное число поляков.

Напр. Великая Чернявка — 60%
Мал. Чернявка — 35%
Халаимгородок — 40%
Чернорудка — 25%

Национальное сознание украинцев довольно высокое.

Школы. Было 4 — десятилетки:
в Бровках — 1
Вчерайшем — 1
Верховня — 1
Халаимгородок — 1

В Верховне был сельскохозяйственный техникум. Далее было 15 семилеток, 2 четырехлетки.

Тепер будет здесь организована гимназия. Еще есть 16 семилеток и 3 четырехлетки.

Семилет. есть в следующих селах:

Бровки, Ярешки, Вчерайше, Макаровка, Мусиевка, Быстриевка, Шпичинцы, Верховня, Криловка, Васильевка, Малые Низгурцы, Халаимгородок, Великая Чернявка, Мала Чернявка, Мала Пятигорка, Чернорудка.

Четырехлетки есть в следующих селах:

Бровки II, Камень-Ярославка.

Всего 20 школ. В Халаимгородке есть гончарное производство. Осталась лиш одна церковь с разрушенным куполом в Быстриевке. Рамки икон уничтожены. Прочие церкви во Вчерайшем, Бровках II, Малых Низгурцах, Халаимгородке, Мал. Чернявке и Ярославке переделаны в сельклубы. Церкви в Ярешках, Мусиевке, Шпичинцах, Малой Пятигорке и Чернорудке переделаны в магазины. Нет церквей в Бровках I, Макаровке, Верховне, Криловке, Васильевке, Камени и Великой Чернявке. Католич-польская церковь во Вчерайшем переделана в почтамт. Священников во Вчерайшем нет. Богослужение совершается в Шпичинцах и Чернорудке священником из района Андрушовского.

Большое число украинцев учавствовало в боях 1918 и 1920 годов за освобождение Украины. В селе Шпиченцы 24 человека служили в казаках во время Центральной Рады, также из других сел. Люди в Петлюровской армии служили из Вчерайшего 120 чел., из села Быстриевка — 60 чел., Ярославка — 60, из Криловки — 14 и многие из онных сел. В Верховне 70 семейств, члены которых учавствовали в боях Петлюры, были расстреляны. Осталась жить только небольшая часть служивших в армии Петлюры. Есть села, выступавшие против Гетмана. Это, во-первых, село Быстриевка. В организации СВУ (Союз освобождения Украины) работал брат директора Бобчук Федор из Криловки и другие. Но никого из них нет.

Товарищ!

Деятельность нашей организации была очень большой, но сейчас она не заметна.

Организация управления и общественной жизни:

1) Немецкая военн. власть пришла 17.7, а наш член Гонта и другие товарищи пришли 26-го.

2) Организация управления проходила на собраниях, на которых провозглашена была самостоятельная Украина.

3) Состав район. управления:

Председатель: Ященко Петр.

Секретар: Оксенюк Петр.

Председатель относится к нашему делу хорошо. Секретарь уделяет больше внимания на мельниковцев в Житомире. Он говорит, например, что восточные украинцы могут без помощи западных украинцев организовать самостоятельное государство. В городском управлении предс. Павлик Демид, секретар — Нечуй. Председателя преследовали за принадлежность к Петлюровской армии. Потому он принужден был всегда жить под Москвой. Общины сельуправления держат себя по отношению к нам хорошо и находяться под нашим влиянием. Но с другой стороны они все еще не верят в нашу силу и хорошее будущее.

4) Число полицаев — 31 ч. Комендант Якубовський — поляк, секретарь — тоже. Милиця имеет оружие. Обучение не ведется вследствие плохого руководства. В районе в милиции 207 чел. Часть их вооружена. С обучением тоже плохо.

5) После ухода военных из Чернорудки сюда пришла полевая жандармерия (в Чернорудке станция).

6) Почти во всяком селе организов. театр, но музыкальн. образования (пения) еще не чувствуется. Духовой оркестр есть в след. селах: Вчерайше, Верховня, Камень и Чернорудка. Спорторганиз. были во Вчерайшем и Верховне. Спектакли не организуються, так как нет книг. Пение и духовой оркестр отстают, так нет нот.

Кандидаты

Крыловка

Бабчук Федор, род. 1906 — директор школы.

Криворучко Яким, род. 1917 — счетчик.

Шевчук Панкрат, род. 1895 — участник в освобод. борьбе.

Быстриевка

Вильшицкий Платон — десятин ...(?).

Верховня

Демченко — учитель.

Малая Чернявка

Захарченко — учитель. Родители и братья во Вчерайшем.

Пароль — Спав-Спиваник.

Вчерайше:

Ященко Неля — дочь председателя.

Сочувствующие: Еще нет.

Что касается пропаганды за независимость Украины, то там и сям в селах встречаются плакаты с воззваниями о независимости.

Пропагандистская литература.

Воззвания к крестьянам, рабочим, служащим, молодежи, учителям, казак. Кубиевича газета за независимость Украины. Наши люди (только один экземпляр).

Извлечение из решений II великого съезда ОУН (8 экземпляров).

Требования: 10 заповедей и особенностей укр. националистов. Правила поведения (8 экзем.).

Препятствия и затруднения

Со стороны коммунистич. элементов нет затруднений. Арестован Гонтарь и его 3 товарища. Мельниковцев не было.

Местные происшествия и настроения населения.

В некоторых местностях района спустились парашютисты. Но они были нашими и немецкой полицией задержаны. Такие случаи раскрываются большею частью крестьянами. Население находится в разладе (среди населения царит разлад).

Пожелания и наблюдения

Району необходим способный руководитель. Есть один, именем Баран, но он ведет легкомысленный образ жизни и мало думает о своих обязанностях.

Товарищ!

Больше всего необходима националистическая литература. Пьесы, ноты для пения и духового оркестра, Статут для общества "Просвита".

К этому отчету прилагается еще протокол собрания во Вчерайшем, на котором проводилось голосование за независимость Украины.

P. S. (Пост скриптум) Вследствие ареста Гонтаря и его товарищей, данные о районе собрал Баран, а отчет написал Степовой.

Степовой.

Оригінал. Рукопис.
ДАЖО: Ф. 1151. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 70—72 зв.

Витяг із спогадів учасниці Південної похідної групи ОУН
Після 18 жовтня 1941 року

Спомин учасника походу Південної групи.

Їдучи все так на схід, заїхали ми аж під Винницю та розташувались в Майдані Юзвинськім на тому селі для того, що тут ми вперше зустрілись з нашими легіоністами з "Нахтігалю". Гостив у нас друг Ш. та заїдав молоду картоплю з кислим молоком. Завидували нам друзі в мундурах, ми чулись тут краще та були рідніші людям. Я з другом "Матсуокою" — це були ударні пропагандивні відділи — працювали між народом з блискучим успіхом. Дійсно, нас мило заскочив такий стан наших українців за школи Сталіна. Є краще, як ми думали.

Приходить ненадійно 31/7, того дня ми довідались, що наш рій Г. 4. перестає існувати, до нас приїдуть нові друзі, а 4 — найкращі друзі — від'їхало як самостійний рій на місце призначення на Запоріжжя. Тяжке було наше прощання — зжились з нами і довго нам їх бракувало в рої, щоби знову було життя і гармонія. Прийшли нові друзі, пізнавали ми їх, а по двох днях вернувся гумор і життя. Я дістала нового друга до пропаганди — Богдана, удався нам мов дотеп, та вмів з людьми скоро нав'язувати контакт. Почалось знова працювати пляново, ввечері сходили на співах, бо нові друзі краще співали, чим наші запоріжці. Молодь горнулась, і чим більше ми почали з ними зживатись та їх розуміти. Вже тепер відразу пізнавали, хто по десятирічці, а хто вчить, передше це нам було дуже тяжко розібрати, бо ноша у всіх однакова — бідна, але чиста. Жилось мені добре, за працею для нашого брата по той бік греблі сходили дні скоро так, що особисте горе блідло, а віра в краще завтра — велике і могуче — давала сил, і росли крила нам. Аж нагло каже мені друг роєвий, що я відійду до штабу. Ох лишенько. Лишити друзів, з ким зжилось. І прийшов той день, цілком несподівано зблукалось Т. П. з дороги і цілком припадкове натрапило на штаб, де я лишилась. Два дні чулась ніяко, всі обличчя чужі, хоч це наші друзі, але все не те, що Т. П.

Тхнуло тут більше повагою і більше людей комплікувало життя. Та однак стрінула я свою подругу ще з Кракова Анну і Уляну та скоро приноровилась до нових обставин. Знова дорога степами, але вже на власних возах, а вечором збори по селах, співи, гутірки. Зближались ми до місця призначення — Дніпропетровська: чим ближче Дніпропетровськ, тим кращий краєвид, більше балок, а чорнозем чудовий, і тоді стає тобі ще ясніше, чому за той чорнозем так б'ються всі сусіди добрі. Цілі лани пшениці та соняшнику — у нас цього не видати. Ночуємо в школі або колгоспі. Людей уже знаємо, добре уміємо до них підійти, навіть молодь вже наша, бувають острі дискусії і то на високому рівні, але ми все перемагаємо, і то не все розумовими аргументами, а просто чуттєвими, спонтанними, з глибин української душі і психіки. І дивно часами стає, що такого молодця протягом двох днів переконуємо, що націоналізм нам ближчий та конечний, якщо бажаємо жити повним життям, а сталінська школа товкла 12 або 14 літ в його душу чужі теорії і віру. Тому стає мені ясним те, чому кожний наїзник більше боїться національного відродження, чим господарського. Боїться часом більше огненних слів, чим танків, от хоч би Шевченко. За це його Москва в'язнила. А там, на тих степах, між тим скатованим і виголодженим народом, родиться стихійно український націоналізм, і прийде скорше чи пізніше хвиля, коли скаже він своє останнє слово. Думаю, що розростеться той гін повно, до національного життя краще, чим у нас, бо там є широчінь і розмах та ще велика таємна сила з глибин землі, що дає почування хазяїна на власній загороді.

Багато я полишила друзів між молоддю, але з багато причин про них напишу колись пізніше. Маємо друзів і між старшими. От хоч би учителі в селі О. Двоє стариків, які з нами серцем і душею. Раділи нами та гостили так, як своїх рідних синів. Так, як ми харчувались на нашій широкій Україні, так ми ніколи в Галилеї не їли. Добрий борщ, курки варені в бараболі, вареники зі сметаною або з медом, пиріжки зі сиром або з яськами, молоко з медом і тільки

пшеничний хліб. А овочів не були ми жадні, а до того всего сім'ячко. Навчились ми їх лускати, як справжні "здешні". Зближались ми до Дніпропетровська, а що бої йшли під містом, ми мусіли ждати в одному селі О. Станули в школі та почались приготування до міста. Прання, шиття, читання книжок із совітських бібліотек — гутірки та завваги. Одні підготовлялись до пропаганди, другі студіювали "безпеку", треті адміністрацію, а четверті клопотались харчами, щоби зробити запас до міста. Праця йшла як в годиннику. Вечорами сходились до нас молоді хлопці й дівчата і вчились співати. Співали ще своїх пісень при гітарі: "Думи мої, думи мої", "Хмелю..." Були студенти педінституту і техніки, які тепер робили в колгоспі, щоб зібрать хліб та заробить на зиму. Мудрі й ніжні дівчатка. Історію Аркаса прочитали одним душком. Аж 12/9 прийшов день мойого виїзду у Дніпропетровськ, лишала подруг ще на постої, а з Анкою прощались — їхала на полудне. В полудне 13 вересня в'їхали ми одною фірою з другом Д. і вояками з-під Одеси. Перед нами на похилих берегах Дніпра пишався Дніпропетровськ, величезне промислове місто, а за сивою лентою нашого Дніпра гуділи армати, бахкали бомби. Ми вже застали тут наших друзів, які вже при праці, організували волость, міліцію, школи харчопостачання. Замешкали ми в домі й мали спати в ліжку, але тому, що бомби били, прийшлось спати в льоху. Центр міста знищений вже був, а думаю, що місто ще дуже потерпіло, бо обстріл був острий.

Ішла праця, темпо міське, прийшлось зустрітись з тутешньою інтелігенцією, враження гарні, спомини теж.

Місто скоро прибрало нормальний вид, аж тут нараз Гестапо й арештування... Прийшлось нам покидати дороге нам місто, наше призначення, і 18/X покинули ми місто зі сльозами жалю й злости. Тяжко було кидати Дніпро.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 16.— Арк. 13—18.

Публікація в газеті "Краківські вісті" про відродження українського національного життя на Криворіжжі

18 листопада 1941 року

Як Кривий Ріг творить нове життя?

Хтось сказав, що де лише живуть українці — там є "Просвіта". Це правда і доказ на це наші "Просвіти" в Парагваю, Єгипті, на Зеленому Клині — скрізь б'ється серце українців. Прийшла ясніша днина на Криворіжжя, і вона виросла в ньому теж, як передвісник весни. Примістила її управа міста в прегарному клюбі пекарів, передали ЇЙ ПІД ОПІКУ ВСІ ІНШІ КЛЮБИ І ВСІ ІНШІ КІНІ, крім "Чарів". І "Просвіта" у Кривому Розі працює, вже й на селах чимало її станиць. Отже, є вже вона і в Гайдамацькій Балці, де учителі Петренко, Максименко й Целуйко зорганізували при ній хор, курс українознавства та аматорський гурток (книгозбірню теж наладнують), є в Вечірньому Куті, що організує хором під ор. Денисенка перший більший концерт, до якого акомпаніюватиме місцева капеля бандуристів, є в Широкому, Лозоваті і ще десятці інших сіл.

БО СЕЛО ПІДНЯЛОСЯ Й ХОЧЕ ЖИТИ

Воно, що є основою всієї української нації, як здоровий корінь: можете деревину зламати, збити, зрубати, а він завсігди, вічно пнутисьме у сонце й зеленітиме новими паростями.

З нас, галичан, ніхто й не уявляє собі, що пережило за останні 23 роки це українське село під большевиками. Господарську політику у відношенні до нього характеризує хоч би й той факт, що селянинові забирали жито і платили йому за пуд 1,10 рубля. Але вже в найближчому місті 1 кілограм хліба з цього збіжжя коштував 1,50 рубля. Селяни садили, сапали, копали й возили цукровий буряк, але роками цукру не бачили. Ходили коло худоби й дробу, але діти нездужали на кривуху й сухоти через брак білковин і товщів. На діда сходив селянин зі своїми хворими, босими й голими дітьми в панів розвалений хаті. Село на Україні — це нині картина нужди: воно обдерте, з голими кроквами, без плотів і воріт, заросле бур'яном. Але зате

росли палати НКВД в Києві й Харкові — централі невільничо-плянтаторської системи, й жиди ходили у вишиваних сорочках. Єдине, чого мало під большевицькою владою село доволі, — це всяких зборів і "мітінгів та портретів Сталіна, Кагановича, Хрущова.

Одначе все ж таки село залишилось здоровим корінем. І ось коли система розвалилася — перші дні село слухало і ждало. Боялося ще. Але до тижня неомильним інстинктом відчуло, з обсервації зміркувало, що проти німецької збройної сили не встоїться ніхто з "доблесних", навіть сам "Ворошилов" ні — і хто в вересні та жовтні проїздив Україною, той мусів чудуватись від тисячок полукіпків на полях, які губилися дослівно десь на овиді, від праці, що кипіла по селах, від підбілених уже, пошитих новою соломою та погороджених хаток. Бо большевики, тікаючи, нищили або вивозили трактори, бензину, машини, сільськогосподарське приладдя, забирали худобу. А проте українське село — господарське своїми основами. І без цього всього, власними руками, вдоволене, що врешті для себе, наладнало воно життя: поставило в колгоспах, тепер "народніх господарствах", своїх людей, здебільша учасників визвольних змагань, або переслідуваних большевиками, і виказало у відношенні до цього свого проводу дисципліну. Були у Криворіжжі села, що не тільки обсівали згідно з пляном, але й "перевищували" плян: народне господарство Терноватської волости засіяло озимини 140% пляну, Олександровський — 124, Глеєватське — 100. Так теж, на 100% виконали пляни сівби в Апостолівському районі, отже, села Апостолове, Костромка, Володимирівка, Олександрівка, Софіївське.

А ось довелося мені побувати в с. Долгинцеве. Рух у селі був, як на Великдень: білили, перекривали, городили плоти. Селянські вози їхали з цеглою, і на мій запит почув я відповідь, що її настарчити годі, так будує народ. Говорив і з головою села, свідомим та статочним В. Білозубом, якому теж НКВД в'їлося у печінку. Нині він хотів би, щоб усе, що роками занедбалося, виросло за тижні. І ось у селі — чванився — є вже крамниця і шевський верстат, ремонту-

ють електричний млин. А коли ми зговорилися про культуру села, він всміхнувся тільки гірко:

— Звідкіля мала взятися на селі культура? З агітпромів, які вихолощували з людей естетику, мораль, культ почувань і традицію? Коли мав час селянин не працювати, але й думати над собою, як від зорі до зорі праця і таке оточення, що справді "відцурався брата брат і дитини мати". Вам дивно за нашу молодь? Хто нагадував їй про культуру, мораль, товариські взаємини?

Питався мене, ніби в Бога, що буде з ними. Відповіді не було, але я знав: тепер треба Україні сто тисяч таких Білозубів. І таких сивих дідів, як отой Порфір Олійник, що на зборах громади в Лозоватці, ніби апостол, кидав словами, аж біла чуприна й сивий козацький вус мотався:

— Я перший стаю до роботи, щоб викорінити нужду, неохайність, занепад. Бо це все не наше. Це все нам принесла Москва!

УКРАЇНА КРИЧИТЬ ШКОЛИ!

Чи тоді, коли так випростовується українське село й місто, дивно, що шкільництво на Україні — перша справа?

Криворіжжя з місця взялося за свою школу по-козацьки. Вже 22 і 26 вересня відбулася в будинку "Промкооперації" в Кривому Розі конференція учителів з кількох районів. Вислухали 10 рефератів, що і як робити, і "як кобзарі з Зап. Січі розійшлися та понесли слово правди в народ", —писав "Дзвін". На 1 жовтня доручено всім учителям почати науку, причому вчителями назначувано не дурнів з партійним білетом, але кваліфікованих учителів-аматорів. Пляни навчання розроблено так, щоб якнайбільше уваги прикласти національній вихові та освідомленню дитини. Це був рішучий зворот від тієї школи, де все починалось від "досягнень колгоспного ладу та соцзмагань", що їх однаково ненавиділи і батьки, і діти та які теж спричинювали жахливо низький рівень науки. Бракувало підручників, але вчителі мали починати від руїн, шкід і вбивств, що їх наробив ворог, і, виказуючи, чим є москалі та жиди, доходити до шляхів, що ними має йти український народ. Основою науки мала стати історія, а основою її — історія України. Від 3-ого року науки повинні діти вчитись і німецької

мови, для чого на місці є дуже добрі фахівці з колишніх "ліквідованих" учителів з німецьких кольоній. Врешті, й підготові вчителів присвячено чимало уваги: при Міській Народній Освіті зорганізовано під пров. проф. Боришкевича кабінет-читальню, що має служити учителям історії літературою та вказівками і у днях 14—19 жовтня влаштовано навіть для них семінар з низкою рефератів.

Перший день науки став для Криворіжжя справжнім національним святом. Школи — як оповідали мені люди й учителі з різних шкіл — скрізь святочно прибрано, батьки прибули з дітворою. Відразу найшовся контакт між дитиною й учителем, за який так важко було у сов. школі, про якої вартість каже хоч би те, що напр. у 20 криворізькій школі вчила "української мови" жидівка Бетя. Діти про неї згадують і сьогодні, нахмуривши бровенята.

Сьогодні у Криворіжжі працює — крім шкіл у Кривому Розі — 29 сільських шкіл.

Краківські вісті. — 1941. — 18 листопада.

Протест Проводу ОУН урядові Німеччини щодо зневажання гітлерівцями прав українського народу на власне самоврядування і розвитку рідної культури, а також на невиправдані жертви серед мирного населення

4 грудня 1941 року

Про положення на Україні

(передане мін. Й. ф. Рібентропові — Берлін)

Від початку німецько-совітської війни дається завважити опадання настроїв українського населения супроти німців від найбільшого одушевлення та правдивої прихильности для німців аж до пункту нуль. Впрочім більше не приняв німецькі відділи з таким довір'ям і ніхто інший так жертвенно не поставив себе до розпорядимости та співпраці, як українці. Вони були провідниками та збавителями заблуканих німецьких жовнірів та офіцирів в середині совітського середовища. Вони держали мостові причілки. За свою доброзичливість до німців вони понесли тисячі найбільш кри-

вавих жертв, вони обдаровували німецьких жовнірів усім можливим і т. д. Наложені на них контингенти відставили вони охоче з найбільшою готовістю. На кожнім кроці виявляли українці радість, коли лише стрінулися з німцями.

Це початкове відношення українців до німців зазнало ступневої повільної зміни. На місце початкового одушевлення прийшла на українців повна апатія. В обличчі користей, які з того тягне більшовицька пропаганда слід не мимоходом вказати на небезпеку, що та апатія перемінюється на ворожі для німців настрої, що в тих велетенських просторах може мати вплив на перебіг воєнних операцій.

Усюди чути повні доказів обжалування, які є виразником зовсім слушного розчарування.

Причин цього невідрадного стану треба шукати та знайти:

1). З браку одної ясної напрямної лінії відносно політичного положения України в будучності, яка теж і для українців повинна би бути на половину задовільна;

2). В поведінці німецьких окупаційних властей та станиць;

3). В польській та большевицькій пропаганді, які в поведінці німців знаходять якнайбільш успішні середники;

До 1). На підставі свойого признаного успосіблення до німців, як рівнож на підставі обіцянок командантів перших німецьких частин, очікувало українське населения, що зараз за німецькими відділами прийдуть теж українські легіони й українське правительство. Замість того мусіло воно досвідчити та пережити ось що:

а) українців взагалі не допущено до творення легіонів, хоча багато інших і менших народів може виставляти свої легіони та посилають на українські землі. Дозволене творення української міліції в найменшім не відповідає сподіванням, бо ту міліцію не твориться систематично, вона підпорядкована якнайбільш різнородним командам та уживалося її та уживається до різних зовсім не важних завдань;

б) в місце ожиданої проклямації Соборної Української Держави, все одно чи перед, чи щойно по скінченні війни, — збогачено найбільш важливими складовими частинами українського простору неукраїнські твори: нпр. влучення Західної України під назвою т. зв. дистрикту Галичина до ГГ-а та міста Одеси разом зі запіллям до Румунії;

в) створення міністерства для занятих східних теренів з рівночасним утворенням державного комісаріяту для України не могли вже з тої самої причини викликати серед українців вражінь, які добре ділають або заспокоюють, тому що питання Української Соборної Державності зовсім поставлено в тіні. В німецькій пресі зовсім отверто та виразно піднесено, що через те не створено жадного прецеденсу для політичного уформування України в будучності. А позатим в Україні багатомовний вислів комісара для України, згідно з яким збіжжя з України має багато більше значення для нього, як ціла політична проблема України;

г) заборонено вживати українських національних прапорів та відзнак як рівнож відсвяткування листопадової академії (річниці проклямування незалежности Західньої України в 1918 р.), що навіть під Польщею було дозволено;

д) з другої сторони ніхто не робить з того тайни, що задумується Україну кольонізувати й що саме тепер організується більше міліонів німців, які мають туди піти;

ж) кожночасне заторкування тих питань відкидають міродатні німецькі станиці як політиканство. Не добачується, що розв'язка усунення большевизму, чи німці хочуть збути українців в жаднім випадку не може бути українцям задовільною. У зв'язку з тим слід сказати відповідь одного звичайного робітника на запит одного німецького сотника, яку опубліковано в "Берлінер Цайтунг" з 5.11. ц. р. На питання, що він як українець очікує в будучності, зглядно бажає, відповів сей робітник: "Ми українці хотіли би раз стояти на власних ногах, наша інтелігенція хотіла би працювати для власного народу і ми самі хотіли би тягнути користи з багатств нашої землі. Самозрозумілим є, що ці українські інтереси при тіснім зв'язку з Німеччиною дадуться безумовно узгіднити теж і з німецькими інтересами".

До 2). Технічно-адміністраційна акція, зглядно зарядження, в ніякому випадку не надається до витворення в краю прихильних для німців настроїв, навіть і тоді, коли поми-

неться поодинокі надужиття та возьметься під увагу обставину, що панує винятковий воєнний стан. В загальному вважається українців за людей II категорії:

а) вони не сміють з білетами II кляси взагалі їхати II-ою клясою, а впрочім лише за спеціяльним дозволом, якого з засади не видається;

б) до ратуші у Львові мусять українці входити лише бічним входом під час, коли головний вхід зарезервований виключно для німців. Подібно в більшості українських міст є такі льокалі, де ще всього можна подостатком одержати, які однак призначені для фольксдойчерів;

в) нема зовсім дозволу споживчих середників та опалового матеріялу для українських міст, тому що сани, які привозять товарі по дорозі, обрабовують інформовані німці. Для унагляднення цього слід навести наступні характеристичні приклади: в українській столиці Київі знищили большевики-москалі всі споживчі середники та опаловий матеріял. По вмарші німців транспорт не був зовсім наладнаний. Щоби рятувати населення Київа від голоду та зимна, виєднав український посадник міста від німців дозвіл змонтувати більшу кількість придатних ще до вжиткування вантажних возів з безчисленних возів, які усюди розбиті й здефектовані лежали, щоби могти привезти поживу та опаловий матеріял з найближчої околиці. Ледве однак зготовлено перших 20 возів, як прийшли німецькі жовніри та зареквізували їх для себе.

Тоді виєднав посадник дозвіл, щоби видавано населенню пропуски, щоби воно само могло забезпечитися в середники споживчі та опаловий матеріял в дооколичних селах. Однак при повороті з закупленою або виміняною поживою німецькі пости все відбирали, а евентуальні підводи задержали як "форшпан".

Тому, що це не є одинокий випадок, така поведінка німців достарчає большевицькій пропаганді багатомовного аргументу, що Німеччина змагає до виголодження цілого міського населення;

г) в Київі не звернено жадної уваги на те, коли українці

остерегли німців, що большевики підмінували більшість домів. І мимо того, коли вже не стало жидів, арештовано тих самих українців та розстрілювано, коли експльозії не хотіли устати. Слід при тім замітити, що німецькі станиці в Київі з замилуванням вислуговуються російським, а тим самим комуністичним елементом як співпрацівниками, які опісля мстяться на національно думаючих українцях;

д) замість працювати рука в руку з українськими самоврядними областями, спроваджують німецькі окупаційні власті або російські елементи, як дорадників, зглядно дольмечерів або посередників, в яких природнім інтересом лежить підсумувати згл. викликувати ворожі настрої та невдоволення між німцями та українцями;

е) багато злої крови внесло повідомлення, що бувші, це є польські або московські дідичі, повернуть до своїх дібр (в колишній польській частині України) під час коли колективні господарства будуть перед тим надальше існувати.

Ще більше крови псує положения українців — полонених совітської армії. Їхнє число смертельности є застрашаючо велике, їхнє відділення від російських полонених іде дуже повільно, більшість саме звільнених вмирає з виснаження, голоду й зимна, тому що одіж від них відібрано, а останньо зовсім зоставлено їхнє звільнення.

До 3). Все повище наведене причинилося не лише до вивітрення початкового одушевлення українців, але рівночасно створило приготовану почву для большевицької протинімецької пропаганди. За поміччю летючок та агентів НКВД вияснено українському населенню як на долоні, що осуджують ті початкові ознаки, німецька займанщина буде багато гірша як колишня совітська. Маючи на увазі велетенські простори, в яких дотеперішня апатія українського населення могла би шкідливо діяти, являється конечність — ліпші взаємини між німцями і українцями також в інтересі вибореня та запевнення остаточної перемоги.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 22. — Арк. 14—15.

Звіт оунівця Бурчака про події в Харкові

Весна 1942 року

ХАРКІВ

Харків — місто робітників. 75% населення працювало на заводах, решта, це інтелігенція. Коли йде про настрої робітництва, то можна сказати, що майже половина робітництва тримається нейтрально, одна четвертина симпатизує комуністам, деяка кількість, може 5 %, є ще прихильників білої Москви, а лише невелика горстка є свідомих українців.

Офіційної статистики щодо кількості й національності населення зараз ще нема. Серед інтелігенції стан кращий, ніж серед робітництва, бо майже половину можна зарахувати до українського табору. Між цією інтелігенцією, що себе зараховує до українського табору, є маленький процент людей пересяклих старими поглядами слов'янофільства. Одначе більшість з них є зовсім свідомими українцями з виробленим політичним світоглядом. Трапляються доволі часто учасники минулих Визвольних Змагань. Багато висококваліфікованих фахівців з різних галузей життя. Тому дуже потрібна література, головне поважна. Інтелігенцію московського напрямку можна поділити на комуністів і монархістів. Монархісти мають серед московської інтелігенції в Харкові рішучу перевагу. Вони тут добре організовані й ведуть завзяту боротьбу з українцями за кожну установу й кожне місце, боротьба з ними дуже важка, бо вони мають часто опертя в урядових чинниках.

Ці монархісти запропонували нам на початку попереднього місяця співпрацю з ними в протинімецькому дусі. При тому зазначили, що вони в дуже тісному зв'язку з Англією та що під їхнім заборолом ми будемо в 100% краще жити, розвиватися, як під німецьким — "Побєда Англії, ето побєда всех слав'янских народов".

Голод. Найбільший голод з цілої України панує в Харкові — Харківщині. Мешканці Харкова ходять останніми часами навіть по 300—400 км за продуктами. Вкінці не мають вже і що міняти, бо на початку масовий грабунок переведений німецькими солдатами, потім та безконечна мінянина не залишила в

Харкові жодних речей, за які можна дістати ще шматок хліба. Правда, німці зимою дали населенню велику поміч: дві великі півниці, де можна було складати трупів (земля була замерзла так, що поки син викопав би батькові яму, то сам би мусив в неї лягти). У великій кількості люди пухли та вмирали. І, на жаль, вмирали найкращі люди, бо різні спекулянти та легке жіноцтво дають собі раду до цього часу.

Терор. Зимою німці вішали по балконах харківських будинків по 40—70 людей. Це відбувалося що 3—4 дні. Це були харківські мешканці, яких німці арештували як заложників. Як десь з'являлися партизани, зараз же вішали тих невинних людей.

Мельниківщина. По вступленню німців до Харкова, приїхали сюди з нами двоє висланників Мельника. Вони наробили трохи вітру, намагались організувати міліцію та організувати свою сітку. Успіху не мали жодного, бо на це не погодились ні українці, ні німці. Свідомі українці не хотіли нічого чути про якусь таку німецько-українську ОУН, а німцям взагалі не до вподоби яка-небудь українська політика, тому казали їм забиратись — і вони мусили виїхати з нічим. Потім приїхало двоє інших, але німці мали їх арештувати.

Розвій українського життя. Українське національне життя, особливо культурно-освітнє, розвинулось доволі буйно та мало б сили до скорого дальшого росту, коли б лише змінились сучасні умови. Усі найсвідоміші люди гуртуються навколо самостійницької революційної програми ОУН, яка єдина має силу здобути серця і думки всіх кращих синів України.

Бурчак.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 4.

Суспільно-політичний огляд ОУН про події та розвиток національно-визвольних змагань на Білоцерківщині

19 червня 1942 року

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД БІЛОЦЕРКІВЩИНИ

Німці своєю політикою в Україні викликали до себе не-

нависть народних мас. Сьогодні немає українця, який би був задоволений. На вулицях, на базарах, на полі, в місті і на селі люди критикують нових панів, нарікають, пророкують коротке їх панування в Україні. Симпатії мас здебільшого (по містах) не на боці більшовиків. Ми, як третя сила, з дня на день набираємо більшої популярності та авторитету. При інтенсивній праці загал народних мас буде на нашому боці. Серед селян де-не-де кружляють вістки, що в жнива прийде на Україну Бандера й визволить їх. В інших районах співають ще частівки: "Спасибі ОУН, Бандері, що тріщать від хліба двері", але з приходом гебіткомісарів, яких маси називають "погибелькомісари", та "нового порядку", тріснули" ці двері та хліб полетів у чужу комору.

Характерним явищем за більшовиків являлось те, що було багато доносщиків, провокаторів, шпиків і т. д. Їх немає тепер в такій кількості. Можна багато сміливіше з людьми говорити навіть на вулиці, чого не було за більшовиків.

Ставлення до населення, поведінка та культурність німців відомі в цілому світі. Однак в Україні вона набрала особливих форм. Про те, як трактується українців, всім відомо. Трактують всі однаково, не дивлячись на освіту, фах чи навіть теперішній адміністративний пост.

Це можна пояснити двояко:

1) Дістають такі інструменти згори.

2) Коли паном життя і смерти цілого району стає звичайний німець-селянин, який ледве може читати й писати. Він не вміє і не хоче трактувати по-людському людину, яка стоїть інтелектуально чи морально вище за нього.

Кожний день приносить з усіх боків десятки нечуваних фактів, що в них колись ніхто б не повірив, що це взагалі можливе. Може найбільш болюче й обурююче в цьому — це ставлення до жінок.

Село. Новий земельний лад зробив на селян негативні враження. Селяни цю "Земельну реформу" прийняли з недовір'ям, як хитрощі німців, щоб здобути собі симпатії селян та штовхнути їх на "стахановское движение" (за кращу продуктивнішу працю на землі).

Велике обурення викликує безоглядне стягнення збіжжя, молока, свиней, корів і т. п.; до цього ж ще й різні налоги (податки).

Цікаві спостереження селян, коли вони читають листи з Німеччини: "Мій пан має 10 корів, 5 пар коней, 7 свиней, гусей, курей і т. п.", — пишуть з Німеччини. "От паразити, — говорять вони, — стільки мають, а ще забирають від нас".

Вивіз молоді на роботи до Німеччини стає щораз більш масовий, подекуди втікають, непотрібно збільшується підпілля, дістають мимовільне підсилення більшовицькі партизанські загони. При виїзді відбуваються голосні прощальні сцени з плачем, риданням, прокльонами за те, що забирають на загибель останніх дітей і т. п.

Діти, виїжджаючи до Німеччини, умовляються з батьками про писання листів символічними словами. Один такий лист прийшов до села. Дочка пише: "Галя вийшла тут заміж так, як вийшов у нашому селі Харитон (цей Харитон повісився) і скоро я так вийду".

Посівна кампанія на селі не закінчена, багато поля лежить пусткою, бо немає ким і чим обробляти.

Місто. Місто в сучасну пору є найбільш нещасне. По містах є люди, що не мають ні шматка хліба. На пайку, яку одержують міщани, — прожити неможливо. Дехто з міщан має ще запаси, інші продають свої речі і так животіють. Багато міщан мандрують на села. На базарах від 15/V 1942 р. не вільно продавати ні борошна, ні сала. 18/VI-42 німці оточили базар і все забрали.

Культурно-освітнє життя. Культурно-освітнє життя є придушене, а то й цілком знищене. Де-не-де існують 4-річні школи, а зараз і ці не працюють, бо діти пішли в поле. Жодних освітніх товариств, ані організацій немає. Спортивних гуртків немає також. Існує де-не-де театр та кіно, де висвітлюють німецькі картини. Дуже радо німці приймають роз'їзні театри на російській мові. Всі клуби як в місті, так і на селі, закриті.

Українська автокефальна церква розвивається добре, але має багато перешкод з боку влади. Існують також де-не-де слов'янські церкви, але вони є безавторитетними.

Адміністрація. В адміністрації сидить багато москалів,

москвофілів та комуністів. Вони всі підлабузнюються до німців. По установах говорять переважно по-російськи.

Інші національності. Росіяни намагаються опанувати установи. Помічається серед них певна згуртованість. Поділені на дві групи: комуністи і старорежимці. Як одні, так і другі є московськими патріотами. Української церкви не терплять і всюди ведуть проти неї пропаганду.

Поляки є національно мало свідомі. Тільки деякі чваняться своєю польськістю.

Жидів усіх вистріляли до третього покоління.

Свідомість мас. Місто є менш свідоме, ніж село. Старші люди пам'ятають Петлюру, Коновальця, Визвольні змагання. Хваляться, як вони в 1918 році проганяли німців. До москалів великої ненависті не мають. Більшовиками вважають жидів. Більшовицьким режимом незадоволені.

Назагал усі приходять до переконання, що українцям буде тоді добре, коли Україна буде Самостійною Державою.

Про те, щоб бути самим всі мріють і сподіваються цього в найближчому часі.

Помічається взагалі великий зріст самостійницької свідомісті.

19/ VI. 42.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 3—3 зв., 6.

Звіт оунівця Бондаренка про події на Сумщині

10 липня 1942 року

ІЗ СУМЩИНИ.

В Сумах, як і на всіх землях України, негайно по відступі більшовиків відновилось українське життя. Організовано "Просвіту", українську газету, українці посіли багато урядів, почало оживати вільніше життя. Та не надовго. Нові господарі скоро показали свої цілі.

"Просвіту" закрито. Розвій українського життя придушено. Але вбити його не може жодна сила. Наш нарід перебував 23 роки страшного більшовицько-московського ярма — і навіть це не вбило в ньому власної живої душі.

Перебудемо і нове лихоліття.

У нас доволі багато інтелігенції. Частина її навіть дуже свідомо й щиро горнеться до праці для своєї національної справи. Але є багато й байдужих, що або зовсім темні, або шукають лише наживи. Трапляються подекуди залишки московсько-більшовицьких впливів. Селянство в своїй масі виразно настроєне проти колгоспів і більшовиків, тільки подекуди є прибите й застрашене довголітнім більшовицьким терором і тепер уже новим. Робітництво багато рухливіше і активніше, але більш русифіковане, бо було між більшим, безпосереднім натиском московського режиму.

До нашого руху населення ставиться майже всюди дуже прихильно. Самостійницькі гасла мають живий відгук. Кожен говорить: добре таки, щоб Україна була самостійною, але ще у них мало віри, щоб це було можливе. Багато ще рабського духу. Стільки невдалих повстань залишили свій слід і підірвали віру в перемогу.

Колгоспи існують далі. Німці дають селянам по одному гектарові присадибної ділянки. Селянство цим невдоволене, бо обіцяли, що буде новий поділ землі. Кажуть, що в деяких районах починають переводити новий поділ і приділяють селянам землю тимчасово до індивідуального господарювання, щоб заохотити до жнив і засіву. Але селяни не вірять і бояться, що потім знову будуть відбирати — тому, що не дають всюди. Зрештою, ще не перевірено, чи дійсно дають землю, навіть тимчасово. З сіл забирають останнє зерно й худобу та величезний контингент молоді на працю.

Релігійне життя починає оживати.

В урядах українці і москалі, а керівники всюди — німці.

Щодо культурного життя, то існує лише народна школа і подекуди "Просвіта", але лише, як місцеві клітини.

Нижче шкільництво відновлено в дуже обмеженому стані. В Сумах відчинено гімназію на кошт українських оплат.

Воєнне положення. Більшовики висаджують великі десанти на зади по 200 і більше людей. На фронті більшовики уперто б'ються, мають американські танки і літаки. Ночами кидають бомби і листівки.

Апровізація. З сіл дуже трудно що одержати, тому що люди на селах грошей не хочуть, лише міняють за мило, сіль і т. д. У місті можна за гроші все купити. Буханець хліба коштує 150 крб., кіло сала — 600 крб., літр молока — 20 крб., 10 яєць — 50 крб., кіло картоплі — 20 крб.

Загальне ставлення німців до українців як до колоніального народу найгіршого гатунку.

Люди говорять, що становище у німців на фронті дуже погане, що вони розгубилися і багато в армії є дезертирства.

З українців творять т. зв. "Вільне Козацтво" для боротьби з партизанами.

10. VII. 1942. Бондаренко.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 4 зв.

Звіт ОУН про події та розвиток національно-визвольних змагань на східноукраїнських землях

14 липня 1942 року

ОГЛЯД ПОЛОЖЕННЯ І ПОДІЙ НА СУЗ

Німецька політика проявляється в двох напрямах. З одного боку, посилений грабунок, експлуатація голодного населення, полювання на людей і масове вивезення до "прекрасної Німеччини на роботу", з "музикою та танцями" та прокльонами й обуренням населення. Їхня тяжка централістична суччогнітуча помпа висисає всі соки. По селах забирають від селян лишки збіжжя, то було таке розпорядження, щоб селянство здавало всі лишки збіжжя по засівах, а собі лишало на прожиток 10 кілограмів хліба. Крім цього, забирають у селян останню худобу. Вже тепер приготовляються наші "визволителі" щоб планово загарбати і викачати з України хліб, як колись робили більшовики. В селах Уманщини вже діють карні загони, які не дозволяють селянам користуватися вільно плодами своєї праці, городиною тощо. Все для ненаситного шлунка голодної раси. З сіл забирають молодих хлопців і дівчат на роботи до Німеччини. А по містах роблять полювання на людей по базарах, вулицях і хатах і всіх мобілізують на роботи або в Німеччину, або по збору урожаю, очевидно, для "визволителів". Також забирають учнів зі шкіл на кількамісячні примусові роботи. Вільні робітники, але платні і годовані, на сніданок і обід голодний суп і 8 крб. денно. В той час 1 кг хліба коштує 70—80 крб., 1 кг сала — 400 —500 крб., 10 яєць — 80 крб., склянка пшона — від 15—12 крб. і т. п.

Родини тих, що вивозять до Німеччини на роботу, одержують місячно 150 крб., 4 кг хліба і 12 кг круп. І то велика ласка і "добро" від "визволителів". Залишають тільки не здібного до праці. По містах відсутність будь-якого забезпечення продуктами. На день на хлібну карту одержують працюючі 100 гр. хліба, на тиждень — 700 гр. Із чого тут жити? Крім хліба, нічого більше не одержують, на базарах спекулятивні ціни. Працюючі робітники і інтелігенти одержують "голодну" зарплату від 10—20 крб. Крім цього, працюючих німецькі наставники трактують не по-людському, як наймитів, з криком, лайкою і побоями. В той же час німці одержують втроє і вчетверо більшу зарплату, займають кращі становища наставників і наганячів, мають забезпечене постачання, окремі харчівні, склепи, ресторани, де продають німцям по низьких цінах пограбований хліб і продукти. Всі підприємства і фабрики працюють. Виробляють продукти тільки для німців. Німці забирають гарні меблі з мешкань, мовляв — це їхня воєнна здобич. На місця українців, що вивозять до Німеччини, спроваджують поляків, чехів, голландців і других чужинців. Це страшно обурює населення. Люди, як можуть, ухиляються від виїзду на примусові роботи, ховаються, утікають. Села і міста голодні і обдерті обезлюднюються. Ліси заповнюються партизанами й утікачами. Тюрми наповнюються. Поліційна машина працює. В той час, коли українські діти обдерті, голодні тиняються по вулицях, німецькі діти виїжджають за місто на відпочинок. Загал населення ворожо настроєний до німців і ненавидить їх. В той час, коли населення важко працює обдерте і голодне, нові "визволителі" ходять жирні, зарозумілі і брутальні, б'ють і грабують населення.

З того загального обурення і ворожості населення з матеріяльних труднощів користуються більшовики, які посилюють свою пропаганду, партизанщину і саботажну акцію. Росте поворотна недуга "комунізму" голодних мас міста. Населення ще не знайшло виходу з тяжкого становища. У своїх настроях гніву кидається в ліс у партизани, щоб помститися, або в чорній зневірі і розпуці опускає руки, то знову кидається в обійми комуністичної і московської агітації, то не тратить надії, що все-таки німці зміняться. Комуністичні партизани жорстоко розправляються з українськими шуцманами, яких женуть німці силою із різними обіцянками матеріяльних благ. Зате знову німці криваво розправляються з населенням, нападають на невинних селян, б'ють, палять і стріляють кого попало.

Також комуністи жорстоко розправляються з українцями на відбитих теренах і на тих, що в їхній армії. В Червоній Армії панує посилений терор і ворожість до українців з боку москалів і жидів. Крім комуністичної акції, яка має успіхи головно по містах серед робітництва і молоді, москалі ведуть підпільну роботу по більших містах, як Київ, Харків, Донбас під прапором білогвардійщини і всеслов'янської єдності і боротьби проти германізму. Білогвардійці, з одного боку, цькують і настроюють німців проти українців. А з другого боку — обіцяють українцям співпрацю проти німців, за що обіцяють дати в майбутній "єдіній нєдєлімій" більші права для України, ніж зараз дає Німеччина. Білогвардійці покликаються на зв'язки з Англією, мовляв: "Побєда Англії, то побєда всех словянских народов".

Німці по відношенню до москалів грають на двох струнах: то українців настроюють проти Москви, то забороняють денебудь писати проти москалів і підтримують москалів. Це видно на відтинку церковному, культурному і господарському. Москалі використовують для своєї москвофільської акції й слов'янську церкву, культурні установи і господарський апарат. На боці Німеччини немає ніяких поважних прихильників. Маса села і міста настроєна рішучо вороже. Група Штепи — це жменя агентурних вислужників усім

богам, хто платить. Це зліпок бувших комуністичних вислужників і москвофілів. Група Штепи поза редакційною кучкою не має впливу на громадянство. Крім групи Штепи, є цілий ряд шкурників, вислужників за посади і гроші, що виривають народне тіло єгипетськими язвами. Більшовицька система, терор страху, провокації і доносництва тепер видає свої овочі. Німці на днях від початку липня провели масові арешти і облави на комуністів, підстрілили і арештували одного з керівників комуністичної акції, бувшого секретаря комуністичної партії Києва — Шамри (йдеться про Шамрила. — В. С.), крім цього, німці видали розпорядження, що під загрозою кари смерті не вільно переночовувати і переховувати бродяг, утікаючих з полону, членів банд; за видачу таких людей обіцюють 1000 крб., або приділ землі. От за що можна одержати землю. Партизанщина є подвійного, а то й потрійного характеру:

1) комуністична, керована комуністами і політруками, складається з червоноармійців і частини населення;

2) стихійна з утікачів від виїзду на роботи;

3) звичайні грабункові банди. Партизанщина розгорілась у лісових полосах Житомирщини, Київщини, Чернігівщини, Сумщини, Полтавщини, Харківщини. Всякий перехід від села до села є утруднений, треба посвідку про те, звідки і по що йдеш. Також на переїзд з одного комісаріату до другого треба посвідку. Селяни і старша інтелігенція бояться повороту більшовиків, але також і ненавидять німців, не бачать ще ясного виходу з тяжкої ситуації, не вірять у власні сили.

Старша патріотична інтелігенція більше настроєна до громадської і культурницької роботи, ненавидить німців, але і боїться більшовиків. Надіється все-таки ще щось дістати від німців. Краща частина старшої патріотичної інтелігенції, як може, так працює в тяжких матеріяльних умовах для загального добра: організація церкви, розбудова шкільництва, культурного та господарського життя (кооперація), сільського господарства. Серед частини старшої інтелігенції є різні вселюдські погляди: всеслов'янське об'єд-

нання симпатій до Москви, чи творення різних блоків. Вони знеможені життям і звихнені денаціоналізаційною політикою Москви, не вірять в українську справу. Молода активніша інтелігенція або допомагає в комуністичній роботі, або краща її частина вступає на національно-революційний шлях боротьби за Самостійну Україну. Куди активніша і політично вироблена є міська урбанізована інтелігенція типу Миколи Хвильового, Зерова, чи Єфремова і Грушевського. Сільська інтелігенція (учителі, агрономи, кооператори, священики) свідоміша з погляду національно-патріотичного, але їхній патріотизм має зразок народно-культурницький або повстансько-партизанський.

Активна молодь або сприяє комуністам, або вступає на шлях революційно-самостійницької боротьби за Самостійну Україну. Серед робітництва має ще поки перевагу комуністична пропаганда, на це складаються, в першу чергу, матеріяльні суспільно-економічні причини та колоніяльна політика німців. Селянська маса в своїй основі є здорова й стихійно-національно свідома. Боїться більшовиків, не терпить кацапів, ненавидить німців. Між молотом і ковадлом червоного і німецького п'ястука не бачить ще виразно третього самостійницького шляху. Хоча краща частина старшого селянства і молодняка стає активно в ряди борців за Самостійну Україну. Найважливішою справою для села є справа поділу землі, хліба, урожаю, вивозу до Німеччини й грабіжницької політики "ново-визволителів". Боротьба за землю і хліб, за плоди своєї праці — за урожай — це головні пекучі справи обдертого і стероризованого села. Над містом уже зависло марево голоду, який може вже початися цього року, а, напевно, з початком 1943. Серед мас мають тільки послух революційні гасла, чини і революційна сила. Протикомуністична і протимосковська пропаганда буде мати успіх тоді, коли буде вестися одночасно боротьба проти визиску і гніту нової колоніяльної політики. Також гасло Самостійної України знайде відгук тоді, коли буде підтримана боротьбою проти московсько-большевицького і німецького імперіялізму, проти визиску і гніту переслідування, зв'язане з пекучими наболілими справами розподілу землі, хліба, вільної праці, зарплати, людського трактування, вивезення на роботи.

Маса хоче бачити в організації своїх захисників і оборонців її життєвих інтересів. Боротьба за свою владу, свободу й власну силу мусить бути зв'язана з боротьбою за основи існування проти гнобителів. Боротьба за владу і власну самостійну ідею мусить бути сперта на силі і чинах, а справа свободи мусить бути пов'язана не лише з жертвами крові, але з питанням хліба. Серед народних мас на СУЗ може мати успіхи тільки революційна течія, що займе виразне становище проти сучасної німецької колоніяльної політики і візьме в оборону маси, знайде розв'язку для її наболілих питань і вкаже правильний шлях, інакше над масами запанує крайна комуністична агітація, що закликає до боротьби проти німців і бере в оборону маси, підшиваючись під національні гасла. Будучність і успіх серед мас буде мати крайна революційно-самостійницька течія і сила, що зв'яже свою боротьбу проти ворожих імперіялістів з наболілими питаннями з життя народу, й поведе широку пропаганду й акцію серед мас. Тому найважливіші справи в сучасну пору на СУЗ:

1). Широка роз'яснювальна робота, пропаганда серед народних мас, одночасно проти обох московсько-більшовицького і німецького імперіялістів, щоб вибити зброю з рук комуністичної агітації й охоронити маси від поворотної недуги комунізму й передчасних стихійних виступів;

2) Власна крайна революційно-самостійницька ідея власної державності пов'язана з пекучими соціяльно-економічними життєвими інтересами народу. При тому маса мусить бачити серйозність політичної роботи, а не авантурництво;

3) Справа міцної політичної організації, яка б показала масам свою силу, авторитет, здобула довір'я;

4) Справа вироблення політичного керівництва проводу, що є найбільш пекучим питанням, подібне, як справа всеукраїнської, політично-революційної організації;

5) Врешті, справа опанування молоді, робітництва, мас, щоб широко-роз'яснювальною пропагандивною і громадською роботою вирвати маси, робітництво і молодь з-під впливів комунізму;

6) Дуже гострою справою є соціально-господарські питання розподілу землі, хліба, праці, забезпечення міст, перебудови сільського господарства і відбудови промислу. Господарське життя є централізоване під контролем німців. Громадське і культурне життя є обмежене (тільки розривкові театри і вистави для німців). Шкільництво обмежене, дозволяють тільки ті школи, які будуть випускати фахівців, потрібних для німецької колоніяльної політики, як медінститути, технікуми, сільськогосподарські школи. У Києві не дозволяють навіть теологічних курсів. Церковне життя ще не набрало повного віддиху, є тертя між слов'янською та автокефальною українською церквою, що підтримують німці згідно з засадою "діли і пануй". Одначе серед народу користується довір'ям і опертям українська автокефальна церква, яка має славну революційно-національну традицію боротьби з большевизмом. Дуже часті випадки, коли селяни проганяють або бойкотують представників консервативної слов'янської церкви, яку використовують москвофіли й німці для розбиття народу й гризні. Автокефальній церкві бракує здорових, інтелігентних, священичих кадрів і повного національно-політичного і духовно-морального оновлення. Ще помітні у вищій єрархії несміливі хитання між народним, Божим і кесаревим. Будучність відкривається перед українською автокефальною церквою, пройнятою національно-патріотичним духом, духово-ідейним і суспільним оновленням і змодернізуванням відповідно до духа епохи і великих змін, що відбулися в житті народу. В боротьбі з большевизмом українська автокефальна церква може відіграти роль української національно-революційної воюючої козацької православної церкви в новій дійсності. Коли піде з духом часу і з боротьбою народу, а не засклепиться в шкаралупу обрядовщини. Гетьманці, до початку рухатися і роздавати свої видання "Українська Дійсність" і "Нація в поході" не можуть мати успіху серед народу, хіба серед

низького кола інтелігентів, спекулянтів, які, немов ті довгоносики, вітрять звідки пахне ковбасою нової посади. Мельниківці, з огляду на свою вислужницьку опортуністичну політику, їздити на двох конях дуже скоро страхують. Вже зараз тратять всякі впливи, ще мають впливи серед низького кола опортуністично настроєної культурницької інтелігенції, яка надіється ще чогось від німців і вірить, що німецький вовк лишить в спокої наївних баранів чи під'ярмлених волів. Степового коня народньої стихії може осідлати й ним керувати тільки повна рішучості рука сильного і відважного їздця, що поведе його по повної мети, а не слабовільна рука "мальованого вождя", чи "гетьмана", що хочуть його запрягти до чужого тріумфального воза і їхати на двох сідлах.

14.VII.-1942.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021.—Оп. 1.—Спр. 4.—Арк. 6—6 зв., 34—34 зв.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про агітаційну діяльність українських націоналістів та арешти останніх 14 серпня 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
Р8—3943 303
Берлин, 14.VIII.42 г.

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 16

При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

В результате проведенных розысков удалось установить, что нелегальное ОУНовское бандеровское движение пытается путем особых радикальных мероприятий охватить широкие круги молодежи. При этом применяется новое средство с целью

посредством пропаганды вызвать отвращение к немцам. В отношении подобных враждебных происков ясно говорят все захваченные до сих пор листовки и секретные инструкции.

Так, например, в листовке "Последние известия" говорится следующее:

"Немцы, с одной стороны, пытаются установить государственную суверенность с помощью мельниковцев, а с другой стороны, они пытаются ликвидировать всех тех, кто думает о суверенности. Возмущение против немцев растет, особенно среди интеллигенции. Все ненавидят немцев. Уже перестают бояться их".

В одной из статей о так называемой партизанской войне, выпущенной партизанским движением, говорится, что партизанская война угнетаемого народа является, как правило, начальной стадией или частью "Великой войны" восставших, пока вооруженный народ не создал еще регулярной армии.

В одном из приказов в отношении воспитательной работы говорится следующее:

"Никто не должен ехать в Германию. Никто не должен идти на организуемые немцами курсы, так как этих людей там переловят и уничтожат. Никто не должен идти на военную службу. Мы не можем бороться в рядах чужой армии за чужие интересы. Мы будем вступать только в украинскую армию, которая борется за суверенное украинское государство. Все, где бы вы ни находились, на каких бы постах и должностях, — все на службу Украины".

Под главным руководством ОУНовского бандеровского движения находятся две группы, а именно, одна в Волынском генерал-губернаторстве, а другая в Восточной Украине. Последняя охватывает Киевскую, Харьковскую области и Южную Украину. Ряд областей и Южная Украина в организационном отношении еще значительно отстают от Киевской области, где уже насчитывается около 1000 человек.

ОУНовские мельниковские группы создают впечатление более умеренного националистического движения, но в действительности в отношении пропаганды и методов осуществления целей их можно сравнить с бандеровским

движением. Если учесть то обстоятельство, что они стараются быть лояльными, то фактически они являются более опасными, чем бандеровское движение, которое с самого начала выступает открыто против Германии. В последнее время также и мельниковское движение начало вести открытую пропаганду против Германии. Так, например, в захваченной в Киеве мельниковской листовке говорится следующее:

"Да здравствует суверенное украинское государство. Да здравствует организация украинских националистов. Да здравствует капитан (так у документі.— *В. С.*) Андрей Мельник. Шевченко говорил, что только люди с горячей кровью, храбрые и гордые, могут в своей борьбе одержать победу. Поэтому он бичевал всех, кто преклонялся перед оккупантами. Сегодня мы направляемся к священной могиле у берегов Днепра. Там мы поклянемся бессмертному духу защитника украинских революционеров, что мы не успокоимся до тех пор, пока не выполним его заветов, пока Украина не станет свободным суверенным государством".

В результате розысков, предпринятых в районе Лубны против Украинского движения сопротивления, арестовано 23 чел. Они отправлены в Кременчуг. 33 других задержанных освобождены".

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 77. — Арк. 45,51—53.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про антифашистську агітацію українських націоналістів.

20 серпня 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
Р5-3943 330
Берлин, 20.VIII.1942 г.

СЕКРЕТНО
печать

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 17

При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

Бандеровское движение в рейхскомиссариате Украина попрежнему прилагает все усилия к тому, чтобы, распространяя нелегальные печатные материалы, оказать своей пропагандой определенное влияние на местное украинское население.

Так, например, в одном из захваченных печатных документов, озаглавленном "Украина", говорится:

"Украинский народ развивался в тяжелых условиях. Так, непродолжительные периоды свободы должны были завоевываться в борьбе против дикой Азии, полуварварской Москвы и властолюбивой Польши.

Во время борьбы наши враги призывали наш народ к спокойствию, обещая ему свободу, неприкосновенность и лучшую жизнь. Но каждый раз, когда буря проходила, они, забыв о своих обещаниях, преследовали украинский народ, стремились подавить национальное чувство и стремление к независимости. Тем не менее еще есть люди, которые и теперь верят, что чужестранцы дадут им свободу и независимость. Разве наши "освободители" не поступили таким же образом в 1941 г.? Они присоединили Галицию к генерал-губернаторству, а Одессу и Приднестровье к Румынии. Так как нынешняя война охватила весь мир, наш народ не должен сидеть сложа руки. Он должен точить свой меч, чтобы в тот момент, когда обессилевший колосс начнет разваливаться, когда оружие будет падать из его рук, быть готовым взяться за свой меч, чтобы завоевать свободу и на все времена суверенную Украину. В Германии перед мировой войной и перед войной 1941 г. существовало мнение, что должна быть Украина.

Однако, вступив в пределы плодородной украинской земли, богатой хлебом и металлом, немцы испугались мысли, что им в ближайшем будущем придется снова отдать

этот богатый край. Поэтому было решено вообще не обращать никакого внимания на желания украинцев.

Венгры и румыны, также воспользовавшись тяжелым положением украинского народа, присосались к нему, словно пьявки.

Мы, украинские националисты, ясно говорим: Украина будет большим самостоятельным государством и что украинский народ — это народ будущего. Наш народ имеет новое националистическое мировоззрение, основоположником которого является Михновский, говоривший следующее:

"Жизнь украинского народа доказала, что Украина всегда была и есть. Украина порабощена, поэтому в первую очередь надо беспокоиться о том, чтобы снова дать нашему народу национальную свободу. Мы получим право на жизнь только лишь в том случае, если вернем Украине ее свободу.

Нас маленькая горстка борцов, но мы сильны своей любовью к Родине. Если же изменники перейдут в лагерь врага, для них в наших рядах нет места".

Кроме того, захвачены "инструкции по пропаганде" бандеровского движения, где говорится:

"Все говорит за то, что Германия, несмотря на крупные победы ее вооруженных сил, мирового господства не добьется. В Германии уже в результате чрезмерного напряжения происходит внутриполитическое брожение. Кроме того, растут противоречия между Германией и ее союзниками. Наконец, Германии придется иметь дело с фронтом на Западе. До настоящего времени вся энергия украинской нации не сконцентрирована, не направлена на единый путь. Этого можно добиться при помощи соответствующей пропаганды. Ведя пропаганду, необходимо распространять следующие основные лозунги ОУН:

Мы хотим быть вольными гражданами в собственном государстве. Долой рабство.

Мы хотим иметь собственные законы, которые соответствовали бы интересам всего украинского народа и его благополучию.

Мы не желаем работать на Москву, на евреев, на Германию или на других каких-нибудь чужестранцев, мы хотим работать только на себя.

Мы создадим суверенное украинское государство или умрем за него.

Мы указываем на то, что немцы посылают наших женщин и девушек на тяжелые работы, как это делали большевики, посылавшие их в ссылку".

В заключение в инструкциях по пропаганде говорится:

"Только лишь в собственном государстве украинская женщина найдет истинное освобождение и защиту.

Украинская женщина!

Борись за то, чтобы завоевать для себя государство. Будь всегда и везде отважной, гордой дочерью своего народа. Презирай всех тех, кто недостойным поведением с чужестранцами позорит достоинство украинской нации".

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 77. — Арк. 54, 72—75.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про антифашистську спрямованість пропаганди українських націоналістів. **28 серпня 1942 року**

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
Р5-3943 353
Берлин, 28.VIII.1942 г.

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 18

При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

Удалось захватить нелегальный бандеровский орган "Знамя молодежи" от 1.6.42 г., в котором украинская молодежь

призывается не верить никаким обещаниям немцев, а присоединяться к бандеровскому движению в его борьбе за независимость Украины. Здесь говорится:

"Украинские девушки и юноши.

Империалистические великие державы проливают кровь своих и чужих народов. Идет борьба за мировое господство. Цель заключается в том, чтобы возможно больше поработить народа и побольше награбить земли. Все это маскируется красивыми лозунгами. Говорят о большевистском интернационализме, английской демократии или о новых порядках в Европе и Азии. За наш хлеб, наш металл и уголь, а также за нашу украинскую рабочую силу воюют миллионы солдат. Целые орды московских солдат грабят и обворовывают нашу страну.

Украинская молодежь. Разве мы можем вручить судьбу Украины в руки жестоких чужестранцев? Разве мы хотим бесчеловечного господства "освободителей" с их сытой господской жизнью немецкой молодежи? Мы сами хотим создать свою жизнь на Украине. За величие Украины сегодня борется ОУН под руководством Степана Бандеры.

Украинские девушки и юноши.

Вставайте под знамена ОУН.

Боритесь за украинское государство.

Проявляйте инициативу. Воспитывайте своих товарищей и друзей патриотами Украины".

В Киеве в полицейском участке была обнаружена листовка бандеровского движения. Листовка обращается ко всем украинцам с призывом бороться не только против московских пролетариев, но и против немецких пролетариев (сторонников НСДАП). Дальше в районе Киева была найдена листовка краевого руководства бандеровского движения по Западной Украине. В листовке говорится, что немцы своей грубой колониальной политикой на Украине вызвали справедливое возмущение. Победа немцев над большевиками возможна только с помощью украинцев. Непродолжительное господство немцев развеяло все надежды на суверенную Украину, поэтому в настоящее время необхо-

димо вступить на путь организованной революции под руководством Бандеры. Германия вынуждена напрягать последние свои силы в борьбе против Англии. В связи с этим увеличиваются шансы ОУН. Листовка призывает украинцев не оказывать никакого содействия московским требованиям в образовании банд, так как это повлечет за собой большие жертвы, от которых выиграет только лишь Москва. Главная задача заключается в объединении всех сил. Время выступления будет указано руководством ОУН.

В одном из транспортных полков на Украине в качестве шоферов работали украинцы — бывшие военнопленные. Как оказалось, они проводили враждебную пропаганду и агитировали за переход к красным. Некоторые из них подготовляли восстание, во время которого должны были быть убиты военнослужащие немецкой части. Злоумышленники рассчитывали достигнуть фронта на автомашинах. У них оказались схемы расположения бензохранилищ и квартир немцев. Пока арестовано 6 человек, 2 убиты при попытке к бегству.

27.7.42 г. в Киеве был пойман руководитель бандеровского движения в Восточной Украине, скрывавшийся под кличками Пип, Андрей и Мудрый. При попытке к бегству он был ранен и впоследствии умер. Его подлинное имя до сих пор не установлено. Он имел, по всей видимости, фальшивый паспорт на имя Василия Панасюка, кроме того, организационные инструкции бандеровского движения, которых у нас еще не было.

24.7.42 г. задержан украинец Александр Погорилый. Как оказалось, это был организатор и руководитель Революционной украинской националистической организации — РУНО. Предполагается, что она возникла в Киеве в январе 1942 г. и в настоящее время насчитывает около тысячи членов. РУНО имела своей целью объединение на Украине всех сил, которые в случае русской победы должны были начать борьбу против занятия русскими Украины. РУНО в своих расчетах исходила из того, что Германия будет разбита Англией. В настоящее время из листовок известна только лишь программа РУНО. В ней предусматривается

уничтожение фюрера и организация переворота в Германии. В одном из черновиков листовки речь идет о покушении на начальника полиции безопасности и службы безопасности. В августе 1942 года в Киеве должна была состояться конференция РУНО. На конференцию предполагалось пригласить представителей дружественных соседних государств. Программа РУНО свидетельствует о том, что ее положения смешаны с большевистскими принципами, а также с национал-радикальными тенденциями.

По достоверным сведениям, один из активистов бандеровского движения на Волыни заявил:

"Мы, украинские националисты, должны теперь ориентироваться на Советскую Россию и помогать ей всеми силами. От немцев нам нечего ожидать. Украинский народ почти совершенно уничтожается. По окончании войны каждый немецкий солдат должен получить от 40 до 50 га земли на Украине, а мы, украинцы, должны будем в качестве рабов обрабатывать эту землю. Поэтому мы должны держаться Советов.

Англия приведет Советы к тому, что они изменят свою Конституцию. В России уже распускаются колхозы и вводится частная собственность. В ближайшее время все угнетаемые немцами народы должны взяться за оружие. Германия проиграет эту войну".

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 77. — Арк. 76, 83—86.

Супровідний лист виконуючого обов'язки наркома внутрішніх справ УРСР С. Савченка на адресу секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка до довідки про антирадянську діяльність художника видавництва "Укрвидав" Олександра Рубана

29 серпня 1942 року

Совершенно секретно

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У

тов. КОРОТЧЕНКО Д. С.

Направляю Вам справку об антисоветской профашист-

ской деятельности художника "Укриздата" РУБАНА Александра Яковлевича, которого ми вынуждены были арестовать в целях пресечения его дальнейшей профашистской деятельности.

ПРИЛОЖЕНИЕ: справка на 7 листах.

ВРИО НАРОДНОГО КОМИССАРА
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР (С А В Ч Е Н К О)

29 августа 1942 года

№725/сн Совершенно секретно

СПРАВКА
на РУБАНА Александра Яковлевича

Имеющимися в распоряжении УССР данными изобличается в антисоветской деятельности РУБАН Александр Яковлевич, 1900 года рождения, уроженец г. Киева, украинец, беспартийный, с высшим образованием, гражд. СССР, работал художником в "Укриздате", проживал в г. Саратове, ул. Советская № 10.

В годы гражданской войны РУБАН служил в армии Петлюры. Это обстоятельство он тщательно скрывал. Его брат во время существования правительства УНР (Украинская Народная Республика), будучи полковником в армии УНР, командовал бронепоездом "Запорожец" и во время боев с частями РККА был убит.

В 1930 году РУБАН арестовывался органами ГПУ по подозрению в принадлежности к контрреволюционной организации СВУ (Спілка визволення України). Как рассказывал по поводу своего ареста сам РУБАН, ему удалось обмануть следственные органы и добиться освобождения из-под стражи.

Высказывая свои контрреволюционные взгляды по адресу Советской власти, РУБАН говорил:

"...Что они сделали с украинским народом? Истребили его. Кто бросил в голод Украину? Кто путем арестов и расстрелов истребил почти всю украинскую интеллигенцию? Кто должен отвечать за пролитую кровь, за все жертвы и за войну — Советская власть и ее вдохновители".

В марте месяце 1942 года о предстоящем наступлении немцев РУБАН заявлял:

"...Весной на Восток будут двигаться немецкие армии, ибо час расплаты настал... Так бесславно и закончится история советского строя, этого неоправдавшего себя экспериментального мероприятия".

По вопросу о конечном исходе войны он высказывался:

"...Было бы ужасно, если бы наши выиграли войну. Тогда нам до смерти не видать свободы. Если же немцы выиграют войну, тогда перемена власти и мы — свободные казаки".

В беседах с близкими к себе людьми РУБАН высказывал пораженческие настроения и восхвалял фашизм:

"...Гитлер разбил нас, распотрошил, то же делает Япония с Соединенными Штатами, Америка, Англия и СССР все равно должны проиграть войну".

Восхваляя "новый фашистский порядок", введенный немцами на временно оккупированной советской территории, РУБАН по этому поводу говорил:

"...За линией фронта все живет полнокровной жизнью. Немцы сумели наладить там не только снабжение продуктами первой необходимости, но и деликатесами... Там частная торговля и всего хоть завались. Здесь тоже это можно сделать, но наши правители на это не пойдут, так как при частной торговле обрывается нитка высасывания соков из народа государством. Сама большевистская система настолько порочна, что сколько бы ее не совершенствовали, народ всегда будет в полубедственном, в полуголодном состоянии. У фашистов иначе, там хорошо живется.

РУБАН утверждал, что немцы создали на Украине самостоятельное украинское государство, что там существует украинская армия, одетая в жупаны с клеймом 1935 года и в связи с этим заявлял: "Возвратиться на Украину большевики могут только во сне".

Выражая свои антисоветские настроения, РУБАН призывал к объединению близких к нему по идеологии лиц для проведения организованной антисоветской деятельности.

"...От исхода войны будет зависеть наше счастье. А тем

временем нам нужно как то "єднатись і до купи збиратись".

В Киеве РУБАН оставил своего сына, комсомольца, дезертировавшего после призыва из РККА. По словам РУБАНА, последний порвал комсомольский билет сына и дал ему установку: "Если немцам придется уходить с Украини, чтобы он отступал с ними в Германию".

По имевшимся проверенным материалам было установлено, что РУБАН и его ближайший друг, профашистски настроенный украинский националист ПУСТОВОЙТ Гавриил Михайлович, намеревалися совершить нелегальный переход на сторону немецко-фашистских захватчиков.

Находясь до марта месяца 1942 года в г. Уфе, РУБАН с сожалением говорил о своем выезде из Киева в порядке эвакуации.

"...Не могу я простить себе, зачем я забрел сюда вглубь России. В этом моя большая ошибка. Я не хотел выезжать с Украины. Лучше было в случае неудачи немцев на Украине эвакуироваться с ними на запад, где последний горняк живет лучше, чем у вас Нарком... Вот в Киеве, если бы я был уверен, что смогу перепрятаться от большевиков, я ни за что не поехал бы сюда".

Согласно намеченному РУБАНОМ и ПУСТОВОЙТОМ плану, нелегальный переход на сторону врага должен был быть совершен во время пребывания их на фронте, куда они собирались ехать под предлогом зарисовок боевых эпизодов. С этой целью РУБАН и ПУСТОВОЙТ переехали из г. Уфы в Ворошиловград, а затем в Воронеж.

Принятыми оперативными мерами переход РУБАНА и ПУСТОВОЙТА на сторону немцев был предотвращен.

С целью избежания ареста со стороны немцев при переходе линии фронта РУБАН специально изучал немецкий язык, подготовил несколько немецких фраз, дающих возможность попасть сразу к немецким военным властям.

Кроме того, РУБАН в своей творческой работе как художник всячески избегал работ антифашистской тематики и политического характера, чтобы не скомпрометировать себя в глазах немцев.

После перехода линии фронта РУБАН намечал установить связь с близкими к нему людьми и с их помощью обезопасить себя от возможного репрессирования немцами, а также занять определенное положение в фашистских учреждениях,

Из числа таких лиц он назвал фашистских пособников писателей ЛЮБЧЕНКО и ВАРАВУ, оставшихся на территории противника в г. Харькове, с которыми он был в прошлом тесно связан, своего шурина ВВЕДЕНСКОГО, оставшегося в Киеве, и других.

О перспективах своего возвращения в Киев РУБАН говорил: "...Вся Куреневка знает, кто я такой, со мной все только по-украински разговаривали. Шурин мой австриец, прекрасно говорит по-немецки и остался в Киеве. У нас с ним все оговорено, он все должен подготовить там. Мне нечего прятаться от немцев".

Зная о том, что некая ЛИТВИНОВА — бывшая сотрудница "Укриздата" намерена остаться в г. Ворошиловграде при его оккупации противником, РУБАН дал ей письмо для передачи в Киев.

На оснований изложенного и учитывая, что антисоветская профашистская деятельность РУБАНА приняла резкие формы, мы вынуждены были последнего арестовать.

НАЧАЛЬНИК 3 УПРАВЛЕНИЯ НКВД

(МЕДВЕДЕВ)

28 августа 1942 года

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 122. — Арк. 1—8.

Звернення ОУН до українців із закликом не допустити нового голодомору

Серпень 1942 року

З хати до хати, з рук до рук.

УКРАЇНЦІ!

Війна московського і німецького імперіалізму за Україну приносить з собою не тільки тисячі людських жертв щоденно, не тільки масовий вивіз людей на чужину на тяжку,

непевну долю, але грозить поголовною смертю кожному взагалі — грозить голодом. Господарство Європи, що в найкращі часи не могло обійтися без великого довозу із-за океану, тепер відтяте від світу, іде до певної руїни. 60 мільйонів центнерів збіжжя, яким годувалися мільйони людей, не довезено цього року до Європи. Урожайність в Європі внаслідок війни впала на 15 відсотків, коли до цього додати велетенське зуживання продуктів харчування 10-мільйонною армією, то виявиться, що 30 відсотків всього населення Європи не буде чим годувати. Біля 100 мільйонів населення впаде жертвою голоду. Цей тягар імперіалістичної війни в першу чергу ляже на Україну, як на край, що має прохарчувати їх. Використовуючи наше важке становище, чужинці будуть брати з України все, що тільки можна. Тимчасом господарське положення України більш катастрофічне, ніж якоїсь іншої країни. Система більшовицького господарювання, що спиралася на повному удержавленні, завалилася цілковито з поваленням держави. Тільки 35 відсотків всієї землі засіяно. Ціла прифронтова смуга не засіяна на 100 відсотків. Маса господарського реманенту знищена або вивезена на чужину. Відступаючи, більшовики старалися лишати по собі руїну, щоб таким чином зламати силу залишеного, вороже настроєного до московського імперіалізму українського населення, і економічно вдарити по німецькому імперіалізмові. Рештки, яких не встигли знищити більшовики, захопили німецькі імперіалісти в свої руки і вивезли геть з України. Удар за ударом по українському господарству іде далі. З України вивозять мільйони молодих працюючих рук, що єдино могли б урятувати від руїни і голоду.

Новий земельний закон відібрав з рук селянина все збіжжя, запроваджуючи заробітну платню замість збору зерна. Віднині селянин одержить тільки те, що йому дадуть після заспокоєння всіх воєнних потреб і Німеччини. Випаде того дуже небагато. Для забезпечення тих потреб не вистарчило б навіть в теперішній воєнний час всього збіжжя з України, а не тільки його частина. Одначе милувати нас ніхто не буде. Голод вдарить вперше по нас. Він вже вдаряє. Вже сьогодні голодує Полісся,

міста Сходу, південна Галичина. Цілі валки з клуночками на плечах, голодних, втомлених і обдертих ми бачимо щоденно на всіх шляхах і дорогах. "Шматочок хліба", — це слова, що десятки разів повторюються зголоднілими устами.

Бувають відрухи розпачу. Деякі йдуть в партизанку і револьвером намагаються розв'язати проблему голоду. Падають жертви. Україна спливає кров'ю, а це використовують вороги для своїх цілей. Попередній рік був важкий. Наступний буде ще важчий. Говоримо це ясно і відверто, бо тільки свідомість великої загрози, що насувається на наші голови, може уможливити нам вихід з положення.

Цей важкий сьогоднішній стан українського села й міста намагаються використати для своїх цілей різні чужі сили. Одні з них (більшовики, поляки) підготовляються до нищення всіх харчових засобів та, ставлячи себе в роль українського селянства, прямо закликають українців до повного саботування розпорядків в справі т. зв. контингентів, інші ту саму роботу виконують, підшиваючись під назву ОУН. До того ще мельниківська "вождівська" верхівка поширює серед українського і чужинецького населення вісті, немов би самостійницька ОУН закликає до невиконування збіжжевих т. зв. контингентів та до опору владі. Вся ця робота має на ділі на меті перешкодити в боротьбі за українську Державу.

Українці!

Сьогодні мусимо бути свідомі, що ніхто нас від голоду не врятує, якщо самі собі не зарадимо. Сьогодні є лише один шлях. Поставлена в найширшу площину самоорганізаційна й самодопомогова акція українського села і міста, зосередження всіх наших національних сил на їх ідейно-організаційне зіспоєння. Передове місце в акції самодопомоги належатиме укр. селянству. Заможніші селяни мусять допомагати біднішим. Очевидно, що ці останні мусять пам'ятати, що моральне право на цю допомогу здобудуть лише власною працею у гарячий час жнив, чи інших робіт. Це перший рід самодопомоги. Але на цьому не кінець. Україна сьогодні не тільки село, але і місто. Не сміємо забувати, що міста є наші духовно-культурні центри. Тому не сміємо

дозволити, щоб маса нашої інтелігенції, робітників, міщан, їхні діти вмирали з голоду, бо тоді на довгі десятиліття ми перекреслили б можливості стати господарем на своїй землі. Більшість нашого міського населення — це діти села. Їм їхні родичі, що залишились на селі, мусять дати змогу перетерпіти важкий час. Другій частині робітників чи інтелігенції мусить бути уможливлена і полегшена доставка харчів. Українське селянство хай не буде байдуже на голодуючих українців у містах, хай не буде глухе до їх голосу, бо справа не в одиницях, а в житті цілої нації. Українське місто мусить знову з свого боку солідно підтримувати українське селянство в усіх його щоденних наболілих справах, зокрема, українська міська інтелігенція, незважаючи на сьогоднішні важкі умови, мусить куди більше свої сили віддавати громадсько-організаційній праці на відтинку українського села. Всі за одного, один за всіх! Переживаємо важкий час. Один з найважчих у цілій нашій тисячолітній історії.

Український народ свідомий того, що його завданням в сьогоднішній час це не "орати, сіяти і пасти худобу" для виживлення Європи. Він добре бачить, що в той час, коли тисячі дітей, селян, робітників і інтелігенції годують кропивою і лободою, чи випрошують шматок хліба, а в багатьох селах не встигають ховати в один день всіх трупів — в цей час деякі фольксдойчі перепродують під крамницями "тільки для німців" білий хліб, здобутий важкою працею українських рук — і то по найвищих цінах, бо одержують його в такій кількості, що неспроможні його з'їсти. Український народ не хоче рятувати Європи, а сам вмирати з голоду. Бо що ж в заміну ми одержимо від цієї Європи. Хіба один колоніальний визиск і колоніальну культуру. Ми знаємо, що принесла нам і що обіцяє нам Європа, байдуже, стара чи нова. Ілюзій в нас немає, як не було і немає її в нас до благ обіцюваних Москвою. Та ми свідомі, що спротив континентальної акції, як засіб боротьби в нинішніх умовах не веде до цілі, не закликаємо до нескладання т. зв. контингентів. Знаємо тільки, що вони не можуть бути такі, що довели б до масової голодної смерті.

Український народ пам'ятає вже жахливі часи його виголоджування і про це повинні пам'ятати також і другі, якщо не хочуть доводити народу до крайності, тобто фізичної самооборони. Сьогодні українські народні маси мають ще один наочний доказ того, що лише в Українській Державі можливе справжнє життя народу, а в усіх інших випадках це неволя, визиск і смерть. Помагаймо брат братові. Приймім і допоможім в нашій хаті кожному потребуючому допомоги українцеві. Не забуваймо і про тих українців, що в містах. Не дозволимо себе виголоджувати.

Хай єднає нас взаємна допомога, одна моральна постава, в ім'я ідеї Самостійної Соборної Української Держави.

Серпень, 1942 рік.

Слава Україні — Героям слава!

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 8—8 зв.

Наказ крайового провідника ОУН на східноукраїнських землях до українських націоналістів із закликом розгорнути боротьбу за незалежність, спираючись на власні сили

31 серпня 1942 року

НАКАЗ

Крайового проводу ОУН на СУЗ

Постій, 31 серпня 1942 р.

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ І НАЦІОНАЛІСТКИ!

Друзі новітнього ордену КОНОВАЛЬЦЯ-БАНДЕРИ!

Нова імперіялістична, грабіжницька, тотальна війна палає. Криваве ярмо московсько-большевицької, або німецько-фашистської неволі нависло над головами народів світу. Наша Батьківщина — Україна — в центрі уваги цієї кривавої боротьби. Наша багата, мов крез, земля грабується, руйнуються міста і села, наш нарід нищиться терором і голодом. Московські і німецькі імперіялісти хочуть вирішити нашу долю без нас, хочуть нашу землю перетворити в нову колонію, а нас у білих рабів-невільників.

Не вийде!

Наша 45 міл. нація міцна, могутня, живуча. Український нарід, озброєний новою ідеологією революційного українського націоналізму, новою ідеєю боротьби за Велику Соборну Самостійну українську державу, — непереможний. Нашу націю очолює новітній орден націоналістів-самостійників, що веде український нарід кривавим, жорстоким, але єдино вірним шляхом до перемоги до здобуття Української незалежної держави.

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ! Ми єдина сила, що бореться за Самостійну Українську державу, а значить, за землю, за волю, за правду, за справедливу працю і оплату, за безплатну і загальну українську середню і вищу школу для української молоді, за людське життя для українського народу.

Сьогодні на нас звернені очі українських робітників, селян і інтелігенції. Будьмо гідними синами і дочками нашого героїчного українського народу. Будьмо в народі, будьмо з народом і для народу. В день національного свята Української зброї, 31 серпня, коли Соборні Українські війська С. Петлюри і Українські Галицькі війська Євгена Коновальця власними силами 1919 р. здобули столицю України — Київ від жидо-москалів і поклали міцні основи соборності духу і дії українського народу, ми підсумовуємо свою роботу і кажемо, вже недалеко той час, коли знову, як 23 року тому, доведеться власними силами, власною зброєю будувати Українську державу, але вже навічно.

Тому будьте готові!

Будьмо тверді і непохитні, будьмо вірні ідеї Української держави, бо без неї загинемо.

Кріпім наш орден, будуймо ЄДИНУ ВСЕУКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНУ ОРГАНІЗАЦІЮ — ОУН під проводом Степана БАНДЕРИ.

Ні терор, ні тортури, ні смерть не зупинить нас, не примусить звернути з єдино вірного шляху боротьби.

Здобудем Українську державу, або загинем у боротьбі за неї.

Воля Україні - воля поневоленим народам світу!

ХАЙ ЖИВЕ ВЕЛИКА СОБОРНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА!

ХАЙ ЖИВЕ ОУН — керована Ст. Бандерою!

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

Провідник КП ОУН на СУЗ.

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 56.

Наказ крайового провідника ОУН на східноукраїнських землях у зв'язку із загибеллю в Києві від гітлерівської кулі Дмитра Мирона-Орлика

Вересень 1942 року

НАКАЗ

ПРОВІДНИКА КРАЄВОГО ПРОВОДУ ОУН на СУЗ

Друзі революціонери!

Націоналісти і націоналістки, члени ордену ОУН на СУЗ!

25 липня 1942 року в славній столиці України Києві двома пострілами з руки агента гестапо обірвано молоде, повне боєвої революційної енергії і чину життя невтомного борця за незалежність і соборність Української держави, Краєвого Провідника ОУН на СУЗ МИРОНА — АНДРІЯ. АНДРІЙ не живе... АНДРІЯ немає в наших рядах...

Не хочеться вірити, що його нема, що його, нашого Провідника, твердого, мов криця, міцного, мов граніт, характером і духом, полум'яного серцем могла зрадити ворожа куля.

Так... Його тіло поступиться перед переважаючою силою ворожої зброї, але Дух ні!

Він живе з нами, Він витає над нами в образі АНДРІЯ, АНДРІЯ провідника, Андрія Революціонера, Андрія друга і товариша...

Друзі націоналісти!

Ворог вирвав з наших рядів у самий тяжкий і відповідальний перед історією час, але коли ми хочемо бути гідними його наступниками, коли хочемо найкраще вшанува-

ти пам'ять нашого друга і Героя, то не сміємо ані на хвилину не зупинятися, ані трошки здригнутися під ударами ворога, а йти безстрашно, впевнено, безупинно вперед шляхом розбудови ОУН на СУЗ, шляхом боротьби за соборність українських земель, шляхом боротьби за Українську державу, яким ішов АНДРІЙ, за який боровся і за який віддав своє життя.

Вічна слава славної пам'яти Краєвому Провіднику ОУН АНДРІЄВІ.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Постій, вересень 1942 р.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 57.

Звіт ОУН про становище на півдні України у вересні 1942 року

Осінь 1942 року

ОГЛЯД СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО Й КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ НА ПІВДЕННИХ ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ

(вересень, 1942 р.)

I. Кіровоградщина.

Розпорядок про обов'язок праці, контролю майна (найбільше хліба) і осіб головно тих, що зміняють місце осідку, заборона їздити, крім дуже нагальних причин, побої, катування, грабунок харчових продуктів — ось частина тих "благ", якими нагородили українське населення німці. По селах відбуваються дуже часто ревізії в пошукуванні за хлібом, шукають вже й по містах. В останньому часі послабла в відношенні до українського населення брутальність, але за те поширено скрізь дуже густу сітку донощиків, здебільшого недавніх НКВД-истів. Їх завдання — шукати за людьми, невдоволеними з сучасного німецького режиму, визнавців ідеї українського націоналізму. Нестерпні харчові відносини з міста поширилися на село. На основі нових розпорядків, крім пайка проса, кукурудзи і ячменю,

не дають нічого колгоспникам. Перед селом марево голоду. Усе цьогорічне збіжжя зсипають в зсипні пункти і вивозять на захід. Крім збіжжя, вивозять теж і деякі верстати з заводів. В Кіровоградській області забрали олійниці.

Культурне життя послабло. Газети появляються тільки в місцях осідку гебіткомісарів. Українську інтелігенцію, студентство і середньо-шкільну молодь, якої не вивезено до Німеччини на роботи, — вигнано на працю по дорогах. В м. вересні переведено низку арештів серед українців в Кіровограді, Знам'янці, Ново-Українці і Кам'янці. Арештованих перевезено до в'язниці в Кіровограді.

II. Дніпропетровщина.

Життя міста.

Міста Дніпропетровщини живуть під знаком голоду. Це й стало причиною того, що, крім масового вивозування міського населення на роботи до Німеччини, дуже багато людей перенеслося на села, де ще порівняльно кращі умовини прохарчування. І так, для прикладу, місто Дніпропетровськ, в якому за більшовицького панування жило понад 600.000 мешканців. Тепер нема навіть 150.000, отже, зменшилась кількість населення повище 75 відсотків.

Кам'янське нараховує ок. 70.000 мешканців. Зменшилась кількість населення Кривого Рогу, Нікополя і Новомосковська.

По містах, де живе багато чужо-національного населення, помітна ворожнеча між українцями, а фольксдойчами і українцями та москалями. В Дніпропетровську цю ворожнечу викликали місцеві провідники німецької політики впровадженням в найгостріших формах гасла: "Все тільки для німців".

У практичному переведенні цього гасла виходить, що для німців усе, а для українців нічого, для німців окремі дільниці, кращі меблі, пшеничний хліб, мед, кавуни, електричний струм, кіно, клуби, школи, а для українців — пайок ячмінного хліба, нагай, арешти, розстріли, вивіз на роботи й безконечні заклики до праці та славлення "визволителя".

Дніпропетровськ був робітничим середовищем, тут працювали сотні тисяч робітників. Тепер заводи поруйновані, час-

тину верстатів німці вивезли до Німеччини, так що сьогодні працюють тільки деякі ремонтні цехи. По більших заводах працює: в заводі ім. Петровського — 6780 робітників, Д.З.К.О. — 2150, ДПРЗ — 2345, ДЕПО — 2190, коксо-хімічний завод — 1948, ім. Леніна — 970 і низка менших заводів.

Серед робітників страшне невдоволення, зростає революційний підйом. Матеріальна скрута, нелюдська поведінка німців з людьми впливає на робітництво так, що воно готове навіть на безоглядну боротьбу.

Кам'янське — це був один з найбільших промислових центрів України. Багато устаткування промисловості вивезено більшовиками, а частинно знищена при відступі. Те, що осталося, зараз прочищують і ремонтують, деякі цехи вже працюють. І так на металургійному заводі працює біля 3000 робітників (70 відсотків українців), на цементному заводі ок. 1000 робітників, на вагонному заводі ок. 700 дівчат, на азотно-туковому заводі ок. 500, на водному транспорті 160 робітників.

З початком вересня ц. р. по всіх заводах збільшено робочий день з 8—10 годин. З цього приводу між робітниками велике незадоволення.

Останньо німці почали енергійно мобілізувати дітей, народжених 1925, 1927, 1928 років (хлопців і дівчат) і почали відправляти їх в заводах для ремісничих навиків. Це нова форма фізичного нищення українського народу. Цих дітей змушують працювати так, як усіх інших робітників. Мобілізація в заводи дітей — це вже прямо глум над українцями, який доходить вже до свого вершка, глум, який повстає тільки тоді, коли ворогові здається, що він переміг.

Життя села.

Грабунок українського села німцями проводиться далі так, як дотепер. Увесь адміністративно-грабіжницький апарат наставлений на те, щоб побільше вивезти хліба з України в Німеччину. Колгоспник примушений німцями робити на важких роботах від сходу до заходу сонця. В багатьох колгоспах наказано робити вночі. Свої домашні роботи може колгоспник за рахунок і так малого, необхідного для здоров'я відпочинку. Панщинні часи повернулися, тільки різниця в тому, що тепер прибрали багато жахливіші форми визиску селянина, бо не тільки б'ють його і експлуатують, але вимагають за більшовицькими зразками хвалити "визволителів" і дякувати Гітлеру за "щасливе й радісне життя".

Як тільки настане ранок — б'ють у дзвони і в той спосіб скликають людей на роботи. А ті "німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть".

Ворог навіть забороняє молитися. В с. Ганнозачатівка, Криничанського району оштрафували трьох громадян по 150 крб. за те, що ті на свято Спаса пішли до церкви, а не до колгоспу. В колгоспах тепер кінчиться молотьба, зерно завозять на зернопункти і звідсіль негайно відвозять до Німеччини. Почалась водночас посівна кампанія і вже декуди зазеленіли лани. По селах переведено "добровільний" збір на допомогу німецькій армії. Селяни давали те, що залишили більшовики (ложки, казани).

Так як колись більшовики, так тепер і німці визначили премії для тих голів сільських управ, що "найкраще" виконують свої завдання, вірно в усьому слухаючи німців. В той спосіб німці намагаються виховати для своїх цілей нових сексотів і притягнути до співпраці вислужницькі елементи села.

Ідея і слово українського націоналізму знаходить між українським селянством небувалий до цього часу відгомін. Самостійницько-революційні гасла передаються з надзвичайною скорістю. Ім'я провідника Бандери — стає мітичним, легендарним. В ньому народ бачить уособлення української визвольницької ідеї. Селянство масово звертається своєю симпатією і прихильністю в бік українських націоналістів — самостійників.

III. Запоріжчина.

Життя населення Запорізької області позначаться скрізь нестерпними відносинами, що їх створив німецький режим. Із-за браку тяглової сили німці гонять в поле з лопатами-сапами, змушують працювати від сходу до заходу сонця. Побивають. Не дозволяють навіть на короткий відпочинок. А за їхню працю платять тільки грішми, за які нічого не можна купити. Збіжжя (ячмінь) — 10 кг. може дістати тіль-

ки той, хто виробив 25 трудоднів упродовж цілого місяця.

Після жнивної кампанії звернули німці спеціальну увагу на молотьбу; через те під кінець вересня цього року збіжжя було вимолочене (звезене на зсипні пункти).

В більших містах (Запоріжжя, Мелітополь, Бердянськ) — населення голодує. Люди кидаються в пошукуванні за хлібом, поширюються крадіжки. І так, наприклад, в Запоріжжі 10 і 11 серпня ц. р. — покарано смертною карою (повішено) 8 робітників і робітниць за крадіж, а 25 серпня 2 особи в Бердянську.

Внаслідок того всього народ ненавидить "визволителів", боїться повороту більшовиків, але рішуче не хоче німців. Цей момент намагаються використати русские (кацапи), які накликають до творення спільного фронту боротьби проти Німеччини в ім'я "единой неделимой".

Нова політична ситуація пробуджує народ до поважної застанови, як вийти з такого положення. Ніхто не бажає такого стану, який є сьогодні — велика частина населення вважає, що найкращу розв'язку цієї проблеми може привести тільки Самостійна Українська Держава.

IV. Миколаївщина.

Населення Миколаївщини, це 70 відсотків українців, є ще москалі, німці, караїмці і інші. В самому Миколаєві й поблизьких місцевостях доволі велика кількість неукраїнців. А це тому, що цей великий осередок корабельного будівництва і інших промислових галузей намагалися більшовики зрусифікувати. Це видно хоч би із того, що з 45 українських шкіл (за часів українізації) Миколаєва в останньому році більшовицького режиму залишились тільки 3. Або ще інший приклад: на заводі "Марти", що в ньому працювало 40.000 робітників, начальниками цехів було тільки двох українців. Не дивниця, що москалі, яким помагають фольксдойчи, намагаються почуватись, як у Москві. При тому всьому не останню роль в тому відіграли білогвардійці — емігранти, поширюючи тут своє видання ("Нове Слово"). Одначе не находять прихильників навіть серед молодшої московської генерації, яка не хоче повороту старого державно-поліційного ладу.

Більш успішну діяльність проявили більшовики, підпалюючи міський архів і летовище, за що покарано смертю 35 людей (зовсім невинних).

Народна освіта, театри, музеї, бібліотеки в руках людей, що намагаються приподобатися німцям.

Серед робітництва і селянства поширюються здорові думки.

Українська Державницька ідея тих суспільних верств має ще багато своїх визнавців.

ЯК РУЙНУТЬСЯ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ

Панування наїзників на Україні позначаться повною експлуатацію і грабунком українського населення. Також колоніально-нищівною політикою окупанти намагаються примусити українців не думати ні про що інше, як тільки про те, щоб не загинути з голоду. А через те, що українська земля незвичайно врожайна і навіть половиною її плодів можна виживити українське населення — вони заходяться штучно організувати голод.

Для прикладу можна навести штучно викликану в 1932—1933 роках московсько-більшовицькими імперіалістами голодівку на Україні, що в її висліді згинуло (по більшовицькому обліку) понад 5 мільйонів українців.

У відношенні до України вірними наслідками більшовицьких сатрапів і переємців їх варварських методів знищування проявили себе німці. В той час, коли німецьке населення харчово забезпечене українським хлібом, перед населенням українського міста, а навіть села — продуцента того ж хліба — стоїть марево 1932—1933 років — загрожує голод. На підтвердження такого погляду погляньмо на сільське господарство в умовинах німецької нової дійсности, яке певністю котиться до руїни. Для прикладу беремо цифрові дані для сільського господарства з терену Миколаївської області.

Засівна площа по всіх районах Миколаївщини в цьому році, порівнюючи з минулим, значно поменшилась. І так, прикладом, з одної площі області — 2000.000 га, в минулому році (1941) було засіяно 1600.000 га (себто 80%), а незасіяної 400.000 га (себто 20%) — у цьому ж році (1942) засіяно тільки

1.300.000 га, себто 300.000 га менше, як у минулому році. Незасіяна площа така велика (700.000 га), що коли б її засіяти, можна б мати з нею врожаю стільки, що вистарчило б хліба для всього населення Миколаївської області при нормі 800 гр. щоденно на особу продовж цілого року. Зокрема, дуже зменшено засівну площу по державних господарствах. Із загальної орної площі державних господарств Миколаївської області 350.000 га в минулому році було посіяно тільки около 250.000 га (70%). А цього року посіяно лише 170.000 га, себто менше як половину орної площі. Одначе, незважаючи на те, що половину орної площі не засіяно, — прохання українського сільського й міського населення, яке не мало огородної землі і бажало 15.000 га землі державних господарств засадити городовину, що поліпшило б напівголодне його існування — німецькою владою було відмовлено. Цей факт наявно стверджує про "піклування" українським населенням з боку німецької влади.

План здачі врожаю зернових культур у хлібоздачі цього року доведено до колгоспів і радгоспів у таких розмірах, що ледве всім урожаєм його виконається. Так, наприклад, Калініндорфського району при 13.000 га засівної площі зернових культур і при пересічній врожайності цього року 10 центнерів з 1 га, а для селян залишається 20.000 центнерів — в той час, коли для самого лише засіву 24.000 га (висівалось в минулі роки) зернових культур потрібно 34.000 центнерів. Отже, залишеного зерна не вистарчає навіть для посіву, а на прохарчування населення, худоби й птиці нічого не лишається. Щодо озимих культур (пшениця), що є основами в Україні, в минулому році засівалося 750.000 га, себто більш 35% орної площі. На таку площу внаслідок втечі більшовиків, які не вспіли вивезти зерна — було залишено посівного насіння пшениці з минулого року, але німці все насіння забрали. Тим, хто площу посіву озимих культур зменшено в ц. р. майже наполовину, заплановано посів озимих культур тільки на 400.000 га, себто на 350.000 га менше. Ненажерливі московсько-більшовицькі окупанти для забезпечення своїх центрів м'ясом і салом — вивозили щороку з України сотні тисяч штук худоби, перепиняючи в той спосіб розвиток українського господарства. Під час втечі більшовицькі банди забрали з собою багато скоту.

Нові окупанти не хочуть у цьому відношенні уступити більшовикам. За перше півріччя ц. р. з 175.000 корів, що залишились в області після втечі більшовиків, — вивезено більше 50.000 штук, себто майже третину. На початку другого півріччя вивезли збільшено і можна сподіватися, що буде вивезено худоби не менше, як і в першому півріччі. Після втечі більшовиків кожне господарство мало одну корову, тепер у багатьох селах на два господарства припадає одна корова. При тому наказано здавати все молоко, не залишаючи навіть дітям. Встановлено норму здачі меду по 5 кг від вулика, але після того, як норму здано — добавлено ще по 3 кг на вулик, а коли і цю норму виконано, наказано здавати увесь мед.

Німці встановили норму для непрацездатного — 5 кг хліба, а для працездатного — 50 кг. Решту забрали.

В додаток до такого грабунку окупанти побивають людей, навіть за однохвилинний відпочинок при тяжких роботах в господарстві, а часто і без провин.

V. Крим.

Кримський півострів своєю поверхнею (25.700 км. кв.) дорівнює поверхні пересічної області з часів більшовицького режиму. Крим розділюється на дві різко відмежовані частини, а саме: на північно-степову, рівнинну, урожайну, підсоння майже такого, як і на інших українських землях з переважаючою більшістю українського населення і — на південну гористу заліснену, малоурожайну середземноморського підсоння, з більшістю неукраїнського, а татарського та московського елемента. На пограниччі цих двох частин розкинене місто Симферопіль. В українській частині Криму сіють багато пшениці, скрізь управляють багато городини (баклажани, кавуни, дині), в південних садять найкращі сорти тютюну.

З підземельних багатств Криму знані залізні руди (б. Керчі) і сіль, яку добувають уздовж чорноморського побереж-

жя у великих кількостях. Під сучасний момент населення південної України, яке отримувало кримську сіль, — мусить обмежувати її вжиття через те тільки, що влада не наладнала відповідно транспорту.

Кримська промисловість була зосереджена в Сімферополі, в Севастополі і Керчі; тут вироблялися консерви (рибні), були заводи овочевих виробів, тютюнових, шкіряних — але внаслідок воєнних знищень усе це сьогодні не урухомлене. А робітництво по селах шукає можливостей прожитку. Населення Криму, якого в 1926 році було 720.000, через 15 років збільшилося до 1.000.000. Нараховують тут 37 різних національностей, з того українці творять 37%, татари 31%, москалі 14%, і інші 18%. Українці живуть у великих кількостях по селах, а москалі по містах.

Серед населення Криму дається сильно відчути русифікаційну роботу к. царської Росії, а відтак — більшовицької, яка для справжнішого переводження своїх задумів побоялася включити Крим в склад України. Та все вдавалося тільки частинно, а скрізь вживана, як розговірна на Криму московська мова не сцементувала різних національностей в одне... Після втечі більшовиків виникло питання національних різниць. І так, москалі почали всякими засобами поширювати ідею "единства і нєдєлімства". Цим вони насторожили проти себе татар, які хоч не представляють якоїсь реальної сили і підпорядковуються всякій владі, яка буде на Криму, — та звернули їх прихильніше в бік українців.

Українське населення Криму активізується під національним оглядом щораз більше. Йде боротьба за український часопис на місце московського "Голосу Крима", за зорганізування Українського Національного Комітету, за українське шкільництво, український театр, українську церкву.

В політичному житті кримських українців слідне теж велике оживлення. З кожним днем зростають кадри самостійницьких сил. Безвислідними показалися усі намагання окупантів, голос крові кримських українців кличе до національного підйому, до росту революційних сил, до боротьби плече-об-плече з іншими українськими землями за Українську Державу.

VI. Донбас.

Донецький край — найбагатіша частина українських земель — розтягається вздовж південного берега Донця майже до азовського побережжя. Поземелля дуже подібне до правобіжної височини, мало хвилясте, лиш тут то там покрито стрімкобокими ярugами — балками. Найвища точка височини (Мечетний курган) сягає 300 м. В Донецьку височину прорізують річки Міюс, Кальміюс і Валча, які вливаються до Азовського моря. В своїх надрах криє Донбас багато різнородних корисних копалин, а передусім вугілля, якого тут понад 70 мільярдів тонн і то найрізнородніших сортів — від бурого до антрациту. Площа вугільних родовищ займає поверхню на 25.000 км кв. і тягнеться із північного заходу на полудневий схід, довжиною на 380 км. при 165 км ширини. Головні зложища вугілля (73,8% загальної суми) знаходяться в районах: Сталіно (Юзівка), Макіївка, Мулкотівка, Алмазно, Маріївськ, Центральне, Боково, Хрустальне, Волжанське, Сулинське, Содкінське й Гришино (Червоноармійськ). Та не тільки на вугілля багата донбаська земля, тут є поклади інших копалин, а саме: кам'яна сіль у Артемську (Бахмут) — має перше місце в цілому СССР, ртутні родовища в Микитівці (запаси сягають 15.000 тонн металічної ртуті), фосфорити й фарбові глини в Слов'янському районі, поклади доломіту в Артемівську й Горлівці, флюсові вапняки в районах: Сталіно, Кадіївка, Ворошиловськ; кварцити в районах: Пантелемонівка, Курніково, Авдіївка; графіт на 25 км б. Маріуполя; родовища бурого залізняку б. сіл — Каракуба і Стила (на Кальміюсі) та Залізно і Корсунь; цинково-олив'яні руди в околицях сіл Нагальчика й Нагольного, тут теж у невеликих кількостях стрічається срібло і самородне золото; високоякісні піски, на яких базується скляне виробництво, є в Костянтинівці й Лисичанську, родовища марганцю в Амбразіївці, на яких працюють цементні заводи, гіпс к. Артемівська. Крім вичислених копалин, є на Донбасі багаті родовища крейди, графіту, шиферу-пісковика і інш. Так що всіх корисних копалин на Донбасі нараховується більш як на 40. На грунті

цих багатих корисних копалин буйно розвивалась донбаська промисловість, що її розвиткові надзвичайно сприяли ще й такі корисні для Донбасу моменти, як близькість сільськогосподарських центрів, металевих руд (Кривий Ріг, Нікополь — 350—500 км) та сусідство з морем і Дніпрогесом (Дніпровою Гідроелектричною Станцією).

Розвинулась на Донбасі, в першу чергу, важка промисловість — вугледобування, металургійна, хімічна. Машинобудівельна й енергетична — зосереджена в таких головних промислових центрах: Сталіно, Макіївка, Маріупіль, Ворошиловград, Горлівка, Ворошиловськ, Краматорськ, навколо яких розрісся ліс фабричних коминів менших заводів і шахти. Американськими темпами росли тут серед степів людні міста й робітничі селища. Сотні тисяч робітників на три зміни невпинно працювали над якнайновішою експлуатацію земних багатств Донбасу. Через те Донбас у скорому часі перетворився у "Всесоюзну кочегарку", став основою індустріалізації не лише України, а й усього Радсоюзу; близько 70% донбаського вугілля постачалося заводам, що були поза Україною. Та не тільки "чорне золото" України нещадно грабувала й експлуатувала ненажерлива Москва, вона ж експлуатувала в страшний спосіб українське робітництво, заставляючи його працювати за голодову зарплату на найтяжчих роботах. І ніхто не думав про те, як поліпшити робітничу долю, улегшити важку працю шляхом модерної машинізації, належно забезпечити перед нещасливими випадками. Натомість постійно придумували більшовики нові методи експлуатування українського робітництва, а передовсім змагали до того, щоб затерти всі національні різниці, перетворити робітництво в т. зв. "радянський народ". Як на глум писалось і говорилось про "робітничу владу" та "радісне життя". Тим то кожний робітник із нетаємним вдоволенням вітав кожну промашку більшовиків і очікував зміни. Під час останньої війни занотовано ряд протибільшовицьких виступів українського робітництва, що свідомо не виконувало розпоряджень та саботували накази Сталіна. Найбільше це проявилося в тому, що українські робітники не дозволили більшовикам вивозити машини із

заводів і боронили їх перед знищенням. Українські робітники Донбасу, справжні господарі сотень заводів і тисяч шахт, своєю кров'ю і потом здобули собі право на людське життя. Та права цього не респектувала червона Москва. Із вибухом війни родилися серед українського робітництва Донбасу надії на краще. А тим часом місце більшовика-окупанта зайняв німецький окупант — експлуататою. Яку картину уявляє собою теперішній Донбас? Стукітливо-клекітливе життя заводів та великанських комбінаторів замовкло зовсім. Заводи понищено, остали тільки чорні димарі, а не знищені фабричні верстати та інше устаткування заводів німці таємно розмонтовують і тихцем вивозять до Німеччини. Своєю політикою намагаються німці навіть Донбас перетворити в сільськогосподарську країну та базу найріднорідніших природніх сирівців та півфабрикатів. Право на повний промисловий розвиток у "Новій Європі" має тільки Німеччина. Згідно з таким колоніальним поглядом вивезено з Донбасу як зайвих усіх робітників — спеціалістів і кваліфікованих до промислових осередків Німеччини. Відновлено тільки деякі шахти. На шахтах робітникам платять довоєнні ставки та видають хлібні картки на голодний пайок. Ніхто в таких умовах працювати не може, й усе населення тікає на поблизькі села та на "батьківщину" (українське робітництво Донбасу селянського походження). При тому треба знати, що населення Донбасу — це здебільшого напливовий елемент, що прибув сюди з різних сіл України в різні часи, а найбільше в часи примусової колективізації і голодівки, серед якого була велика кількість національно-свідомих людей, що втікали сюди перед НКВД-истськими репресіями за антибільшовицьку роботу.

Кількість населення Донбасу зменшилася до 50% та ще й тепер зменшується далі. Різними способами намагаються німці спинити цю втечу, щоб утримати дешеву робочу силу на шахтах. Деякий вплив на виїзд українського робітництва з Донбасу мали вістки про те, що, мовляв, німці будуть ділити землю. Та хоч найбільше українців виїхало з Донбасу, проте тут українського населення далеко повище 50%. Зросла трохи кількість донецького населення після німецької

літньої офензиви, бо багато замість тікати з більшовиками далі на схід, заховались. Великою журбою населення Донбасу під сучасний момент — це прохарчування. Гірше під цим оглядом стоять північні райони, краще південні (Маріупільщина), де розвивається сільське господарство. В м. червні Донбас перейшов з прифронтової смуги в управу т. зв. "воєнного запілля" (рікфертіге геерес гебіт), що підготовляє місце для цивільної влади. Всі військові комендатури пересунулись уперед. А їх місце зайняли тилові команди. Штаб воєнного запілля перенісся з Кременчука — місця дотеперішнього свого осідку — до Макіївки.

З усіх міст Донбасу найкраще розвивається Маріупіль, а через те оживлюється незвичайно ціла Маріупільщина — південна частина Донбасу. Урухомлено деякі з цих величезних маріупільських заводів; "Азовсталь" і "Ілліча". За ініціативою місцевих активних українців організовано прекрасну мережу народного шкільництва, видано шкільні підручники, в яких поміщені слова національного гімну. Зорганізовано скрізь "Просвіти"; українці Маріупільщини зайняли вороже становище супроти всяких агентурних груп, а білогвардійська ідеологія за "непотопленою Росією" не знайшла тут своїх виконавців. Дещо слабше представляться Волноваха через те, що в місті багато чужонаціонального (головно греків) населення.

В Сталіно московські білогвардійці повели дуже сильну акцію, зуміли організувати московською мовою газету. Та це не має твердого підложжя. Московський рух виріс тут тільки за німецькою допомогою.

Все це не стримує національного росту українства. В Авдіївці, Горлівці й Комсомольську московські імперіалісти не проявили ніякої діяльності, а місцеві москалі з українців вороже не підносяться; розвинулось сильно культурно-світнє життя. Відроджується Горлівка і Ворошиловград, який ще недавно був у більшовицьких руках: перед втечею більшовики поводилися дуже чемно з населенням на те, що притягнули його до себе. Населення забезпечене харчами, а в червні дозволено навіть на відкриття церкви. Тут перебували довгий час за більшовиків всякі Корнійчуки, Гречухи, Корнійці і інші більшовицькі "достойники". В Краматорську розвинулось культурно-освітнє життя, скрізь зорганізовано "Просвіти". Москалі ніякої діяльності не виявили, натомість виказали повну супроти українців лояльність. Подібно в Слов'янську, де москалі, побачивши українські сили, не намагалися вести ніякої протиукраїнської роботи. Коли порівняти теперішнє життя Донбасу із життям перед 6-ти місяцями, завважується величезну зміну на краще. Це життя набрало зовсім інакшого змісту. І так, як колись, найбільш патріотичний прояв була боротьба за речі несуттєві, коли серед широких верств був брак віри у власні сили, непевність, неясність і застрашеність — так тепер це все зникло безповоротно. Щораз то більш ясним, фанцинуючим і рідним стає для донбаських українців ідеал Самостійної України. За повне здійснення цього ідеалу готується до боротьби українське робітництво Донбасу.

VII. Кубань.

Кубань — б. територія кубанського козацького війська, перейменована більшовиками на т. зв. Краснодарський край і включена до Російської РФСР — займає площу 81500 км кв., на якій живе більше 3 мільйонів людей, у переважаючій кількості українського населення (1939 р.).

Найкраще розвинулось тут сільське господарство. Посівна площа самої пшениці займає 3.812.000 га, що перевищує площу посіву Болгарії, Данії і Швеції разом взяті. Останніми часами розвинулися тут посіви технічних культур (263.000 га), з яких на окрему увагу заслуговують соняшник, тютюн і соя. Чорноморське побережжя багате на садові культури.

Промисловість Кубані розвинута слабо (два більші заводи Армавір і Кримський), зате майкопська нафта, з найкращих у світі, що становить 7% добування в цілому СРСР, має в собі около 24% бензину. Порівнюючи її високу вартість, можна зіставити її з грозненською як 1 до 2, а з бакинською як 1 до 8. Центр Кубані Краснодар, оснований 1793 року запорізькими козаками, має більше 200 тис. мешканців. Менші міста: Новоросійськ (95 тис.), Армавір (83

тис.), Майкоп (67 тис.). Кубанські українці, переселенці здебільша Київської, Полтавської та Чернігівської областей, зберегли дуже сильне почуття своєї національно-української окремішности. На окрему увагу в цьому відношенні заслуговують чорноморці, що в 1918 році перші заявилися за негайною злукою Кубані з Українською Державою. У боротьбі за Українську Державність Кубань відіграє величезну роль, якщо йтиме під революційно-самостійницький рух усіх українських земель, бо національно сильна Кубань — це найкраща охорона українського Донбасу перед зазіханням російських імперіалістів, це ревіндикатор зрусифікованої під сучасний момент української Донщини, врешті це поріст України до Закавказьких і Закаспійських народів, продиктований конечністю межування з цими ж народами на те, щоб на ділі формувати спільний фронт визвольної боротьби проти всяких, а в першу чергу російських імперіалістів. А до того, яке становище в будуччині в будуванні української державности займе Кубань — таке займуть і інші козацькі станиці, головно терські та південно-донські. Кожному окупантові залежало на тому, щоб шляхом поділу України ослабити її сили. Докази такого погляду м. ін. те, що більшовики навіть номінально не включили Кубані до т. зв. Української Радянської Республіки. Вірними переємцями в цьому виказали себе німці, які хоч ще нікуди адміністративно не приділили Кубані, дозволили на поширювання пропаганди нових агентів, цим самим т. зв. "козачих отаманів" з осідком центру в Празі, в якій одверто говориться, мовляв, "все, що від Дніпра на схід аж до Волги — це т. зв. "Козація", а українці геть від цих земель". Удар по всяких агентурах, що намагаються відділити Кубань від України, може перевести тільки український націоналістичний рух шляхом широкого розпропагування українських визвольницьких ідей, що в свою чергу раз і назавжди виб'є зброю з рук ворогів, ідейно і політично з'єднуючи цю стару українську землю з Україною.

VIII. Експлуатаційно-колоніальна політика німців на Україні в світлі урядових документів.

Сьогодні немає вже сумнівів, що в уплановані німецькими політиками системі "Нової Європи" назва "Україна" поміщена в рубриці: "Колонії". Внаслідок того навіть про український нарід не говориться інакше, як тільки про "тубільне населення".

Колоніальна політика німців спрямована не лише на те, щоб цьому "тубільному населенню" нічого не дати, але щоб з нього витягнути всі соки, одняти останній кусок хліба, знищити фізично. На підтвердження такого погляду беремо на увагу розпорядок Райхскомісара для України в справі прохарчування "тубільного населення".

І так, в той час, коли німець, що працює на українських землях, мусить одержати тижнево 3500 гр. хліба, українець може дістати найбільше 1500 гр.; на місце 1150 гр. м'яса 280 гр. і 280 гр. цукру, що мусить одержати німець в одному тижні, українець може одержати найбільше 200 гр. картоплі, або 285 гр. пшона. Далі той самий розпорядок передбачає можливість відсутності деяких харчових продуктів, і тоді українське населення не дістає нічого, але в ніякому випадку не може це відноситися до німців. А коли до того додати ще й те, що українському населенню видаються харчові продукти найгіршої якості, коли ж таких нема, не видається нічого, мовляв — нічого вередувати, воєнні потреби перші — то матимеш повний образ забезпечення харчами українського населення в умовах нової німецької дійсності.

Новий окупант України намагається навіть висококваліфіковані українські сили звести до звичайних чорноробів, пастухів. В той час, коли в Україні є дуже багато добрих агрономів, німці хотять спроваджувати на Україну голяндських хліборобів. Ось що пише один із сільськогосподарських керівників до свойого зверхника. "На мою думку, було б добре на кожне українське село приділити по кілька голяндських господарів на поміч німецьким сільськогосподарським керівникам, бо німців багато ми вже не маємо, а довірити цю важливу ділянку українцям не добре і краще було б, щоб вона була в інших за українські руках". Не краще відношення нім-

ців до українського шкільництва. В м. вересні ц. р. появився розпорядок райхскомісара Коха, в якому пишеться: "В Райхскомісаріаті Україна існують 4-класові школи, крім цих, погоджуюся на існування деяких фахових шкіл, щоб можна вишколювати ремісників і вищого ступеня знавців сільського господарства. Школу можна відкрити щойно тоді, як найдуться відповідні засоби до навчання. Всякі інші школи, що повстали з ініціативи "тубільного населення", або за розпорядження інших установ, мусять бути закриті". В іншому внутрішньо-інформаційного характеру документі про цю справу пишеться й таке: "українці, а зокрема українська інтелігенція, дуже радіє існуванню деякої мережі шкіл. Але кожному з німців треба знати, що українців мусимо тримати на низькому рівні освіти, тим то не дозволятиметься українцям організувати високі школи й не надаватиметься нікому паспортів на виїзд на науку до Німеччини, ані до Генерального Губернаторства".

В одному з документів читаємо: " Рух Бандери провадить завзяту пропаганду проти виїзду на роботи до Німеччини. Наслідки його такі: що творяться нові партизанські національно-українські відділи з тих людей, що їх призначено на виїзд до Німеччини". Імперіалістичні апетити німців не закріплюють віри великої частини німецьких урядовців в Україні в краще майбутнє. Багато німців здає собі вповні справу з того, що німецький імперіалізм над берегом неминучої катастрофи. До того всього зроджується безлад, анархія, лінивство, розклад. На підтвердження такого погляду прочитаймо розпучливі слова одного з вищих німецьких достойників в Україні до своїх підпорядкованих: "В останньому часі я устійнив, що внаслідок великої праці й інших перепон, хоч з другого боку значно збільшено кількість працюючих сил — давно оживлення зовсім зникло. Всупереч всіх промов про конечність і гарт виконування наших робіт в ім'я позитивного для нас вирішення війни — на всіх місцях не береться на увагу. Я звертаюся тому до вас з проханням усе зробити, щоб осягнути нашу мету". Далі говориться про те, що і в неділю муситься працювати, а якщо хтось виломлюватиметься від цього обов'язку — треба зголошувати.

Підтверджується стара пословиця, що на штиках можна опертися. Але дуже важко на них сидіти.

У відношенні до союзників теж не все гаразд. На етапне вишкільних курсах СС-ців говорили викладачі про те, що виступ Японії в цій війні має і свої дуже від'ємні сторінки, головно через можливість раніше опанувати Індію. Далі викладач сказав: "Краще нам бути в союзі з Англією і разом бити косооку японську расу, ніж будь-що-будь з доволі сильною Японією і це буде причиною нової боротьби".

IX. Вивіз робітників до Німеччини.

Одною з найважливіший подій в м. вересні був вивіз робітників з України до Німеччини, що його заповів райскомісар Кох у своїй промові. Вивіз зорганізовано в той спосіб, що по містах оголошено про примусову прописку всіх жінок у віці від 16—25 років на біржі праці під загрозою, що хтось не явиться на біржі праці, того ждуть тяжкі репресії. Та, розвідавшись про справжнє життя й умови праці українського робітництва в Німеччині, жіноцтво не зголошувалось, у висліді чого німці дали розпорядження поліції легітимувати по вулицях, робити ревізії, а навіть звербували до тієї акції завідуючих домами. На біржі праці не помагали ніякі вияснення, а навіть обставини, що хтось утримує хворих родичів і грудних дітей, — не бралося під увагу. В більшості таких випадків переводчики — фольксдойчи дістали доручення навіть не переглядати узасаднених скарг і вияснень. Багато жінок придержувано з місця в окремих приміщеннях, а відтак під конвоєм, як худобу, відпроваджувано на станцію, де в замкнених вагонах вивожувано.

На Дніпропетровщину призначено норму 30 тис. робітників. Щоб цей вивіз успішно перевести, повела преса відповідну агітацію, а делегати Дніпропетровщини, що перед кількома днями повернулись з гостинної поїздки до Німеччини, — виголосили цілу низку доповідей про "щасливе радісне життя" в Німеччині, а зокрема про повне "піклування" німців над українським робітництвом".

А тим часом вірний образ про життя українського робітництва змальовував собі кожний, хто бачив нещасливих поворотців українських робітників з "прекрасної" Німеччини, які перед кількома тижнями повернулися, але скалічені навіки туберкульозом, повним виснаженням з повідрізаними руками й ногами. 9 вересня ц. р. 6 повних вагонів скалічених жінок Донбасу повернулось з Німеччини додому вмирати. Такі транспорти переїжджають майже щотижня. До того ані повертаючі нещасливці, ані їх родичі не дістають ніякого соціального забезпечення, а дорогою їх майже зовсім не харчують, а коли й харчують, то 3—4 разів на 7—8 днів. Для українського населення стало ясним, що вивіз робочої сили до Німеччини — це один із найганебніших німецьких методів поголовного знищування. Описувані очевидцями умовини праці українського робітництва, нестерпний режим робочого дня: відтворення середньовічних невільницьких базарів, моральна й фізична катівня і, нарешті, концтабори за найменші провини — зроджують в багатьох рішучу постанову йти в підпілля чи партизанку. В м. вересні втеча перед виїздом набрала масового характеру й здержати її хоч би навіть найгострішими репресіями було б дуже важко.

Втеча молоді перед вивозом — це явище стихійне, яке стало б тоді щойно справжньою силою, коли набрало б організованих форм. Бо не треба забувати, що витворена ситуація — це прекрасне поле агітації для комуністів, а в парі з тим підложжя для їх росту.

Ясне становище організованого українського націоналізму в цій справі й усі можливі заходи на те, щоб повністю капіталізувати вроджену стихійність для визвольної боротьби — це одна з найбільш реальних і конечних проблем сьогоднішнього дня.

X. Авантурники і політиканти.

З німецьких органів безпеки почали то тут, то там вести "політичну роботу" різні авантурники, намагаючись туди втягнути деяких українських людей на те, щоб пізнати погляди й думки їх та їхніх середовищ та інформувати про це своїх хліботавців.

Ще літом ц. р. появився в Дніпропетровську полк. інж. Василь Совенко (псевдонім Філоненко), який до того часу проживав і тут намагався з допомогою деяких впливових людей закласти "Вільне Козацтво" і УНАКОР. Не зумівши нікого зловити на свою вудочку, перенісся до одного села б. П'ятихаток і там пропагує гетьманський рух.

Місяць пізніше приїхав до Дніпропетровська з Остміністеріюм — Борис Репецький, який попри свою фахову (музейництво) працю старався деяких впливових людей переконати, що тільки УНР-івці мають "Монополь" на будування Української Держави.

На тому самому місці появився й інший тип, який подав себе за полк Смирного (агент гестапо) і намагався спочатку закладати Український Національний комітет, а відтак "Просвіту". Коли ж йому громадянство сказало, що німці зав'язують скрізь "Просвіти", сказав, що він має деякі впливи і йому вдасться це зробити. До речі, цьому панові йшло про то, щоб ближче пізнати українське громадянство, хто кинеться до праці тощо.

Громадянство Смирному відповіло мовчанкою.

У деяких місцевостях Миколаївської області розкольтовано "Слово Ясновельможного Гетьмана Скоропадського", в якому з'ясована ціла його політика, що в загальному зводиться до того, щоб спокійно вижидати й надіятися на німців, а держава сама собою прийде". "Слово" Скоропадського нічого не захопить в Україні.

Питання інших опортуністичних клік на ПЗУ не існує.

XI. Більшовизм, білогвардійщина і козачество.

Комуністичне підпілля.

Комуністичне підпілля останніми часами дуже прислабло, хоч ще далі веде пропаганду. До того послаблення в немалій мірі причинилися провокації і "войни". Помічено деякі зворот в тому, що комуністи піддають іноді критиці і політику Сталіна, який мав би скривити лінію Маркса—Енгельса—Леніна, одначе т. зв. чистий ленінський комунізм обстоюють далі й на ньому базуються. Але такі й подібні твердження слід розглядати тільки з становища

пропаганди. Не йде тут про засоби в такій мірі, як про ціль.

Білогвардійщина.

Білогвардійщина хоч в суті речі протинімецько насторожена і не вірить у можливості німецької виграної в цій війні — назовні старається доказати, що всі свої бажання узгіднює з німецькими інтересами. Такий тактичний підхід московських білогвардійців продиктований конечністю усувати і розбивати здорові українські сили німецькими руками. Опанувавши деякі чільніші становища в господарському житті й адміністрації намагаються вводити на місце української московську мову, цькувати німців на українців і на кожному кроці їм шкодити. В останньому часі деякі агенти привезли в Україну газети "Казачий Вестник", що є головним органом т. зв. "Козачого Національного Руху" з осідком центру в Празі. Для докладнішої інформації залучується окремо "Статут".

Головна ціль руху: "Непримирима боротьба з совітською владою, утворення "Держави — Козакії", об'єднання кубанців, горців, донців і калмиків". Козачий рух не викликав на Україні більшого заінтересування.

XII. З церковного життя.

На південних землях України під сучасний момент є дві церкви, а саме: Українська Автокефальна Православна Церква і московська, т. зв. автономна. Першу очолюють єпископ Геннадій і Михаїл, другу — єпископ Димитрій. Між цими церквами йде боротьба. Москалі використовують всякі можливості на те, щоб знищити українські прояви — тим то на Автокефальну Церкву спрямували вони свій удар. Боротьба між цими церквами проявилася тільки в деяких місцевостях, головно там, де виступали зі своєю політичною акцією московські білогвардійці. До того боротьба ця не прибрала б таких широких розмірів, коли б білогвардійці не мали поперття з боку німців, єпископ автономної церкви висвячує кого попало на те тільки, щоб захопити якнайбільше парохій. До цієї церкви зараз пристали т. зв. "Живісти", себто прихильники "живої церкви", яка існувала за більшовиків і була агентурою НКВД — бо майже всі її батюшки були агентами. Надибавши якийсь архів, німці устійнили це і у висліді арештували 5 батюшків та 4-х з них негайно розстріляли.

До автономної церкви причалили ще й т. зв. "стреченці", себто такі, що за більшовицьких часів зреклися свого стану, вирекліся бога і на доказ зміни в релігійному питанні — топтали посвячені ризи.

Крім "живістів" і "стреченців", до автономної церкви може пристати й висвятитися на батюшку всякий, хто підплатить (1500 карб.). Є підозріння, що більшовики висилають туди своїх агентів, щоб, добре законспірувавшись, робити більшовицьку роботу. Устійнено, що багато непевних типів, які прибули до Дніпропетровська з Донбасу, єпископ Димитрій висвятив на батюшок. Все це робиться зі становища "єдиної неділимської" політичної лінії, якій москалі намагаються підпорядкувати все, навіть церкву. Отак автономна церква з єпископом Димитрієм та дніпропетровський університет з проф. Маловом, що став ректором на місці усуненого німцями українця проф. Розгіна, стали прибіжищем московських імперіалістів — тих, що повернулися з еміграції.

Крім автономної церкви, останньо сильну атаку проти Автокефальної Церкви повели німці. 11 серпня ц. р. німці вдерлися на соборну дзвіницю Автокефальної Церкви і повідрізували в дзвонах "сорця", щоб перешкодити дзвонити на празничне свято "Спаса". Кілька днів пізніше напасники поскидали дзвони. За третім разом відігнано напасників биттям дзвонів на тривогу. Вони тоді побили церковних сторожів. Після ще одного невдачного нападу дня 10 вересня спалено собор, причому вжито вибухових матеріалів. Шкоди дуже великі, бо згоріли старинні, цінні ікони. Німецькі органи безпеки не провели відповідних протизаходів, хоч зголошувано ще перед тим кількакротно про можливості нападу на Собор. Атаку проти Української Автокефальної Церкви повели німці через те, щоб прогнати українське населення і не допустити до того, щоб церква стала мобілізуючим центром українських сил... Розкинені тут то там релігійні секти баптистів і штундистів не роз-

виваються, хоч мають попертя в німців через те, що накликають покоритися всякій владі, а тим самим німцям.

XIII. Про що говорять.

Скрізь на ПЗУ говорять про жахливі умовини українського робітництва в Німеччині. Вислід того такий, що тепер ніхто туди не хоче їхати. Більшість призначених на виїзд утікає. На роботи вже ніхто не їхатиме навіть тоді, коли умовини праці покращали б.

Поширять вперто вістки про те, що румуни мають обсадити своїми військовими залогами Правобережжя, італійці — Лівобережжя, а німці самі йдуть на захід, де їм загрожує другий фронт.

Говорять про те, що має бути загальна мобілізація. Німці мали б взяти кілька річників (правдоподібно від 18—30, овентуально 40 років), вишколити, і вислати або на східний фронт, або на захід для охорони заводів і мостів в якійсь із окупованих держав.

Постава до цього серед меншости нездецидована, серед більшости — ворожа. Ніхто не хоче битися за чужі інтереси і проливати за чужинців свою кров. На випадок мобілізації більшість піде в підпілля.

Всі говорять про те, що Німеччина в цій війні не виграє, а програє. Деякі вказують на цю неминучість вже в короткому часі. Серед населення частіше говориться про те, що треба підготовлятись, що повториться 1918 рік, що власними силами доведеться будувати своє незалежне життя.

Копія. Машинопис.
ДАРО: Ф. Р-30. — Оп. 2. — Спр. 43. — Арк. 65—73.

Протокол допиту обвинуваченого Олександра Рубана
8 жовтня 1942 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого РУБАНА Александра Яковлевича
от 8 октября 1942 года

РУБАН Александр Яковлевич, 1900 года рождения, уроженец г. Киева, гражд. СССР, беспартийный, образование высшее, окончил в 1927 году художественний институт. До ареста работал в "Укриздате" художником.

Допрос начат в 12 час. 7.10., окончен в 17 час.

Продолжен с 20 час. 8.10. до 24 час. 8.10-42.

ВОПРОС: Уточните обстоятельства Вашего ареста в 1930 году.

ОТВЕТ: В 1930 году в октябре месяце я был арестован в Киеве ГПУ. Меня обвиняли в контрреволюционной деятельности.

Во время следствия у меня интересовались, что мне известно о профессоре художественного института БОЙЧУКЕ, бывал ли я у него дома, встречаюсь ли я с ним и какие у нас взаимоотношения, также спрашивали, знаю ли я, что собой представляет его жена — София Александровна БОЙЧУК, знаком ли я с КОЧАРОВСКИМ и ПАЛЬМОВЫМ. Я подробно рассказал все, что о них знал.

ВОПРОС: У вас на следствии тогда интересовались известными Вам фактами их контрреволюционной деятельности?

ОТВЕТ: Насколько я сейчас помню, таких вопросов мне на следствии не ставили, но тогда было понятно, что, спрашивая меня о семье БОЙЧУКА, следствие несомненно имело ввиду выяснить не только мои связи с БОЙЧУКОМ, но и возможно известные мне факты их антисоветской деятельности.

Не имея антисоветских связей с художником БОЙЧУК, я, естественно, и не давал о нем показаний.

Не предъявляя мне обвинения, я был позднее освобожден из-под стражи.

ВОПРОС: Какие еще вопросы ставились Вам тогда следствием?

ОТВЕТ: Мне было предложено подробно рассказать о своих автобиографических данных, в частности о своей службе в белой армии. По существу этих вопросов я дал исчерпывающие показания.

ВОПРОС: Изложите подробно о своей службе в белой армии?

ОТВЕТ: Гражданская война меня захватила в Киеве. В декабре 1919 года я был мобилизован в белую армию Деникина.

Во время боев части Красной Армии выбили из Киева белых, и я в числе других белогвардейцев эвакуировался.

Наш путь эвакуации следовал через Корсунь, Елисаветград, Тирасполь. Из Тирасполя на север до г. Новая Ушица.

Под Новой Ушицей мы попали в плен к полякам, которыми были обезоружены и отдельными группами направлены на сборный пункт в Ярмолинцы.

Находясь в Ярмолинцах нам стало известно, что всех пленных белой армии отправлять будут в Болгарию или Сербию на формирование нових частей, предназначавшихся для борьбы с Красной Армией.

Узнав об этом, я и многие другие из нашей группы на сборный пункт не явились, скрываясь в селах, расположенных по соседству с районом Ярмолинцы.

Вскоре я был задержан польским жандармом, как подозрительный и доставлен в г. Проскуров, где был помещен в концентрационный лагерь.

В этом лагере я пробыл 2—3 недели (весна 1920 г.), затем с большой группой, из числа находившихся в этом лагере, я был отправлен в г. Львов.

После двухдневного пребывания во Львове, где мы прошли соответствующую проверку, нас погрузили в железнодорожные эшелоны и повезли дальше на запад.

Через несколько дней мы были доставлены в концлагерь под названием Ланцут.

В Ланцутском лагере я находилоя две недели, проходя карантин, затем нам было объявлено, что нас повезут на Украину для комплектования формируемых петлюровских частей.

В дороге я заболел сыпным тифом и был оставлен по пути в Брест-Литовском эпидемическом госпитале.

После выздоровления получил направление в одну из петлюровских частей, дислоцируемой в г. Бердичеве.

До Бердичева я доехал, однако в часть не явился и решил перебраться в Киев, который в то время был занят белополяками, что мне удалось осуществить. Таким образом в средних числах мая 1920 года я прибыл в Киев, где находился безвыездно до 1941 г.

ВОПРОС: Находясь в проскуровском и ланцутском лагерях, Вы не подвергались репрессиям со стороны командования лагерей?

ОТВЕТ: Во время моего задержания польским жандармом и передачи властям я в лагере при допросе польским офицером был избит, последний требовал от меня признаться не являюсь ли я шпионом и не подослан ли большевиками. После допроса и проверки моих документов, офицер распорядился поместить меня в проскуровский концентрационный лагерь.

ВОПРОС: А не предлагал Вам польский офицер сотрудничать в пользу польских разведывательных органов?

ОТВЕТ: Нет, таких предложений со стороны офицера не было.

ВОПРОС: Вы не лишались избирательных прав за службу в белой армии?

ОТВЕТ: Я вообще не лишался избирательных прав.

Мой отец — Яков Петрович РУБАН лишен избирательных прав в 1925 году как кулак-огородник, имевший в своем хозяйстве наемный труд. Отец в своем хозяйстве имел постоянно до трех батраков и до 30 человек сезонных рабочих.

ВОПРОС: Кроме отца, кто еще из вашей семьи лишался избирательных прав?

ОТВЕТ: Мать — Александра Ивановна РУБАН лишалась избирательных прав одновременно с отцом в 1925 году и сестра Татьяна Яковлевна, по мужу ВИНОГРАДСКАЯ, как жена служителя религиозного культа. Сам ВИНОГРАДСКИЙ также был лишенцем. Больше никто из моих родственников избирательных прав не лишался.

ВОПРОС: Вы утверждаете, что из Ваших родственников больше никто избирательных прав не лишался?

ОТВЕТ: Нет, я забыл сказать, что вторая моя сестра Ле-

онила Яковлевна, по мужу ЛЕМИСОВА, вместе с ним как со служителем религиозного культа также была лишена избирательных прав, однако сестра в 1929 или в 1930 году с ЛЕМИСОВЫМ развелась и после непродолжительной работы на производстве получила право голоса.

ВОПРОС: Где находятся Ваши родственники в настоящее время?

ОТВЕТ: Отец умер в 1929 г., мать в 1931 г., все сестры проживали в г. Киеве, где, надо полагать, они остались после оккупации города немцами.

ВОПРОС: Кто из Ваших родственников подвергался репрессиям органами Советской власти?

ОТВЕТ: Муж сестры Татьяны — ВИНОГРАДСКИЙ, примерно в 1928 году арестовывался Киевским ГПУ, а затем освобожден из-под стражи. Бывший муж второй моей сестры Леонилы — ЛЕМИСОВ в 1937 г. был арестован органами НКВД в Киеве и выслан.

ВОПРОС: Вам известно, за что арестовывались мужья ваших сестер ЛЕМИСОВ и ВИНОГРАДСКИЙ?

ОТВЕТ: Подробности ареста ЛЕМИСОВА и ВИНОГРАДСКОГО мне неизвестны.

ВОПРОС: Где находится Ваша семья и состав последней?

ОТВЕТ: Моя семья в составе моей жены и сына Юрия оставлена мною в г. Киеве, где и проживают в настоящее время.

ВОПРОС: А почему же Вы не приняли меры к эвакуации своей семьи из Киева?

ОТВЕТ: Откровенно говоря я сознательно оставил свою семью в Киеве, заранее подготовив им необходимую почву на случай немецкой оккупации, чтобы оградить от возможных репрессий со стороны немцев.

ВОПРОС: Как видно из Ваших предыдущих ответов, Ваш сын Юрий, являясь комсомольцем и имея допризывный возраст, подлежал эвакуации по линии военкомата?

ОТВЕТ: Да, это действительно так.

ВОПРОС: Тогда, почему же он остался в Киеве и, не подчинившись распоряжениям советских властей, уклонился от обязательной эвакуации через органы военкомата?

ОТВЕТ: О том, что сын мой Юрий комсомолец, знали только мы с женой, соседи по дому и бабушка (мать моей жены) об этом не знали, это и мои личные побуждения побудили меня принять решение — оставить сына в Киеве, даже в том случае, если бы он был оккупирован немцами.

ВОПРОС: Следовательно, он был оставлен Вами в Киеве сознательно?

ОТВЕТ: Совершенно верно. 7 или 8 июля 1941 г. сын получил повестку Петровского райвоенкомата г. Киева явится на сборный пункт. На следующий день команды, в которых был и он, вышли из Киева по направлению к Сталино.

Прибыв в Киев в средних числах августа 1941 года, я увидел там сына, который, как мне от него стало известно, в пути следования дезертировал и вернулся в Киев.

ВОПРОС: Какие-либо документы были на руках у сына?

ОТВЕТ: У него были из документов: паспорт, ученический билет и другие документы.

ВОПРОС: А где же был его комсомольский билет?

ОТВЕТ: При нем его не было.

ВОПРОС: Но ведь отправляясь в военкомат, а затем отходя с командой из Киева у него, видимо, были при себе комсомольские документы?

ОТВЕТ: Нет, комсомольского билета сын при себе не имел.

ВОПРОС: Откуда это Вам известно?

ОТВЕТ: Известно потому, что я лично сжег его комсомольский билет в печи у себя дома в Киеве.

ВОПРОС: Почему Вы это сделали?

ОТВЕТ: Как я уже показал выше, я имел намерение оставить сына в Киеве в случае его временной оккупации немцами.

Зная из ообщений Совинформбюро, что немцы жестоко расправляются с коммунистами и комсомольцами, я решил уничтожить у себя дома абсолютно все, что, по-моему, смогло бы послужить компрометирующим мою семью в глазах немцев.

В частности, я сжег до 100 штук своих гравюр и рисун-

ков на советскую тематику, официальную переписку с рядом советских учреждений, грамоту, полученную мною от Шевченковской юбилейной комиссии, все портреты руководителей партии и советского правительства и комсомольский билет сына.

ВОПРОС: Как Вы расцениваете этот факт?

ОТВЕТ: Этот факт я несомненно расцениваю как выражение моих антисоветских настроений.

ВОПРС: Вы имеете какие-либо сведения о своей семье, находящейся в Киеве?

ОТВЕТ: Нет, не имею.

ВОПРОС: А Вы пытались установить связь с семьей?

ОТВЕТ: Я не только пытался, но и принимал конкретные меры к установлению с семьей связи.

ВОПРОС: Что это за меры и о какой связи Вы говорите?

ОТВЕТ: Связь с семьей я хотел установить письменную, вернее такую, какую можно было бы осуществить хотя бы с моей отороны, в тоже время не надеясь получить ответ из оккупированного немцами Киева. Касаясь конкретных мероприятий, касающихся установления письменной связи, мною в разных местах и разным людям оставлялись написанные мною письма для передачи в Киев семье.

ВОПРОС: Кому конкретно Вы оставляли такие письма?

ОТВЕТ: Первое письмо я оставил для последующей пересылки семье в Киев в последних числах октября месяца 1941 г. в г. Харькове художнику БУЛЬДИНУ, имя и отчество его не помню. Второе письмо мною было оставлено в конце июля месяца 1941 года в Ворошиловграде художнику САГАЙДАЧНОМУ Евгению Яковлевичу. Третье письмо я оставил у секретаря-машинистки "Укриздата" при ЦК КПб)У в г. Ворошиловграде ЛИТВИНОВОЙ Ефросинии Семеновне в последних числах июля месяца 1941 г. В г. Саратове я имел переговоры об оставлении письма для пересылки в Киев, в случае оккупации Саратова, с некоей БАГЛЕЙ Марией Наумовной, работающей медсестрей в одном из военных госпиталей г. Саратова, проживает на Приютской, угол Ленина, номер дома не то 42, не то 41,

точно не помню. Однако, письмо я не успел оставить в связи с арестом,

ВОПРОС: При каких обстоятельствах Вы оставляли письма перечисленным выше людям?

ОТВЕТ: Перед эвакуацией из Харькова в октябре месяце 1941 г. у мастерской художника ДЕРЕГУЗА, где я ночевал, не имея в то время квартири, я встретился с художником БУЛЬДИНЫМ. В разговоре с ним, я узнал, что он из Харькова эвакуироваться не собирается и в случае оккупации города немецко-фашистскими войсками останется там. На мой вопрос, может ли он принять у меня письмо для последующей пересылки в Киев, БУЛЬДИН согласился, и я позднее передал ему письмо через своего знакомого художника ПУСТОВОЙТА. Второе письмо я оставил в г. Ворошиловграде у художника-скульптора САГАЙДАЧНОГО при следующих обстоятельствах. В последних числах июня 1941 года на одной из улиц города я встретил САГАЙДАЧНОГО, зная его до этого много лет. Тогда же он меня пригласил зайти к нему.

Будучи у САГАЙДАЧНОГО, в беседе с ним о происходящей войне с немцами, его жена Зоя Хитиновна спросила меня, не опасно ли им оставаться в Ворошиловграде в случае оккупации города немцами.

Я, вместо того, чтобы посоветовать этой семье выехать и не оставаться в Ворошиловграде, начал доказывать им, что волноваться не следует, что немцы не такие люди, чтобы их притеснять, что они таких стариков, как они, не тронут.

Кроме того, я обратил внимание на то, что если они выедут, то их имущество пропадет. Когда я убедился, что мои доводы возымели свое действие, и они согласились остаться, я тогда попросил САГАЙДАЧНОГО передать письмо моей семье в Киев. САГАЙДАЧНЫЙ на это дал свое согласие, и я ему оставил письмо.

Третье письмо я оставил у ЛИТВИНОВОЙ Ефросинии Семеновной, в том же г. Ворошиловграде. Было это в конце июня 1942 г. Встретившись с ней на улице, когда она направ-

лялась в "Укриздат" к директору. ЛИТВИНОВА в разговоре со мною, аналогично жене САГАЙДАЧНОГО, просила совета, как ей поступить в случае оккупации немцами Ворошиловграда, звакуироваться или же нет. Я начал уговаривать ее оставаться в Ворошиловграде и никуда не выезжать, приводя те же доводы, что и САГАЙДАЧНОМУ, т. е. говорил, что немцы ее не тронут и бояться ей ничего не следует. Тогда же я спросил, согласилась бы она взять у меня письмо для передачи в Киев, ЛИТВИНОВА дала согласие, и я договорился с ней, что вечером занесу письмо в издательство. Вечером я письмо занести не смог и на следующий день попросил своего знакомого ЧАМАТУ Павла Романовича, работавшего тогда в Наркомпросе Украины начальником школьного сектора, передать мое письмо ЛИТВИНОВОЙ. Как мне впоследствии стало известно, ЧАМАТА это письмо передал через СКОКА Ивана Максимовича, работающего в "Укриздате" заведующим бумажным складом. Передал ли СКОК письмо ЛИТВИНОВОЙ, я не знаю.

ВОПРОС: ЧАМАТА знал, что письмо адресовано в Киев?

ОТВЕТ: Да, знал.

ВОПРОС: Откуда он это знал?

ОТВЕТ: Я лично ему об этом говорил, когда просил передать конверт с надписью "ЛИТВИНОВОЙ". Тогда же я сказал ЧАМАТЕ, что ЛИТВИНОВА решила из Ворошиловграда не звакуироваться в случае его оккупации немцами и согласилась взять у меня письмо, адресованное мною в Киев к семье.

ВОПРОС: Как реагировал ЧАМАТА, принимая от Вас письмо для передачи ЛИТВИНОВОЙ?

ОТВЕТ: Подчеркнув сначала свое нежелание взять письмо, он все же принял его от меня для передачи ЛИТВИНОВОЙ.

ВОПРОС: Выше Вы показали, что на конверте была указана лишь фамилия ЛИТВИНОВОЙ, как это понять?

ОТВЕТ: В конверте на котором была указана фамилия ЛИТВИНОВОЙ, было вложено письмо в Киев, с указанием

адреса: г. Киев, Куреневка, Троицко-кирилловская площадь, №4 ВИНОГРАДСКОЙ Татьяне Яковлевне (для Юры).

ВОПРОС: Кто такая ВИНОГРАДСКАЯ?

ОТВЕТ: Моя родная сестра. Фамилию ВИНОГРАДСКАЯ носит по мужу.

ВОПРОС: Кому еще Вы оставляли письма для передачи в Киев или другие места, ныне временно оккупированные немецко-фашистскими захватчиками.

ОТВЕТ: В средних числах октября 1941 г., находясь в Харькове, в беседе с художником ПУСТОВОЙТОМ, я высказал свое желание дать знать о себе своей семье в Киев. ПУСТОВОЙТ предложил мне написать письмо, а он это письмо оставит в Харькове у своих двух каких то старушек ему знакомых и в случае оккупации немцами Харькова, эти старушки из Харькова никуда не уедут, и они смогут впоследствии переслать по почте мое письмо адресату. Я письмо написал и передал токовое ПУСТОВОЙТУ для передача его знакомым старушкам. ПУСТОВОЙТ письмо взял и видимо его передал им.

Кроме этих четырех, других писем я никому не оставлял.

Находясь в Саратове, незадолго перед арестом, примерно, в первых числах августа 1942 г., встретился в сквере с шапочно знакомой мне женщиной. В разговоре с ней установил, что она киевлянка. Фамилия ее БАГЛЕЙ Мария Наумовна. У БАГЛЕЙ я бывал дома несколько раз и помогал ей немного материально.

В беседах с ней я установил, что она в случае оставления советскими войсками Саратова, никуда не уедет, поэтому я договорился с ней, что в случае оккупации немцами Саратова и возможной поездки ее в дальнейшем в Киев, чтобы она навестила мою семью. БАГЛЕЙ такое обещание мне дала.

ВОПРОС: Зная о желании БУЛЬДИНА, САГАЙДАЧНЫХ и ЛИТВИНОВОЙ остаться, в случае оккупации немцами г.г. Харькова и Ворошиловграда, почему Вы не заявили соответствующим организациям о их предательских намерениях?

ОТВЕТ: Я признаю, что я совершил преступление, скрыв предательство БУЛЬДИНА, САГАЙДАЧНЫХ и ЛИТВИНОВОЙ.

ВОПРОС: Из каких же побуждений Вы это делали?

ОТВЕТ: Их желание остаться на территории у противника импонировало моим антисоветским настроениям. Больше того, я сам советовал им не звакуироваться и оставил всем письма для последущей переотправки в Киев в случае оккупации немцами г.г. Харькова и Ворошиливграда.

ВОПРОС: Значит, по существу, Вы являлись их пособником?

ОТВЕТ: Да, это так.

ВОПРОС: Теперь продолжайте показання о своей антисоветской националистической деятельности.

ОТВЕТ: Прежде, чем приступить к показаниям о своей антисоветской националистической деятельности, хочу подробно остановиться, когда и под влиянием кого, я по своей идеологии, стал украиским националистом.

Много наслышался я в националистическом понятии об Украине в начале 1916—17 г.г., когда познакомился с пленными галичанами, бывшими студентами, Тогда эти студенты, фамилии которых я не помню, много мне говорили, как они выражались, о "настоящей Украине". Они очаровали меня своей культурой и привили мне вкус к чтению украинской националистической литературы. В частности, я увлекался всякой украинской литературой, в числе которой была и явно националистическая, как ГРУШЕВСКОГО, КАЩЕНКО и др.

Ряд произведений на меня, как на молодого человека, произвели определенное впечатление. В этих произведениях некоторые моменты, например, Переяславский Договор 1654 года о "воссоединении Украины с Россией" трактовался националистически, т. е. как явление нежелательное.

Я с этими трактовками соглашался.

Позже, во время службы в деникинской армии, благодаря проявлению со стороны некоторых русских офицеров великодержавного шовинизма, я стал ненавидеть своих "хозяев".

В 1920 году я поступил в Киевский художественный институт, в мастерскую монументальной живописи профессора БОЙЧУКА (арестован органами НКВД). Вместе со мной в этой мастерской занимались студенты-украинцы (СЕДЛЕР, ПАДАЛКА (арестованы органами НКВД) и выходец из Западной Украини ПАНАСЮК (который также арестовывался органами НКВД).

Еще будучи студентом, я поддерживал приятельские взаимоотношения с семейством некоих КОШИЦ (он и она являлись преподавателями). В обычных беседах мы вели разговоры националистического характера. Все украинское противопоставляли русскому. Русских оскорбительно называли "кацапами" и проч. и вообще всегда с особой неприязнью говорили о всем русском.

Иногда я осознавал, что чета КОШИЦ чересчур уже пересаливает в своем национализме, однако это мне импонировало.

Особенно сильное националистическое влияние на меня возымел товарищ по художественному институту ПАНАСЮК. Это был ярко выражен украинский националист, который открыто высказывал, что он чувствует себя в Киеве, как в плену, очень много лестного рассказывал, как он выражался, о действительной Украине — Галиции, а о нашей советской Украине заявлял, что для Украины здесь все потеряно. Откровенно говоря, я находился под его крепким влиянием, и все высказанное им мне приходилось по душе.

Работая в рамках заданий, получаемых мною от профессора БОЙЧУКА, я чувствовал, что эти задания идут в разрев с советской действительностью, так как во всем была церковщина.

Разговоры между мной и ПАНАСЮКОМ велись националистические. На первое место выдвигалась идея "Украина", "украинское" и образцы западной культуры, оставляя на заднем плане сокровищницу русского искусства. В частности, Третьяковская галлерея в мастерской профессора БОЙЧУКА не признавалась вовсе.

Подпав под влияние бойчуковской "школы", в которой я воспитался, во мне выработалось наплевательское отношение к советской тематике, я стал игнорировать советскую действительность, а дальнейшее знакомство с таким художником-националистом, как МИХАЙЛОВ Ю. С. (символист), впоследствии арестованным органами НКВД и высланным, поддерживало во мне такое убеждение, что с советской действительностью можно вообще не считаться, что искусство не должно касаться политики, и неудивительно, когда я пытался сделать в гравюрах двух конных красноармейцев, то получились образы каких то святых князей.

Этот вредний отпечаток на моем творчестве и идеологический взгляд отражался в дальнейшем и на моей педагогической работе. Уже после окончания института, советская тематика в моей педагогической деятельности занимала мизерное место.

Вот, примерно, те обстоятельства, под влиянием которых во мне вынашивались идеи украинского национализма, в связи с чем я многие моменты советской действительности рассматривал с антисоветских националистических позиций.

ВОПРОС: Продолжайте свои показания.

ОТВЕТ: Имея сформировавшиеся в себе националистические взгляды, я продолжал и дальше так мыслить.

Еще задолго до войны я открыто высказывал свое недовольство тем, что в таких городах Украины, как Киев, Харьков, Одесса и др., как мне казалось, украинскому языку не отведено должное место, украииский язык игнорируется. В учреждениях, школах люди разговаривают по-русски, я считал это обстоятельство ненормальним, руссифицирующим. В литературе мало уделялось внимания описанию украинских национальных героев прошлого, все эти моменты меня задевали.

Подобного рода разговоры у меня имели место с художником "Укриздата" ПУСТОВОЙТОМ и редактором "Укриздата", членом ВКП(б) КОБЕЛЕЦКИМ.

ВОПРОС: А Вас не смущало то, что КОБЕЛЕЦКИЙ член ВКП(б)?

ОТВЕТ: Этот вопрос меня не смущал, так как КОБЕЛЕЦКИЙ сам националистически и антисемитски настроен и свои настроения, не стесняясь, высказывал мне и ПУСТОВОЙТУ.

ВОПРОС: В чем конкретно выражались националистические и антисемитские настроения КОБЕЛЕЦКОГО?

ОТВЕТ: КОБЕЛЕЦКОГО, как работника издательства "Молодой Большевик" я знал с 1937 года, позже он работал в ЦК КП(б)У. Уже во время войны КОБЕЛЕЦКИЙ стал работать в "Укриздате", где мне приходилось соприкасаться с ним по производственным вопросам. До встречи в Уфе мое знакомство с КОБЕЛЕЦКИМ носило чисто официальный характер, более сблизился с ним в Уфе.

Мы с ПУСТОВОЙТОМ, КОБЕЛЕЦКИМ, заслуженной артисткой УССР ЗАХАРЧЕНКО и др. встречались на устраиваемых нами вечеринках.

В одной из встреч КОБЕЛИЦКИЙ мне заявил, что он очень обижен судьбой, что его как украинца обходят в Союзе писателей Украини, так как там понасадили всяких НАТАНОВ—РЫБАКОВ—КАЦНЕЛЬСОНОВ и других евреев, а вот его, одного из немногих украинских специалистов по литературе, зажимают. При других встречах он говорил, что в Уфу звакуированы украинские организации не полноценно, так как там мало украинцев, говорят не по-украински, и что настоящий украинский народ, как заявил КОБЕЛЕЦКИЙ, остался на Украине.

КОБЕЛЕЦКИЙ также был настроен пораженчески.

Когда дела на фронтах ухудшались, он заявлял, что он считает, что Украина может быть потеряна навсегда. Я поддерживал националистические и антисемитские разговори КОБЕЛЕЦКОГО, так как они отвечали моим настроениям, а поскольку КОБЕЛЕЦКОГО как члена партии и ответственного работника издательства я считал для себя авторитетом, естественно, мои антисоветские позиции в этих вопросах еще больше укреплялись.

ВОПРОС: Кроме указанных Вами фактов антисоветских разговоров с ПУСТОВОЙТОМ, другие разговоры имели место?

ОТВЕТ: Да, с ПУСТОВОЙТОМ мне часто приходилось иметь беседы. В антисоветском поражанческом духе мы обсуждали положение на фронтах и восхваляли фашизм.

Вопоминая как-то с ПУСТОВОЙТОМ известный нами от бухгалтера "Укриздата" — ГОРОДЕЦКОГО перессказ одной гражданки, прибывшей из оккупированного немцами г. Киева мы, обсуждая этот момент, пришли к выводу, что немцы не так уже страшны, как о них пишут в нашей прессе, и что они, видимо, в действительности навели соответствующий порядок.

В беседе с сотрудником "Укриздата" СКОКОМ, последний, как и ГОРОДЕЦКИЙ, рассказал мне факт его встречи с одним знакомым из Киева, который вышел из окружения и что тот очень хвалит жизнь в Киеве. Я подробно интересовался этими сообщениями, особенно положительными сторонами, относительно положения населения в тылу у немцев потому, что искренно сам желал того, чтобы у немцев было хорошо.

Как-то ПУСТОВОЙТУ я рассказал, что слушал по радио выступление нашего радиокоментатора украинского радиоцентра ВЛАДКО.

Последний говорил, что старые помещики совместно с немецкими баронами едут на Украину. Это сообщение ВЛАДКО на меня произвело определенное впечатление, я сделал заключение, что если бывшие помещики так уверенно едут на Украину, значит они имеют основания не опасаться за себя и считают, что с Украины не придется бежать. В связи с этим я высказывал ПУСТОВОЙТУ и ЧАМАТЕ (зав. учебной части Харьковского пединститута) свои пораженческие взгляды о силе и уверенности немцев на Украине.

ВОПРОС: Как реагировал на ваши пораженческие настроения и восхваление фашизма ЧАМАТА.

ОТВЕТ: ЧАМАТА объяснил мои выводы неправильным пониманием мною слышанной радиопередачи.

ВОПРОС: Продолжайте свои показания.

ОТВЕТ: Как я уже показал выше, ПУСТОВОЙТ также

пораженчески настроен, как и я. Мы приходили к обоюдному выводу, даже несмотря на некоторое улучшение на фронтах, что положение Советокого Союза малонадежное, ПУСТОВОЙТ, как и я, сомневался в силе Красной Армии. ПУСТОВОЙТА я поддерживал и говорил, что тоже сомневаюсь в нашей победе над немцами.

По дороге в Саратов из Воронежа (в начале июля 1942 г.), проезжая территорию военного лагеря в районе Борисоглебска, мы видели обучающихся молодых бойцов с деревянными винтовками, а также и танками, я, ПУСТОВОЙТ, КРУЖКОВ, КОБЕЛЕЦКИЙ, КАЛЕКИНА, ГОРОХОВСКИЙ и др., фамилии которых не помню (кроме ГОРОХОВСКОГО и КАЛЕКИНОЙ) стали посмеиваться и саркастически заявляли, что можно ли таких вояк, которые учаться с деревяжками, противопоставить немецкой армии?

Когда я ехал из Уфы в Ворошиловград, я читал газету "Правда", где было напечатано антифашистское воззвание украинской интеллигенции к народам, оккупированной немцами Советской Украины. Под этим воззванием я прочел свою фамилию, я этим фактом возмутился и выразил свое недовольство, боясь, что моя подпись станет известна немцам, и могут последовать репрессии к моим родственникам со стороны немецких властей.

Позже, находясь уже в Ворошиловграде, аналогичное недовольство и опасение в связи с этим, я выразил в разговорах с украинскими писателями ШИЯНОМ и КУЧЕРОМ. На мое заявление как ШИЯН, так и КУЧЕР говорили, что подобные высказывания с моей стороны являются антисоветскими.

Об этом я также говорил в Ворошиловграде с поетом ФОМИНЫМ и КОБЕЛЕЦКИМ.

ФОМИН на мои опасения заявил, что беспокоится мне нечего, это большого значения не имеет. КОБЕЛЕЦКИЙ же посчитал мое опасение неразумным.

Вот те факты моих антисоветоких, пораженческих настроений, которые я высказывал сам и был свидетелем таких же высказываний со стороны указанных мною выше лиц.

ВОПРОС: Вы всех лиц назвали антисоветски и пораженчески настроенных ?

ОТВЕТ: Хочу еще дополнить свои показания о настроениях украинского поэта ФОМИНА.

Находясь в Ворошиловграде, перед его оккупацией немцами, мне с ФОМИНЫМ приходилось встречаться. Последний весьма интересовался положением на фронтах и всегда комментировал сообщения Совинформбюро с антисоветских позиций в пользу немцев. ФОМИН для меня был авторитетом как украинский поет, естественно, я его поддерживал и высказывал ему свои антисоветские взгляды. Перед моим отъездом из Ворошиловграда в Воронеж, он мне заявил прямо, что думает остаться в Ворошиловграде в случае его оккупации немцами, а я, по его миению, делаю глупость, что слушаю распоряжения начальства и выезжаю. Кроме ФОМИНА, других лиц, которые в моем присутствии антисоветски себя проявляли, я не помню.

ВОПРОС: А известно ли Вам об антисоветской деятельности со стороны КРУЧАКОВА, КРУЖКОВА И РАХУБОВСКОГО?

ОТВЕТ: При встречах с КРУЖКОВЫМ, КРУЧАКОВЫМ, РАХУБОВСКИМ и ПУСТОВОЙТОМ, которые имели место, преимущественно в г. Саратове в общежитии по ул. Советской №10, мы часто обсуждали вопрос о положении на фронтах. Не помню точно при каких обстоятельствах, но обсуждая создавшееся положение на отдельных участках фронтов, расценивали это положение, как угрожающее. Сомневались в возможности дальнейшего сопротивления Красной Армии и считали окончательную победу в этой войне на стороне немцев. Кто именно конкретно говорил об этом, не помню, однако в подобных антисоветских пораженческих разговорах принимали участие все названные мною выше лица. Те же КРУЖКОВ, КРУЧАКОВ и РАХУБОВСКИЙ были свидетелями моих антисоветских пораженческих разговоров, они знали о моих сомнениях в силе Красной Армии и о том, что я считал окончательную победу в этой войне на стороне немцев.

ВОПРОС: Органам НКВД достоверно известно о Вашем намерении бежать к немцам. Почему Вы об этом умалчиваете?

ОТВЕТ: Я признаю, что имел намерение остаться в одном из мест, которое было бы оккупировано немцами с тем, чтобы затем перебраться в Киев.

ВОПРОС: Когда у Вас возникли такие намерения?

ОТВЕТ: Мысль о том, чтобы остаться у немцев, у меня впервые возникла в Харькове перед эвакуацией (в октябре 1941 г.), а в последуещее время, вплоть до моего ареста, меня эта мысль не покидала. О своем намерении перебраться к немцам, я делился с ПУСТОВОЙТОМ, артисткой ЗАХАРЧЕНКО, ЧАМАТОЙ, с художником ЖЕВАГО, КУЛЬБАКОМ и с сотрудником "Укриздата" СКОКОМ.

ВОПРОС: Что практически вы предприняли к осуществлению своего намерения перебраться к немцам?

ОТВЕТ: Конкретных практических мер к осуществлению своего намерения перебраться в оккупированный немцами Киев я не предпринимал. Однако я ожидал такого случая, чтобы, оказавшись в окружении противника, остаться в том или другом месте, а в дальнейшем перебраться в Киев. В частности, такие мысли у меня возникали, будучи (перед эвакуацией) в Харькове, Ворошиловграде, о чем я делился с ПУСТОВОЙТОМ.

Должен заявить, что я сожалел по поводу того, что мне так скоропостижно пришлось выехать в командировку из Ворошиловграда в Воронеж, если бы не это обстоятельство, то при той быстрой звакуации, которая происходила в Ворошиловграде, я смог бы остаться в нем, дожидая прихода немцев, и потом спокойно перебраться в Киев.

ВОПРОС: Как реагировали на это лица, которым Вы высказывали свое желание перебраться на территорию противника?

ОТВЕТ: ПУСТОВОЙТ и СКОК отнеслись сочувственно к моему желанию остаться во вражеском окружении, а затем перебраться к немцам в Киев. Артистка ЗАХАРЧЕН-

КО на мое заявление о желании остаться у немцев возмутилась, основательно поругала за это и заявила мне, что нужно думать, что говорить и просила о таких глупостях с ней больше не разговаривать. Художник ЖЕВАГО по этому же вопросу мне заявил, что подобных разговоров с моей стороны он совершенно не желает слушать, и он вообще не знает, говорю ли я шутя, или же я на самом деле такой подлец. Присутствовавший при этом художник КУЛЬБАК всецело присоединился к мнению ЖЕВАГО обо мне. ЧАМАТА на мое заявление о желании остаться в окружении, а затем перебраться в оккупированный немцами г. Киев отделывался всякими шутками, не возмущался, как другие, и не ругал, в связи с чем этот вопрос мы с ПУСТОВОЙТОМ, в присутствии ЧАМАТЫ обговаривали без стеснения.

Протокол допроса записан с моих слов, мною прочитан

РУБАН

ДОПРОСИЛИ: ЗАМ. НАЧ 2 ОТДЕЛА 3 УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР

Лейтенант госбезопасности (ХУТОРЯНСКИЙ)

СТ. ОПЕРУПОЛНОМ. 3 УПРАВЛЕНИЯ

Сержант госбезопасности (ЕЛИЗАРОВ)

С подлинным верно: Н. Лесков.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 122. — Арк. 9—28.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про антифашистську діяльність українських націоналістів

9 жовтня 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
Р5-3943 382
Берлин, 9 октября 1942 г.

СЕКРЕТНО
печать

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей
№ 24 При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

В начале сентября 1942 г. в Харькове были захвачены нелегальные листовки бандеровской группы. Они выпущены "Краевым отделом ОУН в восточных украинских областях". Эти 4 различных листовки имеют следующие заголовки:

а) Украинский народ, крестьяне, рабочие и интеллигенция!

б) Словно страшный призрак, стоит перед нами 1933 год — год голодовки и смертей.

в) Слово к ОУН!

г) Украинцы! Немцы своей грубой колониальной политикой на Украине вызвали справедливое возмущение нашего народа.

Эти листовки свидетельствуют о том, что бандеровские группы, имея свое отделение для Восточной Украины, с пропагандистской целью обращаются к населению Восточной Украины. Ведутся розыски злоумышленников, фабрикующих и распространяющих эти листовки.

В Днепропетровском округе полицией в ночь на 6.9.1942 арестовано 15 человек за тайную деятельность в запрещенной организации "Просвіта". В большинстве случаев по воскресным вечерам на квартире секретаря "Просвіти" Драйна устраивались тайные собрания. Организация "Просвіта" продолжает прилагать свои усилия к тому, чтобы оказать влияние на общественную жизнь на Украине. При этом все более резко бросается в глаза то обстоятельство, что "Просвіта" пытается устранить все чужие влияния, в том числе и немецкие. При этом все устремления направлены на осуществление задачи "создания суверенной Украины". Митрополит Феофил действует в прежнем направлении, а именно: посвящая в сан священников доверенных лиц "Просвіти", он устраивает их на службу в харьковских церквях.

Главой всей организации "Просвіта" является украинец по фамилии Доленко. Руководителем "Просвіти" в Харько-

ве считается некий Дубровский. Образование местных групп в Харькове и области пока что запрещается.

По достоверным сведениям, Доленко на одном из совещаний впервые в качестве задачи "Просвіти" поставил борьбу против большевизма и поддержку немецкой армии вплоть до разгрома советской системы. Однако потом должна быть развернута борьба против немцев с целью устранения немецкого влияния. Он говорил также о необходимости организации складов, оружия и боеприпасов.

В ходе операций против нелегального мельниковского движения в Киеве арестовано еще 3 человека. Руководитель пропаганды Кузьмик на допросе показал, что в текущем году в Восточной Украине состоялось 3 конференции мельниковской организации, а именно в мае в Ровно или в Луцке, в июне в Проскурове, а также 15.9 в Киеве. Обсуждалось общее положение. В Виннице проведены аресты лиц за изготовление и распространение портретов Петлюры и листовок Украинского движения сопротивления.

Отношение национальностей, проживающих на Волыни и Подолии, к происходящим событиям.

Украинцы Волыни, с одной стороны, и на Подолии, с другой стороны, значительно отличаются друг от друга как по своему духовному облику, так и по отношению к происходящим событиям. Можно и поныне заметить фактически не существующие теперь границы, которые были сметены в 39 году и которые в течение 20 лет разделяли эти области. Так, например, коммунистическая деятельность в той и другой областях совершенно различна. На Волыни активно действуют банды и коммунистические элементы в то время, как на Подолии неоднократно раскрывались заговоры, где втайне подготовлялись восстания. Целью этих восстаний было не продолжение бандитской деятельности, а внезапное уничтожение ночью всех немцев во время подготовки их к операции. Если принять во внимание то обстоятельство, что Волынь, ввиду наличия больших лесов и болот, является очень благоприятной для бандитской деятельности, то с другой стороны, в Подолии,

благодаря большевистскому воспитанию, имеется большая тяга к организации мятежей, при чем проявляется удивительная изобретательность.

То же самое различие наблюдается на Волыни и Подолии в вопросе об отношении украинцев к украинскому националистическому движению сопротивления. Можно установить, что в давнишних большевистских областях национальное самосознание в сильной степени оттеснено назад, так что оно совершенно скрылось в тени коммунистических идей.

В то время, как на Подолии каждый раз удавалось раскрывать готовившиеся попытки к восстанию, на Волыни еще до сих пор окончательно не удалось раскрыть национальное движение сопротивления. Это говорит за то, что украинцы на Волыни имеют более сильную волю к политической жизни, вследствие чего они каждый раз находят достаточно сил для того, чтобы труд и идеалы шагали вместе с их жизнью.

Благодаря произведенным розыскам удалось установить, что мельниковские организации больше не появляются в их прежней форме. Напротив, они появляются в новом виде. Так, например, отмечается, что штаб во Львове распущен и в течение месяца не издается больше никаких директив по работе организации. Между тем, возникла новая группа для создания, о которой пока что мало известно. Речь идет о местной группе мельниковцев, ставшей самостоятельной организацией, маскирующейся под движение мельниковцев. Сообщается, что в данном случае речь идет о так называемом "Украинском революционном комитете", в состав которого входят в основном бывшие мельниковцы, а также многие бывшие бандеровцы.

В отношении политических целей так называемого "Украинского революционного комитета" пока что известно следующее: "Основной идеей этой организации должен стать русский империализм с центром своей тяжести на Украине по образцу "Киевского государства". В качестве столицы намечается Харьков. Государственным языком должен быть

русский. Основными лозунгами называются следующие: "вся земля — крестьянам", "свобода частной инициативе в экономике", "полная свобода для церквей".

По имеющимся сведениям, одно из руководящих лиц этой организации сообщило следующее о работе и планах организации: "Украинцы заинтересованы в том, чтобы немецкие войска добились окончательной победы над большевизмом. Вместе с тем, выражаются надежды на то, что одновременно германские вооруженные силы в этой борьбе значительно ослабеют. Украинцы одни недостаточно сильны, чтобы по окончании войны с помощью восстания против немецкой оккупации добиться независимости. Поэтому они должны сотрудничать с русскими, преследующими те же цели. В связи с этим уже имеется также русский революционный комитет, который должен действовать в оккупированных русских областях. Он установил связь с "Украинским революционным комитетом". Для того, чтобы впоследствии оказывать противодействие давлению с Запада, необходимо государственное объединение с Россией, причем украинцы надеются, что они преодолеют преобладание русских с тем, чтобы оказать решающее влияние на образование будущего государства".

Отношение поляков по-прежнему характеризуется двумя моментами: во-первых, большой текучестью служащих во многих немецких органах власти, с другой стороны, тем обстоятельством, что они придерживаются идеи о создании после войны великого государства. В задушевных разговорах между украинцами и поляками это высказывается всегда, причем поляков нельзя никакими аргументами убедить в том, что в случае своей победы большевики не потерпят образования нового польского государства. Наблюдается много случаев, когда польское сельское население оказывает помощь бандам. Это определяет в основном антинемецкую позицию поляков. Среди относительно немногочисленного русского населения в районах генерал-губернаторства можно отметить существование идеи о великорусском государстве. Причем это можно обнаружить как

среди большевистских, так и среди национальных эмигрантских кругов.

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1.— Оп. 22.— Спр. 77. — Арк. 89, 103—108.

Спеціальне повідомлення тимчасово виконуючого обов'язки наркома внутрішніх справ УРСР С. Савченка секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про політичні настрої української інтелігенції, евакуйованої до Уфи 13 жовтня 1942 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
тов. ХРУЩОВУ Н. С.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о политических настроениях украинской интеллигенции, проживающей в городе Уфе

Представители проживающей в Уфе украинской интеллигенции, реагируя на положение на фронтах отечественной войны, в большинстве случаев высказывают непоколебимую уверенность в силе Красной Армии и неминуемом предстоящем разгроме немецко-фашистских орд.

Научный оотрудник строительного института Академии наук МАЛАШЕНКО, обсуждая в кругу сослуживцев положение на Сталинградском и Моздокском участках фронта, говорил: "...Хотя у нас и тяжелое положение под Сталинградом и на Кавказе, тем не менее чувствуется, что силы немцев ослабевают, их напор уменьшается. Наступающая зима позволит нашей армии перейти в наступление".

Научный сотрудник института зологии Академии наук БИЛАЙ, в одной из бесед высказал мнение о том, что предстоящей зимой Красная Армия перейдет в наступление, которое завершит войну в пользу СССР,

ЧУДНОВСКИЙ и ДЯТЛОВИЦКИЙ — оба научные работники строительного института, обмениваясь мнениями о военной мощи СССР, пришли к единому мнению о том, что Советский Союз располагает достаточными резервами для разгрома немецких оккупантов.

Артист Киевского театра оперы и балета ЕРМОЛЕНКО, беседуя в кругу артистов, заявил:

"...Все равно немцы скоро не выдержат нашего и наших союзников наступления. Да и сейчас видно по всему, что под Сталинградом немцам приходится все труднее и труднее, а когда на них будет пущена авиация союзников, тогда они вряд ли выдержат".

Наряду с положительными политическими реагированиями, зафиксированы отдельные проявления отрицательного характера.

Писатель КУНДЗИЧ, выражая элементы неверия и отчаяния, при встрече с нашим источником, говорил:

"...Положение наше ужасное, на фронтах все трещит. Под Сталинградом, мне кажется, вопрос дней, причем обстановка там не предвещает ничего хорошего. Тон наших газет несерьезный, оценка положения поверхностная. До сих пор еще в моде деланная, натянутая бодрость, как к методу прибегают к бравурности, во всем чувствуется "крючковщина".

Пора уже понять, что это до сих пор не помогало и не поможет впредь. Нужно глубже и серьезнее оценивать положение, чтобы не подорвать авторитет прессы вконец и действовать иными словами, а на фронте иными делами.

Кандидат исторических наук ДЯДИЧЕНКО, касаясь внутреннего положения в стране, рисует ближайшие перспективы в мрачных тонах. В беседе с некоторыми работниками Академии наук, в начале октября с. г. ДЯДИЧЕНКО говорил:

"...В прошлом году много хлеба и овощей осталось на полях и погибло. Такое же положеним назревает и сейчас. Рабочих рук нет, лошадей нет, погода неблагоприятствует. В прошлом году это было полбеды, а если тоже самое случится в этом году, — положение будет угрожающим. Кто будет воевать, да и кто может воевать голодный?

Уже теперь красноармейцам снизили норму хлеба до 500 грамм, а это нехороший симптом. Пройдитесь по базару и вы увидите, что красноармейцы покупают хлеб, или меняют вещи на хлеб. Значит хлеба им не хватает, это нехороший признак. А когда будет весна, тогда они станут менять оружие на хлеб.

Я не предсказываю нашей гибели, но если не будет никакого сдвига на западе с вторым фронтом, будет ужасно".

Директор института искусства и народного творчества ГРИНЧЕНКО, беседуя у себя на квартире с нашим источником о героическом подвиге 16 гвардейцев, сказал:

"...Обвязать себя гранатами и броситься под танки противника, как сделали 16 гвардейцев, это есть результат безвыходного положения.

Сообщения о подобных поступках печатаются не впервые, и я не раз думаю, нужно ли это? Было бы гораздо лучше, если бы таких случаев не было, так как это свидетельствует о том, что благодаря нашей слабости, нашей неорганизованности, отдельные люди попадают в безвыходное положение и действуют по собственной инициативе. Люди хорошие, дорогие, преданные — это подтверждают их поступки, скрепленные кровью. Это говорит о том, что некому руководить этими людьми, некому планировать сражений, нет у нас стратегов.

Лучше бы писали о таких фактах, где и когда какой-нибудь генерал совершил героический подвиг, но об этом не слышно. Все время читаешь, что немцы везде имеют превосходящие силы в нужных нам местах, поэтому люди бросаются под танки и отдают свою жизнь.

Положение у нас исключительно тяжелое, я уверен, что Сталинград будет сдан немцам".

В другой беседе ГРИНЧЕНКО, жалуясь на свое болезненное состояние и материальные трудности, сказал:

"...Придется с голоду подыхать. Те, кто здоров, те кое-как обеспечат себя на зиму, а что могу сделать я, прикованный к постели? Кто мне поможет — государство? Государство помогло мне лишь в постель лечь, а лечить меня, питать хорошо, чтобы я выздоровел и мог приносить пользу тому же государству, до этого они и не додумаются. Нигде так слова не расходятся с делом, законы и постановления с действительностью, как у нас.

Если прочтешь какая у нас забота о больных, какое обеспечение соцстрахом, какое медобслуживание, просто рай! Умирать не нужно! А на самом деле эти соцстрахи, эти пенсии какие-то нищенские гроши. Как это все расходится с тем, что пишут".

Вопрос о создании второго фронта служит частым предметом обсуждений, причем отдельные антисоветские элементы пытаются вокруг этого распространять всяческие провокационные измышления.

Доктор физико-математических наук профессор ЛОШКАРЕВ в конце сентября, в беседе с нашим источником говорил:

"...Теперь, окончательно выяснилось, что второго фронта не будет. Последнее время даже прекратили печатать бесконечный поток обращений в Англии и Америке о скорейшем открытии второго фронта. Я слышал, что еще раньше Англия и Америка требовали от нашего правительства провести в СССР открытую дискуссию по вопросам, связанным с разногласиями между нами и остальными союзниками. В связи с этим и была напечатана статья КРИППСА без всяких с нашей стороны комментариев.

В последних переговорах Черчилля с нами ничего не было достигнуто, так что разногласия, очевидно, остаются.

У нас раздаются голоса, правда, слабые, в пользу сепаратного мира с немцами. Во всяком случае в ближайшее время должны произойти крупные события и перемены во внутренней и внешней политике".

Композитор ВЕРИКОВСКИЙ в беседе с одним из сотрудников Академии наук, сказал:

"...Я начинаю понимать, что чем для нас хуже, тем ближе второй фронт. Пока мы еще сильны и держимся, со вторым фронтом наши союзники не спешат, выжидают. А вот, когда сдадут Сталинград, а может быть Кавказ, тогда подоспеет второй фронт.

Все делается для того, чтобы диктовать нам впослед-

ствии свои условия. Тогда будут и политические уступки и концессии, и все что хотите. Своими миллионными армиями Англия и Америка, безусловно, раздавят гитлеризм; ведь включаются в бои совершенно свежие силы, но вместе с гитлеризмом и нас придавят так, что мы, наверное, сами себя не узнаем".

Перейдя далее к восхвалению "английской демократии" ВЕРИКОВСКИЙ добавил:

"...Тон английских газет мне нравится. Это не критика, а уже крик. Когда читаешь, приятно сознавать, что есть такие страны, где можно писать откровенно. Что-ж? Там это возможно потому, что там настоящая демократия. У нас же страна на краю гибели, а газеты пишут — все хорошо и занимаются перечислением геройских подвигов".

Архитектор ЗАБОЛОТНЫЙ продолжает проявлять себя резко антисоветски. В одной из бесед 17.9. он заявил:

"...Не умели работать, не умели удержаться, за это бьют Вас, так Вам и надо, что заработали, то и получайте, 25 лет сами мучились, других мучили, ничего не сделали и ничего не добились, а то, что сделали — потеряли. Не сумели сделать, так пускай же гибнут (следует ругательство). Завезли нас черт знает куда, загнали в эту Уфу на ссылку. Никуда я больше с места не сдвинусь, буду сидеть здесь камнем. Все равно пропали мы все. Пусть приходит немец.

Если немец спросит: ты чего здесь сидишь ЗАБОЛОТНЫЙ? Я скажу одно: "Я — украинец, я за Украину, люблю ее хорошую, дорогую страдалицу. Как сын мать, и умру за нее, за Украину".

Далее коснувшись характеристики ТЫЧИНЫ и РЫЛЬСКОГО, ЗАБОЛОТНЫЙ сказал:

".. Вообще ТЫЧИНА и РЫЛЬСКИЙ не нравятся мне Они приспособленцы. Перед отъездом РЫЛЬСКОГО в Москву я много говорил с ним, я все высказал ему. Долго он слушал и в конце-концов, согласившись со мной, сказал: "Правда" и все же поехал в Москву".

В связи с особой активностью, проявляемой ЗАБОЛОТ-

НЫМ, приняты меры к максимальной активизации его разработки.

ВРИО НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР (САВЧЕНКО)

"13" октября 1942 года

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 125. — Арк. 6—12.

Спеціальне повідомлення заступника наркома внутрішніх справ УРСР С. Савченка секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про політичні погляди академіка Леоніда Булаховського

29 жовтня 1942 року

Совершенно секретно

Секретарю ЦК КП(б)У

тов. Хрущеву Н. С.

Специальное сообщение

Академик Булаховский 16.10.42 г. в явно взволнованном состоянии сообщил нашему источнику "по секрету", что он, Булаховский, был вызван секретарем партбюро Академии наук Супруненко, который убеждал Булаховского подать заявление о приеме в партию.

По словам Булаховского, Супруненко заявил, что аналогичное предложение будет сделано академику Калиновичу и архитектору Заболотному.

Рассказывая об этом, Булаховский подчеркивает:

"...В партию ни за что не пойду, так как не разделяю ряда положений партии большевиков, не согласен подчиняться какой-бы то ни было партийной дисциплине, не желаю быть партийцем, не зная основ марксизма-ленинизма, истории партии, а учиться теперь поздно, некогда и не такова для этого обстановка в Уфе".

Далее Булаховский сказал, что он дал Супруненко уклончивый ответ, обещая подумать.

Подобная "работа" по вовлечению в ряды ВКП(б) новых членов может привести к засоренности большевисткой партии явно враждебными элементами типа Заболотного.

Изложенное сообщаю на Ваше суждение.

Зам. народного комиссара внутренних дел УССР — майор государственной безопасности (Савченко)

29 октября 1942 года.

№ 864 сп

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 125. — Арк. 18.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про діяльність ОУН у Німеччині 20 листопада 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
3943
Берлин, 20.XI.1942 г.
Имперский комиссар по безопасности
XVII военного округа
24 ноября 1942 г.
Входящий — 1320/С/875/42 до

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ

из оккупированных восточных областей

№ 30

В дело 1.12.42 г. При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер сообщения.

Группы сопротивления.

а) Бандеровские группы.

После проведенной в сентябре прошлого года операции против нелегальных бандеровских групп, в результате которой были арестованы, помимо руководителя Степана Бандеры, также почти все руководящие деятели этой организации, деятельность бандеровских групп в имперской области почти прекратилась. Однако в течение последних месяцев оставшиеся без руководства сторонники Бандеры в империи снова постепенно собираются и начинают вновь организовываться. Отдельные органы гестапо все чаще сообща-

ли о том, что возобновляется деятельность бандеровских групп в империи. Так, в сентябре текущего года прежде всего гестапо Брауншвейга и в октябре гестапо Дрездена указывали, что в их округах обнаружены нелегальные бандеровские группы. Указанным органам гестапо было поручено произвести арест этих бандеровских групп, так как у гестапо было совершено достаточно достоверных данных о деятельности и составе этих групп. В результате немедленно проведенной операции было арестовано в Брауншвейге 48 и в Дрездене 10 функционеров и других членов нелегальных бандеровских групп. В результате допросов стало совершенно ясно, что они поддерживают связь с центром, находящимся в Берлине. Благодаря слежке за встречами и явками в Берлине удалось задержать руководителя организации нелегальных бандеровских групп в имперской области. Его фамилия Клим. Благодаря расшифровке записей, сделанных им в одной книге, удалось раскрыть структуру всей бандеровской организации в империи. Согласно этим заметкам, организация в империи разделяется на 10 областей, последняя, в свою очередь,— на районы, а эти — на группы по 5 человек. Соответствующие органы гестапо немедленно провели аресты лиц, фамилии которых были указаны, и приступили к допросу их. В настоящее время арестовано свыше 210 человек в Лейпциге, Берлине, Ганновере, Гамбурге, Гельдесхейме и Потсдаме. На очереди аресты в округах гестапо в Гамбурге, Ганновере, Мюнхене, Вене, Праге, Бреслау, Познани, Данциге, Франкфурте-на-Одере, Франк-фурте-на-Майне, Бремене, Хемнице, Дюссельдорфе, Касселе, Кенигсберге, Карлсруэ, Нюрнберге, Магдебурге, Оппельне, Райхенберге, Штутгарте, Веймаре и Вюрцбурге.

В Берлине полиция безопасности, окружив помещения (явочные квартиры), арестовала 4 курьера из Галицийской области. У них находилось много различного материала. Кроме большого количества антинемецкого печатного материала, один из курьеров имел очень много фальшивых пропусков, выданных начальником полиции города Берлина и ландратом в Гасларе. Дальше, у одного прибывшего из

Львова курьера обнаружены фальшивые бланки "Руководитель Немецкого института для иностранцев при Берлинском университете". Они заготавливали документы вот для какой цели: изучавший язык в этом институте, получив наз-ванный документ, мог предъявить его контролю на границе в качестве разрешения на проезд вместо свидетельства об отпуске.

Другой курьер имел заведомо фальшивые хлебные карточки на 110 хлебов. Дальше, достойным упоминания является тот факт, что у одного из курьеров был документ украинского секретного учреждения. Бланки, вероятно, похищены в помещении секретного учреждения.

Из материалов, полученных от арестованных курьеров, и в результате проведенных допросов выходит, что центральный пункт бандеровских групп должен иметь своим местом пребывания Львов или его окрестности. В Берлине находится только лишь филиал для руководства находящимися в империи бандеровцами.

Розыски в настоящее время еще продолжаются. Пограничным комиссариатом полиции установлено существование нелегальной бандеровской группы в Новы-Сандежском уезде. Удалось арестовать пока одного функционера и трех сторонников Бандеры. Логично предположить, что будут проведены и другие аресты. Благодаря розыскам найдены следующие новые листовки: "Наказ руководителя страны (ляндесфюрера) ОУН—ЦУМ", "Известия украинской службы информа".

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 78. — Арк. 15—18.

Витяг з повідомлення гітлерівської служби безпеки про арешти українських націоналістів в Україні та в Німеччині 11 грудня 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности.
Штаб командования
Берлин, 11. XII.1942 г.

Имперский комиссар
по безопасности
XVII военного округа
Вр. 15 декабря 1942 г.
Р—У—К 1320/С/930/42 д. о.

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 38

1) Направлено г-ну Главе правительства Подл, (подпись)
2) В дело. Подп. (подпись) 17. 12. 42 г.

При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

...В начале ноября в Киеве были убиты СС-вербовщик и украинец из вспомогательной полиции, оба служащие Управления полиции безопасности и службы безопасности Киевского округа. Убийство совершено двумя личностями, одетыми в немецкую жандармскую форму. Это были, несомненно, члены бандеровской группы, действующие по указке своего руководителя Могилы. Оба, ставшие жертвами убийства, в течение нескольких недель успешно работали по разоблачению нелегальных бандеровских групп в Киеве и напали на след вожака Могилы.

Количество задержанных до сих пор в Киеве бандеровских сторонников увеличилось до 29 человек. В Ровенском округе полиции также задержано 13 чел. за пропаганду в пользу бандеровских групп. В ночь на 3.10.42 г. были приклеены на квартирах двух служащих полиции безопасности в Станиславе смертные приговоры на украинском языке. Текст гласил:

"НАРОД И РОДИНА ПРИГОВОРИЛИ ТЕБЯ К СМЕРТИ". Подписано: ОУН.

Более подробных данных об убийцах не имеется.

В Киевском округе полиции распространяется в большом количестве обращение митрополита Шептицкого к Андрею Мельнику, написанное 7.7.41 г. В этом письме говорится:

"Глубокоуважаемый господин полковник! Вся украинская общественность требует в качестве безусловно необходимой предпосылки Вашего соглашения с Бандерой и ликвидации так вредных для украинского дела споров и пререканий. Немыслимо, чтобы ОУН после большевистского господства могла нас ввергнуть в братскую [войну] со всеми вытекающими из нее последствиями. Мы признали Ярослава Стецко в качестве вашего и Степана Бандеры подчиненного с тем, чтобы нас не вмешивали в ваши внутренние раздоры. Прошу принять это к сведению. Я ожидаю Вашего ответа и Вашего полного согласия. Да благословит вас господь! С сердечным приветом".

Подп. Андрей, митрополит.

Производится следствие для выяснения, является ли этот документ аутентичным.

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 78. — Арк. 19, 25—29.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про арешти українських націоналістів у Німеччині й в Україні
23 грудня 1942 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности.
Штаб командования
3943—PS-623
Z-г-У-К
Берлин, 23.XII.1942 г.
Для служебного пользования (шифр)

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 35

Имперский комиссар
по безопасности
по Венской имперской области
Вход. 4 февр. 1943 г.
У—К 1320/2—91/43 д. 2 отд.

СЕКРЕТНО

Ближайший выпуск
"СООБЩЕНИЙ
из оккупированных восточных областей" выйдет 8.1.1943 г.
При запросах просим ссылаться на вышеуказанный номер.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

...При задержании одного из бандеровцев в Полтаве были обнаружены следующие поддельные штампы:

—бургомистр города Полтавы, отдел народного образования;

— СС — украинская служба по охране порядка города Полтавы;

— прописан в комендатуре Полтавы.

В Николаевском округе арестовано 10 человек по подозрению в принадлежности к организации украинских националистов. В их числе находится директор школы и староста. В последнее время на Украине снова обнаружено большое количество листовок нелегальных бандеровских групп. В одной из листовок, озаглавленных "Голод", дословно говорится следующее: "Украинцы! Слыхали ли вы что-нибудь о голоде 1932—1933 гг., знаете ли вы, как ваши братья из Восточной Украины гибли миллионами от голода, вызванного красными бандитами. Приближается зима, а в связи с этим напряженное положение до урожая. Немецкие власти уже ограбили ваши запасы, оставив вас без помощи перед угрозой голода. Тысячи и миллионы погибают ежедневно. Крестьяне, не давайте живого скота; если его у вас забирают, убивайте его, не отдавайте врагу, который увозит ваш скот в Германию, Голландию и Данию. А там ваше добро делят между местными крестьянами немцами, имеющими уже теперь по 8 и больше голов скота. Немецкая экономическая политика направлена на то, чтобы, ограбив наших земледельцев, превратить их в нищих, а из каждой немецкой сволочи сделать богатого пана. Этого мы не допустим. Мы не позволим нас грабить. Мы будем все прятать!"

В Харьковском округе полиции найдено много листовок, подписанных "Окружным руководством ОУН по Восточной Украине". Эти листовки обращаются к националистически

настроенному украинскому населению с требованием безоговорочно присоединиться к бандеровскому движению и к общей борьбе против немецких оккупантов. В одной из листовок говорится: "Украинцы! Своей жестокой колониальной политикой на Украине немцы вызвали справедливое возмущение среди всех слоев нашего народа. Ослепленный и надменный победитель забыл, что он своей легкой победой над большевиками в 1941 году в большей степени обязан украинцам. Наш народ помог свергнуть московский режим, рассчитывая на здравый смысл немецкого государственного руководства и на признание Украинской Держави. В непродолжительное время немецкого господства эти надежды развеялись, как дым. Теперь каждый украинец должен понять, что перед нами лежит единственный путь организованной революционной борьбы большинства народных масс за самостийну Украину. Пробил наш час. Мир увяз в гигантской войне. Наш сильнейший враг — московский империализм — истекает кровью. Чем дальше, чем больше иссякают резервы, тем больше Германия ослабевает. Англия также напрягает до предела свои сили. С продолжением войны растут наши шансы. Мы не можем упустить благоприятный момент. Наш успех зависит от сплоченности нашего объединения и от нашей силы в совместной борьбе. Поэтому будьте благоразумны и организуйтесь. Не падайте духом".

В другой листовке говорится: "Московская тюрьма пала. И хотя кровожадный Сталин в своей смертельной борьбе через своих агентов обещает нам новый рай, но мы гневным голосом скажем всем, кто еще не забыл прежних ужасов: Смерть всей Москве. Лучшие сыны Украини написали своей кровью на стенах московской тюрьмы пламенные слова приговора: Свобода Украине, смерть Москве! Украина навсегда отделена от Москвы горами трупов и морем крови. Мы отрубим руки всем тем, кто протянет руки к Москве или к чужим господам с просьбой о помощи. Кто желает своєму народу лучшей судьбы, тот должен вступать в организованные отряды борцов за самостийну

украинскую державу. Да здравствует ОУН под руководством Степана Бандеры!"

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 81. — Арк. 50, 53—57.

Директива крайового провідника ОУН до провідного активу з ідеологічних питань **Без дати**

Провідному активові ОУН

1. В кожній організаційній станиці виключно повинні бути:

а) Український Національний Прапор;

б) Організаційний прапор;

в) Національний Герб;

г) Організаційне знамя (вишите).

За виготовлення, переховування відповідають провідники організаційних клітин.

За перехоплення Організаційного Прапору і Знамени відповідає Провідник Організаційної клітини, як за віддачу ворогові в часі бою боєвого прапору.

II. 1. Ввести по всіх церквах обов'язкове відспівування молитви "Боже Великий, Творче Всесильний" на закінчення кожного богослуження.

2. В кожній місцевій церкві, в якій у боротьбі з наїзниками згинули Українські боєвики, вмістити таблицю з їх прізвищами, іменами, датами народження і смерті. Під написом "Здобудеш Українську Державу або згинеш в боротьбі за неї".

3. На всіх могилах героїв вмістити таблиці з написом про боротьбу за Українську Державу героїв і т. п. Зняти всі таблиці, на яких написано про жертви терору і т. п. (прм., жертвам терору) і заступити новими — Героям за Українську Державу.

4. В кожній Українській хаті повинні бути портрети Т. Шевченка, Міхновського, Петлюри, Коновальця, Бандери, Укр. Прапор і Герб.

Крім того, на стіні виписати на картоні Декальог.

На столі прибраний вишивками Кобзар Т. Шевченка.

III. Виготовити і передати до Проводу опис усіх полягглих членів УВО і ОУН і не членів в боротьбі з наїзниками за час від польської окупації до останніх днів, подаючи:

1) а) ім'я, прізвище,

б) дата народження і місце,

в) професію,

г) організаційний пост,

д) місце і обставини смерти.

2) Опис всіх виселених большевиками.

3) Арештованих большевиками, які досі не повернули.

4) Арештованих від дня приходу німців (дотично їх приналежності до Організації і Орг. постів).

5) Спис тих, що згинули (в тюрмі розстріляні)в часі від приходу німців; в двох останніх випадках подавати щомісяця списки про нові арешти і розстріли...

IV. Поробити знімки могил героїв і передати Проводові. Розшукати знимки погибших героїв і передати Проводові до архіву.

V. Організувати в кожній станиці і повіті для потреб Організації бібліотеки. Відповідають за них суспільні і пропагандивні керівники.

VI. Провести в найближчий час силами старшого громадянства збірку книжок (белетристика, видання вісника) на Східні Українські Землі. Книжки збирати в повітах і про проведену збірку і її вислід повідомити ПРОВІД.

Краєвий провідник організації українських націоналістів.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 38.

Директива крайового провідника членам і прихильникам ОУН про використання національної символіки

Без дати

Членам, симпатикам і прихильникам ОУН

Про прапор і герб:

В справах національного і організаційного прапорів і національного гербу та знамя Організації далі ще багато існує непорозумінь і непотрібних спорів.

Тому ще раз подаю до зобов'язуючого відома:

1. Українським національним прапором являється прапор кольорів синьої і жовтої (синя в горі, жовта в долині), кольори і їх порядок устійнені рішенням Української Державної — Української Центральної Ради, яке зобов'язує всіх українців, коли не буде іншого вирішення Української Державної Влади в майбутньому.

2. Організаційним прапором ОУН являється прапор кольорів червоного і чорного (червоний з гори, чорний з долини).

Значіння кольорів таке: червоний — кров, чорний — земля.

3. Українським Національним Гербом являється Тризуб в оформленні Української Центральної Ради (Тризуб Володимира Великого).

4. Організаційним знаком є:

Чорний рівнораменний трикутник підставою в гору, на ньому червоний хрестомеч, на хрестомечі золотий Тризуб.

Над підставою буква «О», по лівій стороні знамени трикутника буква «У», а по правім «Н» (разом ОУН). Трикутник вміщений на золотому полі.

5. Порядок вміщування прапорів і гербу:

а) на першому місці завжди український національний прапор і національний Герб — Тризуб.

б) на другому місці організаційний прапор і організаційне знамя.

в) в кімнатах на сцені і на бальконах: на лівій стороні національний прапор і національний герб, по правій організаційний прапор і знамя (коли звернутися лицем до декорації або ввійти до кімнати з дверей).

Прапори в порядку кольорів: жовтий на горі, синій на долині, герби, тризуби з мечем або хрестом — це партійні (мельниківські або гетьманські — католицькі) прапори і знамена, а не Українські Національні Прапори і Герби.

Про гімни і марші:

1) Українським національним гімном є: "Ще не вмерла Україна", "Не пора, не пора..." — це нац. марш.

2) Організаційного гімну ОУН ще немає... "Зродились ми великої години" — це організаційний марш. На всіх публічних виступах чи академіях, святах, маніфестаціях співати завжди

національний гимн "Ще не вмерла Україна" і не можна його заступати маршем "Не пора, не пора" ні "Зродились ми..."

Про свята:

1) Загальнонаціональні — всеукраїнські свята є ті, що їх устійнено постановами II.ВЗ ОУН, а саме: 22/1 — Свято Соборності і Самостійності, 23-го травня Свято Героїв Революції. 31-го серпня День Української Боротьби.

Ті свята повинні обов'язково бути відзначеними всією Українською Нацією.

2) Інші річниці, що мають льокальний характер, можна відзначувати з залежності від умови і політичної доцільності з огляду на дану ситуацію.

Краєвий провідник
організації українських націоналістів.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 39.

Інформація про діяльність ОУН у Криму

1942 рік

ВІСТІ З КРИМУ

(На основі повідомлень з місця й інформацій преси)

Останні вісті з Криму повідомляють, що Крим приєднано до "Райхкомісаріату України", при чому до самого Криму зачислено частину Миколаївської й Запоріжської областей. Крим мають обсадити італійці (поголоски).

Склад населення Криму приблизно тепер такий: 30—40% українці, 30% татари, 15% москалі, решта (15—25%) греки, болгари, турки, грузини і ін. Німців большевики вивезли в час війни на Волгу. Всього населення на Криму до війни було 1 150 000.

Татарам німці обіцяють "Татарську Республіку", створили кільканадцятьтисячний татарський легіон, який брав участь в боях за Керч і проти партизанів. Члени легіону в німецьких мундирах, на правому рамені біла опаска. Татари йдуть у легіон, щоб рятуватись від голоду. В легіоні дістають дві марки денно.

Українці в Криму представляються ненайкраще. Русифікація зробила серед них значний поступ. Вони в загальному перестрашені, без ініціятиви, мало активні. Сумної слави тип "совітської людини" далеко тут не перевівся. Однак завдяки нечисленним, свідомим і повним запалу одиницям і в Криму почало відроджуватись українське національне життя. Дня 2 червня 1942 року відбулась у Симферопільському Міському Театрі перша вистава для цивільного населення опери "Запорожець за Дунаєм". Виставу дав новостворений український музично-драматичний театр під режисурою п. Петренка.

Сам факт, що в Симферополі заіснував знову постійний український театр, — після 22-літньої перерви від р. 1918,— свідчить про живучість українців у Криму, що не піддались і найважчим ударам долі.

В Симферополі працює під той час українська початкова школа. Відчувається дошкульну недостачу шкільних підручників та шкільного приладдя. Планується помножити число українських народніх шкіл та заснувати дві українські гімназії: хлоп'ячу й дівочу.

З великим зацікавленням ставляться місцеві українці до справи наладнання церковно-релігійного життя. Приміщення для церкви вже є, та бракує священика.

В Криму відчувається брак українського часопису, тому знову поновлено заходи, щоб одержати дозвіл на видавання української газети. Українці старались про дозвіл зараз після приходу німецьких військ, та дістали дозвіл москалі на "Голос Крыма». Крім московського, виходить тут ще татарський часопис «Азат Крим». Треба зауважити, що татари ставились прихильно до українців, а тепер ця прихильність ще збільшилась завдяки тому, що українці вміли з ними відповідно поводитись.

Татарську верхівку більшовики знищили, а ті, що сьогодні вибились на чоло татарського руху, є часто германофілами. Під впливом українців татари розпочали боротьбу проти русифікації.

Про активність руських свідчить хоч би факт, що в Симферополі вони встигли на 80% опанувати управу й поліцію.

В Сейтлері життя опановане українцями.

Руські розвинули сильну агітацію за "Єдину недєліму". На Крим прибуло багато російських емігрантів з Німеччини. Вони поширюють свою пресу і ведуть роботу виразно протиукраїнську. Підтримують їх при тому деякі німці. В Симферополі є велика російська бібліотека, що почала широку діяльність. Число абонентів щоденно зростає. При бібліотеці є читальня з книжками, газетами та журналами.

Рівно ж господарське життя Криму намагаються опанувати руські. В Віртшафтскомандо "зондерфірерами" є самі москалі. Новоорганізоване кооперативне товариство "Крим-Союз" відкрило ряд споживчих крамниць, через які села дістають сільськогосподарський дрібний інвентар (граблі, вила, шнури). "Крим-Союз" веде переговори з німецькою фірмою торговлі зі сходом у справі постачання до Німеччини.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833.— Оп. 3.— Спр. 2. — Арк. 85.

Звіт про діяльність ОУН на східноукраїнських землях

Без дати

Воля народам, воля людині!

ОУН НА СУЗ від 1941 до 1943 р.

Вибух нім.-більшовицької війни приспішив процес проникання ОУН на СУЗ. Використовуючи нім. незорієнтованість на СУЗ і в планах ОУН, організація смілою ідеєю "похідних груп", що мала охопити всі СУЗ протягом літа і осені 1941 р., станула сильніше або слабше на всіх етнографічних землях українського Сходу, включаючи і Крим.

Процес, що почався в 1939 р. у формі повільного організування і висилання людей на СУЗ, нагло осягнув своє завершення. Тепер перед ОУН стануло найважніше завдання: розбудовати орг. сітку і оформити ідейно-політичну роботу на СУЗ.

СУЗ зі всіма своїми проблемами станули перед нами на всю ширину.

Характеристика. СУЗ манили всі кадри ОУН, що виховувались на ЗУЗ чи еміграції. Та за чисто емотивними моментами питання можливости розбудови революційної роботи

були основним в думках. В 1941 р. це питання — розбудови рев. роботи — стало дійсністю.

Перед кадрами появились розлогі степи збіжжя, плантацій буряків, помідорів, соняшників, баштани, сади, рибні стави, пасіки. Учасники "походу" побачили степовий і гарячий південь з виноградом і рижом, лісостепну середину України з садами, і лісисту Київщину, і північну Україну з уміркованим кліматом. Це все манило, було якесь дуже близьке, однак одночасно нерозгадане, незрозуміле, немов чуже. Манив степ, ліси, ріки, яри, сонце, місяць, ночі, "синя далечінь", таємничим був цей сірий колгоспний світ, незрозуміле, якесь чуже радянське життя. Але все манило і ставало помалу близьке.

СУЗ на перший погляд має сірий вигляд, говорячи по-східньо-українському, — колгоспний. Численні нові і невиправлені ззовні доми і кам'яниці, заводи, казарми, станції, забудування колгоспів, радгоспів, МТС, до того замаскіровані на час війни на сірий кольор, одіті в стандартних картузах, кухвайках чи звичайних костюмах і невибагливих бутінках чоловіки, жінки, звичайно, в зле пошитих платтях, з несмаком достроєних панчохах і косках, туфлях і галошах, а до цього широкі степові шляхи і "грейдерки" пораджують і змінюють цей сірий колір і сірі думки. Особливо ця сіра краска домінує осінню, коли лани збіжжя заступає стерня або зорана рілля, а ясну погоду закриває туман, так часто в осінньому пейзажі України. Сірість цю безперечно степенувало наше негативне наставлення до всього радянського. Коли по цій сірій красці оцінювати все життя на СУЗ, ми дійшли б до неправильних заключень. Ця зовнішня непритягаюча форма лиш форма таки, більшовицький лад ми застали якраз в час його своєрідньої стабілізації і будови основних будівель і робіт, на форму ще не було часу, тому її зовнішній вигляд має характер невибіленого і невиправленого дому, а в деяких деталях ще й і не побудованого.

Попри цю непритягаючу форму, об'єктивно дивлячись, знайти можна багато змістовного, безперечно бажаного або ні. Перейдем деякі ділянки життя.

НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

I

Щодо назви України, всі українці СУЗ звуть себе українцями, нема мови про православних, малоросів, хахлів, слово «хахол» до війни дуже рідко уживане і каральне. Почуття українськости має характер більш культурно-національної відрубности, як національно-політичної, це виплив 23-літньої діяльності органів безпеки, пропаганди більшовиків. Мусимо ствердити, що більшовики винищили фізично і не так дуже численну національно-політичну вироблену верству провідників СУЗ. Зо старих "націоналів" осталась дуже мала горстка, яка знає про визвольну боротьбу 1917—20 рр. СВУ в належному світлі. Це, річ ясна, люди старші, дехто з них був учасником цеї боротьби, більшість пам'ятає ті часи як обсерватор чи спомагаючий. Серед цеї частини громадянства найсильніше проявляється почуття національно-політичної відрубности України. Вони скрайні вороги комунізму по національно-соціально-політичному змісті. Ці люди йдуть на всяку самостійність, коби-но лиш не бути залежним від Москви, а головно більшовицької. Це дуже нечисленна група, більш співчуваюча сьогодні, як діюча. Стрінути їх можна серед всіх верств населення.

Окремо групу націоналістів творять "радянські націоналісти". Це люди в силі віку і сьогодні діючі. Світоглядово комуністи (більш або менш), ці, що виросли в час українізації, чули про Хвильового, Скрипника, Любченка, знають і співчувають їх долі. Комуністами вони в соціальному питанні, головно національному, колись вірили в рівність націй в Рад. Союзі. Коли однак побачили, що рівність у виданні Сталіна де пропаганда, що національна політика більшовиків це найбільша «єрунда», а Україна це тільки по формі українська і рівноправна, станули в опозицію до ген. лінії і тому, будучи радянськими, попали в націоналісти.

Ця частина радянських українців досить чисельна, творча, без пересудів і мрійництва. Багато з них розстріляно, заслано, суджено, головно видатних, однак їхнє середовище це національно найвартісніше і не знищене, бо творилось і

оформлялось в рад. дійсності. Цих людей треба здобувати. Вони захоплюються творами Сосюри, Тичини, Бажана, Ле, Корнійчука, гордяться піснями Паторжинського, Гайдай, Петрусенко, креатурами Юри, Донця, осягами в науці Богомольця, Патона, Лисенка, Петровського, в виробництві Демченко, Семиволоса, у військовій ділянці героями-орденоносцями, генералами, маршалами, осягами Осипенко і др. Щоб їх здобути і заохотити в боротьбі з німцями, від яких з початку сподівались чогось нового, Сталін пустив "качку" про самостійність по війні, створив українські фронти, орден Хмельницького, наркомати закордонних справ і оборони, одним словом, створив атмосферу нової українізації. Щоб їх розділити якнайсильніше від нас, більшовики, знаючи їх вороже наставленая до німців, що зросло під час нім. окупації, надали нам прикметник "німецько-українські", інспіруючи нім. агентурність. Сьогодні багато з них в Червоній Армії офіцерами, вірять, що по війні в Україні зайдуть якісь переміни політичні і цим заспокоюють національні почуття, а німців б'ють щиро, бо бачили їх господарку на Україні.

Наймолодшу і окрему групу рад. українців в 1941 р. становила молодь приблизно 20-річна. Багато з них пішло в армію, багато евакуювалось, виконуючи наказ партії. Ця група найбільш радянська і благонадійна. Треба, однак, припускати, що не дуже більшовицька тактика Сталіна під час війни (союз з капіталістами, зміна в рад. житті), зустріч з практикою життя, де вміcто дружби народів ожили ненависть і шовінізм, а вкінці зустріч з капіталістичним світом, де життя заможніше і вільніше, як в Рад. союзі, захитала їх моральні сили і фанатизм. Частина з них переключається і стане в ряди воєнних сталінських гвардійців. Частина з них — найкращі — почне шукати нових шляхів, а ще частина махне рукою і буде робити "що і де нада". Ця група рад. українців, що дозріває в час війни, дуже неодноціла і невиразна.

Культура. Під владою рад українська культура перейшла два основних періоди. Перший тривав до 1933 р., другий до вибуху війни. Культурне життя першого періоду мало характер українського відродження, другий період можемо назвати радянським, точніше, русифікаційним.

По упадку УНР, по закріпленні рад. влади, радянські комуністи і українці, виходячи з заложення, що українська культура повинна бути українською по формі, соціалістичною по змісту, повели широку українізаційну працю. Україна у їх уявленні мала бути дійсно українською державою, де український народ зможе вповні заявити свої культурно-духовні первні. Ця українізаційна течія, з одної сторони, була причиною наглого росту і розбудови українського культурного життя, а з другої сторони, була причиною зударів з централізаційною політикою Москви, що офіційно оформилась в ухилах Шумського, Скрипника, Хвильового, названих націоналістами.

Перший період на Україні дуже важний і характерний для культурного життя України взагалі. Він чекає належного освітлення і студіювання істориків. Діяльність "Просвіт", драмгуртків, театрів, спілок письменників взагалі, а поодиноких письменників зокрема, діяльність СВУ, ВУАН, зокрема історичного факультету, діяльність наркомосів, українізація, праця науково-педагогічна учительства всіх степенів і т. д.— все це дуже багата діяльність тодішнього творчого життя України і її генія.

Під дуже тонкою шкаралущею кипіло українське національне життя. Цей факт злякав Москву маревом сепаратизму і самостійности, і тому прийшов другий період.

Другий період характеристичний русифікаційною політикою в українській культурі. Всі осяги попереднього періоду поставлено під осуд і то дуже суворий, дошукуючись всюди націоналізму. Мову зрусифіковано — поставлено під осуд правопис, виданий українською Академією Наук, і доручено створити новий русифікаційний. Розв'язано спілки письменників, театри, держ. вид. України, покарано і заслано ряд письменників, артистів, художників, учителів, педагогів, а головною ідеєю в культурі було доказати домінуюче становище Москви і її вищість. Москві просвічувала ціль втопити в російському морі українську культуру, зробити

її складовою частю російської — офіційно радянської. В цьому періоді російська централізаційна ідея під українською формою почала пролізати в духовне життя України. Під кінець цього періоду почав проявлятися знова своєрідний націоналістичний ухил, що позначився появою "Богдана Хмельницького" (драма, фільм) Корнійчука, "України" — повість Ле. Українські письменники, поети, історики, художники, артисти знова почали шукати тож в історії і боротьбі України. Цей процес ще більше посилився по занятті ЗУЗ. Інтелігенція СУЗ стрінулась з культурним життям ЗУЗ, відкривши багато невідомих джерел і культурних здобутків, що тільки збагатили цю тему, Москва і сталінський Київ толерували цей процес, щоб послабити самостійницько-революційний рух на ЗУЗ, мовляв, українська культура має повну свободу і тому немає причин боротись за відокремлення. Цей процес залицяння до України триває і дальше, особливо проявився він під час війни в боротьбі з Німеччиною. Більшовицькій Москві були потрібні українські вояки, і дуже загрозливими стали самостійницькі настрої мас України. Щоб їх розрядити, Сталін поза конституційними трюками (наркомати оборони і заксправ) толерує в українській культурі оцей новий українізаційний ухил. Дозволяється писати про Україну, її історію, культуру, про великий український народ. Сосюра пише: "Любіть Україну", Тичина — "Я утверждаюсь", українська патріотична тематика дозволяється. Тяжко предсказати, як довго буде тривати цей процес, но треба ствердити, що він йде в розрив з ген. лінією Москви і нічого дивного не станеться, коли буде визнаний як ухил. Можливо, що його буде толерувати, щоб з'єднати маси до боротьби з українською революційною думкою — т. зв. бандьорами.

Релігія. Релігійне життя в СРСР до війни відігравало дуже нелегальне становище. Лише в більших містах, як Київ, Москва, Одеса, були відкриті поодинокі церкви, де відправлялись богослужіння. Всі нині церкви, монастирі були перемінені на антирелігійні музеї, магазини збіжжя, склади, театри, деякі стояли пусткою. Зі всіх знято хрести, поховано образи, частину церков знищено. Попи опинились на засланні або працювали на підрядних становищах як сторожі, двірники, бухгалтери. Частина з них нелегально відправляла богослуження, хрестила, вінчала.

Релігійне життя мимо дуже сильної антирелігійної кампанії при помочі органів безпеки не знищено. Майже всі старші віком люди, а особливо жінки, остались релігійними і практикуючими. Вірующими осталась мала частина радянців поза офіційними чинниками, релігія в масах не була принимана ворожо, скорше поблажливо з насмішкою. Село було релігійне, в хатах ще остались "боги", святкувалося празники, свята, зберігано церковні ікони. В релігійному побуті затримали свій характер побутово-релігійного обряду: похорон, шлюб, хрестини, весілля. Сама адміністративна реєстрація невистарчала, брак церкви і попа не дозволяв на переведення самого обряду, оставалось лиш тільки богате "гуляння" більш або менш побутовими формами. Треба однак ствердити, що мимо боротьби з народними обичаями як "предрассудками", культ їх не загинув, тільки ослаб. Зникло також вірування в духи, темні сили, тверде рад. життя не давалось розвинути народній фантазії. Культ мерців також ослаб, могили без хрестів і написів, дуже скоро забувані, звичайне явище. Кладбища забуті, опущені переважно по селах, краще одержані по містах. Під рад. дійсністю на могилах появляються пам'ятники в формі стовпів-обелісків і зо звіздою, рідше появляються хрести. В основному релігія в рад. Союзі стратила свою притягаючу силу і навіть мимо переслідувань не здобула легенди мучеництва, річ ясна, як наслідок її бюрократичного експлуататорського характеру за царату.

Побут. На побут СУЗ поклала дуже виразне п'ятно рад. дійсність. Кращі обставини життя за НЕПу і до колективізації, українізація надавала побутові традиційно-національний характер. Українська їжа, пісня, ноша, образи, звичаї, родинне і особисте життя поза малими змінами мали національний характер. Основна зміна зайшла до 1930 р., побут став радянський, пролетарський, вміcто старих форм,

що розвивались на національному грунті, виходили з низів і давніх традицій, побут під впливом нових матеріальних тяжких обставин і пропаганди став радянський.

Українську національну пісню почали випирати рад. частушка, яблучко, красноармійська пісня, і всіми засобами пропаганди — радіо, патефон, кіно, театр — накинена російська пісня. З українських пісень остались любовні, побутові і з закраскою соціальної боротьби (козак Голота). Строго заборонено і усувано українську історичну пісню. Пісенник під редакцією Хвилі, що ілюстрував новий напрям і був дуже гостро провірюваний, скоро знято за ухил. Хвиля помістив кілька невинних історичних пісень. Українську національну ношу з багатими вишивками, брилями, баранковими шапками, з широкими штанами, чоботами і т. д. заступив стандартний рад. костюм, зле пошитий і з низькоякісної матерії. Українську сорочку заступила фабрична майка або міська сорочка з низькоякісним галстуком, як сурогат вишивки появилась фабрична "українка", — фабрична вишивка. Чоботи заступили "туфлі" — півчеревички, "бутінкі" — черевики, а виїмкою чоботи в "гармошку" з обов'язковими галошами в зимі або на болото. Дуже поширена стара російська гімнастьорка різних кольорів, що заступала камизельку, а часом і блюзку. Костюм доповняв картуз — кашкет, а в зимі шапка з готовими наушниками — "ленінка". Появились зимою вместо кожухів кухвайка і ватяні штани. Вместо різнотипового досить дорогого убору прийшов стандартний дешевий — радянський — всесоюзний.

Українську національну ношу можна було бачити лиш в театрі, на сцені і то з меншою кількістю кольорів. Давніше в одежі села і міста була впадаюча в вічі різниця, в радянській дійсності ця різниця затерлася в формі одежі — один фасон, натомість існувала в якості матеріалів і викінченні. Колгоспник, робітник, а часто інтелігент не різнилися в одежі.

В їжі також наступило зубожіння щодо якості і родів. Остались, безперечно: старий український борщ, галушки полтавські, вареники, пиріжки і т. д., однак дуже "розкуркулені" убогі, подавані і споживані прихапцем, без тої традиційної

української багатої начинням і накриттям форми. Старі українські форми принять і страв остались головно по селах і серед учительства. Їх можна було стрінути не часто, а під час свят, празників і родинних принять. Звичайно, в їжі почав собі здобувати найширші права пісний суп, борщ, жарена картошка, гуляш, чай, — страви більш міського, як народного, походження.

В родинному і товариському житті рад. обставини увели своєрідну свободу, що переходила часом в розперезану грубість і "наплевательне" ставлення до принятих форм приличности. Момент найбільшого занику форм приличности припадав на роки революції і роки близькі до неї, пізніше рад. бонтон почав ставати європейським, що було радше тенденцією і мало пропагандивний характер. В основному рад. товариське життя ціхує вільність слова, поступування, одежі, смаку, що поза своїми скрайніми негативними сторонами і виявами має позитивний, додатній характер. Ціхою рад. побуту це тенденція до знищення різниці між класами, між містом а селом, що зродило заіснування малих різниць і між цими середовищами. Перехід села в робітники, інтелігенцію чи навпаки без особливих прав рад. громадянина. Бурхливе тяжке економічне життя кидало рад. людей по різних професіях фізичної і умової праці, звідтіля многопрофесійність і знайомість з фізичною роботою інтелігентів, а робітників сільського і фабричного типу з умовою. Про поділ на "панів" і "робочих" в повному розумінні зараз ше не можна говорити в широкому засягу. Поява однопрофесійного інтелігента чи закріпленого до одної роботи робітника — явище рідке, можемо тільки пророкувати його заіснування в майбутньому, головно зараз після війни.

Дуже характеристичною ознакою радянського побуту в приватному і товариському житті є гармошка і патефон, що їх треба розчисляти як зуніфікований засіб рад. пропаганди. Інструменти національного походження заникають, стрінути їх можна тільки на сцені.

Економічне життя. Націоналізація, а точніше удержавлення землі, заводів і взагалі матеріальних багатств дали в

своїому висліді новий соціальний уклад. Появляється власник-держава, "народ" за більшовицькою пропагандою і наємна сила трудящі. Тому що більшовики построїли нову державу, вона не дуже бідна, і роблять всі заходи, щоб збагатити коштом наємної сили — робітника, колгоспника. Носіям державних інтересів — адміністрація і керівники — взагалі живеться, річ ясна, краще, тому рад. громадянин старається всіма способами на керівну роботу, як кажуть, "добре устроїтись", щоб нажитись. Це є причиною незадоволення широких мас рад. Союзу з їх економічного життя, в цьому слабість рад. ладу в соціальному відношенні. Держави і установи стали самоціллю, інтерес народу підкоряється державі, а не навпаки. Між цими обома елементами економічного життя, це в народу "робоча сила" і в держави "власник", йде завзята боротьба. Народ робить надужиття і краде, держава видумує різні способи і установи, щоб зберегти своє майно. Це спричинює, з одної сторони, надужиття, крадежі, спекуляцію і нужденне життя, а з другої, репресії, кари, розбудову добре платного і економічно добре забезпеченого апарату. І тому, коли дивимось на економічне життя СУЗ, то бачимо важке нужденне життя низових робітників села і міста, бачимо зле платну працю, недоїдання, малі хатки колгоспників, робітничі домики чи гуртожитки, бачимо лихі забудування колгоспів і відчуваємо стремління за всяку ціну вирватись на кращу роботу в селі чи в місті, а з другої сторони, бачимо краще економічне життя керівників, кращі доми, одежу голів колгоспів і всяких завідуючих, бачимо гарні і величаві забудування радгоспів, МТС, заводів, державних установ, відчуваємо стремління державного апарату втриматись за всяку ціну на даній керівній роботі або бути вище. Ця боротьба між цими обома силами є суттю економічного життя рад. Союзу, тому багатство матеріальне, їх накопичення шукати треба в державних установах, а не в народі.

ОРГАНІЗАЦІЙНА РОБОТА

II

Ідея похідних груп. Щоб в прискореному темпі опанувати

організаційно і пропагандивно СУЗ та створити і використати всі можливі обставини для побудови української державності в час другої імперіалістичної війни — на СУЗ в червні 1941 р. рушили похідні групи кадрів ОУН. Групи були організовані головно на еміграції і посилались нелегально чи півлегально, використовуючи дійсні чи фальшиві нім. документи. На ЗУЗ (Галичина, Волинь) вони були частинно переорганізовані і доповнені. З Буковини вислано окрему групу, що прибула на Вінниччину і там осталась. Групи були поділені на краї і області, посувались зараз за лінією фронту, вели по селах і містах широку самостійницьку пропаганду, підшукуючи на СУЗ організаційні кадри. Прибувши на призначені місця, занімались організацією адміністрації господарки, а головно побудовою організаційної сітки з місцевого елементу. Кадри на місцях жили легально, працюючи в установах, або нелегально. Групи порушались пішком, ровером, кінно, підводами, машинами, поїздами, в основному використано підводи. Організовано, виминаючи більші міста і нім. поліційні центри, групи дійшли до лінії Дніпра. В місяці серпні—вересні почалась дуже інтенсивна кампанія проти українського самостійницького руху, жертвою якої впали групи і "западняки" взагалі. Від осені 1941 р. дальше просування почалось майже повністю нелегально на фальшиві документи. Започаткована похідними групами акція мала повний успіх. Кадри осягнули всі українські етнографічні границі і почали роботу. Ідея "похідних груп" — одне з найсміливіших потягнень організації, що її автора кваліфікує як революціонера високої класи. Це прояв організаційного генія українського народу.

Німці з початку не звертали уваги на "похідні групи", не знаючи про їх існування і ціль, коли ж усвідомили собі їх роботу, почали арешти, розстріли, а в пресі пропаганду проти самостійности.

Додатні моменти походу, це організаційно-пропагандивне опанування СУЗ в короткому часі, як від'ємний момент, треба вчисляти політичну неоднородність і низьку якість організаційних членів на СУЗ та деяку невироблєність кадрів "похідних груп", головно політично-пропагандивного характеру.

Появившись на СУЗ, ОУН, протибільшовицька сила, звернула на себе увагу широкого загалу громадянства. До ОУН пристали всі, хто був проти більшовизму і його ладу. Тут були члени всіх політугруповань (петлюрівці, СВУ, гетьманці), церкви, переслідувані більшовиками (репресовані), широкі селянські маси (ОУН проти колгоспів). На ОУН звернула увагу розгублена крахом більшовизму молодь. До ОУН хотіли і приставали всі шкурницькі елементи, думаючи, що поява ОУН дозволена німцями і що зв'язок і співпраця з нею дасть матеріальні користі. Окремо заінтересувались нами комуністи як ворожою силою. В загальному, на початках походу (літо 1941 р.) ОУН в очах громадянства СУЗ і навіть в уяві низового членства виступала як українсько-самостійницька сила, що знайшла чи шукає союзу з німцями в боротьбі з більшовизмом. Дуже мала кількість громадян СУЗ знала про дійсне самостійницьке революційне наставлення ОУН і неминучість її зудару з гітлерівською Німеччиною.

Несподівана поява ОУН і її діяльність витворювала враження легальносте серед посторонніх, члени ж, що прийшли з ЗУЗ, довгий час зуміли вдержатись в легальному положенні, працюючи в адміністрації, господарці, поліції, що тільки потверджувало цей факт. Вдержатись на легальному положенні дозволяла нім. незорієнтованість і недоцінювання ОУН.

Діяльність ОУН на СУЗ в час нім. окупації треба ділити на два етапи: 1) час походу і студіювання СУЗ — підготовчий етап близько до весни 1942 р. і 2) підпільно-революційний етап.

Підготовчий етап. Основна робота спиралась на кадрах, що прийшли з ЗУЗ, мала частина з них жила нелегально, більшість працювала легально. Кадри усвідомили собі дійсну ціль німців щодо України. Утвердилась свідомість тільки революційної підпільної боротьби, виключаючи легальну форму, німців трактувати треба було як окупантів. З кадрів, що їх тоді зорганізовано на СУЗ, це б. "націонали",

переважно люди старші або середнього віку, в малій кількості молодь, елемент мало боєвий, неусвідомлюючий собі потреби революційної боротьби, психологічні куркулі, схиль-ні до германофільства. В цьому періоді на відтинку кадрів наступила селекція, кадри, не здібні до революційної боротьби, відпали, ці, що походили з ЗУЗ, вернулись додому або злегалізувались, кадри СУЗ налякались і відпали. Остались дійсно революціонери в малій справді кількости. Організаційна робота в цьому етапі мала припадковий характер. Організовано всіх, хто підвинувся під руки, не дуже-то розбираючись і студіюючи кандидатів. Організаційна робота переважно охоплювала інтелігенцію міста і села, вишукуючи її всіма можливими способами. Багато допоміг в цьому сам "похід", мітинги і збори, які тоді скликувано, кватирування по містах і селах, потому легальна робота. Ці перші знайомості були початком організаційної роботи. В початках були спроби творити організаційну сітку, це однак не давало бажаних успіхів. Створена сітка мала дуже кволий характер і при сильнішому напорі німців розліталась, була арештована із-за браку конспірації. Краще стояла справа [зі] створенням самостійницьких середовищ, охоплених більш пропагандивно, з яких пізніше організовано дійсно кращі одиниці. Створена, нпр., досить широка організаційна сітка на півночі України (Київ) з поділом на територіяльні і керівні одиниці, провалилась внаслідок не-вироблення місцевих кадрів, потому важко було її відновити. З самого початку залучено місцевий елемент до роботи, що спочатку поза малими виїмками не давало особливих вислідів — місцеві кадри мусіли повірити в можливість підпільної роботи.

В пропаганді в цьому періоді домінувала ідея української самостійности з тенденцією до імперіалізму і виключности (Україна понад усе, Україна для українців).

Ідея української самостійности серед мас СУЗ стала дуже приємливою, тоді коли національна виключність була незрозумілою, а навіть зле трактованою. Загально маси СУЗ були тоді переконані, що німці будуть ініціяторами укра-

їнської державности і армії, і Україна відограє свою ролю в боротьбі з більшовицькою Москвою.

Преса, що тоді легально виходила і що була в більшій частині під нашими впливами, вела широку самостійницьку і протимосковську пропаганду. З приходом нім. адміністрації (гебітскомісари) на пресу наложено руку, вона стала німецькою на українській мові.

Підпільно-революційний етап. Цей другий етап нашої роботи на СУЗ в часі нім. окупації був логічним продовженням першого. ОУН перейшла в повне підпілля. Гебітскомісари і СД одержали інструкцію знищувати безоглядно членів ОУН-бандерівців, примінюючи до них остріші міри, як до комуністів. Організаційна робота в цьому етапі оперлась на підпільниках професіоналах, що жили на фальшиві документи, на підпільних "хатах". З місцевих кадрів відпали всі кон'юнктористи, елемент не боєвий, шкурники, угодовці — остала мала кількість дійсно боєвих людей, свідомих революціонерів. В цьому часі почалась організація організаційної сітки, що в'язалась до району, а навіть вище, людьми, що жили легально. Область і вище, зв'язки і всі важніші організаційні доручення вели і виконували як закон підпільники, що в практиці охороняло від провалів. Вперше появились підпільники з місцевого елементу, що занімали ріжні пости на всіх щаблях орг. роботи. В цьому етапі місцевий елемент дає нам людей боєвих, в силі віку і молодь (б. комсомольці), це люди, що виросли в рад. дійсності, тверді, відважні. Крім мужчин, в підпільній роботі беруть участь жінки.

Організаційна робота, безперечно, опирається на старих знайомостях, поглиблюється і поширюється... Організація охоплює села, міста, заводи, адміністрацію, пролізаючи дуже глибоко в усе життя. Ріст організаційної сітки відчувають вже і посторонні, коли в першому етапі була це головно пропаганда, тепер можна відчути революційну силу, яка розростається. Ріст нашої революційної сили свідчила діяльність УПА, СБ-боївок, поява масової підпільної літератури, діяльність наших підпільних клітин. В цьому етапі як

керівник революційної роботи виростає революціонер-професіонал, людина всестороння, охоплююча все життя, неохопима органами безпеки окупанта, добре зорієнтована в обставинах.

Ідеєю роботи, безперечно, була ідея української самостійності, що почала тратити характер самоцілі, а випливала з реалізації лозунга "Воля народам, воля людині", що висунувся як генеральний лозунг української революції. Виринула в цей момент потреба оформлення ідеї української революції в боротьбі з фашизмом і більшовизмом, що мобілізувала всіх поневолених цими режимами. В цьому напрямку ішла наша пропаганда. Україна на тлі зудару двох імперіалістичних ідей висунулась на перше місце як носій нового ладу, нових прогресивних ідей.

Військова робота. В початках військова робота на СУЗ не була організована з браку організаційної підготовки терену і виглядів росту. Можемо сказати, в першому етапі орг. роботи військова робота не проводилася. Щойно коли почалась в цілій Європі сильна протинімецька боротьба, а на СУЗ зросла наша організаційна мережа, мимо нім. репресій виринула потреба організації військової роботи на широку скалю. Початки цеї роботи почались на Волині з початком 1943 р. На СУЗ це питання стає актуальне літом 1943 р. Перешкодою в цій ділянці був брак зброї, командирів, національно свідомих, наступ більшовиків. Все-таки літом 1943 р. вдалося зорганізувати перші боївки в Київщині, Полтавщині, Вінниччині, Дніпропетровщині. Вони довго не проіснували з браку підготовки місцевого населення до національної партизанки — застрашував ріст більшовицької партизанки, більшовицького наступу.

Все-таки ця акція не припинилася, росла, на що мав великий вплив ріст УПА на ЗУЗ та її рейди на СУЗ. Під осінь 1943 р. появились боївки на Холодноярщині і Уманщині, почалась підготовка військової роботи в Одещині. Осінь 1943 р. застала військову роботу на СУЗ в повному розгарі і рості. Ідея збройної боротьби з гітлерівцями і більшовиками стала зрозумілою і конечною. Ріст військової роботи задержав

наглий наступ більшовиків. Відділи — боївки розлетілись, остались боївки на Холодноярщині і Уманщині, що діяли ціле літо і осінь 1944 р.

Про військову роботу на СУЗ можна говорити як про початки і підготовку. Вона не зуміла набрати ще своєрідного характеру. Це були боївки — відділи силою не більше до сотні. Пропагандивну роль відігравали рейди відділів УПА (курені), що бували на Київщині, Вінниччині, Одещині.

Мельниківці. Мельниківці вислали на СУЗ своїх представників зараз за армією, головно як переводчиків, поліцаїв і взагалі як робітників в нім. адміністрації. Похідних груп не висилали, не вірили в підпілля мимо нім. окупаційної політики, вірили в співпрацю з німцями, вели широку "вождівську" пропаганду, ціллю якої було доказати, що Мельник "вождь", а Бандера анархіст. До них прилучились всі угодові і слабші морально елементи. Всіх радо принимали, захоплюючись кількістю, тому, що не готувались до підпілля і революційної роботи, були виарештовані в більшій кількості (Київ) або пішли на повну зрадницьку співпрацю з німцями. Осталась дуже мала кількість недіяльних, що занимались тільки національною пропагандою. Елементи боєві, які були у них 1943—44 рр., перейшли до нас, побачивши свою помилку.

Мельниківці як організація на СУЗ не існувала. Мали тільки поодинокі точки серед місцевого населення, з собою не зв'язані, які вкінці махнули рукою на "Вождя" і допомагали нам, бо бачили в нас роботу.

Мельниківці на СУЗ не видавали ніякої підпільної преси. Користувались пресою, виданою за границею або на ЗУЗ, і легальними виданнями.

Більшовики. З приходом німців внаслідок краху наступило в більшовиків розгублення і захитання. Причину краху приписували більшовики своїй невластивій тактиці і розв'язці соціального питання. Партійці почали критикувати політику партії, її керівництво і Сталіна. Народ тим більше поставився ворожо до більшовиків, маси відчахнулися від партії. До партизанки, яку наказав творити Сталін, народ поставився ворожо. Були часті випадки доносів, всипів, провокацій. Народ

поборював більшовиків, думаючи, що гітлерівці принесуть щось нового, кращого. Це протибільшовицьке ставлення мас змінилось скоро під впливом окупаційної політики німців. Гітлер не приніс нічого кращого — противно, увів, як здавалось місцевому населенню, ще важчі обставини. Сталін використав це і почав вводити "нові порядки" (розв'язав комінтерн, з армії усунув політруків, увів погони, дозволив діяльність церкви, увів наркомати закордонних справ і оборони в республіках). Маси про це довідались, почали ширитись поголоски, що Сталін змінився, знесе колгоспи, а всі республіки будуть мати самостійність. В цей спосіб почалась мобілізація настроїв мас для Сталіна. Стало менше провокацій, всипів, доносів на більшовиків, почала зростати партизанка.

Формою більшовицької боротьби з нім. окупацією є партизанська діяльність. Пропаганда більшовицька не творила спеціальної сітки і не видавала спеціальної літератури (дуже рідко). Діяльність більшовиків на Україні керувала Москва, висилаючи: людей, літературу, зброю, харчі, одежу тощо літаками. Відносно нас більшовики ставились скрайно вороже, в першій мірі розложити нас морально, а потому через своїх агентів, які грали роль "наших", розсадити нас організаційно. Успіхів в цій роботі більшовики не мали.

Видання, преса. Від самого початку поширення роботи на СУЗ під нім. окупацією організація зуміла розбудувати свій видавничий апарат. З самого початку використано друкарні, які оставили більшовики, відступаючи, по містах і містечках. Передруковано ряд видань і листівок. Пізніше організовано підпільні друкарні і пресу. На півночі України виходила газета "За Самостійну Україну", на півдні появились "Вісті", а під румунською окупацією виходив "Чорноморський вістник". Крім цих газет, появились листівки і окремі брошурки. Крім типографії, використовувано цикльостиль і пишучі машинки. Питання української революційної преси було досить задовільно розв'язане. Крім місцевої преси, що появлялась в окремих краях, транспортовано по всіх СУЗ видання централі. Українська революційна література на СУЗ появлялась в потрібній кількости.

ПЕРЕД НОВИМИ ЗАВДАННЯМИ
III

Завдання хвилі. Без огляду, який вислід буде мати ця війна, стоїмо перед конечністю нової переоцінки цінностей у всіх ділянках нашої роботи. Наші осяги за час війни — це капіталізація довгої підготовки і роботи попередніх літ. Сьогодні мусимо перечислити це, що маємо усунути непотрібне, оставити цінне і, освідомивши наші нові завдання, знайти нові цінности, які понесемо в дальшій боротьбі. Першим предметом переоцінки — це ідея нашої боротьби, наша ідеологія і зв'язана з цим філософія та наш світогляд. Коли правильно хочемо поставити це питання, мусимо вийти з критики двох сьогодні воюючих ідей: імперіалістичного націоналізму, що проявився як фашизм (гітлеризм) і замаскованого інтернаціоналізмом російського імперіалізму, що проявився як більшовизм. Обі ці ідеї спричинили сьогоднішню війну, здемаскувались і скомпромітувались, хоч до війни мали вплив більший або менший на життя народів. Сьогодні людство ожидає нової ідеї, цю роль носія нової ідеї — ідеї волі — повинна перебрати на себе українська революція — найсильніша і природна революційна сила в нинішньому світі. Цього ми свідомі, чи зуміємо зробити і в якій мірі, від цього залежати буде наш майбутній ріст або заник. Розбудова нашої ідеї в філософському, господарському і політичному напрямку — наше найбільше завдання.

Спроба оформити ідею української революції, безперечно, вже була, її виразником книга Сціборського ("Націократія"), праця Орлика "Ідея і Чин" і др. Ми безперечно пішли вже в цьому напрямку (II і III ВЗУН, конференція поневолених народів), треба лише піти дальше і розбудувати цю ділянку в ширину і глибину.

Терен діяння. Безперечно, будемо діяти на українських етнографічних землях — це основне, одначе в наших ідейних і організаційних перспективах сягати мусимо на цілий СРСР, в ідейній боротьбі вдаряти мусимо в ідейні основи більшовизму, мобілізуючи цим і вишукуючи всі протибільшовицькі і протимосковські сили СРСР. Творення і оформлювання цього протимосковського фронту — це основна ціль нашої революційної стратегії. Мусимо звернути [увагу] на всі скупчення українців поза матірними землями (Сірий Клин, Зелений Клин, Москва, Ленінград, Кавказ, Сибір і т. д.). Ці терени можна використати для творення наших точок а навіть баз, з огляду на слабшу діяльність органів безпеки в цих місцях. Це ведення нашої боротьби на чужій території, чужими силами, буде вимагати переключення наших кадрів на нові шляхи в організаційній роботі і це далекі перспективи організаційної роботи.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 210. — Арк. 2—10.

Програмові засади УПА

Без дати

За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)?

Українська Повстанча Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціяльного питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької "нової Європи".

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціялістичних програм та політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комунобольшевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імеріялістичні цілі, "визволяв", "брав під охорону", "під опіку" інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунок. Тому

УПА бореться проти російсько-большевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх "опікунів" і "визволителів", поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могтиме вільно, заможно і культурно жити та розвиватися.

УПА за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолення країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів, за УССД, за національне і соціяльне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад:

1. За знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська народна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян.

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна — кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний 8-годинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату.

б) За справедливу оплату праці, за участь робітників у прибуткових підприємствах. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріяльних і духовних потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних — премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4. За вільне ремесло, за добровільне об'єднування ремісників у артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, руднях та інших важких промислах і в наслідку цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовинах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері і вихователькі молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народної маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого і фахового шкільництва, за невпинний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних

закладів. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, помешканнями та навчальними приладдями.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких матеріальних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці: мав потрібні умовини до праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

9. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народного здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторіїв, курортів та будинків відпочинку. За збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторіїв, таборів відпочинку, за охоплення всієї дітвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного насаджування суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнавання і виконування культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнавання життя і культурних надбань других народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі і змісту національну культуру.

12. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національности, в державних та громадських правах і обов'язках, за рівне право на заробіток і відпочинок.

13. За вільну українську по формі і змісту культуру, за

героїчну духовність, високу мораль, за громадську солідарність, дружбу та дисципліну.

Українська Повстанча Армія

Листівка УПА.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 8.

Наказ членам ОУН про відповідальність за недодержання дисципліни **10 січня 1943 року**

НАКАЗ

Всім членам організації українських націоналістів

Зауважується, що члени ОУН різних степенів не придержуються законів ОУН. Відчувається брак залізної дисципліни, брак точності й послідовності в праці. Як організаційно-революційному, так і в щоденному житті. Часто видно, що члени ОУН наявно курять та запиваються самогонкою. Організації це заборонено. Часто видно розтрату організаційного майна, або також крадіж його. Зауважується у членів легковажне витрачування часу на парубоцтво. Члени не школяться і не вчаться, не ростуть, не роблять організаційної роботи. Забувають члени ОУН про життя їх, час, працю, усе, що вони мріють, — всеціло належить до ОУН, і ОУН в міру потреб цим розпоряджається. Члени не придержуються прикмет характеру українського націоналіста, 44 правила життя. Зауважується часто грубе, нетактовне поступування підвладних супроти своїх зверхників.

Наказую:

Недомагання оці якнайскоріше усунути. Організація Українських Націоналістів — це Орден. В ньому можуть бути люди тільки найкращі характером, духом, сильні волею. Хто не почувається на силах видержати залізної дисципліни і тайну праці ОУН, цей хай залише її ряди.

А) За зраду організаційної тайни
-"- зломання Організаційної дисципліни
-"- непідпорядковування зверхникові
-"- легковажну розтрату і кражу організаційного майна
-"- деморалізацію людей терену
-"- підкопування авторитету ОУН

-"- ділання на шкоду ОУН
-"- працю рівночасно в інших революційних організаціях
-"- впроваджування своїх зверхників у блуд
-"- безпідставну критику Проводу
-"- розконспіровування ОУН
-"- самовільні виступи членів будуть карані карою смерти.

Б) За піянство серед членів ОУН
-"- легковажну витрату часу
-"- неробство
-"- неуцтво
-"- грубе відношення підвладного до зверхника

карати майже всіма карами, включно до публічного виключення з членів ОУН.

В) Цей закон обов'язує як мужчин, так і жінок — членів ОУН.

Провідники: Будьте безоглядно супроти ваших підвладних. Залізну організаційну дисципліну задержати, бо від дисциплінованих, сильних волею, твердих, непохитних, характерних, політично вироблених, опертих на сильному ідеологічному підвладді Українського Націоналізму членів залежить сьогодні воля і майбутнє Української Нації. Краще менше людей, але кращих членів Ордену. Тільки сильна ОУН зуміє довести Українську Націю до побідної боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу.

10.1.1943 р. СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

Борис Бурун, краєвий провідник ОУН.

Відчитати його через 6 м-ців на кожних перших сходинах в м-ці. Після першого відчитання приступити до реалізації наказу. Розцінювати його від гори і в низ.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3967. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 1.

Звіт ОУН про становище на південно-східних теренах України на переломі 1942—1943 років Початок 1943 року

ПІВДЕННІ І СХІДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ

Огляд життя на переломі 1942 і 1943 року

Всі звідомлення з усіх областей і теренів ПдСУЗ (Дніпропетровськ, Нікополь, Кривий Ріг, Кіровоград, Миколаїв, Донбас і т. п.) дають яскравий образ колоніальної та екстермінаційної політики німців у відношенні до українського народу. В кожній ділянці життя німці поступають так, щоб до краю виснажити, ожебрачити і зіпсувати морально населення, а що найважніше — вбити в ньому всякий найменший прояв самостійницької думки.

Ось життя села. В колгоспах і радгоспах селяни працюють в каторжних умовах від ночі до ночі. Майже всю ту площу, що її колись обробляли сотки тракторів, сьогодні мусить обробити хлібороб кіньми, волами та коровами. По закінченні хліборобських робіт німці гонять селян до робіт на шоссе, залізних дорогах чи промислових заведеннях (нпр. Дніпрогес). При всіх роботах, особливо при молоченні, строгий надзір. За найменші провини, чи недотягнення в праці, а то й без причини, "для пострaху", б'ють людей, куди попало, байдуже чи це буде колгоспник, чи голова колгоспу, чи староста. При тому лають найбільше образливими словами. Особливо "пописуються" т. зв. "ляндвірти" і "штіцпункт-ляйтери", між якими бува є багато звироднілих садистів. Вони є панами життя і смерти українського села.

Погану славу придбали собі також відділи литовців.

За цю невільницьку працю платять колгоспникам дуже мізерно: від 6—13 кг зерна (ячменю, проса, кукурудзи) в місяць!

В області Кам'янська на трудівниць наклали додатковий податок по 17 центнерів картоплі з гектара присадибної ділянки, що, як відомо, звільнена законом від податку. З корови вимагають більше молока, як вона дає. Зрештою, корови майже всім повідбирано. В деяких колгоспах остало тільки по одній корові. В кількох селах на Запоріжжі, де люди не хотіли обробляти землі колективно, а тільки індивідуально, відібрали людям все зерно, навіть призначене на посів, оставляючи їм тільки по 6 пудів кукурудзи в качанах. Загально з Запоріжської області награбовано 416.000 тонн збіжжя! Вже під зиму 1942 року українське село стояло перед маревом голоду. Як кажуть селяни в Донбасі:

"Німці перевели нас на пташиний корм. Або: "Все вже бачили, а про таке й не чули: ячмінь і овес — оце й харч увесь! Тут і собака завила б...". В той же час багато продуктів, головно картоплі, марнується внаслідок німецької нездарності. Всі млини й олійні закриті, або під німецьким зарядом. Торгівлі властиво немає.

Колгоспи ділять німці на ланки по 10 родин, при чому на родину припадає, як нпр. в Дніпропетровщині, по 6—7 га. Обробка і сіяння мусять відбуватися разом в одному лані. До речі, цікавий і всім селянам відомий факт — земельні фонди: 60% всієї землі лишається в фондах! Українські селяни з страшним обуренням передбачують, по евент(уально) виграній для Німеччини війні, налет сарани-колоністів з заходу на їх землю, і з жахом уявляють себе в ролі рабів-тубильців.

Ще гірше представляється господарське життя в містах. Ті, що працюють, дістають норму 250 грам, хліба. Місто приречено на голод. Довозити продукти з села заборонено. На привіз продуктів мають право тільки фольксдойчи, які й управляють жахливу спекуляцію. Палива годі де-небудь набути. Хто тільки має змогу, рятується перед смертю втечею на село. Зрештою, робітники на заводах і підприємствах закріпощені і повернуті в справжніх рабів. Працюють в жахливих умовах навіть по 12 годин. В усі важніші підприємства в місті і на селі німці насилають фольксдойчів і райхсдойчів на становище директорів, щоб ті провіряли діяльність українців. В кожній установі сидить, крім того, "тайний".

Внаслідок крайно невідрадних умов життя подекуди почались кидати пошесні недуги. Напр. в Макіївці і Ровеньках вибухла епідемія холери. Були випадки захворювань і в Юзівці.

Українського культурно-освітнього життя по містах (про села й не згадувать) немає майже ніякого. На його розгорнення німці не дозволяють. Та воно не вказане тепер і для самих українців, як звітують нпр. з Дніпропетровщини: "Просвітянщина видвигнула б на поверхню життя найбільш активний елемент, який ворожі чинники напевно швидко

зліквідували б". Ще найкраще під тим оглядом представлявся донедавна Маріуполь, де Видавництво ім. Івана Франка встигло видати „Історію України" Крип'якевича, "Буквар", "Читанку" та ноти до українського національного гімну. Але й тут німці скоро розгромили легально організоване українське життя. Так українська суспільність мимоволі звертається зараз більше в сторону підпілля.

Українське шкільництво клигає. Відкриті тільки початкові 4-клясові школи та сільськогосподарські технікуми. Однак всю шкільну молодь через цілий літній сезон примушували до сільськогосподарських робіт. А на зиму школи не забезпечені були паливом. Тому їх на зиму закрили. Про забезпечення шкіл потрібним приладдям і підручниками не приходиться й говорити. Програм навчання теж немає. Багато учнів не має не то що взуття, але навіть одягу. На церковно-релігійному відтинку все ще вельми невідрадні відносини. Москвини, згуртовані головно у т. зв. автономній "слав'янській" церкві, намагаються опанувати церковний відтинок виключно для себе. Для осягнення цеї цілі не перебирають в засобах. Вони ведуть скажену боротьбу проти української Автокефальної Церкви і її свідомих керівників-духовенства. Москвини звуть українських автокефальних священників „самосвятами". Особливо загострилась ця боротьба в Дніпропетровську, де українським автокефальним єпископом є Геннадій, що з'єднав собі все українське громадянство. Проти єп. Геннадія москвини спровадили собі свого єпископа Дімітрія. На початку вересня 1942 р. кацапи на спілку з гестапом підмінували й зруйнували український собор в Дніпропетровську.

Українці почали нарешті розуміти, що боротьба за власну Автокефальну Церкву це один з важких відтинків бороть- би за національну справу, тому зараз більше втягуються в цю боротьбу. Але релігійний дух народу полишає ще багато до побажання. На загал старшого покоління, релігійніше, молодь переважно ще не визнає Бога. Так само загал робітництва все ще байдуже ставиться до справ релігії. До речі, багато священиків, особливо москвини, своєю поведін-

кою відтручують людей від церкви. Серед них є німецькі сексоти. Самі німці підтримують різні секти, зокрема баптистів, які голосять „віру" непротивлення злу й насильства.

Всюда урядовою мовою є мова німецька. Розговірною мовою по урядах і на вулиці є мова московська. З українських допоміжних управ щораз більше усувають свідомий український елемент. Московські білогвардійці, що разом з німцями нахлинули були на південні і східні землі України, поступають щораз нахабніше, намагаючись взяти зовсім під ноги український нарід. Німці йшли їм в усьому на руку. М. і москвини зовсім опанували сітку передшкілля (дитячі садки) в Дніпропетровській області. Характеристична є агітація московських білогвардійців проти українських самостійників. Нпр. у Кривому Розі вони також агітують:

"Якби не українські самостійники, то німці сюди не прийшли б. Самостійники спровадили німців на те, щоб нарід бідував...". Білогвардійські настрої дуже підсилює "Новоє Слово", надсилане масово з Берліна. Нпр. до Кам'янського приходило 100 примірників. В останньому часі в Дніпропетровську заборонено розповсюджувати "Новоє Слово". В допоміжній поліції, або т. зв. "Українській службі порядку", служать подекуди (нпр. в Кіровограді) майже виключно москвини. Всі вони носять синьо-жовті пов'язки. Серед них є й комуністи. Вони своєю брутальною поведінкою на службі в німців хочуть свідомо викликати в населення переконання, що таки большевики кращі. В Знам'янському є біля 400 поліцистів українців і 50 німців. На район припадає 40—80 поліцистів не німців і 5—10 німців. Національна свідомість серед поліцистів українців невисока. Якщо на початку був серед української поліції свідомий український елемент, то його пізніше усунено. Моральний стан теж невисокий. Поліцисти по селах страшенно запиваються. Дуже низька національна свідомість подекуди (Кіровоград) в т. зв. шуцманшафт-батальйонах , де є до 70% українців. Тут також слідні впливи комунізму. До шуцманшафту нарочно приймають злодійський елемент, що за рахунок грабунку населення вірно служить німцям. Також

серед т. зв. "слідчих" буває найгірша наволоч, жуліки й спекулянти ще з совєтських часів.

Одною з найдошкульніших язв у житті українського народу є насильне вивоження людей на каторжні роботи до Німеччини. На всі області, райони й місцевості наложено високі людські контигенти. Нпр., Миколаївщина мала дати 20.000 люда. На окремі райони випадало по 500—1000 люда. Народ ставиться до цієї справи наскрізь негативно. На місце явки (біржа праці) майже ніхто не ставляється. Через те німці влаштовують на людей лови по вулицях і хатах. До облав уживають з розмислом українських поліцистів. Люди, особливо молодь, криються, де можуть. Молодь погрожує, що піде в партизани. Німці мстяться в той спосіб, що арештують батьків утікачів (нпр. Кам'янське — 420 батьків), штрафують (по 5000 карбованців), накладають збірну відповідальність на села. Та це мало помагає. Зловлені люди втікають з потягів з-під конвою і криються по селах. "Рабами гинути в Німеччині ніколи не будемо", кажуть вони. Живим відстрашуючим прикладом є поворотці з Німеччини. Це самі нездібні вже до життя каліки і хворі на туберкульоз і цингу (нпр. дівчати з Донбасу, що вернулись з рибних заводів з Норвегії). Дальшим засобом нищення української людності є примусові виселювання. 19/9.1942 всі українські жителі острова Хортиці, колишнього осідку Запоріжської Січі, дістали від Гебітскомісара наказ до двох тижнів переїхати в другий район. Виселенці мусіли залишити майже все своє майно. На острові остали тільки фольксдойчі. Безнадійне є рівнож положення евакуйованих до Дніпропетровська людей зі Сталінграду, Вороніжу, Севастополя і з-під Кавказу. Багато з них гине з хвороб і голоду. Німці переселили в Нікопольщину багато селян з Житомирщини. З дому не дозволили їм нічого взяти. Чимало українських дітей згинуло в дорозі або вже на місці з голоду й незабезпечення. Переселенці мусіли працювати за марну працю по колгоспах. Місцеве українське населення співчуває їм і радо допомагає. Увесь цей нестерпний гніт, всі знущання й насильства німецьких окупантів над українським народом

є дуже дошкульною, але успішною школою "політграмоти" для всіх шарів української суспільности. І селяни, і робітники, і інтелігенція нарешті зрозуміли безвиглядність і безглуздя орієнтації на всякого чужого "визволителя". Німців усі без винятку зненавиділи на смерть. В народі клекотить гнів, обурення та бажання боротьби і помсти. Селяни вже не думають виключно про землю, про власну десятину з чужого благословення, але про вигнання з цілої України зайд-чужинців. Своїм заклятим ворогом уважають вони вже не тільки німців, але й большевиків-москвинів. Між людьми говориться: "Яка різниця між большевиком і німцем?". Відповідь: "Така сама, як між холерою і джумою".

Старші селяни, що пам'ятають Визвольні Змагання 1917—22 рр., говорять: "Повториться 1918 рік, будемо їх гнати з України". Хоч совєтську колгоспну систему тепер загально вважають кращою за німецьку, то проте ніхто з українських селян не бажає собі повороту большевиків. Розглядаючись за порятунком і застановляючись над виходом з нестерпного положення, українські селяни все більше прислухаються до голосу українських самостійників про необхідність здобуття силою незалежної Української Держави. З думкою про цю необхідність українське село зживається щораз більше. На українських самостійників глядять уже як на єдино можливих спасителів і організаторів. В парі з тим множаться активні виступи українських селян проти гнобителів. Населення вже не тільки пасивно ухиляється від виконування безоглядних німецьких домагань, але рветься до збройної боротьби — в рядах українських (не червоних) повстанців. В повстанці йде молодь, присуджена до виїзду на загибель у Німеччину, в повстанці відходять примусові переселенці. З Нікопільщини нпр. повідомляють, що багато чоловіків з-поміж переселенців повертаються в Житомирщину, заявляючи відверто: "Становище нестерпне, і ми йдемо в українські повстанці". При насильному забиранні хліба по деяких селах (нпр. Ворошиловка в Донбасі) доходило до сутичок з німцями. Зацікавлення політичною боротьбою дуже сильно зросло. Наплив робітників і інтелігенції на села видатно причинюється до політичного за-

активізування села і до скріплення національної солідарности. Донощиство в місті і на селі зменшилося.

Подібні настрої огортають і робітництво. Але в його рядах є доволі високий відсоток москалів, зглядно змосковщного елементу. До речі — розговірною мовою українського робітництва є мова московська. Робітники-москвини, очевидно, бажають собі повороту большевиків. Але більшість українського робітництва є безумовно вороже наставлена і до німців, і до большевиків. Національна свідомість серед робітництва росте доволі швидко. Короткі яскраві кличі націоналістичної пропаганди сприймають робітники зі все зростаючим довір'ям і надією.

Робітництво це найкращий революційний матеріял, це багатонадійний бойовий, рішучий і здесциплінований елемент, тільки поки ще неорганізований як слід. Робітнича еліта (сивоусі, кадровики) нарікають на роз'єднаність, не згуртованість, журяться, що немає ні профспілок, ні взагалі якоїсь організації. А сила робітництва якраз в його згуртованості і солідарності. Тепер воно починає вірити, що єдиний порятунок для нього, як і для цілої нації, в рядах українських самостійників і в організованій боротьбі за Українську Державу. Несвідомих усвідомлюють у цьому, очевидно мимоволі, самі німці. Нпр. в Миколаєві на одному заводі наглядає німець, побачивши, як один робітник майстрував собі в обідову перерву тризуб, накинувся на нього з лайкою і бійкою, кричучи: "Ти хочеш України, ти націоналіст, ти хо-чеш Бандери?". До речі, робітник до того часу небагато знав про Бандеру і про значення тризуба... До українських самостійників робітництво ставиться з неприхованими симпатіями. Коли в Кам'янському у деяких цехах заводів появились самостійницькі листівки, робітники зустріли цей факт з великим захопленням. Робітники не хочуть теж більше зносити пасивно побоїв німецьких наганячів. Коли в Комсомольському німці почали бити шахтарів, ті не остали довжні. Це повторилося кілька разів і врешті німці перестали знущатися над шахтарями.

Інтелігенція. Фахова інтелігенція в більшості не працює

по своїм спеціальностям, тільки на чорновій роботі. Інтелігентська молодь переживає своє психічне переродження, вона починає розуміти вагу національної справи, а в парі з тим і потребу будови незалежної Української Держави. Тільки ще не завсіди знає, як до того братися. Студентська молодь у школах Дніпропетровська вимагала, м. ін., від учителів викладання на українській мові. В Транспортному Інституті в половині грудня 1942 один студент кликнув до учителя фізики: "Іване Івановичу, читайте нам, будь ласка, українською мовою! Не забувайте, що ми українці і в Україні. Вже найвищий час повертати нам до своєї рідної мови!". Всі українці студенти гучно заплескали в долоні та загукали: "Вірно, Вірно, Вірно!". Тепер уже всі вчителі в Тран-спортному Інституті та в Медичному Технікумі читають лекції по-українськи". Початкове захоплення інтелігенції німцями ("Ах, яка культура! Ах, яка цивілізація!") давно розвіялося, як дим. "Культуру" вони побачили м. і. в кіно (пус-тота, похабщина, дурман), а "цивілізацію відчули на власній шкурі в формі магічних 25 буків" і ляпасів. Здорова частина інтелігенції відшукує шляхи до власної нації і знаходить їх.

В зв'язку з німецькими невдачами на фронті і пропагандою большевицького радія почали відживати пробольшевицькі настрої. Роз'ярене німецькою брутальністю населення мріє про помсту над німецькими гнобителями, хоч би й під командою большевиків. Комуністичні ячейки посилили свою акцію. Роковини жовтневої революції святкувало ще доволі багато робітників (Кам'янське). В Нікополі комуністи розліпили з тої нагоди кілька листівок і один плакат. У відповідь на це німці перевели масові розстріли людей. Комуністи ведуть шептану пропаганду, а також виписують свої кличі на мурах: "Долой фашистських псов! Долой Націоналістов!" і т. п. Появляються теж портрети Сталіна. Але це радше стихійні вияви, організаційно большевики слабі.

На залізницях трапляються часами саботажі. Нпр. 7/XI-1942 р. біля Запоріжжя хтось розібрав рейки, і поїз з зерном розбився, при чому згинуло 2-х німців і 3 українців. Тоді

німці схопили з найближчого села (Балабино) 70 людей і розстріляли. З одного колгоспу с. Кам'янська втекло 300 полонених. Зате німці розстріляли всіх тих поліцистів, що їх сторожили. В листопаді і грудні 1942 р. німці перевели масові арештування серед українців під закидом участи в самостійницькій роботі. Нпр., в районі Кам'янка арештовано 273 українських селян і робітників, в Маріупільщині 500, між ними багато залізничників. М. і., арештовано під тим же замітом редактора "Маріюпільської газети" Миколу Стасюка, б. члена Центральної Ради і міністра У.Н.Р., до речі — крайного угодовця. Його мали розстріляти. Арештовано також голову "Просвіти" Ірія. Арештований в Запоріжжичі під замітом підготовки повстання інж. Михайлів підрізав собі в тюрмі жили. Слід згадати, що на чолі слідчого відділу при Гестапо в Маріуполі стоїть бувший комуніст (мабуть, жид) Бердичівський, який добув собі велике довіря у німців розстрілами українських самостійників.

В окрузі Олександрівка призначено в кожному селі по 5 закладників — поліція дістала наказ виготовити списки комуністів і самостійників. Більш або менш масові арешти українських націоналістів-самостійників відбулися теж у Харкові, Полтаві, Вінниччині. Арештованих часто обіцяють випустити на волю під умовою, що ті видадуть їм "западняків".

Ніхто вже сьогодні не вірить у перемогу німців. Причиною того загального переконання про остаточну програну німців є не так думка про силу совєтів, як радше безліч проявів щораз більш зростаючої деморалізації самих німців. Серед них поширене хабарництво. Між високими німецькими "достойниками", буває, вибухають скандальні спори на тлі "нечесного поділу добичі (Кам'янське). Самі німці зраджують панічні настрої. Серед німецьких солдатів зростає дезерція. Військова жандармерія ходить днем і ніччю по квартирах і шукає дезертирів. На залізничних станціях часто можна бачити арештованих і закутих німецьких вояків-дезертирів. Є відомості, що на фронті німецькі солдати здаються добровільно в большевицький полон. Серед німців говориться також багато про тертя в проводі гітле-

рівської партії. Бувають часті випадки самогубств серед вояків і старшин. Всюди помічається тертя між вермахтом і цивільною владою.

А скроплюється все на українцях... Ранені по лікарнях (а їх є щораз більше) голосно нарікають на Гітлера і його політику. Зокрема, сильно відказують на „пруський гніт" австрійців, які при кожній нагоді підносять свої права на самостійність. В усіх німців зростає недовіря до українців і страх перед ними.

Завданням української допомічної поліції в районах зводиться в більшости до охорони німців. Але й укр. поліції вже не довіряють.

Під кінець 1942 р. почали німці масово вербувати охотників до "Верксшуц-поліцай" (нпр., в Юзівці 1000 чоловік), до німецької армії і до "Української Добровольської Армії". Полонених включають до армії, не питаючись навіть про їх згоду. Платня: 6 крб. для нежонатого і 18 крб. для жонатого (денно). Проте охочих немає. Одностроїцеї „Української армії" німецькі, без погонів, з синьожовтим щитиком на правому ремені. Похідний марш „Катюша". Також шуцманів почали насильно висилати на фронт, заприсягнувши їх на вірність Гітлерові. В зв'язку з тим буває чимало випадків дезертирства.

Копія. Машинопис.
ДАВО: Ф. Р-1021.—Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 51—51 зв.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про діяльність ОУН в Україні та арешти українських націоналістів у Відні

15 січня 1943 року

Начальник полиции безопасности и службы безопасности
Штаб командования
PS—3943 724
Берлин, 15 января

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей

№ 37

Только для личного пользования

1) Господину Главе правительства для ознакомления
2) В служебный архив

20.1.1943 г.

Подп.: (подпись)

При запросах ссылаться на вышеуказанный номер.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

В рейхскомиссариате Украина, а также генерал-губернаторстве удалось захватить много напечатанных типографским способом брошюр нелегальной бандеровской группы. Эти брошюры посвящены личности недавно убитого в Киеве бандеровского активиста Дмитрия Мирона. Брошюры, излагая биографию Мирона, имеют основной своей целью прославить убитого партийного вождя как национального героя. В брошюрах, между прочим, говорится: "Польская тюрьма не сломила Мирона. НКВД не мог поймать его в свою петлю, он пал в борьбе против немецкого империализма, жестоких оккупантов Украины. Германия, выдавая себя в качестве союзника и освободительницы, не хочет видеть Украини суверенной и воссоединенной. Она не хочет, чтобы существовало украинское государство, она хочет превратить Украину в колонию, а украинский народ в крепостных рабов. Однако еще никому не удавалось заковать в цепи свободолюбивый украинский народ. Он всегда боролся и будет продолжать борьбу против всякого, кто хочет его поработить. Украинский народ завоюет в борьбе самостийное украинское государство вопреки желанию всех империалистов, которые хотят забрать богатые украинские земли. Пусть немецкие оккупанты упиваются результатами своих убийств. Однако, ослепленные победами на всех фронтах, они не видят, что своей сумасшедшей политикой угнетения, насилий и убийств они придут к собственной катастрофе. Борьба, которую мы теперь ведем, есть борьба всего украинского народа за украинское государство, за честь нации, за достоинство и лучшую жизнь людей".

Среди украинского населения округа Ясло вызвали большое возбуждение листовки нелегальной бандеровской группы, расклеенные на деревьях, заборах, телеграфных столбах и т. д. В листовке разъясняется отношение к бандам. В ней, между прочим, говорится: "Поляки и большевики могут играть в пар-

тизаны, сколько им хочется, нас это не интересовало бы, если бы острие партизанской борьбы не направлялось так же против нас. Областью большевистской партизанской деятельности отчасти является украинская земля. Ни на Московщине, ни в коренной Польше нет партизан. Сталин и Сикорский умышленно для этих целей избрали наши области". Они предвидели, что немцы умиротворят население этих областей. Сталин и Сикорский хотели русское и польское население уберечь от немецких карательных мер. Они хотели, чтобы мы, украинцы, расплачивались за бесчинства их партийных проходимцев. Все старания Сталина развязать партизанскую борьбу после вступления немцев не имели никакого успеха. Это стало возможным благодаря ОУН, которая ведет народ только на борьбу за самостийность. Ее не остановят немецкие карательные экспедиции с новыми репрессиями, пожарами сел и расстрелами безоружных украинцев. Они поэтому нас хотят уничтожить. Каково наше отношение к партизанской борьбе? Мы имеем в виду только украинские интересы. Мы боремся за украинское государство и отнюдь не за чужой империализм. Мы должны экономить наши силы, так как верим в то, что война находится в своей окончательной стадии и нам представляется возможность борьбы за восстановление украинского государства. Нам жаль каждого человека, который погибает за интересы Москвы или Берлина. Мы враждебно относимся к партизанам и поэтому уничтожаем их. Наше время еще не пришло. Оно должно застать нас объединенными под знаменами ОУН и под ее политическим руководством. Наша цель — не смена одной оккупационной власти на какую-либо другую, а — самостийность, наша цель — не партизанская борьба, а национальная освободительная революция украинских масс".

В ходе операции против нелегальной бандеровской группы органы гестапо Вены задержали следующих активистов: Ярослава Штанько, рожд. 20.11.1914 г. и Евгения Гарабач, рожд. 3.1.1915 г.

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 81. — Арк. 63, 69—72.

Звернення урядуючого провідника ОУН Миколи Лебедя ("Максима Рубана") до українців Січень 1943 року

ЗІ СЛОВА УРЯДУЮЧОГО ПРОВІДНИКА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ САМОСТІЙНИКІВ ДЕРЖАВНИКІВ НА РІК 1943.

Друзям-революціонерам, членам Організації Українських Націоналістів Самостійників Державників і всім українським самостійникам і борцям, що в тяжкій нерівній боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу в обороні прав українського народу на його самостійне й незалежне життя згинули в тюрмах, концентраційних таборах, розстріляні чи помордовані нелюдськими тортурами. Або виснажені з рук німецького окупанта, що терором, грабунком і насиллям намагається знищити український нарід на його прадідівській кров'ю і потом здобутій землі, всі, що згинули, а не зрадили ідеї і організації — віддаємо сьогодні глибокий поклін, а їх життя, змагання, жертву й героїзм ставимо як взірець для всіх сучасних і майбутніх борців та як священне зобов'язання дальшої боротьби за Українську державу та помсти за їхні тортури і смерть.

Провідникові ОУН СД Степану Бандері і Голові Українського Державного Правління Ярославу Стецькові та всім Друзям членам і не членам ОУН СД, українським самостійникам, що зараз перебувають у німецьких та большевицьких тюрмах та концентраційних таборах, шлемо гарячий революційний привіт, побажання витримати важкі тюремні дні й знущання та запевнення нашої незламної волі боротися аж до повної перемоги Української Національної Революції та побудови Української Самостійної Соборної Держави. Українським Родинам, що на шляху визвольної боротьби українського народу втратили своїх батьків, мужів, синів та дочок і віддали цим для України все, що найдорожчого вони мали, висловлюємо щире співчуття з приводу їх жертви та зачисляємо до перших громадян Української Держави. Українським Матерям, що поблагословили своїх дітей на трудну визвольну боротьбу та з великим болем, але гідно прийняли жертву їх життя, висловлюємо глибоке признання та ставимо як зразок Української Матері-патріотки.

Всьому українському народові, селянам, робітникам і інтелігентам на всіх землях України і поза нею, що сьогодні живуть серед воєнних умов, засуджені на знущання і експлуатацію окупантів та виснажуючі примусові праці у таборах полонених, або в лавах окупаційних армій змушені боротися за ворожу справу, — бажаємо переможно витримати теперішній стан та кличемо до спільної революційної боротьби проти наїзників в ім'я Української Самостійної Соборної Держави.

Членам ОУН СД, що на наш наказ пішли і стоять на різних найбільш загрожених стійках революційно-визвольної боротьби українського народу, і всім безіменним борцям-самостійникам по цей і по той бік фронту, — складаємо признання за їхню теперішню повну посвяти й відданості роботу, шлемо побажання віри, незломности, завзяття й успіхів у дальшій роботі та остаточної перемоги в боротьбі за нашу ідею.

Передаємо наш революційний привіт всім тим народам, що в дотеперішній момент ведуть визвольну боротьбу проти наїзників за свої національні держави. Закликаємо їхні поневолені народи, зокрема народи Сходу Європи, стати до визвольної боротьби проти німецьких і московсько-більшовицьких окупантів під гаслом свободи народам і людині в ім'я своїх самостійних національних держав.

Засуджуємо зрадників українського народу і української визвольної боротьби, що стали на службу окупантів і помагають їм поневолювати Україну, всіх тих поцейбічних політичних спекулянтів і "вождів" платних дорадників німецького окупанта з-під стягу різнородних комітетів, редакторів німецьких газет на українській мові, зрадників фольксдойчів і райхсдойчів, дольмечерів при поліції, або прямо агентів і провокаторів, та увесь чужонаціональний елемент на Україні, що вислуговується перед окупантами, а також всіх т. зв. керівників українського народу, народніх комісарів УССР і других наємників Кремля по той бік фронту. Скріпленою чуйністю мусить зустрінути український нарід в теперішній момент усіх запроданців та зрадників, а в пригожий час караюча рука української народньої справедливости дасть відповідь на їх злочини. У глибокій вірі у перемогу нашої ідеї заявляємо, що

з вибраного шляху революційно-визвольної боротьби не зійдемо і не відступимо та що випровадимо український нарід до рішаючого бою, що принесе перемогу Української Національної Революції, відбудову Української Самостійної Соборної Держави та дасть добробут, свободу і щастя всьому народові.

СЛАВА УКРАЇНІ — ГЕРОЯМ СЛАВА!

Постій, в січні 1943 р.

Провід Організації Українських Націоналістів Самостійників державників

Максим Рубан, Урядуючий Провідник.

Копія. Машинопис.

ДАВО: Ф. Р-1021. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 50, 51.

Довідка з повідомлення головного розвідувального управління Червоної армії про арешти гітлерівцями українських націоналістів на території Сумської області

3 лютого 1943 року

Справка №10

Из сообщения Г.Р.У. от 3.2.43 г.

Националистические формирования

Сумская об.

В Сумской об. арестовано до 280 чел., в том числе главные руководители ОУН. 1. Заместитель Сумского бургомистра Седененко. 2. Главный инспектор школ Сапунин. 3. Директор школы. 4. Поглядилов и Сонуля, оба лейтенанты, организовали в эту войну восстание против Советской власти в Западной Украине. 5. Четыре переводчика комендантов Сумского, Краснопольского районов. 6. Бургомистр Краснопольського р-на, б/главный бухгалтер Краснопольской мельницы Мирошниченко. 7. Следователь гестапо, в прошлом следователь Краснопольска.

8/1-43 Справку составила (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 253. — Арк. 47—47 зв.

Довідка з доповіді НКВС УРСР про діяльність українських націоналістів у Кіровоградській області

11 лютого 1943 року

СПРАВКА № 2

из докладе НКВД УССР от 11/II—43 г. о положении в г. Кировограде и Кировоградской обл.

Зимой 1941/42 г., когда оккупанты начали расправу с бандеровцами и дали ясно понять украинским националистам, что о "самостійності України" и речи быть не может, местная газетка "Українські вісті" официально известила о том, что Украина является частью германской территории, во главе которой стоит Эрих Кох.

По сведениям, требующим уточнения, украинские националисты в Кировограде печатают и распространяют антигитлеровские листовки, прокламации, проводят нелегальные собрания и имеют нелегальную связь с украинскими националистами Западной Украины, откуда получают националистическую литературу...

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 253. — Арк. 49.

Повідомлення гітлерівської служби безпеки про арешти українських націоналістів у Німеччині і в Україні

12 лютого 1943 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
3943-PS 873
Берлин, 12 февраля 1943 г.
Имперский комиссар
по Венской имперской области
Пол. 27 февраля 1943 г.
К—КУ—К 1320/2/188/43д Д

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЕ

из оккупированных восточных областей

№ 41 Только для личного пользования

При запросах просим ссылаться на
вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

В ходе операций по борьбе против организации украинских националистов — бандеровской группы органы гестапо в Берлине в последнее время арестовали 136 человек за подпольную деятельность. Аресты продолжаются. Допросы дали новые сведения об организации, действующей в масштабе империи. Установлено, что в качестве шпионов были следующие лица:

1. Бешибник Василий, кличка Беркут, родился 27.02.13 г. Сокониве. Он был главным руководителем ОУНовской бандитской группы в Германии. Ему подчинялись все областные руководители, а также референты по просвещению, контролю, финансам и связи.

2. Паук Михаил, кличка Захир; он был референтом по просвещению. Бежал, причем до сих пор не удалось его задержать.

3. Кордуба Демьян, кличка Ромко, родился 11.4.1915 г. в Вистках; был референтом по контролю.

4. Перперовский Николай, кличка Коваль, родился 4.3.12 г.; был референтом по финансам.

5. Румецак Михаил, кличка Клим, родился 21.4.21 г.; работал в качестве референта по связи.

Все они, за исключением Паука, арестованы. Кроме того, раскрыта берлинская женская организация бандеровской группы, причем задержаны следующие руководящие лица:

1. Витюк Елена, кличка Дарка Хмара, родилась 8.5.21 г. в Микалевичах; предполагается, что она была руководительницей женской группы бандеровского движения.

2. Укарма Лидия, родилась 1.4.20 г. в Бартадемица; была межрайонным руководителем и одновременно занимала пост референта по финансам.

3. Билык Елена, родилась 31.8.21 г. в Стрые; была районной руководительницей.

Органы полиции безопасности и службы безопасности ко-

мандующего по Украине обнаружили, что в Киеве ОУНовская бандеровская группа с помощью листовок ведет активную нелегальную пропаганду. Захвачены следующие материалы:

1. "За суверенную Украину" ("Национальный праздник украинского народа", №3 и 4 выпуска 1942 г.)
2. "Украинский народ, крестьяне, интеллигенция".
3. "Смерть немецким оккупантам. Свободолюбивые украинцы".
4. "Смерть немецким оккупантам. Ко всем полицейским, старшинам, бургомистрам и всем прочим, находящимся на службе у немецких оккупантов". Подписано: издание Политуправления фронта.
5. "За украинское государство. Кто создает украинскую государственность и кто ей угрожает".
6. "Мы следуем по стопам великого пророка". (Пролом, март, 1942 г. (1).
7. Украина, какой она была, какая она есть и какой она должна быть".
8. К журналу "Молодежь". Побеждает тот, кто борется".
9. "Украинские крестьяне". Подписано: краевое руководство ОУН в Западной Украине.
10. "Слава Украине. Слава героям". ("Знамя молодежи", издается Украинской националистической молодежью Восточной Украины, №1 от 1.7.42 г.).
11. "К журналу "Молодежь": "За вооруженную украинскую армию".
12. "Украинцы". Подписано: местное руководство ОУН в восточноукраинских землях.
13. "Украина для украинцев". "За самостийну Украину". Июнь 1942 г. Издано: ОУН в восточноукраинских областях, год издания 1, №3.
14. Призывы организации украинских националистов в связи с первой годовщиной провозглашения суверенного украинского государства во Львове. 30.06.42 г.

Подписано: Организация украинских националистов.

15. "Свобода народам". (Бюллетень от 4.4.42 г.).

В результате проведенных частями командующего полицией безопасности в Киеве арестов 38 человек ОУНовской бандеровской группы, удалось установить, что организация располагает крупными денежными средствами. Из достоверных источников стало известно, что в последнее время наблюдается сближение между бандеровцами и мельниковцами. В качестве общей цели ставится задача бороться за независимую Украину. В общем наблюдается дальнейшая сильная радикализация ОУНовского движения.

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 79. — Арк. 21, 32—35.

Довідка з спеціального донесення НКВС УРСР про діяльність українських націоналістів у Вінниці та Києві

22 лютого 1943 року

СПРАВКА №3

из специального донесення НКВД о положений в г. Виннице.

В первые дни оккупации Винницкой области украинские националисты широко развернули агитацию среди населения за создание "Самостійної України" при помощи Германии, доказывали родство украинского народа с немецким. Особенно активную работу в этом направлений проводили члены "Организации украинских националистов".

В начале 1942 г. в г. Виннице и на периферии появились националистические листовки. В листовках сообщалось, что немцы распустили ОУН, арестовали в Киеве до 60 человек активних деятелей ОУН, а одного из лидеров этой партии Степана Бандеру вызвали в Берлин и там расстреляли.

В связи с этим украинское население призывалось к борьбе с немцами и организации подпольной работы. Причем после этого в листовках указывалось, что Германия является вечным врагом украинцев.

22/II-43 г.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 253. — Арк. 51.

Наказ крайового провідника ОУН на східноукраїнських землях до українських націоналістів із закликом зміцнювати організаційну працю

25 лютого 1943 року

НАКАЗ

Крайового проводу ОУН на СУЗ від 25-го II- 43 р.

Всім членам ОУН на СУЗ

Життя показало, що єдиною самостійницькою силою в Українських землях є ОУН, керована Степаном Бандерою. Поза нею немає жодної політичної сили, яка могла б претендувати на Провід Українською Нацією, на очолення її у боротьбі за Велику Соборну Самостійну Українську Державу. Проблемну роботу протягом півтора року організацією на СУЗ зможе оцінити лише історія. Незважаючи на виключно тяжкі умови праці, ми заклали міцні організаційні основи бойового революційного Ордену, що їх ніколи вже не в силах будуть знищити вороги, хоч би яких методів вони докладали.

Однак деякими провідниками і рядовими членами організації допущено ряд недоліків, що порушують закон життя, а саме:

намагаються будувати не бойовий Орден з найкращих провідних людей, спаяних ідеєю, духом та організаційно-революційними законами, а партією з нулів, оперту на партійну програму.

Порушують залізну організаційну дисципліну та не дотримуються десяти заповідей, 12-ти прикмет характеру та 44-х точок правил життя українського націоналіста, не виконують точно наказу вищестоячого провідника, грубо відносяться до свого зверхника, займаються критикоманією та відкривають організаційні таємниці. Порушують закони конспірації, що приводить до всип та зрад.

Зауважуються п'янки окремих членів організації, а також присвоєння організаційного майна, бездіяльність на організаційному полі, відсутнє піднесення загального та ідейно-політичного і організаційного рівня, що межує з неробством.

ТОМУ НАКАЗУЮ:

Негайно усунути всі хиби та недомагання на СУЗ.

ОУН — це не партія, не дискусійний клуб і не товариство, а залізний Орден найкращих людей Української нації.

Тому не маса нулів, а хай невелика кількість, але сильних волею і духом людей, здатних на все.

Хто не почувається на силах виконати покладені обов'язки, дисципліну — хай залишить нас.

За зраду організаційних таємниць і всипи, за зламання організаційної дисципліни, за непідпорядкування зверхнику, за легковажну розтрату і привласнення організаційного майна, за деморалізацію людей терену, за підрив авторитету ОУН, за діяльність на шкоду ОУН, за одночасну працю в інших революційних організаціях, за обман і введення в блуд своїх зверхників, за безпідставну і легковажну критику Проводу, за недотримання конспіративних засад, що приводить до розконспірування ОУН, за самовільну діяльність і виступи членів будуть каратися —

КАРОЮ СМЕРТІ.

2. За пиятику, за бездіяльність і легковажну трату часу, за неробство, за непідвищення загального та ідейно-політичного і організаційного рівня, за неуцтво, за грубе відношення підвладного до зверхника каратимуться всіма організаційними карами, включно до публічного виключення з ОУН.

Всі провідники мусять бути безоглядні і справедливі супроти себе і своїх підвладних.

Тільки залізною дисципліною, волею і характером, політично виробленого на основах українського націоналізму Ордену, залежить сьогодні доля і майбутнє Української нації.

Краще менше людей, але справжніх членів Ордену.

Тільки єдина політична сила, тверда й непохитна ОУН, сьогодні зуміє довести Українську націю до переможної боротьби за Велику Соборну Самостійну Українську Державу.

4. Цей наказ довести до відома всіх членів ОУН від зверху донизу, зачитуючи раз на місяць протягом 6-ти місяців.

5. Наказ вступає в силу з дня першого зачитання його.

Доведення та виконання наказу буду перевіряти сам.
Слава Україні — Героям слава!
Краєвий провідник ОУН на СУЗ РОМАН БУВАЛИЙ.
25-го лютого 1943 року.

Оригінал. Рукопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 5—59.
На документі є резолюція: "Изъято у меня при обыске. 17/XII-43(підпис нерозбірливий).

Донесення командира з'єднання більшовицьких партизанських загонів О. Сабурова начальнику УШПР Т. Строкачу про бездіяльність у боротьбі з гітлерівцями на території окремих районів Сумської області 9 березня 1943 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается Совершенно секретно
Шифровка вх. №1094
Поступила в шифротделение 9 марта 1943 г. 17 час. 35 мин.
Расшифр. 9 марта 18 час. 45 мин.
Из отряда Наумова
Начальнику Украинского штаба партизанского движения
Тов. Строкач
Мне известны резервы Сумской области, районов — Сумского, Краснопольского, Миропольского, Хотенского в численности до 5000 человек, которые мы не сумели поднять на вооруженную борьбу с немцамы, просидев в Хинельских лесах.
9. 3. 43 г. Наумов
Расшифровал Смирнов
Опт. 2 экз. Экз. №1 тов Строкач
Подлежит возврату через 2 суток Экз. №2 7-й отдел
Экз. №1
Начальник шифротделения Сидоров

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1364. — Арк. 73.
На документі є резолюція Т. Строкача від 9 березня 1943 року: "І. Очень правильно".

Витяг з повідомлення гітлерівської служби безпеки про діяльність ОУН в Україні та арешти її членів гестапівцями 12 березня 1943 року

Начальник полиции безопасности
и службы безопасности
Штаб командования
Р-3943
Берлин, 12 марта 1943

СЕКРЕТНО

СООБЩЕНИЯ
из оккупированных восточных областей
№46

Только для служебного пользования
При запросах просим ссылаться на
вышеуказанный номер сообщения.

УКРАИНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ

...Дальше были проведены многочисленные аресты в районе действия Киевского управления полиции. В Рогозне и Малой Вильшанке арестовано по 1 учителю, являвшихся сторонниками ОУН—Бандеры, и в Николаеве арестовано 1 директор музея и 1 ветеринарный врач. В Рогозне удалось задержать 12 бандеровцев, в том числе 1 украинского полицая, дальше задержано в Киеве свыше 50 чел., в основном из интеллигенции. В Острожском уезде арестованы 22 сторонника ОУН—Бандеры. Тем временем, бандеровское движение перешло от системы руководящих групп к тройным группам, чтобы таким образом свести потери к минимуму. Проводится безвредная, устная пропаганда, распространяемая особенно в сельских местностях. В последнее время в районе Кременца (Ровенское управление полиции) появились группы бандитов, совершающие вооруженные нападения на совхозы. Это дело рук ОУНовского отряда бандеровцев, так называемого "Фронта украинских революционеров". Уже арестовано большое количество лиц.

В Умани (Киевское управление полиции) захвачены новые листовки ОУН—Мельника, в которых, между прочим, говорится, что немецкая оккупация Украины может быть только временной. В другой листовке полковник Мельник

превозносится как законный преемник погибшего вождя Коновальца. ОУНовская группа Мельника старается изо всех сил добиться гегемонии над ОУН—Бандеры, чтобы присоединить ее к себе. Они уже, по-видимому, добились этого в Каменец-Подольской и Винницкой областях.

Переклад. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 80. —Арк. 21, 33—38.

Витяг з розвідувального донесения оперативної групи Українського штабу партизанського руху про діяльність українських націоналістів. 19 березня 1943 року

СЕКРЕТНО

ВЫПИСКА

из разведывательной сводки №3 оперативной группы Украинского штаба партизанского движения.

19 марта 1943 г. Карта 1:500 000

гор. Старобельск.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКИХ НАЦИОНАЛИСТОВ

(из доклада Еременко)

С первых дней оккупации Сов. Украины германскими войсками на Украину начали прибывать большие группы украинских националистов, содержавшихся в Польше за счет гестапо.

Известно, что в гор. Киев прибыли видные националисты Дикий Андрей и Кучеренко Филипп, происходящие из Новомосковского района Днепропетровской области и эмигрировавшие в Польшу в 1925 году.

В гор. Днепропетровск прибыло 25 человек во главе с Дядюрой Харлампием Яковлевичем, также происходящим из Новомосковского района, эмигрировавшим в Польшу в 1925 году. В гор. Днепропетровске Дядюра получил должность начальника районной полиции.

Все эти руководители прибыли с заданием вербовки украинцев в украинскую националистическую организацию с целью создания "Самостійної України".

Однако в разговоре с Еременко Дядюра высказался, что их нелегальной задачей является свержение германской власти

путем вооруженного восстания в момент ослабления германской армии и захват власти в свои руки. Во главе власти должен стать Гетман.

Этому же источнику известно, что в ноябре месяце 1942 г. во время отправки молодежи в Германию в г. Новомосковске разбрасывались листовки следующего содержания: "Молодежь Украины, мы страдали 24 года от коммунистов и евреев, а сейчас попали под сапог Гитлера, не надо ехать в Германию, надо бороться с немцами, скоро настанет час и Украина будет вольной".

В декабре 1942 г. в Новомосковском лесничестве работницей Щербиной Ниной была найдена листовка под заглавием "Голод" следующего содержания: "24 года мы носили ярмо коммунистов. В 1933 г. пережили голод. Летом 1943 года снова будет голод. Нам, украинцам, необходимо объединяться в боевые группы и сбросить гитлеровский сапог".

15-го января 1943 г. старосте хутора Губиниха Новомосковского района по фамилии Малый один полицейский предложил вступить в украинскую националистическую организацию и сообщил ему, что Новомосковской организацией руководит Ткаченко Василий Федорович (нач. полиции).

Малый от его предложения отказался.

Верно: подпись

30 июня 1943 г.

Отп. 1 экз.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 253. — Арк. 53—56.

Аналітичний звіт ОУН про суспільно-політичне, культурне і господарське життя південноукраїнських земель

Квітень 1943 року

ОГЛЯД

суспільно-політичного, культурного і господарського життя південноукраїнських земель (квітень 1943 р.)

ДОНБАС. Військове положення незмінне. Фронт іде лінією поза Таганріг, опісля Міюсом, дальше поза Красний Луч,

поза Ворошиловськ (б. Алчевськ) до Лисичанська, дальше Дінцем. Німці затягнули сталі позиції, отже на фронті спокій. Лише з початком квітня червоні проривалися до Слов'янська і до Барвінкової, але німці цей прорив скоро зліквідували. Від Ворошиловська вгору фронт держить перша панцирна армія Кляйста з осідком у Горлівці, від Ворошиловська на південь шоста армія, над Азовським морем, мабуть, 14-та армія, під Ізюмом, мабуть, 7-а армія.

Тому, що на фронті спокійно, німці почали упорядковувати тил. Настрій між населенням дуже поганий. В квітні німці брали до Німеччини на роботи дівчат, роджених 1924— 25 рр., і то без уваги, чи працює, чи ні. В сільських районах оповістили про добровільний набір до німецької армії. Люди не хочуть їхати ані до роботи в Німеччину, ані іти в армію. Вичікують. Німців бояться. Настрої пробільшовицькі сильно змаліли. В районах, де були більшовики, люди нарікають на червоних. З кінцем квітня німці почали знову евакуювати чоловіків із Слов'янська, Лисичанська, Ворошиловська і Амбросіївки. Мабуть, будуть там сильні бої з початком офензиви. Довкола Сталіно, Ясинуватої на інших міст копають окопи, протитанкові рови та становища для гармат і кулеметів. Все це полохає людей.

З весною люди почали мандрівки у Запорізьку і Дніпропетровську області міняти хліб і приносити звідти вістки про українських повстанців чи партизан. Розказують, що вже більше не буде більшовиків, ні німців, а буде Україна. Розкинені листівки у всіх районах Донбасу дали людям тему для розмов. Люди чимраз голосніше говорять про Україну. Сильне враження викликали листівки у Краматорську. Там вони були розкинені вже тоді, коли німці прогнали більшовиків, значить, після того, як люди бачили звірства більшовиків, а потім іще гірші звірства. Там всі люди сильно захоплені нашою пропагандою і не хочуть ні одних, ні других. По селах і по містах багато людей говорить про листівки і про Україну. Поки що ті розмови йдуть лише в тісних кругах, але люди листівки передають із посьолка в посьолок, із села на село. Нарід хоче читати і хоче, щоб його вести.

Німці думали, що це робота, роблена на місці, і в Маріюполі контролювали стару друкарню та порівнювали шрифт. Листівки читали німці з пропаганди "штафель" і гестапо.

Для Донбасу потрібно більше листівок і то писаних російською мовою та більшим шрифтом. Остання листівка в російській мові "Граждане" мала багато похибок, і це викликує погане враження. Листівки, писані українською мовою, мають багато галицизмів, і тому дехто говорить, що вони є незрозумілі і не писані для нас. Для прикладу хоч би такий заголовок листівки: "Становище ОУН до мобілізації у нім. армію". Слово "становище" тут невідповідне, повинно бути "ставлення". Слова "офензива" тут ніхто не розуміє і т. д. Уже час, щоб не було галицизмів, бо інакше ОУН усе є лиш галицькою організацією, накидуваною силою на СУЗ. Треба цьому обов'язково положити край.

Листівки попадають людям, які зовсім не знають, що це є ОУН та яка її програма. Отже, треба конче таких листівок, де б говорилося докладно про ОУН, її ідеологію, цілі і програму. Сейчас наближається друга річниця 30 червня. Треба в час мати листівки з докладними даними про проголошення держави та про її уряд.

В наших газетах треба більше писати про революційні дії Литви, Латвії, Естонії і Білорусії та інших народів сходу, як рівно ж про боротьбу чехів, норвегів, голландців, французів та інших. На жаль, про це дуже мало пишеться. Нічого не пишеться уже довго про Київ, Харків, про повстанщину. Люди сильно цікавляться діями, бо їх уже добре припікає німецьке ярмо. Треба дати вістки про діяльність партизанщини на Правобережжі. Стаття в "Вістях" про "Укр. повст. армію" на Поліссі викликала сильне зацікавлення.

РОСІЙСЬКЕ ПИТАННЯ. Москалі тут зовсім розгублені. Мало з них співпрацює з німцями. Не вірять ані смоленському комітетові, що, впрочім, їм нічого не дав, ані "Новому Слову", ані червоним. Ті москалі, що вже довго живуть в Україні, чи робітники, прочитавши наші листівки, хочуть воювати спільно з нами.

КОМУНІСТИ. Комуністичної діяльності на Донбасі не

чути, за винятком Сталіно. Тут вони роблять зручну шептану пропаганду проти німців, величаючи силу більшовиків. Вони розповідають, що червоні заняли Литву і Польщу і т. д. Сейчас розказують, що німці не вивезли останньо забраних дівчат у Німеччину, бо Молотов запропонував через радіо?.. Інші кажуть, що тому не поїхали, що партизани сильно діють на Київщині і позривали рельси. Ходить теж поголоска, що німці просять миру у червоних і Англії.

В останньому часі німці шукають у Сталіно впливових українців, але не можуть знайти. Говорять про полегші для населення. Одна із цих полегш це те, що пустили трамвай в рух.

ВІСТІ. Дня 24.IV.1943. арештували німці у Краматорську десять членів "Просвіти". Обвинувачують їх у самостійницькій діяльності. Арешти проводить голова управи, фольксдойч Шопен.

ДУБ

ВІСТІ З ТЕРЕНУ. Нове господарювання німців на ще раз занятих ними теренах позначується жорстокістю, якої ще ніхто не бачив. На перший початок приходу було масове винищування населення, ніби під замітом більшовизму, чи партизанщини. Після масового розстрілу почались масові арешти, які тривали майже до половини квітня. Денно виарештовували в таких містах, як Слов'янськ, Краматорськ, пересічно по 50 людей (без виїмку, чоловіків і жінок). Частину із них розстрілювано, частина вмирала від виснаження, решту відсилано в концлагери. Дуже невелику кількість випускали і то майже самих найбільших більшовицьких активістів, які згодились служити німцям. По цій акції на більшовиків почалась вже одверта акція проти всього, що українське. Почали виходити на російській мові часописи, які передше виходили на українській. Далі почалась ліквідація "Просвіт". В днях 21 і 22.IV. відбулись обшуки і арешти людей, котрих тримають в підвалах, роблять з страшними побоями допити, закидують національно-самостійницьку діяльність.

ГОСПОДАРСТВО. Зараз німці забрали на терені районів Слов'янського, Краматорського, Константинівського, Горлівського, Артемівського, Щербинівського всіх коней, забирають в більшій кількості корів, від кіз призначують 100 літрів молока в рік контингенту, забирають курей, голубів і кролів.

Почався великий набір в Німеччину на роботи. І так 22.IV. виїхав транспорт з дівчатами (хлопців не беруть, мабуть, в добровольці покличуть), родження 1924 і 1925 р. 30.IV. виїхало знову два річники, 1923 і 1926. Намічено поки що забрати від 1920 до 1927 р. нар. Серед призначених на виїзд велике пригноблення, бувають часті випадки самогубства. В Слов'янську лагер для виїжджаючих в Німеччину обведений дротом, довкруги ходять вартові німці — в середині ридання, плач і божевільний крик. На підвищенні сидить нанятий гармоніст і виграє на гармошку, заглушуючи людський плач. В одну ніч повісилося там же дві дівчини. В Краматорську перед від'їздом поїзду одна дівчина, певно, збожеволіла, бо кинулась з вагону, розірвала на собі одежу і впала з божевільним криком на рейки. Німці підняли її і знову кинули до вагона.

До Краматорська на машинобудівельні заводи приїхало вже 400 німецьких цивільних робітників з Німеччини, має прийти ще 300. Відремонтовані заводи поки що нічого не виробляють. Закріплюють також за заводом тих робітників, які сьогодні працюють.

НАСТРОЇ МАС. Обставини, серед яких опинилось сьогодні суспільство, викликали в нього стан недовір'я і скритності. Склались на це такі причини:

1) Жорстокість німців не дає можливості вилляти своє горе перед другими, це стоїть на перешкоді загального порозуміння.

2) Загал бачить, що досить великі сили більшовиків і німців. Наш рух набрав уже деякої популярності, однак суспільство, перейшовши такі дві школи, як більшовицьку й німецьку, хоче бачити конкретну силу. З нашої сторони потрібно пропагандивно-програмового матеріалу та вишколу провідних кадрів. Більшість суспільства вже сьогодні внутрішньо погоджується з нами.

ПО ТОЙ БІК ФРОНТУ. Більшовики за останній час посилили свої налети і бомбардують усі визначні об'єкти і то навіть більшими силами. Налети відбуваються кожного дня на просторі 800 км від фронту. Може, й далі, але я про те не маю певних даних, то вже поза моїм тереном праці. Також обстрілюють далекобійними гарматами прифронтові місцевості. Слов'янськ находиться тепер під обстрілом і вже є дуже багато убитих серед цивільного населення.

Слов'янськ віддалений від фронту, котрий іде на Дінці, на 12 км.

Доходять чутки з-під більшовиків, що люди, які евакуювались чи були насильно евакуйовані більшовиками, донедавна були замкнені в допрах, а сейчас працюють при направі доріг. Більшовики будують сильні укріплення і стягають резерви війська.

Пожвавлення дій на фронті немає. Ініціятива знаходиться по стороні більшовиків. Вони дражнять німців своїми невеликими проривами, котрі пізніше часто самі залишають.

Німці сильно укріплюються, причому навіть з прифронтової полоси на віддалі 8 км виселили всіх жителів.

ТАМ, ДЕ ПОБУВАЛИ БІЛЬШОВИКИ. В місті Лисичанськ частини Червоної Армії пробули більше трьох неділь. За цей час вони не зробили нічого поганого — люди з нетерпінням ждали своїх, а коли вони прийшли, то з великою радістю зустріли їх. Червоноармійці і командири поводились з населенням міста дуже гарно, навіть допомагали їм інколи в їх матеріяльному відношенні.

З приходом органів НКВС життя міста швидко змінилось. Начались арешти. Арештовували всіх тих (чоловіків і жінок), хто працював у німців, управах і других установах, і етапами відправляли в супроводі великих конвоїв у в'язниці. Через кілька днів роботи НКВС усі в'язниці міста були переповнені. Велика частина заарештованих була згодом звільнена. До неї відносились ті, хто — по висловленню енкаведистів — працював "на користь народу". Решта перед відступом червоних в невідомому напрямі була відправлена на схід.

Чоловіки, які не виїхали з німцями, по приході в місто

червоних добровільно вступили в ряди Червоної Армії; ті, що не пішли добровільно, були мобілізовані (роки: 1888—1925) І, не дивлячись на те, що ніколи до цього часу не служили в армії і не вміють користуватись гвинтівкою, були відправлені на передову лінію фронту. Обмундурування їм не давали, і тому матері й жінки дуже легко відшукали після відступу червоних серед убитих і ранених червоноармійців своїх чоловіків і синів.

В даний час населення міста паралізоване. Фронт знаходиться зразу біля Дінця (Лисичанськ стоїть на березі ріки Донець). І тому, бажаючи відходу фронту, населенню однаково — чи то будуть у них червоні, чи німці.

По відході Червоної Армії майже всі дівчата тих місцевостей, на території яких червоні, добровільно відступили в тил разом з частинами Червоної Армії.

Цікаво відмітити, що НКВС складається виключно з жидів. Так, жителі міста Краматорськ говорять, що та група енкаведистів, що була в місті, була з одних жидів. Крім того, в м. Пролетарськ енкаведистами було розстріляно 20 дівчат, які вийшли в свій час заміж за німців або були з ними в ближчих відносинах.

ЗАВВАГИ ДО РОБОТИ НА СЕЛІ. Глянувши на любе українське село, можна бачити такий розподіл маси:

1. Люди, котрі колись добровільно йшли в колгоспи, потім мали деякий зиск з цього. Їх можна характеризувати, як безпринципово-зухвалий елемент. Щоб вірно оцінити і збагнути ідею свого народу, вони не мають стільки розуму; — їх не страшить також повернення більшовизму (і зовсім були б більшовиками, якби їм пообіцяли, що пізніше їх не примусять боронити більшовиків). При знайомстві з ідеями українських націоналістів виявляють свою згоду з ними, але постільки, ПОСКІЛЬКИ ДАЛЕКО ЧИ БЛИЗЬКО більшовики. З ідеологічної точки зору вони близько підійшли до збільшовиченого "нічого" — вони забули релігію, ідею стремління свого народу, перейшовши до звичайного, напівзвіриного життя. Але серед них обов'язково треба знайти і вилучити молодців, котрі в роки революції були в Петлюри чи Махна. У них досі живуть здорові

традиції славного вояцтва, з ними сміливо можна говорити, їх легко переконати, бо вони ненавидять більшовизм.

2. Слід виділити людей серйозних. У них легко збудити свідомість, але вони настільки прибиті міццю воюючих сторін, що вони вважають за краще мовчати і вичікувати.

3. Остання маса звичайних селян в основному забита часом до того, що вважає за краще, якби з неба звалився цар-батюшка з колишнім спокійним миколаївським життям. Їм остобісіло злиденне життя, безконечні турботи і муки — якби йому сам диявол дав кілька га землі і пообіцяв не брати податків, то він спокійно візьметься до праці, забувши все останнє. (Але це до часу, доки розбагатіє і збагне сенс життя,— разом з людським життям до нього прийде думка про свою культуру і свою державу. Згадайте лиш непівський і понепівський розвиток українського націоналізму).

4. Сільська молодь. Комсомольці з нами згодні, але їхня свідомість настільки пропитана більшовицькою лож'ю, що вони не уявляють собі, що таке і чим корисний націоналізм для народу; не знають, які і що диктують національні традиції. В основному вибирають міцнішого: рухався німець — була надія на загибіль більшовизму, вони намагаються примазатись до народу; рухаються більшовики — збільшовичуються. Не слід чіпати окремих завзято-підлих комсомольчиків, в кінці кінців залишаються сволотою. В молоді, котрій силою всунуто комсомольського квитка, можна сміло орієнтуватися на більш-менш мислячих і бойових; з інших, крім симпатиків, рідко (а можливо, й недовільно) можна добиться більшого. В основному йдуть за "заправилами". Обов'язково треба прощупати сільських "молодців" і керівників молоді: їм найлегше прищеплюються ідеї українського націоналізму (не говорячи вже за те, що згодом за ними йде багацько інших). Зловити також мислячих некомсомольців. Певний народ.

Сільську бюрократію і дрібну інтелігенцію (комсомольчики, вчителі і інші) краще не чіпати (лиш невинний молодий елемент легко переходить на нашу сторону). Серед старих вчителів негідників немає (за винятком дріб'язку), але роботи з них чекати не можна; їх спортило привілейоване життя. (Але: обов'язково налагодити зв'язки з старими націоналістами, котрих багацько серед старого вчительства).

Серед населення міста росіян не чіпати і не виявляти себе перед ними. Обов'язково взяти "на око" всіх українців — вихідців із сіл (всіх їх вигнано із села за більшовизму по політичних причинах). Це елемент надійний (бюрократично-вузьких і немислячих краще обминути). Так само з молоддю. Діти вигнанців з села, залежно від розумового і політичного стану батьків, певно, солідарні з ідеями ОУН.

З керівників підприємств, управлінь, управ, держгоспів орієнтуватися на тих, котрі за більшовизму не займали подібних місць.

Отже, звідси цілком ясно випливає висновок: не перезахоплюючись справою (уникати злих явищ; в одному селі всі націоналісти, а навколо всі інші не чули нічого). Якнайкраще довести до відома українських мас факт існування міцної організації борців за незалежність України. Для цього обов'язково треба пустити в роботу певну кількість людей (хоч би по одному на район або навіть декілька районів), щоб розповсюдити між населення певну кількість листівок, доручивши місцевим "своїм" налагоджувати після розкидання листівок зв'язки: місцевим буде легко "знюхатись". Справу відкладати далі весни не можна.

Для вироблення листівок і звернень до народу обов'язково залучити творчий, але місцевий (східноукраїнський) елемент, бо конче треба позбутися суто ГАЛИЦЬКИХ І ОПОЛЯЧЕНИХ СЛІВ І ВИРАЗІВ, що зустрічаються в кожній листівці, брошюрі чи книжці. Місцевому простому люду обов'язково треба говорити про його думки і його власне горе, його бажання і завдання його власною, а не чужою (чи з чужим домішком) МОВОЮ.

Таким чином, з дня в день виконувати святий обов'язок: сказати (і сказати якнайсильніше) кожному українцю про завдання цілого народу, про суть німецького і (особливо) радянсько-московського режиму, про існування маси людей, що борються за Україну і щастя українського народу.

Після отакого нелегального, але найширшого розповсюдження ІДЕЇ ОУН дуже легко буде відшукати і зв'язувати між собою в єдине ціле місцевих націоналістів, котрим доручити дальшу роботу.

Треба знати, що кожен українець (маю на увазі молодого чи середнього віку), коли СПРАВА доходить до того — чи жити, чи вмерти — він воліє розірвати ворога і — коли вмирати — то вмерти ЗА СВІЙ НАРОД.

Отже, наше завдання: сказати ЗА ЩО саме він повинен (у той момент) БОРОТИСЯ і, коли треба, ВМЕРТИ.

ДНІПРОПЕТРОВСЬК-МІСТО. Суспільно-політичні відносини в місяці квітні характеризує продовження німецької тактики насильства та терору. Заклик до добровільного зголошення українців в СС та наказ про трудову повинність молоді від 21 до 17 років життя — це два нові засоби німецької політики. Оба ці зарядження, без ніяких докладніших пояснень, зрозуміла українська молодь як новий ворожий крок, звернений проти неї. Ставлення молоді до цих нових німецьких вигадок негативне.

Одначе та молодь мужеського полу, що не може рішитись на втечу, маючи до вибору військову службу в СС та виїзд в Німеччину, вибирає перше. Майже всі добровольці це ті, що були загрожені виїздом в Німеччину. Коли Біндер запитав тих добровольців, чого вони до нього прийшли, з гурту почулись голоси: "В нас багато хворих, ми хочемо пройти комісію". На це їм Біндер: "Мені хворих не треба, а комісію будете проходити на фронті". Біндер запитав, чого вони добровільно прийшли записатись в його частини. Один з гурту відповів: "Краще загинути од кулі на рідній землі, як повільно голодовою смертю в Німеччині". Біндер хотів виявити, хто це сказав, та не вдалось йому. Після цього загрозив, що хто скаже ще хоч слово, застрілить на місці. Добровольці потішають себе ще надією, що поки їх вишколять — війна закінчиться. Більш передбачливі хлопці вступають в ряди різного рода допоміжних поліцій або в німецькі військові майстерні. Невелика частина, яка має змогу на це, втікає на села, починаючи бурлацьке життя, та готові піти в якісь "партизанські отряди". Дівчата у більш безвихідному положенні. Більшість слухає наказу та віддає добровільно на вивіз. Частину з них звільнюють за різну ціну німецькі шефи. Треті, врешті, втікають та скриваються. Одначе їх мало, бо бояться репресій, тим більше, що німці для пострaху засудили десяток молоді на кару 1,5—2 років тюрми, згл. (зглядно, тобто: або ж.— *В. С.*) концлагеру. Бояться ще і тому, що не хочуть наражувати на переслідування сім'ю, бо німці останнім часом зовсім "побільшовицьки" за провину одного члена сім'ї карають всіх, включно з дітьми.

Біржа Праці почала мобілізувати шоферів в німецьку армію. Облава на добровольців в Німеччину, передовсім в першій половині квітня, відбувалася на терені цілого міста. Концлагері та тюрми переповнені тими, що ухилились від праці. Між ними дуже багато дітей. Відносини в лагерях жахливі. Бруд, голод та внаслідок цього хвороби і смерть.

За найменші провини супроти влади та навіть за не свої проступки карають дуже строго. Під цими "несвоїми" проступками треба розуміти: перебування німецьких солдатів на квартирі без дозволу квартірмату, набування військових речей та, врешті, зараження німця венеричною чи іншою хворобою. Натомість сварні і бійки між самими українцями проходять безкарно. "Крізь пальці" почали дивитися на гонення самогону.

Німці почали останньо ставитись до українців з великим недовір'ям, Бувають випадки, як жалуються, що українці не віддячуються їм за визволення.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ міста завмерло майже зовсім. Реєстрація на трудову повинність розігнала до решти технікуми. Шкільна молодь пішла в біржу або виїхала на село, не закінчивши шкільного року.

Не краще мається справа в початкових школах. Там навчання полягає на тому, що дітей вчать, як збирати лікарські рослини. Останнім часом цих босих, обідраних та голодних дітей заставляють відбувати тяжку для них дорогу за місто, бродити по полях та шукати потрібних рослин. На кожну школу наложено норму-контингент. Одиноким про-

явом культурного життя остався театр, та й цей служить переважно для розваги чи цікавості німців.

До "Дніпропетровської Газети" населення не має інших почувань, крім обридження, та бачить в ній тільки засіб німецької пропаганди. От хоч би останній голос обурення про долю 12 000 польських полонених викликав в населення зовсім іншу реакцію, бо загальновідомо, як поводяться з українськими полоненими.

ЕКОНОМІЧНІ ТРУДНОЩІ займають в сьогоднішньому житті населення головне місце. Боротьба з тяжкими умовинами прожитку стоїть на першому плані. Покращання на цьому "фронті" немає ніякого. "Велику ласку" зроблено тим, що віддали для населення городи. Народ вкладає в ці городи, крім дорогого часу, праці, останє майно. Продають останню одежину, щоб купити насіння. Тривожить тільки думка, хто (згл. для кого) буде збирати. Зарплата та пайки завжди ці самі. На паску видано робітникам тільки збільшений пайок пшона та по 15 штук яєць. Хто власним зусиллям здобув білої муки, в цього була паска. Самогону тільки не бракувало. Експлуатація робочої сили відбувається з посиленою інтенсивністю. Як новий засіб прийшли погрози висилки в Німеччину. Німці самі себе цим компрометують.

Серед народу росте гнів та бажання помсти. Передовсім серед робітництва та нижчих сфер населення зміцніли революційні настрої, без точно оформленої ідеї. "Бити німців" — і все. Німецькі пропагандивні афіші не мають ніякого успіху. Противно, викликають вони ще більше озлоблення та недовір'я. Масове зривання афішів на денному порядку. Останньо навіть почали появлятись на афішах дописки, прим.: на афіші "Сталін обманює солдата та робітника" хтось дописав: "Гітлер обманює всіх". На афіші "Яке становище на фронті" — хтось дописав х...е (нецензурне слово.— рос.). На питання "Що нам робити" — хтось відповів коротко: "Бити німців". На одному афіші, де порівняно більшовицькі та німецькі благодаті, на цьому боці, що був присвячений німцям, був заголовок "Кошмар зник". Слово "зник" в короткому часі зникло (обдерли) з афіша, остався "кошмар". З портретів Гітлера в день його уродин хтось повиривав пояски паперу в цьому місці, де було горло фюрера.

Настрої пробільшовицькі ще дуже сильні. Говорять про якусь партизанку на Кіровоградщині. Багато вірить (без огляду на переконання) в скорий прихід більшовиків. "Хай буде гірше, але інше". Деякі з радістю цього ждуть. Останнім часом можна запримітити сильну ворожнечу між українцями та москалями. Дуже часто лаються жінки на цьому тлі.

Пияцтво та гонення самогону поширилось до небувалих меж. Народ п'є — "заливає горе" та каже: "Скільки нам жить остало". Діти в нічому не уступають старшим.

Настрої німців дуже погані. Багато з них говорить про програну (війну) Німеччини, про погану політику Гітлера та про близький кінець війни. На запити загально відповідають: "Октобер война капут". Одна німецька лікарка сказала: "Я дуже тривожусь тим, що німецькі політики в обличчі своєї загибелі не змінять тактики у відношенні до України".

ДНІПРОПЕТРОВСЬК-СЕЛО. Найпекучішою справою є зараз вивози молоді в лагері на "трудову повинність" і мобілізація до "добровольських" армій. До пасхи ще не забирали молоді, але після свят будуть забирати. Всюди по селах і містечках пройшла реєстрація молоді віком 17—21 літ (1922— 26-річники), списки поступали до управи районів. Цим дівчатам заборонили зміняти місце проживання, а всяким організаціям і установам устроювати їх на роботи... З дня на день ждуть масового забирання в лагері. Крім того, до управ сіл прийшли накази збирати добровольців в армію. Записування поки що є добровільне, хоча є сильний натиск згори. Все залежить від цього, як активно сільуправа береться до виконання цих наказів.

В Синельниківському районі в деяких селах сказали попідписувати тим хлопцям, що не хочуть іти в армію, і пускали чутки, що таких заберуть в лагері.

В Новомосковському р-ні заохочували голов сільуправ в цей спосіб, що чим більше вони поставлять охочих до армії, тим ліпшу будуть мати опінію (характеристику) перед владою.

На кожне село наставили мінімум "добровольців", в середньому 2% дорослих мужчин (14—60 літ).

Коли зважати, що здібних до зброї забрали в Німеччину на перевиховання; весь активний елемент, в першу чергу молодь, а дальше старших з українського населення забирали також в Німеччину, але на роботи і там виморили голодом; забирати будуть зі старших не тільки тих, що активно ставляться проти німців, але і тих, що активно працюють для німців. Одним словом, весь активний елемент треба знищити. На місце його будуть пересилати з Німеччини німців. Біля Запоріжжя (Верх. Хортиця, правий беріг) виселяють понад Дніпром українців на лівий беріг, а там заселюють німців.

Пропаганда наша ще стоїть незадовільно, бо молодь назагал є наставлена їхати. В поодиноких селах молодь не дається половити в лагері, в інших частина іде, частина ні, але по всіх селах заберуть переважну більшість. Тут треба дуже сильних летючок і сильної усної пропаганди, але, мабуть, і це не поможе. Треба прикладів конкретної боротьби. В зв'язку з польовими роботами ляндвірти і інша подібна сволоч ганяють людей на працю. На трасах вже менше працює, але зато всі мужчини і частина дівчат і жінок роблять при засівах. Дуже часто виганяють робити 100 людей, коли це саме зробить 50.

24.IV. в Соколовій (Новомосковський р-н) при копанню канави працювали дівчата і два хлопці. Хлопці мали зробити цю ж роботу, що 10 дівчат. Перед вечером, коли поморились, сіли відпочити. Це побачив ляндвірт. Закликав їх вечером до себе, побив сильно нагайкою і заставив копати цілу ніч.

В с. Знаменівка (Новомосковський р-н) ляндвірт заборонив людям в будній день ходити до церкви. Приїздив перевіряти і заставив голову сільуправи, щоб той виганяв людей з церкви. Цей не хотів. Тоді сам вскочив з нагайкою в середину церкви і почав бити старих бабусь. Священик звернувся до нього, що він робить в церкві. Цей так пхнув священика в груди, що він мало не впав. Вкінці загрозив, що так буде щодня робити.

В одному селі ляндвірт застав людей в церкві, поставив двох жандармів коло дверей, щоб люди не втікали, а сам зскочив в церкву і почав бити нагайкою всіх, хто був у церкві. Люди кинулись втікати і затоптали на смерть одного жандарма, а другого сильно потовкли. Чи були жертви серед населення — не знаю.

На села виїздила жандармерія і арештувала підозрілих в симпатіях до більшовиків. В с. Підпільному (Новомосковський р-н) біля 20 квітня забрали 7 бабусь і мужчин за те, що, мовляв, виглядали "красних". В Лиманській арештували голову сільуправи і 20 осіб. Сидять всі в Новомосковську.

В Перещепинському р-ні також бушувала фельджандармерія. В селах Івано-Михайлівка, Андріївка, Василівка постріляли декого, інших забрали до тюрми в Новомосковськ. Сама Перещепина дуже знищена, бо німці, наступаючи цієї зими, спалили багато хат і постріляли людей. Перещепина нещасливе село: там під час голоду вмерло 4000 людей (в одному селі), бо було дуже свідоме національно (петлюрівщина), а тепер страшенно потерпіло від других "визволителів". Докладних відомостей з району ще немає.

В с. Губиниха (Новомосковський р-н) по офіціяльним обчисленням німці помордували 992 осіб, передовсім мужчин.

Село Вільне постраждало від бомблення і обстрілювання, а потім фельджандармерія постріляла біля 16 людей за те, що були колись партизанами (1918).

В Губинських Хуторах в початках квітня зловили 4 більш. партизан, що ховались в погребі.

В Спаському за партизанські зв'язки арештували 16 осіб, 12 випустили, а 4, мабуть, вже постріляли. Там стоїть відділ шуцполіції з Солонянського р-ну, ляндвірт і знущаються над населенням. Люди і місцева поліція доносять одні на других, а ті йдуть і б'ють.

В Новоселівці (Новомосковський р-н) перед наступом більшовиків був головою сільуправи баптист і вірно служив німцям. Більшовики захватили село і там їх потім окружили німці. Одначе вдалось червоним прорватись з окруження. Німці забрали всіх мужчин зі села і хотіли постріляти.

Ті запитали, хто буде землю обробляти. Тоді застрілили голову-баптиста і що десятого; на 240 постріляли 24 особи.

По обчисленням адресного бюро, німці помордували в Павлограді 8000 людей, 1000 втекла з червоними. Центра города майже немає. Павлоград — одна руїна.

Село Зайцево (Павлоградського р-ну) зайняли червоні, скликали там мітинг. В той час під'їхав бронепоїзд і побив з гармат людей. Потім, коли німці наступали і відігнали більшовиків дальше за Павлоград, два танки вернулись, палили село і побили багато людей. На 180 дворів осталось неспаленими 17.

В Булахівці (Павлоградського р.) осталось два більшовицькі танки за селом. Малі хлопці полізли в танки оглядати нутро. Німці це побачили, витягли їх зо середини, найменшого нагнали додому, а старших (8 і 12-літніх) повбивали.

В Синельниківському р-ні на Парному хуторі постріляли СС-и під час відступу більшовиків всіх захвачених у хуторі людей (ок. 25 осіб), в селі Тирса половину села спалили і на цій половині постріляли 40 мужчин, а другої неспаленої половини постріляли 30 мужчин.

В німецькій колонії (мабуть, Марієнфельд) німці спалили всі хати за те, що місцеві фольксдойчі не хотіли евакуюватись під час наступу більшовиків. Одні кажуть, що цих фольксдойчів забрали примусово в Німеччину, другі — чутки ходять, що їх всіх постріляли.

В кожному разі фольксдойчі дуже незадоволені політикою Гітлера, а тим більше, коли їх беруть і будуть брати в армію.

20 і 23 березня більшовицькі літаки (18 літаків) вечором налітали на Синельниково. Розбили 73 хати. Люди і німці втікали в степ. Летуни строчили з кулеметів по втікаючих. Побили біля 150 людей. Станція і рельси цілі, повилітали тільки шиби на станції.

В ніч 25 квітня майже через цілу ніч більшовицькі літаки скидали бомби в Дніпропетровськ, Синельниково, Новомосковськ, Павлоградське шосе біля Карабинівки і в озеро коло Знаменівки. Говорять, що біля 15 квітня (в середині місяця) бомбили ешелон з амуніцією на станції Зайцево. Також дуже сильно мали бомбити Лозову.

Говорять, що Ізюма вже немає, зрівняний з землею. Звідтіль переїздили евакуйовані селяни. Евакуюють також німці села з прифронтової полоси, з околиць Харкова і Донбасу. Молодь масово вже вивозять в Німеччину на смерть. Сам зустрічав ешелони, наладовані головно дівчатами. Хлопців мало, бо забрали більшовики.

В більшовицькій стороні голод, нужда. Оповідали втікачі, яких забрали більшовики при відступі і які працювали на окопах біля Ізюма, що їсти там нічого, вони страшно голодували, і почувається брак зв'язку в Червоній Армії.

Мужчини в занятих більшовиками теренах всі змобілізовані: старі і малі. Остались каліки і безсильні старики.

Німецькі солдати оповідають, що на Донці німці копають сильні окопи і укріплюються і там буде стабілізація фронту. Наступати зате будуть на Кавказі. Вони підготовляють до газової війни, вправляють в протигазах і перебувають теоретичні протигазові курси. Солдати тішаться, що війні скоро "капут", бо Гітлер дав наказ начати газову війну.

Дуже бідкаються, що англійці здорово бомблять Німеччину. Кажуть, що Берлін, Гамбург, Ляйпціг цілком знищені. Часто приходять до них телеграми і повідомлення, що рідню чи родичів повбивали бомби.

Оповідають також, що в Польщі йде партизанка.

Цікаву вістку довелось мені чути, що на Заході (в Західній Україні) ділять землю, але не німці, тільки "наші". Звідки ця вістка, не знаю. Але напевно не з моїх джерел.

Вістки з подій на Волині находять дуже сильний відгук і питаються люди, чи скоро ми це саме почнем.

Тим більше, що німці чимраз сильніше прикручують. Вже заборонили в млинах молоти і ячмінь. Молоти можна тільки кукурудзу і просо і тільки таку муку будуть видавати на трудодні. По містах просяний хліб від самого початку зими.

Сильні загострення є в руху населення. На кожній хаті в селі і місті висить картка з вичисленням, кількох мужчин, жінок і дітей. Чужих в хату строго заборонено пускати. Спеціально великі загострення є в Перещепинському і Павлоградському р-нах. Часто місцева поліція ходить і перевi-

ряє, чи хто чужий в кого не ночує і не є зареєстрований на нічліг в сільуправі. Крім того, люди самі бояться приймати незнакомих в хату.

Змінити місце проживання не можна; з одного колгоспу чи села перенестись в друге прямо неможливо. Одним словом — кріпацтво.

В Синельниківському р-ні вже видали особисті довідки, в місті і по селах всі їх мусять мати.

Кіньми їздити без спеціяльного дозволу не можна, інакше комендант або ляндвірт забирає собі коні...

На поїздах рух не втихає. Ідуть ешелони, наладовані танками, гарматами і боєприпасами. Відбудовують залізницю Новомосковськ — Конград — Харків. Построєно вже від Новомосковська до Губинихи (20 км).

Більшовицької пропаганди зараз не чути. Скидали тільки летючки з літаків зі змістом, що червоні скоро будуть і населення хай не їде в Німеччину, але хто може, хай іде в партизани.

Сильнішого розголосу набирає акція ген. А. А. Власова. До нього долучуються всі бувші царські офіцери і емігранти. Стараються закладати по містах, а навіть по селах гуртки "русских людей" і вишукують уцілілих бувших офіцерів, зв'язки мають широкі і то в німецькій армії. Їхня ціль, як висловився один "царський полковник", а тепер комендант німецької інтендантської частини, перед нашими людьми, це: "мобилизировать русскую армию, разогнать большевиков, а потом бить этих проклятых немцев"; "Киев, это мать городов русских" і інш. Одні з них за царя, другі проти, але йдуть разом. Часто між народом зустрічається газета "Доброволец" і "Зоря".

Ці "господа" можуть стати нашим сильним ворогом, тому треба сильнішої проти них пропаганди. Тим більше, щоб українців не заманули в ряди "Русской Освобод. Армии".

Про легальне життя зараз і не може бути мови. Церкви зачинені, бо, мовляв, треба робити. Тільки на свята відбувається відправа. Святкувати Пасху можна було тільки два дні.

Народні школи працюють дуже погано. Є два агрономічні технікуми в Новомосковському і Ігрені, але й ці німці

використовують до польових робіт чи до праці в овочевих садах.

КРИВИЙ РІГ. За звітний період найбільшим лихом є вивози в Німеччину. Беруть всіх, навіть дітей 14-літніх. На Криворіжчині беруть поки що дівчат з 1922 до 1929 включно. Мають брати хлопців 14—17-літніх. У пропаганді німці заявляють: для української молоді є тільки три шляхи: Німеччина, концлагери, військо.

У Кам'янському, Криничанському, Верхнєдніпровському районах забирають хлопців і дівчат з 1922 до 1926 р. включно. При наборах на роботи до Німеччини німці масово примінюють терор і т. зв. родинну кару. За дітей карають батьків. Молодь за всяку ціну хоче залишитись дома. В розпачі роблять все, щоб тільки не поїхати. У Кривому Розі подібне: кип'ятком парили собі ноги, калічили і спеціально заражували, щоб пухли. З цих причин були випадки смерті. У Кривому Розі молодь на медичній комісії була змушена підписувати заяву, приблизно такого змісту: "Якщо я добровільно не зголошусь, так маєте право арештувати моїх батьків, а майно їх конфіскувати".

У Широківському, Криворізькому, Софіївському районах поїхало найбільше, та й ті, мабуть, дорогою втекли, бо, кажуть, що всі дома. У Кривому Розі втікало біля 20% при наборі 14.IV. Частина втекла із станції при активній допомозі хлопців, які, погрожуючи поліції камінням, вирвали силою кількадесять дівчат. Був випадок, що хлопці заходили у вагон і силою виганяли дівчат додому. Коли б дівчата хоч трохи були відважніші, то поїздка 14.IV була б зовсім зірвана.

На поїздку 22.IV німці мобілізували багато поліції, так що на кожного "добровольця" було 1—2 поліцаїв. На 22.IV з самого Кривого Рогу поїхало дуже мало, а багато поїхало з рудників. В Кривому Розі арештовано біля 300 батьків і матерів за дітей. Вони сидять у жахливих умовах.

Думаю, що коли б нами [був] виданий спеціяльний заклик не їхати, то поїздка була б зірвана.

У Кам'янському і прилеглих районах був менший опір, як на Криворіжчині.

До питання мобілізації. Ця справа найбільш актуальна у Кривому Розі і прилеглих районах. До мобілізації загал піде "добровільно", тільки мала частина рішена укриватись. Мобілізація на "добровільній" основі вже проходить. Є спеціальні заклики "добровільно вступати у частини ССів".

Як це відбувається? Прим.: до с. Гейківки Криворізького р-ну приїхали німці ніччю і наказали явитись 150 чоловікам до них. Кожному чоловікові зокрема ставили запитання: чи хочеш добровільно вступати в армію? У випадку негативної відповіді кричали, погрожуючи: то ти більшовик, ми тебе арештуєм і розстріляєм і т. д. Річ самозрозуміла, що всі чоловіки пішли "добровільно" в армію. Таких випадків є вже багато.

У Кривому Розі зараз є "Представительство Войска Донского" як агентура ген. Власова. Мобілізацію проводять поволі так, щоб організаційно опанувати. Деяких "донців" відправляють на боротьбу з повстанцями. При організації частин роблять так, щоб частини не були однородні з національного боку, а мішані. Прим.: в "Донську" армію набирають українців і руських, а в руську — донців, терців, українців і інш.

Ідеї Національної Революції просуваються між солдатів, головно українців. Є заяви, що сьогодні виступлять, якщо їх очолить політична організація. Вичувається, що наша робота ведеться самими солдатами.

У світлі вище наведених фактів видно, що рішили розбити базу революції, порозганяти молодь на всі кінці, а тим самим розірвати зв'язки. Думаю, що організацію вже сьогодні треба підготовляти організаційно до такого стану, де вся молодь буде в армії і відірвана від свого грунту, вимішана. Ми мусимо вміти в той час збоку вести політично-революційну роботу, звертаючи головну увагу на рядових солдат, а не старшин, бо тих останніх будуть підбирати німці, а вони підберуть таких, що будуть їм вірні. І ці, звичайно, більше слідковані.

Роботу треба починати усною агітацією між населенням і листівками, зміст яких повинен бути універсальний: "Долой войну. Да здравствует Национальная Революция". Листівки у більшості повинні бути на російській мові. Українські теж. Звертаючись до всіх і всім давати державну самостійність. Підкреслювати, що ми за повне національне і соціяльне визволення "русских крестьян и рабочих" від московсько-більшовицьких імперіялістів, які їх силою женуть на фронт. Досить крови і сиріт!

Нацменам німці дозволили вести культурну роботу, з якої вони дуже вдоволені.

Німецький розгул. Кривий Ріг. На руднику Новоросійське німці побили директора школи Пархоменка. На Вечірньому Куті 11.IV.43 в клубі 8 латишів побили 30 німців (п'янка), за бариші. Між ними була перестрілка.

З Німеччини вернула одна дівчина з обпареним лицем і без пальців. Причина: дівчина не сподобалася німкені.

На Вечірньому Куті поліцаї мали зловити якогось чоловіка, що робив замітки на карті, де розташовані німецькі казарми. Дорогою до поліції цього чоловіка важко побито.

У селі Ганівці Петрівського р-ну у тваринницькому радгоспі німцем комендантом і переводчиком систематично переводиться побиття населення. Декілька фактів: цей же комендант вибив око гр. Бабенку Кирилу. За яку-небудь провину ставить робітників в ряд на струнко і б'є. Одному робітникові і двом дівчатам поламав руки. Б'є кожного прохожого, хто йому не кланяється, при побиттю завжди тримає револьвер напоготові. Коли іде цей комендант, люди всі тікають.

На "Дзержинке" (Кривий Ріг) гестапо розстріляло одного робітника за те, що він в час п'янки нехотячи попередив деяких робітників про їх арешт і свою співпрацю з гестапом.

В Кривому Розі одна жінка отруїлась через те, що німці зграбували їй всю одежу. Її чоловік був партійний.

Вечірньокутський районшеф (Кривий Ріг) приказав всім установам зняти портрети Петлюри і Коновальця. На запитання, кого повісити, відповідав: гетьмана Скоропадського.

Червоний Шахтар (Кривий Ріг), німець Гольц б'є робітників за те, що ті низенько не кланяються.

На ст. Нікополь-Ковельськ німці забрали корови тим селянам, діти яких втікають від вивозу в Німеччину.

У Широківському та інш. районах брали на роботи "комуністів" менше 45 років та молодь, "комсомольців" 17— 30 рр.

В селі Олександрівці (Широківський р-н) поліцаї важко побили сторожа Ступака за те, що той заспав в час сторожі. Через кілька тижнів цей Ступак повісився, бо вже не був здібний до праці.

Німці насилують українських жінок. Один гебком (точно не подано через те, щоб не пошкодити цій дівчині) намагався знасилувати свою уборщицю. Коли ця не далася — загрозив, що скаже відправити її в Німеччину. Дівчина відмовила. Це [не] одинокий випадок. Випадки насильства останню бувають дуже частими. У Софіївському р-ні німці оголосили, що українці можуть орендувати землю з розрахунком 52 крб. за гектар. Але платня не грішми, а продуктами.

Є розпорядження про те, що інтелігенція має право на 0,15 га землі під засів, але землі цієї не дають.

По деяких колгоспах команданти оголосили, що корови не є власністю селян, а держави.

Є таємні відомості, що німці навмисно не дають можливості завозити для населення сіль.

Б'ють за спізнення на роботу робітників.

Українських поліцистів під предлогом на курси вивозять у невідомому напрямку.

У Кривій Балці (Широківський р-н) по доносу старости були побиті 4 колгоспники, з них Плосконіс Іван був віднесений на руках додому.

В с. Подове був побитий конюх Власенко за те, що не вклонився коменданту.

В с. Пологи був побитий рахівник колгоспу Свинаренко Л.

У міськуправі (Кривий Ріг) відбувся суд над соцьким Тимком і десяцьким Шоланом за те, що ті не записували всіх дівчат на роботи до Німеччини. Засудили по 5 років каторжної праці. Головував секретар міськуправи Маріненко і домагався кари смерти. Комісар з цим не погодився.

Церквам не дозволяють правити Сл. Божої у свята, які припадають у будні. На рудниках (Кривий Ріг) закрили всі драмколективи. З театру ім. Котляревського зробили майже бардак. Приймають тільки тих дівчат (як правило), які віддаються німцям. Директор театру німець; його помічники теж німці. Театральне життя у повному занепаді.

Школи (народні) закрили у більшості всюди. Агрошколу у Криничках розігнали. Агрошколи на Криворіжчині і Нікопільщині загнали в радгоспи на роботи. У Кривому Розі приготували три тюрми на 5000 людей, мабуть, для тих, що будуть втікати від мобілізації.

Арешти й розстріли людей дальше відбуваються.

У Криворізькій військовій тюрмі сидить більше сотні українських солдатів і старшин. Німців теж більше сотні.

КАМ'ЯНСЬКЕ. За звітний період найбільшим лихом є вивози молоді на чужину. До цього часу до Німеччини брали не всіх, але їхало навіть зі зловлених туди дуже мало. В Криничанському р-ні з визначених 869 чол. лише 277 поїхало. Сім'ї, діти яких утікали, німці жорстоко переслідують. В Солонянському районі в с. Ново-Покровка і Тов. Труд втікачів, яких зловили, повбивали, а дома забирали всю худобу. Характерне те, що в багатьох випадках брутального поводження поліцаїв з населенням головну ролю грали поліцаї з евакуйованих теренів під час наступу більшовиків. До Німеччини вивозили також і комуністів. Вивози комуністів пройшли по всім Верхнєдніпровськім гебіті. Німеччини бояться, як чорта. На ст. Верховцево будували головний матеріальний склад. З кожного громгоспу Криничанського району треба було послати декілька молодих хлопців. Всі подумали, що хлопців беруть до Німеччини, і ніхто не поїхав до праці. Гебітскомісар прислав список цих людей до Р/У з накладеним штрафом по 50 крб. за кожний прогул. Ніхто не їхав. Штраф підвищили до 200 крб. — результат однаковий. Таким чином штрафи дійшли до 400 крб. за день і назбиралась величезна сума 6—7 тис. крб. на душу. Таких штрафів стягти не могли. І поліція одержала наказ арештувати 46 людей та відправити до Німеччини. Примушують також сплатити штрафи.

В розпачі роблять все, щоб тільки не поїхати. У Криничках три дівчини натерли собі руки кавстичною содою. Від того пішла сильна реакція. Спочатку були заборонили їх лікувати, але за добру платню лікувати взялись німці. Дівчатам весь час вони твердять, що по виздоровленню їх повісять. Одна дівчина з розпачу втекла з лікарні і її довго не могли найти. Дівчата лежать в лікарні ще й тепер. В с. Романково були випадки, що відрубували собі пальці, заражали себе коростою. Дійшло до того, що в Кам'янському, на вул. Комсомольській, 18 квітня отруїлась одна дівчина. Поголовна мобілізація молоді (1922—1926) кинула в ще гірше положення. Вся молодь різко настроєна проти німців, і всі хотіли б утікати, коли б не чіпали батьків. В Верхнєдніпровському р. (22.IV.) вивезено молодь. Багато повтікало або не з'явилось на комісію.

Молодь забирають тоді, коли робочих рук потрібно, аж кричить, для сільського господарства. Так, лише для радгоспів Криничанського району потребується 230 чоловік. При цьому треба зазначити, що безробітних у районі нема. Взагалі у сільському господарстві помічається занепад. В селян ще маються запаси збіжжя, а до того ще щомісяця одержують пайок 3—5 кг хліба. Переселенці з Зах. частини України забезпечені гірше. Так, переселенці з Житомирщини, що знаходяться у Солонянському районі (150 сімей), опинились у тяжкому матеріяльному положенні. Місцеві селяни їм допомагають. Погані діла у інвалідів II категорії. У Криничанському районі комітет Самодопомоги має наказ від С/г відділу інвалідам другої категорії і престарілим не давати ні пайка, ні грошей допомоги, примушують працювати. Серед селян щораз ширше і глибше вкорінюється ідея Укр. Самост. Соб. Держави. В цьому допомагають у великій мірі листівки.

В промисловості ніяких особливих змін. Таке ж саме положення міста, як і села, щодо вивозу людей до Німеччини. Правда, за заводами, нпр., оставили по кілька десятків молоді з тих, що підлягають мобілізації.

Церковне життя не виходить за старі рамки — автокефальна і слов'янська церкви: між ними гризня; по селах існують різні секти. Останньо встановили сліжку за роботою сект. Один крайсляндвірт — поляк висловився про це так: "Дивитися, що там ті сволочі роблять". Недавно (Криничанський р-н) була заборона правити службу Божу в свята, що припадають в будень. Дозволяють лише при одобренні комісара правити вночі, як, напр., Страсті Господні. Священики незадоволені, надходять скарги, що церква має такі обмежені права.

Культурне життя свідомо гальмується з боку німців. Школи є лише чотирикласні, але з них добра половину не працює — брак отоплення, шкільних приладь і т. п. Та й відвідування шкіл, які працюють, незадовільне. В Криничанському р-ні відвідування складає 76%. Клуби по селах позакривано. Бібліотек немає.

Поліція складається здебільшого з людей аполітичних, бандитів (про це записано в документах). Так, навіть сам нач. криничанської поліції поліцаїв називає бандитами. Поліція незадоволена з німців, обов'язки свої виконують "стук-грюк, аби з рук", і часто багатьом поліцаям доводиться сидіти в "холодній за недисциплінованість". Найактивніша діяльність поліції проявляється тоді, коли поліцаї втікають. В Криничках утік один шуцман, якого побили і опісля посадили в "холодну". Там же ката Рачка заарештувала жандармерія "за перевиконання службових обов'язків", не дивлячись, що він викрив партизанів, був ранений при цьому та двічі премійований. Його з 3-ма іншими поліцаями роззброїли і направили до Німеччини, але всі вони вискочили з вікна вагонів і повтікали.

УМАНЩИНА. Умань на 15 березня начисляв кругло 20 тис. населення (в тім числі 3 тис. евакуйованих із східних областей). До війни було тут 48 тис. населення]. Українці становлять тут 96% населення міста, решта москалі, поляки, цивільні німці — і незначна кількість інших. Жидів немає, за винятком кількканадцятьох "незамінних фахівців", яких німці використовують для особистих послуг як кравців, шевців, голярів і інш. За час перебування німців в Умані знищено до 12 тис. жидів.

Велика кількість (60%) жидів, наявність великої кількості війська в Умані до війни та обсадження командних посад жидами й москалями мали великий вплив на формування і стан національної свідомості.

По приході німців майже всюди і всі говорили українською мовою, навіть неукраїнці говорили по-українськи. Ворожа німецька політика на Україні та вживання перекладачами при німцях московської мови вплинули на послаблення зовнішніх ознак української стихії в Умані. Зараз на вулицях, установах і підприємствах розмовляють майже російською або мішаною мовою. Навіть учителі-українці поза лекціями в школі розмовляють поганенькою російською мовою. Однак вони цього не роблять принципово чи цілево. "Звикли", мовляв, до цієї мови. Деякі кажуть, що "російська мова культурніша від української", однак всі вони почуваються українцями.

Освітня справа. Жодних культурно-освітніх установ в Умані і по селах немає. З початком нім. влади, по деяких селах народ самочинно заснував "Просвіти". Однак їх скоро закрито. Бажання не одного з інтелігенції було бачити "Просвіту" в Умані, однак практично до її зорганізування не взялися.

В жовтні минулого року почали працювати початкові школи в Умані і окрузі. За наказом гебітскомісара закрито, а працюють лише до 3-го класу. Сільськогосподарський інститут (тепер с/г школа) по однорічнім існуванні перестав працювати. Два технікуми: фармац. і механ. — перестали працювати, бо студенти "добровільно" поїхали на роботи до Німеччини. Місцева газета "Уманський голос" подає готові статті з ДНВ з Рівного. Редактором видавництва є москаль-фольксдойч. Редакція підлягає стислій контролі гебітскомісара.

З культурних установ в Умані є театр, кіно, музей і міська бібліотека. Артистів українців замінено артистами москалями з "київського театру". Ставлять всякі п'єси, лише не українські. В кіно висвітлюють лише нім. пропагандистські фільми. Свідок неволі українського народу — парк Софіївка являвся парком Культури і Отдиха для більшовицької буржуазії, а тепер служить прибіжищем німців, де ці західні "культуртрегери" розносять поміж несвідомим укр. жіноцтвом свої "культхвороби".

Адміністрація. З приходом нім. влади адміністрація всіх урядів була в руках українців. Тепер вищі пости, як директорів, завідуючих, голів, замінено німцями, фольксдойчами і москалями. Передбачуються дальші зміни.

Економічне життя. Умань не промислове. Є тут невеликий завод виробів з металю, пивзавод, спиртзавод, ковбасня, млин, трикотажна фабрика, дві олійні і ще деякі менші. Все це невеликі заводи, їхня продукція іде тільки для німців. З торговельних підприємств є в Умані "Міське Споживче Товариство" і "Спілка Кооп. Закладів". Функції їхні дуже обмежені, на них тяжить важка німецька рука. Споживче Товариство обмежується виключно видачею хліба, а іноді сірників і солі. Інших продуктів нема. Спілка Кооп. Закладів мала деякі товари, однак німці забрали до своїх магазинів. Базари значно багатші на продукти і товари, однак все дуже дорого. 1 пуд муки ячм. коштує 1500 крб., 1 пуд картоплі 200 крб., боханець хліба 120—130 крб., 1 літр молока 70—80 крб., 1 ст. цукру 80—100 крб., ст. солі 70—80 крб., коробка сірників — 20—30 крб., костюм муж. 30—35 тис, чоботи 20—25 тис, кусок мила 400—500 крб.

Постачання населення продуктами: для дорослих 200 гр., а для дітей по 100 гр. пшоняного хліба і по 50 гр. пшона, а деколи солі і сірників. Спекуляція процвітає. Найбільше спекулюють німці. Продавати на базарі можна лише ті продукти, які не підлягають здачі. Поліція базари розганяє, а продукти конфіскує.

Селянство. По селах невдоволення. На це впливає німецька грабіжницька політика, яку селяни відчувають в незакритій формі. Закон про новий земельний лад вважають новим німецьким обманом. До нього ставляться з насмішкою, мовляв: "це все єрунда". "Дають нам гектари, але палицею по спині". Громадські господарства поділено на гуртки (10 дворів на гурток). Кожний гурток відповідає за виконання праці. Сіють по гурткам, а збирати будуть разом. До сільських старост прикріплені т. зв. "командами", які слідять

за роботою в господарстві. Розвагою їхньою в "нуднім" українськім селі є бити людей, навіть без жодної причини (Кочубіївка, Паланка, Городецьке, Кочержинці, Аполянка). В с. Кочубіївці одну дівчину побито до крови.

За працю в громгоспі селяни одержують від 5—8 кг ячмінної муки на місяць. Гонять на примусові роботи на кар'єри і на аеродром, за що платять по 10 крб. денно. В заготівку мусять здавати: від корови не менше, як 3 літри молока, по 70—100 штук яєць від двора, без огляду на це, чи хто має кури, чи ні.

На селі настрій краще, чим у місті. Селяни не тільки огірчені на своїх "визволителів", вони їх ненавидять. Всі вони пограбовані й животіють на мізерних пайках. Село зубожіло до крайності. Вивіз до Німеччини, всякі здачі, побої, знущання, арешти безневинних людей доводять людей до розпачі. На селі панує думка: краще совіти, чим німці, але з другого боку, жодних симпатій до совітів немає і повороту совітів селяни бояться. Є між селянами приховані комуністи (партійні, активісти, голови колгоспів і т. д.), які ведуть обережно свою агітацію. Не рідко по селах стрічаються дуже свідомі одиниці (петлюрівці, члени СВУ, бувші повстанці 1920 р.). Загал населення по селах не вірить вже ні большевикам, ні німцям. Ідея Самостійної Української держави почала набирати зрозуміння і ширитися поміж селянством. Треба лише відшукати і виховувати та вишколювати провідний актив, щоби вони були провідниками і пропагандистами свойого окруження.

Інтелігенція. Свідомішу, ідейну і кращу під політичним оглядом інтелігенцію вивезли більшовики, під замітом приналежності до СВУ і за націоналізм. Ця інтелігенція, яка залишилась, за малими винятками, пасивна, зневірена і до якоїсь національної роботи не має зараз бажання. Є ідейні одиниці, одначе дуже мало. Матеріальний стан інтелігенції нужденно безвихідний. Працюють не по своїм фахам. Зарплата від 250—800 крб. Нерідко можна побачити учительку з вищою освітою конюхом в діточому будинку, чи уборщицею при німцях, або при аеродромі при ношенню каміння. Німці кажуть: "Нема української

ітелігенції, є лише робоча сила". Багато молодої інтелігенції поїхало "по своїй спеціальності" до Райху.

Робітників в Умані мало, так що робітництво тут не творить окремої верстви. Національно свідомих робітників є небагато, більшість змосковщена, орієнтації більшовицької. На це впливає їхній матеріально-нужденний стан, який робітники переживають.

Зараз в цілім уманськім гебіті відбуваються набори до Німеччини. Є план набрати 6 тис. людей. День і ніч відбуваються облави. Народ не хоче їхати й утікає. Забирають жінок з маленькими дітьми "на роботу на аеродром, при тім сильно знущаються. Попередній набір не вдався. В Христинівському р-ні було в плані взяти 807 чоловік — взято 230 чоловік, а Маньківському 100 чол. — взято 50. За це СД розстріляло урядовця арбайтсамту Горбаня. 10 березня СД перевело масові арештування комуністів-партійців, комсомольців та активістів. Арештовано до 500 чол. Кількох, до 10—15 чол., звільнили, решту розстріляли. Є тут лагер військовополонених, який начисляє понад 5 тис. людей, яких більше як половина померла від тифу минулої осені. Життєві умови жахливі. Масова смертність панує дальше. Кормлять вареним пшоном. Гонять на тяжкі роботи.

Поліція в Умані складається зі всяких елементів. Є тут москалі, фольксдойчі, комуністи, білогвардійці, чесних українців дуже мало. В цій українській поліції українського нічого немає. Являються вони німецькими слугами і попихачами. Були нерідкі випадки, де німецькі вояки били цих "українських" поліцаїв. В Умані створено т. зв. "Укрзініше Пост". Складаються вони зі синів розкуркулених і засланих. Переходять німецьку муштру. Мають гвинтівки і роблять службу на аеродромі та коло казармів. Посилають їх тоже на облави людей.

Фольксдойчерів в Умані є до 250 чол. Складаються вони із всякої інтернаціональної сволоти: німців, поляків, москалів і українців. Під моральним оглядом — це люди низькі і всяке суспільне шумовиння: бувші сов. донощики, хабарники, проститутки і всяка босячня, яка й тепер займається

різними нечистими справами. Політичний керівник при Гебітскомісарі робить з ними часті сходини. На одних таких сходинах він сказав таке: "Ми знаємо, що українці дишуть на нас ненавистю і гострять проти нас ножі. Але ви, фольксдойчі, мусите бути з'єднані, сильні і готові кожної хвилини стати на оборону нашої батьківщини". З мужчинами переводять військову муштру (40 чол.). Всіх їх мають переслати до одного квартала міста.

Через Умань переїжджає велика сила військових транспортів. В місті тоже стоїть багато війська.

В районі Христинівка партизани зірвали залізничні рейки, але за це німці розстріляли багато заложників селян. В Шполі повісили 16 чоловіків зі "Шуцбаталіону" за націоналізм. В Умані розстріляли одну жінку артистку за тризубець. В р-ні Гайсин стоять "добровольці кубанці", яких німці використовують у боротьбі з партизанкою. В с. Комарівці ці "кубанці" зарубали шаблями кількох людей.

Між вояками німецької армії зустрічається деморалізація, як: дезертирство, непослух. Між вояками австрійцями та німцями панує велика ворожнеча, приходить не раз до бійки. Вояки-австрійці говорять: "Чому ви, українці, поспускали голови й мовчите, чому не б'єте тих "прусаків" (називають німців "прусаками"), ми ще будемо по шию купатися в їхній крові. Гітлер-кровопійця посилає нас на смерть, це другий Сталін, однак вони програють" і т. інш. До Уманя вертають вивезені на роботи в Німеччину хворі і помирають. Ці, що є у Німеччині, пишуть, що їм біда, не мають що їсти, тяжка праця, до міста їх не пускають, лише під конвоєм, що мусять ховатися від англійських бомб. Пишуть, що багато наших робітників погинуло від бомб, маса робітників-українців мре, дуже багато хворіють на легені. Від-ношення німців до укр. робітників таке, як до худоби, на-зивають їх большевиками. На грудях носять латку з написом OST.

Вістку про творення якогось "українського комітету" у Харкові населення прийняло як новий німецький обман. Запитують, чому цей "комітет" твориться в Харкові, а не в Києві, чи це є національний комітет, чи німецький.

В Умані одного, що втікав перед вербовкою, підстрелили, в Ладижинці вбили.

В Христинівку приїхала одна жінка з Німеччини і оповідає: з Німеччини наїхав транспорт хворих понад 2000 чоловік, до Варшави їх приїхало лише ок. 100 чол., решта по дорозі вимерла. На більших станціях стояли дві-три неділі, заперті у вагонах у парках. Ця жінка побоялась вже дальше їхати транспортом, тому з Варшави прийшла до Христинівки пішки.

ВІСТКИ З ГАЙВОРОНЩИНИ. На Гайворонщині зараз сподіваються нового набору в Німеччину. Гайворонський гебітскомісар видав наказ, який розліплений по всіх селах, що за убій худоби чи рогатої худоби винні будуть покарані смертю через прилюдне повішення.

Звіт в справі партизанщини в Гайворонщині. Партизани в кількості 5 тисяч були організовані в околиці Орла і в брянських лісах. Це добровольчі частини сов. регулярної армії. Складалися вони із 7 груп. Найбільша з них під назвою "Смерть фашизма" нараховувала понад 500 чол. За національним складом це переважно руські, були і жиди, але ці займались господарською частиною. Долучувались до них місцеві комуністи-українці. Озброєння цієї частини, що перебралась в Гайворонщину (около 1500 чол.) — 10 скорострілів, 7 мінометів, а кожний має пістоль і кілька гранат. Всі на конях. Мали радіовисильну і прийомну станцію. Крім цього, мали зв'язок з ними три літаки, доставляли їм харчі, ліки і т. п., а забирали ранених. Причалювали на знак розпалюваних чотирьох огнищ. Завданням їх було пробратися якмога найнезамітніше і без галасу [через] стару сов.-польську границю і тут шойно почати діяти — нищити всі сполучення. В лютому перейшли Дніпро коло Черкас в кількості 3 тис. Було також 60 жінок. В околицях Кіровограда і Кривого Рога при переході залізної дороги були розколені німецькими ешелонами і одна часть вповні знищена. Решта подалась лісами дальше. Коло Гайворона і Новоархангельська появились в четвер 11.3.43. Постав був такий переполох, що були евакуйовані на кілька днів всі

установи Гайворонського р-ну до Гайворона, а в Гайвороні спаковані були на поготівлі всі німці з гебітскомісаром і фольксдойчами включно. Були викликані військові з Уманя, Первомайська, гренцшуци й вся допоміжна укр. поліція з цілого Гайворонського гебіту та допоміжна укр. погран. поліція з Вознесенська. Коло Станіславчика дали їм бій, який тривав 48 годин. Було вбитих коло 100 партизан — були вбиті і серед німців. Решта партизан розбіглися. Населення не зачіпали. По радгоспах та колгоспах забирали муку, сіль, мед, сало, коней — лишали своїх негодних.

МАКСИМ

МИКОЛАЇВ. В час більшовицького наступу на Сході віджили симпатії до більшовиків серед міського населення. Сільське населення було затривожене можливістю повороту червоних і в своїй масі цього повороту не бажало. Комуністи пожвавили в той час свою роботу. Це мало місце передовсім у мішаних під оглядом національним районах. В с. Горпане Приволянського р-ну бувший голова колгоспу комуніст знищив с/г машини. В Новому Бузі комуністи знищили в березні сівалки, які виїхали в поле до праці. В болгарських та молдаванських селах ішла гостра протинімецька пропаганда з накликуванням до чинних виступів проти німців.

Втікаючі з фронту румунські солдати обкрадали українських селян. Зловлені на крадіжці справдувались тим, що голодні і хочуть їсти. "Я вкрав одну курку, бо їду з-під Сталінграда голодний. Коли німці беруть у вас по 100 штук, мовчите, а до мене чіпляєтесь за одну".

Поведінка німців з населенням дуже брутальна. В управі району Ново-Воронцовка місцевий німець, переводчик ляндвірта, не пропустить ні одної людини, не вдаривши. Ще гірше веде себе комендант поліції. Він мусить побити кожного дня бодай двох-трьох селян. В с. Ново-Петрівка Велико-Олександрівського р-ну окружний комендант бив усіх селян за те, що застав їх не в колгоспі, але на роботі в домашньому хазяйстві. В Давидовім Броді учасниковий комендант казав дівчині зняти тризуба, а коли вона не хотіла, вдарив по лиці і зірвав його власними руками.

В цілій області наказали німці перевести реєстрацію учителів і національно-активний елемент для вивозу в Німеччину. В Ново-Бузькій окрузі вже почалась відправка учителів у Німеччину. В цілій області не працює ні одна українська школа. Такий стан триває вже 5 місяців. Зимою подавали німці як причину закриття шкіл брак топлива, дарма, що багато сіл забезпечило школи топливом. Серед населення закриття шкіл викликало величезне обурення.

Театри дуже підупали. Дозволяється ставити тільки побутові п'єси.

Село ограблене основно з харчових продуктів, птиці і худоби. Птицю забрали осінню майже всю, а тепер наложили по 270 яєць з двору контингенту. Свиней у селян майже немає, бо нема чим кормити і не вільно для власного ужитку вбивати. За убій скотини карають смертю. В окрузі Велико-Олександрівка з 10 тис. корів залишилось уже тільки 1500 штук.

Посівні роботи йдуть добре. Селяни напружують усі сили. Особливо старанно обробляють присадибні участки. Озимина погана. 50% загинуло від морозів. Посіяно було наполовину менше, як у попередні роки. Вся надія на ярові культури. Всі роботи переводяться тягловою силою коней, волів і корів. Радгоспи сіють дуже погано через брак пального матеріалу, а живої тяглової сили в них немає. Радгоспи не виконують навіть 50% плану.

Міське населення живе у важких матеріальних умовах. Базари розігнані і заборонені. Ціни на нелегальних базарах дуже високі, 1 кг хліба — 160 крб., 1 кг пшона — 120 крб., 1 літр олії — 1000 крб., 1 кг риби — 80 крб., 1 кг картоплі — 50 крб., пуд кукурудзи — 700 крб., 1 кг сала — 1200 крб., 1 кг цукру — 25 000 крб. Міське населення мандрує по селах і вимінює останню одежу.

Свідомих українців усувають з праці і замінюють фольксдойчами, руськими або безхарактерним українським елементом. У Миколаєві урядовою мовою поруч української є російська.

Лікарні працюють, але ліків немає ніяких. Тому і про лікування не може бути мови.

При міській управі існує Допомоговий Комітет, але він не чинний і не дає нікому ніякої допомоги.

В Миколаєві працює 4 церкви, з чого 3 автономні і автокефальна. Священики автономних церков неукраїнці і дуже ворожо настроєні до автокефальної церкви та українських священиків. Молитися ходять тільки старші люди, молодь заглядає в церкву тільки з цікавості.

Т. зв. Українська Допоміжна Поліція по національному складі неукраїнська і займається тільки грабіжництвом.

Робітництво в більшості українське. У Миколаєві 75% робітників — українців, в Херсоні — 90%. Робітництво Миколаєва сконцентроване в своїй більшості в двох суднобудівних заводах. Всі робітники настроєні вороже до німців і не вірять в те, щоб німцям прийшлось довше побувати на Україні. Більшовикам симпатизує невелика частина і то переважно чужонаціонального робітництва. Українська націоналістична думка поширюється серед робітників дуже бистро.

Німецька пропаганда серед робітників захвалює Леніна і НЕП та осуджує Сталіна й його жидівську кліку. Німці обіцяють, що створять такі умовини, які були за Леніна і НЕПу. Німецький режим на заводах дещо злагіднів, кількість побоїв зменшилась.

Деяку діяльність виявляє білогвардійщина. Поширюють берлін. газету "Зоря".

КІРОВОГРАД. Більшовицька партизанка. В третій декаді лютого 43 появились в Кіровоградській області більшовицькі партизани. Вони почали свою акцію в районах Новогеоргіївськ і Чигирин. Загін в силі 2—3 тисяч чоловік перейшов малими групами Дніпро по льоду біля Градижська і Бужина, частина ж перейшла біля Черкас. Партизани ці були організовані в околиці Орла і в брянських лісах з добровольців Червоної Армії. Загін поділявся на менших 7 груп, які мали свої назви: "Смерть фашизму", "Група Хмеля", "Група Кірова", "Група Хрущова" і т. п. Завдання загону було — получившись з місцевою комуністичною сіткою та з місцевими партизанами, робити диверсію в тилу

відступаючої армії. В національному відношенні загін головним чином складався з москалів і жидів, а далі з нацменів, серед яких був дуже малий відсоток українців. Жінки виконували службу медсестер, розвідчиць і зв'язкових, а також брали участь в боях.

Групою, яка перейшла Кіровоградську область, керував штаб під командою капітана. В штабі був політрук. Зв'язок з червоною армією утримували партизани при помочі літаків і радіо.

Узброєний загін був в автоматичну зброю, міномети, гранати, легкі танки. Зброї і амуніції було в партизан подостатком. Просувались партизани верховими кіньми, підводами, автомашинами. Достава зброї, людей, медикаментів, відтранспортування хворих і ранених відбувалися за допомогою літаків. Люди одіті були в совітську або німецьку форму, бували і в цивільній одежі. По дорозі форму часто міняли, забираючи у німців мундири та в населення одежу.

Загін просунувся приблизно таким шляхом: Градижан, Ст. і Н. Липово, В. і М. Андрусівка, Вершиці, Анич, Вдовичий Хутір, Матвіївка, Мельники, Гута.

5 березня почали німці артилерійський обстріл загону з Кам'янки, а потім з Грушівки. Тоді група повернулась назад по шляху — Мельники, Головківка, Матвіївка, Анич, Вищі Верещаки. З Вищих Верещаків пішли на Нижчі Верещаки і коло соспільського переїзду перейшли шлях Бобринське — Знам'янка та пішли далі на Смельгород, Миколаївку, Розумівку, Кримки. В Кримках заманили в засідку і знищили 18 німців. З Кримок пішли на Ясеноватку, Хойнівку, Панчево. Коло Котовська відбувся бій, в якому по стороні німців брали участь жандарми і шуцмани. Звідтілля подався загін на Микола-Пашрило (Хмелівський р-н), Ерделівку, а далі через р-ни Ново-Архангельський, Тимківський, Підвисоцький та Голованівський ліс. В окрузі Гайворон був 48-годинний бій, в якому впало ок. 100 партизан, а решта групи розбіглась. Недобитки зійшлись в лісовій околиці Олександрівської округи.

Партизани ліквідували нещадно німців, шкідливих шуцманів, старостів, донощиків. Населенню не наносили шкоди. В колгоспах і радгоспах брали коні, скот, підводи, харчі, в німецьких вислужників забирали майно. У цивільного населення міняли свою гіршу одежу на кращу. Звільняли полонених та пропонували цивільному населенню іти в партизани. Одначе цивільних пішло в партизани дуже мало. Просовувались партизани лісами, затримувались на постій в селах, інколи і на кілька днів. Боїв виминали, приймали бої тільки з конечності. В атаку йшли з окликами "За Сталіна, за родіну". В розвідочній роботі використовували німецьку форму й німецьку мову.

Німці, залякані партизанською акцією, змобілізували всі свої сили — своє військо, мадярів, О. Т. (будівельна організація "Тодт".— *В. С.*), жандармерію, Гренцшуц, румунів, шуцманів, залізничників і фольксдойчів. Всі німці скупчувались в окружних містах. Боротьбою з невеликими відділами партизан керувала звичайно жандармерія, намагаючись зіпхнути їх з свойого терену [до] іншої округи. В Гайворонській окрузі оборонною акцією керувало військо, стягнувши сили з Умані, Вознесенська і Первомайська. Подібно було і в округах Олександрія та Олександрівка. Тут німці, зорієнтувавшись про сили партизан, приготовили ширшу протиакцію. Окріпили застави по залізничному шляху Фастів — Дніпропетровськ, стягнули жандармерію і військові частини. Сили партизан на цьому терені поповнювались недобитками відділів, розгромлених на іншому терені, та парашутистами.

У боротьбі з партизанами німці приймали бій тільки у відкритому терені, в ліс боялись іти. Оточуючи ліс, в якому були партизани, стріляли по лісу з гвинтівок, кулеметів, мінометів та гармат. Літаки сіяли по лісу бомбами.

Зловлених партизан розстрілювали або вішали. Гебітскомісари видали до цивільного населення звернення, в якому за поміч партизанам погрожували карою смерти і знищенням майна. В гебіті Олександрівка мусив бути на кожних дверях список мешканців. Чужу людину треба було голо-

сити до двох годин. В час акції партизан поліційна година починалась з 6 год. вечора.

В Гайворонській окрузі огорнула німців паніка до тої міри, що вони зарядили евакуацію. З Голованівського р-ну евакуювалась вже була с/г комендатура, районна управа, поліція. В других районах округи сиділи вже спаковані всі німці та місцеві урядовці. Вузьторівка (вузькоколійка.— *В. С.*) на шляху Синюха — Гайворон перестала працювати.

Населення прийняло появу партизан прихильно. Прихильність цю викликали своєю політикою німці. Місцева комуністична організація віджила і почала пожвавлену пропаганду. Поширювалось тоді масу вісток — більшовики кинули десант в силі 15 тисяч чоловік з танками й гарматами. Знаменка зайнята, Кіровоград зайнятий, більшовицький фронт уже на віддалі 40 км, німці втікають і т. п. Населення, вірячи пропагандивним новинам, почало ворушитись. В Голованівському цивільне населення кинулось грабувати німецькі установи. Серед людей, зорієнтованих на ОУН, поширилась самочинно вістка, що діє не більшовицька, а національна партизанка. Населення, раде тому, що діє партизанка і німців б'ють, затримало у відношенні до партизан пасивне ставлення. В партизанські загони йшло дуже мало людей, були випадки, що звільнені з лагерів полонені повертались на місце і зголошувались у німців.

В селі Матвіївка Чигиринського р-ну вбили партизани старосту любомирської сільуправи Ведута і одного шуцмана. В селі Анич взяли до коней упряж і сани, в Миколаївці вбили 7 шуцманів, в лісництві біля Білаївки звільнили около 100 полонених. Біля Кримок в лісу при шляху на Ясеноватку вбили партизани 18 німців, викликавши їх підступно по телефону ніби для помочі німцям. В районі Новогеоргіївськ вбили шефа району, свідомого українця Шевченка. В околиці Панчева Новомиргородського р-ну вбили гебітскомісара Гібця, його заступника Гінца і переводчика. В Капітанівці Золотопільського р-ну вбили ляндвірта, в Бірзулево вбили двох ляндвіртів і переводчика.

Німці, охолонувши в переляку, почали жорстокі розпра-

ви з цивільним населенням. В р-ні Ново-Георгіївськ розстріляли ок. 300 людей в нічому не винних, часто свідомих українців, серед яких були селяни, учителі, агрономи. Крім цього, повішено під церквою в Ново-Георгіївську дня 8 березня 8 чол., а 20 березня 5 чоловік. Репресійною акцією керував начальник жандармерії гебіту Олександрія. В селі Івангород за те, що хтось підрізав 4 телефонні столби, розстріляли німці 4 чоловік, а саме — студентів технікума Ключника, Колісника і Мельника та старосту будинку "Просвіта" Бондара Сергія. Похорон мав маніфестаційний характер і було на ньому багато людей з довколишніх сіл. В районі Хмельове розстрілювали всіх зловлених без документів.

Під кінець березня розгромили німці всі групи партизан. Недобитки партизанських груп розбіглися і потворили малі гуртки по 3—6 чол., які животіють далі. Під теперішню пору вони стали тягарем для населення, в якого граблять одежу, взуття, харчі. Тому і ставиться до них населення вороже. Були випадки до доносів і видавання партизан в руки поліції. Німці за всяку ціну хочуть повністю зліквідувати партизан, тому в Холодноярському і Чорному лісі ведуть дальше акцію. Вони посилають туди відділи поліції і жандармів під видом дроворубів, лісників — донощиків, організують засідки тощо. Вермахт вислав сюди свойого агента Горліс-Горського; в місті Олександрівці стаціонують відділи козаків.

Загальне положення. В терені посівна кампанія пройшла успішно. Озимі посіви слабі, бо була суха весна, весняні посіви переведено вповні. Відчувається недостача хліба і жирів, народ харчується борщем, картоплею, мамалигою. Спекулянти і ті, що при владі, живуть добре. Ненависть до німців росте і набирає щораз більше відвертих виявів.

Більшовицька пропаганда має успіхи, тому що за нею стоїть реальна сила — Червона Армія.

Нашу пропаганду народ приймає, але турбується, що буде, як повернуть більшовики.

Глибших симпатій до більшовиків немає. Все це радше

кон'юнктурні настрої. Люди часто питають, які наші взаємини з Англією та поневоленими народами. Питають, чи "Воля народам" це тільки клич, чи є в тій справі що-небудь конкретного. Серед народу зродилась і дуже широко розповсюдилась вістка, що Бандера утік в Англію.

Німці поширюють поголоски, що мельниківці і бандерівці об'єдналися та пішли на службу Англії (стверджено два випадки).

В нашій пропаганді замало спопуляризовані і розроблені клич "Воля народам і людині" та питання програмові.

Протинімецькі настрої підсилює акція стягання поставок, висилка на роботи в Німеччину та південну Україну, вербування до трудової армії, а останньо примусовий набір у "визвольне військо".

До "визвольного війська" кликали спочатку добровільно, а коли ніхто не зголошувався, почали брати силою, визначуючи на райони відповідні контингенти. Наприклад, в даному районі, що має 40 тисяч мешканців, визначено 140 "добровольців", з чого явилось тільки 70 чоловік.

Для вербування в трудову армію виготовлено списки уроджених в рр. 1922—25, а декуди 1921—26. В окрузі Первомайськ створено вже трудовий лагер, що міститься у селі Піщаний Брід.

Вивози в Німеччину, мобілізація в трудову і визвольну армію заставляють людей тікати і критись. Повстає своєрідне підпілля.

В округах Новомиргород, Бобринець, Кірово, Олександрівка, Умань стаціонують козаки. Держать себе бундючно, роблять бешкети. Серед козаків протинімецькі настрої досить сильні. В склад козацьких відділів входять полонені з Дону і Кубані, терці та різні люди з усіх областей СРСР. Серед кубанців трапляються досить свідомі українці.

Дрібні вісті. В місяці березні повісили німці на станції Помічна слюсарів Малиновського і Скоробрюхова за те, що вони ніби зняли шоломи з німецьких могил. Доказів не було. В р-ні Підвисоке стоїть коло райуправління шибениця. Народ її зве гербом "Нової Європи".

В р-ні Хмельова участковий сільськогосподарський комендант Тріпмахер знаний з садистичних побоїв людей. Немає майже дня, в якому б цей звір кого-небудь не побив. Дня 7.III. побив пужалном три дівчини під час праці. Він же побив колгоспника Чорного Миколу так, що цей не міг кілька днів працювати.

В с. Ярделево комендант Зуф зайняв сільськогосподарський технікум і перетворив його в свій приватний фільварок.

Всі с/г коменданти Хмелівського р-ну позанимали шкільні будинки, сади і землю та поустроювали собі великі хазяйства, на яких працює кожний день по кілька десятків людей.

Додаток до вістей з Донбасу

Помічення і думки за 1.4 по 16.5.1943.

СТАЛІНО. 15.5. Масове поширення укр. самост. літератури та летючок дало досить гарні наслідки, бо населення побачило, що мається третя сила, яка бореться проти одних і других, а це саме те, чого хоче більшість населення. Правда, ця більшість поки що не має віри в перемогу третьої сили — національної революції всіх пригноблених народів. В зв'язку з поширенням чуток про утворення комітету з представників національних організацій пригноблених народів, дехто з свідомих українців запитує, чи дійсно такий комітет створений і уважають його за конче потрібний для координації дій. У деяких місцевостях населення говорить про українські летючки, розкидані з англійських літаків; значить, англійці і американці будуть допомагати українській справі і це забезпечить перемогу нац. революції. Говорять, що англійці концентрують військо в Ірані для походу на Україну через Кавказ.

Навіть зазначають, що вони обов'язково прийдуть до Донбасу, бо тут Юз та інші англійці організували промисловість за царату. Також поширені чутки, що українські націоналісти мають вже своє представництво в Англії і там провадять неофіційні переговори, бо Англія поки що потребує совєтської допомоги проти німців. Майже всі переконані в тому, що німці війну програли, а українці без

чужої допомоги нічого не зможуть зробити із залишками більшовиків.

Тому меншість говорить: "Хай краще німці, ніж більшовики", а більшість каже: "Хай будуть ті, бо то свої, руські, а ці чужі". Це, звичайно, коли не брати до уваги, що можливий виграш третьої сили. Бо коли ставиться так питання, то говорять: "Це, ясно, було би найкраще". Між іншим маються відомості про існування в Сталіно групи російської інтелігенції, що допомагає німцям інформаціями про політичні настрої населення, шляхом заповнення різних анкет. Днями нібито було поставлене таке питання: "Що хотіло би населення України: чи Самостійної Держави з важкими матеріальними умовами, чи заможнього життя в колі Нової Європи?" На це відповіли, що населення хоче Самостійної України. Підкреслюю, що це примушені були визнати люди російської орієнтації, тобто "єдінонєдєлімщікі", які частенько збираються поговорити про політику та можливі ситуації, що допоможуть відновити "Матушку Росію". Вони теж розраховують на допомогу Англії і Америки.

Місто дуже тяжко опанувати, бо робітництво переважно складається з росіян. Укр. інтелігенція тільки плеще язиками і то лише дурниці. Треба написати спеціяльну листівку до інтелігенції і погладити "проти шерсти". Вона цього заслуговує, як і всі ті, що залізли до щілин. Треба закріпити перші успіхи, аби втримати Донбас в своїх руках. Село дуже добрий грунт. Потрібно більше летючок коротких, але конкретних змістом. Масам мало ідеї самостійності, слід сказать, що перемога ідеї дасть не тільки державність, але і поліпшення соціальних умов. Дехто дивується, що в летючках не згадується жидів.

Необхідно популяризувати якнайширше програмові постанови. Видати листівку, в якій зазначити, що ми нічого не обіцяємо, але закликаємо до боротьби за ідею Самостійності. — Самостійність дасть можливість:

1. Ліквідувати колгоспи і одержати землю без викупу.
2. Стати робітникам співвласниками промислових підприємств та інш.

3. Мати дрібні приватну торгівлю та промисли.
4. Безкоштовне навчання в учбов. закладах та лікування.
5. Банківські кредити для сільського господарства та інш.

У всіх летючках радити не тільки переховуватись від вивозу, а і писати, що слід тікати до УПА, бо про неї мало знають і тікають через фронт до більшовиків або кінчають самогубством. (Було багато випадків отруєння дівчат у Сталіно). Добровольці не знають про УПА, чекають відправки на фронт, аби перейти до червоних, бо не мають іншого виходу.

Люди, що приїхали з Вінниці, розповідають про дії повстанців в околицях. Маються села, що люди залишили їх і пішли до лісів з жінками, дітьми та стариками, забравши з собою худобу та харчі. Маються чутки, що в околицях Білої Церкви теж таке діється. Ось такими чутками і настроями живе населення Донбасу.

В околицях Сталіно переведено масові арешти за переховування зброї та нібито за підготовку більшовицької партизанки. Патрулі з донських козаків та узбеків перевіряють прохожих по степу і хто не має документів про працю, тих заарештовують, як підозрілих у партизанці, бо перед цим був випадок збройного опору групи 3—4 чол. під час перевірки документів місцевою поліцією. Розповідають, що арештованих мордують донські козаки та узбеки.

В Сталіно нібито були поширені летючки, друковані на шклографі, які видав донський більшовицький партизанський комітет чи нач. партизанських заг(онів).

Маються відомості про повстанців біля Диканьки, які називають себе самостійниками. Рух цей викликали розстріли, що їх робили німці в одному з сіл. Комендант місцевої поліції разом з поліцаями повбивали німців, звільнили в'язнів і разом пішли до лісу в околицях Диканьки.

Зараз всі чекають висліду літніх боїв на східньому фронті, які повинні вирішити справу, хто впаде перший, чи совєти, чи німці. В разі заломлення німців, то безперечно почнуть їх бити в запіллі. Це виникне стихійно і буде мати такий напрямок, який йому нададуть люди, що очолять цей рух.

Новини. До станції Тайгур, біля Полог, 18.5.43. ранком прибув ешелон евакуйованих 1400—1500 жінок і дітей з Єнакієво.

В напрямку Мелітополь—Керч пересувають залізницею через Волноваху німецькі війська від Таганрогу.

Від 10—12 травня щодня проходить по 10 і більше ешелонів.

СТАЛІНО, травень. У всьому відчувається напруження. Кожен чекає чогось великого і страшного. Цьому сприяє німецька пропаганда, що голосить про смертельну загрозу більшовизму Європі. Кожний вірить в погром німців. Ця віра в програш скріпилася повідомленням з Тунісу. Але кожен знає, що німці легко не уступлять. Недаром же тисячі людей риють цілу весну окопи. Більшовикам не радіють, але ждуть як таке, чого не можна уникнути.

Не останнє місце займає думка про те, що врешті-решт і більшовиків корова язиком злиже. Цею коровою мусить бути Англія чи Америка.

Більшовицьке підпілля є. Роботи не відчувається. Вони мають зв'язки з тою стороною фронту. Щось 12 чи 13 травня біля Ново-Спасівки (близько Бердянська) катером були підвезені і викинуті на беріг продукти (це кажуть — а може, там і що друге було). З берега катеру був даний знак ракетою. На морі в той час ловили рибу два рибаки, побачивши таке діло, з переляку почали втікати. Втікаючи, попали в руки берегової охорони, як співучасники в тім ділі. Рибаків, мабуть, розстріляють. Тих, що давали сигнали, не піймали.

Донські козаки живуть з такою думкою: дякуємо, кажуть, німцеві за те, що він нас муштрує і дав зброю. Ми з ним, поки він сильний, ми махнем на нього, коли він позбавиться тої сили. Думають створити якесь королівство донських, терських і кубанських козаків.

Як же прищеплюється наша ідея? Село загалом за Україну. Але як саме? Проти ніхто не виступає. В багатьох можна в очах помітити бліді іскорки слабої надії, а частіше вираз здивування: "Невже ще є люди, що борються за Україну?".

Визнають ідею з радістю, але не вірять в перемогу.

МАРІЮПІЛЬ. 15.5.43. Масова робота в Маріюполі розпочалась, мабуть, у лютому, коли було розкидано по базару летючки. Враження від них — здивування і співчуття. Взагалі ідея державності тут зовсім нова і незвичайна, зважаючи на мішаний склад населення — здебільшого русифіковані перевертні, греки і т. д. За останні 2—3 місяці чутно, що література пішла по заводах. Взагалі для народу тут "Америка" і ідея УССД, і існування цілої партії, яка за неї бореться. Про акт 30 червня не знав до останнього часу майже ніхто. Дуже налякав їх погром українців у листопаді 42 року. Про ставлення до нас треба визначити, що воно являється як:

1) здивування;

2) співчуття, змішане з недовір'ям, люди побоюються, чи наша робота не є якоюсь новою німецькою провокацією, після того, як перша офіційна українізація заломилась на 100%. Загально люди не вірять в успіх нашої справи. Робітники розсуджують просто — як за народ, проти тих і тих, то добре, значить. Інтелігенція перекручена більшовиками в свій час страшенно і незадоволена ними, міркує приблизно так: ідея сама прекрасна, це мрія цілого життя багатьох, але з якими силами її здійснити? Якщо лясне німецька армія, розбита більшовиками, то чи встоять якісь повстанці проти червоних? Народ здеморалізований вкрай і в масі співчуває скоріше більшовикам, бо вони є реальна сила, а наша справа майже невідома і національний грунт поганий (тут). Всіх дуже цікавить, чи які зв'язки з Англією та США, бо, мовляв, без їхньої підтримки буде провал. Підсовєтські люди звикли розраховувати на визволителів звідкись, тільки не на самих себе. Далі інтелігенція зараз животіє (верхівка живе, а більшість інтелігенції дуже бідує), далі від більшовиків ніякої пощади не жде, звідси угодовські настрої щодо німців (трохи менше зло). Робітники не так бояться більшовиків, але і не дуже радо їх чекають. Як вернуться такі ж, як і були, то краще не вертають. "От, якби ці (н.) пішли, а ті (б.) не прийшли" — синтез настроїв.

На оцій формулі слід будувати всю роботу. А взагалі народ страшно втомлений, в одчаї саме готовий шукати третього виходу.

Ділові завваження:

1) потрібний дуже обережний підхід до національного питання, уникати чогось різко антиросійського;

2) звернути увагу на т. зв. добровольців, там є добрі хлопці;

3) з літератури найбільш потрібні: брошура "За що нам боротися", листівки російською мовою, щось про діяльність львівського уряду, писати простішою мовою, уникати галицьких зворотів. Зразкова брошура "За що нам боротись". Більше конкретності відносно власності землі. Згадати розкуркулених, які від німців не одержали здебільшого ніщо. Ці можуть бути теж в пригоді. Зимою були сильні пробільшовицькі настрої, в зв'язку з різними легендами про погони, Шапошникова, переродження більшовиків і т. д. Зрештою, грунт для нашої роботи зараз сприятливий, народ шукає якогось "виходу".

ЧЕРВОНА АРМІЯ В ДОБРОПІЛЬСЬКОМУ р-ні. Добропільський район був зайнятий червоними майже без бою. Всі німці, які попали в полон, були знищені. Червоні розстрілювали старостів, поліцейських, перекладачів та дівчат, які волочилися з німцями. Усіх німецьких службовців забирали і вивозили до Лисичанська. Моральний стан червоних характеризував полонений лейтенант, якому вдалось визволитись з німецького полону. Так, молодший комсклад складається більш як наполовину з молодих хлопців 19—22 рр., які пройшли короткі курси. Всі вони в бойових обставинах не можуть собі дати ради, між ними та червоноармійцями немає гарної солідарності, кожен діє навмання. Комсклад займається п'янкою, що й забезпечило німцям перемогу над червоними в Добропільському р-ні, де червоні були розбиті наполовину.

Цей лейтенант прибув на фронт з Далекого Сходу за місяць до наступу. Населення Далекого Сходу ще очікує німців, бо становище совєтів надто тяжке.

Нарід страшенно незадоволений урядом Сталіна, деякі москалі-червоноармійці заявили: "Ви, хохли, не хотіли воювати, а тепер тільки нам заважаєте. Ну, нічого, ми пригадаємо ще вам". Коли червоні були в Гришино, то в Доброполі сталінські комуністи ждали, поки червоні займуть ті міста, де вони були на видних становищах (голова міськради Осанов міста Ново-Економіческий та управл. трестом Кравченко). Німці в боях під с. Хлопово Добропільського р-ну замість панцира на передову лінію виставляли жінок і дітей. Червоні не стріляли, і тому німцям було легко йти вперед" Під с. Красноюрівкою та шахтою "Красноармійська" ц. району німці на передову виставляли стариків, інвалідів та дітей, яких били з обох боків. Зараз німці гонять всіх до роботи, як жінок, так і інвалідів II та III категорії, які повинні працювати на шахтах Гришинського р-ну.

Всі працівники театру, як артисти, музиканти та інші, повинні робити 6 годин на підприємстві, а решту в театрі.

ОГЛЯД ПРАЦІ ЗАЛІЗНОЇ ГВАРДІЇ

Між багатьма політ, партіями, що існували в Румунії, після світової війни заснована була і партія кузистів, організатором і ідеологом якої був румунський поет А. Ч. Куза і О. Гога. Ця партія ставила в свою ідеологічну основу боротьбу проти комунізму і головним чином проти жидівства як його носія. Вона повстала як реакція проти комун, впливів і противагою комун, партії в Румунії.

До кузистів примикає студентство, попівство, сільське учительство і частинно селянство, найжорстокіше експлуатоване жидами з усіх прошарків румунської суспільності. До цеї партії до 1927 року належить і Зеля Кодряну, майбутній провідник Залізної Гвардії.

Головним програмовим заложенням цієї партії було вичистити Румунію від жидів, викинення їх з економічного життя і ектульзиція за кордон. Ставлення до національних меншин скрайно вороже, шовіністичне, виключення чужинців (укр., мадяр, болгар) з економічного життя, з державних посад (учителів в першу чергу) — перевести "румунізацію" Румунії — впровадити "нумерує клявзус" в підприємствах для робітників меншостей. Румунію залишити монархією, устрій залишити той самий — румунізований капіталізм.

Шляхом до здобуття вважали демократичні парламентарські вибори, тому і засоби боротьби такі самі, що і всіх тодішніх румунських партій — пресова передвиборча кампанія, масові передвиборчі мітинги, до чого долучувалися перед виборами часті протижидівські погроми.

В лоні кузистів десь 1927 року повстала [організація] під проводом Зеля Кодряну, який не погоджувався не так з програмою, як з тактикою партії. Він проповідує революційний шлях боротьби за владу і уважав конечним створення організації типу фашистської. З своїми однодумцями виступає з партії кузистів і закладає окрему організацію під назвою "Залізна Гвардія", потім міняє свою назву на "Легіон св. архангела Михаїла" — ця остання назва була прибрана тоді, коли всі ідеологічні заложення Залізної Гвардії були утотожнені з християнськими, а рум. православ'я — воюючий християнізм — став ідейною опорою проти комунізму і жидівства.

Свою організаційну працю починає з організації боївок і підпольних звен, головним чином студентських, які перекидаються в легальне життя — організують у часи вакацій табори праці, коли будують по селах церкви, школи, спортові майдани, організують бібліотеки і т. п.

В 1932—33 рр. Кодряну організує легальну партію "Все для батьківщини", таким шляхом боротьба за владу іде двома шляхами: з одного боку легальна партійна — розчислена на вибори, з другої сторони підпольна, що стоїть на помочі легальної і організує свою сітку (в Румунії законами була заборонена участь військовиків у внутрішньополітичному житті). Коли в 1934 р. тодішній міністр Г. Дуни дозволив імміграцію вигнаних жидів в Німеччину, то боївка Залізної Гвардії убиває його. Ціль підпольної сітки у війську була та, що коли через вороже ставлення короля не можуть добитися влади, щоб збройно зайняти владу при помочі армії (мрія про свого роду "марш на Рим").

Їх програма та сама, що і в кузистів — точно оформлені тільки плани проти жидів. До меншостей стосують гасло: "Румунія для румунів", одначе звуть братами всіх православних...

Планують прогнання короля Карла як масона і жидофіла (Карло мав коханку жидівку Лупеску, з якою пізніше утік з Румунії), і замінити його сином Михайлом.

Після перемоги Гітлера в їхню програму відносно закордонної політики входить укладення пакту дружби і взаємної допомоги з Німеччиною, щоб таким чином забезпечити себе перед мадярською і совєтською експансією і вирвати Румунію з-під опіки "протекторатів" Англії, Франції.

1937 р. для залізногвардійців — рік найбільшого розвитку в легальній роботі. В Румунії існувало тоді около 70 партій, всі побудовані на демоліберальстичних засадах: демагогії, крутійстві, дрібних інтригах і т. д. При владі була "ліберальна партія", якій виходило 4 роки при кабінеті, і законно мусили прийти нові вибори. При цих виборах залізногвардисти одержали перше місце, одначе король передає владу кузистам, які одержали друге місце.

Кузистичне правительство вдержалося всього тільки 3—4 місяці, коли королівським декретом були розв'язані всі політичні партії, отже, і З. Г., а на місце тих партій повстає "надпартійний" блок "Фронт Національного відродження" під проводом Арманда Калінеску (політ, спекулянт, що чергово був у всіх партіях, масон і непримиримий ворог "З. Г."). Він концентрує в своїх руках три міністерства — внутрішніх і закордонних справ і президент-кабінету — так що має найбільшу силу в державі. Зараз після приходу до влади він наказує арештування залізногвардійського проводу — Кодряну і 13 членів центрального проводу ставить під суд. Кодряну засуджений на 10 літ тюрми. Заразом пристосовують сильні репресії проти "З. Г.", арештують багато членів, розстрілюють і наповнюють концлагери (переважно монастирі).

В 1938 році з наказу Калінеску розстрілюють Кодряну і весь арештований провід і арештують Антонеску, який, бувши командантом другої армії — отже і зони, в рамках

якої стався розстріл, відмовився підписати наказ розстрілу. Таким шляхом "З. Г." була сильно потрясена і розбита. За її реорганізацію береться інж. Горія Сіма.

Перш за все він відновлює студентські клітини і боївки. При їх помочі переводить кілька демонстрацій і атентатів. Напр., в 1938 р. на початку шкільного року на університеті, коли співали королівський гімн, група студентів-правників — залізногвардисти почали співати свій гімн. Слідував арешт 70 студентів і великий процес, на якому підсудні дістали по 2 роки тюрми. Головним спричинником процесу був сьогоднішній губернатор Наддністрянщини Алексіяну, тоді декан природничого факультету Чернівецького університету і голова чернівецького суду. З кінцем грудня чи в січні 1939 р. Алексіяну і предсідникові суду З. Г. висилає листи (опубліковані пізніше в рум. пресі), в яких за зрадницьку роботу їх засуджує "Революційний Трибунал" на смерть, строк виконання вироку січень 1939 р. Алексіяну тоді втік до Букарешта, а на предсідника суду виконують невдалий атентат, причому атентатчик — 17-літній учень укр[аїнець] Вакарчук. На 10 травня (нац. рум. свято) відбулася велика демонстрація в Букарешті, внаслідок якої Калінеску наказує розстріляти в кожному селі одного гвардиста напоказ — стріляють тих, що раніше працювали і агітували за партією "Все для батьківщини", членів підпільної організації відносно мало.

Весною 1940 р. "Залізна Гвардія" виконує вдалий атентат на А. Калінеску, займає на кілька хвилин радіовисильню і оповідає про його вбивство. По цьому слідує нова хвиля репресій.

Остаточно вже перед приходом більшовиків, одинокою політичною силою в Рум.— Залізна Гвардія, поза якою існувала ком. партія, головно в жидівському елементі — всі решти партій після їхньої юридичної ліквідації королівським декретом перестали існувати і фактично.

Тому зовсім логічно, що коли по Румунії вдарили в 1940 р. і більшовики, і мадяри, і болгари, то штучно підтриманий к. Карлом уряд мусив впасти, а на його місце прийшли заліз-

ногвардисти. Карло випускає з тюрми Антонеску і просить його створити новий кабінет. Антонеску приймає пропозицію під умовою, що король Карло абдикує.

Антонеску творить новий уряд, в склад якого входять залізногвардійці, напр., Горія Сіма — міністр внутрішніх справ, і безпартійні військовики.

Між Антонеску як головою уряду і Горія Сіма як провідником організації виникає тертя — боротьба за першенство, яка мала в основі певне ставлення до німців, а частинно була амбіція особиста і нім. інтрига. Ці тертя завершуються зривом Горія Сіма проти Антонеску в січні 1941 р.

Організаційні боївки займають центральну поліцію в Букарешті, радіовисильню і ще декілька головних установ, зате всі військові установи залишаються під наказом Антонеску. Горія Сіма надіється на підтримку з боку 7 армії, що знаходилася тоді в Семигороді, одначе голов. команд, тої армії, ген. Драгаліна відмовляється від піддержання повстання, бо це грозило заваленням цілої держави (наступ мадяр, більшовиків).

Антонеску здушує повстання, проголошує стан облоги і військової диктатури, пристосовує масові розстріли студентства, бо воно в дійсності було елементом, що виступило до повстання. Залізна Гвардія пішла в нове підпілля.

З приходом залізногвардистів до влади, вони перестріляли всіх бувших міністрів-масонів в числі зверх 60.

Цікаве ставлення залізногвардійців до українців, в час, коли ці перші брали владу. Дали дозвіл на відкриття в Букарешті бюро ОУН (це подано одержаними відомостями з уст мельниківців буков., що жили в 1940—41 рр. в еміграції в Букарешті). Дозволили легально користуватися цикльостилями, друкувати нецензуровані речі. Напр., я бачив надруковану на рум. мові коротку історію укр. нац. руху, що видалося спеціально для залізногвардистів. Залізногвардисти величали укр. і ставили їх нарівні з німцями, японцями і т. д. Напр., на панахиді по братові Кодряну, коли зложували вінки на гріб, то перше місце дали Німеччині, потім представникові японського консуляту, а третє — делегації ОУН, то не знали, що з нею зробити, як її прийняти і запровадили аж до центрального проводу, де їм запропонували вступити в залізногвардійську організацію і т. д.

Про це дружнє ставлення до ОУН говорили всі, що були на еміграції, але, на мою думку, то таке ставлення не було обумовлене розумінням спільного політичного фронту, а мало в основі такі моменти:

1) ставилися дружньо до ОУН тому, що уважали його союзником німців;

2) не було з українцями ніяких спірних питань, бо більшовики зайняли укр. території, що раніше були під рум. окупацією;

3) спільний протибільшовицький і протимадярський фронт.

Факт, що до більшовицької окупації укр. земель Буковини, Бессарабії — залізногвардисти, розумію членів, ставилися скрайно шовіністично і відмовляли всяке право укр. на Буковину і Бессарабію. Офіціальне ставлення мені не відоме, але, напевно, воно було так само за "Велику Румунію". Сьогодні немає даних твердити про їхню політику відносно українців.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 113. — Арк. 1—25.

Доповідна наркома держбезпеки УРСР С. Савченка начальникові Українського штабу партизанського руху Т. Строкачу про діяльність українських націоналістів у Харкові

12 травня 1943 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
На 7/3/2195

Начальнику украинского штаба партизанского движения комиссару государственной безопасности тов. СТРОКАЧУ

О деятельности группы украинских националистов в г. Харькове, возглавляемой Доленко

По данным, поступившим в НКВД УССР, деятельность украинских националистов в период первой оккупации немецкими войсками г. Харькова (октябрь 1941 г.— февраль 1943 г.), характеризуется следующим образом:

Местные украинские националисты гор. Харькова встретили немецких захватчиков, как своих освободителей.

Не располагая сведениями о политической ситуации на оккупированных территориях западных и правобережных областей Украины, а равно ввиду того, что сами немцы о государственном устройстве "освобожденной" Украины ничего определенного не говорили, националистические элементы г. Харькова действовали первое время наощупь, ориентируясь в своей работе различными слухами об обстановке.

Вначале среди них пошел слух, что во Львове немцами якобы создано украинское правительство во главе с ВИННИЧЕНКО или Дмитрием ДОНЦОВЫМ, переехавшее потом якобы в г. Киев.

Вслед за этим среди националистических элементов был пущен слух, что всеукраинского правительства нет, а есть национальные рады в г.г. Львове и Киеве.

В этих условиях организацию украинской националистической общественности в г. Харькове взял на себя видный украинский националист ДОЛЕНКО.

ДОЛЕНКО Владимир Андреевич — старый матерый украинский националист, известен как редактор украинской газеты "Рідне слово", издававшейся в г. Харькове в 1917—18 гг.

ДОЛЕНКО по образованию юрист, работал в коллегии защитников г. Харькова до 1927 года, был арестован с группой националистов как организатор и глава так называемой "Украинской мужичьей партии" и осужден к заключению в концлагерь на 10 лет.

Отбыв срок наказания, ДОЛЕНКО поселился в Ленинграде, где занимался юридической практикой, а перед оккупацией г. Харькова прибыл в последний.

Популярность ДОЛЕНКО в Харькове была широкой. Он располагал, из числа своих старых связей, обширным кругом единомышленников и сочувствующих. Именно этот круг старых связей выдвинул фигуру ДОЛЕНКО как руководителя украинских националистов г. Харькова.

Приступив в условиях оккупации гор. Харькова к организации украинской националистической общественности, ДОЛЕНКО с самого начала действовал весьма осторожно и осмотрительно. Не в пример львовским, а затем киевским националистам, ДОЛЕНКО полуофициально создает в качестве организующего центра не центральную раду, а так называемый "Громадский комитет".

Структура "Громадского комитета".

"Громадский комитет" организован ДОЛЕНКО в ноябре 1941 года в составе: председателя профессора СЛИПЧЕНКО, членов: профессора ДУБРОВСКОГО, ГРИНЧЕНКО, РЯБОКОНЬ и ЯРЕМЕНКО.

В комитете были созданы отделы: сельскохозяйственный, промышленный, технический, торговый, кооперативный, народного образования и другие.

Вступление в комитет сопровождалось торжественной присягой и произнесением специальной клятвы из 10 националистических заповедей. Клятва и присяга принимались группой лиц перед портретами Мельника, Петлюры и других.

Собрания комитета проводились легально и нелегально.

Легальные собрания происходили в доме "Национальной культуры" и были довольно многолюдными. Собиралось до 100 и более человек. Официально объявлялось, что это собрание "Просвиты".

Нелегальные собрания происходили по воскресеньям, днем, в квартире ЧЕРНЯЕВА на Шатиловке и на квартире у ДОЛЕНКО. Собиралось до 20 человек и на собрание можно было пройти только по приглашению. Председательствовал обычно ДОЛЕНКО, протоколов не велось. В целях конспирации после собрания расходились по 2 человека.

Существование "Громадского комитета" не было официально разрешено немецкими властями. В январе 1942 года немцы запретили проводить собрания комитета, в результате чего полулегально существовавший "Громадский комитет" формально был распущен, в действительности же он ушел в глубокое подполье.

Все функции "Громадского комитета" после его роспуска восприняла на себя "Просвита", организованная в дека-

бре м-це 1941 года под непосредственным руководством ДОЛЕНКО.

Личный состав "Громадского комитета".

Из поступивших в наше распоряжение сведений известно, что членами и сторонниками "Громадского комитета", а после его запрещения примыкавшими к группе ДОЛЕНКО были следующие лица:

1. СЛИПЧЕНКО — профессор, председатель "Громадского комитета", зам. обербургомистра Харькова.

2. ДУБРОВСКИЙ Василий Васильевич — профессор истории, до 1933 года был заведующим музейным отделом Наркомпроса Украины. Как националист несколько лет был в ссылке. Отбыв ссылку, проживал вне Харькова. С приходом немцев вынырнул на поверхность. Непосредственный организатор и председатель рады "Просвиты". Правая рука немцев в делах по антисоветской пропаганде.

3. ГРИНЧЕНКО — профессор, член комитета.

4. РЯБОКОНЬ — член комитета, доцент математики, зам. председателя украинского научного общества, проректор Харьковского университета.

5. ЯРЕМЕНКО — член комитета, председатель Облпотребсоюза при немцах.

6. ЧЕРНЯЕВ — секретарь организации.

7. ПОПОВ Александр Иванович — профессор педагогики, заместитель председателя "Просвиты", активный националистический деятель в области педагогики и народного образования.

8. ВЕТУХОВ Михаил Алексеевич — профессор зоотехники, при немцах работал председателем областной земельной управы и ректором Харьковского университета.

9. ПОЛУВЕДЬКО Кондрат Никитич — преподаватель немецкого языка. После освобождения западных областей Украины Красной Армией был некоторое время на работе во Львовском сельскохозяйственном институте. При немцах секретарь харьковской городской управы. Арестован немецким командованием в начале 1942 г.

10. КОНИК — начальник полиции, родом из Западной

Украины, бывший петлюровец, член ОУН МЕЛЬНИКА. В Харькове появился вместе с немецкими войсками.

11. ПОМАЛЕНЬКИЙ Григорий Григорьевич — профессор сельскохозяйственных наук. Руководил одним из отделов областной земельной управы, потом переехал в Полтаву в качестве директора сельскохозяйственной школы.

12. ПОДДУБНЫЙ Иван Трофимович — агроном, зав. отделом агрономических школ областной земельной управы.

13. КРИВЕНКО — руководитель отдела пропаганды харьковской городской управы, впоследствии директор театра им. Шевченко.

14. СЕВАСТЬЯНОВ — преподаватель украинского языка, в первые месяцы директор харьковской радиосети.

15. ДРИГА Петр Петрович — доцент математики, зав. отделом народного образования харьковской городской управы.

16. СОЛОВЕЙ Дмитрий Федорович — кооператор, в годы, предшествующие немецкой оккупации, переключился на школьную работу. При немцах директор 8-й школы, активный член рады и казначей "Просвиты", секретарь украинского научного товарищества, заведующий издательством и книжным складом "Просвиты".

17. РЯБЧЕНКО (женщина) — активный член "Просвиты" и "Спілки українських жінок".

18. КОВАЛЕВСКИЙ Петр Григорьевич — профессор, старый деятель народного образования, умер в январе 1942 года.

19. СЕНИК — финансист, заместитель обербургомистра Харькова.

20. ГАРАН Феодосий Радионович — гидрогеолог и географ, зам. бургомистра сначала Холодногорского, потом 2-го района Харькова.

21. ГОРБАНЬ Николай Иванович — научный работник геологии. Бургомистр сначала Холодногорского, потом 2-го района Харькова.

22. МИЩЕНКО Михаил Никитич — врач-невропатолог, зав. отделом здравоохранения в "Просвите" и зав. отделом социального обеспечения городской управы.

23. МИЩЕНКО Иван Поликарпович — профессор меди-

цины, руководитель медицинского общества при немцах, директор одного из медицинских лечебных институтов.

24. ХОЛОДНЯК — учитель, активный член "Просвиты", референт отдела народного образования городской управы.

25. МОЛДАВАНОВ Василий Захарович — горный инженер, бургомистр 3-го района, потом зам. бургомистра 2-го района.

26. НЕДУЖА (женщина) — член "Спілки українських жінок", зав. отделом социального обеспечения городской управы.

ПРОГРАММНЫЕ И ТАКТИЧЕСКИЕ УСТАНОВКИ "ГРОМАДСКОГО КОМИТЕТА" И ОТНОШЕНИЕ ОККУПАНТОВ К ГРУППЕ ДОЛЕНКО

"Громадский комитет" имел следующую программу:

Украина в будущем должна представлять собой самостоятельную державу, государственный строй которой должен основываться на демократических началах. Украина рассматривается как сельскохозяйственная страна в составе Западной Европы. Экономическая политика основывается на праве собственности. Крестьяне получают землю в частную собственность с установлением определенного минимума. Наряду с крестьянским землевладением существуют крупные государственные экономии. Наряду с крупной государственной и кооперативной промышленностью и торговлей допускаются мелкое частное производство и торговля.

ДОЛЕНКО взял на себя организацию украинской общественности на таких высказанных им политических основах:

1. Борьба с большевизмом как с идеологией и системой, которые несут смерть Украине.

2. Поддержка немцев в борьбе против большевиков.

3. Организация масс в государственном масштабе, имея в виду определение места Украине в среде европейских государств после окончания войны.

4. Не проводить никакой нелегальной работы. Последний пункт намеченной ДОЛЕНКО платформы был принят после того, как стало известно о разгоне львовской и киевской "национальных рад" и произведенных немцами арестах среди националистов.

Практическое осуществление этой платформы предусматривало объединение всех, без исключения партийной принадлежности и независимо от деятельности каждого в прошлом.

ДОЛЕНКО в своих выступлениях подчеркивал: "...Украинцам необходимо научиться государственно мыслить и государственно разрешать все вопросы. Нужно дипломатически, по-иезуитски, обдуманно и даже коварно, сцепивши зубы, действовать в интересах украинского народа".

Следует отметить, что ДОЛЕНКО был последовательным и в отношении к бывшим коммунистам и советскому активу. Он проводил такую мысль, что не время сейчас наводить справки о каждом, это можно сделать после войны, а до этого надо дать человеку возможность работать и показать себя врагом или другом Украины.

У ДОЛЕНКО была картотека на лиц, работавших в различных областях культуры, науки, техники, хозяйства и т. д.

Все состоящие на этом учете делились на 3 категории:

1. Враждебные всему украинскому; 2. Индифферентные; 3. Сочувствующие.

В соответствии с этими определениями строились отношения к отдельным людям и применялись разные методы склонить непокорного работать для украинского националистического движения или же бороться с ним во всех направлениях как с врагом. Так, например, ДОЛЕНКО любил говорить о наказании, примененном к зав. адмотдела земельного управления ГРИНЧЕНКО. Его бойкотировали на протяжении шести месяцев, пока он вынужден был признать свои ошибки и прийти к ДОЛЕНКО с повинной.

Нечто подобное было применено к директору драматического театра КРИВЕНКО. Причем бойкот не был снят до последних дней, так как он не раскаялся.

Вина КРИВЕНКО состояла в том, что он выступил с острой критикой политических позиций ДОЛЕНКО, требуя кардинальных и решительных мероприятий к захвату всех ответственных должностей и проявлении националистов именно как украинских деятелей.

От националиста ПОТИЕНКО ДОЛЕНКО потребовал согласования своей линии работы с ним.

Когда ПОТИЕНКО спросил, по какому праву ДОЛЕНКО требует этого, то последний ответил: "...По праву человека, который объединяет украинское общественное мнение".

Лица, направленные с запиской от ДОЛЕНКО, всегда принимались на работу.

Хотя ДОЛЕНКО формально и не состоял в организованном им самим "Громадском комитете", но влияние его там было решающим.

"Громадский комитет" заседал еженедельно на квартире у ДОЛЕНКО. На этих заседаниях заслушивались доклады руководителей учреждений по вопросам общественно-административной жизни города — школы, Красного креста, больницы, продовольствия, топлива, социального обеспечения и т. д. Здесь же принимались решения по расстановке своих людей на ответственные посты.

Вопросу расстановки своих верных людей в основных учреждениях ДОЛЕНКО придавал особо важное значение и к началу 1942 года он в этом направлении имел определенные достижения. Так, под непосредственным влиянием ДОЛЕНКО находились: руководитель областной земельной управы профессор ВЕТУХОВ, его заместитель ВИДМИЧ, начальник адмотдела ГРИНЧЕНКО, начальник персонального отдела ГРЕБИНКА, руководитель Облпотребсоюза ЯРЕМЕНКО, его заместитель БАЛИНСКИЙ, руководитель Заготзерно МАРТЫНЕНКО, руководитель облуправления государственных имений профессор ЗАБОЛОТНЫЙ, ректор агрономической школы (сельхозинститут) — ВИТЯЗЬ, проректор Харьковского университета РЯБОКОНЬ, директор хозяйственного банка НЕДУЖИЙ и его заместитель КЕКАЛО, директор политехнического института КРИВЕЦКИЙ, зам. директора художественного института ЗУБАРЬ и, наконец, обербургомистр г. Харькова СЕМЕНЕНКО.

Среди церковников в епархиальном управлении ДОЛЕНКО имел своего представителя в лице ВАСЬКОВСКОГО,

который должен был проводить его линию, так как находившийся в составе епархиального управления ПОТИЕНКО действовал там сперва без апробации ДОЛЕНКО.

ДОЛЕНКО в своей практической работе проявлял сугубую осторожность к политике немцев на Украине и рекомендовал своим единомышленникам: "Терпеть, не настраивать немцев против себя, но в то же время побольше вырывать прав".

В борьбе за эти "права" ДОЛЕНКО через близких к нему людей, как, например, ДУБРОВСКОГО, временами становился на путь компрометации, через гестапо, лиц, которых он считал вредными для дела "возрождения Украины".

Такая компрометация сыграла свою роль в деле КРАМАРЕНКО и многих других лиц, репрессированных впоследствии гестапо.

Борьба между политическими группами КРАМАРЕНКО и ДОЛЕНКО носила весьма ожесточенный характер. Причем противники не пренебрегали никакими средствами для компрометации друг друга.

КРАМАРЕНКО — первый обербургомистр гор. Харькова, занял эту должность случайно. Пока украинские националисты собирали и организовывали свои силы, немецкое командование обратило свое внимание на интеллигенцию ряда институтов, выросших на базе старого харьковского технологического института.

Из профессоров и преподавателей этих институтов вместе с отдельно приглашенными лицами из других ВУЗов и учреждений и было создано первое ядро местной администрации.

Так пришел к власти первый обербургомистр Харькова профессор КРАМАРЕНКО, его ближайший помощник профессор СТОЛЯРОВ и ряд других лиц.

Таким образом, при создании органов местной администрации украинские националисты упустили первый момент, не сумели или не смогли наладить взаимоотношения с немецкими властями и при дальнейшем захвате отдельных административных позиций вступали в те или другие

взаимоотношения не столько с немцами, сколько с ядром профессора КРАМАРЕНКО.

КРАМАРЕНКО действовал совершенно самостоятельно, не входя в деловые отношения с ДОЛЕНКО и "Громадским комитетом". Он быстро расставил своих людей на командные и административные должности в городской управе и райбургомистратах.

На первом этапе КРАМАРЕНКО и его приближенные были в центре внимания украинской общественности, тем более, что КРАМАРЕНКО стал активным членом "Просвиты".

Однако, сорганизовав вокруг себя более авторитетные украинские националистические силы, ДОЛЕНКО повел политику компрометации как самого КРАМАРЕНКО, так и людей, его окружавших.

Почувствовав опасность со стороны ДОЛЕНКО, КРАМАРЕНКО, КУБЛИЦКИЙ и другие начали всячески компрометировать перед немцами ДОЛЕНКО и его группу, обвиняя их в явно самостийнических устремлениях.

В гестапо писали доносы от группы КРАМАРЕНКО — КУБЛИЦКИЙ, занимавший должность начальника персонального отдела украинской полиции, а от группы ДОЛЕНКО профессор ДУБРОВСКИЙ, председатель "Просвиты".

Приверженцы ДОЛЕНКО квалифицировали КРАМАРЕНКО как главу кадетско-белогвардейско-офицерского объединения, которое идет единым фронтом с коммунистами и причастно к агентуре НКВД.

Сторонники КРАМАРЕНКО квалифицировали ДОЛЕНКО как инспиратора и руководителя петлюровско-самостийницкой организации с "большевистской методологией", готовящей восстание против немцев.

"Просвиту" окружение КРАМАРЕНКО язвительно называло "обкомом партии", а ДОЛЕНКО "секретарем обкома".

Немцы внешне не обращали внимания на политические доносы, какие шли от группы КРАМАРЕНКО и ДОЛЕНКО и его сотрудников, а в действительности гестапо глубоко разрабатывало тех и других.

В этом отношении представляет интерес доклад гестапо, освещающий деятельность националистов и лично ДОЛЕНКО. В докладе говорится:

"ДОЛЕНКО высказывался в тесном кругу о том, что целью существования объединения "Просвиты" является, во-первых, не только борьба с большевизмом и поддержка германских вооруженных сил до победы, но и борьба против немцев, с целью устранения немецкого влияния. Несколько позже ДОЛЕНКО недвусмысленно говорил, что уже теперь необходимо создавать склады вооружения и боеприпасов".

В середине апреля 1942 года немцы сняли КРАМАРЕНКО с должности обербургомистра и гестапо арестовало несколько человек из его аппарата. На место КРАМАРЕНКО был назначен СЕМЕНЕНКО — прямая кандидатура ДОЛЕНКО.

ДОЛЕНКО рассматривал эти перемены как большую победу и поставил вопрос об очистке аппаратов райбургомистратов от сторонников КРАМАРЕНКО.

Новый обербургомистр СЕМЕНЕНКО, точно выполняя директивы ДОЛЕНКО, вдвое сократил число райбургомистратов и назначил бургомистрами своих проверенных людей. Таким же образом был укреплен состав заместителей бургомистров, начальников персональных отделов и т. п.

В августе м-це 1942 года гестапо арестовало КРАМАРЕНКО, КУБЛИЦКОГО и многих других, занимавших крупные административные посты.

ДОЛЕНКО считал эти аресты началом перелома в отношении немцев к "Просвіті" и ее деятелям. Однако отношение немцев осталось в последующее время предупредительно подозрительным. Таким оно оставалось до последних дней. Несмотря на внешнюю лояльность группы ДОЛЕНКО к немецким оккупантам, в действительности она отдавала себе отчет в том, что ни о какой украинской государственности без борьбы с немцами не может быть и речи. В 1942 году это стало совершенно очевидным. Многочисленные аресты видных украинских националистических деяте-

лей во Львове, Киеве и Полтаве, убийство агентом гестапо в Киеве одного из руководителей "ОУН" — Мирона было показателем проведения оккупантами жесткой политики ко всем, мечтающим о "самостийной Украине". Немцы запретили печатать тризуб на каких бы то ни было документах и вывешивать желто-блакитные флаги.

На харьковские националистические круги подобные действия оккупантов произвели ошеломляющее впечатление.

Полулегально существовавший "Громадский комитет" формально (еще до запрещения немецкими властями) был распущен, но в действительности, как об этом уже указывалось, этот комитет ушел в подполье.

ДОЛЕНКО, тоже в достаточной мере напуганный этими арестами, ставил себе в заслугу, что никто из украинских деятелей, соприкасавшихся с ним, не был арестован. Он считал, что это является результатом тактически правильной работы организаторов украинской националистической общественности, которые не делали шума, а постепенно вели государственное дело.

Приспосабливаясь к политической обстановке, ДОЛЕНКО усиленно пропагандирует новые формы работы, а именно: что нужно организовать широкие массы через кооперацию, школу, церковь и другие организации для того, чтобы после войны заставить немцев считаться с украинским народом как нацией.

Характерно его высказывание по этому вопросу:

"...Нужно шире понимать нацию и принадлежность к украинской нации. Понятие Украина и украинская нация следует расширить до такой степени, чтобы все украинцы по происхождению не чувствовали себя на Украине безродными, хотя и не имели, в результате условий и воспитания, ничего общего с украинской культурой. Таких нужно по одному отрывать от врагов Украины всякими способами: должностью, привилегиями, килограммами муки и масла".

ДОЛЕНКО солидаризировался с меморандумами, поданными Гитлеру, Розенбергу и Коху от имени львовской и киевской национальных рад, но считал их преждевременными.

После неудачной инициативы Львова и Киева ДОЛЕНКО и его окружение считали, что на Харьков выпадет исторически ответственная задача — повести дело организации украинских национальных сил в легальных рамках.

К желательным формам легальной работы следует отнести такой факт: один из его близких соратников — председатель Потребкооперации ЯРЕМЕНКО открыто выступил с критикой немецкой политики на одном из совещаний хозяйственников в январе м-це 1943 года. За это выступление ДОЛЕНКО благодарил ЯРЕМЕНКО от имени всей украинской общественности.

На этом совещании ЯРЕМЕНКО говорил:

"...Фронт приближается потому, что по ту сторону фронта, у большевиков, изменения в политике, какими они привлекают к себе массы, а у нас немцы ничего не дали из обещанного. Земли, просвещения, национальной культуры, кооперации, промышленности, административного управления у нас до сих пор нет.

Украинцы руководители, организаторы масс оказались полными банкротами перед своими подчиненными, которых они обманули, будучи сами обманутыми".

Присутствовавшие немецкие представители якобы благодарили ЯРЕМЕНКО за единственное слышанное ими правдивое выступление и обещали стенографическую запись его немедленно отослать в Ровно.

В декабре 1942 гола близкий ДОЛЕНКО и его ставленник — профессор ВЕТУХОВ (начальник земельного управления) по делам службы ездил в Киев. По-видимому, информации, привезенные им о положении украинских дел, имели крайне неприглядный вид. Однажды по этому поводу ДОЛЕНКО высказывался так:

"...Немцы на Украине ничему не научились. Если события в Африке, Франции и на Восточном фронте ничему не научат, то провалятся они так, как провалились в 1918 году, а у нас будут чубы трещать".

Особо следует сказать о церковной политике "Громадского комитета".

Политика националистической группы ДОЛЕНКО в церкви направлена была на то, чтобы сделать церковь автокефальной (самостоятельной украинской) и, прежде всего, независимой от московской патриархии.

На заседании комиссии, созданной для руководства националистов церковью, ДОЛЕНКО определил эту политику в таком виде:

"...В отличие от 1922—1924 гг. теперь на Украине должна существовать единая церковь, автокефальная, исходя из принципа не территориально-национального, а территориально-государственного. Украина — государство, в котором есть украинская автокефальная церковь, независимо от того, на каком языке совершается богослужение. Не следует допускать церковного разъединения, антагонизма и внутрицерковной борьбы. Верховную власть и инициативу надо взять в свои руки".

Осуществляя такую церковную политику, националисты в качестве главы украинско-автокефальной церкви наметили бывш. министра исповедания петлюровского правительства — профессора ОГИЕНКО, высвяченного варшавским митрополитом Дионисием в епископы.

ОГИЕНКО, под именем епископа Иллариона, управляет в настоящее время Холмской епархией.

Оккупанты резко отрицательно отнеслись к кандидатуре ОГИЕНКО, считая его как шовиниста для себя неприемлемым.

Впоследствии националистическая группа ДОЛЕНКО с одобрением приняла в качестве главы церкви, выдвинутого на этот пост оккупантами в качестве администратора, епископа Поликарпа СИКОРСКОГО, а управляющего харьковской и полтавской епархиями митрополита Феофила БУЛДОВСКОГО понудила признать автокефалию украинской церкви и подчиниться этому администратору.

Существовавший вначале полулегально, а потом нелегально "Громадский комитет" являлся руководящим штабом всей украинской общественно-политической жизни г. Харькова, многие свои мероприятия проводил через легально существующее общество "Просвита" и организованный ею дом "Национальной культуры".

"ПРОСВИТА"

"Просвита" возникла как широкая организация украинской националистической общественности, положив в основу своей деятельности традиции когда-то существовавшей "Просвиты" на Украине.

В "Просвите" объединились украинские националисты разного направления, политические концепции которых сводились к созданию "Самостоятельной Украины".

После ухода в подполье "Громадского комитета" "Просвита" восприняла на себя все легальные функции этого комитета.

Количественно "Просвита" быстро разрослась. За короткий промежуток времени общее количество членов достигло до 600 человек. Были открыты районные "Просвиты", также быстро обраставшие националистическим активом.

Непосредственными организаторами "Просвиты" являлись: ДУБРОВСКИЙ и СОЛОВЕЙ.

Активными членами "Просвиты" являлись:

1. ДУБРОВСКИЙ В. В. — председатель рады "Просвиты".
2. ПОПОВ А. И. — зам. председателя рады, непосредственный руководитель "Просвиты", взявший в свои руки все дело народного образования.
3. СОЛОВЕЙ Д. Ф.— активный член рады, казначей, заведующий просвитянским издательством.
4. СОЛОВЕЙ Оксана — дочь предыдущего, секретарь "Просвиты".
5. САПИЦКАЯ Зоя Алексеевна — зам. председателя рады.
6. ГАРМАШ — зав. торгового отдела.
7. СОСНОВЫЙ — агроном, зав. экономического отдела.
8. МИЩЕНКО Михаил Никитович — врач, зав. отделом здравоохранения.
9. ВИТЯЗЬ — директор агрономической школы.
10. ЗУБАРЬ Петр Иванович — руководитель эвакуации просвитян.
11. ХОЛОДНЯК — учитель, референт отдела образова-

ния городской управы, помощник А. И. ПОПОВА по делам образования.

12. ЯЩЕНКО — учитель, директор школы, помощник ПОПОВА по делам образования.

13. ЗАЙЦЕВ Дмитрий Варфоломеевич — работник народного образования городской управы, методист.

14. РЯБЧЕНКО — руководила выездами на село в феврале 1942 года.

15. НЕДУЖА — член "Спілки українських жінок".

16. ВАСЬКИВСКИЙ — священник автокефальной церкви, переносивший просвитянскую идеологию на церковную почву.

17. ЕЗЕРСКИЙ Александр — священник автокефальной церкви.

18. КОВТУН — специалист по кооперативным делам.

19. КРАВЧЕНКО — непременный участник концертов, устраиваемых "Просвитой", бандурист.

20. РЯБОКОНЬ — зам. председателя украинского научного товарищества.

21. ДИДЖЕНКО — профессор, зав. отделом высшей школы при "Просвите".

22. ТРИПОЛЬСКИЙ — секретарь "Просвиты".

23. БАКАЛО Иван Иванович — учитель, член рады и правления кооператива "Просвиты".

24. ДРЫГА Петр Петрович — зав. отделом народного образования городской управы, непосредственный исполнитель всех указаний ПОПОВА.

25. АЛЧЕВСКАЯ Наталья Николаевна — секретарь "Просвиты".

"Просвита", преследуя задачи национального объединения украинцев и стремясь влиять на всю общественно-политическую жизнь, проводила свою работу через различные комиссии и кружки. Существовали комиссии: школьная, финансово-хозяйственная, издательская, научно-философская, историческая, правовая, церковно-богословская, кооперативная, социального обеспечения, промышленно-индустриальная, искусства.

Кроме того, при "Просвите" существовали организации украинской молодежи и организация женщин-украинок.

Деятельность "Просвиты" в целом и каждой комиссии в отдельности находилась под непосредственным руководством ДОЛЕНКО и его ближайших помощников профессора ДУБРОВСКОГО, профессора ПОПОВА, САПИЦКОЙ, профессора СОЛОВЕЙ, профессора ПОРАЙ-КОШИЦ и др.

Этим путем, независимо от осуществления такого административного органа, как городская управа, "Просвита" влияла на все стороны городской общественной жизни.

ДОЛЕНКО завел такой порядок, что после каждого заседания председатель комиссии обязан был являться к нему для информации и утверждения решений, принятых комиссией.

Руководителем школьной комиссии был профессор ПОПОВ, секретарем ИЩЕНКО И. О. — учитель, директор одной из школ. Комиссия подбирала и размещала проверенные кадры для школ и органов школьного управления.

Правовой комиссией руководил ДУБРОВСКИЙ. Эта комиссия давала юридические советы, особенно крестьянам, по земельным вопросам. Она же разрабатывала проекты будущих постановлений законодательного характера и нормы судопроизводства.

Церковно-богословская комиссия координировала работу Епархиального управления с работой "Просвиты", информировалась о церковной жизни и вырабатывала желательные для проведения мероприятия. На работу Епархиального управления эта комиссия влияла через ПОТИЕНКО и ВАСЬКОВСКОГО. Председателем комиссии был ВАСЬКОВСКИЙ, секретарем ЧЕРВИНСКИЙ, членами — ПОТИЕНКО, ПОПОВ, ГАРМАШ, ЕЗЕРСКИЙ, ЛЕБЕДИНСКИЙ и другие.

Председателем комиссии социального обеспечения была САПИЦКАЯ З. А. Основная работа комиссии состояла в выявлении семей репрессированных органами Советской власти, материальной помощи им и устройстве на работу.

Большая работа проводилась с молодежью. Кроме шко-

лы — курсов, где занятия закончились летом и откуда почти все учащиеся перешли в агрономическую школу, молодежь принимала активное участие в организации разных лекций, празднеств, читок и т. п. На рождество прошлого года молодежь ходила с рождественской звездой, под руководством профессора БЛОХИНА Ю., который активно участвовал в работе "Просвиты".

Организацией женщин-украинок руководила НЕДУЖАЯ (научный работник). "Женщины-украинки" помогали в организации празднеств, разыскивали семьи репрессированных, которые нуждались в помощи, и т. п.

Вопросами торговли и коммерческих предприятий ведал ТИЩЕНКО. Председателем т-ва купцов был ГАРМАШ, официально выступавший с докладами от имени купцов как устно, так и в газете.

Руководителем издательской комиссии был профессор СОЛОВЕЙ. Эта комиссия владела издательством "Украинская книжка" и пыталась влиять с позиций "Просвиты" на газету "Нова Украина".

Вначале попытки издательской комиссии взять под свое влияние украинскую газету "Нова Украина", издававшуюся в Харькове, не достигли желаемых результатов.

Редактор газеты ЦАРИННИК (бывш. сотрудник газеты "Соц. Харьковщина") контакта с ДОЛЕНКО и "Просвитой" не поддерживал. Со своей стороны ДОЛЕНКО резко критиковал содержание и форму статей "Нової України". Заявлял, что "в газетах пишут те же самые борзописцы, которые писали в советских газетах, по содержанию та же самая аллилуевщина, те же самые обороты речи и схема агитационных статей".

На заседании издательской комиссии ДОЛЕНКО ставил вопрос об оздоровлении аппарата редакции, необходимости взять в руки ЦАРИННИКА или сместить его.

Впоследствии удалось повлиять на ЦАРИННИКА, и редакция обратилась в "Просвиту", согласовав этот вопрос с немцами, с просьбой, чтобы "Просвита" выделила авторов для освещения в газете разных сторон жизни.

В профашистской газете "Нова Україна" активно сотрудничали Аркадий ЛЮБЧЕНКО, Анатоль ГАК, ВЕРЕТНИЧЕНКО (Веретенченко. — *В. С.*) Алексей, ЗАПОРОЖЧЕНКО, ЩЕРБИНА, ВАРАВВА, ОГЛОБЛИН и другие, писавшие стихи и фельетоны ярко антисоветского характера.

Из них ОГЛОБЛИН и ВАРАВВА были членами "Просвиты".

Через "Просвиту" ДОЛЕНКО послал составленный им летом 1942 года протест против бомбардировки г. Харькова якобы английскими самолетами. Протест был адресован на имя РУЗВЕЛЬТА и ЧЕРЧИЛЛЯ, который подписали все националисты, группировавшиеся вокруг ДОЛЕНКО. Ему же принадлежит и инициатива составления и передачи приветственных адресов немецкому командованию по случаю годовщины войны. Вручали эти адреса ДУБРОВСКИЙ, митрополит ФЕОФИЛ, поп КРИВОМАЗ, СЛИПЧЕНКО и БАГАЛИЙ О.

Для поднятия политического престижа украинской общественности ДОЛЕНКО выхлопотал разрешение на поездку делегации в Германию. Когда определилось, что в числе делегатов поедет ДУБРОВСКИЙ, ДОЛЕНКО составил тезисы для возможных его выступлений в Берлине и для подачи меморандума Гитлеру, если для этого представится удобный случай.

Следует отметить, что находившиеся в Харькове активные ОУНовцы, прибывшие из западных областей Украины, КОНИК и КРАВЧУК пытались в "Просвите" взять под свое политическое влияние "организацию молодежи". Одно время в роли такого "руководителя" успешно подвизался КРАВЧУК, но потом неожиданно исчез.

ОУНовец КОНИК — бывший петлюровец, появился в Харькове вместе с немецкими войсками, сам родом из Западной Украины, приобрел некоторое количество сторонников ОУН (семья НЕДУЖИХ и др.).

На собраниях "Просвиты" КОНИК выступал с программными установками ОУН и предлагал записываться присутствующим в эту организацию.

КОНИК и КРАВЧУК резко критиковали политическую

деятельность ДОЛЕНКО и всей его группы, определяя их как людей без государственных перспектив и горизонтов, хуторянско-просвитянского направления.

Из членов "Просвиты" были близки к ОУНовцам СЛИПЧЕНКО, НЕДУЖИЙ, его жена НЕДУЖАЯ, КРИВЕНКО, КОНОНЕНКО, ВИТЯЗЬ, ЛЕБЕДИНСКИЙ.

После арестов во Львове и Киеве, а также ареста немцами всей семьи НЕДУЖИХ в Харькове ОУНовцы свою работу свернули и принимали активное участие в деятельности "Просвиты".

На основании всех этих материалов, характеризующих деятельность украинской националистической группы, можно сделать вывод, что группа ДОЛЕНКО поглотила и возглавила, в основном, все украинские националистические элементы г. Харькова.

Зам. народного комиссара внутренних дел УССР
комиссар государственной безопасности (САВЧЕНКО)
12 мая 1943 г. № 387/СН
г. Калач Воронежской обл.
Отп. 2 экз.
Экз. № 1 в адрес,
экз. № 2 в дело.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 227. — Арк. 121.

Спецдонесення наркома держбезпеки УРСР С. Савченка про діяльність українських націоналістів у східних областях України 24 травня 1943 року

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

О деятельности ОУН на территории восточных областей Украины

Ряд источников и захваченных нами документов свидетельствуют о том, что, несмотря на массовые репрессии, проведенные немцами среди оуновцев и, в частности, среди сторонников БАНДЕРЫ, последние не только не свернули своей работы, а наоборот, уйдя в подполье, значительно усилили ее.

Установлено, что ОУН распространила свою деятельность по всей оккупированной территории Украины. Во все области УССР ОУН направляет своих эмиссаров, создает подпольные организации, центры и легионы, закладывает склады оружия, боеприпасов и типографии; готовит необходимые кадры для вооруженной борьбы.

Новым характерным в тактике ОУН в настоящее время является отказ от активных выступлений против немцев с целью сохранения кадров и собирания сил, способных в удобный момент с оружием в руках выступить и против немцев, и против большевиков за создание "Самостоятельной Украины".

Заслуживает особого внимания также то обстоятельство, что в деле создания "Самостоятельной Украины" оуновцы возлагают большие надежды на активную помощь Англии, не заинтересованной в существовании Советской власти на Украине.

О деятельности ОУН в восточных областях Украины известно, что в ряде пунктов Киевской, Житомирской, Полтавской, Запорожской, Кировоградской, Днепропетровской, Сумской, Харьковской, Одесской и др. областей оуновцы заложили свои подпольные организации, руководимые националистами — нелегалами, прибывшими из западных областей Украины.

В отчетном докладе гестапо г. Харькова за декабрь 1942 года, захваченном нами, сообщалось: "Действия украинских националистов усилились, об этом сообщают со всех сторон. Их лозунг "Свобода без Советов и без немцев" сейчас у многих на языке".

Еще до этого в докладе того же гестапо г. Харькова за сентябрь 1942 года указывалось:

"В начале сентября 1942 года в Харькове были обнаружены манифесты объединения ОУН — БАНДЕРА. Они были изданы областным отделом ОУН восточных украинских областей. Речь идет о 4-х манифестах..." Об усилении деятельности ОУН в восточных областях Украины заслуживает внимания доклад прибывшего из Кировоградской

области в феврале 1943 года и задержанного нами оуновца КРЕЙТЕРА, который сообщил:

"Со слов КУБЛЕНКО, прибывшего из западных областей УССР для закладывания нелегальных оуновских организаций линии БАНДЕРЫ, известно, что центр ОУН находится в Кракове. По структуре ОУН существуют так называемые подцентры, которые непосредственно подчиняются центру. Такие подцентры находятся в г.г. Киеве, Днепропетровске, Одессе. В Кировограде оуновскую организацию возглавлял редактор местной газеты МОЗГОВОЙ. В Кировоградской области существуют так называемые периферийные оуновские организации. Организация имеется в м. Бобринец Кировоградской области, которую возглавлял ТКАЧЕНКО Артем. Аналогичная организация существует в с. Аджамка того же района Кировоградской области, у руководства которой находился РАКИТСКИЙ. Такие же организации ОУН заложены в м. Новоукраинка и М. Виска Кировоградской области, Умань Киевской области, Первомайск и Голованевск Одесской области.

В октябре 1942 года я лично в с. Песчаный Брод видел номер нелегальной газеты под названием "За соборну Украину". Нелегальная типография, печатающая эту газету, находилась в м. Новоукраинка, но затем, по каким-то соображениям, была перенесена в Кировоград, а впоследствии в Бобринец. Я видел большое количество нелегальной литературы, доставлявшейся в с. Песчаный Брод, среди которой были брошюры: "Холодный Яр", автором которой являлся Юрий ГОРЛИС-ГОРСКИЙ, и "Аве-констриктор" — яркая антисоветская брошюра, направленная на дискредитацию вождя партии. Обе они изданы в 1941 году во Львове".

В этом отношении интересны и показания арестованного нами в г. Харькове украинского националиста БАЙДЫ, а именно:

"Организации украинских националистов, в особенности бандеровцы, для организации националистической работы и подготовки населения к созданию "Самостоятельной Украины" разослали массу своих представителей не только в города Украины, но даже в села и хутора. Эти представители имели непосредственную связь с местными руководителями, вместе с ними организовывали националистическую работу и, безусловно, непосредственно поддерживали связь с руководящим центром.

Бандеровский центр ранее находился во Львове, затем переехал в Киев, а сейчас в связи с массовыми репрессиями украинских националистов со стороны немцев переехал якобы в Польшу.

В июле 1942 года в Харьков приезжал видный член бандеровского руководящего центра по имени Степан. Осенью того же года в Харьков приезжали эмиссары бандеровского центра Зина, Оксана и Степан. Мне известно также, что в 1942 году в Харьков приехали 4 бандеровских эмиссара, арестованные в августе 1942 г. немцами. Один из них, по фамилии КНЫШ, служил в одном из районных бургомистратов, другой, по имени Михайло, инженер, прежде был начальником личной охраны БАНДЕРЫ. Когда немцы искали бежавшего ПОРЦИНСКОГО, на его квартире был арестован еще один бандеровец из Львова. Имени и фамилии его я не знаю. Ходил он в немецкой форме и работал в гестапо".

Показания БАЙДЫ перекрываются материалами агента гестапо СОЛОГУБА, разрабатывавшего харьковскую группу бандеровцев и, в частности, упоминаемых выше Михаила и ПОРЦИНСКОГО Романа. Украинские националисты, особенно бандеровцы, обманутые немцами, при помощи которых они мечтали создать "Самостоятельную Украину", предвидя неизбежное поражение Германии в войне, питают надежду осуществить идею "Самостоятельной Украины" путем вооруженного восстания при активном содействии Англии.

По всей оккупированной территории Украины оуновцы нелегально ведут усиленную подготовку по организации так называемой украинской армии, создают украинские легионы, запасы оружия, добывая последнее через лиц, внедренных ими в ряды украинской полиции.

Начальник гестапо г. Харькова в своем докладе за декабрь 1942 года, отмечая наличие среди украинских националистов проанглийских настроений, указывал:

"...Высказывания националистов об исходе войны, вызванные в результате антигерманской агитации, преследуют мысль о том, что Англия и Америка будут одинаково довольны как поражением большевизма, так и поражением национал-социализма и после победы над тем и другим даруют Украине свободу".

Интересные данные по этому вопросу приводит в своем докладе и вышеуказанный КРЕЙТЕР:

"...В отношении подготовки кадров КУБЛЕНКО говорил, что основные резервы у них находятся в Западной Украине, которые полностью обучены военному делу. Структура их армии будет построена по типу петлюровской — сотни, курени, атаманы и т. д. Как считает КУБЛЕНКО, имеющиеся в Западной Украине резервы недостаточны, в связи с чем они занимаются подготовкой кадров в восточных областях Украины. В рассказах КУБЛЕНКО проскальзывало, что некоторыми запасами оружия они уже располагают, черпая их через своих людей, внедренных в украинскую полицию".

"...В последующих встречах и беседах, касаясь вооружения будущей украинской армии для борьбы за создание "Самостоятельной Украины", КУБЛЕНКО говорил, что основной базой для получения вооружения и боеприпасов явится Англия, которая доставит все это на Украину через Турцию и Румынию. Причем КУБЛЕНКО заявил, что в Лондоне находится украинское правительство, которое ведет переговоры с англичанами по вопросу существования ОУН и оказания ей надлежащей помощи. На вопрос, как же будет, если победителем в этой войне окажется Советский Союз, который находится в союзе с Англией, КУБЛЕНКО ответил, что несмотря на дружеские отношения Советского Союза с Англией, последняя обеспечит выполнение своих обязательств перед украинским правительством. Тем более, как подчеркивал КУБЛЕНКО, само английское правительство не заинтересовано в существовании Советской власти на Украине".

Об ориентации украинских националистов на Англию

заслуживают также внимания показания арестованного нами в г. Харькове украинского националиста БАЙДЫ, который показал:

"Что касается международнополитической ориентации фракций ОУН, то мельниковцы целиком связали себя с германским фашизмом, однако в целях "перестраховки" пытались завязать отношения с Англией, Италией, посылая туда своих представителей. Эмиссары мельниковцев посылались также во все балканские страны (Болгарию, Румынию, Венгрию и даже в Грецию и Югославию). Бандеровцы также рассылают своих представителей за границу, причем с Англией заигрывают более интенсивно, чем мельниковцы.

Бандеровцы стремятся завязать хорошие отношения с Англией и другими европейскими странами с тем, чтобы уже сейчас подготовить общественное мнение к будущей мирной конференции".

Материалы КРЕЙТЕРА и БАЙДЫ находят свое подтверждение в донесениях агента гестапо СОЛОГУБА, разрабатывавшего харьковскую группу бандеровцев. СОЛОГУБ сообщал в гестапо:

"...Степан" (бандеровец-галичанин) говорил мне, что когда немцы разобьют большевиков и сами ослабнут, тогда англичане, которые сберегли свою силу, начнут бить немцев и к этому времени мы должны быть готовы, чтобы взять власть в свои руки. С Англией имеется про это договоренность. Турция тогда тоже выступит на стороне Англии, чтобы уничтожить "вызволителей" — немцев".

Поворот политики оуновцев в сторону Англии пользуется популярностью в тех кругах украинской националистической общественности и кулачества, которые разочаровались в немцах — "вызволителях", настроены против них, но и Советской власти на Украине тоже не желают.

Прибывший к нам из тыла противника ТКАЧЕНКО показал, что в Сталинской области УССР среди крестьян и, главным образом, кулачества распространены проанглийские настроения.

Выше мы указывали, что основная тактическая линия

бандеровцев в настоящее время состоит в том, чтобы вести выжидательную политику, не выступать активно против немцев, с целью сбережения кадров, копить силы для предстоящей вооруженной борьбы за "Самостоятельную Украину", при помощи Англии, с обессилевшими в войне армиями СССР или Германии, в зависимости от того, кто победит.

Бандеровец КУБЛЕНКО в беседах с КРЕЙТЕРОМ неоднократно подчеркивал, что:

"...Активные действия против немцев на данном этапе немыслимы, ибо связаны с большими потерями руководящих кадров ОУН. Лучше всего в настоящее время свою работу перенести исключительно в подполье и тем самым сохранить свои кадры для предстоящей вооруженной борьбы. Основная задача ОУН сейчас заключается в том, чтобы вести выжидательную политику до окончания войны между Советским Союзом и Германией и активно выступить только тогда, когда армии СССР и Германии будут обескровлены".

Арестованный украинский националист БАЙДА по этому поводу показал, что, по мнению бандеровцев:

"Самостоятельная Украинская Республика" должна быть создана только тактическими действиями украинского народа, использовав в этом немцев, как освободителей Украины от большевиков. Необходима немедленная организация украинской армии, способной вести войну с Советским Союзом, а после полного истощения Германии стать на защиту своих границ. Украинский народ надо поднять на активную борьбу как с Советской властью, так и с немцами".

Придерживаясь этой тактики, бандеровцы, в целях завоевания доверия у немцев, принимают активное участие в борьбе с партизанами, в охране тыла германской армии, стремясь проникнуть во все общественные и административные органы, созданные немцами на оккупированной территории УССР. Следует также указать, что из материалов, которыми мы располагаем, видно, что оуновцы ведут свою работу среди украинцев, вывезенных на работу в Германию.

КРЕЙТЕР по этому вопросу сообщил следующее: "...В

беседе с КУБЛЕНКО я несколько раз затрагивал вопрос о том, как реагирует центр ОУН в отношении вывоза украинского населения в Германию и, в частности, молодежи. КУБЛЕНКО мне отвечал, что этот вопрос ими учтен и молодежь, вывозимая на работу в Германию, будет и там продолжать проводить работу в интересах украинских националистов".

У нас имеются показания бежавшего из Германии военнопленного красноармейца МАЛОВИК, работавшего в Лейпциге на заводе "Адлер Верке", свидетельствующие о проводимой украинскими националистами активной работе среди военнопленных украинцев, вывезенных в Германию.

МАЛОВИК показал, что украинские националисты создают в лагерях военнопленных подпольные повстанческие группы. Эти группы имеются во многих украинских лагерях в Лейпциге, связаны между собой и возглавляются националистами, именующими себя представителями "украинского правительства". Кроме того, повстанческие группы поддерживают связь с подпольными организациями французских лагерей.

Основная задача подпольных групп, заложенных украинскими националистами в лагерях военнопленных, будет заключаться в том, чтобы в нужный момент поднять вооруженное восстание против немцев.

МАЛОВИК не знает, к какому политическому течению принадлежат украинские националисты, ведущие подпольную работу среди военнопленных в Германии, но из установок, даваемых представителями вышеуказанного "украинского правительства" (против немцев не выступать, организовываться, накапливать силы), можно заключить, что эта работа проводится бандеровцами.

Независимо от оуновцев, в Германии, как известно, ведет националистическую работу группа бывш. гетмана СКОРОПАДСКОГО.

СКОРОПАДСКИЙ, которого немцы держат в "запасе", при их помощи активизирует свою деятельность.

Упоминаемый выше арестованный украинский национа-

лист БАЙДА показал, что летом 1942 года СКОРОПАДСКИЙ обратился с демагогическим воззванием к украинскому народу, предлагая полностью поддержать немцев и "не повторять ошибок 1917 года, когда провозглашение независимости Украины было проведено несвоевременно".

Оуновцы обеих фракций чрезвычайно озабочены возобновлением активности СКОРОПАДСКОГО и особенно тем, что немцы напечатали его воззвание в Берлине и сами распространили на Украине.

По мнению оуновцев, СКОРОПАДСКИЙ окончательно скомпрометированная политическая фигура, и если он снова окажется гетманом, то приведет Украину к полной катастрофе.

Бандеровцы считают появление СКОРОПАДСКОГО на Украине совершенно недопустимым и готовы физически его уничтожить.

Небезынтересно отметить, что арестованный БАЙДА в своих показаниях сообщает о связях СКОРОПАДСКОГО с англичанами. Из разговоров с оуновцами из состава харьковской группы БАЙДЕ стало известно, что "агенты СКОРОПАДСКОГО, по-видимому, по поручению немцев вели переговоры с английскими политическими деятелями в Лондоне о будущей Украине". Чем эти переговоры закончились, БАЙДА не знает.

Народный комиссар
государственной безопасности УССР
комиссар государственной безопасности (САВЧЕНКО)
24 мая 1943 г.
№ 434/СН г. Калач

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 227, — Арк. 22—34.

Звернення головної команди УПА до росіян в Україні
Червень 1943 року

РУССКИЕ!

Две империалистические войны жестоко ударили по русскому народу. Первая — 1914 г, и 1921 г. — подкопала идеологию старой царской России, которая основывалась на имериалистическом господстве русского народа над другими народами, и вторая — 1941 г. нанесла смертельный удар коммунизму, который Ленин положил в основание современной России. Обе идеологии не выдержали пробы жизни, потому что они были по своей сути империалистичны, они были основанием порабощения других народов.

До часа, пока народы, входящие в состав империи, были слабо национально развиты, эти идеологии могли существовать как цементирующая сила империи, но с моментом пробуждения народов к собственной национальной жизни они оказались престарелыми и должны отойти в историю.

Сегодня русский народ очутился на перекрестье дорог. Куда идти? Где искать решения национального вопроса? Вернуться ли к форме старой царской России? Невозможно! Колеса истории не повернуть обратно. Поддержать ли обанкротившийся коммунизм? Тоже не приведет ни к чему! В массах идея коммунизма умерла. Нужно искать новой развязки национального вопроса. Эта развязка лежит в борьбе с империализмом, в перестройке Востока Европы и Азии на новых справедливых началах национальных государств на своей этнографической территории. Только дружеское гармонийное сожительство самостоятельных государств прекратит империалистическое кровопролитие и создаст условия мирного экономического прогресса. Только в таких условиях возможно возрождение русского национального духом государства.

Все империалистические попытки разобьются о скалу сопротивления соседних народов, привлекут другие империализмы на русскую этнографическую территорию и окончатся такой кровавой бойней, какую мы сейчас переживаем.

Борьба русских должна идти под лозунгом, общим для всех порабощенных империализмами народов: "Свобода народам — свобода человеку!", "За самостоятельные национальные государства Европы и Азии".

Русский народ сейчас порабощен урядом коммунизма не

хуже других народов. Большевистским имериализмом он ввергнут в кровавую расправу, в которой гибнут миллионы. Спрашивается — во имя чего? Во имя порабощения других народов. Принесет ли это ему мир впоследствии? Нет, это принесет еще более жертв. Надо сконстатировать еще раз, что не в империалистической войне выход, а в борьбе против чужих и своих империалистов, не в порабощении других народов, а в восстановлении своего национального государства на русской этнографической территории.

Русские в Украине!

У вас есть возможность войти в соглашение с украинским народом и начать борьбу против империалистического гитлеризма и большевизма, за национальное русское государство.

Борьбу за освобождение уже подняла Украинская Повстанческая Армия! Входите в связь в УПА, вступайте с оружием в руках в ее ряды. Организуйте русские национальные военные отряды при УПА.

Русские, мобилизованные германцами! Переходите с оружием в руках в наши национальные отряды при УПА.

Поднимайте общую борьбу против общих врагов!

ДА ЗДРАВСТВУЕТ САМОСТОЯТЕЛЬНОЕ РУССКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО!

ДА ЗДРАВСТВУЕТ САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ УКРАИНА!

ДА ЗДРАВСТВУЮТ САМОСТОЯТЕЛЬНЫЕ ГОСУДАРСТВА НАРОДОВ ЕВРОПЫ И АЗИИ!

Ставка, июнь 1943 г.

Главная Команда
Украинской Повстанческой Армии

Листовка УПА.
Молодь України. — 1992. — 15 вересня.

Розвідувальне зведення Українського штабу партизанського руху про поширення українського націоналістичного руху на Житомирську та Київську області

20 липня 1943 року

РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ СВОДКА

Украинского штаба партизанского движения

№ 64 По состоянию на 19.7.43 г.

Карта: 1:200.000

В последнее время отмечается стремление украинских националистов распространить свое влияние на население Житомирской и Киевской областей. В первых числах июня сотня бандеровцев под командованием Волка и Верешака под видом советских партизан направилась в район Житомира и Киева для связи с подпольными националистическими организациями в Белоцерковском, Бердичевском, Лугинском и Вчерайшенском районах. В Бердичевском районе украинским националистическим движением руководит редактор местной газеты Семенюк. В Житомирской области руководителем националистов является атаман Яндигадыб (прізвище, очевидно, перекручене. — *В. С.*), работающий в данное время заведующим райпотребсоюза в одном из районов Житомирской области.

В феврале 1943 г. центром было дано указание националистам, согласно которому при переходе Красной Армии на правый берег Днепра националисты должны уничтожить советский актив и уйти в подполье, а затем поднять восстание, свергнуть Советскую власть на Украине и создать "самостийную Украину".

Начальник Украинского штаба
партизанского движения
комиссар государственной безопасности
Т. СТРОКАЧ

20 июля 1943 г.
№ 006188, гор. Москва

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 22. — Спр. 41. — Арк. 60.

Донесення керівника одного з більшовицьких партизанських загонів Андреєва начальнику УШПР Т. Строкачу про пересування відділів УПА в районах Київської області

18 вересня 1943 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается Совершенно секретно
Шифровка вх. №9003
Поступила в шифротделение 18 сентября 1943 г. 15 час. 10 мин.
Расшифр.
20 сентября 21 час 00 мин.
Из р/с 404
Начальнику Украинского штаба партизанского движения
Тов. Строкач
Последнее время националисты пытаются перейти восточную Украину, особенно по дороге Житомир. Посылают крупные карательные отряды. Задача уничтожать партизан. На Киев прошел отряд численностью 170—200 чел., вооружение: 9 ручных пулеметов, 44 автомата, остальные винтовки.
Крупный отряд националистов форсировал реку Тетерев.
18.09.43 г.

№85	Андреев.
Расшифровал	Брянцев
Отп. 5 экз.	Экз. №1 тов. Хрущеву
Экз. №2	Экз. №2 тов. Коротченко
	Экз. №3 тов. Строкач
	Экз. №4 тов. Сологору
	Экз. №5 тов. 7-й отдел

Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1341. — Арк. 219.

Донесення керівників одного із з'єднань більшовицьких партизанів начальнику УШПР Т. Строкачу про передислокацію відділу УПА під командуванням Железняка в Київську область 28 вересня 1943 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается Совершенно секретно
Шифровка вх. №9570
Поступила в шифротделение 28 сентября 1943 г.
14 час. 20 мин.

Расшифр. 28 сентября 20 час. 30 мин.
Из р/с 401
Начальнику Украинского штаба партизанского движения
Тов. Строкач
Сообщаем для сведения.
По данным нашей разведки штаб украинских националистов из района Колки направил 21-го сентября район Белой Церкви—Голосиевские леса группу националистов 300 чел. под командованием Железняка.
Группа вооружена 3 станковыми пулеметами "Максим", одним ПТР, много русских и немецких автоматов, остальные винтовки.
Группе поставлена задача — приближением фронта уйти в подполье, затем активизироваться и, оставшись в тылу Красной Армии, рвать железнодорожные мосты, подрывать эшелоны и парализовать коммуникации.
28.9.43 г. Федоров, Солоид.
Расшифровал Кобылко.
Отп. 4 экз. Экз. №1 тов. Хрущеву Экз. №3 тов. Строкач
Экз. №2 тов. Коротченко Экз. №4 7-й отдел.
Подл.
Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригіналю Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1341. — Арк. 242.
На документі є помітка Т. Строкача від 9 жовтня 1943 року: "Доложено т. Хрущеву".

Звіт ОУН про рейд відділів УПА на східну Україну навесні—влітку 1943 року Вересень 1943 року

РЕЙД ПЕРШОГО ВІДДІЛУ НА СХІД

Дня 13.V.1943 р. відмаршерував відділ в напрямку на Схід. Від старої границі Польща—СССР команда відділу рішила йти законспіровано, а подекуди навіть під маркою червоних партизан. Границю перейшли 29 на 30. V.43 р. Дуже цікаво було побачити людей по той бік кордону, які говорили з нами, але на щиру мову не було змоги, через кон-

спірацію. А так хотілося заговорити по-своєму, дати свою літературу, що несли з собою. По очах людей ми бачили, що вони в ніякому разі не вважали нас за красних. На це вказувала наша поведінка (червоні граблять) і зовнішній вигляд. Зрештою, від людей ми довідалися, що ще за два тижні перед нашим приходом, ходили тут чутки, що будуть іти бандерівці із заходу в ці терени. Конспірації придержувалися тому, щоб завчасу не стягнути на себе увагу червоних. Усім нам здавалося, що чим дальше на схід, тим більше червоних партизан і тим вони страшніші. Пізніше це показалось зовсім противно. Під час нашого маршу довший час ми не зустрічали по дорозі червоних. Вже в с. Бондарівці Смілянського району зустріли банду, яка грабила селян. Дальше зустрічали вже частіше, більші отряди, а в лісах ушомирських біля с. Санторка зустріли вже більший відділ красних, де вони мали свій лагер. В лісах чоповицьких відділ установився і звідси почав свої дії. Відділ ішов, а табором кільканадцять підвід. Перед шосою і залізницею Житомир—Коростень рішили зліквідувати табор, щоб затерти за собою сліди, і непомітно без табору перейти ті дороги. Коні забрали з собою, і майно нав'ючили на коні. Це тому так зробили, бо червоні почали нас переслідувати, за нами слідити. Також, як пізніше ми довідались, що німці й мадяри робили на нас засідки біля с. Санторка Корост. району. Вже без табору незамітно пройшов наш відділ чоповицькі ліси, звідти в малинські. Звідти робили випади в Базарський, Коростенський і Потіївський райони. Перший відділ мав завдання розпізнати терен, вести розвідку про червоних партизан, розвідку по селах. Пізнавати людей, з'єднувати симпатиків, які чинно могли б в праці помогти відділові, ліквідувати сексотів, ліквідувати заявкову сітку красних. Нищити сепаратори в молочарнях, шкодити німецькій адміністрації. Відділ провадив свою працю послідовно і з успіхом.

З другим відділом, що прибув, зустрілись 29.VII.43 р. і з'єднались силами, подались за річку Тетерів в більші ліси. В день злуки відділів, німці стягнули багато сили з заходу

проти нас з думкою, що це наш напрям рейду. На місце призначення прийшов відділ без одного вистрілу. На місці почали тиху, але послідовну працю між населенням. Щодня відділ відвідував два, а то й три села за харчами, а при тім ширили наші кличі, нашу ідею. Населення всюди стрічало нас прихильно і в усьому помагало. Загально люди звали нас бандерівцями, менше повстанцями, але ніколи партизанами. До нашого приходу в ці терени крутилися в цих лісах малі більшовицькі отряди, та коли ми прийшли в ті ліси, то в короткому часі всі вони подалися дальше на північ. Проте час до часу попадали до нас "ребята" по одному. По кількох. Від них здобували ми відомості про їхні сили і розположення і також придбали трохи зброї. Між іншим, попав до нас якось охотник з кр. партизанки, вбивник от. Соколовського, старий партизан 17—18 рр. Поніс належну кару.

Комісари красних партизан давали інструкції своїм ребятам, що з бандерівцями не треба воювати, а спільно бити ворога — німців. А потім, казали, — ми з ними погодимося. Однак наші повстанці знали одне — бити ворога на кожному кроці. В цей спосіб довели до того, що коли самі красні отряди зустрічалися з собою, то дуже часто стріляли одні других і втікали, а трупів залишали на полі бою. Була окрема інструкція у красних, що при зустрічі з бандерівцями, "стріляй і давай да-та-та (удірай)".

Рейд пройшов з великим успіхом. Відділ перебував в селах днями, скликав мітінги, голосячи наші кличі, нашу ідею (за що боремося, взиваючи населення до співпраці з УПА, до боротьби з окупантами, причому зголошувалися добровольці до УПА. В с. Татарновичах, Корост. район, в неділю відділ заняв село, частиною відділу обезпечився, а решта пішла в церкву на Богослуження. По Богослуженні виховник відділу виголосив під церквою революційну промову до народу, при чому слухачі плакали зворушені. Окремими рейдами другий, а за ним третій відділи подалися в Коростишівський — Андрушівський та Фастовський райони. По дорозі розбили кілька більшовицьких отрядів, здобули під-

води, барахло, трохи амуніції і зброї, причому красні мали втрати в людях. Лише в одному нічному бою біля с. Заблоцька Корост. району забито два лейтенанти і три бійці. Знову в одному бою забито там усім відомого підривщика лейтенанта Гречова, за котрим німаки вже довший час пошукували, бо робив їм багато шкоди на залізницях підривною роботою.

В цих усіх боях відділ утратив одного вбитого повстанця, один ранений.

В коростишевських лісах оба відділи об'єднались. Частина відділу зійшлася в призначені терени до праці, решта пішла в рейд на північ, опісля на захід. По дорозі, забрали з собою трохи добровольців в УПА з села Вишевичі Радомишльського району. Ще в інших селах цього району були готові молоді хлопці іти в повстанці, та в той час не можна було їх забрати, через те, що були обсаджені німаками і мадярами — молотити збіжжя.

В нашій праці між населенням цих сіл шкодили нам своєю брехливою пропагандою місцеві комуністи і партизани, що трималися в цих лісах. В одному нічному бою з червоними в радомишльському лісі біля с. Вишневичі відділ УПА розбив більший отряд красних, здобуваючи: табір з барахлом, трохи амуніції і кілька крісів.

Хлопці з цього села пішли з нами і тепер чуються задоволені, щасливі. Кажуть, що як прийдуть з нами тепер в їх село і товариші побачать їх живими і зі зброєю, то за ними багато піде їх однодумців з їхнього села і інших поблизьких сіл.

У повороті на захід рейд біля села Катеринівка Ємільчинського району, мав два нічні бої з червоними, причому відділ поніс втрату одного повстанця. Ворожі втрати: трьох убитих бачили, решту не віднайдено з причини ночі. Здобули: 5 підвід, трохи амуніції, фінка і два кріси. Дальше по дорозі случалися лише дрібні сутички з червоними. По переправі річки Случ вирішили ми маршерувати більше днем, бо це прикордонна полоса, яка найбільше засмічена ворожим елементом, найбільш скомунізована, що далося

скоро відчути. При вході в село Красилівку, Городницького району, зустрівся відділ з червоними, що поводилися в селі, як в себе вдома. Побачивши нас, почали "ребята удірать" хто куди. Мабуть, були упереджені про наш прихід. Частина відділу пішла в погоню за втікаючими партизанами. У висліді забито трьох партизан і двох зловлено живими. Лише відділ подався за село в сторону лісу, як з лісу показалася ворожа розстрільна в наступі в нашу сторону. Відділ зайняв відповідні становища, щоб гідно привітати "ребят". Коли красні підійшли на відповідну віддаль, наші хлопці дарнули вогонь і рушили в наступ, і так бравурно наступали, що ворог не мав навіть змоги розложитись на становищах. В цім бою найкраще написався незаступний чотовий Левадний, що навіть вже досить тяжко ранений в ногу командував вперед. Також Арсен (татарин), що своїм кулеметом побив ворожих гранатометчиків, здобув гранатомет з мінами і пішов в дальший наступ.

Красні панічно утікали в ліс, залишаючи на полі бою 12 трупів, 5-х зловлено живими. Здобуто: 1 гранатомета з мінами, 1 скоростріл, 6 десятизарядок, 4 кріси, 2 пістолі. Власні втрати: 1 вбитий, 3 ранені. Дальше до кордону зайшов відділ без пригод.

Один повстанець, Махно, під час засідки в с. Меленях попав живий в руки поліції. В тюрмі витримав усі тортури по-геройськи, нічого не зрадив, крив собі з німців. Про це говорили його співв'язні.

РЕЙД ДРУГОГО ВІДДІЛУ.

Скрізь, кудою ми проїжджали, роздавали населенню літературу, говорили. Співали наші революційні пісні, так що про нас німці добре знали і через те ми кожного дня мали бої (майже всі успішні).

Першого дня нашого рейду ми розбили дві автомашини на асфальті (шосе Рівне—Київ) між Корцем з Гощою. Добуто один кріс, пістолю, брезент з автомашини. Того дня перед вечором налетіли три літаки з Рівного, які мали за завдання бомбити нас. Вислід їхньої атаки такий: спалено дві клуні і одну хату, наших втрат жодних.

Першим постоєм в дорозі було с. Камінка Житомирської області. Ми розквартирувалися в селі в колгоспному саду. Того дня ми мали три бої. Перший, як входили в село. Це був бій з червною бандою. Добуто одну підводу, втрат жодних.

Другий бій рівно ж з червоною бандою. Їхні сили 12 чоловік, вбито 11 бандитів, а один утік. Добуто 5 ППШ (пістолет-пулімьот Дьогтярова і 6 крісів та амуніції. Втрат власних не було.

Третій бій був о годині 4-ій по обіді і тривав годину часу. Вислід бою:

У ворога було вбитих понад 15 осіб. Докладно трудно сказати. Навіть тяжко це сказати, хто це був, чи більшовики, чи німці. Були одягнені в цивільний одяг (є міркування, що це були німці-ловецькі протипартизанські частини). Слідуючого дня бою не було. Слідуючий бій був під Майхарівкою, де німці (жандармерія з фольксдойчами два рази наступали. Ворога відбито. Наш один ранений, у ворога двох ранених. Бій у лісі біля Янушевич, 15 км. від Житомира. Добуто: 1 кріс мадярський і багато амуніції. Втрат жодних. Ворога було 44 мадяри, 1 мадяра ранено, забрано в полон та зліквідовано.

В с. Слободище зліквідовано голову фольксдойчера (на бажання місцевого населення, яке доказало нам про нього, забрано у нього пістоля). Той день був днем нашого маршу в степовій полосі. Тому, щоб безпечно переїхати коло Бердичева у віддалі 10 км. командир видав наказ питатись у населення, скільки кілометрів до Бердичева, та що будем наступати на Бердичів. Сексоти місцеві повідомили німаків, і вони приготовили оборону Бердичева, за той час ми могли зовсім спокійно їхати.

З Андрушівки вислали німаки 20 чоловік поліції перетяти нам дорогу до Котельні. В Котельні був півгодинний бій, вислід: трьох убитих у ворога, одного забрано в полон. Вбитий один наш. Добуто: 3 кріси, 1 фінку та грузову машину.

Бій з мадярами на станції Степок. Не добуто нічого, бо мадяри відступили, втрат наших не було. Бій з мадярами

коло с. Гребівки. Не добуто нічого, мадяри відступили. Втрат власних не було. Бій коло Коростишева, добуто: 3 кріси — вбито одного німака та зловлено 1 поліцая в полон. Засідка на автомашини (на шосі Радомишль—Кочерово). Добуто: ЕМК-і (машинову пістолю) пиво та інші харчеві продукти. Вбито одного німака та дві жінки фольксдойчерки з Київа.

Бій з німаками коло с. Устинівка (...)ровицького району Житомирської області. Ворога було 130 чоловік — всі в наступі. Склад ворожої частини такий: 15 жандармів — 20 українців шуцманів — решта вишкільна сотня фольксдойчерів. Вбитих у ворога 83, в тому числі 6, яких забрано в полон і зліквідовано. Між убитими був гаутман жандармерії. Добуто: 5 кулеметів, понад 60 крісів, 15 пістолів та дві машинові пістолі, багато амуніції. Це був бій, який завершив всі наші побіди на Сході. Могутнє "Слава" (...) "Тура" та страшний крик, получений з кулеметним та крісовим огнем, виграв бій. У нас тільки двох легко ранених. Сотня заправлена в боях виказала свою бравуру та бойову вартість.

ПОЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ПРО РЕЙД ВІДДІЛІВ УПА НА СХІД

Перший рейд відділів УПА на Схід, що розпочався в кінці травня і тривав до половини вересня ц. р. зробив величезний вплив на зріст політичної державницької думки серед українців Сходу. Скріпив у них віру у власні сили і став початком творення Української збройної Сили на Сході, чим відкрив нові шляхи боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу.

Він був дуже вчасним, бо та підпільна революційна праця, яку переводила ОУН на Сході, потребувала підкріплення реальною збройною силою. Особливо це має значення в тих східних теренах, де активно ділає більшовицька партизанка, бо не тільки населення цих теренів, але навіть деякі друзі з ОУН бачили, що далі саме підпільна робота не дасть добрих наслідків і скільки б вони не говорили про боротьбу за Самостійну Соборну Українську Державу, то населення не матиме віри у власні сили, коли попід вікна-

ми ходять озброєні більшовицькі партизани. Творення місцевих боївок до рейду йшло дуже мляво, бо це було нове. З приходом відділів УПА енергічніше почали діяти місцеві теренові боївки, дуже швидко зросли в силі.

Отже, рейд відділів УПА на Схід закріпив збройною силою ту працю, яку перевели ОУН на Сході за останні два роки, дав до неї реальний підклад і накреслив нові шляхи боротьби. Від цього рейду боротьба за Самостійну Соборну Українську Державу на Сході пішла шляхом творення власної збройної сили — теренових відділів Української Повстанчої Армії. Причому практика останніх місяців праці показала, що східні українці більше надаються до збройної повстанчої акції, ніж до підпільної революційної праці.

Населення східних земель дуже радо зустрічало відділи УПА. Особливо старша генерація української інтелігенції і селянства. Вони пережили невдачу минулих визвольних змагань і вже були зневірились, але тепер, коли вони побачили знову відділи Української Армії, повні віри в перемогу, в них появились сльози радості і віри у воскресення України. Були випадки, коли старші селяни виходили з іконами зустрічати відділи УПА і благословляли на святе діло.

Селянська молодь, яка раніш з недовір'ям ставилася до українського підпільного руху і була засліплена совітською силою, коли побачила відділи УПА, добре озброєні, зорганізовані і дисципліновані, як регулярне військо, змінила своє ставлення і було багато випадків, коли молоді хлопці добровільно зголошувались до УПА. З приходом відділів УПА молодь перестала орієнтуватись на більшовицьку партизанку, бо побачила свою українську збройну силу. В одному селі сільські хлопці в розмові між собою сказали: "Тепер уже більшовицькі партизани не в моді, тепер уже є наші українські партизани".

Рейд УПА вплинув не тільки на сільське населення. Але навіть на місто, яке раніш навіть не хотіло слухати про самостійницький рух. На міських вулицях і базарах без кінця розповідають легенди про успіхи бандерівців. Отже, міська нехіть і байдужість до українського визвольного ру-

ху зрушені. На міське змосковщене населення дуже великий вплив зробили летючки на російській мові зі зверненням до русскіх, народів Кавказу, Сходу і Сибіру. Після цього навіть багато русскіх до УПА ставляться прихильно. Зате поява відділів УПА на Сході викликала загальний стан пригноблення і жаху серед фольксдойчів і поляків.

Сутички відділів УПА з місцевою поліцією зробили пригноблююче враження на поліцію. Багато поліцаїв дезертирували з поліції, а решта дуже неохоче вступає в бій з УПА. В м. Андрушівка в час похоронів поліцаїв, що згинули в бою з відділом УПА, шеф поліції — українець сказав так: "Поліцаї, яких хоронимо, — це жертви нерівного бою, бо повстанців є більше, і вони краще озброєні".

Бої відділів УПА з відділами більшовицької партизанки мали велике позитивне значення, бо УПА завжди виходила переможцем із цього бою, майже без втрат. Це дуже пригнобило і обеззброїло більшовицьку місцеву пропаганду.

Повстанчий рух на Сході є одиноко правильним засобом боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу, тепер за німецької дійсності і при приході більшовиків.

Отже, бажаним є якнайбільше висилати відділів УПА на Схід, а це оплатиться, бо Схід скоро дасть свої могутні збройні відділи, які осягнуть велику мету — УССД.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф.3833. — Оп. 1. — Спр. 3а. — Арк. 12—14.

Оунівський звіт про підпільну діяльність на теренах Наддніпрянщини

Після 20 серпня 1943 року

II. Східні Українські Землі.

Дніпропетровськ:

Дня 20.VIII відбулася у заводі Петровського тайна нарада німців, що стоять близько промислу. В дискусії на тему відношення українського робітництва до німців брав голос секретар шефа чорної металургії Півдня Росії фон Заац, що колись жив в Україні та знає відносини і заявляв, що

коли при приході німців було за ними 90—95% робітництва, то тепер хто зна чи буде 10—15%. Причина — німецька поведінка. Відношення вже ніяк не виправиться. Насправді відношення до робітників дещо покращало, але нічим не вплинуло на настрої.

13.VIII. проходила реєстрація на роботу молоді річників 1926—1927 і то не на біржі праці, а прямо в районах поліції. Реєстрація, як звичайно, непевна. Багато молоді ухилилось від реєстрації чи виїзду. Значна частина виїхала — процентово більше, чим старша молодь при попередніх реєстраціях.

Кількакратно переведені проби широкого розповсюдження наших листівок дали дуже добрі висліди. Показалося, що, нпр., розкинення по заводах зараз відбилося відгомоном по селах і навпаки. Великі заінтересування викликали такі акції між робітництвом. Показалось, що дуже багато людей ще про нас взагалі не чуло. Масово зустрічались факти, що звертались до студентів, вчителів і т. п. з проханням пояснити прочитане.

Загальне ставлення до більшовиків від зими 42/43 року сильно змінилось. Коли тоді значна частина населення радо їх ожидала, так тепер жде їх зо страхом. Сильно прийнялись за цей час плоди німецької пропаганди: народ боїться приходу НКВД, мобілізації в армію. Попри те, маси бажали б остатись на місцях, яка влада не була, то надзвичайно вороже ставиться до поступування німців на Донбасі (примусова евакуація).

Настрої між поліцією погані. Німецькі прислужники щораз більше чують слабість окупантів та оглядаються за можливістю спасіння. Щораз частіше чується голоси про те, що треба піти в УПА.

Німці систематично евакуюють цивільних німців.

25.VIII. на терені міста появився чоловік, що намовляє українців іти в армію Власова.

Комуністична пропаганда слаба. Тільки усне поширювання чуток про совітські успіхи на фронті.

Село: Настрої без змін. Закінчено жнива. Німці на трудодні не дали нічого взагалі. Лиш тим, де старости умудрилися, розділено денно 1—1,5 клг. за літній трудодень. А то під'їжджають німці машинами і забирають все, що на току.

Люди умудряються немилосердно красти. Старости та завгоспи крадуть самі найбільше та дозволяють назагал другим. Подають менші норми врожаю з гектара замість 18—20% подають 10—12. В цей спосіб не раз заосмотрюються в хліб назагал так, що голоду не треба ожидати.

Свідомість у звітових гебітах є. Люди назагал чули про нашу справу й симпатизують. Зате активність слаба. Комуністичного елементу мінімально.

До "коників" місцевого гебіткомісара належать теж справи т. зв. пропагандистів. Він потворив такий уряд по всіх районах та думає добитись особливих успіхів у настроях. Вони пояснюють людям біжучі справи гол. політичного характеру. Між іншим говорять про ОУН, чим роблять нам пропаганду.

В серпні 1943 р. висаджено в звітовому терені цілий ряд парашутистів. Їх німці в більшій частині вибили. Були між ними й жінки. В одній сутичці з парашутистами втратили німці 20 чоловік.

В останніх днях 8.8.1943 р. на селах Верхнєдніпровського гебіту посипались кари на тих, що їх діти не поїхали в Німеччину, — по 2.000 карб., на старосту села 3.000 крб. і на ціле село 10.000 крб.

18.8 на станції Верхнєдніпровськ розстрілено поліцая-українця, що випускав молодь, що їхала на роботи, з вагонів.

Загально революційні настрої населення зросли. З пропаганди треба дати щось нового, із дій Української Повстанчої Армії. Це голос часу.

ВПАЛИ В БОРОТЬБІ

І. Черник (псевдо) родом з Сокальщини, де працював серед юнацтва. Прийшов на СУЗ в місяці травні 1943 р. Уроджений в 1924 р., середня освіта, надрайований організаційний. Згинув серед таких обставин:

Дня 28.7.43 р. вечором с. п. Черник ішов селом Глодоси, Хмелівського району, Кіровоградської області, в організа-

ційних справах. В колгоспі "Партизан" стрінув його поліцай глодоського участка Таран і візвав підняти руки, зміряючи вінтовку у с. п. Черника. С. п. Черник з піднятими руками був впроваджений на станицю. На станиці був черговим ст. поліцай Гросул. Цей по перевіренні документів запитав, що міститься у торбині задержаного. Не отримавши відповіді, Гросул взяв переглянути портфель (в портфелі була література, документи). В цьому моменті почав задержаний стріляти. Знялася стрілянина, під час якої важко ранено с. п. Черника в живіт, розбито пістоль (від пострілу зігнулось дуло пістоля), був ранений легко Гросул. Коли затихла стрілянина, поліція втікла, зчинивши тривогу. Коли прибули заалармовані поліцаї, окружили станицю і завели розмову з раненим. Ранений подав, що він націоналіст, є сам, пістоль в нього розбитий. Тоді поліція увійшла до кімнати. Візвано лікаря і жандармерію з Хмельового. Лікар ствердив смертельне поранення —вийшли кішки — та наложив перев'язку. З Хмельового прибуло два жандарми і шуцмани автомашиною. Почався допит; майстер жандармерії питав про генералів. Ранений відповідав, лежачи на долівці спочатку через переводчика, а потім почав сам говорити по-німецьки. Подав по своїм документам фамілію "Смирний, українець в Одесі, робив в Миколаєві". Під час дальшого допиту подав, що він націоналіст і почав закидати німцям їх грабіжницьку політику. Жандарм цим помітно розсердився, виняв пістоль і добив раненого трьома пострілами в груди — ранений потягнувся, зірвалась пов'язка. Вийшли кішки. Жандарм наказав закопати і від'їхав до Хмельового. С. п. Черник закопаний на цвинтарі в Глодосах. Забито його в годині 1-й ночі, 29.VII.1943 р.

2. Гриць Боженко, пс. Милий, родом зі Стрийщини, музика-барабанщик, робив в Олександрії, Кіровоградська область, в театрі при оркестрі. Малий ростом, брунет. Перейшов в підпілля в листопаді 1942 р. За відомостями, які вдалося зібрати, згинув 28.I.1943 р. в Кіровограді, застрілений з нагана, перед тим убив двох жандармів, або двох

шуцманів. Відомості про дату і убивство жандармів не перевірено, певне, що загинув, бо не вернув з поїздки і немає відомостей, чи сидить в терені. Говорив я з ним останньо десь в половині січня 1943 р. Віз повний чемодан літератури. Пригадував с. п. Грицеві про обов'язки і відповідальність зразкового ОУН, усвідомляв, що з німцями жде нас революціонерів боротьба безоглядна, крівава, коли нас зловлять, не помилують, тому мусимо бути приготовані на тортури, допити, щоб не зрадити тайн. С. п. Гриць заявив, я живим не здамся. Не сподівався я, що це наша остання розмова, і що так скоро прийдеться с. п. Грицеві додержати своїх слів. Коли не вернув в означений час, пригадалася мені лише остання розмова і слова "Живим не здамся". Так, живим не здався. Про це говорять його знайомі з Олександрії, Кірова, про це знає ворожа поліція і жандармерія, про це тямимо ми, його друзі. Згинув, виконуючи дуже важну ролю. Згинув, як вояк революції. Про його не забудемо — хто з друзів має деякі відомості про його, знимки і т. п. — подати.

3. Шостак Льонгін, Кривий Олекса, Дейдей — поліцаї з Новоукраїнки, Кіровоградської області. Кривий — начальник рай. поліції, Шостак — заступник, Дейдей — інструктор. Кривий родом з Кригова к. Галино СУЗ, уроджений 1910 р., середня освіта, учасник похідної групи, ройовий. Шостак родом з Плетеного Ташлика, к. Кіровограда, неповна вища освіта (драм. Інститут), здається, 1920 р. народження, батько репресований, Дейдей (Іван) родом з ЗУЗ, жив в Саноці на еміграції, уроджений 1916 р. середня освіта. Учасник похідної групи. Всі три арештовані в серпні 1942 р. в Н. Українці під замітом самостійницької роботи. При обшуках знайдено обтяжуючі матеріали (Кривий, Шостак). Дейдей в час арешту втікав, був пострілений коло уха фольксдойчом Міллєром. Міллєра Кривий устроїв на роботу в поліції. Всі три суджені в Кірові в місяці грудні і засуджені на кару смерті. Під час слідства держалися всі, нікого не вспали. За непровіреними інформаціями були розстрілені 30.II.1943 р. Один шуцман СС подав, що Кривого розстрі-

ляно перед батальйоном поліції, як зрадника Німеччини — про Шостака і Дейдея не говорив. Були відомості, що цих трьох вивезено в лагеря коло Миколаєва, але там їх не віднайдено. Найвпевніше всіх тьрох розстріляли в Кірово, можливо, в лагері Терново Багно Компаніївського району.

4. Леснаковський — уроджений на СУЗ, начальник поліції в Рівному Кіровоградської області, симпатик ОУН, згинув в місяці серпні 1942 р., зарізаний більшовицькими партизанами в с. Бежброві, район Рівне. Похоронений на кладовищі в Рівному, к. Кірова.

5. В Новоархангельську Кіровоградської області на кладовищі є похоронений націоналіст, що втонув під час купелі в Синюсі, літом 1942 р. Їхав з чотою або сотнею зв'язківців-розвідчиків українців, що мали спеціальне завдання. Про цю подію знають мешканці Н. Архангельська.

6. Націоналіст Попів і Гель арештовані в осені 1942 р. в Первомайську померли правдоподібно на тиф в Кіровограді.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 3а. — Арк. 14, 15.

Оунівське повідомлення про події в південних районах Житомирщини восени 1943 року **Жовтень 1943 року**

Звіт з Андрушівщини

В склад округи входять 4 райони: Андрушівський, Попелянський, Вчорайшанський, Ружинський.

В південній частині, а відтак в цілій окрузі, ще з початком весни місцевими силами створено перший повстанський відділ. За короткий час група перевела ряд погромів німецьких вислужників, вбивств сексотів та комуністів. Рівночасно переведено ряд пропагандивних акцій, як виголошування промов під час храмових празників, організування мітингів, розкидування летючок. Від початку створення груп відбулося 6 більших боїв з більшовицькими партизанами, завжди з корисним для нас вислідом та 2 сутички з німецькою поліцією, теж без втрат в людях.

Годі не висловити подію супроти витривалости та життєвої бодрости десятка друзів, що, залишені без жодної опіки, без ніяких політичних відправ та інструкцій, вели роботу. В цілій окрузі в час жнив доконано знищення 25 молотів по колгоспах, що дуже задовольнило людей та прихилило до нашого руху як оборонця народних справ. Большевицькі партизани у багатьох випадках наслідують нас, виконуючи підпали машин.

В терені діють невеличкі большевицькі підривні групи, які часто виконують підривання залізничних шляхів, спричиняючи поважні залізничні катастрофи.

В терені занотовано около 10 випадків, коли німецьке командування діяло під маркою партизан. Замордували кількох наших членів, залишаючи їх тіла в лісі.

Поминувши труднощі, наша праця, завдяки боївкам і групам УПА, як теж дотогочасна праця наших друзів, зросла і закріпилася в терені. Постійна боротьба виховувала ряд місцевих провідників та справжніх бойовиків, українських вояків.

Жовтень 1943.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 130. — Арк. 32.

Звіт підпільника ОУН про події на східноукраїнських землях восени 1943 року **Осінь 1943 року**

ОГЛЯД

суспільно-політичних подій на СУЗ від половини вересня по 10 жовтня 1943 року

Коли більшовики заняли Харків, події військового характеру стали посуватися в скорому темпі.

Перший удар пішов на Донбас. Від 1 до 10 вересня большевики заняли цілий Донбас. Німці, відступаючи, знищили всі хати, заводи й великі доми. Напр., у Сталіно зруйновано театр і кіно ім. Шевченка та цілу лінію (головну вулицю Сталіно). Народ майже не евакуювався. Евакуювалися лише ті, що служили німцям, тобто зрадники українського народу. Всі наші люди, які рекрутувались з робітництва і селянства, осталися на місці. Большевики скорим темпом пішли до Дні-

пра. На правому березі настали тривожні настрої. Причиною тривоги є те, що люди бояться насильної німецької евакуації, підпалів і руйнувань.

Не можна сказати, що люди були вдоволені наближенням большевиків. Большевиків всі бояться, але ще більше бояться німців. До приходу большевиків маса ставиться реально і знає, що тікати немає куди. Я бачив евакуйованих, що переправлялися через міст в Дніпропетровську. З них 60% були поліцаї і їхні родини, а решта урядовці управ, директори радгоспів та всяких установ, себто ті, що їм добре жилось. Німецька пропаганда, говорячи про евакуацію, згадала, що на відтинку однієї армії перепровадилось через Дніпро 13 000 підвод, 60 000 населення, понад 110 000 корів та 100 000 овець. Це на відтинку тільки одної армії. А на Україні оперували три армії, отже, можна взяти приблизно, що з лівого боку німці евакуювали до 150 000 людей, 300 000 корів та 300 000 овець. Значить, що лівобережну Україну німці пограбували цілком. Чого не могли взяти — спалили. Коли ж люди повернули додому, хати їхні були зруйновані й пограбовані.

З Дніпропетровська я виїхав 24.IX.43 р. До того часу людей з міста німці вигнали, а Нижнєдніпровськ горів, підпалений з усіх боків. Всі мости на Дніпрі німці позривали. В Кременчузі большовики розбомбили міст, і через те багато німецьких машин, танків та поїздів залишилось червоним.

Евакуйовані німці рушають валками на Захід. Фольксдойчів висилають до ліцманшафту.

З кінця вересня фронт станув на Дніпрі, а від Запоріжжя продовжується суходолом до Мелітополя. В жовтні ситуація трохи устабілізувалась. Видний був лише сильний рух німецьких військ місцевого характеру. Жодних резервів німці не одержали, лише перекидали дивізіями, щоб латати фронт. Штаб південного відтинку фронту (Геересгрупе Зюд-Орельманшеф Майнштайн) станув в Кіровограді, а штаб тилу (Рікшвертіге Геересгебіт) в Умані. Головна дирекція залізниці з Києва і Дніпропетровська (Р.Ф.Д.) виїхали на Захід. Настрої серед німців невеселі. Вже ніхто не говорить про

виграш, хоча теж дуже мало говорять про програш. В загальному мовчать. Усі мають досить війни і навіть у пісні співають "лясе унс геїм інс Райх". Солдати стали дуже ввічливими до населення, беруть на поїзди і т. д. Рівночасно розказують багато жартів проти режиму.

Як же прийняв наступ большевиків український народ? Можна сказати, що досить пасивно. Українська маса мало розагітована, знищена війною і визволенням, обдурена різнокольоровою ворожою пропагандою, жде кінця війни. Масі цікаво, коли скінчиться війна. Велика ненависть до німців викликує вдоволення, що німці втікають. Назагал можна сказати, що наша маса інертна. Маса уявляє собі, що боротись за Україну повинна Західна Україна. Якщо "західняки" не виборять України, то не виборять її і вони — східняки.

Коли сьогодні большевики стоять на Дніпрі і небезпека дальшого походу большовиків грозить з кожним днем, коли виринає потреба організувати збройні відділи, щоб цілому народові станути до боротьби, то наша сільська чи міська інтелігенція заявляє: "Ми будемо евакуйовуватися до Галичини, бо лиш у Галичині можна ставити збройний спротив". Коли говоримо, що треба боротись на Східній Україні, що ми можемо боротись, але вони не хочуть. І так усюди — і в Холодноярщині, і в Чорному лісі, і в Криворіжчині, і у Миколаївщині. Маса думає, що хтось за неї буде боротись — УПА чи ОУН. Забувають, що УПА і ОУН — це нарід, це вони самі. Ми мусимо в пропаганді сказати народові, що УПА — це нарід, а не щось чуже чи там "западняцьке".

Тепер я бачу, що в нашій пропаганді щось бракує. Ми говоримо про власні сили, а нарід зрозумів, що цею силою є існуюча УПА, що її сили не слід було прибільшувати.

Коли сьогодні хочемо нагнати це, що ми втратили, мусимо розвинути на Правобережній Україні широку і сильну пропаганду та втягати цілий нарід до боротьби.

Мусимо скінчити з усіма тими хуторіянами-патріотами, бо вони нас доти держать, поки біля нас безпечно, поки ми служимо інформбюром та можемо їм уможливити переїзд на Захід. Коли ж ми кажемо боротись — їх уже немає, мо-

лодь зовсім інакша. Боротьба для неї принципом. Сьогодні ми опинились в правобережних хліборобських центрах. Із робітничих скупчень остався лише Миколаїв, Одеса і Кіровоград. Отже, коли ми зараз на селах, то треба йти до селян та їх агітувати. Показати їм це, що німці робили на лівому боці і що робитимуть тут.

Коли розглядати політичні настрої на Україні, то можна сказати, що комунізм впливу на маси майже не має. Большевиків ждуть лише ті, що їм під ними гарно жилося, себто партійці, активісти і т. др., і хоч большевики заняли вже половину України, не можна завважувати, щоб люди в якийсь спосіб реабілітувались в очах большевиків. Не можна теж завважити, що люди бояться з нами працювати лиш тому, що наближаються большевики. Слід сказати, що ті люди, що вже з нами є, підуть з нами скрізь та будуть іти з нами до кінця. Сміло можна твердити, що наближення большевиків не паралізує наших ідей чи нашої пропаганди й роботи. Навпаки, люди розумні й заагітовані заявляють ще більше за боротьбою проти большевиків.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 2. — Спр. 113. — Арк. 76—77.

З протоколу допиту Петра Марченка про діяльність націоналістичного підпілля на Полтавщині

20 жовтня 1943 року

ПРОТОКОЛ

допроса обвиняемого Марченко Петра Прокофьевича

от 20 октября 1943 года гор. Полтава

Вопрос: Из чего складывалась практическая деятельность "добродійного відділу"?

Ответ: Официально "добродійний відділ" занимался вопросами материального обеспечения нуждающегося населения, репрессированных органами Советской власти, инвалидов труда и войны. На самом деле это была организация украинских националистов, которая, прикрываясь вывеской "Красного Креста", проводила контрреволюционную националистическую пропаганду среди военнопленных украинцев и населения, обрабатывали и вербовали "надежные кадры" в подпольную организацию украинских националистов из числа интеллигенции. Мне лично неоднократно приходилось беседовать с Вьюн Галиной Ивановной, которая возглавляла "Красный Крест", Потульницкой — ее заместителем. В беседах Вьюн и Потульницкая высказывали явно националистические убеждения и считали, что необходимо вести борьбу на два фронта — против большевиков и против немцев за создание "самостоятельного украинского государства". Для борьбы нужны кадры и их необходимо привлечь в первую очередь на селе. Село это источник людей, хлеба и средств.

Весной в 1942 году в Полтаву приезжал представитель центрального управления "Красного Креста" из гор. Киева некий Дегтярь, который на официальном совещании, на котором и я лично присутствовал, давал такие инструктивные задания: "Мы должны направить в село наших делегатов для проведения организационной работы и сбора продуктов". При этом Дегтярь особенно обращал внимание присутствующих на то, что "наши делегаты должны через местную интеллигенцию распространять в массах идеи, что украинский народ в борьбе может надеяться только на себя. Для проведения этих мероприятий мы должны подобрать надежных людей". Присутствующий на этом совещании Багмет Андрей Евгеньевич, в прошлом учитель, в своем выступлении заявил о том, что для проведения националистической пропаганды среди населения нужны проверенные кадры из числа врачей, учителей, инженеров и других. После этого совещания послали на село доверенных людей. На село выезжали Потульницкая, Багмет, Дыгус и другие, фамилии которых сейчас не помню.

...Были созданы организации украинских националистов под видом "добродійних відділів" на некоторых предприятиях гор. Полтавы и районах Полтавской области. Точно сказать не могу, но такие организации были в Кременчуге, Хороле, Кобеляках.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 687. —Арк. 3, 7.

Звернення Головного командування УПА до радянських партизанів **Жовтень 1943 року**

Воля народам! Воля людині!

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ!

Ви покинули свої хати, залишили матерів, жінок та дітей і пішли в бій. Ліс і яр став вашим пристановищем, холод і голод — щоденним гостем, безконечні марші й несподівані бої — змістом життя.

Ставши на шлях боротьби з німецькими наїзниками, ви поступили правильно. Не можна мовчати й байдужо приглядатися до того, що діється в Україні та інших окупованих Німеччиною країнах. Грабіж, насильство і руйнування, нужда, голод і холод, знищені школи та всі культурні установи, наруги і знущання, потоптана воля, гідність і честь людини — ось які благодаті несуть німецькі гітлерівці. Боротися активно проти гітлерівських варварів — це великий і священний обов'язок кожної чесної людини.

Але, знищуючи існуюче лихо, треба думати про новий, кращий лад у майбутньому. Який же мав би бути новий лад, що прийде на зміну німецькій неволі? Чи ж на зміну гітлерівської "Нової Європи" мав би знову повернутися більшовицький СРСР?

Ні! Не за таку зміну ми боремось, не такого бажаємо собі ладу в Україні і в світі.

Бо ж кремлівські імперіялісти такі самі вороги народу, як і берлінські.

НКВД — не краще гестапо.

В більшовицьких колгоспах голодує селянин так само, як і в німецьких громгоспах.

Ні! Ми не забули ще голоду в 1933 році, ні Біломорського каналу, ні масових репресій в 1937 році.

Не хочемо їхати на каторжні роботи до Німеччини, ані на Сибір.

Не будемо гноїти німецьких, ані більшовицьких концтаборів і тюремних підвалин. Не віддамо останніх сил і поту для поширення воєнної промисловості ані берлінським, ані більшовицьким паліям війни.

Бачучи загрозу своєму життю, кремлівські "вожді" кличуть вас сьогодні захищати їх перед німцями. А хто ж, спитайте їх, в 1939 році заключив робітницьку спілку з тими ж самими німцями? Хто ділився з ними Польщею і Балтійськими державами? Хто забезпечив німецьку армію хлібом і пальним матеріалом? Хто допоміг таким чином поневолити народи Західної і Середньої Європи?

Схоплені несподівано за горло вчорашнім союзником Гітлером, пішли кремлівські "вожді" жебрати допомоги в аліянтських капіталістів і виконують сьогодні в їхніх воєнних планах ролю цепної собаки.

Розпочата берлінськими і московськими імперіялістами війна вступає у вирішальну фазу. Знищено мільйони вояцтва по обох сторонах фронту, виснажені й зруйновані господарчі тили. Криваві події війни мобілізують останні резерви людей і кидають їх на вірну загибель.

Лопнула славетна вісь Берлін — Рим, і німецькі загарбники в повній самотності наближаються до розвалу.

Кремлівські кати продовжують війну, бо цього потрібно аліянтам. Після перемоги над Німеччиною, роля їхня буде закінчена. Тоді теж буде припечатана доля кремлівських "вождів". Сьогодні вони ще потрібні аліянтським опікунам і за наказом опікунів вони покірно мобілізують на гарматне м'ясо останки людності.

Та в цей же час піднімається третя сила. Цілою Європою котиться грізна хвиля повстань поневолених народів.

На зміну кривавій імперіялістичній війні йде переможна хвиля національних революцій, яка розтрощить тюрми народів та змете з лиця землі німецьких і московських паліїв війни.

В дружній спілці з поневоленими народами Європи й Азії йде український народ. Вже довгий час веде завзяту боротьбу Українська Повстанча Армія за визволення українського народу, за побудову нового ладу в світі. В бойових загонах УПА борються національні відділи грузинів, вірмен, таджиків, азербайджанців, киргизів та інших народів Азії та Європи. Вони борються за знищення німецької й більшовицької тюрем, за побудову самостійних національних держав.

ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ!

Поширюйте свій фронт боротьби. Знищуючи німецьких загарбників, поверніть свою зброю також проти кремлівських катів та їхніх агентів.

Женіть геть від себе політруків і командирів, присланих з Москви!

Вступайте на прогресивний шлях великого майбутнього Єднайтеся з народами проти всіх катів і гнобителів — за щасливе майбутнє, за новий лад вільних народів у самостійних національних державах!

Творіть національні повстанчі армії. Хай кожен з вас шукає зв'язків із своїм народом та організує його до великої і священної боротьби за повне визволення, за щасливе, вільне життя.

Творім спільний фронт всіх поневолених народів. Дружним ударом розіб'ємо тюрми імперії і припиним розбійницьку війну та побудуємо надійний мир.

СМЕРТЬ ГІТЛЕРОВІ Й СТАЛІНОВІ!

СМЕРТЬ БЕРЛІНСЬКИМ І МОСКОВСЬКИМ ІМПЕРІЯЛІСТАМ!

ГЕТЬ ГІТЛЕРІВСЬКУ "НОВУ ЄВРОПУ" І БІЛЬШОВИЦЬКИЙ СРСР!

ХАЙ ЖИВЕ НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!

ХАЙ ЖИВУТЬ САМОСТІЙНІ НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ ВСІХ НАРОДІВ!

ХАЙ ЖИВЕ МИР І ДРУЖБА ВІЛЬНИХ НАРОДІВ!

Постій, жовтень 1943 р.
Головне командування Української Повстанчої Армії.

Листівка УПА.
Молодь України.—1992. — 15, 17 вересня.

Мартиролог оунівських підпільників на Криворіжжі під час гітлерівської окупації

Після 24 жовтня 1943 року

ДРУЗІ — ГЕРОЇ

1. ПЕТРО ВОРОН (прізвище невідоме).

Умер 1 липня 1943 р. біля села Знаменівка Новомосковського району. Працював переводчиком в Сімферополі (Крим). Опісля районовий організатор Н. Московського району (біля Дніпропетровська). Застрілив себе під час погоні німецьких запроданців-шуцманів, не бажаючи живим попасти в руки ворога. Родом з Галичини.

2. ЧОРНОЯРЕНКО (Шура, прізвище невідоме). Родом (з) Кам'янецького, мадяр. Ум(ер), серпень 1943 р. біля Криштафорова Солонянського району. Районовий Солонянського району, незломний працівник, підпіляк. Крицевий характер — впав від кулі шуцмана-запроданця.

Ой не легка дорога до волі,
Гей крізь бурю, грозу і туман,
В бій веде нас, голодних і голих
Районовий ОУН — отаман.

(Це про нього співають у пісні "Марш повстанців", або "Пісня про Чорнояренка". "Укр. перець", ч. 1).

3. ОЛЕСЬ-ЮРКО (Василь Гарада). Нар. 21. 8. 1918 (або 1917), Замочок, Жовківщина, Галичина.

Умер у вересні 1943 р., Кривий Ріг, Саксаганський рудник. Окружний провідник Криворіжжя, член обл. Проводу, бувший організатор і провідник Кам'янецького надрайону.

Член ОУН з 1935 р., друг Олесь-Юрко видержав по-геройськи два роки тюрми за Польщі, по розвалі тюрми знова стає до праці у большевицькому підпіллі як організатор Жовківської округи до нім.-більшовицької війни. Учасник II Вел(икого) Збору ОУН. Під час німецької окупації працював у місті Кам'янському біля Дніпропетровська як провідник і організатор цієї округи. Зимою 1943 р. перенесений у Кривий Ріг, ставить там організаційну роботу, повний енергії і завзяття. Впав від кулі гестапівського агента 9 вересня, в 6 год. ранку, 1943 року при розроблюванні планів визволення арештованих друзів.

Друг Олесь-Юрко — це взірець непохитного борця-революціонера, учитель і вихователь багатьох друзів-підпільників. Свої небуденні організаторські здібності і досвід 6-річ-

ного підпільного життя він посвятив для Великої Ідеї.

Пам'ять про Тебе, Друже Герою, ніколи не загине в умах друзів і учнів!

Розстріляні друзі в Кривому Розі на шахті Валявка в дні 24 жовтня 1943 р.

4. ГЛІБ-Ваня (прізвище невідоме).

Родом з Галичини, член Окр. Проводу ОУН на Криворіжжі, окр. секції СБ. Перед тим працював з наказу ОУН при батальйоні шуцманшафту на Донбасі, де блискучо виповняв своє завдання. Крицевий характер, точно і незначно сумлінний, працівник-організатор. При страшних тортурах у гестапівській тюрмі не зрадив ні словом організаційної тайни.

Гідний наслідник Данилишина, Легенди.

5. МОРОЗ (Костя Федорик).

Нар(одився) 1920 року в Дніпропетровській області (с. Піщелівка). Організатор Солонянського району, арештований, перебував у німецькій тюрмі, не зрадив орг. тайни. Після втечі з тюрми — організатор П'ятихатського і Божедарівського районів. Арештований вдруге в Колочевському (Кривий Ріг). Бойовий, відважний підпіляк-організатор.

6. ПИЛИП (Лукіян Крук), родом з Галичини, нар. 1921. Районовий провідник Широківського р-ну (Криворіжжя). Був провідник юнацтва в місті Нікополі. Згинув, не зрадивши орг. тайни.

Розстріляні інші друзі-націоналісти, як: ВЛАСЕНКО з Карнаватки, ЛЕОНІД КОСТЮК (Кривий Ріг), ІВАН ЖУТЬКО, ЮРЧИК і інші (Кривий Ріг). Про них немає докладніших відомостей.

7. ЧОРНОТА (Юрій Мадяр) — Кривий Ріг. Обласний на Криворіжжя. Пропав без вісти в вересні 1943 р.

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 100, 101.

Доповідна записка наркома внутрішніх справ УРСР Рясного секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку про викриття націоналістичної організації в Полтаві

26 жовтня 1943 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Секретарю ЦК КП(б)У тов. КОРОТЧЕНКО Д. С.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о вскрытой "Организации Украинских Националистов" в гор. Полтаве

Управлением НКВД по Полтавской области вскрыта и ликвидируется "Организация Украинских Националистов", проводившая активную работу в гор. Полтава и некоторых районах области.

Арестованы участники организации: Марченко Петр Прокофьевич, 1878 года рождения, врач, проживал в гор. Полтаве; Грига Степан Степанович, 1893 года рождения, в 1937 году был осужден за националистическую деятельность, житель гор. Полтавы; Гринченко Павел Васильевич, работал при оккупантах бухгалтером городской управы в гор. Полтаве.

Показаниями арестованных установлено, что в период оккупации гор. Полтавы в начале 1942 года украинским националистом Дейнеко, работавшим в то время начальником административного отдела городской управы, была создана подпольная организация украинских националистов. Националисты ставили своей задачей вовлечение новых участников в организацию, проведение националистической пропаганды среди украинского населения и военнопленных украинцев, а также внедряли идеи борьбы с большевиками, а позже и с немцами за создание "Самостоятельного украинского государства".

Вначале ОУН проводила националистическую работу легально, рассчитывая на обещанное немцами содействие в создании "Самостоятельной Украины". В последующем, когда немцами было арестовано несколько руководящих деятелей "ОУН" — Дейнеко, Берковский, Дыгус, националисты ушли в глубокое подполье, но своей деятельности не прекратили. Для конспирации ОУНовцы организовали филантропическое общество, т. н. "Украинский Красный Крест", где под видом чисто благотворительных задач в действительности находилось руководство "ОУН".

"Украинский Красный Крест" в гор. Полтава возглавляла

националистка Вьюн Галина, окончившая в свое время Харьковский коммерческий институт. Она же являлась заместителем руководителя организации Дейнеко в "ОУН" и ведала организационными вопросами.

Арестованный Марченко был принят на работу в "Красный Крест" Вьюн Галиной и в скором времени завербован в члены "ОУН" одним из руководителей организации — Багметом. Последний арестован Полтавским УНКГБ.

Марченко от организации было поручено: оказывать медицинскую помощь военнопленным украинцам, обрабатывать их в националистическом духе, добиваться быстрого их освобождения для последующего вовлечения в "ОУН".

В июле 1942 года немецкими властями "Красный Крест" был ликвидирован, и его функции перешли в "добродійний відділ" (благотворительное общество) при бургомистрате. Весь состав "Красного Креста" перешел на работу в это общество. "Добродійний відділ" официально выполнял работу по оказанию материальной помощи семьям репрессированных органами Советской власти, а по сути проводил активную подпольную националистическую работу и фактически являлся только внешним прикрытием для ОУНовцев. Арестованный ОУНовец Грига Степан получил от Дейнеко задание проводить вербовки в ОУН из числа националистических элементов. По его признанию, им было завербовано 7 человек. Из числа известных Григе членов "ОУН" некоторые бежали с немцами, другие нами устанавливаются для ареста, среди которых, по его показаниям, в настоящее время проживают в гор. Полтаве и районах области следующие лица: Вайденко К. П., 1893 года рождения, работал зав. топливным отделом Городской управы; Четверило Я. Е., 1895 года рождения. В 1937 году был осужден за националистическую деятельность; Поцегула в 1937 году был осужден на три года за контрреволюционную деятельность; Даниленко А. Л., раскулаченный, работал в Городской управе; Васильченко И. Е., при немцах был исполнителем в Городской управе; Шпигун И. И.— при оккупантах работал в торговой сети; Дергач — житель гор. Полтавы.

По показаниям арестованных, руководство деятельностью Полтавской организации "ОУН" исходило из Киева. Весной 1942 года из Киева приезжал представитель "ОУН" Дегтярь, который привез литературу и провел нелегальное совещание руководящего состава местной организации "ОУН", на котором присутствовали Дейнеко, Вьюн, Марченко и другие. На этом совещании уделялось внимание вопросу о расширении влияния "ОУН" на селе, создании там националистических организаций и активному вовлечению в организацию украинской интеллигенции. После совещания несколько ОУНовцев были посланы для организации работы в Опошнянский, Диканский, Н.-Санжарский и другие районы Полтавской области.

На основе этих следственных данных можно определить, что на территории Полтавской области существует глубокое националистическое подполье.

Направляю копии протоколов допроса Марченко и Григи.

Народный комиссар
внутренних дел УССР (РЯСНОЙ).

26 октября 1943 года.
№ 828а/СН гор. Харьков.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф 1. — Оп. 23. — Спр. 527. — Арк. 812.

Звіт ОУН про збройну сутичку групи українських повстанців у Голованівському районі Кіровоградської області 28 жовтня 1943 року

УПА В УМАНЩИНІ

Дня 14. X. 1943 р. ланка УПА (5 чоловік) Смішко, Тарас, Олівець, Ломовик, Граніт приїхали в село Семидуби Голованіського р-ну і, піднайшовши підводу, хотіли від'їхати до Голованівська. За порадою місцевого поліцая група постановила заночувати в селі. В міжчасі староста села, підозріваючи щось непевного, повідомив жандармерію. Тільки хлопці розмістились, приїхала машина з жандармами і поліцаями в силі понад 30 чоловік. Обступили хату і потому, провіривши

документи у повстанців в нім. формах, а і в цивільному, жандарми забрали всіх на машину і від'їхали до Голованівська. Ревізії особистої і в чемоданах не робили. В Голованівську при висіданні з машини двох повстанців кинули гранати на висідаючих жандармів і поліцаїв. Вибух гранат вбив одного поліцая, 11 поліцаїв, трьох німців і 2 повстанці поранено. 3 повстанців втікло, а двох ранених попались з нашою літературою в руки німців (Смішко і Олівець, або Ломовик, ще не стверджено). Від двох ранених німці нічого не довідалися, крім ствердження, що вони українські повстанці-революціонери. Мимо катувань хлопці мовчали. Цей факт став відомий в цілому районі. Геройство повстанців зворушило народ, заімпонувало німцям і комуністам. Звірські катування — виривання нігтів, різання пасів, їх не зломило. „Ми ішли визволяти Україну. Не знущайтеся над нашими трупами, народ помститься за нас. Ви думаєте, що як ми згинемо, то не буде української Армії? Ми згинемо, а українська Армія і українська Держава таки буде...".

Це їхні слова перед смертю, котрі після передавали народові поліцаї. Один більшовицький прихильник сказав: „Вони таки дійсні герої". Шеф СД Голованівська в Підвисокому сказав: „Мені не віриться, що це були націоналісти, а коли це дійсно так, то рівнож їх не знає світ".

Над убитим поліцаєм німець сказав, що він згинув від більшовицької руки, свідомо промовчав, що від руки укр. повстанця, щоб не робити УПА розголосу. Та народ знає про все.

28. X. 1943 р.

Копія. Машинопис.
ДАРО: Ф. Р-30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк. 79.

Інформаційний звіт ОУН про події на Кіровоградщині, Миколаївщині та Уманщині восени 1943 року

14 жовтня—1 листопада 1943 року

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗВІТ

Кіровоградщина 1. XI. 1943 р.

Зразу, що кидається в очі, замічається в поведінці німців,

в зарядженнях та настроях населення — це діяння партизан в минулому чи теперішньому — в цьому терені. Зараз більших акцій партизан не чути, дрібні випадки трапляються, одначе вони мають характер грабунків. На днях в районі Рівно роззброїли двох поліцаїв. Багато зараз випадків, що евакуйовані поліцаї грабують населення, в зв'язку з тим появилось спеціальне зарядження щодо евакуйованої поліції. Всі мусять зголошуватись на станції. Хто передержує поліцаїв, буде розстріляний. По районах гебітскомісари відбувають наради з старостами. В Рівному сказав гебітскомісар, що евакуйованих треба приймати, одначе з ними треба обережно, бо між ними багато ворожих елементів. По районних центрах та по зем. комендантах стоять козаки, добровільці або СС-и. Козаки дуже часто виступають в обороні населення. В Рівному був випадок, що козаки розброїли та побили поліцію і жандармерію та відмовили послуху своїому комендантові. Конфлікт поладнано мирно. Конфлікти поміж козаками і німцями частіші. Розказують, що в Кіровограді можна часто побачити сутички між козаками і німцями, передовсім поліцаями. Недавно в Кіровограді хтось вбив німецького вояка, роззброїв його і роздягнув. В зв'язку з тим 10. X. назріває наказ Гол. Ком. Нім. Армії — заборона ходити по вулицях від 18. год. до 6 ранку. Взято 100 заложників. Якщо не буде винуватця, заложників жде тюрма і концлагер. Цей наказ (...) дуже мало. Тут дуже багато війська та інших нім. частин. Сейчас виселяють одну частину міста (Ново-Миколаївку). Вся адміністрація охоплена зараз майже повністю русскими. Міський голова вже третій (сей час якийсь фольксдойч). В поліції тоже вся голота (дотеперішні інформації). Поза тим все нормально.

Настрої: Про нас майже зовсім не знають. Більшість настроєна по-більшовицьки. Бояться однак зближення фронту та евакуації. Живуть з дня на день. Страх перед німецькими репресіями більший, як в інших теренах. Одначе по селах дуже багато не поїхало в Германію. Про партизан говорять дуже багато, однак не завсігди говорять прихильно з огляду на грабунки населення. Сплетень повно: як звичайно. В ра-

зі примусової евакуації дуже багато обіцяє іти в ліси.

Концлагер в Терновій Балці вивезли на захід. Виїхали рівнож з Кіровограда деякі німецькі інституції, що не мають військового значення. (Відділ пропаганди та деякі фірми).

Поїзд їде лише на Знаменку. На Волинську нема сполучення і говорять, що в Кривому Розі червоні. Сюди на Знаменку іде дуже багато німецьких важких частин. Говорять, що будуть старатись за всяку ціну відтяти більшовиків за Дніпро. Тут уже почалась евакуація. Вивезли в'язнів, здається вивезли все СД, зараз виїжджають фольксдойчі. Поліцаї мають вже припоручено вивозити рідню. Треба в найближчому часі ожидати червоних.

Миколаївщина 14. X. 1943 р.

Тому два тижні лагер з Гречово перевезли кудись в Житомирщину. Оставили всього 50 чоловік, жидів яких зможуть в останній момент розстріляти. Арештовано дядина, в котрого був один наш чоловік на квартирі, жінку і дівчину збили. Агенти сидять на хаті.

Уманщина 30. X. 1943 р.

Діяльність УПА має серед мас великі симпатії, народ помагає, але самочинно не організовує відділів. Всіх лякає прихід більшовиків.

3. В Умані стоїть штаб 8-мої армії (непровірено).

4. В районі Христинівка по селах стоїть німецьке військо.

5. Евакуйованим з Полтави, що стояли в Бабинському районі, вказано як ціль дальшої дороги Житомир.

6. Поліцію Уманського гебіту стягають до Уманя.

7. В районі Бабанка проголошено добровільну евакуацію.

Копія. Машинопис.

ДАРО: Ф. Р-30. — Оп. 2. — Спр. 33. — Арк. 78.

Звернення крайового проводу революційної ОУН на осередніх і східних українських землях із закликом розбудовувати власну державу Без дати

Сучасна війна між московсько-большевицьким та німецько-гітлерівським імперіалізмами ведеться за володіння українськими землями як вихідними позиціями до панування у Східній, а навіть у цілій Європі. Вони стоять на позиціях колоніальної експлуатації українських земель та їх населення. Для тієї мети винищують українські сили, нищать національну культуру, нищать свідомість у масах, а українців масово вигублюють або вивозять поза межі України.

Комета революційного вогню розпанахала Україну. Вогнистим хвостом запалила відвічну стихію українського народу до боротьби з віковічним ворогом Москвою та визначення кордонів УССД.

Боротьба України з Москвою тягнеться відтоді, коли вперше московський медвідь виліз зі своїх снігів та наставив пазурі на нашу соняшну землю. Царі та кремлівський тиран Сталін розпинали, руйнували до решти Україну. Та життя однак не завмерло навіть під тим страшним гробовим каменем гніту і неволі.

Не забуваймо про наших голубчиків зі Сходу і заходу, про наші кривди в минулому, про тюрми, концтабори, терор. Різниці між ними немає.

Більшовики хочуть панувати в цілій Європі — Німеччина теж.
Більшовики завели спільну обробку землі — Німеччина теж.
Більшовики експлуатували багатства України—Німеччина теж.
Більшовики виголоднували населення — Німеччина теж.
Більшовики вивозили населення України — Німеччина теж.
Більшовики "визволили" Україну — Німеччина теж.

Москалі знищили нам найкращих людей: Калнишевського, Полуботка, Шевченка, Міхновського, Петлюру, Коновальця і тисячі других.

Сьогодні Київ знову занімів під брудним чоботом наїзника. Він жде на нові когорти юних борців, щоб спільним походом викинути ворога раз-назавжди з його мурів і з цілої України.

Старі кам'яні таблиці наших страшних часів повалені на землю, розтерті в порох. Нові щойно витісуються, щойно скроплюються потом нових творців і кров'ю ворогів. Нові часи принесли в життя свіжий розмах, а стара провідна верства перестала бути провідною в своїй психічній будові,

а її колись життєві традиції стали безцільним вибиванням викривленими закаблуками давно прогомонілого такту.

Нам потрібно романтики, але не романтики ясних зір, хвилястих обрисів неба та леготу травневих вечорів — нам потрібно потужної романтики, романтики св. Завойовника, батька Хмеля, гетьмана Мазепи. Бо для них батько був батеньком, мати — ненькою, війна — війнонькою і навіть вороги — воріженьками ("Їхав стрілець на війноньку, прощав свою дівчиноньку, прощай миленька, чорнобривенька, я йду в чужу сторононьку").

Українська нація зброєю і кров'ю добуває загарбувану впродовж сторіч ворогом свою волю. І в реві гармат і торохканні скорострілів родиться вона — Україна. Але Україну будувати не тільки над Дністром чи над Дніпром, але Україну в таких розмірах, які виміряв їй самий Творець, коли надавав землі нинішній географічний вигляд.

Перед кількома роками не чув глухий світ, але тепер зжахнеться, коли народ, страшний і голодний, ударить в дужий дзвін і розпічне свій народній суд серед руїн і пожарищ.

Схід Європи мусить бути наш, бо такий заповіт оставили нам наші предки, і на грані двох світів маємо збудувати центр нової світової культури і цивілізації.

Слава Україні!

Героям Слава!

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 64. — Арк. 3.
На документі зверху додруковано: "Легенда".

Інформаційне повідомлення ОУН про події на Миколаївщині 1943 року **15 листопада 1943 року**

Інформація з Миколаївщини

З наближенням фронту в житті міста Миколаєва створився певний розлад і хаос. Багато людей кинуло працю і нетерпляче почали чекати більшовиків. Німці спочатку не застосовували проти того репресій чи будь-яких інших надужитків. Вони самі спішно виїздили з міста.

Швидко фронт порівняно стабілізувався (життя міста знов увійшло в рамки німецького права). Почалась велика погоня за безробітними, а також за темними "типами", що розсівали різні слухи серед населення. Пожвавішала праця і діяльність у всіх ділянках життя.

Г о с п о д а р к а.

Всі підприємства і дрібні установи належать німецьким фірмам, керівники яких почували себе до деякого часу добре. Тепер, коли над містом нависла загроза більшовицької інвазії, вони тікають, а на свої місця залишають москалів і часто українців.

Підприємства господарського призначення не припиняли свої роботи. Продовжують роботу механічні млини, масові заводи, макаронні фабрики, фабрики повидла і т. д.

На військових заводах ситуація дуже змінилась. На заводі "Марті", на заводі "61" та другі не продовжували ремонту пошкоджених пароплавів і кораблів. Всі стояли частково вже вивезені, частково вже навантажені на вагони до відправи. Робітникам заводів пропоновано виїхати в Німеччину чи Одесу (не встановлено), але більшість їх залишилась на місці й ліниво жде на пустих цехах.

Останніми часами перебираються сюди німецькі танково-технічні майстерні і є познаки, що думають залишитись надовго.

Харчування міста значно погіршилося. Робітники не одержують вже кілька днів хліба, а жирі та овочі ніколи не турбують очей.

Єдиним джерелом, що піддержує злиденне животіння робітників — це базар. Селяни з довколишніх сіл привозять сюди зерно, картоплю і інші продукти. Робітники скуповують їх і потому спекулюють. Спекулюють також німецькими і румунськими товарами. В основному живуть саме з цього. Базари в Миколаєві багаті, та продукти і одяг дуже дорогі.

Культурно-освітнє життя.

В Миколаєві не працюють ні школи, ні жодні навчальні заклади. В списку районної Управи зареєстровані початко-

ві школи, однак діти учаться у своїх домах. Цьому навіть ніщо не сприяє, а ці ніби школи існують завдяки немалої праці вчителів, які в першу чергу хочуть мати якусь працю і кусок хліба, а дальше, щоб хоч будь-яке знання дати дітям. Навчання проходить російською мовою.

Для цивільного населення працює два кінотеатри (один з них схожий на сарай, другий недавно відкрився). Працює укр. драм. театр "Український" — це тільки назва, а по змісту виключно московський. Писала недавно про нього газета "Новая мисль": "Здесь (тобто в театрі) русский дух, здесь Русью пахнет".

Фільми, які висвітлюють, перекладені виключно на російську мову.

Непоганий є тут історичний музей, але за останній час вивезено з нього деякі цінні пам'ятники з українського життя.

Укр. культурне життя, загально в сутінку і вийти на світло йому важко.

Церква.

Всі попи-церковники, по національності українці, евакуювались, а їх місця зайняли московські сторонники. Відправа відбувається "общепонятним язіком", а попи заставляють населення молитись за "святую великую Русь", за його неподільний руський народ. В церкві не почути вже українського слова.

Завмерло воно і там. Церква стала на службу білогвардійським прихвостням, які свої щупальця простягають з Одеси і Миколаєва.

Німці.

В період непевності дещо послабили свою діяльність. Зараз знов підняли голови. Почувають себе до певної міри хазяїнами, але в це хазяйнування не вірять самі. У них дуже пригнічений настрій. Цивільних німців багато повиїжджало, а потому зново вернулось. Дух свій піддержують горілкою, якої в Миколаєві більше, чим треба. П'яні німці з горластими своїми піснями на вулиці — явище не рідке. Німецькі установи багато працюють над тим, щоб усі працездатні були на роботах, з допомогою жандармерії роблять облави, посилають людей до Німеччини і т. д. Ввели недавно (перед кількома днями) картки біржі праці, без яких ніхто не буде вважатись працюючим, а буде зачислений до самостійників. Змінили документи на судно-ремонтно-будівельному заводі. В місті і поза містом копають окопи. Кількість військових установ збільшилася.

Румуни.

Румуни не пускають цивільних через Буг. Туди переїздять тільки військові частини. Воювати не хотять. Бажають якнайшвидшого покінчення війни. До німців ставляться вороже. Пригнічені свідомістю, що фронт знов приблизиться до Буга й їм знову прийдеться воювати з більшовиками. Стрічається багато дезертирів, які займаються по базарах спекуляцією.

Словаки.

Словаки відносяться найбільш вороже до німців. Недолюблюють румунів. Багато з цих дезертирів жениться і живе в місті нелегально. Якщо потраплять на фронт, так добровільно піддаються більшовикам. Більшість їх жахається німецько-більшовицького режиму й за всяку ціну хоче добитись додому, щоб там, хоч і вмерти, так на своїй землі. Прихильно відносяться до українців, співчувають їм в їх боротьбі, а інколи говорять: "Тільки бандерівці можуть врятувати Україну, з ними треба працювати".

Москалі.

Переважаюча частина міського населення — це москалі. Вони позасідали в усіх установах, культурних закладах і роблять те, що їм інколи забажається. Частина ставиться неправильно до українців, до ОУН, бо думають, що зі створенням Української держави з ними буде те, що з жидами при німцях.

В останній час число москалів збільшилося завдяки евакуації Мелітополя, Криму, Донбасу і ін. В згаданих теренах, а головно в Криму, було немало запіненних московітів "неделимщиков", а зараз вони всі тут. Їм вдалося з допомогою військової пропаганди створити свою газету "Новая Мисль", в якій великий московський шовінізм проявляє своє гниле, відмерле нутро.

Москвофіли позасідали в драматичному театрі, де ставлять якісь "Ваньки-Ключники" і другі. Вбогі на зміст і художню вартість речі. Але їх не соромить, бо мають добру підтримку зі сторони "Нової Мислі".

Українці.

Менша кількість населення — це українці. Незорганізовані нічим, не споєні між собою. Скрізь відчувають протидію з боку німців і москалів. Одиноку надію покладають на наш рух, симпатизують з нами.

Наш рух.

Особливо почались розмови про наш рух після масового поширення нашої літератури. Вони знали і давніше про бандерівців, але думали, що з арештуванням Степана Бандери і його групи все затихло. Зараз населення знов чує про рідну справу своєю рідною мовою.

Взагалі українці дуже прихильно ставляться до нашого руху й ждуть від нього чогось нереального і гігантсько-короткого.

Частина москалів ставиться до наших летючок неприхильно з причин, які вже подано.

Більшовики.

Крім ОУНівських летючок і пропаганди, появляється тут ще більшовицька. Появляються їхні летючки. Діє тут місцева комуністична організація. Людей вона має порівняно багато (6.100 чоловік), але роботи доброї не надавала. Це пояснюється незорганізованістю і відсутністю доброго керівництва.

Більшовицькі летючки розроблені примітивним способом. Текст вибивається на камені, а потім вже з нього робиться відбитки на папері. Летючки своїм змістом і ідейністю не мають жодного успіху серед населення.

Населення з тривогою жде більшовиків.

З наближенням фронту в місті Миколаєві створився свойого рода хаос. Населення покидало праці, а кинулось на базарі, щоб виміняти марки та німецько-українські гроші. Пили горілку й дехто тихенько ладнався тікати. Інші думали залишатись.

В зв'язку з тим німецьке командування 9 листопада вечером подало відозву до населення, щоб вертало до своїх місць праці. О годині 4-й ранку слідуючого дня почалась на окраїнах міста й на базарах так звана облава. Ловили всіх працездатних жінок та мужчин, не дивлячись на те, чи працювали вони в цей час, чи ні. Виключені були евакуйовані і ті, що саме тоді йшли вулицею до праці. Зловлених саджали на авта й вивозили на футбольно-спортивну площу. Цікаво відмітити, що в місцях, де була облава, вуличний рух був спинений. Молодих не пускали ні в жодну сторону. Була створена своєрідна німецька держава, введена кордоном поліцистів і жандармерії. Перехід цих кордонів суворо заборонявся.

Шукали скрізь: під ліжками, столами, навіть в креденсах. Не минали також сараї і інших господарських прибудувань, не обходилось без німецької гумової палки. Били головно за те, що ті, яких саджали на машину, нарікали, що забагато садовлять туди людей і нема де стояти. Мистцями в знущанні над людьми показали себе козаки.

Люди, яких звезли на спортивну площу, пробули там до вечора під відкритим небом голодні, змерзлі. Нікого до них не допускали. Розмови були заборонені. Багато було плачу, головно серед 12—14-літніх хлопчиків та дівчаток, та ніхто не звертав на них уваги.

Нова німецька неволя на подобу татарської, навіть ясир затьмився...

Пізно вечором на спортивну площу прибули керівники німецьких установ і вичитали придержаним "добру лекцію", а коли почулось голос якогось німецького горлохвата, що не вперше німецьке командування прощає провини населення, а це доказ, що не бажає зла йому... — людей випущено на волю.

Цікаво, що під час облави по місті поширились чутки, що це відступають німці і насильно евакуюють людей, граблять будинки. Та чутка зробила частинно свою роботу, бо частина робітників на підприємствах, незважаючи на запевнення начальників, що це є неправдою, кинула працю і побігла домів.

Всякі сплітки, а в тому випадку і ця, були переважно витвором більшовицької пропаганди. Подібний спосіб пропа-

ганди придався б і в нашій роботі, коли робити це обдумано.

Останніми днями унормувався знов залізничний рух на лінії Миколаїв—Знам'янка і Миколаїв—Апостолово, хоч тут, не дивлячись на великі труднощі, залізниця працює бездоганно.

Довідались ми від жінки, яка живе при вул. Мало-Морській, що в м. Миколаєві, ще тиждень тому заарештовано тут п'ятьох наших чоловіків.

Дня 7 листопада, в 26-ті роковини Жовтневої Революції, більшовицькі підпільники розкинули летючки, в яких закликають населення саботажувати, нестаранно виконувати свою працю, не тікати з німцями перед фронтом, а приготовлятись до вдару проти фашистів під час наближування ЧА. Летючка підписана: "Село Варваровка, сов. парт. центр".

Треба завважити, що ця летючка, як і попередні, не мала особливого успіху серед населення. Тут дещо зробила й німецька пропаганда, виявляючи населенню більшовицькі звірства. Проте половина населення нетерпеливо жде більшовиків.

В розмові з одним німецьким вояком, фельдфебелем ударної частини, довелось ще раз переконатись про розлад моральний в німецькій армії. Він заявив, що йому однаково вмирати сьогодні, чи завтра, бо це й так неминуче, а тому (...) стояти при обороні нема потреби. Солдат мусить тепер щораз більше приближатись до цивільного життя.

Згаданий фельдфебель прихильно ставиться до українців. Він має повне уявлення про різницю між Росією і Україною, між українцями і москалями, їхніми звичаями, поводженням, побутом. Україну називають країною, яка в майбутньому буде першою в розвитку культури і господарства "абер браухт да", "цу нох зегр зіел Орпфер". Всі ці його переконання є зовсім нічим не зв'язані з націоналістичним рухом, наскільки він про нього нічого не знає. Все, що він заявив, виходить з його спостережень і роздумів.

Моральний розклад німецької армії характеризує теж часта пиятика, що сильно панує зараз в м. Миколаєві. Дивно лише, що німецьке командування не карає солдатів за часте пиячення та гульню.

В свій час німці наказали вицофатись з Херсона усім чоловікам в віці від 14—16 років. Однак багато чоловіків (біля 800 чоловік) не виконали наказу і скрились в очеретах, ждучи більшовиків. Німці, дізнавшись про те, вечером окружили очерети і вистрілили всіх до одного.

"Офіцер РОА дав відомості слідуючого змісту: всі частини РОА формуються в Карпатах, проходять там вишкіл і направляються на фронт. Верховний штаб РОА поставив такі вимоги німцям: 1) повне озброєння солдатів РОА такою зброєю, якою користуються німці; 2) надання повних прав РОА як союзницькій армії; 3) надання окремих участків РОА на фронті. На випадок невиконання даних вимог вояки РОА відмовляються від боротьби з більшовиками на стороні німців. Як повідомляє офіцер, зараз в рядах РОА находяться біля 3 мільйонів солдатів.

Останні летючки головної команди УПА до національних меншин, що находяться зараз в німецьких частинах, дуже хороші своїм змістом. Було б добре, коли б і на будуче летючки до руських, грузинських, татарських і інших національностей були писані від імені національних загонів, що знаходяться в УПА.

На днях одну частину добровольців в кількості 120 чоловік німці роззброїли й відправили в центральний табір військовополонених.

Одеський часопис "Молва" від 3-го повідомляє про створення нової совітської конституції в СССР.

Зараз в СССР створено комісію, яка творить нову конституцію. Розробляється два проекти: один Вишинським, другий — С. Ярославським. Перший проект має на увазі суто централізовану конструкцію з встановленням пожиттєвої посади верховного правителя країни, другий — демократичну конституцію.

Сталін більше погоджується з другим варіянтом конституції.

По новій конституції мусить бути:

1) проголошення майже повної незалежності національних республік від Москви;

2) повний і всеохоплюючий розвиток національних

культур, перевага на національних теренах мов, самостійний розвиток економіки;

3) створення власно-національних відділів НКВД і організація власних армій кожної національної республіки. НКВД і національні армії не мусять залежати від Москви.

Криза в СССР і зібрання врожаю.

По повідомленні швейцарського кореспондента в СССР з приводу браку робочої людської сили до цього часу ще не зібраний врожай зернових культур, картоплі і ін. овочів, тому, що помітний недохват і навантаженість залізнодорожного транспорту. Менші сільськогосподарські райони відчувають вже голод.

Кіровоградський часопис "Кіровоградські Вісті" в номері з 30 жовтня 43 р. подає цікавий матеріал про штаб української партизанки, керований Москвою. Для повного ознайомлення з діями даного більшовицького штабу, що находиться на був. більшовицьких землях, необхідно дістати даний часопис.

Дня 8. XI 43 р. румуни не пустили на свою територію цивільного населення, фольксдойчі, райсдойчі і солдати мають вільний проїзд.

Розказують, що на Московській конференції обговорювались і румунські питання. Англія, Америка і СССР жадають від Антонеску капітуляції Румунії. Якщо вона цього не виконає, так після війни жде її така доля, як і Німеччину.

Дня 6. XI. та 8. XI. 1943 р. всі евакуйовані з Кривого Рогу вертають назад у своє місто. Пояснюють, що вже ніякої загрози зі сторони більшовиків там немає.

Один німець недавно сказав: "Румунія — це друга Італія, тому надіятись на неї нам не можна".

В м. Миколаєві проживає 10500 сімей фольксдойчів. Зараз вони виїжджають. Куди — про то не говорять. Одна німкеня сказала, що вони й самі не знають, куди їх везуть. Вже виїхало 2000 сімей.

По місту ширяться вістки, що на Україні почалось повстання українського народу проти німців. Політична програма цього руху: здобути Самостійну Соборну Українську державу.

Евакуйовані з придніпровських районів Правобережної України розказують, що німці не палять сіл і міст на правому березі, а тому є здогади, що німці думають стояти на Дніпрі.

В м. Нова Воронцовка почалась мобілізація. Дня 23. XI. ранком німецька жандармерія, озброєна в автомати, почала розшукувати по селі чоловіків і зганяти їх в сільський сад. Хто тікав, стріляли. Забрали мужчин села одягнених, без харчів. Хто мнявся, сильно били.

Жінки та матері нашвидко готовили їжу й хотіли передати своїм чоловікам, але не дозволено їм цього зробити. Одна жінка не послухала і підбігла до чоловіка та хотіла йому дати торбу з харчами, але в цю ж хвилину німець рванув її сильно за ковнір. Вона не впала, але відвернулася і вдарила німця торбою по голові. Боротьба була нерівна. Побита жінка ледве дійшла до своїх дітей, що плакали біля муру сільського саду.

Тоді під'їхала машина і забрала 5-ох мужчин, яких визвали по списку. Відвезено їх в невідомому напрямі. Догадуються, що забрали їх в табір, бо такі випадки часто тепер стрічалися на правому березі.

Розказував чехословацький солдат, що більшовики розкинули летючки, в яких Бенеш закликає чехословацьких солдатів кидати зброю та переходити на більшовицьку сторону, не виконувати німецьких наказів, відхилятись від боротьби з ЧА. Доходять чутки, що в районі Керчі в полон до більшовиків перейшло вже 11 тисяч чехословацьких солдатів, з яких на терені СРСР твориться окрема формація для боротьби з німцями. Говорять, що буцім вже частини тих дивізій брали участь у боях в районі Києва.

Чехословаки бажають мати свою незалежну державу, але чи знають вони, що більшовики є так само ненажерливим імперіялістичним хижаком, як і Німеччина? Мабуть, освідомились вони в більшовицькому полоні, бо були випадки втеч словаків від більшовиків. Такі говорять, що "чехословаки пропали...", правда нема ніде.

Добре було б видати летючку до словаків на подобу тих,

що були видані до узбеків, грузинів, татарів від імені УПА.

Дуже жахливо проходить т. зв. евакуаційна система в тих селах, де німці думають зимувати. Грабують, палять забирають худобу. Так виглядають села, намічені до евакуації. Усіх вигнано зі сіл без нічого, без засобів на існування, на певну смерть. Спустіли села Пузир, Богоявлінськ, Ш-Балка, осиротіли... не чути рідної мови, лиш десь закричить курка, що за нею гониться засапаний, розгніваний німець.

З відступом німецького війська нім. установи також вицофуються. Штучний кордон, який заіснував для відділення Трансністрії від решти укр. земель для німців не має значення. Безліч німецьких установ зупиняється в Одесі. Розказують, що німці дуже грубо і самовпевнено відносяться до румунів. Внаслідок такої поведінки кілька днів тому виникла прикра сутичка на вулицях Одеси між румунськими та німецькими солдатами. Німці, займаючи приміщення, зняли з нього румунський прапор та кинули на тротуар. Люди почали його топтати. Все це бачив румунський солдат, який розповів у своїй частині про ганебне поступування німців. Румуни прийшли до тих німців і при помочі перекладача почали вимагати від них: "Підійміть наш прапор!" — німці у відповідь засміялись. Тоді один румун вистрілив і вбив одного фельдфебеля. Загорілася боротьба. Обі ворожі частини зайняли позиції. Відкрилася перестрілка, падали вбиті, стогнали ранені...

Боротьбу зупинила жандармерія й гестапо. Серед німців і серед румунів відбулися того дня арешти, але румунів за кілька годин залізногвардійці випустили до їх частин, доля арештованих німців невідома.

Подібні сутички відбулися на радгоспі Шевченка Херсонського району, але до стрілянини не дійшло. Принижуючим для коменданта-німця було те, що румуни наказали йому запрягти коні, підсадити румунського офіцера на сидіння і стати на коліна при від'їзді офіцера. Основою сутички було те, що румуни заміняли на радгоспі пару коней, а комендант потім забрав одні і другі.

Рух поїздів зі станції Миколаїв.

Миколаїв—Знам'янка—Кривий Ріг—Херсон—Апостолово—Вознесенськ—Колосовка—Одеса.

З Колосовки поїзд іде до Польщі і назад.

На Знам'янку йдуть переважно боєприпаси та харчові продукти. В Миколаїв — вертають тільки ті, які з якихнебудь причин не дійшли до місця призначення.

На Херсон ходять в основному резервні ешелони.

На Апостолово відправляють ешелони з солдатами і боєприпасами.

На Колосовку і Одесу відходять переважно поїзди санітарні, з побитими машинами та станками різних заводів. Назад звідтіля привозять боєприпаси та бензину.

Кожної доби приходять і відходять з Миколаєва 30—40 машин.

Евакуйовані з Херсону розказують, що місто дуже бомбардовано. Коли сов. розвідчі танки ввійшли в місто, німці стрімголов тікали, лишаючи все, що могло б служити до оборони. Танки завдання виконали і вернулися назад. Танкова розвідка захватила групу німців, роззброїла їх і пустила.

В півд. східній частині Миколаєва був такий випадок: до берега, де жінки копали окопи, під'їхав чоловік невеликого росту, років під 30. Він запитав, що вони роблять. Вони відповіли: "Копаємо могили для своїх братів і сестер, для самих себе". "Ну, хорошо, — відповів він, — копайте, Бог вам на поміч. Чекайте нас. Дня через 3—4 будемо тут". Він від'їхав. Коли розгорнув шинелю, було видно погони, звізда і гімнастьорка червоноармійця. Про це розказали очевидці.

Очевидець розказував, що 7. XII. в год. 4 ранку стояв ешелон біля елеватора з евакуйованими фольксдойчами. Вони розвели вогонь біля бочки з бензиною, яка вибухнула. 20 фольксдойчів обгоріло.

По вулиці Рибній проїздило б. 30 підвід поліцаїв з Кривого Рогу. Вони розказували, що направили на Вознесенськ, а потім завернули в Миколаїв.

Дня 3. XI. Мешканцям села Богоявленська поліція і жандармерія наказала евакуюватись. Коли селяни вибрались із села, жандармерія почала грабувати село. При цьому бито

сильно двох чоловіків і двох хлопців. Після грабежу мешканцям заявили, що можуть вертати на свої місця.

15 листопада 1943.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 122. — Арк. 2—7.

Оунівське повідомлення про події на Бердичівщині восени 1943 року **Листопад 1943 року**

Вістки з Бердичівщини

У самому місті Бердичеві є багато інтелігенції, що працює по установах, як теж багато робітництва і молоді. В загальному всі живуть з дня на день і головним своїм завданням визнають продовжити оце нужденне животіння. Із німецької влади задоволені тільки одиниці; на загал населення, хоч бачить і оцінює всі злі сторони німецької окупації, одначе настільки просякли пасивністю, що не хоче запобігти лиху. Найбільш активно в місті працюють буковинці, що прийшли сюди ще 1941 р. Вони з самого початку нав'язували знайомства з кращими українцями і повели серед них освідомлюючі роботи. Спочатку були вони прихильниками мельниківців. Але коли побачили мильні тенденції опортуністів, почали працювати лише з нами.

Акції боївок, що проводили роботу по селах, дуже піднесли духа й активність селян.

В загальному всі бояться приходу більшовиків і в момент, коли фронт щораз більш посувається вперед, вони починають звертатися в нашу сторону.

Більшовицька сітка досить широко розгалужена і зараз відчувається посилення їхньої активності в перебільшеній пропаганді. Є теж і багато таких, що ждуть приходу більшовиків, все ж таки відчувають перед ними страх, не знаючи, як большевики віднесуться до них як працівників німецьких установ.

По селах Бердичівського району наш рух та наша робота поширюється дуже скоро. В тих селах, куди приходили вже наші боївки, переведено чистку комуністів і сексотів.

Населення по селах чується свобідніше і, не чуючи жодної їхньої пропаганди, звертає свої очі лише на УПА.

Є, одначе, і села, в котрих немає ще сітки або є дуже слаба. Там, в теперішню хвилину, сильно поширена комуністична сітка. До таких належить Чуднів, враз з селами, де сильно поширена комуністична сітка, а також і партизанка (там їхній центр). В цих теренах потрібно сильніших груп, які вели б боротьбу із большевицькими бандами.

Є, одначе, надія, що коли перейдуть тудою групи УПА й переведуть основну чистку сексотів і комуністів, становище наше покращає, а ці групи зможуть стати зв'язком справжньої Української Армії.

Листопад 1943.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 130. — Арк. 59.

Довідка начальника управління НКДБ по Сталінській області Демидова секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про діяльність ОУН під час окупації

30 листопада 1943 року
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б)У
тов. ХРУЩЕВУ Н. С.

СПРАВКА

О деятельности "ОУН" на территории Сталинской области

С момента захвата немцами Донбасса большую предательскую и подрывную работу провели и оказали помощь немецким оккупантам в установлении фашистского режима и восстановления предприятий — украинские националисты.

В конце 1941 года в г. Сталино из Западной Украины прибыли представители бандеровского "Провода".

Ими в г. Сталино была создана организация украинских националистов и областной "Провод" "ОУН".

Прибывшую группу украинских националистов возглавлял БОЛГАРСКИЙ, сын украинского эмигранта, который

установил связь с местными националистами: профессором КОВАЛЬСКИМ, доцентом ФОМИЧЕВЫМ, директором Красногоровской сельскохозяйственной школы — ЗИНЧЕНКО и другими.

На совещании украинских националистов БОЛГАРСКИЙ доказывал, что "Провод" "ОУН" уделяет большое внимание промышленным центрам Донбасса.

Чинимые фашистами зверства в отношении советских людей украинские националисты стали использовывать для привлечения в свои ряды новых участников.

Эту работу оуновцы особенно активизировали после вторичного ареста БАНДЕРЫ, убедившись в обмане со стороны немцев.

Уйдя в подполье, на одном из совещаний "ОУН" в Сталино было принято решение:

"...Мы должны осторожны доказывать украинцам, проживающим в Донбассе, что нашими врагами являются не только Советы, но и немцы.

Нужно показать украинскому населению, что русские — враг № 1, а немцы — враг № 2..."

Выполняя это решение, областной провод "ОУН" проводил большую работу по распространению националистической литературы, призывающей к формированию повстанческой армии под лозунгом борьбы с большевиками и немецкими оккупантами.

По районам Сталинской области были созданы значительные формирования "ОУН." Установлено, что в г. Мариуполе организация "ОУН" насчитывала до 300 человек; в г. Краматорске — 120 чел.; в г. Славянске — 80 чел.; в г. Красноармейске — свыше 50 чел.; в г. Макеевке — 60 чел.; в Марьинке — 80 чел.; в Ольгинке — 30 чел. и т. д.

В основном, в "ОУН "вовлекалась интеллигенция: учителя, врачи, а также молодежь.

В целях охвата своим влиянием украинского населения и молодежи, было создано культурно-просветительное общество "Просвита"; были организованы специальные сельско-хозяйственные школы и различные молодежные и

спортивные организации, которые являлись также базой для вербовки новых участников организаций украинских националистов.

При аресте отдельных ОУНовцев, в частности члена областного "Провода "ОУН" — ЗИНЧЕНКО и районных организаций "ОУН" — ИВАНЧУРЫ и других, была изъята националистическая литература, листовки, воззвания и обращения "Провода".

Областной "Провод" "ОУН" дал указания своим периферийным организациям:

— обеспечить размножение и распространение листовок и воззваний;

— организовать сбор оружия для повстанческой армии;

— организовать сбор средств в фонд повстанческой армии.

Если раньше "Провод" "ОУН" ориентировался на Германию, то теперь, как показывают арестованные:

"Провод" "ОУН", возлагая раньше большие надежды на фашистскую Германию в деле создания при ее помощи "Самостийной Украины", будучи обмануты немцами, в связи с поражениями немецкой армии на восточном фронте, в настоящее время переориентировался на Англию и США...".

Как видно из показаний арестованных, "Провод" "ОУН", чтобы показать в глазах общественного мнения миф, что украинцы якобы стремятся к созданию только "Самостийной Украины", проводит:

— нелегальное формирование вооруженных отрядов так называемой "Украинской повстанческой армии";

— подготовку вооруженного выступления против Советского Союза;

— создание широкой сети подпольных организаций;

— усиленную работу по идеологическому воспитанию своих кадров и молодежи.

Из числа периферийных формирований "ОУН" вскрыты и ликвидированы следующие:

По Марьинскому району из руководящих участников "ОУН" арестованы:

ЗИНЧЕНКО Алексей Николаевич, 1906 года рождения,

украинец, уроженец с. Гуляй-Поле, во время оккупации работал директором сельхоз. школы с. Красногоровки Марьинского района.

КОРЕЦКИЙ Владимир Иосифович, 1904 года рождения, уроженец г. Красногоровки, при немцах работал лаборантом сельхоз. школы.

На следствии ЗИНЧЕНКО и КОРЕЦКИЙ признали, что они являются активными членами подпольной организации "ОУН".

По их показаниям эта организация "ОУН", выполняя установки Бандеровского "Провода", развила к-р националистическую работу среди учителей и учащихся сельхоз. школы, воспитывая последних в духе украинского национализма, активно распространяла нелегальную националистическую литературу.

При сельхоз. школе издавала стенную газету "Плуг", через которую пропагандировала националистические идеи, помещала клеветнические статьи против Советского Союза и Красной Армии.

По Ольгинскому району арестованы:

ИВАНЧУРА Иван Никифорович, 1900 года рождения, уроженец с. Окалы, б. Волынской губернии, Владимир-Волынского уезда, украинец, с высшим образованием. До оккупации работал инспектором Ольгинского РайОНО. При немцах зав. отдела народного образования Ольгинской райуправы.

ИВАНЧУРА на следствии признал, что он украинским националистом по своим убеждениям является с 1928—29 г.г. До войны националистическую работу не вел. Преднамеренно остался на оккупированной территории, полагая, что немцы помогут украинским националистам создать самостоятельное украинское государство.

В мае 1943 года был завербован в "ОУН" представителем областного центра "ОУН" — "ТИМОША" (фамилия не установлена).

От "ТИМОШИ" ИВАНЧУРА получал задание вербовать в "ОУН" новых членов и возглавить ОУНовскую работу по Ольгинскому району.

По заданию "ТИМОШИ", а затем другого представителя областного центра "ОУН" — "ВЛАДИМИРА" — ИВАНЧУРА завербовал в "ОУН":

САГАНА Трофима Мартыновича, заведующего Благодатовской начальной школы (ушел с немцами).

ЧЕРНЯВСКОГО, заведующего Николаевской начальной школы.

СКЛЯРЕНКО Николая Петровича, заведующего Ново-Троицкой начальной школы (арестован), и еще двоих.

СКЛЯРЕНКО на следствии сознался, что в "ОУН" был завербован ИВАНЧУРОЙ, а инструктаж и задания вербовать нових членов в "ОУН" получил от "ВЛАДИМИРА".

СКЛЯРЕНКО, выполняя установки и задания ОУНовцев, завербовал в члены "ОУН" старосту с. Ново-Троицкое ТВЕРЕЗОГО и ученика 9-го класса — МУСИЕНКО Владимира Васильевича.

По Горловскому району врестованы, как руководящие участники "ОУН":

ПРИЩЕПА Митрофан Иванович, 1888 года рождения, уроженец с. Носовка Черниговской обл., б/п, украинец, из кулаков, ранее арестовывался за к-р националистическую деятельность, при немцах работал директором Ново-Горловской гимназии.

ЧЕРНЯВСКИЙ Александр Трофимович, 1884 г. р., урож. Солонянского р-на Днепропетровской обл., украинец, б/п, ранее судился за к-р нац. деятельность.

При немцах работал зав. отдела народного образования Горловской горуправы, и другие.

На следствии ПРИЩЕПА признался, что, будучи недовольным Советской властью, остался на оккупированной территории, составлял списки на коммунистов, комсомольцев, на семей партизан и эти сведения передавал немецким властям.

ЧЕРНЯВСКИЙ материалами следствия изобличается, что, работая зав. горОНО горуправы, пропагандировал украинский национализм. На должность заведующего гор ОНО был поставлен прибывшим в ноябре 1941 года из г. Черновцы

эмиссаром "ОУН" — ГОЛУБЕМ, являлся членом руководящей группы "ОУН" в Горловке, проводил националистическую работу, используя легальное общество "Просвита".

Обвиняемый ПРИЩЕПА вербовал в "ОУН" таких же антисоветчиков, как и сам, по этому вопросу он показал:

"...Еще до вербовки САГАНА, ЧЕРНЯВСКОГО, СКЛЯРЕНКО, ХАРЧУКА и КЛИМЕНКО в организацию украинских националистов они были мне известны как лица, настроенные против Советской власти...".

Характерной особенностью по делам ОУНовцев является тот факт, что при вербовке в "ОУН" упор брался на лиц, недовольных политикой Советской власти, ранее арестовывавшихся и судимих, на лиц, являвшихся ранее по своим идеологическим взглядам украинскими националистами.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКГБ
ПО СТАЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ
ПОЛКОВНИК ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
(ДЕМИДОВ)

30 ноября 1943 г.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 3839. — Арк. 56—61.

Протокол допиту оунівця Сергія Гармаша з Мелітополя Запорізької області про його націоналістичну діяльність під час гітлерівської окупації

21 грудня 1943 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
ГАРМАШ СЕРГЕЯ АЛЕКСЕЕВИЧА

От 21 декабря 1943 года.

Допрос начат в 0 ч. 30 мин.

Допрос окончен в 23 ч. 50 мин.

Перерыв с 16 ч. 30 мин. до 20 часов.

ВОПРОС: Подвергались ли вы репрессиям со стороны органов советской власти?

ОТВЕТ: Лично я репрессиям со стороны органов советской власти никогда не подвергался. Родители мои в 1929 году подвергались репрессии за невыполнение государственных поставок путем конфискации имущества. Семья наша подлежала высылке в отдаленные места Советского Союза вместе с другими кулацкими семьями однако выслана не была, по каким причинам я не знаю.

ВОПРОС: Каким образом вы остались проживать на оккупированной немцами территории?

ОТВЕТ: Проживая в гор. Мелитополе по улице Максима Горького, дом №96, на второй день после объявления Германией войны с Советским Союзом я явился в Мелитопольский райвоенкомат для мобилизации в Красную Армию. В этот день, т. е. 23 июня 1941 г., райвоенкоматом я был направлен для прохождения службы в продотдел одной из воинских частей, номера части не помню, на ст. Мелитополь, где пробыл в течение 13 дней, а затем командованием этой части снова был возвращен в райвоенкомат, которым был направлен на свою прежнюю работу — учителя в с. Эйгенфельд, Мелитопольского района, Запорожской области. Таким образом, по неизвестным для меня причинам, я был демобилизован из Красной Армии.

После возвращения из Красной Армии, примерно до 15 августа 1941 г., я сдавал экзамены, являясь в это время студентом-заочником Мелитопольского учительского института и после сдачи таковых, кажется, 20 августа того же года районным отделом народного образования я был направлен на работу в качестве учителя русского языка и литературы неполной среднее школы села Йогансруэ Мелитопольского района.

До 31 сентября с момента моего назначения я числился на работе и проживал в этом селе, однако работать приходилось с перерывами. Это было связано с эвакуацией отдельных учреждений в глубь страны, чем нарушалась нормальная работа школы.

В начале октября м-ца 1941 года по нашему району была объявлена мобилизация всех мужчин в Красную Армию, и я явился снова в Мелитопольский райвоенкомат, кото-

рым 4 октября 1941 г. был направлен вместе с командой в составе около 50 чел. в Гуляйпольский райвоенкомат, Запорожской области.

В пути следования в Гуляйполе в районе села Шевкай (примерно в 60 км. от Мелитополя) наша команда была отрезана наступавшими немецкими войсками, и мы все были взяты в плен немцами. После пленения в течение 2-х дней мы находились под охраной в сарае, в каком-то небольшом селе возле села Шевкай, после чего к нам зашел один из немецких офицеров, кратко опросил всех, откуда мы являемся уроженцами и ввиду того, что все заявили — являются уроженцами оккупированной территории, нас из-под охраны освободили и предложили расходиться по своим домам.

Я возвратился в гор. Мелитополь на свою старую квартиру по улице Максима Горького, где проживала моя мать ГАРМАШ Ксения Тимофеевна и сестра — ГАРМАШ Нина Алексеевна.

Таким образом я оказался на оккупированной немецкими войсками территории.

ВОПРОС: Чем вы занимались, проживая при немцах?

ОТВЕТ: За весь период моего пребывания на занятой немцами территории, я работал учителем, а затем заведующим начальной школы в с. Семеновка Мелитопольского района и помимо этого как любитель драматического искусства являлся художественным руководителем драмкружка, организованного мною в селе Семеновка.

ВОПРОС: Когда и кем вы были направлены на работу после оккупации немцами Мелитопольского района?

ОТВЕТ: С приходом немцев в г. Мелитополь было объявлено, что все трудоспособные жители города должны зарегистрироваться на бирже труда. Я, согласно этого распоряжения, пошел на биржу, примерно 14 октября 1941 года, где прошел регистрацию и был направлен в отдел народного образования для получения назначения на работу. Однако там мне заявили, то учительские кадры гор. Мелитополя уже подобраны, и я снова возвратился на биржу труда.

Примерно через 4 дня биржей труда я был направлен на должность учителя русского языка в с. Семеновку, Мелитопольского р-на, Запорожской области (в 6 км. от г. Мелитополя).

Вместе со мной в это село прибыли учителя ГРИЧИШИН Владимир Михайлович, который затем был заведующим Семеновской школы, ГАРМАШ Нина Алексеевна (моя сестра) и СИНЕЛЬНИКОВА, имени и отчества не помню и, кажется, 28 октября 1941 г. мы начали свою работу в Семеновской неполной средней школе.

ВОПРОС: На предыдущих допросах вы показали о своей принадлежности к организации украинских националистов. Расскажите об обстоятельствах Вашего вступления в "ОУН"?

ОТВЕТ: Прежде всего я хочу рассказать об обстоятельствах, предшествовавших моей последующей связи с "ОУН".

Примерно во второй половине декабря 1941 года, проживая на оккупированной территории и работая учителем в селе Семеновка, я встретился в гор. Мелитополе с учительницей средней школы с. Вознесенка Мелитопольского района КУРИЛО Марией Моисеевной, с которой я в 1939—40 г.г. работал также учителем в селе Вознесенка. КУРИЛО М. М. пригласила меня на учительское собрание в с. Вознесенку, сказав, что оно состоится в воскресенье, не помню какого числа, в конце декабря м-ца 1941 года. На это собрание, как заявила мне КУРИЛО, приглашены все учителя Мелитопольского района, которым будет сделан доклад об истории Украины. На ее приглашение я дал согласие и обещал быть на собрании.

Не помню какого числа, но это было накануне Нового года, в воскресенье, я явился в село Вознесенку в помещение средней школы, где к моменту моего прихода уже проходило собрание.

Когда я вошел в помещение, то докладчик прервал свою речь, осведомляясь у присутствующих обо мне, и после того, как кто то из присутствовавших ответил, что это наш учитель, он пригласил меня сесть и продолжал свой доклад.

ВОПРОС: Кто присутствовал на этом собрании?

ОТВЕТ: Всего на собрании присутствовало примерно 10

человек учителей, в основном из сел Мелитопольского района и два учителя из с. Ново-Филипповка, граничащего с Мелитопольским районом.

Из числа присутствовавших на собрании я помню следующих лиц:

1. ЛОПАТКО Юрий Алексеевич — учитель русского и украинского языка Вознесенской школы;

2. КУРИЛО-КРЫМЧАК Илларион Павлович — директор средней школы с. Вознесенка, являвший одновременно старостой этого села;

3. ХОХЛОВ, имени и отчества не помню (фамилия не точно) — преподаватель истории, работавший до оккупации в Донбассе, а при немцах в селе Вознесенка;

4. ЗИНЧЕНКО Василий Иванович — учитель математики Вознесенской школы;

5. Вера Григорьевна — фамилии ее не помню, примерно 1917—18 г.г. рождения, также учительница математики Вознесенской школы; с ней была ее подруга Нина, фамилии ее не знаю.

На собрании также была КУРИЛО Мария Моисеевна, но в последующем она ушла на занятия церковного хор-кружка.

Кто-то был еще из представителей отдела народного образования, кажется МИХАЙЛОВСКИЙ, работавший в то время инспектором наробраза, а впоследствии начальником отдела народного образования, или НИКОЛАЕНКО — городской инспектор наробраза, но кто из них был, я точно не помню.

Кроме учительского состава на собрании присутствовали трое неизвестных до этого мне лиц, один из которых делал доклад.

В последующем я узнал, что это были представители "ОУН", прибывшие из Западной Украины.

ВОПРОС: Кто являлся докладчиком на собрании и расскажите о содержании этого доклада?

ОТВЕТ: На предыдущих допросах я показал, что на этом собрании доклад делал представитель "ОУН" (из числа трех присутствовавших) СОШЕНКО Иван, однако, как

я, вспомнил сейчас, в действительности же докладчиком являлся представитель "ОУН" по имени Михаил, фамилию и отчество которого я не знаю.

СОШЕНКО же сидел и вместе со всеми присутствующими слушал доклад.

В момент моего прихода на собрание докладчик рассказывал присутствующим об отдельных, наиболее характерных периодах истории Украины, этапах ее борьбы за свою независимость.

В докладе "Михаил" заострял особое внимание на самостоятельности Украины с первых дней зарождения двух славянских государств — Украины и России. Он подчеркивал, что в момент татарского нашествия Украина пришла к упадку, чем воспользовались русские князья и начали постепенно русские и украинские княжества объединять в одно государство, становясь во главе его.

Отметив еще некоторые периоды существования Украины, ее зависимости от России и поляков, "Михаил" перешел к моменту февральской революции 1917 года. В данном случае он трактовал ее как положительный фактор, так как Украина в это время избавилась от владычества русских царей и имела возможность формироваться как самостоятельное государство. Однако октябрьская революция 1917 г., по словам "Михаила", лишила этой возможности Украину, так как последняя должна была входить в состав Советского Союза. Значит, октябрьскую революцию он расценивал как отрицательное явление для Украины.

В качестве примера, подтверждающего это, он приводил имевшийся в 1933 году голод на Украине, заявляя, что Украина не являлась равноправной республикой в составе Советского Союза, что хлеб из нее вывозили в центральные районы России, а украинский народ, якобы, вынужден был голодать.

В докладе "Михаил" отметил также, что среди украинского народа нашлись такие люди, как СКРЫПНИК, ЛЮБЧЕНКО, ХВЫЛЕВОЙ и другие, которые всячески стремились к созданию самостоятельного украинского государства и отторжения Украины от Советского Союза. Он заявил,

что в Западной Украине в то время существовали и активно действовали организации украинских националистов, проводившие соответствующую практическую работу.

Говоря о немецкой оккупации, "Михаил" в своем докладе подчеркивал, что украинский народ должен самостоятельно своими силами завоевать независимость Украины. Он говорил, что силы Советского Союза ослабли, и Красная Армия не сможет изгнать немцев с территории Украины, поэтому украинская интеллигенция в данное время должна активно развернуть свою работу с помощью просветительных организаций и путем непосредственного участия в пропаганде идей националистического характера, этим самым подготовить украинские массы к тому, чтобы в последующем воспользоваться ослаблением сил Красной Армии и немцев, захватить на Украине власть в свои руки и создать самостоятельное украинское государство.

Более подробно в своем докладе "Михаил" излагал вопрос создания "Просвит" и их практической деятельности по подготовке украинских масс в националистическом духе. Он заявил о существовании "Просвит" и их активной деятельности в районах Приазовья и на Правобережьи Днепра и предлагал брать с них пример.

Вот, примерно, основные моменты, которые я сейчас помню, изложенные докладчиком "Михаилом" в своем докладе на происходившем собрании в селе Вознесенка.

Не помню точно, но, кажется на этом же собрании в докладе "Михаил"' заявлял о сплочении украинского народа вопреки проводимой политики немецкими властями о выдаче активистов и других украинских деятелей.

Таким образом, как я заключил, основное направление этого доклада заключалось в ознакомлении учителей с идеями украинского национализма и внедрение их путем пропаганды в широкие массы украинского народа.

ВОПРОС: Были ли какие-нибудь выступления других лиц на собрании?

ОТВЕТ: Этого я сейчас не помню, но, кажется, докладчику задавались некоторые вопросы. В частности, не знаю кем, задавался вопрос осуществления практической деятельности

"Просвит", причем указывалось, что немцы официально не разрешают создавать "Просвиты", на это докладчик ответил, что организация и деятельность "Просвит" должна происходить постепенным, незаметным путем, созданием небольших библиотек и групп читателей украинской литературы, которые в последующем будут объединяться в "Просвиты".

ВОПРОС: Какие вы имели связи с организацией украинских националистов до пребывания на указанном собрании?

ОТВЕТ: Никакой связи раньше с украинскими националистами я не имел.

ВОПРОС: Что вам известно о причастности к "ОУН" лиц, присутствовавших на собрании вместе с вами?

ОТВЕТ: Об этом мне ничего не известно. Я знаю лишь, что КУРИЛО-КРЫМЧАК при советской власти арестовывался органами НКВД, якобы, за причастность к троцкистам или меньшевикам. Имел ли он раньше связь с "ОУН" не знаю.

ВОПРОС: Почему же вы, не имевшие ранее никаких связей с украинскими националистами, были приглашены на собрание, проводимое представителями "ОУН"?

ОТВЕТ: Я считаю, что меня пригласили на собрание лишь потому, что я являюсь большим приверженцем украинского театрального искусства, а также был в это время заведущим школой. Возможно, были другие причины, послужившие основанием для приглашения меня на собрание, но мне они не известны.

ВОПРОС: Расскажите все, что вам известно о представителях "ОУН", присутствовавших на собрании в с. Вознесенка.

ОТВЕТ: Этих лиц, до моего прихода на собрание я не видел и никогда с ними не встречался. В последующем из бесед с ними, а также от других лиц мне стало известно что они являются официальными представителями "ОУН" и прибыли по заданию последней в Мелитопольский район.

О каждом в отдельности из них мне известно следующее:

Михаил, фамилию и отчество не знаю, примерно 25 лет, среднего роста, полный, круглолицый, волосы русые, причесывает назад, уроженец и житель, якобы, из Западной Украины, находившейся ранее на территории Польши.

По его рассказам, он, якобы, окончил гимназию и являлся студентом Львовского или Краковского университета, точно не помню какого именно. Разговаривает он на украинском языке со специфическим галицийским акцентом.

СОШЕНКО Иван, отчество не знаю, примерно 23 лет, уроженец и житель тоже из Западных областей Украины, выше среднего роста, брюнет, волосы зачесывает назад, широкоплечий, лицо продолговатое, нос длинный. Кажется тоже учился в гимназии.

У СОШЕНКО я видел паспорт, выданный оккупационными властями, в котором было указано, что он по профессии учитель.

В отношении этого паспорта он мне говорил, что может иметь и другие документы, на другую фамилию. Из этого я заключил, что фамилия СОШЕНКО, возможно, не его собственная, а является его кличкой, избранной в целях конспирации.

Третьим представителем "ОУН" был Николай Семенович, фамилии которого я не знаю, примерно 25 лет, уроженец и житель также Западной Украины, среднего роста, полного телосложения, круглолицый, волосы русые.

Николай Семенович после приезда в Мелитопольский район, спустя некоторое время стал работать администратором Мелитопольского городского театра. С ним я несколько раз имел встречи по вопросу работы руководимого мною драмкружка.

Летом 1943 года, в каком месяце точно не помню, он был арестован немецкими властями за националистическую деятельность.

Насколько мне известно, все указанные мною выше представители "ОУН" оставались проживать в селе Вознесенка, а Николай Семенович в последующем проживал в гор. Мелитополе по улице Карла Маркса недалеко от городского театра. Находились ли Михаил и СОШЕНКО Иван постоянно в селе Вознесенка, для меня неизвестно.

ВОПРОС: Когда и сколько раз вы встречались с каждым из указанных представителей "ОУН"?

ОТВЕТ: Всех их, как я показал выше, впервые увидел на происходившем в селе Вознесенке собрании.

Сразу же после собрания я имел беседу с "Михаилом"' (на предыдущем допросе я показывал о том, что имел беседу с СОШЕНКО — это я показал ошибочно (к которому обратился по вопросу работы драмкружка, руководимого мною, и интересовался у "Михаила", какие необходимо ставить пьесы в разрезе указанных в его докладе задач по пропаганде идей украинского национализма. Он мне сказал, что драмкружку необходимо ставить пьесы украинских классиков, как, например: ШЕВЧЕНКО, КОТЛЯРЕВСКОГО, КРАПИВНИЦКОГО и других. Больше в этот день я с ним ни о чем не беседовал.

Встречался я с ним еще на вечере встречи нового, 1942 года, происходившем в бывшем здании кооперации. На этом вечере, организованном старостой села КУРИЛО-КРЫМЧАК, присутствовали учителя, молодежь и другие местные жители, всего было около 100 человек.

"Михаила" на вечере я видел, но ни по каким вопросам с ним не разговаривал. Следующая встреча с "Михаилом" у меня была, примерно, в мае м-це 1942 г. в с. Вознесенка, куда я ходил к учителям за пьесами для драмкружка, однако содержание беседы, происходившей с ним в этот раз, я не помню.

В апреле м-це 1943 года "Михаил" приходил ко мне на квартиру в с. Семеновку и беседовал со мной по вопросу проведения в жизнь идей украинского национализма. О содержании этой беседы я расскажу ниже.

С представителем "ОУН" Иваном СОШЕНКО я имел встречу в мае м-це 1942 года у меня на квартире в с. Семеновка.

Зайдя на квартиру, СОШЕНКО дал мне программу "ОУН" и предложил ознакомить с ней отдельных лиц, которые по моему усмотрению могут распространять ее содержание среди украинцев.

ВОПРОС: Расскажите о содержании этой программы?

ОТВЕТ: Я сейчас точное содержание этой программы не помню, знаю, что в ней были пункты о создании

самостоятельного украинского государства, указывалось, что Украина должна иметь свой воздушный флот, свою армию, фабрики и заводы должны принадлежать рабочим, земля — крестьянам, должно проводиться всеобщее обучение. Все пункты программы, насколько я помню, сводились к одному вопросу — создание самостоятельного украинского государства.

ВОПРОС: Продолжайте показания о содержании беседы, происходившей у вас с Иваном СОШЕНКО?

ОТВЕТ: Разговаривая со мной по вопросу проведения мероприятий "ОУН", СОШЕНКО говорил и предложил мне создать, так называемую, тройку, которая должна проводить в жизнь идеи украинского национализма.

Он заявил, что в тройку необходимо подбирать только украинцев, имеющих хороший общий кругозор, образование, учитывая, чтобы эти лица могли хранить тайну и не явиться предателями. При этом он подчеркнул, что при подборе в тройку не следует обращать внимание на принадлежность к коммунистической партии и социальное положение.

По словам СОШЕНКО, эти тройки создаются для большей конспирации в проведении практических мероприятий "ОУН". Он говорил, что если кто-либо из участников "ОУН" явился предателем или провалится на чем-нибудь, то он может назвать только трех человек, так как больше он никого знать не будет. Таким образом, создание троек проводится исключительно в целях конспирации.

В беседе со мной СОШЕНКО подчеркивал, что в других районах уже такие тройки созданы и широко развернули свою работу.

На предложение СОШЕНКО я дал согласие создать тройку в селе Семеновка и руководить ей по осуществлению задач, стоящих перед "ОУН".

В ходе этой же беседы по вопросу работы драмкружка в селе Семеновка, СОШЕНКО предложил мне добиться того, чтобы все участники кружка разговаривали только на украинском языке, и этим они будут прививать националистический дух среди другой массы украинцев.

Вот, примерно, о чем беседовал со мной СОШЕНКО в этот раз.

ВОПРОС: Кого вы знакомили с программой "ОУН", полученной от СОШЕНКО, и где она находится?

ОТВЕТ: После того, как я получил программу "ОУН" от СОШЕНКО, я прочитал ее, и она у меня находилась примерно дней 5—7, а затем по просьбе своей матери я ее сжег. Мать моя была посвящена в вопросы моей связи с "ОУН" и знала об имевшейся у меня программе. Никого из других лиц я с этой программой не знакомил и никто у меня ее не читал.

ВОПРОС: Вы создали тройку в с. Семеновка согласно предложения СОШЕНКО?

ОТВЕТ: Нет, тройку я не создал. Я просто не решился идти на это дело, так как боялся возможной репрессии со стороны немцев.

ВОПРОС: Расскажите о встречах с другими представителями "ОУН"?

ОТВЕТ: Ивана СОШЕНКО я встречал еще, примерно, в октябре м-це 1942 г. в гор. Мелитополе. Он шел по городу одетый в серую шинель красноармейского образца, в кубанке, с кортиком на поясе, с кем-то, видимо, из полицейских. СОШЕНКО прошел мимо меня и не поздоровался. Я был в это время с Николаем Семеновичем и спросил у него о СОШЕНКО. Он мне ответил, что последний устроился работать в полицию. Других встреч с СОШЕНКО я сейчас не помню.

С "Михаилом" у меня была встреча в с. Семеновка на моей квартире, примерно в апреле м-це 1943 года.

Содержание происходившей беседы в этот раз сводилось к тому, что он спрашивал, как я осуществляю проведение в жизнь мероприятий "ОУН". Спрашивал, подобрал ли я людей в тройку, я ему ответил, что сделать этого не мог, ибо в Семеновке нет подходящих лиц. Он здесь же выразил свое недовольство и просил познакомить его с отдельными лицами, которые могут выполнять задания "ОУН". Никого я ему здесь не назвал.

В этом же разговоре "Михаил" разъяснял мне, что Украина все равно будет самостоятельной и все лица — украинцы, не принимавшие активного участия в ее освобождении, останутся в долгу перед своим народом.

Высказывая недовольство моей практической деятельностью, "Михаил" предложил мне включиться в активную работу "ОУН", обещая снабдить меня необходимыми документами, чтобы я отправился куда-либо в другие районы проводить работу по заданию организации украинских националистов.

Здесь же "Михаил" говорил мне, что задача троек заключается в создании боевых украинских дружин по борьбе с немецкими оккупантами и приводил примеры об отдельных отрядах в виде партизанских отрядов, действующих против немцев в Винницкой области и др. местах правобережной Украины.

На предложение "Михаила" о моем переходе на активную работу по непосредственному выполнению задания ОУН, я не дал согласия, так как не хотел расставаться со своей матерью, а также знал о приближении частей Красной Армии и считал, что немцы в скором времени будут изгнаны с советской территории. Кроме этого, я "Михаилу" объяснил свое несогласие на его предложение недостаточной твердостью своего характера. Я ему заявил, что по мере возможности, в частности, участием в драмкружке буду пропагандировать идею украинского национализма среди масс.

В этом же разговоре с "Михаилом" я поинтересовался вопросом проведения работы ОУН в случае прихода частей Красной Армии. Он мне ответил, если данная территория будет занята Красной Армией, то организация украинских националистов должна будет вести борьбу с советской властью за самостоятельность Украины.

Несмотря на высказанное недовольство по поводу моей, деятельности, "Михаил" после этого дал мне 2 ОУНовские листовки, в одной из которых сообщалось о гибели кого-то из организаторов ОУН (в листовке был помещен портрет этого человека, убитого из-за угла немецким шпионом. Говорилось, что он всю свою жизнь отдал на борьбу за Украину. Здесь же был помещен призыв к молодежи

Украины последовать примеру убитого организатора ОУН.

Вторая листовка по своему содержанию сводилась к призыву украинцев бороться против гитлеризма и большевизма. В ней говорилось, что для Украины ничего хорошего не дает Германия, а также советская власть, поэтому Украина должна завоевать самостоятельность.

Переданные мне "Михаилом" листовки я также, по просьбе своей матери, сразу после его ухода сжег их.

После этого посещения я "Михаила" больше не видел. Из представителей ОУН я несколько раз встречался с Николаем Семеновичем, работавшим администратором Мелитопольского городского театра. Встречи с ним происходили, в основном, по некоторым организационным вопросам работы драмкружка, которым я руководил. В происходивших беседах Николай Семенович мне предлагал никогда не ставить русских пьес, а только украинские. Каких-либо официальных задач он как представитель ОУН мне не ставил. Я конечно понимал, что предлагая мне постановку только украинских пьес, Николай Семенович этим самым пропагандировал идею украинских националистов.

Предполагаю, что он проводил активную националистическую работу, так как летом 1943 года он был арестован немцами за принадлежность к ОУН и ее боевые действия.

Больше с Николаем Семеновичем, после его ареста, я никогда не встречался.

ВОПРОС: Еще с кем из представителей ОУН вы имели встречи?

ОТВЕТ: Примерно в мае или июне 1943 года ко мне на квартиру в село Семеновку явился неизвестный для меня до этого человек, который передал мне записку, написанную КУРИЛО-КРЫМЧАКОМ о том, что "этот человек хочет вам кое-что рассказать". Прочитав эту записку, я выразил желание послушать его, и он начал мне говорить, что ранее служил в Красной Армии, имел звание старшего лейтенанта-танкиста, а затем попал в плен к немцам. Говорил, что в Красной Армии имеется много людей, занимающихся украинской националистической деятельностью, подтверждая это тем,

что часть, в которой он служил, очень пассивно воевала против немцев, так как в ней было очень много украинских националистов. Он говорил, что среди военнослужащих Красной Армии есть даже много генералов, являющихся украинскими националистами. Рассказывал мне, что на оккупированной территории имеются боевые отряды, действующие против немцев путем налетов на эшелоны, отправляющиеся с украинцами в Германию. Как заявлял в беседе мне этот человек, немцы на Украине создают условия искусственного вымирания людей, чтобы не дать возможности Украине стать самостоятельным государством.

Из беседы с ним было видно, что он активный ОУНовец, заявлял все время о "вхождении в народ" и пропаганды идей ОУН, носил при себе револьвер.

Он же мне говорил, что ОУН связана с другими националистическими организациями, особенно Белорусской, Закавказской и другими.

Каких-либо указаний о моей практической деятельности он мне не давал.

Ни своей фамилии, ни имени, он мне не назвал, а сказал лишь, что у него имеется присвоенный номер 7. Таким образом, я его знал только, как №7.

ВОПРОС: Что вам известно о месте пребывании указанных выше представителей ОУН?

ОТВЕТ : Ничего об этом я не знаю. Предполагаю, что все они не остались проживать на освобожденной Красной Армией территории и, по видимому, находятся где-нибудь в других районах на оккупированной территории.

ВОПРОС: Что Вам известно о структуре ОУН и существующих направлениях?

ОТВЕТ: Из всех имевшихся со мной встречах и беседах представителей ОУН мне известно, что общая цель ОУН сводится к организации самостоятельного украинского государства. Это значит борьба как против немцев, а также и советской власти. Кто-то из них мне говорил, что "ОУН — это дитя всех предыдущих организаций украинских националистов".

О структуре ОУН мне известно только о том, что существует руководящий центр ОУН, находящийся где-то в Западной Украине, где именно, не знаю, и низовые ячейки — это тройки, о которых я показывал выше.

Возглавлял все руководство ОУН Степан БАНДЕРА, который сейчас, якобы, находится в изоляции в Германии.

В ОУН имеются два направления: одно возглавлявшееся Степаном БАНДЕРА, а после его изоляции, руководящим центром ОУН, ставившим своей задачей активную борьбу против немцев и советской власти за самостоятельность Украины. Другое направление, возглавляемое украинским националистом МЕЛЬНИКОМ, который осуществление задач создания самостоятельной Украины проводит путем получения уступок от Германии. В этом основное отличие мельниковского направления от бандеровского.

Известно мне также, со слов представителей ОУН, что существуют боевые отряды украинских националистов, занимающиеся на оккупированной территории вооруженной борьбой против немцев.

ВОПРОС: Расскажите об известных вам лицах, принадлежащих к ОУН из числа жителей Мелитопольского района?

ОТВЕТ: Кроме перечисленных мною выше официальных представителей ОУН, прибывших в Мелитопольский район из Западной Украины (по видимому, по заданию руководящего центра), а также учителей, присутствовавших на происходившем в селе Вознесенка собрании, я больше никого не знаю.

В какой мере были причастны к ОУН указанные мною учителя я также не могу сказать, ибо ни с кем из них после собрания никакой связи по проведению ОУНовской деятельности я не имел.

ВОПРОС: В чем заключалась ваша практическая националистическая деятельность?

ОТВЕТ: В процессе всех происходивших со мною встреч, представители ОУН неоднократно ставили передо мной конкретные задачи проведения националистической деятельности. Я принимал предложения эти представителей, т. е. категорически не отказывался от них, за исключением предложения "Михаила" о поездке в другие районы, однако моя практи-

ческая деятельность заключалась лишь в пропаганде украинского национализма путем работы драматического кружка, которым я руководил в селе Семеновка. Драмкружок ставил в основном украинские пьесы, члены кружка разговаривали на украинском языке, тем самым прививали массам дух украинского национализма. Читал я лично распространяемую ОУНовцами литературу (программу и листовки, о чем я выше показал), но среди других лиц их не пропагандировал.

Протокол допроса написан с моих слов правильно и мною прочитан.

ГАРМАШ

ДОПРОСИЛИ:
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА КОНТРРАЗВЕДКИ
3 ГВ АРМИИ — ГВАРДИИ ПОЛКОВНИК (ЛОСЬ)
НАЧАЛЬНИК 5 ОТДЕЛА КОНТРРАЗВЕДКИ
ГВАРДИИ МАЙОР (БОРОДКИН)
4 /см СТЕНОГРАФИРОВАЛА: СОТРУДНИК
ОКР "СМЕРШ" 3 ГВ. АРМИИ
(СЛЮНЯЕВА)

Оригінал. Машинопис.
ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 107. — Арк. 66—71.

Звернення Головного командування УПА до білоруського народу **Грудень 1943 року**

За самостійні національні держави
народів Європи і Азії!
Воля народам! Воля людині!

БІЛОРУСЬКИЙ НАРОДЕ!

Цілими віками гнобив тебе московський імперіалізм. Ще в царській Росії московські завойовники, оволодівши Твоїм народом, позбавили Тебе волі. Вони запрягли Тебе в ярмо поміщиків і капіталістів, вони забрали кращих твоїх синів до царської армії, щоб ті своїми грудьми боронили інтереси дворян та капіталістичного ладу і клали голови за здійснення протинародних планів поміщицької верхівки. Вони позбавили Тебе рідної школи і книжки, вони кинули Тебе в біду і хвороби.

Прагнучи підкорити собі нові народи, царська Росія вплуталася 1914 року в першу світову імперіялістичну війну та упала під ударами національної революції, що її розпочали волинці-українці в Петрограді.

Тоді настав і для Тебе, білоруський народе, довгожданий час волі. Ти став господарем на своїй землі і руками найкращих своїх синів створив Білоруську Національну Державу. Та не довго довелося тобі тішитися волею. Московські імперіялісти, перефарбувавшись на цей раз в так званих інтернаціоналістів-більшовиків, почали знову будувати Російську імперію (РСФСР). Вони збройною силою стягали до неї всі землі, які колись підкорив царський режим. Під ударами новітніх московських імперіялістів-більшовиків упали Незалежні Національні Держави білорусів, українців, грузинів, азербайджанців. Після більшовицько-польської війни більшовики, не питаючись Тебе, господаря, поділилися Твоїми землями на Ризькому мирі у 1921 році з шляхетською Польщею.

Що ж принесли Тобі, білоруський народе, московські більшовики за двадцять років панування на Твоїй землі? Принесли Тобі стару московську політичну неволю, покриту червоним блахманом, щоб дурити народ. Принесли економічний грабунок Твоєї країни. Все Твоє добро пішло на потреби московської імперії, що переіменувалась на СССР. Більшовики принесли Тобі жахливе виснаження, більшовики спотворили білоруську культуру.

Нові московські імперіялісти-більшовики, захопивши владу в Білорусії, під різними приводами знищили нечисленну білоруську інтелігенцію, а на її місце прислали чужу — вислужницьку.

Червона Москва відібрала у білоруського народу частину селянської верстви і заслала її як "куркулів" на каторжні роботи в Сибір. Решту селянства більшовики запрягли в колгоспне ярмо. Більшовики знищили арештами і розстрілами більшість свідомого білоруського робітництва.

Всі білоруські міста наповнились чужим і ворожим для Білорусі елементом. В адміністративному, в судівничому апаратах поспішно провадилась русифікація.

Прагнучи волі, Ти не боронив ні Польщі в 1939 році, ні Совітського Союзу, який в 1941 році став воювати з гітлерівською Німеччиною.

І ось білоруські землі зайняла німецька армія. Німецька гітлерівська влада почала порядкувати в Білорусі.

Білоруський народе! Чи покращало Твоє життя, коли прийшов на Твою землю німецький загарбник? Ні, і ще раз ні! Німецькі імперіялісти принесли з собою ту саму політичну неволю, той самий економічний визиск — грабунок, який був до їх приходу.

Страшними пожежами охоплена сьогодні ціла білоруська земля, білоруський народ сходить кров'ю.

Бо німецький займанець, прагнучи здобути і закріпити за собою великі простори Сходу Європи, планово нищить і Білорусь: палить села, грабує достаток, а людей ловить і забирає на каторжні роботи до Німеччини, на холодну і голодну смерть.

А недавній гнобитель білоруського народу — московський імперіяліст знову хоче відновити Російську імперію.

Тому він посилає частини своєї армії на Білорусь, які прикриваються назвою т. зв. червоних партизанів. Ці банди палять рештки білоруських сіл, грабують у населення останню одежину, забирають останній шматок хліба і останню худобину. Червоні бандити силою мобілізують всіх чоловіків і все це відставляють в розпорядження кремлівського ката народів Сталіна, який знову хоче поневолити народи Совітського Союза.

Червоні кати хочуть відновити жахливу більшовицьку дійсність з кривавим НКВД, арештами, висилками на Сибір, масовими розстрілами невинних громадян.

Де ж порятунок?

Білоруський народе! Рятунок Твій в ТОБІ самому!

Вставай на боротьбу за визволення з ярма хижацьких імперіялістів: німецьких гітлерівців і московських більшовиків. Тільки у спільному фронті всіх поневолених народів Європи і Азії проти імперіялістів вибореш краще завтра! Цю священну боротьбу проти поневолювачів розпочав уже український

народ, висилаючи в бій Українську Повстанчу Армію, яка б'ється під гаслами: "Воля народам, воля людині. За самостійні держави поневолених народів Європи і Азії".

Відділи Української Повстанчої Армії нещадно б'ють ворогів-імперіялістів: гітлерівських та сталінських посіпак і їх прислужників на Україні.

Білорусь! Твори свої збройні сили і виганяй геть банди імперіялістичних зайд, що нищать Твій народ, грабують і палять Твої села. Заводь свій лад і порядок на своїй землі.

Входь в порозуміння та організуй спільні дії з відділами Української Повстанчої Армії проти спільних ворогів. За нами правда, перемога буде наша!

Геть німецький та московський імперіялізм!

ХАЙ ЖИВЕ САМОСТІЙНА БІЛОРУСЬКА ДЕРЖАВА!

ХАЙ ЖИВЕ САМОСТЙНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА!

ХАЙ ЖИВУТЬ САМОСТІЙНІ НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!

Головне Командування Української Повстанчої Армії

Постій, грудень 1943 р.

Листівка УПА.

Молодь України. — 1992. — 17 вересня.

Звернення Головної команди УПА до українців — бійців і командирів Червоної Армії

Грудень 1943 року

За самостійну соборну
Українську державу!
Воля народам! Воля людині!

УКРАЇНЦІ — БІЙЦІ І КОМАНДИРИ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ!

БРАТИ НАШІ РІДНІ!

До вас звертаються українські повстанці. Ми знаємо, що Ви спливали кров'ю в боротьбі з гітлерівськими загарбниками. Ми знаємо, що багато з Вас виявило в цій страшній війні нечуваний героїзм, хоробрість і відвагу.

Німецькі кати спустошували Україну, грабували її, жорстоко винищували народ. Тепер ці озвірілі банди відступа-

ють з нашої землі. На зміну гітлерівському терору знову приходить на Україну більшовицька диктатура.

Брати! Чи ж настане для нас людське життя під більшовицько-сталінським режимом? Чи й справді приходить для нас щастя, яке так галасливо проповідують більшовики? Не треба багато фактів для доказу, що більшовицька диктатура нічим не відрізняється від гітлерівської!

І весь світ знає, що більшовики за свого панування на Україні знищили цілі мільйони українського народу. Нема такої сім'ї українського червоноармійця, в якій не було б когось розстріляного НКВД або засланого на довічну сибірську каторгу, киненого до тюрми або політичного ізолятора, репресованого або покараного за якийсь "ухил", висланого з рідної землі або засудженого за порушення трудової дисципліни. Всім відомо, що більшовики грабували Україну, всі її багатства йшли до Москви, Ленінграда, до ненажерливого всесоюзного паразита. А український народ вмирав з голоду, ходив обідраним, а в містах жив по Собачівках.

Хіба Україною керує український народ? Колишніх українських більшовиків, які мріяли про т. зв. Самостійну Радянську Україну, — московсько-більшовицькі кати знищили. Вони вбили Гринька, Юрка Коцюбинського, Панаса Любченка, Скрипника, Хвильового. А тепер корнійчуки, корнійці, гречухи — це лише ляльки, попихачі, лакеї в руках кремлівского каїна Сталіна і його "соратників" кагановичів, постишевих, хрущових.

Політику терору, національного і політичного гніту більшовизм провадив на Україні систематично і послідовно. Навіть відступаючи з України під натиском німецьких орд — більшовицькі енкаведисти справили українцям криваву купіль. У Львові більшовицькі кати замордували 3 тисячі українців. Там на Личаківському кладовищі в одній лише братській могилі лежить 640 жертв. В Умані червоні головорізи закатували 863 чоловіки. У Луцьку розстріляли 2 тисячі українського цвіту.

За німецької окупації приховані більшовики вірою і правдою служили гестапо. Це вони видали в руки німецьких

катів тисячі чесних українців у Кривому Розі, Одесі, Дніпропетровську, Рівному.

Сталінські кати, пручи на наші землі, говорили, що вони несуть "рай" українцям. Той "рай" відчували Ваші рідні в німецькому тилу від червоних банд, які називали себе партизанами, посланцями Кремля. Ці банди провокували українців перед німцями, від чого зазнавали міста і села України подвійного терору. Червоні банди грабували Ваші села, забирали в людей останню худобину, виривали з дитячих рук останній шматочок хліба. Яскравим прикладом такого грабунку може бути містечко Дережня, яке червоні обібрали до нитки. Таких грабунків було тисячі. Червоні банди не гірше НКВД вистрілювали українське населення. Лише в селі Стара Рафалівка Колківського району на Волині червоні виродки вбили 60 чоловіків, жінок і дітей, а село спалили дощенту.

Ось яке щастя приносять нам передові загони більшовизму. Коли закріпляться на Україні кремлівські диктатори — вони топитимуть наш народ у крові, як то робили протягом 24 років.

БРАТИ! ЧИ БУДЕМО МІНЯТИ ГІТЛЕРІВСЬКОГО ЯРМА НА БІЛЬШОВИЦЬКЕ? УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД НЕ МІНЯТИМЕ КАТІВ. ПРОГНАВШИ НІМЦІВ З УКРАЇНИ — ПОВЕРНІТЬ ЗБРОЮ ПРОТИ ЧЕРВОНИХ ОКУПАНТІВ.

ДОКИ БУДУТЬ НІМЕЦЬКІ ЧИ БІЛЬШОВИЦЬКІ ЗАВОЙОВНИКИ НА УКРАЇНСЬКІЙ ЗЕМЛІ — НЕ БУДЕ НАМ ЖИТТЯ.

Українська Повстанча Армія, яка зродилась в окупованих землях України, уже багато місяців зводить криваві бої з німецькими загарбниками та червоними бандами, захищаючи народ від фізичного знищення й грабунку, відстоюючи право українського народу на вільне, незалежне життя. В повстанці пішли кращі сини України. Серед них є багато і колишніх червоноармійців, командирів, а також колишніх червоних партизан, які пішли разом з агентами більшовицьких окупантів.

В своїй визвольній боротьбі український народ іде разом з усіма поневоленими народами Європи і Азії. При УПА вже

є національні загони грузинів, азербайджанців, татар, вірмен, узбеків та інших народів, які прагнуть відокремитись від всесоюзного ката. Ми також будемо в згоді з російським народом, який побудує державу лише на своїй етнографічній території. Але ми ніколи не погодимось з політикою російських окупантів, які жорстоко завоювали український народ і поклали на нього свою загребущу катівську руку.

Ця війна буде затяжною. Взаємне ослаблення імперіалістів і виникнення нових суперечностей між ними — створюють сприятливі обставини для переможного закінчення нашої боротьби.

Червоноармійці і командири! Не слухайте московсько-більшовицьких завойовників, не виступайте збройно проти своїх рідних братів-повстанців. Приєднуйтесь до бойових лав Української Повстанчої Армії. Озброєний український народ разом з усіма поневоленими народами розвалить більшовицьку тюрму народів СРСР — і побудує свою Самостійну Незалежну Україну.

Хай живе Незалежна Україна!

Хай живуть незалежні держави всіх народів, поневолених більшовизмом!

Головне командування Української Повстанчої Армії.

Постій, грудень 1943 р.

Листівка УПА.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 1—1 зв.

Витяг з протоколу допиту члена комуністичного підпілля Івана Гусаковського щодо діяльності організації українських націоналістів у с. Стрижівці Ставищенського району Київської області 8 січня 1944 року

ПРОТОКОЛ ОПРОСА

от 8 января 1944 года

Гусаковский Иван Францевич, 1906 г. рождения, урожен. с. Тартак Мархлевского района Житомирской области, поляк, член ВКП(б) с 1932 г., образование низшее.

Работал управляющим Киевской облконторы "Заготсено".

Семья — жена Агриппина Октавяновна Градицкая и дочь Галина Ивановна проживают в с. Стрижевка Ставищанского района. Сын — Анатолий Петрович Ильицкий (так у документі.— *В. С.*) — в Красной Армии.

Об украинских националистах

Начиная с 1942 г., в процессе подпольной работы мне пришлось встретиться с лицами, проводившими работу по формированию националистических групп.

Как я указал ранее, по прибытии меня в апреле 1942 г. в с. Стрижевку я занялся изучением отдельных людей.

Один из наиболее развитых людей в этом селе был бывший учитель средней Стрижевской школы ЗДЕРУК Иван Петрович, который пользовался в селе, особенно среди кулацкой прослойки, особенным авторитетом.

Мой родственник — ЦЫБУЛЬСКИЙ и моя жена рассказали, что ЗДЕРУК в 1918—20 годах служил у Петлюры. По происхождению ЗДЕРУК из кулаков, его брат в 1930—31 году был раскулачен и репрессирован. В 1942—1943 г. проживает в с. Плютенцы Ставищанского района.

Я поставил перед собой задачу изучить его ближе и установить его связи.

При разговорах с ним было видно, что он является украинским шовинистом, и все его рассуждения носили националистический оттенок.

В июне—июле 1942 г., когда прошли слухи об аресте Степана БЕНДЕРЫ, в Ставищах был арестован САВИЦКИЙ — националист, организовывавший власть в Ставищанском районе после прихода немцев,— ЗДЕРУК в присутствии КУКУРУДЗЫ Оверка, РУДОГО Кирилла Оноприевича и меня заявил, что все равно Украина будет самостийною.

После этого я предупредил ЦЫБУЛЬСКОГО, СТРОЯНОВСКОГО, ИЩУКА Тараса и ФЕЩЕНКО Михаила Антоновича о возможном наличии в с. Стрижевка националистической организации.

Одновременно я поручил ИЩУКУ, как имеющему возможность вращаться среди этих людей, присматриваться за их деятельностью, выявлять их связи и проч.

В июле 1943 г. я поручил ИЩУКУ Тарасу Григорьевичу войти в более близкие взаимоотношения с ЗДЕРУКОМ и КУКУРУДЗОЙ и при случае выдать себя за человека, которому близки националистические чувства.

В то время я поручил всем участникам моей группы следить за ЗДЕРУКОМ и его связями.

В августе 1943 г. ИЩУК участвовал на вечеринке у КУКУРУДЗЫ, где присутствовали: ЗДЕРУК, Демид ЛЕВЕЦКИЙ, БЕРЕЗНЯК Демедь Лукашевич.

На этом вечере ИЩУК в разговоре высказал свои националистические чувства.

В начале сентября 1943 г. ЗДЕРУК познакомил ИЩУКА с агрономом Стрижевского участкового куста— КОРЫТНИК, который начал обрабатывать ИЩУКА в националистическом духе.

На одной из бесед КОРЫТНИК прямо заявил ИЩУКУ: "Слушай, Тарас, ты хороший хлопец, но скажи — ты патриот Украины?"

Имея от нас прямое задание войти в доверие к националистам, ИЩУК ответил утвердительно, после чего КОРЫТНИК пообещал дать ИЩУКУ украинскую националистическую литературу.

О своем разговоре с КОРЫТНИКОМ ИЩУК сообщил мне, после чего я с командиром отряда БАРАШКОВЫМ соответствующей подпиской обязали ИЩУКА войти в доверие к националистам и добывать для нас необходимые данные о работе националистов. (Подписка прилагается).

Впоследствии ИЩУК от КОРЫТНИКА начал систематически получать националистическую литературу.

Эта литература, по сообщению КОРЫТНИКА ИЩУКУ, поступала от националистической организации, находящейся в Ставищах.

В одном из разговоров КОРЫТНИК сказал ИЩУКУ: "Ты учти, что если предашь, то с тобой расправятся отряды ВУПА" (Вызвольна Украинская Повстанческая Армия).

КОРЫТНИК также сообщил ИЩУКУ, что "ВУПА" опирается на 47-миллионный украинский народ Западной и Восточной Украины, а также на (миллионы) украинцев, проживающих в Америке, якобы организована 200 000 добровольческая армия, которая имеет своей задачей после высадки англо-американского десанта в Италии и достигнут границ Сербии (так у документі. — *В. С.*) — эта армия в тылу фронта будет продолжать свой путь через Сербию и Румынию для соединения и совместных действий с армией "ВУПА", которые освободят Украину от фашистского и советского рабства.

По сообщению КОРЫТНИКА, такие же националистические организации, как и в Ставищах, остались в подполье в Донбассе и Полтаве.

В заключение КОРЫТНИК сказал: "После обескровливания русской и немецкой армий, "ВУПА" сможет легко достигнуть цели с помощью армии, формируемой в Америке, и при помощи балканских стран".

Националистическую армию в Америке формирует якобы ВИННИЧЕНКО.

КОРЫТНИК поручал ИЩУКУ обрабатывать молодежь с. Стрижевка в националистическом духе, в частности, сына националиста ЧУШКАЛО Николая Васильевича — Петра Николаевича.

Однако ИЩУК по нашему поручению от этих заданий уклонялся, вел разговор "вокруг да около", но никого не вербовал.

Единственное, что он сделал,— это дал почитать сыну ЧУШКАЛО националистический журнал. Это было сделано для того, чтобы на ИЩУКА не падало подозрение со стороны националистов.

Участник нашей подпольной организации КАРАУЛЬЩИК Антон Зотьевич рассказал, что на одной вечеринке, когда ЗДЕРУК Иван Петрович напился и начал его вербовать в националистическую организацию, то рассказал ему о структуре украинских националистических организаций. Структура организаций — троечная, т. е. один член организации должен быть связан не более чем с двумя другими. Из этих 3-х человек выбирается наиболее выдержанный и преданный делу, который поддерживает связь с другой тройкой, но через одного человека.

Когда же КАРАУЛЬЩИК уклонился от вербовки, то на второй день ЗДЕРУК начал говорить ему, что он был пьян и не помнит, что говорил. Больше к этому вопросу в беседах с КАРАУЛЬЩИКОМ ЗДЕРУК не возвращался.

17 октября 1943 г. ИЩУК докладной запиской (прилагается) сообщил, что националисты готовят убийство советских активистов.

Позже ЦАРУК Николай и КЛИМЧУК Антон сообщили, что КУКУРУДЗА Оверко устроил пьянку на квартире КАРАУЛЬЩИКА с целью его убийства. После этого заявления я, БАРАШКОВ и НОВОСИЛЬСКИЙ решили убрать троих человек, которые возглавляли Стрижевскую националистическую организацию. В результате были уничтожены:

ЗДЕРУК Иван Петрович, РУДЫЙ Кирило Оноприевич, КУКУРУДЗА Оверко Николаевич.

Перед расстрелом этих лиц они были допрошены БАРАШКОВЫМ и мною. Об участии в националистической организации все сознались, но никого больше не выдали.

После их расстрела в Стрижевку приезжали ТКАЧЕНКО, КОРЫТНИК, которые проводили совещание у ПОДДУБНОГО Василия, на совещании были: ПОДДУБНЫЙ, ГИРЕНКО Трофим, МИЛЛЕР и др., о чем там стоял вопрос, нам неизвестно.

КУКУРУДЗА и РУДЫЙ подтвердили, что ЗДЕРУК был немецким шпионом.

Необходимо отметить, что ЗДЕРУК однажды на пьянке у КУКУРУДЗЫ заявил: "Я недаром ездил в Эстонию для получения заданий и недаром работал для того, чтобы здесь не было советской власти".

Этот разговор слышала моя жена. Аналогичное заявление ЗДЕРУКА мне сообщил ЦЫБУЛЬСКИЙ.

Из наблюдений членов нашей подпольной организации мы установили причастность к националистической группировке ряда лиц.

Хотя эти люди, в большинстве своем, и не заявляли прямо о своей причастности к украинским националистам, однако по их связям и из разговоров можно сделать вывод, что они националисты.

Каждый из них при беседе на политические темы заявлял, что "хотя на Украине не будет немцев, но не будет и Советской власти".

И другое: "Пусть будет Англия, но лишь бы не немцы и не советская власть".

Из выявленных нами националистов с. Стрижевка укажу на следующих:

1. ЗДЕРУК Иван Петрович работал при немцах бухгалтером колхоза. Расстрелян нами. Семья его — жена проживает в с. Стрижевка.

ЗДЕРУК был тесно связан с ГИРЕНКО Трофимом Трофимовичем. Когда ГИРЕНКО работал в Донбассе, с. Павловка Лозовая, бухгалтером совхоза, то ЗДЕРУК бывал у него.

После приезда в 1943 г. ГИРЕНКО в с. Стрижевку они поддерживали тесную связь.

2. РУДЫЙ Кирило Оноприевич — работал при немцах завхозом колхоза, а потом бригадиром и садовником. Расстрелян нами. Семья его проживает в с. Стрижевка.

3. КУКУРУДЗА Оверко Николаевич — при немцах голова кооперации. Расстрелян нами, семья живет там же.

4. ДАНИШЕВСКИЙ АНДРИАН — националист еще в 1918—20 г., старик, колхозник.

5. ВОВЧУК Роман Никонович — работал плотником в мастерской колхоза.

6. ЧУШКАЛО Николай Васильевич — колхозник, плотник.

7. ГИРЕНКО Петр Трифонович — писарь управы с. Стрижевка.

8. ГИРЕНКО Иван Трифонович — счетовод кооперации.

9. ГИРЕНКО Трофим Трифонович — бухгалтер комендантского куста. Давал националистическую литературу СТРОЯНОВСКОМУ Григорию. Часть этой литературы передана в Украинский штаб.

10. ПОДДУБНЫЙ Василий Семенович — в 1942 г. приехал с Донбасса и работал головой кооперации.

11. БЕРЕЗНЯК Демедь Лукашевич — колхозник, дружил со ЗДЕРУКОМ.

12. МИЛЛЕР Антон Кондратьевич — завгосп колхоза.

13. СТРЕЛЬЧУК Даниил Титович — в 1918—20 гг. был сотником у Петлюры. Начал вербовать в националистическую организацию ГОРОБЦА Василия. Работал машинистом в колхозе.

14. ПОЛОТНЯК Иван Антонович — при немцах был директором мельниц в Ставищанском районе.

15. САВИЦКИЙ Дорофей — брат убитого в Ставище немцами националиста — САВИЦКОГО. Работал столяром в колхозе.

16. СЛУХАЙ Карп Андреевич — работал завхозом в колхозе Стрижевского поселка.

17. САВЛУК Федор Тимофеевич — бухгалтер поселка Стрижевского колхоза, старый офицер.

18. САВИЦКИЙ Николай Дорофеевич — работал сначала в полиции (при немцах), а позже колхозник.

19. ФЕЩЕНКО Андрей Семенович — бывший партизан, в 1918 г., колхозник.

20. ГЕРАСИМЕНКО Илья Максимович — в настоящее время служит в полиции.

21. САВИЦКИЙ Дмитрий — коморник колхоза при немцах.

Руководители националистической организации Ставищанского района.

1. ТКАЧЕНКО — старший агроном сельскохозяйственного отдела райуправы.

О его принадлежности к украинским националистам сообщил на допросе ЗДЕРУК.

2. БАСИНСКИЙ — б. голова райуправы в Ставищах.

3. ТЕРСЕВСКИЙ — б. завторготдела в Ставищах.

4. СВЕРИДИВСКИЙ — нач. районовой полиции.

5. КОРЫТНИК — агроном Сухоярского сельскохозяйственного куста.

6. ПИДЗЕЛЬСКИЙ — голова райспоживспилки в Ставищах.

Об этих шести националистах хорошо осведомлен участник нашей подпольной организации — партизан НОВОСИЛЬСКИЙ Франц Поликарпович. (Далі в документі йдеться про інші справи — *В. С.*).

ОПРОСИЛ — Ст. пом. нач. РО УШПД
ст. лейтенант г/б (ЧЕРЕВАШ)
"____" 1944 года

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 292. — Арк. 25 зв.— 26.

Як свідчать документи, оунівське підпілля готувалося до повернення більшовицької влади. Відтак у комплексі завдань, які поставали в зв'язку з новим етапом національно-визвольного руху, особливого значення надавалося розгортанню боротьби на Наддніпрянщині. Однією з форм її на центральних і південно-східних українських землях визначалася якнайширша пропаганда "ідеї Української Національної Революції під охороною нашої зброї". З цією метою планувалося на момент звільнення території України від гітлерівських загарбників бути готовими до підпільної діяльності в тилу радянських військ, створивши збройні загони УПА в цьому регіоні. Уже в середині травня 1943 року Крайовий Провід ОУН "Північ" призначив командуючим групи УПА-Схід й одночасно окружним провідником ОУН на Житомирську й Київську області колишнього надрайонного провідника Олевського району Федора Воробця (Верещак").

Треба наголосити, що на сході населення дуже радо зустрічало відділи УПА, особливо старша генерація української інтелігенції й селянства, котрі "пережили невдачу минулих визвольних змагань і вже були зневірились, але тепер, коли вони побачили знову відділи Української Армії, повні віри в перемогу, в них появились сльози радости і віри у воскресення України. Були випадки, коли старші селяни виходили з іконами зустрічати відділи УПА і благословляли на святе діло" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 3а. — Арк. 14).

Змінилася після цього й селянська молодь, яка раніше з недовір'ям ставилася до українського визвольного руху, порівнюючи його з озброєними більшовицькими відділами, що активізувалися з наближенням фронту. Відтепер почастішали випадки, коли селянська молодь Наддніпрянщини зголошувалася до лав місцевих теренових боївок УПА.

Оунівські організації кожного району Дніпропетровщини, наприклад, періодично направляли збройні групи на явочні паролі до баз формування УПА (ДАДО: Ф. 19.— Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 80).

Подібне відбувалося й на Полтавщині. На початку 1944 року начальник облуправління НКВС Ізмайлов повідомляв, що частина тих підпільників, котрі відступили із Лівобережжя, зокрема із Кременчука, Золотоноші, "формуються в бригади УПА, пішли в ліси з тим, щоб переходити лінію фронту на територію, де вже була відновлена більшовицька влада" (ДАПО: Ф. 15. — Оп. 1. — Спр. 205. — Арк. 61).

Зрозуміло, цей процес викликав тривогу в керівництва більшовицьких каральних органів УРСР. Тож невипадково вже 14 січня 1944 року з'являється директива НКВС УРСР про підготовку до збройних сутичок з відділами УПА, котрі дислокувалися в Чорному лісі та Холодному яру на межі Київщини й Кіровоградщини (Бібліотека Торонтського університету — БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 2. — Арк. 1).

А 9 лютого 1944 року з Києва просили Москву сформувати посилені танками два окремі мотострілецькі батальйони в складі внутрішніх військ НКВС Українського округу для боротьби проти відділів УПА в названих регіонах (*там само*. — Спр. 1. — Арк. 6).

У червні 1944 року "Верещак" був призначений командуючим генерального округу УПА, до якого входили Київська і Житомирська області. Одразу ж після її звільнення сюди було перекинуто "Ворона", "Ярого" і "Лисогора" загальною кількістю 160 бойовиків під командуванням "Павла-Миколи", колишнього керівника оунівського підпілля в Коростенському районі. В травні 1944 із західних областей прибуло до двохсот упівців на чолі з "Стальним", якому доручалося у взаємодії з іншими відділами охопити підривною діяльністю північні райони Житомирської області. А на початку вересня 1944 було створено об'єднаний Житомирський окружний провід ОУН, на котрий покладалося керівництво діяльністю підпілля ОУН-УПА на території Житомирської й Київської областей, на чолі якого було призначено "Павла-Миколу" й виділено в його розпорядження 7 боївок.

Подібні плани розгортання націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині вироблялися й щодо інших регіонів. Практика засвідчує, визнавав начальник Полтавського облуправління НКДБ Чернецький, що "існуючі при німцях підпільні оунівські групи в Полтаві і в ряді районів області — Яготині, Золотоноші, Лохвиці, Лубнах, Кишеньках та інш. останнім часом починають оживляти свою діяльність" (ДАПО: Ф. 15. — Оп. 1. — Спр. 205. — Арк. 92).

Як свідчили заарештовані оунівці, вони намагалися діставати націоналістичну літературу й вести антирадянську пропаганду або ж чинити саботаж відновленню радянського життя. Так, завідуюча відділом Полтавського облсоюздруку Репанова, яка заявила енкаведистам, що "вона чекала приходу Червоної Армії з величезним болем у душі", намагалася всіляко перешкодити поширенню комуністичної пропаганди, знищуючи газети й журнали. Таку роботу здійснювали також її колеги Попонко, Бабенко. Тільки за півтора місяці 1944 року вони приховали від поширення 20 тисяч примірників центральних видань (*там само.* — Арк. 61).

Надаючи великої уваги підтриманню національно-визвольного руху на звільнених Червоною армією теренах Наддніпрянщини, 12 червня 1944 року Провід ОУН видав спеціальні інструктивні вказівки для військових політвиховників та пропагандистів, які працюють в центральних і східних українських землях. Цей документ передбачав, що "політвиховна робота займає у відділах УПА перше місце поруч з військовим вишколом. Обов'язком політвиховника є виховати свідомого стрільця. Політично вироблений стрілець навіть у найважчих моментах боротьби не захитається, а, переносячи всякі труднощі, буде прямувати раз наміченим шляхом" (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 155).

Розгортанню підпільної роботи на теренах Наддніпрянщини значною мірою сприяло те, що визвольний рух продовжував мати народну підтримку. Підтвердженням прихильності населення Наддніпрянщини до українського

націоналістичного підпілля є і довідка начальника Радомишльського районного відділу НКВС Виноградова, що публікується в даній книзі, де він змушений визнати, що в роки гітлерівської окупації майже всі села вороже поставилися до більшовицьких партизанів, у той час, як оунівців підтримувало.

У багатьох випадках місцеве населення на сході тепер, як і у роки війни, шукало зустрічі з бандерівцями, бо хотіло знати їхню програму боротьби, за що воюють. Такі, як робітник Коростенського депо, запрошували після розмови на вечерю, давали харчів на дорогу, а по відході наказували: "Тримайтеся, хлопці, добре, бо як по тому всьому видно, зміна в нас мусить бути" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 158. — Арк. 204).

А одна жінка з села Боднарівка, котра хотіла допомогти повстанцям і мати водночас алібі на випадок доносу свого сусіда до НКВС, просила: "Вибийте мені вікно, я вам дам їсти, хліба і буду мати виправдання, чого я вас впустила до хати" (БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/7. — Арк. 322).

Процес розгортання оунівського підпілля в повоєнний час на Наддніпрянщині каральні органи спочатку не завважили, оскільки, мовляв, "у нас звикли дивитися, що там, на заході, контрреволюція кваліфікована і з нею ведеться серйозна боротьба, а от на сході — ручна, і вона не веде з нами сильної боротьби. Тому й трапилося так, що в ряді областей, наприклад, у Житомирській, Київській, Харківській, Сталінській та інших апарат ББ (підрозділи по боротьбі з українським національно-визвольним рухом. — *В. С.*) виявився атрофованим" (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4248. — Арк. 69).

Виступаючи наприкінці 1946 року на III партійній конференції МВС УРСР Т. Строкач наголошував, що багато працівників міністерства і в управліннях східних областей "вважають, що оунівські банди можуть і повинні бути тільки на території західних областей України. Це цілком неправильно, і ця заспокоєність, треба прямо сказати, небезпечна" (*там само.* — Арк. 58).

Після звільнення східних областей УРСР каральними

органами більшовицької влади було ліквідовано — на Київщині, Дніпропетровщині, Сумщині, в Сталіно, Одесі, Запоріжжі (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4248. — Арк. 59).*

Але, завдавши відчутного удару обласним і окружним проводам, каральні органи не змогли ліквідувати низові структури й численні боївки. Так, сумська міліція ще протягом кількох років залучалася до ліквідації боївок УПА, очолюваних Цупом у Роменському й Недригайлівському районах, братами Лузанами — в Конотопському й Кролевецькому, Лазаренком — у Краснопільському, братами Семенцовими — в Шалигінському й Глухівському (*Максименко В.* Милиция Сумщины в послевоеные годы //Служение народу (Сумы). — 1967. — Ноябрь. — С. 17).

Там, де не було можливості розгортати збройне підпілля, ставилося завдання вести націоналістичну пропаганду. Особливо це стосувалося промислових центрів Наддніпрянщини, де також проявлялося приховане зацікавлення діяльністю оунівців. У звіті підпільника ОУН щодо ставлення до бандерівського руху в Донбасі, датованому 20 грудня 1949 року, зокрема, зазначалося: "Про бандерівців знають, що вони борються за Самостійну Україну. Дуже багато довідалися від робітників, яких є тут досить велика кількість. Вони розпитують нас про життя, про підпілля, про боротьбу людей проти колгоспу. Між робітниками немає дня, щоб не говорили про "бандерів"... Найбільше про наш рух довідалися вони від голодуючих східних українців, які в 1947 р. були в Західній Україні. Деякі з них говорили, що "бандери" їх ограбили з грошей і майна.

Коли 1947 р. приїхали сюди перші робітники з ЗУЗ, місцеві робітники ставилися до них дуже погано, їх прозивали "бандитами" ("бандерами"). Ці поняття вони утотожнювали. Зараз положення докорінно змінилося (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 320).

*Безпосередній керівник управління МВС УРСР, яке боролося з українським визвольним рухом, полковник Сараєв навіть наприкінці 1946 року оцінював результати своїх підлеглих дещо скромніше: "На сході нашими органами також здійснена велика робота. Майже повністю очищена від оунівського підпілля така область, як Дніпропетровська, де оунівцям вдалося організаційно розгорнути свою роботу в період німецької окупації. Частково очищені Вінницька і Київська області" (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4248. — Арк. 68).

Велике значення для усвідомлення необхідності посилення підпільної роботи на Наддніпрянщині була поїздка в червні 1949 року за завданням Львівського крайового проводу ОУН в Чернігівську й Київську області Галини Голояд ("Марта"), зв'язкової й дружини члена Центрального Проводу ОУН "СЕВЕРА". За 16 днів вона зуміла у Городнянському районі Чернігівської області створити оунівську організацію, зібрала дані про місцеві колгоспи, настрої селян, здійснила поїздку з Києва до Канева по Дніпру і в столиці розкидала націоналістичні листівки. Повернувшись, "Марта" написала доповідну про можливості підпільної праці на сході. Ця доповідна обговорювалася в усіх організаційних оунівських клітинах Львівського краю.

Очевидно, доповідна Галини Голояд загострила увагу щодо активізації діяльності націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині, і їй вирішили надати новий імпульс. В інструкціях 1949 року Центральний Провід ОУН давав вказівки щодо другого етапу діяльності на сході, якими передбачалося висилати досвідчених оунівців на Наддніпрянщину для підготовки там відповідної бази, на основі якої стане можливим перекидання туди керівних кадрів для розгортання легалізованого підпілля (*там само.* — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 220).

Провід воюючої України наприкінці 40-х років остаточно переконався в тому, що майбутнє відродження України може відбутися лише за умови опанування центральним, східним і південним регіонами. Зокрема, це чітко простежується в інструктивних вказівках керівника українського націоналістичного підпілля Романа Шухевича зв'язковій Центрального Проводу ОУН Ользі Ільків щодо її діяльності на Наддніпрянщині: "Від СУЗ буде залежати чи буде Україна чи й далі буде Росія" (*там само.* — Арк. 35).

І додавав: "...На сьогоднішній день нам необхідно зосередити увагу на двох проблемах: молодь, схід. Все інше на другому плані, в противному разі может наступити катастрофа..." (*там само.* — Арк. 35).

І хоч серед керівництва Проводу ОУН ще жевріли надії на війну між великими державами й СРСР, Роман Шухевич однозначно розумів, що ставку треба робити на власні сили, а тому він особливо наголошував: "Наші надії мають бути на наші ж власні сили. Якщо ми продержимося до війни і зуміємо тоді показати переконливі факти, то з нами будуть рахуватися союзники!!! Таким чином, наше завдання на землях: продержатися до війни, а тоді творити переконливі факти — проголосити волю населення мати свою Українську Державу, незалежну від Москви.

На ЗУЗ це проста справа, але не таке на СУЗ. Якщо ми на СУЗ зуміємо в усіх обласних центрах очолити у відповідний момент масовий прояв волі народу до Самостійної України — ми виграли" (*там само.* — Арк. 36).

Пишучи цей лист незадовго до своєї загибелі, Роман Шухевич залишав своєрідний заповіт оунівському підпіллю: "...Вірте, якщо Вам удасться зробити те, що я накреслив, Ваша праця будет коштувати можливо більше, ніж праця і смерть тисяч наших повстанців..." (*там само.* — Арк. 36).

Довідка органів державної безпеки після 17 листопада 1950 року про поширення націоналістичного підпілля в східні області УРСР засвідчує конкретними фактами, що керівники ОУН справді поставили перед своїми низовими ланками завдання оволодіти Наддніпрянщиною. Так, їм вдалося в 1949—1950 роках активізувати просування своїх кадрів на схід, де вже створювалися націоналістичні організації навіть на таких великих заводах, як металургійний "Азовсталь" у Жданові, та суднобудівний імені Андре Марті в Миколаєві.

З метою посилення підпільної роботи на Наддніпрянщині за кожним діючим у Галичині, на Буковині й Волині окружним проводом ОУН закріплювалися 2—3 східні області, де вони повинні були розгортати оунівську мережу, зокрема: за Коломийським — Дніпропетровська й Запорізька, за Калуським — Миколаївська, Херсонська й Кіровоградська, за Дрогобицьким — Одеська, Ізмаїльська тощо.

Базою для розгортання підпільної роботи, як правило, були переселені з Польщі 4900 родин, а також прибулі із західних областей по оргнабору 27000 сімей, в школи фабрично-заводської освіти 125 тисяч осіб, а також велика кількість студентів у середніх і вищих навчальних закладах. Скажімо, жителі села Луги Станіславської області, котрих викинули з рідних місць до Широколанівського району Миколаївської області, в 1951 році продовжували там розповсюджувати оунівські листівки (Державний архів Миколаївської області — ДАМО: Ф. 7. — Оп. 64. — Спр. 14. — Арк. 104).

Для координування підпілля на Наддніпрянщині значна частина оунівців виїхала туди за фальшивими документами. Так, у червні 1950 року з Долини Станіславської області в Київ на бухгалтерські курси "Укрпромради" з документами на ім'я Костянтина Войтовича прибув досвідчений член ОУН Олексій Дружинець.

Два жителі Борзнянського району Чернігівської області виявилися членами Яблунівського районного проводу ОУН Станіславської області під псевдами "Папаша" й "Ігор" (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 300—306).

Велику увагу розгортанню мережі націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині приділяв Василь Кук ("Леміш"), який очолив Український здвиг після загибелі Романа Шухевича. За дорученням нового керівника воюючої України член Центрального Проводу ОУН Василь Галаса ("Орлан") у 1950 році вислав на схід керівника 5-го окружного проводу ОУН —"АТ" із завданням пробратися на лівобережжя Дніпра, розвідати там територію й закріпитися в Чернігівській області. Створений там свого роду опорний пункт мав стати базою для наступного просування в Полтавську область, де в більшій мірі, ніж в інших теренах сходу,

збереглись залишки попереднього націоналістичного впливу (*там само*. — Арк. 245).

Провід воюючої України мав на цей час за свою головну мету застерегти населення Наддніпрянщини від чергового обману Москви: "Український народ не сміє зробити такої самої помилки, яку він зробив в 1917—20 рр. Всяка федерація України з Росією на ділі означає окупацію України Москвою, означає дальший гніт і визиск України з боку Москви. Всі російські "федералісти", під якою маскою вони не виступали б, несуть українському народові новий політичний і соціяльний гніт, новий визиск працюючих мас. Дайте належну відсіч новим російським кандидатам в окупанти України. Ставайте до боротьби з большевицькими гнобителями лише в ім'я незалежної і соборної української держави!" (ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 156. — Арк. 1, 2).

Такий цілеспрямований поворот до Наддніпрянщини провідників національно-визвольного руху означав те, що вони усвідомили неминучість і закономірність широкомасштабного Українського здвигу саме з цього регіону, що вже не один раз траплялося у нашій багатовіковій історії. Адже саме звідси розлилася українська національна революція середини XVII століття, що власне витворила відроджену українську державність. Саме тут повстав уже з небуття і вийшов на політичну арену український народ.

До речі, Провід ОУН, нагадуючи українському суспільству про 300-річчя Великої Української революції, наголошував на тому, що "ідея великого повстання 1648 р. — ідея вільної незалежної української держави — ще не здійснена. Діло великого Хмельницького — боротьба за цілковите звільнення українського народу від будь-якого чужинецького панування — ще не закінчена" (Збірка документів ОУН у Нью-Йорку).

Бо дійсно, як в умовах польської неволі до 1648 року і в умовах царського панування до 1917, так і після закінчення Другої світової війни "в умовах московсько-большевицького панування в Україні український народ терпить варварський гніт і експлуатацію, жорстокі знущання і переслідування. Стогне в колгоспному ярмі український селянин. Визискується український робітник. Терпить усілякі знущання український працюючий інтелігент" (*там само*).

Але вихований на традиціях Хмельниччини і боротьби проти панування російських імперіалістів український народ не міг змиритися з тим, щоб на його землі панували чужинці. Тому Провід ОУН від його імені заявляв: "Ніколи не погодимося бути рабами Москви" (*там само*).

А для активізації збройної діяльності оунівського підпілля намічалося зосередити кадри в ряді районів Житомирської та Київської областей, з яких можна було охоплювати якомога більше території Наддніпрянщини. В одному із захоплених енкаведистами документів, що належав окружному провіднику "Богуну", вказувалися такі бази та їхні керівники: "а) Брусилів, Корнин (Житомирської області), Бишів, Фастів (Київської обл.), "Грицько" і "Сергій";

б) Андрушівка, Бердичів, Троянів (Житомирська обл.), "Задорожний" (Артем), "Юра", "Нонка";

в) Гребінка, Васильків, Обухів, Узин (Київська область), "Орест" ("Роман"), "Петро";

г) Бараші, Володарськ, Червоноармійськ, Черняхів (Житомирська обл.), "Прохор" ("Богун"), "Клен" (Максим"), "Марта".

І ці групи діяли аж до середини 50-х років. Тільки 8 липня 1955 року в селі Сушки Барашівського району Житомирської області енкаведисти змогли ліквідувати провідника "Романа" та його бойового побратима "Лиса"...

Так, Український здвиг 1939—1955 років зазнав великих втрат. Загинули кращі революціонери і на Закерзонні, і за Збручем, і на Наддніпрянщині. Але це не означало, що український національно-визвольний рух зазнав поразки. Ні, він витворював невідомі доти форми боротьби, які непомітними впливами опановували широкі маси, висовував в авангард вічного процесу національної революції нові імена. І ті новітні революціонери, особливо ж походженням з Наддніпрянщини, чітко усвідомлювали, що розраховувати український народ може тільки на власні сили.

ДОКУМЕНТИ

Інструктивний лист проводу ОУН до політичних референтів надрайонів у зв'язку з наближенням більшовицько-німецького фронту

8 січня 1944 року

Нижче надрайонів подавати усно.
СТРОГО ТАЄМНЕ.

Політичним референтам надрайонів

Щоб зберегти наші сили і розвинути революційну боротьбу в підбольшевицькій дійсності, перед нами стоять слідуючі завдання:

А.

1) Відступаючі німецькі імперіялісти хочуть скомпрометувати українську визвольну боротьбу і ще раз спробувати заставити український нарід битися за нього. В тій цілі організують т. зв. Українське Визвольне Військо (УВВ), куди стягають різну збіраницю, а в першу чергу т. зв. мельниківців. Крім того, змагають до творення українських шуцманшафтів (жандармерія). До цих і подібних німецьких трюків ставимось як до підступу і тому:

До УВВ, як і до різного рода жандармерій, український народ не іде. В будь-якій формі з німцями не в'яжемося. З ними існує лише боротьба. Всіх тих, що ідуть до німецьких рядів, осуджуємо як зрадників і вислужників.

2) Відступаючі німецькі війська, а зокрема перші відділи, є вже здеморалізовані. Місцями між військом та адміністрацією уявнюються великі тертя. Ще перед фронтом утікають різного рода фольксдойчі. Це зіпсутий і небоєвий елемент. Поки що це все іде головними дорогами.

Наші завдання: всіма можливими способами здобути зброю і амуніцію. Для того потворити вже спеціяльні боївки. Це, зокрема, важне попри важніші шляхи. В роботі бути еластичним. Використати, де будуть, тертя між військом та адміністрацією. Пам'ятати, що німецькі вояки є зневірені і хотять додому. Використати це. Розкладати армію шляхом ширення серед неї думки, що воювати німецьким воякам є вже бездоцільно, що їм конечно спішити в рідний край рятувати свої родини. Довести їм, що вони через УЗ і Польщу зі зброєю не перейдуть, бо їх повстанці — партизани вважатимуть за ворогів і знищать. Виразно ставити, що вони зброю мусять здати українському народові і УПА, бо в разі спротиву їх чекає смерть. В заміну за здану зброю давати їм "вільний перехід додому", міняти зброю на хліб і т. д. На здану зброю можна видавати посвідки ("Зброю здали такому-то відділові УПА чи самооборони"). Все це робимо для того, щоб лише здобути від ворога зброю. В разі спротиву зложити зброю добровільно, поодинчі особи і малі відділи роззброювати силою. Тут бути безоглядним.

Рівночасно підготовити цілий нарід до здобування зброї. Коштом фронту мусимо озброїти всю організацію, весь український нарід.

3) В даний момент німці кинули в запілля багато мадярів і румунів. Ці війська — незалежно, яке мають відношення до нас — всі ненавидять німців і воювати не хотять. Вони в першу чергу є розміщені проти залізниці. Бувають випадки і то часті, коли вони вже продають зброю і амуніцію.

Наші завдання: негайно ввійти в контакт з даними відділами на місцях, договоритися про взаємоненапад. Шляхом розмов, летючок переконувати їх, що їм боротися за Німеччину нема жодного сенсу. Що їх німці вивезуть в Німеччину або знищать, що їх завдання — якскорій пробиватися додому. Але через УЗ зі зброєю перейти їм неможливо, бо українці вважатимуть їх за ворогів і поборюватимуть. Рівно ж можуть спіткатися з совітськими військами, які через наявність зброї будуть розстрілювати. Отже, додому дістатися лише можуть як цивільні, зброю повинні і мусять здати українському народові і повстанцям. За

здачу зброї можна давати поквітування. В разі спротиву роззброювати силою.

До переговорів з мадярами і румунами посилати спеціяль-них людей, які вміло поставлять цю справу і не скомпро-мітують нас. Роботу з ними розпочинати негайно, як лише появляться в данім терені.

Серед них нести нашу ідею національних революцій і потребу боротьби поневолених народів проти імперіялізму. Зокрема, наставляти проти більшовиків. Летючку залучую.

4) Перед відступом німецьке військо все нищить — людей і терен.

Наші завдання: напружити всі пропагандивні сили на піднесення чуйности мас. Змальовувати реально дійсність. Ще скріпити роз'яснюючу роботу серед мас по робленню запасу харчів і раціонального використовування запасів.

Залучену летючку "ГОЛОД" масово розповсюдити.

5) По містах у німецьких панів є досить багато майна: пишучих машинок, великих друкарських машин, цикльостилів, паперу, фарби, радієві апарати, телефонічні апарати і телефони, магазини господарчі з одягом і харчами, мотоциклі і авта, коні, сідла, різна література і документи, а зокрема ґестапівські.

Вже сьогодні повести належну в цім напрямку розвідку. Мати список всього цього, де находиться (по урядах і приватних мешканнях).

Наші завдання: в хвилині відступу німців опанувати на певний час (хоч короткий) міста, і все це вивезти. Це все мусить бути наше. Коли не вдасться опанувати міста, завдання виконати шляхом організації нападу і т. п. До цієї роботи вже призначати спецвідділи. Це справа надзвичайно важна. Коли б в крайності не вдалося б це вивезти — все нищити. Більшовикам нічого попастися не сміє.

6) В сам час фронту наші завдання це — зберегти сили і здобути зброю.

Б.

Перший період нашої боротьби під більшовицькою займанщиною проходитиме серед воєнної дійсности. Певні терени будуть залляні совітським військом, місцями скріпить свою діяльність червона партизанка. Невиключене також, що більшовики кинуть проти нас спеціяльні відділи. Це одне. З другої сторони, червона армія ще невповні запізнана з нами, червоноармійці ще невповні знають, за що ми боремось. Серед червоної армії ненависть до режиму і деморалізація є. В армії чисельно переважатиме російський елемент, зокрема в ком. складі. Серед такої дійсности ми мусимо далі продовжувати боротьбу. До одержання нових наказів наші завдання будуть такі:

1) Кожний член (зокрема, районові провідники) мусять дістати наперід конкретні завдання. Кожен мусить знати, що має робити, кожному точно означити його завдання наперід. Робити так, щоб на випад порвання зв'язку — а в час переходу фронту це цілком можливе — праця не переставала, і люди знали та мали що робити навіть тоді, коли б цілий місяць не було зв'язку з "горою".

2) Політичний напрямок нашої роботи зараз спочатку буде протирежимний. Всю пропаганду спрямовуємо проти Сталіна і НКВД — проти режиму. Завданням цього моменту буде включати до боротьби з більшовизмом російський елемент. Робимо це шляхом популяризації нашої ідеї: "Воля народам і людині". Голосимо і ведемо боротьбу з більшовицьким імперіялізмом, а не з російським народом. Російському народові признаємо право на національну державу на його території. До боротьби з більшовизмом організуємо всіх.

3) Проти жидів не виступаємо.

4) Ведучи роботу серед армії, доказувати бійцям шкідливість цієї імперіялістичної війни для народу, доказувати, що вони воюють не за свої інтереси, а за інтереси кліки московських імперіялістів.

Копати прірву між армією-масою а більшовицькою командою, партійною клікою — це наше завдання в тій ділянці. Проти партійних паразитів — комісарів, проти командирів — вислужників імперіялістичної кліки, проти

НКВД — партійних жандармів, — це ті кличі, якими маємо керуватись у роботі серед червоної армії.

Рівночасно голосимо боротьбу за національні держави, за перетворення імперіялістичної війни у національні революції, за особисте вільне життя. Наша ціль — розложити червону армію.

В наслідках цієї роботи бійці червоної армії будуть переходити до нас, до УПА. Щоб оминути провокацію НКВД, належить початково такі відділи держати окремо (не показувати відразу всього), давати окремі спеціяльні завдання для перевірки людей.

Примітка: вже сьогодні масово (в тисячах) розмножити наші листівки до червоноармійців, що в терен були вислані — "Красноармейцы" і "Товарищи Русские, красноармейцы и командиры". Вже сьогодні розіслати їх в терен, де мають бути використані в час переходу війська.

Підготовити населення, щоб для червоноармійців давало нашу літературу, розказувало про нашу боротьбу і т. д. Кожний українець має бути пропагандистом нашої ідеї і боротьбі Наша ціль тут — спопуляризувати і нашу ідею, і боротьбу. Одначе вважати, бути обережним, бо ворог стосуватиме провокації.

5) Велику увагу звернути на роботу серед азійських народів в армії. До цього використати тих людей (азійців), які є вже тепер при нас.

6) На всіх мурах, руїнах, церквах, парканах уже виписувати (якоюсь тривкою фарбою — олійною або просто дьогтем) наші кличі "Геть більшовицьку і фашистівську диктатури!", "Геть московський і німецький імперіялізм", "Геть імперіялістичну війну!", "Хай живе революція і мир!", "Смерть Сталінові і Гітлерові", "Геть поневолювачів Москви і Берліна!", "Смерть кровавому Кремлю!", "Смерть московським руїнникам!", "Хай живе визвольна боротьба поневолених народів Сходу Європи, Кавказу і Середньої Азії!", "Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!", "Геть московських наїзників з України!", "Хай живуть

національні держави поневолених народів Москвою!", "Хай живе Українська Повстанча Армія — запорука перемоги українського народу!", "Більшовизм — це ворог людини і народів!", "Геть з більшовизмом, фашизмом і капіталізмом!", "Хай живе влада кожного народу на його землі!" і т. д.

Примітка: кличі виписувати на місцях видних і де ворог не міг би скоро стерти або знищити. Клич "Геть з німецькими і московськими руїнниками" виписувати конечне на мурах — руїнах, згарищах. Це для унаглядненння факту. Писати їх уже. Писати скрізь і всюди. На всіх дорогах, поворотах, по всіх селах, а найважніше — у містах і залізничних станціях.

7) Успіх нашої пропаганди з-під більшовицької дійсності залежатиме від того, наскільки зуміємо використати на місцях кожне більшовицьке потягнення супроти українського народу. Тому чітко стежити за їх кроком і кожний компрометуючий їх момент роздмухувати в пропаганді, як лише можна, бити більшовиків більшовицькою зброєю — це завдання нашої пропаганди.

В.

1) Негайно в кожнім селі провести віче-сход і широко роз'яснити людям про перехід фронту, про завдання здобування зброї, її хования. Навчити населення, як поводитися під час фронтових дій. Підготовити населення, щоб уважало на можливі підступи з сторони німців. Перші відступаючі відділи можуть вмисне не чіпати населення, щоб приспати його чуйність, а тоді останні відділи зможуть більше винищити. Про це населення мусить знати.

2) Заздалегідь позмінювати псевда, усталити клички, мертві пункти.

3) Підготовити тайні скритки для технічних осередків і людей. Наказ залучую.

4) Перевести селекцію членів. Підготовити людей і терен до твердого підпільного життя.

Цю інструкцію організаційною дорогою передати всім

членам, по всіх референтурах. Очевидно, кожному подавати те, що йому потрібне.

СЛАВА УКРАЇНІ!
Дня 8.1.44 року.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 2. — Спр. 289. — Арк. 45—47.

Звернення ОУН до громадян України

Січень 1944 року

За самостійну соборну
Українську державу
Воля народам! Воля людині!

ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ!

Друга світова війна, розпочата німецькими і російськими імперіалістами, вступила в критичну фазу. На східному і західному фронтах йдуть останнім часом воєнні дії, що дають початок великим політичним перемінам.

Безперервні бої на східному фронті в 1941—44 р. довели до повного й фізичного виснаження обидві воюючі армії. Коли ж аліянти заатакували німців в Африці — Німеччина опинилася в безвихідному положенні. Не маючи вільних резервів, забрало німецьке командування частину своїх військ зі східного фронту й перекинуло їх в Африку, південну Францію, Італію й Балкани. Скористалась тим моментом Червона Армія і пересунула німців на Захід. Дальший наступ аліянтів на Сицилію та італійський материк ставить Німеччину в щораз то тяжче положення, і веде її до неминучої військової катастрофи. Стан цей створює нові корисні умовини для військових дій Червоної Армії. Дальше її просування на Захід, це не воєнні успіхи Кремля, а невідхильний результат розвалу Німеччини, прискореного наступом аліянтів.

При всіх військових труднощах б'ють імперіялістів також труднощі і політичні. Війна загострила суперечності в середині імперій і веде їх до неминучого розвалу.

По цілій Європі йде могутня хвиля національних повстань проти німецьких гнобителів. Славетна вісь Берлін—Рим не витримала життєвої проби, вчорашні союзники — італійці виступили проти Німеччини. В повній самоті під ударом аліянтів і поневолених народів Європи наближається ворог людства — гітлерівська Німеччина — до неминучої катастрофи.

Та в той же самий час прагнуть поневолити народи Європи й цілого світу "вожді" СРСР. Запаморочені "успіхами", не рахуються вони з фактами, що народи Європи палають ненавистю як до німецького, так і до російського імперіалізму. Ці народи своє добуте визволення не проміняють на нову тюрму народів СРСР.

Більшовицька імперіалістична кліка, маючи фальшиве уявлення про власну силу, не свідома того, що наслідком власної політики опинилась в ролі другорядного чинника і не має сьогодні жодного впливу на хід світових подій. Боючись власного обуреного, ограбленого і стероризованого громадянства, шукають більшовики підтримки в союзах з капіталістичними імперіалістами.

Ганебним союзом в 1939 р. московські імперіалісти підкріпили гітлерівську Німеччину хлібом та всякою сировиною і таким чином полегшили їй похід проти народів Західної Європи та проти народів СРСР. Після збройного конфлікту з вчорашнім союзником — Гітлером більшовики пішли жебрати допомогу в аліянтів. Сьогодні продовжують вони криваву різню як другорядна підсобна сила у воєнній стратегії аліянтів. Неминучий розвал Німеччини приспішує також кінець муринської ролі СРСР, який служить аліянтам.

Відчувши свій близький кінець, кремлівські можновладці загострили протинародну політику насильства і терору. Поголовно мобілізоване населення чоловічого роду, без вишколу і зброї, більшовики кидають під німецькі кулемети на

певну загибель. Знищуючи активні елементи народу, думають більшовики, як врятувати шкуру перед народним гнівом.

Та насильством і терором не вдається втримати того, що приречене на неминучий розвал.

На зміну безглуздій імперіалістичній війні йде революція поневолених народів Європи і Азії. Вона розвалить тюрми народів — гітлерівську "Нову Європу" та більшовицький СРСР і змете з тронів імперіалістичних паліїв війни і катів народу.

Громадяни України! Вже 14 років організація Українських націоналістів веде нещадну боротьбу з усіма окупантами України за визволення українського народу. ОУН відстоює право всіх народів на їх повний і вільний лад у світі, йде ОУН у спільному фронті з поневоленими народами Європи і Азії. Для охоронення українського народу перед терором окупантів, дала ОУН почин організації відділів Української Народної Самооборони та Української Повстанчої Армії. Повстанці ведуть героїчні бої з гітлерівськими грабіжниками і боронять майно та життя громадян України. В рядах УПА борються народи Азії та Європи у всіх національних відділах. Більшовицьких окупантів, які повертаються в Україну, привітаємо так, як гостили і пригощаємо німців. А червоних партизан уже б'ємо. На терор відповідаємо терором. Землі свої не покинемо. Збройною силою будемо боронити народ і землю перед більшовицькими катами і грабіжниками.

Нашу боротьбу будемо продовжувати, поширювати і зміцнювати, поки не здобудемо Української Держави.

Громадяни! Перед новими подіями збережіть духовну рівновагу й дисципліну. Організовано захищайте себе перед грабіжництвом німців та більшовиків.

Ховайте і бережіть хліб, щоб не повторився 1933 р.

Єднайтесь в організовані лави ОУН, вступайте в бойові лави УПА!

В єдності й організованості наша сила, в бойовій готовності і здібності — запорука нашої перемоги.

Здобувайте зброю і вчіться нею володіти! Готуйтеся до

Всенародної Революції, яка завершить нашу боротьбу і принесе остаточну перемогу!

Слава Україні — Героям Слава!

Організація Українських Націоналістів.

Постій, січень 1944 р.

Молодь України. — 1992. —17 вересня.

Директива начальника відділу НКВС УРСР по боротьбі з бандитизмом підполковника держбезпеки Задої заступнику начальника штабу внутрішніх військ НКВС підполковнику Старову про необхідність посилення оперативної діяльності військових частин поблизу лісових масивів Чорний Яр і Холодний Яр на півдні Київщини, де перебувають українські повстанці

14 січня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

УРСР
НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Отдел ББ
№ 2345
"14" января 1944 г.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА ШТАБА
ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД
УКРАИНСКОГО ОКРУГА —
ПОДПОЛКОВНИКУ
тов. СТАРОВУ

По имеющимся сведениям в лесных массивах, расположенных от Чигирина до Знаменки (т. наз. Черный Яр) и в лесных массивах в районах Чигирин—Смела (Холодный Яр) Корсунь-Шевченковский и Белая Церковь укрываются вооруженные бандитские повстанческие группы украинских националистов из числа изменников Родины, бежавших из освобожденных районов.

Прошу Вашего распоряжения командирам частей округа, расположенных вблизи этих районов в указанных лесных массивах и расположенных в лесах, населенных пунктах,

усилить оперативную деятельность войсковых частей и в частности РПГ.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА НКВД УССР ПО БОРЬБЕ С БАНДИТИЗМОМ, ПОДПОЛКОВНИК ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЗАДОЯ

Оригінал. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 2. — Арк. 1.

Доповідна начальника внутрішніх військ НКВС Українського округу генерал-майора Марченкова та начальника штабу полковника Брагина начальнику внутрішніх військ НКВС СРСР генерал-майору Шередезі про необхідність підготовки до збройних сутичок з українськими повстанцями в звільнених від гітлерівців регіонах 9 лютого 1944 року

УПРАВЛЕНИЕ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД УКРАИНСКОГО ОКРУГА

"9" февраля 1944 г. №00601
экз. №2 Сов. Секретно
Действующая армия

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД СССР ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ тов. ШЕРЕДЕГА

Обстановка на Правобережье Украины осложняет оперативно служебную работу наших войск. В освобожденных районах и областях от войск противника имеются повстанческие формирования украинских националистов, бандитские группировки, активно развивающие свою антисоветскую деятельность. Столкновения наших войск с многочисленными, хорошо вооруженными бандгруппами неизбежны.

Действия вооруженных бандитских групп будут носить характер вооруженных нападений на тыловые объекты действующей Красной Армии, на железнодорожные станции, на населенные пункты с малочисленными гарнизонами, на проходящие обозы и т. д.

Это обстоятельство вносит коренные изменения в оперативно-служебную работу наших частей. Помимо выделения в гарнизонах общепринятых видов служебных нарядов, требуется постоянно иметь подвижные войсковые части и подразделения для проведения чекистско-войсковых операций по ликвидации антисоветских и бандитских групп.

Изложенное выше настоятельно выдвигает необходимость иметь в составе войск Округа отдельные подвижные части, способны быстро выдвигаться и оперативно маневрировать при проведении чекистско-войсковых операций.

Эти части должны иметь танки легкого типа и бронемашины и быть хорошо вооружены пехотным оружием (минометами, станковыми и ручными пулеметами, автоматами).

Существующие части войск округа, как строго пехотные части, не имея подвижных подразделений и не располагая автотранспортом, не могут быстро и своевременно выдвигаться в пункты появления бандгрупп для их ликвидации или предотвращения готовящего нападения бандитов на определенный объект.

Наиболее отвечающие требованиям подвижности и ведению самостоятельных войсковых операций может быть войсковая часть — отдельный мотострелковый батальон, численностью 650—700, в составе: 3-х мотострелковых рот, танковой роты (10 танков), взвода бронемашин, подразделений связи и других обслуживающих подразделений.

Такая часть, обладая подвижностью, достаточным количеством пехоты, огневых и бронесредств, способна будет быстро маневрировать и вести бой с бандой в любых условиях.

При проведении крупных чекистско-войсковых операций с привлечением пехотных частей, мотострелковый батальон может явиться, как средство усиления, выделяя в отдельных случаях танки и бронемашины на усиление пехотных подразделений.

На укомплектование танковых рот, проектируемых мотострелковых батальонов возможно использовать танки БТ-7 1-й и 2-й мотострелковых дивизий НКВД. Личный состав в эти части отобран за счет всех Внутренних войск НКВД.

ДОКЛАДЫВАЯ ИЗЛОЖЕННОЕ, ПРОШУ ВАШЕГО РАСПОРЯЖЕНИЯ О СФОРМИРОВАНИИ ДВУХ ОТДЕЛЬНЫХ

МОТОСТРЕЛКОВЫХ БАТАЛЬОНОВ В СОСТАВЕ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД УКРАИНСКОГО ОКРУГА.

НАЧАЛЬНИК ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД
УКРАИНСКОГО ОКРУГА
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР (МАРЧЕНКОВ)
НАЧАЛЬНИК ШТАБА
ПОЛКОВНИК (БРАГИН)

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 1. — Арк. 5, 6.

Доповідна секретаря Житомирського обкому КП(б)У Ткачука секретареві ЦК КП(б)У М. Співаку про виявлення націоналістичних листівок у райцентрі Корнин та вжиті заходи щодо недопущення їх поширення серед населення

11 березня 1944 року

Тов. СПИВАКУ М. С.

Сообщаю, что 7. III. 1944 г. в райцентре м. Корнин обнаружено три листовки украинских националистов, отпечатанных на пишущей машинке. Две из них одного содержания. Листовки обнаружены зам. Председателя Корнинского сельсовета тов. Середа на тропинке, идущей от сельсовета к колхозу. Одна из листовок была прикреплена на плетне. По этому вопросу я созвал узкий круг руководящих работников: первый и второй секретарь РПК, председатель райсовета, уполномоченного НКВД и НКГБ и дал им указания для соответствующей работы в вопросе выявления националистов и их прислужников, главным образом обратив внимание на бдительность и надлежащую охрану. Два экземпляра листовки прилагается.

9/III в селе Билках Корнинского района обнаружено председателем колхоза Оваденко и уполномоченным обкома КП(б)У тов. Палига (3 группы Терноп. обл.) в доме Яремчук Романа Федоровича несколько десятков фашистских листовок. Характерно, что жена Яремчука протестовала против изъятия, мотивируя тем, что она их собрала для курения своему мужу. Все листовки находятся в РайНКВД. Дано указание о принятии надлежащих мер как к сохранявшему листовки, так

и о немедленном сборе при их появлении и их направлении в райотдел НКВД.

Три экземпляра этих листовок прилагается.

Наличие этих листовок требует дать соответствующие указания НКВД и НКГБ по своим низам для проведения надлежащей работы во всех районах области.

Ткачук, III секретарь обк. КП(б)У.

11.3. 44 г.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 70. — Спр. 237. — Арк. 6.

Бойове донесення командування 18-ї стрілецької бригади внутрішніх військ НКВС начальнику внутрішніх військ НКВС Українського округу генерал-майору Марченкову про збройну сутичку з відділом УПА неподалік Радомишля

5 квітня 1944 року

Серия "В"

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД
УКРАИНСКОГО ОКРУГА
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ тов. МАРЧЕНКОВУ

гор. Ровно

БОЕВОЕ ДОНЕСЕНИЕ №008
ШТАБРИГ 18 РОВНО
20.00 5. 4. 44 Карта 200 000 — 42 г.

1. По информации начальника штаба Войск полковника БРАГИНА, начальника УНКВД по Житомирской области полковника ШАПОВАЛОВА, начальника РО НКВД гор. Радомышль и Коростень известно, что в районе лесов сев.-вост. Радомышль действует около трех бандформирований УПА общей численностью ориентировочно 300 человек. С одной из этих банд, которой руководит сотеный "Лысогор", подразделения Красной Армии 30. 3. 44 на высоте 164 (0070) вели бой. Кроме этого, в движении на Киев замечена в районе Чеповича (?) еще одна банда, которая вост. Коростеня 29. 3. 44 обстреляла воинский эшелон. По сведениям местных жителей, 8 км зап. Житомира в лесу замече-

на группа вооруженных бандеровцев с обозом (данные уточняются органами НКВД).

2. 30 марта 1944 г. подразделения, руководимые полковником БРАГИНЫМ: курсанты артучилища, дислоцируемые в гор. Житомире, 127 человек под командованием ст. лейтенанта ЖУРОВСКОГО, личный состав бронепоезда в составе около 100 чел. под командованием капитана ОРОНСКОГО и отряд численностью 150 человек 180 ОББО 18 Стрелковой бригады ВВ НКВД, руководимый капитаном НОВОЖИЛОВЫМ, прочесывали лес (1070, 0070, 1080, 0080). В ходе проводимой операции капитан ОРОНСКИЙ со взводом автоматчиков примерно в 15.00 на выс. 164 (0070) столкнулся с бандой численностью до 80—100 человек. Вскоре на помощь капитану ОРОНСКОМУ прибыли курсанты-артилеристы в составе трех взводов, которые полукольцом охватили выс. 164 (0070) и вели решительное наступление, переходя неоднократно в атаку в течение 7 час., но ввиду того, что высота в инженерном отношении укреплена и велся массированный огонь со стороны противника — бой успеха не имел.

В это время отряд НОВОЖИЛОВА, находясь в с. Соболевка (1080) и получив данные от населения, что банда из этого села утром вышла в западном направлении, после чего командир отряда решил преследовать банду, о чем донес полковнику БРАГИНУ, донесение попало в руки представителя Политотдела Округа, капитана тов. ПАНКРАТОВА, который рекомендовал воздержаться НОВОЖИЛОВУ следовать в западном направлении на выс. 164, а одновременно в 14.00 от имени полковника БРАГИНА приказал закрыть переправы на р. Кодра.

Капитан НОВОЖИЛОВ, слыша 5 часов бой на выс. 164, слепо выполняя приказания капитана ПАНКРАТОВА, не пошел на стрельбу, чем сам допустил непоправимую ошибку, дав возможность банде уйти в юго-зап. направлении.

В результате семичасового боя с бандой на выс. убито около 8—10 и ранено до 15 бандитов. Подразделения КА потеряли убитых —10, раненых — 12 человек, среди убитых один офицер с артиллерийских курсов, дислоцируемых в г. Житомире.

3. Из допроса пленного бандеровца, задержаного Радомышльским РО НКВД и сообщения местных жителей установлено, что банды УПА, действующие в Житомирской области, имеют в своем составе дезертиров, полицаев и других пособников фашизма из сел Белая Креница, Соболевка, Мигалки, Веприн и других Радомышльского района. Кроме этого, хотя и незначительная часть местного населения, но все же из категории дезертиров, полицаев примыкает к ним и содействует в их бандитской деятельности.

Бандиты при себе имеют по 500 шт. патронов на каждого, продовольствие добывают в селах путем насильного изъятия у населения. Одеты кто в чем, сапоги плохие, будучи в селах, в первую очередь, мобилизуют сапожников для ремонта их обуви. На вооружении банды "Лысогор" состоит: крупнокалиберные пулеметы, противотанковые ружья, автоматы и гранаты.

4. Органы НКВД и НКГБ оперативную работу в селах развернули очень слабо. Сведения о бандитах от местного населения поступают с большим опозданием: все это вместе взятое отрицательно сказывается на проведении операций.

5. Командный пункт полковника БРАГИНА на 2.4.44 расположен Белая Креница (1070). В проведении операций, руководимых полковником БРАГИНЫМ возникают большие трудности в поддержании связи между отрядами и подразделениями. Из трех имеющихся подразделений ни одно не имеет радиостанций, все распоряжения и указания передаются исключительно пешими посыльными, которые ввиду большого радиуса действий, доставлять к сроку не могут.

6. 188 ОСБ дислоцирован: Штаб, спецподразделения (минометная, ст. пулеметная и 1 стрелковая роты — Житомир, 2 ср. — Березовцы, 3 ср — Коростень).

Гарнизоны Житомир и Коростень составляют резерв и несут гарнизонную службу ограниченным составом.

ПРИЛОЖЕНИЕ: схема обстановки и боя с бандгруппой "Лысогор" на выс. 164 30. 3. 1944

КОМАНДИР 18 СТР. БРИГАДЫ
ВВ НКВД — ПОЛКОВНИК (КОЗЛОВ)
НАЧАЛЬНИК ШТАБА БРИГАДЫ
ПОДПОЛКОВНИК (МАЛЫГИН)

Отпечатано 2 экз. №1 — в адрес.
№2 — в дело.

Отправлено _____
Получено _____

Оригінал. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 60. — Арк. 112, 113.

Витяг з протоколу допиту оунівки Марії Курило про діяльність українського націоналістичного підпілля на Мелітопольщині під час гітлерівської окупації

15 квітня 1944 року

Копия с копии:

ПРОДОЛЖЕНИЕ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА
КУРИЛО Марии Моисеевны.

от 15 апреля 1944 года.

Предупреждена о содержании ст. 89 УК УССР, в чем и расписываюсь.

ВОПРОС: Каких политических взглядов был приверженцем Ваш муж — КУРИЛО-КРЫМЧАК Илларион Павлович?

ОТВЕТ: Мой муж КУРИЛО-КРЫМЧАК Илларион Павлович был украинский националист.

ВОПРОС: Из числа близких знакомых КУРИЛО-КРЫМЧАКУ Н. П. приезжих из Западной Украины — БУРЕВОЙ Николай Семенович, ВИНТОНИВ Михаил Романович и МОЛОДИЙ Иван Иванович, — какую политическую работу они проводили?

ОТВЕТ: БУРЕВОЙ Николай Семенович, ВИНТОНИВ Михаил Романович и МОЛОДИЙ Иван Иванович являлись

ярыми украинскими националистами и с первых дней своего прибытия в Мелитопольский р-н в октябре м-це 1941 г: вслед за немецкими оккупантами.

В Мелитопольском районе они проводили в жизнь идею украинских националистов за организацию самостоятельного украинского государства, против Советской власти и коммунистической партии.

ВОПРОС: Вы, КУРИЛО Мария Моисеевна, являясь женой КУРИЛО-КРЫМЧАКА Иллариона Павловича разделяли и поддерживали его политические взгляды?

ОТВЕТ: Да, политические взгляды моего мужа — КУРИЛО-КРЫМЧАКА И. П. я полностью разделяла и их поддерживала. Я также являюсь по своим политическим убеждениям украинской националисткой.

ВОПРОС: Когда впервые появились на Мелитопольщине украинские националисты — БУРЕВОЙ Н.С., ВИНТОНИВ М.Р. и МОЛОДИЙ И.И. и первые их шаги проведения в жизнь украинской националистической деятельности.

ОТВЕТ: Украинские националисты — БУРЕВОЙ, ВИНТОНИВ и МОЛОДИЙ впервые появились в Мелитопольском районе в октябре месяце 1941 года вслед после вступления немецких оккупационных войск.

Впервые свою националистическую деятельность они начали проводить среди украинской интеллигенции в основном среди учителей и начали это в основном в с. Вознесенке при активной деятельности и помощи моего мужа — КУРИЛО-КРЫМЧАКА И. П., который тогда при немцах был старостой сельуправы с. Вознесенки и одновременно директором СШ №5 с. Вознесенки.

В конце октября м-ца и в первых числах ноября м-ца 1941 года в с. Вознесенке в помещении школы и сельуправы были проведены первые собрания среди учителей, как в с. Вознесенке, так и присутствовали и другие приезжие из других сел и из г. Мелитополя. Инициаторами проведения этих собраний были БУРЕВОЙ, ВИНТОНИВ и КУРИЛО-КРЫМЧАК И.П.

На этих первых собраниях впервые давались национа-

листические установки для дальнейшей работы как в школах, так и в учреждениях, среди своего окружения, на этих собраниях впервые в своих выступлениях БУРЕВОЙ и ВИНТОНИВ проинформировали в основном о деятельности украинских националистов и о их целях и задачах и о разных методах работы.

На этих же собраниях уже ясно стало, что цели и задачи украинских националистов являются организация "самостоятельного независимого украинского государства", не входящего в состав СССР, без советского строя, без коммунистической партии.

ВОПРОС: Какую установку давал КУРИЛО И. П. на этих собраниях?

ОТВЕТ: КУРИЛО И. П. полностью поддерживал выступления украинских националистов — БУРЕВОГО и ВИНТОНИВА, в свою очередь дал также такую установку, что необходимо начать проводить работу везде в националистическом духе. В своем выступлении он также заявил, что возврата назад сюда уже Советской власти не будет; нам надо теперь ориентироваться на запад и взяться за воспитание народа в националистическом духе.

ВОПРОС: В чем конкретно заключалась связь КУРИЛО-КРЫМЧАКА И. П., а также и Ваша с БУРЕВЫМ, ВИНТОНИВОМ и МОЛОДИЕМ И. И. и как часто они заходили к Вам домой, какие были беседы и даваемые ими установки.

ОТВЕТ: КУРИЛО-КРЫМЧАК И. П. как идейный украинский националист был вообще полностью повседневно связан по работе и в частности с БУРЕВЫМ и ВИНТОНИВОМ, очень редко с МОЛОДИЕМ, так как тот в селе Вознесенке не проживал и редко туда приходил. БУРЕВОЙ и ВИНТОНИВ систематически посещали нашу квартиру, где вели целый день ряд бесед с КУРИЛО-КРЫМЧАКОМ И. П. по делу и частного характера.

Моя семья была с ними также, постольку поскольку я являлась женой КУРИЛО И. П. и большу часть своего времени находилась дома. Я присутствовала большей частью при их

разговорах общего националистического характера, в разговоре которых и я высказывалась, поддерживая их. Если что-либо касалось более секретного,то они говорили наедине.

Установка их была всегда одинакова, как руководители ОУН они указывали и проводили в жизнь все националистическое, т. к. их деятельность была направлена против немцев и против Советской власти.

ВОПРОС: Скажите, сколько времени и где на квартире находились БУРЕВОЙ и ВИНТОНИВ, когда они проживали в с. Вознесенке.

ОТВЕТ: БУРЕВОЙ и ВИНТОНИВ в с. Вознесенке проживали приблизительно с октября м-ца 1941 года по февраль 1942 года и находились на постоянной квартире у жителя с. Вознесенки ПЕРОВА Василия Семеновича. В период немецкой оккупации ПЕРОВ В. С. вначале был заместителем старосты сельуправы у КУРИЛО-КРЫМЧАКА И. П., а затем все время был церковным старостой.

ВОПРОС: Какой оуновской литературой и листовками пользовался КУРИЛО-КРЫМЧАК И. П. и где он её получал.

ОТВЕТ: Оуновскую литературу КУРИЛО-КРЫМЧАК И. П. всегда получал от БУРЕВОГО и ВИНТОНИВА. Этой же литературой пользовалась и я. Помню хорошо, что была литература и листовки оуновские, которые я читала следующие: "Славни побратымы", "Хто ворог украинского народу", "Наши традиции", "Малый Робинзон" — листовка "Звертання до украинского народу" и др., сейчас не помню.

ВОПРОС: Укажите все известные Вам близкие связи БУРЕВОГО, ВИНТОНИВА и МОЛОДИЯ.

ОТВЕТ: Близкие связи БУРЕВОГО, ВИНТОНИВА и МОЛОДИЯ были следующие.

1. КУРИЛО-КРЫМЧАК И. П.
2. СУХИНА-ФОМЕНКО Л. И.
3. НИКОЛАЕНКО А. К.
4. ДМИТЕРКО Н. П.
5. СЕМЫКИН Н. П. и другие, которых я всех не знаю.

У БУРЕВОГО в селе Вознесенке была также и невеста, с которой он должен был в одно время пожениться. Это была ШЕВЧЕНКО Екатерина Степановна, девушка приблизи-

тельно 22-х лет, проживала она на 4-м квартале и работала она фармацевтом в аптеке в с. Вознесенке.

ВОПРОС: Перечислите всех известных Вам участников ОУН по Мелитопольскому району.

ОТВЕТ: Участниками организации украинских националистов на Мелитопольщине мне известны следующие: Руководителями ОУН были: БУРЕВОЙ, ВИНТОНИВ, МОЛОДИЙ, КУРИЛО-КРЫМЧАК И. П.

Из активных участников ОУН были:

1. НИКОЛАЕНКО Афанасий Кириллович.
2. ДМИТЕРКО Николай Федорович.
3. СЕМЫКИН Николай Федорович.
4. СУХИНО-ФОМЕНКО Леонид Ионович.

Участников вообще ОУН знаю следующих:

1. ШЕВКОПЛЯС Анна Ивановна, учительница мед. школы г. Мелитополя.
2. МИХАЙЛОВСКИЙ Леонид Григорьевич, инспектор отдела культуры и просвещения райуправы.
3. КОНОНЕНКО, имени, отчества не знаю — директор спиртоводочного завода при немцах.
4. ПРОХОДА-КУРИЛО Клавдия Павловна, родная сестра КУРИЛО-КРЫМЧАКА И.П. — при немцах первое время работала в школе классоводом, а затем в отделе пропаганды по расклейке всяких плакатов фашистской пропаганды. Проживает она в г. Мелитополе в районе вокзала, точно адрес я не помню, её квартира была местом сборищ и отдыха БУРЕВОГО, ВИНТОНИВА и других приезжих руководителей ОУН. Она считалась также своим человеком.
5. ЮРЧЕНКО Михаил Васильевич, директор школы с. Н. Филипповка Н-Васильевского района.
6. КУЛИНИЧ Федор Архипович, работал в отделе культуры и просвещения с. Н-Васильевки. О нём я слышала как БУРЕВОЙ и КУРИЛО-КРЫМЧАК И.П. отзывались очень хорошо и высказывали свое мнение сделать его редактором газеты "Мелитопольский край".
7. СКОРОПАДСКИЙ Нарцисс Федорович, учитель школы, преподаватель украинского языка и пения с. Терпения.
8. ГАРМАШ, имени, отчества точно не помню, кажется Сергей Алексеевич — директор школы с. Семеновки.
9. КОНДУФОР Екатерина Филипповна, преподавательница украинского языка и литературы в школе с. Вознесенка.
10. СКИБА Мария Ивановна, учительница украинского языка и литературы школы села Вознесенка.
11. ЛОПАТКО Юрий Алексеевич, зав. школой №1 в с. Вознесенке и
12. Я, КУРИЛО Мария Моисеевна, зав. школой №2 в с. Вознесенке.

Протокол с моих слов записан верно. Мною лично прочитан, в чём и расписываюсь.

КУРИЛО.

Допросил:

Зам. Нач. Мелитопольского ГО НКГБ
ст. лейтенант госбезопасности — МЕНДЕЛЕВ.

ВЕРНО:

Ст. Оперуполном. 6 отд. 2 отдела УНКГБ капитан госбезопасности — БАКЗЕВИЧ.

СПРАВКА: Подлинник настоящего протокола допроса находится в архивно-следственном деле №-2945 по обвинению МОЛОДИЙ Ивана Ивановича, хранящемся в учётно-архивном отделе УКГБ по Запорожской области.

СЛЕДОВАТЕЛЬ ОСОБОГО ОТДЕЛА КГБ ПО ТаВО — МАЙОР (ГОРБУНОВ).

"18" июня 1954 года.

Копія з копії. Машинопис.
ДАЗО: Ф.Р-5747. — Оп. 3 — Спр. 107. — Арк. 173 — 178.

Доповідна записка начальника управління НКВС по Дніпропетровській області полковника держбезпеки Сєдова секретареві обкому КП (Б) У Найдьонову про викриття й ліквідацію ОУН на Дніпропетровщині після повернення більшовицької влади

25 квітня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО
ОБКОМА КП/б/У тов. НАЙДЕНОВУ
ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

По делу "ОУН" на Днепропетровщине.

В своих предыдущих сообщениях я ставил Вас в известность о вскрытии и ликвидации подполья организации украинских националистов в городе Днепродзержинске, Криничанском, Щорском, Криворожском, Сталинодорфском, Томаковском, Петриковском, Никопольском и ряде других районов Днепропетровской области.

В течение апреля месяца нами дополнительно вскрыто ОУНовское подполье в Широковском, Магдалиновском и Софиевском районах, а также на ряде рудников Криворожья.

I. Из показаний арестованных нами участников ОУН по Широковскому району:

а) ОКСАМЫТНОГО Ивана Григорьевича, 1925 года рождения, уроженца Апостоловского района, беспартийного, из крестьян-кулаков, имеющего среднее образование;

б/ МАЛЫШКО Владимира Ивановича,1922 года рождения, уроженца и жителя Широковского района, из крестьян-бедняков, имеющего незаконченное высшее образование;

в) СУЛИМОВСКОГО Григория Трофимовича, 1924 года рождения, уроженца Широковского района, из крестьян-колхозников, имеющего образование 7 классов;

г) МАРИНЕНКО Ефима Федоровича, 1924 года рождения, уроженца и жителя Широковского района, беспартийного, из крестьян-кулаков, имеющего образование 9 классов средней школы;

д) КАРПЕЦ Нины Васильевны 1923 года рождения, уроженки и жительницы Широковского района, беспартийной, из рабочих, со средним образованием;

установлено, что руководителем ОУН Широковского района являлся;

ИЛЬЧЕНКО Григорий Сафронович, 1923 года рождения, уроженец и житель села Пологи, Широковского района, беспартийный, из крестьян-бедняков, колхозник, имеющий образование 9 классов средней школы. Националистическая деятельность организации направлялась представителем криворожского окружного провода, по кличке "ОЛЕСЬ". Общее руководство по Широковскому району, осуществлялось криворожским окружным проводом, во главе с представителем главного провода, прибывшим из Западной Украины по кличке "Мирон ОРЛИК".

В состав районного руководства ОУН входил также и арестованный нами ОКСАМЫТНЫЙ Иван Григорьевич. Член ОУН — ЗАЙКО Анатолий, будучи студентом одного из институтов города Кривого Рога, являлся связником между окружным и районным проводами.

Вся организация украинских националистов в Широковском районе была разбита на "тройки", каждая во глава со своим руководителем. Одним из таких руководителей "тройки" являлся арестованный нами МАЛЫШКО В. И.

Такая структура ОУН вызывалась необходимостью соблюдения строжайшей конспирации, в виду проводимых репрессий со стороны немецких карательных органов в отношении украинских националистов.

Основной целью ОУН в этом районе, также как и по уже вскрытым нами ОУН в других районах, была вооруженная борьба с немцами и советской властью за создание независимого националистического Украинского государства во главе со Степаном БАНДЕРОЙ, для чего:

а) в первый период оккупации, путем агитации среди населения, внедрялся в его сознание совершившийся, якобы, факт разгрома Красной Армии, убеждалось население в необходимости создания сильного и независимого Украинского государства;

б) распространялись контрреволюционные антисоветские националистические листовки, которыми снабжал организацию ИЛЬЧЕНКО Григорий Сафронович. В этих листовках, наряду с призывом борьбы против немцев, призывалось население Украины бороться и против большевиков.

В задачу организации входило также: вовлечение в организацию украинских националистов лиц недовольных советской властью, как-то: петлюровцев, махновцев и участников других политбанд, раскулаченных, "передовую", националистически настроенную интеллигенцию, а также предлагалось широко вовлекать лиц, приехавших из Западной Украины после войны с Польшей, организовывать вооруженные повстанческие отряды для борьбы с Красной Армией и советской властью, на случай возможного прихода Красной Армии на Украину, в связи с отступлением немцев.

Особенно остро был поставлен вопрос о немедленном уходе членов ОУН в УПА перед приходом частей Красной Армии.

Так, арестованный МАЛЫШКО В. И. показал:

"В октябре месяце 1943 года в селе Пологи возвратился руководитель ОУН в районе — ИЛЬЧЕНКО Григорий, находившийся на нелегальном положении после его попытки убить начальника Александровской полиции — МАРГУН, и передал через члена ОУН — ШИШКО В. В. следующее распоряжение:

"Красная Армия гонит немецкие войска по всему фронту обратно на запад, красные вернутся, и нас будут преследовать, и если вы хотите бороться с большевиками за самостоятельную Украину, Вы обязаны ехать с нами на Киевщину и готовиться для борьбы с советской властью".

Выполняя этот приказ, с ИЛЬЧЕНКО выехали в УПА на Киевщину, в Холодный яр, члены ОУН:

1. ПОНОМАРЕНКО Владимир,
2. САНЧЕВСКИЙ Василий,
3. ВАЩЕНКО Николай,
4. ШИШКО Василий Васильевич.

Всего по делу проходит более 30 человек.

2. По добытым нами новым данным установлена разветвленная организация ОУН в ряде населенных пунктов Магдалиновского и Петриковского районов. ОУН этих районов в 1943 году направила на Волынь многочисленные кадры для УПА.

В настоящее время ОУН также форсирует создание боевых групп для УПА и направление их на запад под видом красноармейцев. Наряду о этим идет подготовка к скалачиванию боевок для совершения террористических актов над представителями советского партийного актива и НКВД.

По заявлению одного из руководителей ОУН — КАЛИНИЧЕНКО (медфельдшер, зав. медпунктом Магдалиновского района), арестован нами, ОУН готовится к вооруженному восстанию, ожидаемому в июне или июле месяца 1944 года по указанию главного провода.

Свою работу ОУН указанных районов контактирует с ОУН Н-Днепровского, Новомосковского и Синельниковского районов, где имеется сильная организация, располагающая крупной типографией, снабжавшей нац. литературой эти районы.

Дополнительно арестованный нами руководитель подрайонного комитета ОУН в селе Топчино Магдалиновского района ЛЕБЕДЬ Филимон Максимович, 1885 года рождения, уроженец и житель с. Топчино, Магдалиновского района, из крестьян-середняков, украинец, беспартийный, с низшим образованием, бывший староста сельуправы с. Топчино, на следствии показал, что подрайонный комитет подчинялся непосредственно районному проводу, в состав которого входило 5 человек. Руководителем районного провода являлся БУГАЕНКО Павел Сидорович.

В целях расширения организации ЛЕБЕДЬ лично завербовал 9 новых участников, его помощник ДЕЛИЙ Иван Тимофеевич — 12 человек.

Нами подготовлено к аресту 2 члена ОУН, остальные устанавливаются.

3. В процессе дальнейшей ликвидации националистического подполья в Софиевском районе, нами арестованы:

1. ПЕРЕХРЕСТ Феодосия Семеновна, 1924 года рождения, уроженка и жительница села Ново-Николаевка, Софиевского ра-

йона, Днепропетровской области, украинка, из семьи крестьян-бедняков, образование среднее. В прошлом член ВЛКСМ.

2. МАНУЙЛЕНКО Анна Трофимовна, 1924 года рождения, уроженка и жительница с. Ново-Николаевка, Софиевского района, Днепропетровской области, из крестьян-середняков, украинка, образование среднее, беспартийная.

3. КОРПЕНКО Василий Макарович, 1924 года рождения, уроженец и житель села Ковалево, Софиевского района, Днепропетровской области, из семьи кулака, украинец, образование среднее, беспартийный.

4. ТЕРЕЩЕНКО Кузьма Петрович, 1910 года рождения, уроженец и житель с. Софиевки, того же района, Днепропетровской области, украинец, из семьи крестьян-середняков, грамотный, беспартийный.

5. КОШЕЛЕНКО Иван Иванович, 1924 года рождения, уроженец и житель с. Красный Яр, Софиевского района, Днепропетровской области, украинец, из семьи крестьян-середняков, образование неполное среднее, в прошлом член ВЛКСМ.

6. ЛАСТОВЧЕНКО Полина Лукьяновна, 1923 года рождения, уроженка и жительница села Красный Яр, Софиевского района, Днепропетровской области, украинка из семьи крестьян-середняков, образование среднее, беспартийная.

В свете показаний этой части арестованных установлено, что ОУНовцы Софиевского района в первые дни оккупации его намецко-фашистскими войсками широко использовали в своих целях организацию "Просвіта" как рассадник распространения буржуазно-националистических идей.

Когда ОУН и "Просвіта" были запрещены немецкими оккупационными властями, украинские националисты ушли в глубокое подполье, пропаганда проводилась, главным образом, путем нелегального распространения литературы и листовок.

Руководство районной организацией осуществляли: зав. райОНО — ШЕГЕДА Иван Николаевич, ЧУМАЧЕНКО и директор НСШ — ВОВК Владимир Назарович, входившие в состав районного комитета, который, в свою очередь, имел организационную связь с Криворожским окружным комитетом ОУН и представителями главного провода.

В конце 1943 года, в связи с приближением фронта в Софиевку часто приезжали из Кривого Рога представители окружного комитета ОУН "Гордей" и "Андрей", заострявшие внимание на вопросах:

1. Подбора и вербовки новых кадров для ОУН и УПА;
2. Сохранение кадров ОУН от поездки в Германию и
3. Подготовки членов ОУН для направления их в отряды Украинской повстанческой армии.

В хода следствия арестованный нами КОШЕЛЕНКО Иван сознался, что на одном из собраний в конце 1943 года ему, КОРПЕНКО Василию, участникам районной ОУН ЖИЛИНСКОМУ Станиславу и ИВАНОВУ Николаю были вручены пропуска — пароли для направления в УПА. Однако уйти в УПА им не удалось в виду стремительного наступления Красной Армии.

Показаниями ряда арестованных нами участников ОУН: ФИЛЬ Владимира Александровича, КОШЕЛЕНКО Ивана Ивановича и ТЫТАРЬ Лилии Петровны — ТЕРЕЩЕНКО Кузьма Петрович является не только участником ОУН, но и одним из руководителей районной организации.

По его заданию участница ОУН — ТЫТАРЬ Л. П. получала националистическую литературу для организации от представителя окружного комитета ОУН "Гордея".

ТЕРЕЩЕНКО играл большую роль в сохранении кадров ОУН, так как будучи заведывающим биржей труда Софиевского района, снабжал организацию большим количеством чистых бланков и карточек, дававших возможность освободиться от отправки в Германию.

С освобождением Софиевского района от немецких оккупантов ТЕРЕЩЕНКО пытался, через военкомат, проникнуть в ряды Красной Армии с целью проведения националистической агитации в ее рядах, но был своевременно нами арестован.

Следствие по делу ведем в направлении дальнейшего выявления новых участников организации и их антисоветской деятельности.

Помимо вскрытых нами националистических организаций на рудниках и КРЭС, имени Фрунзе, "Красногвардейском, имени Ленина, — в течение апреля месяца допол-

нительно вскрыта организация в городе Кривом Роге.

Таким образом всего по Криворожью арестовано 52 человека участников ОУН.

Следствием вскрыто существования в период оккупации в районе подпольной ОУНовской типографии. Нами изъята одна пишущая машинка и один рулон бумаги.

В участников организации изъято оружие: 4 винтовки, 2 револьвера. Изъята также украинская националистическая литература.

В число арестованных 52 участников ОУН входит два оуновца, возвратившихся из УПА.

НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ
ПОЛКОВНИК ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
"25" апреля 1944 г. (С Е Д О В)
гор. Днепропетровск.

Оригінал. Машинопис.
ДАТО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 63—70.

Виступ редактора обласної газети "Червоне Запоріжжя" Шабаліна про необхідність за прикладом оунівців вести пропаганду й агітацію українською мовою

16 травня 1944 року

СТЕНОГРАММА

областного совещания заведующих отделами пропаганды и агитации горкомов, райкомов КП(б)У, штатных пропагандистов, секретарей горкомов, райкомов ЛКСМУ, зав. парткабинетами горкомов и райкомов КП(б)У

г. Запорожье 16 мая 1944 года

63/1 В. В.

Слово имеет редактор областной газеты "Червоне Запоріжжя" тов. ШАБАЛИН.

Товариші! Сьогодні ми з досить солідним колективом пропагандистів і агітаторів, я беру загально, обговорюємо питання про те, як буде у нас поставлена агітація і пропаганда, щоб швидше відбудувати наше народне господарство, краще допомогти фронту добити німця.

Так, товариші всі, хто виступав і ставив і будував свої доповіді, виходячи з того, які перед ним стояли завдання. Всі про це говорили, про підняття творчої ініціативи мас, виховання патрітизму і використання всього цього, щоб скоріше справитися з завданнями, які стоять перед нами.

Тут товариші говорили про методи й засоби агітації і пропаганди, перераховували такі мероприємства, як доповіді, лекції, бесіди, читки газет, радіо, бібліотеки, театри. Треба було ще сказати про виступи на мітингах, але про це ніхто не говорив (Тов. Ключник: на превеликий жаль).

Я хочу сказати, що в наших руках дуже багато засобів агітації і пропаганди. Арсенал дуже великий. Справа в тому, щоб всі ці засоби використати, пустити їх одночасно, націлити, спрямувати в одну точку, добитися такого сильного удару, щоб ніяка твердиня не витримала. А твердинь у нас ще дуже багато.

Правда, доповідачі, які виступали, за винятком тов. Кравець, майже ніхто не говорив про труднощі проведення того чи іншого мероприємства, про складність. Взяли б і розказали про складне становище, яке було в районі: серед населення пройшла погана чутка, шкідлива чутка, як це відбилося на роботі в колгоспі і виконанні державних зобов'язань, і відділ пропаганди це швидко підмітив, обговорив, проаналізував, склав план партійно-масової роботи, направив всі сили агітації і пропаганди в цю точку і розбив, добився таких от наслідків.

Про це на нараді не говорили. А треба було про це говорити. Треба враховувати, що ми працюємо на території, яку звільнено від німецької окупації. Два роки німецька пропаганда не спала, а обробляла наше населення, щоб використати його, а коли невидержка настала — щоб підготовити зрив наших мероприємств по відбудові народного господарства. На це треба було звернути більше уваги, поділитися досвідом. Я певен, що такі моменти були в селі, а товариші тут не говорили про це.

Хочу сказати про те, чого ми недооцінили трохи у своїй практичній роботі. В цьому винні ми, звичайно. Недооціни-

ли такого важливого мірoприємства — на якій мові проводити агітацію і пропаганду. Адже найкраще доходить агітація і пропаганда серед населения на його рідній мові. Правильно. (Голоси: правильно).

Це, товариші, врахували наші вороги краще, чим ми. Слідом за військами окупаційної армії німців їхав ешелон з людьми, знали українську мову. Їх збирали десятки років; тримали в тилу, годували і готовили, щоб вони прийшли на Україну і на рідній українській мові сіяли отруту нашим громадянам. Вороги врахували, що на вкраїнській мові вона буде більш дохідна. А ми — агітатори, комуністи, комсомольці, люди, яким доручила партія піднімати масу трудящих, не врахували цього засобу.

По-мойому, треба було це питання обміркувати в райкомах партії. Я не кажу, що треба обов'язково тільки лекції та доклади читать на українській мові, треба агітаторам, пропагандистам говорити на українській мові у себе в установі, на підприємстві, дома, в театрі, на вулиці, з колгоспниками і робітниками. Треба говорити на українській мові, на рідній мові. Це наш обов'язок комуністів, серйозний обов'язок.

Я хочу далі сказать — це не просто. Дуже велика частина робітників, комсомольського, партійного, радянського активу приїхали із тилових районів, була в армії, була на території, де більш вживалась російська мова, і тепер важко виступати на зборах, мітингах на українській мові, але ці труднощі треба поборювати, подолати.

Я нарочито записав, хто виступав на нараді: ШЕРСТЮК, БУЛАНИЙ, КРАВЕЦЬ, КРАВЧЕНКО, ДУДНИК, РИБКА, БЕЗРІДНА, це хто — українці. Це люди, які народились на Україні, дома говорили на українській мові, деякі закінчили український вуз. А чого ж ми не хочемо говорити на українській мові? Недооцінюємо, товариші.

Наскільки важна пропаганда на українській мові, я хочу нагадати про один вірш співця українського народу: "і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь...".

Тарас Григорович ШЕВЧЕНКО був висококультурною людиною. Він дуже добре знав російську мову, краще, ніж

ми з вами. Тарас Григорович писав твори на російській мові. Але він закликав розвивати українську культуру, бо він бачив і знав, що це засіб, яким можна піднести на високий рівень культуру українського народу. А в наших умовах тим більше, розвивати українську культуру по формі, соціалістичну по змісту, піднімати український народ на здійснення тих мірoприємств, які намітили партія й уряд.

Тут товариші багато говорили про лекції й бесіди і т. ін. і мало говорили про таку форму агітації, як самодіяльність, як робота українського хору, драмгуртка, співочого гуртка. Дуже мало говорили. Тут навіть говорили, що в школі є гуртки самодіяльності. Виходить таке, що самодіяльність, українська культура — це тільки до віку 16—17 років, а далі уже нема української культури, самодіяльності української і інш.

Так виходить. Хто пам'ятає з вас роки зразу після революції. Українське село, як коржем піднялось. В кожному селі був і драматичний гурток, хор, кобзарі, українські капели, кобзарів і т. інш. І це велику роль відігравало в українській культурі. Я теж був місцевим актором. У нас в селі було 20 чоловік дорослих і молоді і ні один товариш, хто був в цьому гуртку, не залишився в селі, всі як один працюють на відповідальній роботі. Це допомагає на даному етапі розвитку людини, опануванню української культури.

Я думаю, що даремно у нас недооцінюють такий засіб виховання і для тих, хто працює, і для тих, хто слухає.

В президію надійшла записка: в якій мірі ставиться питання про агітацію і пропаганду на українській мові. Ця записка могла виникнути на нараді у товариша, який її писав, тому що це питання в загоні. Я відповідатиму на це прямо, що агітацію і пропаганду на українській мові треба провадити в такій мірі, в якій тільки можемо. Це не значить, якщо не знаєте української мови, не знаєте її досконало — не проводити. Це значить, що товариші, які можуть провадити роботу на українській мові, зразу треба це робити, а товариші, які не знають мови — треба готуватися. Газети й лекції читати на російській мові читають дуже добре. А хто нам дав право, комуністам, які працю-

ють на Україні, недооцінювати рідну мову в час роботи серед населення. В такій мірі повинно питання вирішуватися.

Оригінал. Машинопис.
ДАЗО: Ф. П-102. — Оп. 1. — Спр. 861. — Арк. 68— 71.

Доповідна записка начальника управління УНКВС по Дніпропетровській області, полковника держбезпеки Сєдова секретареві обкому КП(б)У Найдьонову про виявлену підпільну мережу ОУН

20 травня 1944 року
СОВ. СЕКРЕТНО

Подлежит возврату в особый
сектор Обкома КП(б)У

СЕКРЕТАРЮ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО ОБКОМА КП (б)У ЛИЧНО тов. НАЙДЕНОВУ
гор. Днепропетровск

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

"О вскрытом украинском контрреволюционном националистическом подполье — ОУН, на территории Днепропетровской области"

Управлением НКВД оперативно следственным путем вскрыто широко разветвленное ОУНовское подполье на территории Днепропетровской области. Добытыми нами данными установлено следующее организационное построение ОУН. Высшим органом ОУН является так называемый Главный Провод, состоящий из семи человек, а именно:
1. Главный проводник .
2. Первый заместитель Главного проводника.
3. Второй заместитель Главного проводника.
4. Шеф УПА (Главнокомандующий Украинской повстанческой Армией).
5. Шеф службы безопасности.
6. Референт по женщинам.
7. Секретарь Главного проводника.

Во главе Главного провода в настоящее время состоит Лебедь, имеющий подпольную кличку "Максим Рубан". Главный Комендант УПА (Главнокомандующий) Украинской Повстанческой Армии — "Клим Савур").

Исходящим органом являются четыре краевых провода и среди них южный с центром в гор. Днепропетровске, в состав которого входят организации украинских националистов в Днепропетровской, Запорожской, Николаевской, Кировоградской, Одесской, Винницкой и Каменец-Подольской областей, а также территория Донбасса, Крым, Дон и Кубань.

Главным проводником южного Края до отступления из Днепропетровска немцев был "Лемеш", его заместителем "Арсен" и шефом безопасности "Юра".

В состав руководства Краевых Органов ОУН входило также 7 человек, занимавшие те же посты, что и в главном Проводе.

Кроме того, в Днепропетровске находился Областной руководящий орган ОУН так же в составе 7-ми человек — Главным Проводником которого был "Лемко" — ДУДКО, занимавший должность при немцах Председателя Областного Потребительского Союза.

В области были при немцах окружные органы ОУН, охватывавшие несколько районов. Окружные органы были дислоцированы: в Кривом Роге — руководитель "Олесь", в Днепродзержинске — руководитель "Кобзарь", в Новомосковске — руководитель "Дубовый", в Петриковке — руководитель "Мороз", а также в Пятихатках, Павлограде и Петропавловке.

В состав окружного провода входили: Окружной руководитель ОУН, зам. Окружного руководителя, он же шеф службы безопасности, и референт по женщинам.

Окружной провод делился на районные проводы ОУН. В состав районных руководящих организаций входили следующие звенья:
1. Подрайонный провод ОУН.
2. Кустовой провод ОУН.
3. Станичный или поселковый провод ОУН.
4. Звено ОУН.

ОУНовское подполье было сугубо законспирировано, так, например, краевые и окружные руководители ОУН были известны только окружным проводникам, окружные —ра-

йонным, а районные — руководителям кустов и звеньев.

Как правило, краевые, областные, окружные и даже районные руководители ОУН были нелегалами и тщательно оберегали свои настоящие фамилии, места происхождения и жительства.

Начиная с 1943 года, была широко проведена также конспирация и рядовых членов ОУН, которым были присвоены псевдонимы, причем последние организационно были сведены в звенья с минимально допустимым знанием других участников организаций.

В организациях были выделены связные. Причем явки осуществлялись исключительно только по паролям. Переписка велась кодированным шифром. Конспиративные квартиры знали ограниченное количество лиц.

Южный Краевой провод ОУН (Днепропетровск) руководился со стороны Главного провода, кроме того, регулярно поддерживал организационные связи с другими краевыми проводами — Восточным — Киев, руководитель "Мирон Орлык", автор программных произведений "Идея и чин", "44-ре правила жизни" и т. д. Северо-Западным — Ровно, руководитель "Легенда", а затем "Дмитриев Дмитрий", и с Западным в гор. Львов.

Организацией ОУН были широко поставлено издание и распространение нелегальной программной литературы, журналов и листовок. Во всех районах нашей области этой литературой снабжались члены ОУН, а листовки ими распостранялись в большом количестве среди населения.

Органы гражданского управления при немцах, ОУН были использованы как приводные каналы для националистической работы, в частности: Школьные Отделы Райуправ были превращены в резиденции ОУН, через которые велась орг. работа среди учителей и родителей учащихся. Пропагандистская и агитационная работа через просветительные дома — "Просвита".

Сельхозотделы Райуправ были использованы для расстановки ОУНовских кадров на должности старост колхозов и обхозов, бригадиров и завхозов.

С 1943 года по указанию Главного Провода районные

оуновские организации нашей области проводили большую работу по вербовке и отправке в УПА призывных контингентов. Каждый район периодически направлял по явочным паролям к базам формирования отрядов УПА — вооруженные группы на пополнение.

Широко была поставлена служба безопасности, которая оберегала ОУНовские кадры от провала и вела физическую борьбу с лицами, связанными с карательными органами.

В настоящее время, нами оперативно-следственным путем установлено, что в январе м-це 1944 года по инициативе главного провода происходил съезд ОУН, на котором обсуждался вопрос объединения всех враждебных элементов для борьбы против СССР. Также было принято решение о подготовке к восстанию в тылу Красной Армии в тот период, когла она войдет вглубь Западной Европы.

В развитии решения съезда руководящий состав ОУН и УПА дали установки, что основными задачами ОУНовцев в освобожденных районах Красной армией, должны быть:

1. Проникновение в ряды РККА, для морального разложения ее рядов и привлечение украинской молодежи на сторону УПА.
2. Усиление пропаганды в тылу Красной армии.
3. Расширение ОУНовского подполья.
4. Проведение террористических актов над ответственными советско-партийными работниками и сотрудниками НКВД и НКГБ.
5. Организация диверсионной и вредительской работы в области промышленности, транспорта и сельского хозяйства.

Для руководства ОУН восточных областей Украины и оказания им практической помощи в осуществлении этих задач главным проводом должны будут направляться специальные эмиссары и террористы. В целях маскировки и во избежание провала они должны быть снабдены документами советско-партийных организаций.

В состав этой групы подбираются главным образом ОУНовцы, знающие обычаи, нравы и язык народов восточных областей Украины.

Кроме того, Главный Провод ОУН подбирает специальный контингент связников, посредством которых должна осуществляться связь между центральными органами ОУН, находящимися в Западной Украине, и организациями Украинских националистов, находящихся в восточных областях.

В целях пресечения контрреволюционной подрывной работы оуновского подполья, Управление НКВД по Днепропетровской области оперативно-следственным путем вскрыло организации ОУН и произвело аресты их участников в следующих районах:

1. Криворожском.
2. Широковском.
3. Сталиндорфском.
4. Щорском.
5. Софиевском.
6. Днепродзержинском.
7. Криничанском.
8. Верхнеднепровском.
9. Новомосковском.
10. Магдалиновском.
11. Никопольском.
12. Петриковском.
13. гор. Днепропетровске.

Кроме того, получены последние оперативные данные, дающие возможность приступить к ликвидации ОУНовского подполья на территории Павлоградского, Солонянского, Котовского, Петропавловского и Царичанского районов.

В настоящее время форсируем розыск ОУНовцев — нелегалов, одновременно устанавливаем скрывающихся рядовых оуновцев по местам возможного нахождения их в своих родственников и знакомых в других районах нашей области и вне ее пределов.

Оперативно обеспечиваем выявление и арест возвращающихся из УПА оуновцев как в связи с разгромом отрядов УПА, так и направляемых Главным Проводом для усиления работы ОУН в нашей области.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО Д/П ОБЛ.
ПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (СЕДОВ)
"20" мая 1944 г. №478
гор. Днепропетровск.

Оригінал. Машинопис.
ДАДО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 78—83.

Наказ в. о. начальника внутрішніх військ НКВС Українського округу полковника Прокоф'єва та підполковника оперативного відділу Барсова щодо вивчення й узагальнення ходу бойових операцій проти українських націоналістів
27 травня 1944 року

УПРАВЛЕНИЕ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК НКВД
УКРАИНСКОГО ОКРУГА
"27" мая 1944 г. №00890 Секретно
гор. Киев экз. №

КОМАНДИРАМ СОЕДИНЕНИЙ ВНУТРЕННИХ
ВОЙСК НКВД УКРАИНСКОГО ОКРУГА
Только к-рам 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24 и 25 стр., 9, 10 сд, 18 кп, АТБ 2

Учитывая важность и необходимость изучения приобретенного боевого опыта войсками Округа в борьбе с украинско-немецкими националистами и с их вооруженными различного рода бандформированиями, доведение наиболее лучших проведенных операций по ликвидации банд до всех наших частей.

Приказываю:

Командирам соединений на перечисленные в прилагаемом перечне проведенные операции частями представить в штаб войск Округа гор. КИЕВ более подробное описание боевых действий, так как ранее высланные описания слишком кратки, без соответствуемых прилагаемых документов и не охватывают ряд вопросов, которые при составлении необходимо в описаниях отразить:

1. Способ добывания и получения данных, когда, от кого и кем были получены данные, их достоверенность. Уточнялись ли эти данные войсковой разведкой.

2. Предварительные распоряжения старшого войскового начальника или штаба на подготовку подразделений (части) к предстоящей операции. Если издавались письменные боевые распоряжения, то их приложить.

3. Постановка задачи командиров соединения или части

перед руководителем, выделенным на предстоящую операцию.

4. Выразить ярко идею решения и доведения задачи до исполнителей, руководителей операции.

5. Организация мер боевого обеспечения и разведки на марше.

6. В разделе хода операции необходимо отразить завязку боя, приказ на развертывание подразделения или части. Подробно указать ход боя и отдаваемые при этом все распоряжения руководителем операции и какое влияние оказывали эти распоряжения на ход боя, их своевременность доведения до исполнителей и способ передачи.

В этом же разделе описать, какие применялись боевые порядки и как было организованно управление боем в звене: рота, батальон.

Если применялись технические средства борьбы, то указать организацию взаимодействия пехоты с приданными средствами (с танковыми, арт. и минометными подразделениями).

Связь с органами НКВД и НКГБ и как использовались их данные в ходе боя.

7. В выводах указать: были ли применены новые методы и способы борьбы по разгрому банд, и в чем это выразилось. Какова была тактика бандитов в ходе боя.

8. Помимо перечисленных вопросов, на которые в описаниях боевых действий должны быть ответы, командирам соединений, частей и работникам штабов необходимо включать все те вопросы, которые не были упомянуты выше, но по ходу операции вызывают необходимость их включения в описание.

9. Изложение описания боевых действий придерживаться схемы формы табеля.

Подробное описание боевых действий с приложением всех схем и других боевых документов на проведение операции, указанные в прилагаемом перечне, а также и на другие описания, которые командование соединений и частей сочтет необходимым разработать, все перечисленные документы

должны быть представлена не позднее 25 июня 1944 года.

Получение подтвердите.

ВРИО НАЧАЛЬНИКА ВНУТРЕННИХ ВОЙСК УКРАИНСКОГО ОКРУГА ПОЛКОВНИК (ПРОКОФЬЕВ)

ЗА НАЧАЛЬНИКА ОПЕРАТИВНОГО ОТДЕЛА ПОДПОЛКОВНИК (БАРСОВ).

Отп. 1 экз.

лт

Оригінал. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 3. — Арк. 69, 70.

Донесення начальника УНКВС по Дніпропетровській області полковника держбезпеки Сєдова наркому внутрішніх справ УРСР В. Рясному про викриття конспіративної квартири ОУН у Дніпропетровську 8 червня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАРОДНОМУ КОМИССАРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР

КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА тов. РЯСНОМУ

Особый сектор

Вход. №2249

9/VI — 1944 г.

гор. Киев

Агентурно-оперативным путем установлены и арестованы находившиеся на нелегальном положении содержатели ОУНовской конспиративной квартиры в Днепропетровске — КУЛИНИЧ Михаил Иванович и его жена КУЛИНИЧ Матрена Ивановна. Квартиру использовал представитель главного провода ОУН ЦИМБАЛИСТ Иван Петрович, западник, из города Львова, работавший зав. гаражем генералкомиссариата Днепропетровска. На связь к ЦЫМБАЛИСТУ прибывали представители главного провода и эмиссары ОУН Киева, Кременчуга, Александрии и Кривого Рога. Посещавшие 12 человек известны КУЛИНИЧАМ по кличкам, с перечнем их подробных примет.

В этой квартире на стеклографе, в большом количестве, размножались литература и листовки, отпечатанные предварительно на восковке ЧАЛОЙ Еленой Ивановной (установлена), литература распределялась во все районы области.

Из Киева приезжал Иван Андреевич, 50—52 лет, фамилия неизвестна, работавший врачем в генерал-комиссариате Киева, родом Черниговской области, привозил для организации ОУН чемодан денег. Из местных квартиру посещали: ректор университета профессор РОЗГИН, профессор медицины АНДРИЕВСКИЙ (устанавливаются), директор театра ГОЛОБОРОДЬКО (сейчас работает в Одесском оперном театре), МАКСИМЕНКО Юрий Тарасович, художник, установлен, инженер РУДОБАШТА — установлен.

Как указывает КУЛИНИЧ, вторая конспиративная квартира находилась у управдома ЧУШКАН Семена Григорьевича — призван в РККА, устанавливаем точный адрес.

Показанием КУЛИНИЧ установлено посещение конспиративной квартиры "ЧЕРНЫМ", бывшим офицером, руководившим в Днепропетровской области вербовкой и отправкой в УПА.

Мы установили и арестовали его домохозяйку — ТРОФИМЕНКО Юлию Степановну, которая показала, что у нее была конспиративная квартира "ЧЕРНОГО", он же "доктор", работавший в гестапо и проводивший большую вербовочную работу по созданию кадров УПА. По приметам и кличкам она называет свыше 20 человек. ТРОФИМЕНКО указывает "доктора" настоящую фамилию — ТАРАСОВ и дает вторую конспиративную квартиру. Всех проходящих лиц устанавливаем и подвергнем аресту.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД Д/П ОБЛ.
ПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

(СЕДОВ)

VI — 44 г.

Оригінал. Машинопис.
ДАТО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 84, 85.

Інструктивні вказівки оунівського підпілля для військових політвиховників та пропагандистів, які працюють на центральних і східних українських землях

12 червня 1944 року

К.О.П. VI. 12. VI. 1944 р.

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОЛІТВИХОВНИКІВ ТА ПРОПАГАНДИСТІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ОСЕРЕДНІХ І СХІДНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Одною з форм нашої боротьби є військово-пропагандивні рейди, яких метою: якнайширше розпропагувати ідеї Української Національної Революції під охороною нашої зброї. Пропагандисти, а зокрема військові політвиховники, мусять до таких пропагандивних рейдів, головним чином на Осередні і Східні Українські землі, основно підготуватися. Тому питання, що їх в загальному розглядається в цих вказівках, мають стати побіч історії українського війська та української воєнної доктрини, предметом вишкільних курсів для пропагандистів, а зокрема для військових політвиховників.

Наша підготовка до Української Національної революції, наша боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу — це продовження революційно-визвольної боротьби українського народу на протязі його всієї історії проти білих російських царів, польської шляхти, німецьких баронів та більшовицьких окупантів: Хмельниччина, бій Виговського з московським військом під Конотопом; рух карпатських опришків — Муха, Довбуш; Коліївщина; Кармелюк; Шевченко; революційне народництво 80-років на Київщині; селянський рух проти польських, російських та німецьких поміщиків 1903—05 рр. Повстання українських моряків на панцирнику "Потьомкін" 1905 р. Керівник повстання — старшина-механік Олександр Коваленко та активні учасники руху матроси Вакулинчук і Матюшенко. Підкреслити: це була боротьба проти російського імперіалізму, боротьба за волю і незалежність українського народу (не мріяли ці моряки про комуністичну Україну, як то намагалися їх висвітлити більшовицькі агітатори). Визвольні рухи 1917—1922 рр. на Україні.

Теперішню боротьбу за національну революцію тісно пов'язувати з національно-революційними рухами кожного села, району, міста 1917—1922 рр. на Україні: напр., на Вінниччині й Волині похід Ю. Тютюника (Базар); дії отамана Орла (Войнаровського); Шепеля — Літин, Летичів, Вінниця; Волинець — Гайсинщина, Херсонщина, Одещина — похід селянської армії під проводом Тютюника та Григорієва 1919 р. проти французько-грецького десанту. Отаман Заболотний (Балтський район). Київщина: отаман Зелений (Трипілля); Вільне козацтво на Звенигородщині. Збирати докладні відомості про повстанчі рухи 1919—22 рр. і використовувати їх на щоденній агітборотьбі. В кожному русі шукати світлих і поривчих сторінок національної боротьби, не колупатися в "помилках" і "анархії".

В кожній області випускати листівки про повстанчі рухи 1917—1922 рр., пов'язуючи їх з нашою боротьбою.

Частинну участь українців у більшовицькій соціальній революції 1917 р. оцінювати як прагнення українців звільнитися з-під гніту російських царів, поміщиків, чиновників, поліційного терору, економічного та національного гноблення. Яскравий приклад цього — революційний виступ солдатів-волинців 1917 р. в Петрограді.

а) Не докоряти учасникам соціяльної революції 1917 р. Навпаки, підкреслювати,що сталінська кліка зрадила всі здобутки революції. Підкреслювати, що українці в громадянській війні прагнули лише звільнення від російського імперіялізму та німецьких окупантів (таращанці з Боженком, Щорс з богунцями). Підкреслювати, що в боротьбі з німецькими окупантами в 1917 р. (очевидно, йдеться про 1918 рік. — *В. С.*) український народ був самотній. Російські більшовики вдарили з півночі на Українську Національну Армію саме тоді, коли вона проганяла німців з України. Цим більшовики ще тоді допомагали німцям гнобити Україну.

б) Пояснювати: колишні українські більшовики розійшлися з російськими більшовиками і виступили проти їхньої імперіялістичної політики по відношенню до України. Всіх колишніх українських більшовиків російські червоні імперіялісти знищили (Петровський (насправді його перевели на рядову роботу. — *В. С.*), Гринько, Ю. Коцюбинський, Скрипник, Хвильовий, Опанас Любченко, Затонський і ін.).

Нема тепер жодного старого українського більшовика, який йшов би з сталінськими катами. Сталінські окупанти спираються тепер на неграмотних лакеїв, "видвіженців" типу мелітопольського Корнійця, чи жовторотого кар'єриста, підніжка Москви — Корнійчука.

IV. Роз'яснювати дві політики ворогів українського народу: німців і сталінських окупантів. Німці фізично знищують наш народ і прирікають його на вічну темряву, позбавляючи його можливості вчитись. Більшовики фізично винищують національно активний елемент, а недобиткам дають можливість вчитись при відповідному "керівництві". Роз'яснювати, що більшовики на наші власні кошти будують навіть у кожному місті університети, але намагатимуться виховати там каїнів свого народу, в яких не здригне рука повісити або вивезти на Сибір свого рідного батька.

V. Всякі зміни в СРСР в бік демократизму, чи то "поступки" окремим національним республікам (напр., утворення комісаріятів оборони та закордонних представництв) — це нові підступки більшовицької Москви, щоб приспати ненависть до червоних окупантів. При всіх "змінах", "новоутвореннях" в республіках московські Кагановичі, Андреєви, Молотови, Хрущови забезпечать там своє керівництво.

VI. Особливу увагу звернути на роботу серед юнацтва (молодь від 14—17 р.), бо це резерв і сила Української Революції.

VII. Збройну боротьбу тісно пов'язувати з пропагандивною роботою. Повсюдно організовувати мітинги і пропагандивні збори: загальносільські, куткові, по десяти і п'ятихатках; мітинги містечкові, однієї вулиці. В колгоспах, артілях, на виробництвах і установах: припиняти роботу і організовувати короткі мітинги. В школах: припиняти навчання і скликати пропагандивні учнівські мітинги і студентські збори. На таких зборах пропагандист повинен використо-

вувати як доповняючі матеріали нові прояви більшовицького терору, економічного, соціяльного та національного гноблення України.

VIII. В кожному селі, районі, місті збирати факти гноблення українського народу більшовиками і широко використовувати в усній та друкованій пропаганді: придушення революційних рухів, примусова колективізація, вбивства, арешти, заслання, національне гноблення, економічний грабунок.

IX. Пропагандивні гасла вивішувати і малювати на видних місцях сіл і міст, та також по дорогах, на перехрестях доріг, на високих стінах і стелях будинків, на телеграфічних стовпах, на дверях офіційних більшовицьких установ. На кожному кроці пропагандист повинен виявляти політичну гнучкість і винахідчивість у поширенні ідей Української Революції.

X. Повсякчасно прищеплювати ненависть, презирство, огиду до тих, які йдуть на службу (навіть з примусу) до ворогів України. Твердити: український народ у своїй основній масі підтримує боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу.

XI. Кожен повстанець повинен бути агітатором: повинен пропагувати Українську Революцію серед населення під час постоїв, при зустрічі з людьми, по хатах.

XII. Членів ОУН називати Українськими революціонерами.

XIII. Широко пропагувати поняття: гітлерівсько-сталінські імперіялісти, сталінська кліка, гітлерівсько-сталінський терор, гітлерівські окупанти, сталінські окупанти.

XIV. Вселяти віру в Національні Революції поневолених народів СРСР. Підкреслювати спільні інтереси українського народу з усіма поневоленими народами СРС, особливо білорусами, народами Прибалтики, Кавказу та Середньої Азії. Пояснювати, що ті народи також матимуть військові договори і будуть разом діяти проти спільних ворогів.

Політвиховна робота займає у відділах УПА перше місце поруч з військовим вишколом. Обов'язком політвиховника є виховати свідомого стрільця. Політично вироблений стрілець навіть у найважчих моментах боротьби не захитається, а, переносячи всякі труднощі, буде прямувати раз наміченим шляхом.

Завваження до дії двох груп УПА, що оперували на О і СУЗ.

Одна група УПА, що складається переважно із стрільців з Західних Областей України, одержала завдання перевести рейд по Східній Україні. В міру віддалення своїх знайомих теренів, бійці почали почувати себе ніби чужими, менш боєздатними. З причини такої загумінковости, прив'язання до свого села та нерозуміння й недооцінювання завдання рейду відділу УПА по землях Східної України, ця група, не виконавши наказу, повернула на Захід. Коли стрільці довідалися, що відділ вертається на західні землі України, відразу почали себе краще почувати. В них поселився наче новий дух. Всі накази були багато краще виконувані, як попередні. Коли під час маршу можна було завважити, що деякі стрільці навіть спали на возах, до всього відносилися байдуже, то тепер з постави тих самих стрільців видно було таку силу, що, здавалося, що немає таких перешкод, яких би вони не здолали у своїому марші на захід. Так само почували себе командири.

В іншому випадкові військово-пропагандивний рейд на О і СУЗ повністю вдався і приніс велику користь. Таємниця успіху того рейду була в тому, що політвиховники в гармонійній співдії з командирами зуміли заздалегідь:

1) Виховати свідомо здисциплінованого стрільця, який би розумів, що це значить наказ і що, незважаючи на всякі перешкоди, він мусить бути виконаний.

2) Роз'яснили стрільцям, що основна наша сила находиться на Східній Україні, тому наказ маршировати на Осередні і Східні Землі України кожний повинен приймати як спеціально виявлену для нього честь.

3) Виховати патріота не лише свого села чи області, а цілої України, виховати соборника.

4) Виховати любов до наших історичних пам'яток (культурних, теренів боїв нашого народу з ворогами та інших), щоб стрілець рвався до тих місцевостей та бажав їх пізнати.

5) Виховувати у стрільця впевненість у перемогу нашої справи, щоб він, незважаючи чи близько знаходиться свого дому, чи далі, почував себе сильним і певним.

З цих двох прикладів треба усім пропагандистам, а зокрема військовим політвиховникам, поробити належні висновки.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376.— Т. 32. — Арк. 154—156.

Доповідна записка виконуючого обов'язки начальника УНКВС по Дніпропетровській області підполковника міліції Дворникова секретареві обкому КП(б)У Найдьонову про розслідування справи щодо колишніх співробітників нікопольської націоналістичної газети "Промінь"

17 липня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО
ОБКОМА КП (б) У тов. НАЙДЕНОВУ
гор. Днепропетровск

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

"По следственному делу о бывшем редакторе Никопольской националистической газеты "Проминь" — ПОНОЧЕВНОМ и корреспондентов ПРУС и ПРОДАН"

С приходом в Никополь немецко-фашистских оккупантов в 1941 году Никопольская организация украинских националистов через своих представителей в местные немецко-оккупационные власти, с целью проведения среди украинского населения антисоветской националистической агитации и пропаганды, организовала в Никополе украинскую националистическую газету "Проминь".

Являясь официальным органом немецких оккупационных властей, газета "Проминь" на своих страницах, кроме официальных материалов оккупационных властей, печатала контрреволюционные антисоветские националистические статьи, направленные против Советской власти, коммунистической партии и их руководителей.

Ответственным редактором газеты "Проминь" на протяжении 1942 года работал учитель Никопольской СШ ПОНОЧЕВНЫЙ Алексей Феоктистович, который, предвидя ответственность за совершенные им преступления перед Советской властью и народом, в 1944 году во время отступления немцев из Никополя, эвакуировался в тыл немецкой армии.

В мае 1944 года поступили данные о том, что ПОНОЧЕВНЫЙ вернулся в Никополь.

На основании этого ПОНОЧЕВНЫЙ был установлен и арестован, привлечен по настоящему делу.

На следствии арестованный ПОНОЧЕВНЫЙ продолжительное время запирался, категорически отрицая свое участие в организации украинских националистов, показывая, что он под нажимом немецких властей был вынужден работать редактором газеты "Проминь", на страницах которой он печатал материалы, поступавшие от корреспондентов газеты и из официальных немецких органов пропаганды. Своих же статей в газете "Проминь" он не печатал.

В результата тщательной следственной проработки ПОНОЧЕВНОГО, последний, под тяжестью собранных против него следствием улик, признался в том, что — являясь военнослужащим Красной Армии и проходя службу в одном из воинских подразделений гор. Никополя, не отступил вместе с частями Красной Армии в 1941 году, а остался на временно оккупированной немцами территории и с 1941 года является участником организации украинских националистов, завербованный одним из руководителей Никопольской организации ОУН — КИСЕЛЕМ Тимофеем Григорьевичем и по поручению ОУН — он ПОНОЧЕВНЫЙ на протяжении 1942 года редактировал националистическую газету "Проминь", которая фактически являлась печатным органом Никопольской организации украинских националистов и на своих страницах печатала антисоветские националистические статьи, направленные против Советской Власти, коммунистической партии и их руководителей.

Далее ПОНОЧЕВНЫЙ показал, что активными корреспондентами, постоянно писавшими в газету "Проминь" антисовет-

ские националистические статьи, являлись жители гор. Никополя, работавшие при немцах в Никопольской Земельной Управе, ПРУС Николай Фомич и ПРОДАН Дмитрий Маркович, и что о принадлежности последних к ОУН ему ничего не известно.

Известных ПОНОЧЕВНОМУ участников ОУН он назвал учителей Никопольских школ — ВОВК Федора Ивановича и ШКАНДЫЛЬ Елизавету Максимовну, уехавших из Никополя во время отступления немцев в 1944 году, а также КИСИЛЬ Тимофея Григорьевича, завербовавшего его в ОУН, арестованного органами НКГБ.

В процессе разворота следствия по делу ПОНОЧЕВНОГО нам удалось найти часть архива редакции газеты "Проминь", среди которого мы обнаружили много подлинных рукописей антисоветских националистических статей, написанных корреспондентами "Проминь" — ПРУС и ПРОДАН и редактором ПОНОЧЕВНЫМ, и ряд номеров газет, где эти статьи были напечатаны.

На основании изложенного, ПРУС Николай Фомич, 1904 года рождения, житель гор. Никополя, украинец, гр-н СССР, со средним образованием, во время немецкой оккупации гор. Никополя работал референтом Земельной Управы, и ПРОДАН Дмитрий Маркович, 1908 года рождения, житель гор. Никополя, агроном, украинец, гр-н СССР, с высшим образованием, при немцах работал агрономом Никопольской земельной управы — арестованы и вместе с ПОНОЧЕВНЫМ Алексеем Феоктистовичем, 1895 года рождения, урож. и житель гор. Никополя, учитель со средним образованием, украинец, гр-н СССР, — привлекаются к судебной ответственности нами по настоящему делу.

Арестованный ПРУС Н. Ф. показал, что сотрудничать в антисоветской газете "Проминь" его понудили немецкие оккупационные власти, и что за все время он написал и опубликовал в газете "Проминь" около 35-ти статей антисоветского содержания.

Арестованный ПРОДАН Д М..— показал, что работая агрономом в Никопольской земельной управе, он, желая войти в доверие к немецким оккупационным властям, написал и опубликовал в газете "Проминь" около 15-ти статей антисоветского содержания.

Данных о принадлежности ПРУС и ПРОДАН к организации украинских националистов, следствием не добыто.

Для иллюстрации, прилагаем копии некоторых статей и стихов, написанных обвиняемыми по настоящему делу — ПОНОЧЕВНЫМ, ПРУС и ПРОДАН в газете "Проминь".

Следственное дело закончено и направляется по подсудности.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Копии стихов и статей на " " л.
И. О. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ НКВД Д/О
ПОДПОЛКОВНИК МИЛИЦИИ (ДВОРНИКОВ)

Оригінал. Машинопис.
ДАТО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 86—89.

Звернення Революційного комітету поневолених народів до кубанського козацтва **Липень 1944 року**

За Українську
самостійну державу!
Воля народам! Воля людині!

КУБАНЦІ! СЛАВНІ ПРАВНУКИ ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ!

Наших предків — хоробрих лицарів України — вигубили білі московські царі. Запорізьку Січ з наказу цариці Катерини — зруйновано дощенту. Білі московські царі боялися козачої України, ненавиділи захисників українського народу — войовничих запорожців.

Як царів Романових не стало, то об'явився цар Ленін і цар Сталін, а замість білих князів вилупилися більшовицькі князі Кагановичі. Більшовицькі царі і царята ще сильніше затягли петлю на шиї кубанських козаків. Більшовицькі кати не дали нам автономії у 1918 році, а вірних синів Кубані криваво звоювали.

Нашу багату Кубань більшовицькі виродки столочили брудними чобітьми, ограбили її, рознесли наші станиці. Кремлівські кровопивці нагаями заганяли кубанців у кріпацькі

колгоспи, тисячами стріляли їх, кидали в тюрми, засилали в сибірські тундри.

Браття-козаки!

Поки живе Сталін, поки панує більшовицький терор — нам не буде життя! Вільна Кубань разом з вільною Незалежною Україною буде тоді, як зникне з лиця землі більшовицька гідра. Український народ вже почав криваву боротьбу за свою незалежність. Український народ зродив Українську Повстанчу Армію, яка почала війну з гітлерівськими і сталінськими окупантами. Прилучайтеся до нашої Української Повстанчої Армії! Творіть свої бойові козачі загони!

Жодні окупанти не дадуть нам волі. Ми самі прорубаємо собі шлях до життя. Нам поможуть у боротьбі всі народи, що їх гноблять більшовицькі душогуби.

Ми боремось за самостійну Україну, за вільну Кубань!

Ми підтримуємо святу боротьбу за незалежний Дон, за вільні Держави народів Кавказу, за незалежну Росію на російських землях, за незалежні держави всіх народів Азії!

Смерть кривавому Сталінові!

Смерть гітлерівським і сталінським окупантам!

Геть більшовицький режим!

Хай живе Вільна Кубань!

Хай живе самостійна Україна!

Революційний комітет поневолених народів
Секція кубанського козацтва.

Липень 1944 р.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 197. — Арк. 104, 105.

Роз'яснення ОУН про суспільно-політичний устрій УРСР
Липень 1944 року

За самостійну соборну українську державу
Воля народам! Воля людині!

Що таке УРСР?

Ще перед Жовтневою революцією більшовицькі людомори оголосили смертельну боротьбу царському імперіалізмові.

Цей пропагандистський коник щасливо виніс їх із буряних хвиль громадянської війни, ним вони в'їжджали в старинні брами Кремля, ним басували більш ніж 20 років перед народом СРСР. Однак за цей час конячка, вичерпана стахановськими темпами праці, без відповідної харчі, реальних фактів, поважно занедужала, ноги її стали небезпечно вгинатися під тугим тілом тов. Сталіна та його соратників. Справа в тому, що царської тюрми народів більшовики не розвалили. Навпаки, зеленою цвіллю покриті мури горезвісної катівні, що під недолугою рукою царських паралітиків в багатьох місцях трісли й захиталися, вони щиро підперли своєю спиною.

У відношенні до України, як і до всіх інших народів, ув'язнених у царській тюрмі, за виїмок кількох щасливців, що їм удалося розбити свою келію і вийти на волю, вони вжили звичайнісінького насильства — військової окупації. Але свідоме українство завважало червоні, жадібно наготовлені кігті і, збагнувши, що має діло з московським імперіалізмом ленінського видання, відповіло організованим протиударом. Тоді кігті раптово приховано, із готової поглинути всіх і все пащеки медом потекли слова про "братерство", "Єднання", "общий котелок", "землю-волю". Цей удар був грізніший, ніж фізичний. Український народ, як і решта народів, що стали на власні, ще досить крихкі ноги, скривавлений трьома роками нерівної боротьби, опинився в добре знайомій йому обстановці. У тюрмі. У тій же самісінькій тюрмі. І сливе нічого не змінилося, крім начальства, ключників і сторожів. Але й начальство, сторожа і ключники говорили тією ж самою, що й колись, мовою, — мовою імперіалістичної Москви. В'язням сповіщено веселу новину, що тепер вже вони не царські, а радянські, що келії їхні, згідно з демократичними кличами 20 сторіччя, звуться республіками і що дякувати за все це треба "геніям людства" — Марксові, Енгельсові та Ленінові (Сталін ще був за лаштунками). Але це не змінило справи. Бряжчали по-старому тюремні ланцюги, ще за Петра І-го ковані, свистіла, в'ючись, як гадина, дротяна нагайка, сплетена в хвилину

натхнення давнім предком більшовицького імперіалізму — садистом Іваном Лютим, ну й виконував своє завдання в руках чекістів, а згодом енкаведистів, несхибний тульський наган, щодень наново забарвлюючи сірі стіни катівні яскравою барвою державного прапору. 1936 р. в'язням урочисто оголошено, що в країні Рад у відміну від буржуазних країн світитиме не одне, а два сонця, з них одне повік не заходитиме — сонце Сталінської Конституції. (Від щирого палючого сонця не один із в'язнів зазнав сонячного удару).

Ця ганебна і яка ж трагічна правда звучить просто неймовірно. Однак це правда, і та іронія, з якою ми її змальовуємо, нітрохи не передає куті меду. Ось, зрештою, і докази. Перед нами уряд Радянської України. Пригляньмося добре: чи це не жалюгідний вертеп, де бездушні ляльки, залежно від того, як їх смикне рука кремлівського кудесника, встають, плещуть в долоні, співають піднебесні дифірамби, завжди двічі повсякчас по-рабськи усміхнені. Ось всім перша така московська "Ванька-встанька", вірний холоп червоного царя-"батюшки" тов. Корнійчук, наприклад: це абинещо, а сам Наркомзаксправ УРСР, державний муж другої величиною республіки СРСР. Однак гірко розчарується той, хто у цьому бучному титулі, який, до речі, так глузливо звучить у стінах келії тюремної — УРСР, шукав би хоч зерна правди, хоч окрушину відповідного назві змісту: державний муж, про якого мова і в якого кожна хвилина повинна бути сповнена невпинним піклуванням про кордони сливе дощенту зруйнованої України, знаходить час ще за війни писати гнилі, як і сам, рабським духом проникнуті драми про "партизанів" у степах України, тих партизанів, що їх Сталін вислав для приборкання визвольного українського руху. А другий пахолок — тов. Гречуха — дозволяв собі прохати тов. Сталіна врахувати при встановленні кордонів СРСР потребу українців Холмщини. Отже, не він, а Сталін вбиває стовпи на кордонах України. І говорити голосно про українців Холмщини Гречуха дозволяє собі не самовільно, але з наказу тов. Сталіна, що хоче підлеститись під український нарід як його "доброчинець", "батько". Пуцики, тремтячі від страху, щоб не втратити за всяку ціну довір'я ясного кремлівського різника. Ось хто ваш, — "державні мужі" УРСР. Захоче різник — кине їм на поглум якусь кістку, а буває, що й кием поцупить. А скімлити не можна, "СРСР — країна сміху", і в одному, і в другому випадку треба весело махати хвостом.

Або влада Рад! Хто не знає, як відбувається більшовицьке демократичне голосування та вибори? Все сплановане й вирішене заздалегідь. І ніколи не бренять прізвища кандидатів уперше на вустах народу, а завжди систематично, завжди їх накидають народові. Уся виборча процедура, кампанія, так старанно опрацьована в Сталінській Конституції,— це тільки формальність, розрахована на те, щоб обдурити ще раз тих, хто поза бездоганною формою не вміють побачити злочинного змісту. На вислід вибору воно впливу жодного не має. Адже ж справжні вибори відбулися давно, ще перед ними. Нарід на них не був присутній. Більше того, він був там зайвий, бо небезпечний. Вибори відбувались нишком у чотирьох стінах парткабінетів, згідно з інструкцією з центру. Вони були справді "таємні".

А економічна експлуатація УРСР! Про це багато розповідали б ті, що вночі потайки на своїй ниві стригли колоски, що чверть життя присвятили культурній торгівлі, вистоюючи в безконечних чергах за житнім хлібом, це барвисто змальовували б сини чорнозему, що змагалися з маревом голодної смерті 1933 року, тисячі студентів-сухотників, хмари безпритульних дітей, що їх в роки голоду покидали безрадні батьки-селяни посеред гомінких вулиць Харкова, Дніпропетровська, вагітні жінки, над якими в СРСР "спеціяльна опіка для матері з боку уряду і партії", і які вмерли, не почувши радісного для матері крику новонародженого немовляти. Хто з'їдає українську пшеницю, куди, в яку ненаситну прірву котяться вагони українського вугілля, сталі та іншої сировини — коли хочете про все це знати правду, попитайте вибійників у шахтах Донбасу, в рудниках Криворіжжя, залізничників на лінії Харків—Москва.

Скільки мови в червоних гнобителів про українську куль-

туру — школу, театр, мистецтво! Але хіба на цій українській радянській культурі не поклало смертної печаті невільництва кремлівське НКВД до справ культури? Хіба ж школа, театр, кіно чи газета не виховує безхребетного криводушного раба, що вдень і вечором перед і після їжі поклоняється сталінському "сонцю праведному", продаючись за шмат гнилої ковбаси кривавим купцям з півночі? Хіба ж не названою гнилизною відгонять останні твори підсовітської української літератури? Хіба ж не лісорубами працюють в лісах Омська чи Томська українські письменники та вчені, що не каялись? Хіба ж не "партія веде" на мотузку культурне життя сучасної України? Хіба ж не лежать у сирій землі Хвильовий, Коцюбинський, Підмогильний, Литвиненко-Давидович (Антоненко-Давидович.— *В. С.*), Фальківський і навіть плановірний визнавець сталінського корану — Любченко, Шумський та інші. Радянська Україна в планах Сталіна — це твір дочасний, на певний період (на зразок п'ятирічок), упродовж якого Сталін хоче зліквідувати українство духовно і скільки вдасться — фізично. У майбутньому цей твір має розпливатись, як один з ручаїв, в "русское море" (за словами "демократа" Пушкіна). І, мабуть, передчуваючи це, так Тичина, Бажан та інші орденоносці дедалі все частіше пишуть свої статті і твори мовою великого Леніна і Сталіна, мовою "великой России".

Відбулась також багатомовна еволюція терміну "СРСР". Черга така: СРСР, Радянський Союз, "радянська країна", "Родина", "государство", "Отечество свободное" (див. гімн) і врешті "Великая Русь" (див. гімн).

Рекорд зробив Еренбург в "Правде" статтею "Ми йдемо". Читаємо: "Вірна своєму слову старша сестра Росія йде на допомогу змученій Чехословаччині. В селах Верховини пастухи і лісоруби вже чують гуркіт гармат — це йдуть росіяни". Чи не за цю статтю тов. Еренбурга відзначено 1 Травня орденом Леніна? Запитуємо його, чи й українців називають тепер у Москві "росіянами", бо ж і вони служать в Червоній Армії?

Чим же після цього всього змінилась ситуація після Жовтневої революції? Може, тим, що замість поміщицьких економій чиряками наросли на народному тілі колгоспи та радгоспи? Що замість прикажчиків на людей погукують бригадири, що замість впасти в ноги колишньому в цьому селі панові рабині Марії Демченко дозволено вдарити поклона в самій Москві перед Сталіним! Що замість колишньої буржуазії засіла на покуті партія та НКВД! Що замість "байстрюків Екатерины" — Потьомкіна у Києві "сараною сіли" сталінські Хрущови! О, Радянська Україна — це не тільки химерний міраж, чарівне плетиво прекрасних ілюзій, кольориста миляна банька, це щось без міри грізніше, злочинніше. Це — жертвенний козел, якого найвищий жрець Сталін хоче заколоти для слави своєї тюрми-імперії. Це його спроба методами брехні, облуди, провокації і терору надягнути на тіло й душу небезпечної для нього, політично зрілої, активної 45-мільйонової нації московську "смирительную рубаху". Найяскравіший приклад політичного бандитизму в світовій історії. Однак Україні і всім поневоленим народам не замовить зубів московська імперіалістична гармонь піснями про "братерство". Ще ніколи і ніде не здійснено братерства пана і раба, гнобителя і гнобленого, грабіжника і грабованого, братерства канчука і спини. Україна буде самостійною державою. До цього прагне і за це до останньої краплини крові боротиметься весь український народ.

Липень 1944 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 111. — Арк. 5—7.

Вирок військового трибуналу військ НКВС Запорізької області членам української націоналістичної організації, яка діяла в місті Великий Токмак

19 серпня 1944 року

ПРИГОВОР
ИМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

1944 г. августа 19 дня, военный трибунал (НКВД Запо-

рожской области, в гор. Запорожье, в составе: пред-щего майора юстиции Дьяченко, членов: капитана г/б Пулкина, мл. лейтенанта г/б Ерецкого, при секретаре: сержанте Поповой, без участия обвинения и защиты, рассмотрел в закрытом судзаседании дело по обвинению:

СОЛОМКО Павла Михайловича, 1904 г. рождения, уроженца с. Крутьки, Бирклеевского р-на, Полтавской области, жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-бедняков, служащего, с высшим агрономическим образованием, б/п, украинца, женатого, в/обязанного, несудимого;

СНИТКО Якова Вакуловича, 1886 г. рождения, уроженца с. Юрковка, Звенигородского р-на, Киевской области, жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-бедняков, служащего, со средним образованием, б/п, украинца, женатого, служившего в царской армии с 1916 г. по 1917 г., судимого в 1936 г. по ст. 54—11 УК УССР к пяти годам лишения свободы — меру наказания отбыл;

ДЗЮБА Ивана Анисимовича, 1904 г. рождения, уроженца с. Болынка, Сосницкого р-на, Черниговской области, жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-бедняков, служащего, с высшим образованием (землеустроитель и педагогическое), б/п, украинца, женатого, в/обязанного, несудимого;

ШУВАРОВА Михаила Кирилловича, 1909 г. рождения, уроженца с. Красное, Сталиндорского р-на, Днепропетровской области, жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-середняков, служащего, с высшим педагогическим образованием, б/п, украинца, женатого невоеннообязанного, несудимого;

НИКОЛАЕНКО Павла Никитовича, 1904 г. рождения, уроженца с. Каменный Мост, Первомайского р-на, Одесской области, жителя пос. Садового, Б. Токмакского, Запорожской области, из крестьян-бедняков, служащего, со средним образованием, б/п, украинца, женатого, невоеннообязанного, несудимого;

КРАСНОКУТСКОГО Федора Иосифовича, 1916 г. рождения, уроженца и жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-середняков, служащего, с высшим педагогическим образованием, б/п, украинца, женатого, служащего, в Красной Армии с 1939—1940 г., военнообязанного, несудимого;

КУРЫСЬ Тихона Алексеевича, 1889 г. рождения, уроженца с. Хандылеевка, Кишенского р-на, Полтавской области, жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из крестьян-середняков, рабочего, с низшим образованием, украинца, б/п, женатого, на иждивении 5 детей, служившего в Красной Армии в 1920—22 г. г., военнообязанного, несудимого;

ВИННИЧЕНКО Николая Семеновича, 1904 г. рождения, уроженца и жителя г. Б. Токмак, Запорожской области, из рабочих, служащего, с низшим образованием, б/п, украинца, женатого, на иждивении трое детей, в/обязанного, несудимого — всех по ст. ст. 54-2, 54-11 УК УССР

УСТАНОВИЛ:

СОЛОМКО, СНИТКО, ВИННИЧЕНКО в силу своих антисоветских националистических убеждений, при отходе частей Красной Армии в 1941 г. злостно уклонились от эвакуации в тыл страны и остались в оккупированном немцами г. Б. ТОКМАК.

В ноябре 1941 г. СОЛОМКО был завербован в к/р организацию украинских националистов, руководителем райцентра "ОУН" Б. Токмакского р-на ЧУХРИЕМ П. А. Вскоре после этого, как активный участник, СОЛОМКО вошел в состав райцентра и одновременно являлся руководителем горцентра "ОУН", в состав которого входили и ДЗЮБА, и НИКОЛАЕНКО.

Будучи руководителем горцентра "ОУН", СОЛОМКО создал 7 низовых звеньев "ОУН" и лично завербовал: ДЗЮБУ, НИКОЛАЕНКО, ШУБАРОВА, ВИННИЧЕНКО, СНИТКО и др. 8 чел.

СОЛОМКО всю работу горцентра проводил в направлении подготовки участников к вооруженному восстанию против советской власти и созданию "самостийной Украины", среди лиц, подготовленных для вовлечения в организацию, распространял программу "ОУН".

СОЛОМКО, будучи директором школы №3, а в последствии начальником сельхозотдела горуправы, среди учителей, учащихся классов и населения систематически проводил националистическую пропаганду, в злобной форме возводил клевету на руководителей партии и советского правительства, опошлял советских писателей.

Перед изгнанием оккупантов СОЛОМКО получил задание областного центра "ОУН" через руководителя райцентра ЧУХРИЯ остаться в г. Б. Токмак и возглавить руководство райцентра "ОУН" , создать в тылу Красной Армии диверсионные группы в промышленности, вредительские группы в сельском хозяйстве, собрать оружие и совершать террористические акты над партийно-советскими работниками. Лично от ЧУХРИЯ принял задание создать вредительские группы в сельском хозяйстве:

принимал активное участие на трех совещаниях райцентра и лично провел три совещания горцентра "ОУН" в квартире ДЗЮБЫ по вопросам проведения практической националистической работы, организации и соблюдения конспирации.

ДЗЮБА добровольно поступил на службу директором школы №8. В начале 1943 г. в городе Днепропетровске окончил курсы и был назначен областным землеустроителем.

В январе 1942 г. ДЗЮБА был завербован СОЛОМКО в "ОУН", а в последствии им же был введен в состав горцентра "ОУН" .

ДЗЮБА, являясь активным украинским националистом, в своей квартире на совещании горцентра выступал о развороте националистической работы, расширения сети и конспирации, среди населения в г. Б. Токмак проводил националистическую агитацию.

По заданию райцентра производил сбор оружия, которое хранил у своем доме.

13 января 1944 г. при аресте и обыске квартиры ДЗЮБЫ было обнаружено и изъято в тайнике дома: три боевых винтовки, пистолет "ТТ" и 230 патронов.

10 марта 1943 г., будучи на допросе у начальника "СД" ЛИНК, дал устное обязательство ДЗЮБА работать в пользу немцев. Предал немцам партизана Салтыкова Петра Антоновича, который был расстрелян.

После освобождения частями Красной армии г. Б. Токмак СОЛОМКО был арестован, ДЗЮБА, зная его как активного националиста и боясь своего разоблачения, предлагал учителям р-на писать в следственные органы заявления, реабилитирующие СОЛОМКО, добиваясь его освобождения. Такое заявление писал сам и вынудил под свою диктовку написать ШУБАРОВА.

СНИТКО еще в 1905—1907 г. г. примыкал к партии эсеров, в 1917 г. состоял членом украинской партии социалистов революционеров (боротьбистов), в 1930 г. являлся участником повстанческой организации "УНР", за что был судим.

СНИТКО при немцах служил секретарем сельхозотдела горуправы и узнал от Соломко о существовании в г. Б. Токмак организации украинских националистов в июле 1942 г. дал согласие последнему быть членом "ОУН" .

СНИТКО среди своего окружения вел националистическую пропаганду, клевету на советскую власть, обрабатывал антисоветски настроенны лиц с целью вовлечения в "ОУН".

Перед изгнанием оккупантов в сентябре 1943 г. принял задание от Чухрия остаться в тылу Красной Армии и организовать диверсионные группы в промышленности.

НИКОЛАЕНКО в период оккупации немцами г. Б. Токмак работал землеустроителем горуправы. В марте 1942 г. был завербован СОЛОМКО в "ОУН", а в последствии им же был введен в состав горпровода. Принимал активное участие в совещаниях горпровода "ОУН", на которых обсуждались вопросы разворота националистической работы и конспирации, распространял среди населения националистическую литературу, вовлек в "ОУН" МОРОЗ В. Н. и МАРЧЕНКО А. С.

КРАСНОКУТСКИЙ в период оккупации служил учителем школы №8, в феврале 1943 г. был завербован в "ОУН" Шуваровым. Проводил фашистские методы воспитания учеников, избил Кроливец, Имрихина и Герелика.

ВИННИЧЕНКО при немцах, работая статистиком школьного отдела горуправы, в декабре 1941 г. завербовал в "ОУН"

СОЛОМКО, вовлек в организацию КУРЫСЬ и подготовил для вербовки Верешняк, о чем информировал Соломко, изучал и разъяснял программу "ОУН" Курысь и Верешняк.

Курысь при немцах открыл мастерскую музыкальных инструментов, в январе 1942 г. был завербован в "ОУН" Винниченко, который изучал вместе с ним программу "ОУН". В сентябре 1943 г. перед изгнанием оккупантов КУРЫСЬ получил задание от Чухрия подготовить террористическую группу для совершения терактов над советско-партийными работниками.

Военный трибунал признал виновными СОЛОМКО, СНИТКО, ДЗЮБА, ШУВАРОВА, НИКОЛАЕНКО, КРАСНОКУТСКОГО, ВИННИЧЕНКО и КУРЫСЬ по ст. ст. 54-1а, 54-2, 54-11 УК УССР. По обстоятельствам дела ВТ считает возможным не применять к Шубарову, Николаенко, Краснокутскому, Винниченко и Курысь исключительную меру наказания. Руководствуясь ст. ст. 296—297 — УПК УССР и ст. 45 УК УССР

ПРИГОВОРИЛ:

СОЛОМКО Павла Михайловича, СНИТКО Якова Вакуловича, ДЗЮБА Ивана Анисимовича, по совокупности совершенных ими преступлений, на основании ст. 54-1 УК УССР подвергнуть высшей мере наказания РАССТРЕЛУ, с конфискацией лично им принадлежащего имущества.

КУРЫСЬ Тихона Алексеевича, НИКОЛАЕНКО Павла Никитовича, ШУВАРОВА Михаила Кирилловича, по совокупности совершенных ими преступлений, на основании ст. 54-1 "а" УК УССР, с санкцией ч. II Указа Президиума Верховного Совета СССР от 19. IV. 43 г. подвергнуть к ссылке — каторжным работам сроком по двадцать лет каждого, с поражением у правах по пп. "а, б, в" ст. 29 УК на пять лет, с конфискацией лично им принадлежащего имущества.

ВИННИЧЕНКО Николая Семеновича и КРАСНОКУТСКОГО Федора Иосифовича, по совокупности совершенных ими преступлений, на основании ст. 54-1 "а" УК УССР, с санкцией ч. II Указа Президиума Верховного Совета СССР от 19. IV. 43 г. подвергнуть к ссылке — каторжным работам сроком по двадцать лет каждого, с поражением у правах по пп. "а, б, в" ст. 29 УК на пять лет, с конфискацией лично им принадлежащего имущества.

Срок отбытия меры наказания исчислять:

КУРЫСЬ с 23 января 1944 г. ВИННИЧЕНКО с 26 декабря 1943 г. КРАСНОКУТСКОМУ с 24 января 1944 г. НИКОЛАЕНКО с 4 января 1944 г. ШУВАРОВУ с 7 января 1944 г.

Приговор кассационному обжалованию не подлежит.

Верно: Зам. Председателя Военного Трибунала
в/НКВД Украинского округа
майор юстиции (И. Н. ДЬЯЧЕНКО)

Печать

Вб.
Приговор утвержден всеми инстанциями
справка ВКВС от 25/10-44 г.

Копія. Машинопис.

ДАЗО: Ф. Р. — 5747.— Оп. 3.— Спр. 54 27.— Арк. 1 — 2 зв.

Вирок військового трибуналу Запорізького гарнізону членам української націоналістичної організації, яка діяла під час гітлерівської окупації на території Чернігівського району

13—15 вересня 1944 року

Дело №00189 Копия
Поступило 26 VIII — 44 г. Секретно
Возбуждено 1/X — 43 г.

ПРИГОВОР
ИМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

1944 года сентября 13—15 дня

Военный трибунал Запорожского Гарнизона ХВО в составе:
Председательствующего гвардии майора юстиции
ВОСТРИКОВА
Членов: капитана юстиции ШАКИТСКОГО
младшего лейтенанта САМКАЕВА
при секретаре старшем лейтенанте юстиции ТОМАКОВЕ, без участия сторон обвинения и защиты, в закрытом су-

дебном заседании в городе Запорожье рассмотрел дело по обвинению:

1. КОРЖ ПЕТРА ГРИГОРЬЕВИЧА, 1912 года рождения, украинца, уроженца села Сурско, Михайловского района Днепропетровской области, жителя села Сосык-Курал, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с оконченным средним образованием, женатого, несудимого, в Красной Армии по мобилизации Черниговским райвоенкоматом с июля 1941 года по октябрь 1941 года.

2. БЕРКО ГРИГОРИЯ МОИСЕЕВИЧА, 1901 года рождения, жителя села Токмачаны, Черниговского района, Запорожской области, безпартийного с образованием в объеме 4 классов начальной школы, женатого, судимого облсудом Днепропетровской области по ст. 5-10 ч. 2 УК лишении свободы на 3 года в 1924 году, наказание отбыл, тем же судом осужден в 1933 году по закону от 7 августа 1932 года к лишению свободы на 7 лет, наказание отбыл, в Красной Армии находился с июля по октябрь 1941 года. Обоих в преступлении предусмотренном ст. ст 5-1-Б УК и 54-11 УК УССР.

3. БЕЗСАЛОГО ТРОФИМА ВАСИЛЬЕВИЧА, 1895 года рождения, украинца, уроженца Б-Михайловка, Черниговского района, Запорожской области, жителя села Черниговка, того же района, Запорожской области, беспартийного, с высшим образованием, женатого, несудимого, в преступлении, предусмотренном ст. ст. 54-1-А и 54-11 УК УССР.

4. ДМИТРЕНКО СЕРГЕЯ СЕМЕНОВИЧА, 1893 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 3 классов начальной школы, женатого, судимого Днепропетровским облсудом в 1937 году по ст. 54-10 ч. 1 УК УССР на 3 года лишения свободы, наказание отбыл.

5. КОВБАСА ХАРИТОНА ПАВЛОВИЧА, 1893 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 4 классов начальной школы, женатого, несудимого.

6. ЗЫЗА ТЕРЕНТИЯ ЕЛИСЕЕВИЧА, 1898 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 3 классов начальной школы, женатого, судимого н/судом Черниговского района, Запорожской области в 1933 году по ст. ст. 170 п "ю" УК на 3 года лишения свободы, наказание отбыл, судим тем же судом 1938 году по ст. 70 ч. 2 УК УССР на 1 год лишения свободы, наказание отбыл — всех троих в преступлении, предусмотренном ст. 54-1 и 54-11 УК УССР.

7. ГРИЦЕНКО НИКИФОРА ФЕДОРОВИЧА, 1907 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 3 классов начальной школы, женатого, судимого нарсудом Черниговского района в 1935 году, по ст. 170 п "в" УК УССР с лишением свободы на три месяца, наказание отбыл, в Красной Армии по мобилизации Черниговским райвоенкоматом Запорожской области с 29 сентября 1941 года и находился по 5 октября 1941 года.

8. ТИХОГО ТИМОФЕЯ ЕФИМОВИЧА, 1895 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 2 классов начальной школы, женатого, судимого облсудом Запорожской области в 1939 году, по ст. 54-10 ч. 1 УК УССР к лишению свободы на 2 года, наказание отбыл, в Красной Армии по мобилизации Черниговским райвоенкоматом, Запорожской области с августа 1941 года по 7 октября 1941 года — обоих в преступлении предусмотренном по ст. ст. 54-1-Б и 54-11 УК УССР.

9. НОВИКОВА ВЛАДИМИРА АНДРИАНОВИЧА, 1915 года рождения, белорусса, уроженца села Стрельно, Комбридского района БССР, жителя села Черниговки, того же района, Запорожской области, беспартийного, женатого, не судимого, в Красной Армии не служил, с высшим образованием.

10. ЧУМАК ВАСИЛИЯ СТЕПАНОВИЧА, 1898 года рож-

дения, украинца, уроженца и жителя села Н-Григорьевка, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 3 классов начальной школы, женатого, несудимого, в Красной Армии не служил.

11. ЧЕМЕРИСА ИВАНА КАРПОВИЧА, 1903 года рождения, украинца, уроженца села Бегим-Чепрак, Черниговского района, Запорожской области, жителя хутора Пирча, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 2 классов начальной школы, женатого, несудимого, в Красной Армии не служил.

12. ФЕДЧУН ВАСИЛИЯ ПОРФИРОВИЧА, 1893 года рождения, украинца, уроженца и жителя села Сосык-Кудак, Черниговского района, Запорожской области, беспартийного, с образованием в объеме 2 классов начальной школы, женатого, несудимого, в Красной армии не служил — всех четырех в преступлении предусмотренном ст. ст. 54-1-А и 54-11 УК УССР.

Материалами предварительного и судебного следствия УСТАНОВЛЕНО:

После освобождения территории Запорожской области от фашистско-немецких захватчиков, в октябре месяце 1943 года была вскрыта существовавшая в Черниговском районе, Запорожской области, контрреволюционная организация Украинских националистов (ОУН), которая ставила своей задачей вести активную вооруженную борьбу против Советского Государства, с целью отторжения Украинской Советской Социалистической Республики от Союза ССР и создания на территории Украины самостоятельного — буржуазно-националистического государства. Организация Украинских националистов Черниговского района была создана (как в районе, где действовали под руководством районного бюро (ОУН), так и по отдельным населенным пунктам территории Черниговского района, Запорожской области, где были созданы низовые звенья) ячейки — ОУН.

Организатором, а в последствии руководителем организации Украинских националистов (ОУН) на территории Черниговского района являлся КОРЖ, которым были вовлечены и состояли членами организации Украинских националистов все остальные подсудимые по настоящему делу.

КОРЖ после мобилизации Черниговским райвоенкоматом, Запорожской области, и находясь в воинской части истребительного батальона в период временной оккупации немцами территории Черниговского района, Запорожской области, попал в окружение противника, затем прибыл к месту жительства. Проживал на временно оккупированной территории немцами. КОРЖ — будучи враждебно настроенным по отношению к Советской власти, в декабре месяце 1941 года приступил к созданию организации Украинских националистов — (ОУН).

В целях широкого вовлечения в организацию Украинских националистов членов КОРЖ в период времени декабрь—январь 1941 года, январь—февраль 1942 года, по семи населенным пунктам территории Черниговского района Запорожской области среди советских граждан проводил собрания. На этих собраниях КОРЖ выступал с докладами контрреволюционного содержания, в которых клеветал на Советскую власть и коммунистическую партию большевиков, на руководителей партии и Советского Государства, наряду с этим восхвалял фашистский строй и призывал на борьбу против Советского Государства и создания самостоятельного Украинского националистического государства. В результате проведения собраний в семи населенных пунктах территории Черниговского района, были созданы низовые звенья организации Украинских националистов с количеством от 3 до 12 человек в каждой. Таким образом, было вовлечено в организацию Украинских националистов КОРЖОМ на территории Черниговского района 36 человек членов (ОУН), в состав которых входили подсудимые по настоящему делу. Для руководства организацией Украинских националистов КОРЖ создал районное бюро (ОУН), членом которого входил подсудимый по данному делу БЕЗСАЛЫЙ.

КОРЖ как руководитель районной организации Украинских националистов имел связь с Украинскими национа-

листами города Мариуполя, от которых получал литературу и значки (ОУН) и распространял среди членов ОУН и других граждан. Как организатор Украинских националистов КОРЖ среди граждан и на конференции учителей Черниговского района Запорожской области в конце 1941 года—1942 года пропагандировал идеи Орг. Украинских националистов и как учитель школы воспитывал детей в националистическом духе. Имевшую националистическую литературу, через зав. РАЙОНО Черниговской райуправы БЕЗСАЛОГО по школам распространял с целью воспитания детей в буржуазно-националистическом дуже и враждебном отношении к Советской власти и коммунистической партии. Кроме того, КОРЖ являлся активным сотрудником редакции немецкой газеты "Нове життя", где помещал статьи националистического контрреволюционного содержания.

БЕЗСАЛЫЙ проживал на временно оккупированной территории немцами, будучи враждебно настроенным по отношению к Советской власти и коммунистической партии, в декабре месяце 1941 года добровольно вступил членом организации Украинских националистов, после этого был введен членом бюро (ОУН) Черниговского района, Запорожской области. Как активный член (ОУН) БЕЗСАЛЫЙ, являясь одним из руководителей организации Украинских националистов, как член районного провода (ОУН) совместно с организатором (ОУН) КОРЖОМ обсуждал вопросы, касающиеся работы районной организации (ОУН). Как член бюро районного провода (ОУН) участвовал на собраниях звеньев (ОУН). БЕЗСАЛЫЙ, являясь заведующим отдела Народного образования Черниговской районной управы построил учебно-воспитательную работу среди учащихся школ Черниговского района Запорожской области в направлении враждебного отношения к Советской власти и коммунистической партии в буржуазно-националистическом духе. БЕЗСАЛЫЙ как бывший заведующий отделом народного образования приказал всем учителям вычеркнуть из школьных учебников политические

тексты и уничтожить портреты руководителей партии Советского Государства. БЕЗСАЛЫЙ среди учителей распространял контрреволюционную националистическую литературу. Так, например, "История Украины" и другие и давал указания в учебных планах среди учащихся руководствоваться ими как учебными пособиями.

БЕЗСАЛЫЙ в июле месяце 1943 года на вечере выпускников 7 класса, выступая среди учащихся школы с контрреволюционной речью, в которой клеветал на Советскую власть и восхвалял немецкий строй.

БЕЗСАЛЫЙ, как лицо идейно враждебный по отношению к Советской власти, являлся активным сотрудником редакции районной газеты "Нове Життя", в которой помещал статьи антисоветско-клеветнического характера.

БЕРКО, являясь бойцом истребительного батальона, в период временной оккупации немцами территории Черниговского района, Запорожской области и в период временного отхода красноармейских частей преднамеренно остался проживать на временно оккупированной территории немцами. Будучи враждебно настроенным по отношению к Советской власти, как дважды судимый за контрреволюционные преступления, в декабре м-це 1941 года вступил членом контрреволюционной организации Украинских националистов, как активный член (ОУН) БЕРКО был избран и работал в качестве секретаря сельской низовой организации Украинских националистов. Практически деятельность БЕРКО как руководителя сельской организации Украинских националистов заключалась в проведении собраний членов (ОУН), на которых принимали новых членов (ОУН), наряду с этим вместе с организатором (ОУН) КОРЖОМ обсуждали вопрос о вооруженной борьбе против Советской власти, а затем создания самостоятельного Украинского государства.

БЕРКО, являясь агентом немецкой полиции, умышленно предал участников советского партизанского отряда: ДЕМОЧКО, ЗОЛОТОКО, ЯСЕНКО и др., которые были арестованы немецкой полицией, и ДЕМОЧКО, и ЯСЕНКО немцами были расстреляны.

ДМИТРЕНКО, находясь на временно оккупированной территории немцами, будучи старостой сельуправы, своими действиями активно выполнял все распоряжения немецких властей, снабжал немецкую армию продуктами питания, насильственным путем отправлял советскую молодежь на каторжные работы в ГЕРМАНИЮ. За период его работы с 1941 года по июль 1943 года было отправлено на каторжные работы в ГЕРМАНИЮ 60 человек советской молодежи.

Наряду с этим, ДМИТРЕНКО в декабре 1941 года вступил членом организации Украинских националистов и посещал общие собрания (ОУН).

КОВБАСА, проживая на временно оккупированной территории немцами, в декабре 1941 года немецкими властями был назначен посадником села. Находясь в этой должности, КОВБАСА активно проводил все распоряжения немецких властей, чем помогал немецкой власти в борьбе против Красной Армии. Будучи посадником, КОВБАСА насильственным путем отправил 28 человек советской молодежи на каторжные работы в Германию. Для немецкой армии насильственным путем изъял от советских граждан 18 голов крупного рогатого скота и 1200 центнеров хлеба. Будучи враждебно настроен против Советской власти, КОВБАСА в декабре месяце 1941 г. вступил членом организации Украинских националистов, где проводил свою контрреволюционную работу.

ЗЫЗА, находясь на временно оккупированной территории немцами, добровольно вступил на должность посадника сельхозобщины, где проработал до 1943 года. Являясь посадником общины — ЗЫЗА полностью выполнял распоряжения командования немецкой армии, в принудительном порядке отбирал скот у советских граждан, который направлял для немецкой армии. Будучи враждебно настроенным по отношению к Советской Власти, в январе 1942 года вступил членом организации Украинских националистов, где совместно с другими членами (ОУН), проводил контрреволюционную работу. В присутствии КОВБАСА, ДМИ-

ТРЕНКО и ЗЫЗА немецкая полиция проводила истязания над советскими гражданами. При прямом содействии КОВБАСЫ, ДМИТРЕНКО и ЗЫЗА немецкая полиция зверски издевалась — избивала гражданку ВАСИЛЕНКО Инну, где особенно активно участвовал КОВБАСА.

ГРИЦЕНКО, находясь на временно оккупированной территории немцами, в декабре 1941 года вступил членом организации Украинских националистов Черниговского района Запорожской области. Являясь членом (ОУН), принимал участие в проводимых собраниях, на которых обсуждались вопросы вовлечения новых членов в (ОУН). Как член (ОУН) ГРИЦЕНКО для проведения работы организации Украинских националистов предоставил свою квартиру.

ТИХИЙ, находясь на фронте, без сопротивления сдался в плен противнику, после чего прибыл к месту жительства. Проживая на временно оккупированной территории немцами, в ноябре 1941 года был немецкой властью назначен бригадиром сельхозобщины. В декабре 1941 года вступил членом организации Украинских националистов и среди населения в мае 1942 года проводил контрреволюционную агитацию и клеветал на советские законы.

НОВИКОВ, проживая на временно оккупированной территории немцами и являясь директором школы, давал указания учителям вычеркивать из советских учебников политические тексты, уничтожать портреты руководителей партии и Советского государства.

НОВИКОВ среди учителей проводил контрреволюционную агитацию, восхвалял немецкий строй. Новиков в декабре 1941 года вступил в контрреволюционную организацию Украинских националистов и учавствовал на собраниях проводимых организатором (ОУН) — КОРЖОМ.

ЧУМАК, находясь на временно оккупированной территории немцами, в ноябре 1941 года вступил членом организации Украинских националистов, где в последствии работал секретарем низового звена (ОУН), на собрании членов (ОУН) читал контрреволюционную немецкую газету.

ЧЕМЕРИС проживал на временно оккупированной тер-

ритории немцами и будучи враждебно настроенным по отношению к Советской власти, в марте месяце 1942 года вступил членом организации Украинских националистов, где учавствовал на собраниях (ОУН), кроме того, ЧЕМЕРИС совместно с КОРЖОМ написали в райуправу клеветническое заявление в отношении гражданина ОПАРА.

ФЕДЧУН, находясь на временно оккупированной территории немцами, в ноябре 1941 года был назначен старостой села. Будучи старостой, своим действием помогал немецким властям в борьбе против Советской власти. Будучи враждебно настроен по отношению к Советской власти, ФЕДЧУН в декабре 1941 года вступил членом контрреволюционной организации Украинских националистов и посещал собрания (ОУН), где разрешались вопросы о вовлечении в ОУН новых членов.

Исходя из изложенного и учитывая, что совершенное преступление КОРЖОМ как являющийся организатором Украинских националистов по Черниговскому району БЕЗСАЛЫМ как являющийся одним из руководителей районной организации Украинских националистов и проводивший идеи организации Украинских националистов через школы Черниговского района, Запорожской области, как бывший зав. РАЙОНО Черниговской райуправы, активным сотрудником редакции немецкой газеты, и БЕРКО являющийся одним из руководителей низового звена организации Украинских националистов и являяясь агентом немецкой полиции, каковой предал в руки немецкой жандармерии коммунистов и Советских партизан, по обстоятельствам Военный Трибунал считает, что действия квалифицировать по ст. 54-1-В УК УССР.

КОРЖА и БЕРКО к каковым обстоятельствам дела надлежит применить суровые меры уголовного наказания. Находя, что ДМИТРЕНКО, КОВБАСА и ЗЫЗА помимо изложенных выше совершенных преступлений своими действиями способствовали немецким карательным органам в расправе и истязании над советскими гражданами, в избиении гражданки ВАСИЛЕНКО АННЫ, поэтому их преступные действия

квалифицировать по 2 части Указа Президиума Верховного Совета Союза ССР от 19 апреля 1943 года в соответствии с чем определить им меру наказания. В отношении же ГРИЦЕНКО, ТИХОГО, ТО СОВЕРШЕННЫЕ ИМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ квалифицировать по ст. 54-1-Б и 54-11 — УК УССР.

Преступления совершенные, НОВИКОВЫМ, ЧУМАК, ЧЕМЕРИСОМ и ФЕДЧУН квалифицировать по ст. ст. 54 — организации Украинских националистов и 54-11 УК УССР.

Военный Трибунал руководствуясь ст. ст. 296 — 297 УПК УССР и ст. 46 УК УССР

ПРИГОВОРИЛ:

КОРЖ ПЕТРА ГРИГОРЬЕВИЧА, БЕРКО ГРИГОРИЯ МОИСЕЕВИЧА по совокупности преступлений на основании ст. 54-1-Б УК УССР и БЕЗСАЛОГО ТРОФИМА ВАСИЛЬЕВИЧА по совокупности совершенного преступления, на основании ст. 54-1-АУК УССР — всех троих подвергнуть Высшей Мере Уголовного наказания расстрелу, с конфискацией всего имущества.

ДМИТРЕНКО СЕРГЕЯ СЕМЕНОВИЧА, ЗЫЗА ТЕРЕНТИЯ ЕЛИСЕЕВИЧА и КОВБАСА ХАРИТОНА ПАВЛОВИЧА на основании 2 части Указа Президиума Верховного Совета Союза ССР от 19 апреля 1943 года — всех троих подвергнуть каторжным работам сроком на 20 (двадцать) лет каждого с поражением в правах по п/п "а", "б", "в", "е" ст. 29 УК УССР сроком на 5 лет каждого с конфискацией всего лично принадлежащего им имущества.

ГРИЦЕНКО НИКИФОРА ФЕДОРОВИЧА, ТИХОГО ТИМОФЕЯ ЕФИМОВИЧА по совокупности преступлений, на основании ст. 54-1-Б УК УССР — обоих подвергнуть лишению свободы с отбыванием в исправтрудлагерях сроком на 10 (десять) лет каждого с поражением в правах по п/п "а", "б", "в", "е" ст. 29 УК УССР сроком на 5 лет каждого с конфискацией всего лично принадлежащего им имущества.

НОВИКОВА ВЛАДИМИРА АНДРИАНОВИЧА, ЧУМАК ВАСИЛИЯ СТЕПАНОВИЧА, ЧЕМЕРИСА ИВАНА КАРПОВИЧА и ФЕДЧУН ВАСИЛИЯ ПОРФИРОВИЧА по совокупности преступлений на основании ст. 54-1-АУК

УССР подвергнуть всех четырех лишению свободы в исправтрудлагерях сроком на 10 (десять) лет каждого с последующим поражением в правах по п/п "а", "б", "в", "е" ст. 29 УК УССР сроком на 5 лет каждого с конфискацией всего лично принадлежащего им имущества.

Предварительное заключение учесть. Исчислять срок наказания осужденным: 1. ЗЫЗА ТЕРЕНТИЮ ЕЛИСЕЕВИЧУ 2. ТИХИЙ ТИМОФЕЮ ЕФИМОВИЧУ с 1 октября 1943 года. 3. ФЕДЧУН ВАСИЛИЮ ПОРФИРОВИЧУ с 10 октября 1943 года. 4. НОВИКОВУ ВЛАДИМИРУ АНДРИАНОВИЧУ с 10 октября 1943 года. 5. ДМИТРЕНКО СЕРГЕЮ СЕМЕНОВИЧУ. 6. ЧУМАК ВАСИЛИЮ СТЕПАНОВИЧУ ГРИЦЕНКО НИКИФОРУ ФЕДОРОВИЧУ с 17 октября 1943 года. КОВБАСА ХАРИТОНУ ПАВЛОВИЧУ с 20 октября 1943 года. ЧЕМЕРИСУ ИВАНУ КАРПОВИЧУ с 18 октября 1943 года.

Приговор окончательный и кассационному обжалованию не подлежит.

Подлинный за надлежащими подписями.

Верно: Председательствующий Подпись

Секретарь Подпись

Оригінал. Машинопис.

ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 9365. — Арк. 1—1 зв.

Доповідна начальника УНКВС по Дніпропетровській області Шліхти секретареві обкому КП(б)У Найдьонову про викриття й ліквідацію українського націоналістичного підпілля в Нижньодніпровську

15 вересня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО ОБКОМА ПАРТИИ

тов. НАЙДЕН0ВУ

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

"По следственному делу "НАЦИОНАЛИСТЫ"

Управлением НКВД по Днепропетровской области по

линии "СМЕРШ" вскрыта и ликвидируется контрреволюционная украинская националистическая молодежная организация в гор. Нижне-Днепровске.

По делу проходят:

1. МЕДВЕДЕВА В. С., 1924 года рождения, украинка, беспартийная, боец 433 батальона МПВО НКВД — арестована.

2. ЧЕРНЕТА Евдокия Ивановна, 1922 года рождения, украинка, беспартийная, студентка Днепропетровского госуниверситета — арестована.

3. РИЗОЛЬ Анна Павловна, 1921 года рождения, украинка, беспартийная, работница ОСМЧ Днепромстроя — арестована.

4. ЗАКОПКО Вера Степановна, 1920 года рождения, украинка, беспартийная, работница завода им. Карла Либкнехта — арестована.

5. СТОРУБЕЛЬ Анна Ивановна, 1921 года рождения, украинка, беспартийная, работница Госархива НКВД — арестована.

6. ЧЕРНЕТА Мария Николаевна, 1917 года рождения, украинка, беспартийная, работница УВВР-8 — арестовывается.

7. ЗЕЛЕНСКАЯ Клавдия Трофимовна, украинка, беспартийная, работница завода "СВЕТОФОР" — арестовывается.

8. КРАСИЛЬНАЯ Таисия Андреевна, 1924 года рождения, украинка, беспартийная, студентка Днепропетровского госуниверсита — арестовывается.

9. КРАСИЛЬНАЯ Раиса Андреевна, 1924 года рождения, украинка, беспартийная, студентка Днепропетровского госуниверситета — арестовывается.

10. ГУСЬ Андрей Саввич, украинец, беспартийный, в настоящее время находится в Красной Армии — устанавливается.

11. КУЛИНИЧ Александр Александрович, 1923 года рождения, украинец, член ВЛКСМ, мобилизован в РККА — разыскивается.

12. КУЛИНИЧ Михаил Александрович, 1924 года рождения, украинец, беспартийный, мобилизован в РККА — разыскивается.

13. СОБОЛЕНКО Николай Кузьмич, 1911 года рож-

дения, украинец, беспартийный, мобилизован в РККА — разыскивается.

В процессе следствия и агентурной разработки объектов установлено, что эта молодежно-националистическая организация была создана по заданию руководителя ОУН Н-Днепровска ЧЕРНЕТЫ Ивана Митрофановича — председателя Н-Днепровской Горуправы, его сыном Александром, агентом СД.

Организация ставила своей целью широкое вовлечение молодежи в различные кружки, где проводилась националистическая обработка этой молодежи и вовлечения ее в ОУН.

В своих показаниях обвиняемая ЧЕРНЕТА Е. И. показала, что в январе 1942 года была вовлечена в организацию украинских националистов руководителем молодежной организации ОУН Нижне-Днепровска ЧАРНЕТОЙ Александром Ивановичем (однофамильцем) получила задание подготовить к вовлечению в ОУН ее знакомых: ЗАКОПКО и РИЗОЛЬ.

Задание ЧЕРНЕТА выполнила, подготовив РИЗОЛЬ и ЗАКОПКО к вступлению в ОУН, после чего они были завербованы самим ЧЕРНЕТОЙ А. И.

В 1942 году ЧЕРНЕТА В. И. была назначена связной между руководителями ОУН городов Нижне-Днепровск—Днепропетровск.

В 1943 году" по заданию ЧЕРНЕТЫ Александра Ивановича, хранила на квартире контрреволюционно-националистическую литературу и размножала ее.

С ноября 1942 года до марта 1943 года совместно с ЧЕРНЕТОЙ Александром Ивановичем возглавляла ОУНовский молодежный кружок, в котором воспитывали украинскую молодежь в контрреволюционном националистическом духе (ЗАКОПКО В. С., РИЗОЛЬ А. П., КУЛИНИЧ М. А., КУЛИНИЧ А. А., СТОРУБЕЛЬ А. И., ЧЕРНЕТА М. А. и др.).

Кроме того, ЧЕРНЕТА лично завербовала в ОУН МЕДВЕДЕВУ В. С.

Показания ЧЕРНЕТЫ Е.И. о существовании ОУНовской контрреволюционной молодежной организации, возглавляемой ЧЕРНЕТОЙ А. И. и ею, подтверждается показаниями обвиняемых ЗАКОПКО, РИЗОЛЬ и СТОРУБЕЛЬ.

Арестованная СТОРУБЕЛЬ показала, что она предоставила в распоряжение молодежной организации свою квартиру для проведения занятий контрреволюционного националистическо-молодежного кружка.

В феврале 1943 года СТОРУБЕЛЬ получила задание от ЧЕРНЕТЫ Александра Ивановича вовлечь в ОУН жительницу гор. Нижне-Днепровска ЗАВГОРОДНЮЮ Антонину.

Наряду с контрреволюционной националистической работой, некоторые члены ОУН, как-то: ЧЕРНЕТА Александр Иванович и МЕДВЕДЕВА Валентина Семеновна сотрудничали с немецкими разведывательными органами СД. ЧЕРНЕТА являлся тайным агентом СД Нижне-Днепровска.

Для разведывательной работы в СД ЧЕРНЕТОЙ Александром была привлечена в СД под псевдонимом "СЕВЕРЦЕВА" участница ОУН — МЕДВЕДЕВА Валентина Семеновна, которая выявляла коммунистов, комсомольцев, лиц настроенных против немецкой власти и сообщала о них в СД. Ею были поданы материалы на коммунистов: ЩИТИКОВА Григория и ГУБАРЕВА Виктора, на комсомольцев: САДОВСКУЮ Антонину, МУКОС Марию, СМОРШКОВУ Веру и др., из которых ГУБАРЕВ, ЩИТИКОВ и САДОВСКАЯ были арестованы и судьба их неизвестна.

При эвакуации немецких разведывательных органов, МЕДВЕДЕВА получила задание выявлять и записывать лиц активно помогающих органам Советской власти по выявлению немецких ставленников и представлять их немецким разведорганам.

Все арестованные сознались в своей принадлежности к ОУН.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО Д/П ОБЛ.
№ 864 (ШЛИХТА)
"15 " сентября 1944 г.
гор. Днепропетровск

Оригінал. Машинопис.
ДАТО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 90—93.

Витяг із супровідного листа начальника УНКВС по Дніпропетровській області підполковника держбезпеки Шліхти секретареві обкому КП(б)У Найдьонову і довідка про викриття та ліквідацію українського націоналістичного підпілля за II і III квартали 1944 року

17 жовтня 1944 року

СЕКРЕТАРЮ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО
ОБКОМА КП (б) У
Тов. НАЙДЕНОВУ.

Представляю краткую справку о результатах работы Управления НКВД по Днепропетровской области за 2-й и 3-й квартал по борьбе с ОУНовским подпольем и дезертирством.

ПРИЛОЖЕНИЕ : На 6-ти листах.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО Д/П ОБЛ,
ПОДПОЛКОВНИК ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
№983 (ШЛИХТА)
"7" октября 1944 года.
г. Днепропетровск.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СПРАВКА

О ВСКРЫТИИ И ЛИКВИДАЦИИ КОНТРРЕВОЛЮЦИОННОГО ЭЛЕМЕНТА, ПРОВЕДЕННЫХ УНКВД ПО ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ В ТЕЧЕНИЕ II И III КВАРТАЛОВ 1944 ГОДА

I. Данные об арестах:

Во II-м квартале:	В III -м квартале:
1512	1767
в том числе:	в том числе:
а) ОУНовцев 97	а) ОУНовцев 128
б) дезертиров и лиц, уклоняющихся от призыва в РККА 1103	б) дезертиров и лиц, уклоняющихся от призыва в РККА 1485
в) предателей 402	в)предателей 154
Всего арестовано	Всего арестовано

О наличии подполья украинско-немецких националистов на Днепропетровщине

На основании магериалов, находящихся в распоряжении

Управления НКВД, установлено, что в период оккупации немецко-фашистскими войсками территории Днепропетровской области, прибывшие эмиссары главного провода ОУН из Западной Украины провели большую организационную работу по созданию ОУНовского подполья.

На базе созданной ими широко разветвленной и глубоко законспирированной сети украинско-немецкого националистического подполья в 1941—1942 г.г. были организованы следующие руководящие органы ОУН:

1. КРАЕВОЙ КОМИТЕТ ОУН ЮГА — (возглавляемый западником под кличкой "ЛЕМЕШ"), находился в городе Днепропетровске, в состав которого входили организации украинских националистов Днепропетровской, Николаевской, Одесской, Кировоградской, Каменец-Подольской, Винницкой и Сталинской областей, а также ОУН Крыма, Дона и Кубани.

2. ДНЕПРОПЕТРОВСКИЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТ ОУН, возглавляемый представителем главного провода ОУН — западником под кличкой "ЛЕМКО".

3. ОКРУЖНЫЕ КОМИТЕТЫ ОУН с дислокацией в следующих городах области — Кривом Роге, Днепродзержинске, Синельниково, Павлограда, Ново-Московске и Никополе.

С момента освобождения Днепропетровщины от немецко-фашистских захватчиков Управлением НКВД разоблачено и арестовано 282 активных участника ОУН, при аресте которых было изъято: оружие, специальная литература подпольного издания ОУН, множительные аппараты, пропуска для направления добровольцев в повстанческую армию, условные коды для переписки и другие документы, характеризующие методы и размеры ПОДРЫВНОЙ деятельности украинских националистов. Накопленный нами опыт по вскрытию и разоблачению методов и тактики контрреволюционной деятельности ОУН в первых кварталах 1944 года способствовал повышению качества проведенных нами дел и более глубокого вскрытия и разоблачения ОУНовского подполья в III квартале. В этот период нами били вскрыты и ликвидированы организации украинских националистов в ряде районов области, так, например:

1. В Синельниковском районе вскрыта организация украинских националистов, из состава которой арестовано 19 чел.
2. В Верхне-Днепровском районе 23 -"-
3. В Днепродзержинском районе 17 -"-
4. В Никопольском районе 10 -"-
5. В Широковском районе 15 -"-
6. В Криворожском районе 21 -"-

Наряду с этим, нами арестованы участники ОУН в Магдалиновском, Криничанском, Ново-Московском и других районах области.

II. Выявлено и взято на оперативный учет участников ОУН:
а) Во II-м квартале 711
в том числе по районам области:
1. По Криворожью 217
2. По Покровскому району 96
3. По Магдалиновскому району 99
4. По Никопольскому району 28
5. По Синельниковскому району 29
6. По Н.Московскому району 19
7. По В.Днепровскому району 61
8. По Днепродзержинскому району 29
9. По Широковскому району 78
10. По Царичанскому району 13
11. По Павлоградскому району 17
12. По Васильковскому 'району 25
б/ В III-м квартале: 744
в том числе по районам области:
1. По Чкаловскому району 49
2. По В.Днепровскому району 38
3. По Д/Дзержинскому району 82
4. По Пятихатскому району 27
5. По г. Днепропетровску 127
6. По Днепропетровскому району 56
7. По Криворожью 244
8. По Софиевскому району 29
9. По Синельниковскому району 43
10, По Никопольскому району 49

Слабо обстоит дело по борьбе с ОУНовским подпольем в СЛЕДУЮЩИХ районах:
1. В Котовском районе 4. В Солонянском районе
2. В Межевском районе 5. В Царичанском районе
3. Петропавловском районе 6. В Юрьевском районе...

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО ДНЕПРОПЕТРОВСКОЙ ОБЛАСТИ (ШЛИХТА)
17 октября 1944 года

Оригінал. Машинопис.
ДАДО: Ф. 19. — Оп. 4. — Спр. 52. — Арк. 71—77.

Протоколи допитів оунівця Мефодія Павлишина про діяльність націоналістичного підпілля на півдні України
9 листопада 1944—9 січня 1945 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
(дополнительный)
арестованного ПАВЛИШИНА Мефодия Михайловича,
он же ЛИСОВСКИЙ Виктор Семенович.
от 9 ноября 1944 года

Допрос начат: 21-00
-"- окончен 17-15 11/XI.

ВОПРОС: Как была установлена вами связь с Южным краевым проводом после побега из Днепропетровской тюрьмы?

ОТВЕТ: В октябре 1942 года после совершенного мною побега я вместе с проводником Южной походной группы — СЕМЧИШИНЫМ проживал на квартире "ИГОРЯ". Тогда же по указанию "ИГОРЯ" на имя руководителя Южного Краевого провода "ОУН" я написал объяснение о своем пребывании в тюрьме. В нем я отразил, когда и где был арестован, причины ареста, о чем допрашивался немцами и что рассказал на допросах, описал тюремный режим и перечислил содержавшихся одновременно со мною арестованных, членов "ОУН".

Спустя два дня я перешел на новую квартиру (адресов, как первого, так и второго квартиры не знаю), куда вскоре явились "ИГОРЬ" и представитель Южного краевого прово-

да, работавший в референтуре безопасности, которому я и отдал свое написанное объяснение.

Тот же работник референтуры безопасности через три дня сообщил, что Краевой провод меня назначил военным референтом экзекутивы "ОУН" "Транснистрии", находящейся в городе Одессе, где я смогу и подлечиться. С этим решением я согласился, после чего он снабдил меня документами: справкой на имя ЛИСОВСКОГО Виктора Семеновича, уроженца с. Александровки Кировоградской области, украинца, и разрешением на проезд по железной дороге из Днепропетровска в Одессу. Одновременно мне были вручены 1000 немецких марок и даны явки к руководителю провода ОУН "Транснистрии" — ЧЕПИГЕ Мирославу, псевдоним "СТЕПА", адрес — гор. Одесса, ул. Базарная №42 или 52, и к референту безопасности этого провода — ЯВОРСКОМУ Богдану, кличка "МИРОН", адрес — гор. Одесса, Малый переулок №9, соединяющий ул. Гаванную с Преображенской. Пароли явок к ним припомнить затрудняюсь. Тогда же я получил секретные инструкции Южного Краевого провода ОУН по работе военного референта.

Из Днепропетровска я выехал 1 ноября 1942 года, в гор. Одессу прибыл 15 ноября.

ВОПРОС: Какие инструкции вы получили, как военный референт провода ОУН "Транснистрии"?

ОТВЕТ: Согласно инструкций Южного Краевого провода в мои задачи входило создание "мобилизационного штаба" для организации вооруженной "Украинской армии "Транснистрии" с подчинением его главному штабу "Украинской Повстанческой Армии" ("УПА").

Под моим руководством этот штаб должен был развернуть работу по мобилизации местного населения в округах, районах и населенных пунктах "Транснистрии", а также заниматься приобретением оружия для армии.

"Мобилизационный штаб" я должен был формировать из опытных и авторитетных офицеров — петлюровцев царской армии и военнопленных Красной Армии, отпущенных по месту жительства, которые смогли бы организовать намечаемую "Украинскую армию" "Транснистрии".

В Одессе я установил связь с проводом ОУН "Транснистрии", избрал себе псевдоним "ДЕНИС ВРЕДНЫЙ" и приступил к проведения: активной националистической деятельности.

ВОПРОС: Какие положения вы занимали в проводе ОУН "Транснистрии"?

ОТВЕТ: По прибытии в Одессу я был СЕМЧИШИНЫМ назначен помощником проводника ОУН "Транснистрии" и руководил деятельностью военной, молодежной и хозяйственной референтур.

Тогда же СЕМЧИШИН мне сказал, что на меня возлагается руководство всей антисоветской националистической деятельностью в гор. Одессе и что в связи с этим я назначаюсь проводником ОУН Одессы.

С сентября 1943 года я стал заместителем проводника ОУН "Транснистрии".

ВОПРОС: Изложите структуру организации ОУН "Транснистрии".

ОТВЕТ: Структура организации украинских националистов "Транснистрии" следующая:

Проводник ОУН — СЕМЧИШИН Тимофей, о нем я показал на предыдущих допросах.

Заместитель проводника, он же референт пропаганды, — ЧЕПИГА Мирослав Васильевич, псевдонимы "СТЕПА" и "КУРЕНТУЛ", 1918 года рождения, уроженец Буковины или Покутья (несколько районов Украины, расположенных в Карпатских горах), украинец, со средним образованием, член ОУН примерно с 1938—39 года.

ПРИМЕТЫ: выше среднего роста, плотного телосложения, блондин, волосы зачесывает набок.

С апреля по ноябрь 1942 года был проводником ОУН "Транснистрии".

В октябре 1942 года арестовывался румынами, но был освобожден.

В мае 1944 года поехал на связь с Южным Краевым проводом и находится в отряде так называемой "Буковинской Украинской Самооборонной Армии" — "БУСА".

Референтуры:

Организационная, возглавлялась — "ЛЕМКО" (псевдоним), фамилию и имя не знаю, 1921—22 г. р., со средним образованием, уроженец Западной Украины, украинец, член ОУН с 1940—41 г.

Приметы: Выше среднего роста, полный, блондин волосы зачесывает набок.

Работал организационным референтом с декабря 1943 года, прислан Южным Краевым проводом.

В январе 1944 года из Одессы выехал в Могилев-Подольск для связи с оуновцами Северного округа, откуда не возвратился.

Безопасности — возглавлял ее ЯВОРСКИЙ Богдан, кличка "МИРОН", о нем я показал ранее.

Проводу ОУН "Транснистрии", согласно организационной структуры, разрабатываемом мною и СЕМЧИШИНЫМ, должны в дальнейшем подчиняться четыре округа:

Северный — в Могилев-Подольске или Жмеринке с включением в его состав районных оуновских зкзекутив: Жмеринской, Тульчинской, Могилев-Подольской и Томашпольской;

Западный — в Тирасполе с подчинением ему: Тираспольской, Дубосарской, Ямпольской и Раздельной;

Восточный — в Балте или же в Голте, в составе: Голтской, Балтской, Березовской, Врадиевской и Петриковской;

Южный — в гор. Одесса.

В Южную окружную экзекутиву, в зависимости от роста организации, должны были входить — Роздольный, Очаковский и Беляевский районные провода ОУН.

Для создания окружных и районных организаций украинских националистов мы проводили соответствующую подготовку.

ВОПРОС: В чем выразилась ваша практическая контрреволюционная деятельность в "Транснистрии"?

ОТВЕТ: По линии военной мною проделано следующее:

Примерно 15 января 1943 года референт безопасности провода — ЯВОРСКИЙ передал мне на связь бывшего поручика царской армии, проживавшего в городе Одесса — БЕРЕЖНИЦКОГО Валентина Александровича, псевдоним

"СКЛЯРЕНКО", 1884—88 года рождения, украинца, с высшим образованием, по профессии учителя. При Советской власти был преподавателем природоведения в одной из средних школ города, в период оккупации — директор средней школы. Член ОУН с осени 1942 г., завербован ЯВОРСКИМ.

Проживает по адресу — ул. Греческая, дом 31.

Приметы: среднего роста, плотного телосложения, седой, волосы зачесывает набок.

Последний являлся руководителем группы оуновцев из 6—7 человек учителей, из которых я знаю:

Евгению Донатовну, фамилию не помню, 1900—1902 года рождения, жительницу города Одессы, украинку, при Советской власти работала учительницей. в период оккупации — директор средней школы, член ОУН с декабря 1942 года, завербована БЕРЕЖНИЦКИМ. Проживает в гор. Одесса в предместье — Дальние Мельницы.

Приметы: ниже среднего роста, худощавая, шатенка.

С БЕРЕЖНИЦКИМ я неоднократно говорил об организации "Мобилизационного штаба". Дал ему задание, чтобы он переговорил с кем-либо из знакомых ему офицеров бывшей царской и петлюровской армий по вопросу создания штаба. Он обещал это сделать. Впоследствии я несколько раз требовал выполнения данных мною заданий, но он заявлял, что, несмотря на все его старания для организации штаба, он никого не подобрал, ибо не нашел надежных людей. Каждый раз БЕРЕЖНИЦКИЙ говорил, что будет продолжать подбор нужных кадров.

Систематически я передавал ему контрреволюционную националистическую литературу для распространения и пропагандирования ее среди учителей, из его докладов мне известно, что он регулярно проводил занятия с состоявшими у него на связи членами ОУН.

В июне 1943 года я завербовал в ОУН бывшего лейтенанта Красной Армии, бежавшего из лагеря военнопленных — НИКУЛЬСКОГО Василия, кличка "ПОСВИСТАХ", 1915—16 года рождения, уроженца Каменец-Подольской области, украинца. При Советской власти окончил Одесское артил-

лерийское училище, В период оккупации работал в Одессе грузчиком на маслобойном заводе. Проживает по улице Маразлеевская, номера дома не помню.

Приметы: среднего роста, полный, шатен, волосы зачесывает назад.

НИКУЛЬСКОМУ я также давал задание подбирать из бывших военнослужащих Красной Армии офицеров для "мобилизационного штаба", однако он никого не подобрал.

В состав "мобилизационного штаба" я намечал ввести БЕРЕЖНИЦКОГО и НИКУЛЬСКОГО, но кадров других не имелось, и все мои усилия укомплектовать штаб, который развернул бы работу по созданию вооруженной силы оуновской организации в "Транснистрии", положительных результатов не дали.

В июне 1943 года связной провода "Транснистрии" по имени Ваня, фамилию и псевдоним не помню, возвратился из Днепропетровского краевого провода и передал мне задание провода произвести заготовку медикаментов для отрядов УПА.

Я тогда закупил через работника Одесской фармацевтической лаборатории (фамилию и имя его не знаю), которому я отрекомендовался как врач из гор. Могилев-Подольска, и частично на базаре — 27 метров перевязочного материала, 2 килограмма сухого йода, что равно 20 литрам хирургического или 40 литрам дезенфекционного йода, 1 килограмм сухой зелени для ран, что равно 15 литрам раствора.

Эти материалы через названного мною Ваню я отправил в УПА в гор. Здолбунов (Западная Украина).

Примерно в сентябре того же года я вторично закупил 1,5 килограмма сухого йода, 30 метров двойной марли, которые также направил в УПА Ваней, ехавшим туда совместно с СЕМЧИШИНЫМ.

В декабре 1943 года в "Транснистрию" приехал связной от УПА под псевдонимом "ШУРА", фамилию его не знаю. С ним в "УПА" я направил сухого йода 1 килограмм, аспирина, хинина, стрептоцида и других медикаментов, всего более 5000 штук таблеток, мазь Вишневского около 20 тюбиков,

марли 40 метров, набор хирургического инструментария и другие материалы.

В мои обязанности как помощника проводника ОУН "Транснистрии", отвечающего за работу среди молодежи, входила подготовка оуновских кадров для назначения их в дальнейшем на руководящие должности в областных, окружных и районных экзекутивах ОУН.

С этой целью я подбирал кандидатуры из числа студенческой молодежи и учительского состава, вербовал их в "Организацию Украинских националистов", а затем проводил с ними учебу по идеологическому воспитанию в антисоветском националистическом духе, методы конспирации и организационной работе, готовя из них кадры для подпольной оуновской работы.

Обучение проводилось с каждым в отдельности, но были одиночные случаи, когда занятия происходили с двумя оуновцами. В основном обучающиеся друг друга не знали.

В программу методов конспирации — умение пользоваться псевдонимами и паролями, способы встреч и связи, отчетность перед вышестоящими проводниками, шифры и коды.

За весь период работы в этом направлении, в разное время мною было завербовано 23 человека из разных средних школ, техникумов и институтов.

С ними проводили занятия и другие оуновцы, согласно моих указаний, которых я снабжал необходимой контрреволюционной националистической литературой.

Учебными пособиями являлись: журнал "Идея и чин", секретные инструкции "Организации украинских националистов", а также разная антисоветская националистическая литература.

Из числа завербованных мною в ОУН помню следующих:

1. НАНИВ Павел, кличка "ОРЛИК", 1919—20 года рождения, уроженец города Ямполя Одесской области, украинец, бывший военнослужащий Красной Армии. В 1941 году совершил побег из лагеря военнопленных. В период оккупации — студент философского факультета Одесского университета. Член ОУН с января 1943 года. Проживал по адресу — ул. Базарная №40.

Приметы: среднего роста, полный, шатен, волосы зачесывает набок.

В университетской организации был звеньевым, имел на связи 2-х студентов и 3-х членов ОУН из Ямпольского района, которых завербовал в апреле 1943 года во время поездки домой в гор. Ямполь. При вторичной поездке домой в сентябре 1943 года возил к ним контрреволюционную литературу, полученную от меня. Фамилии оуновцев находившихся у него на связи не знаю.

2. ФЛУТ Никита, "ГОНТА", 1917—18 года рождения, уроженец гор. Черновец Одесской обл., украинец, служил рядовым в Красной Армии, был пленен немцами и совершил побег из лагеря военнопленных. В период оккупации — студент фармацевтического факультета Одесского университета. Член ОУН с марта 1943 года. Проживал по улице Успенская, № не помню.

Приметы: ниже среднего роста, полный, брюнет, волосы зачесывает набок.

Являлся звеньевым университетской организации, имел на связи 2-х студентов — ОЛЕЙНИКА, фамилию второго не помню. В Черновицах был инструктором ОУН и имел там на связи 3-х оуновцев. Намечался на проводника ОУН Северного округа с местом дислокации в Жмеринке или Могилев-Подольске.

3. ОЛЕЙНИК Василий, "НЕЧАЙ", 1923—24 года рождения, уроженец гор. Дубоссары, украинец, во время оккупации — студент фармацевтического факультета Одесского университета. Член ОУН с марта или апрели 1943 года. Проживал по улице Греческая, номер дома не знаю.

Приметы: среднего роста, полный, брюнет, волосы зачесывает набок, носил маленькие усы.

В гор. Дубоссары имел на связи одного оуновца, фамилию которого не знаю.

4. КРИВОНОС Яким, кличка "НАЛИВАЙКО", 1922 г. р., уроженец гор. Тирасполя, украинец, во время оккупации — студент философского факультета Одесского университета. Одновременно работал корректором Одесской газеты "Молва", издававшейся румынами на русском языке, член ОУН с января 1943 года. Проживал по улице Базарная, дом № 40.

Приметы: Ниже среднего роста, плотного телосложения, блондин, волосы зачесывает назад.

В университетской организации являлся звеньевым, имел на связи 2-х членов и 2-х оуновцев в гор. Томашполь. Намечался на референта пропаганды и заместителя проводника организации ОУН Северного округа.

5. КАРАВАНСКИЙ Ярослав, псевдоним "БАЛЬЗАК", 1919—20 г. рождения, уроженец города Одессы.

При немцах — студент философского факультета г. Одесса (так у документі — *В. С.*). Член ОУН с января 1943 года. Проживал по Сабанскому переулку, дом № 1.

Приметы: выше среднего роста, плотного телосложения, брюнет, волосы зачесывает набок.

В организации был звеньевым, имел на связи 2-х студентов. Намечался на хозяйственного референта Одесской областной экзекутивы ОУН.

6. ГЕЙНАК, имя и псевдоним не помню, 1922 г. р., уроженец города Жмеринка, украинец, во время оккупации — студент философского факультета Одесского университета, член ОУН с февраля 1943 года, местожительство не знаю.

Приметы: среднего роста, худощавый, шатен, волосы зачесывает назад.

Рядовой член ОУН, намечался на звеньевого.

7. ГДЕШИНСКИЙ Михаил, "МИША", 1916 г. р., уроженец города Одесса, украинец, при Советской власти — студент философского факультета Одесского университета, быв. рядовой Красной Армии, пленен немцами, совершил побег из лагеря военнопленных. Во время оккупации — студент философского факультета университета, член ОУН с июня 1943 года. Проживал в пригороде Ближние Мельницы, № дома не помню.

Приметы: ниже среднего роста, полный, шатен, волосы зачесывает набок.

В организации был рядовым членом ОУН, имел на связи двух учителей симпатиков ОУН, которых подготавливал к вербовке. Осуществил ли вербовку — не знаю.

Работал при референте пропаганды провода ОУН "Транснистрии", распространяя контрреволюционную литературу.

8. БЕВЗЮК Николай, псевдоним "СОКОЛ", 1920 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, служил рядовым в Красной Армии, был ранен и пленен немцами, совершил побег из лагеря военнопленных. Во время оккупации — студент философского факультета Одесского университета. Член ОУН с июня 1943 года.

Проживал по улице Малая Арнаутская №32—36.

Приметы: ниже среднего роста, худощавый, шатен, волосы зачесывает назад.

Рядовой член ОУН, работал в подпольной типографии при референте пропаганды провода "Транснистрии".

9. Люся, псевдоним "МАЙСКАЯ", фамилию не знаю, 1922 года рождения, уроженка гор. Жмеринка, украинка, во время оккупации — студентка философского факультета Одесского университета, член ОУН с марта 1943 года. Проживала в гор. Одессе против главного почтамта.

Приметы: ниже среднего роста, полная, шатенка, волосы заплетает.

Была рядовым членом ОУН.

10. ПЛЕВНЕ Александра, "Мотря", 1924—25 г. р., уроженка города Одессы, украинка, при немцах — студентка пищевого техникума, член ОУН с марта 1943 года. Проживала по улице Успенская, номер дома не помню.

Приметы: среднего роста, худощавая, шатенка, заплетает волосы и носит прическу.

Подготавливалась на звеньевую, имела на связи одну оунку — студентку техникума по псевдониму "Маруся".

11. ЗАЛЕССКАЯ Мила, псевдоним "ЛЮБА", 1920—1921 г. р., уроженка города Одессы, украинка, во время оккупации — студентка зуботехнического факультета Одесского медицинского института, член ОУН с мая 1943 года.

Проживала по проспекту Александра, номер дома не помню.

Приметы: Ниже среднего роста, брюнетка, худощавая, волосы подстриженные, курчавые.

Подготавливалась на информатора.

12. ТКАЧЕНКО Владимир, псевдоним "ТУР", 1922—23 г. р.,

уроженец Голтского района, Одесской области, украинец, при немцах был студентом Одесской художественной академии, член ОУН с мая 1943 г. Проживал в городе Одессе, адрес не знаю.

Приметы: выше среднего роста, худощавый, шатен, волосы зачесывает назад.

Работал наборщиком подпольной ОУНовской типографии при проводе ОУН "Транснистрии".

13. ЛЕГКИЙ Олег, кличка "МУНЮ", 1925 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, студент экономического техникума, член ОУН, с октября 1943 года. Проживал в городе Одессе в районе главного вокзала, адрес не помню.

Приметы: Выше среднего роста, полный, блондин, волосы зачесывает назад.

Работал корректором подпольной типографии провода ОУН "Транснистрии".

Названные мною выше члены ОУН знали меня под псевдонимом "ДЕНИС", занятия с ними я проводил лично сам.

С декабря 1942 года, исполняя функции хозяйственного референта ОУНовской экзекутивы "Транснистрии", я должен был приобретать средства для обеспечения работы организации. Производить финансирование расходов на проведение националистической деятельности путем издания и распространения контрреволюционной литературы, выдачу денежного содержания руководящим участникам ОУН, обеспечение их одеждой, обувью и проч.

Рядовые оуновцы, выполнявшие задания организации и вследствие этого не имевшие возможности где-либо работать, также получали деньги с расчета прожиточного минимума.

Установленных окладов по работе в организации никто не имел.

ВОПРОС: Кем финансировалась деятельность ОУН?

ОТВЕТ: За время работы хозяйственным референтом, из Южного Краевого провода я получил в апреле 1943 года — 10.000 немецких марок, в августе — 1000 американских

долларов и в сентябре — 5 золотых монет царской чеканки, стоимостью по 5 рублей каждая.

Краевые экзекутивы получали финансовые средства из Главного провода ОУН, который в 1942—43 году в Западной Украине и на территории Польского Генерал-Губернаторства, оккупированной немцами, организовал сбор добровольных взносов в фонд так называемой "освободительной борьбы", вследствие чего получил несколько миллионов злотых.

Однако основные средства для ОУН мною изыскивались на месте. Для этого я и другие руководящие работники провода вербовали в оуновскую организацию лиц, имевших при румынах свои частные предприятия, или из числа украинцев, занимавших руководящее положение в разных оккупационных румынских органах.

ВОПРОС: Назовите конкретных лиц, завербованных в ОУН, которыми финансировалась националистическая деятельность провода "Транснистрии".

ОТВЕТ: Из таких лиц мне известны:

1. ТКАЧ Иван Васильевич, 1900 года рождения, уроженец Каменец-Подольской области, украинец, при Советской власти работал инженером на заводе "БОЛЬШЕВИК", во время оккупации — заместитель директора этого же завода. Член ОУН примерно с июня 1942 года, завербован ЯВОРСКИМ. Проживал в городе Одессе на заводе "БОЛЬШЕВИК".

Приметы: среднего роста, полный, блондин, лысый, волосы зачесывает назад.

Ежемесячно давал для организации 100-300 немецких марок. С июня 1343 года передан ЯВОРСКИМ мне на связь.

ТКАЧ по моему заданию подобрал, а я затем, в июле 1943 года, осуществил вербовку в ОУН следующих лиц:

2. ПЕТРЕНКО Юрий, 1898—1900 года рождения, уроженец города Одессы, украинец. При Советской власти работал химиком на заводе "Большевик", в период оккупации — имел частное предприятие по изготовлению мыла.

Проживал в г.Одессе, по ул. Канатская, номер дома не помню.

Приметы: среднего роста, плотного телосложения, брюнет, волосы с проседью, зачесывает их назад, носил маленькие усы.

3. КОЗАК, имя не помню, 1906—1808 г. р., уроженец города Одессы, украинец, при Советской власти работал агрономом, во время оккупации был компанионом ПЕТРЕНКО по мыловарению. Проживал в городе Одесса, адрес не знаю.

Приметы: среднего роста, полный, брюнет, волосы с проседью, зачесывает назад, виски седые.

4. РЯБУХА, имя не знаю, 1900 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, до оккупации работал химиком на заводе "Большевик", при немцах — состоял в компании ПЕТРЕНКО по производству мыла. Проживал в городе Одессе по улице Московская, номер дома не помню.

Приметы: высокого роста, плотного телосложения, шатен, волосы зачесывает набок.

ПЕТРЕНКО и КОЗАК у себя на связи имели по 2 члена ОУН, данных о которых я не имею.

Все втроем давали для организации 200—300 марок ежемесячно.

Я их систематически снабжал контрреволюционной националистической литературой, которую они изучали и распространяли среди других лиц.

5. ВИТРЯНОЙ Петр Васильевич, псевдоним "ПАТЛАНЬ", 1896—1898 года рождения, уроженец гор. Одессы, украинец. При Советской власти работал в Одесском порту совместно со своей женой, во время оккупации — заместитель директора кофейного завода. Член ОУН примерно с февраля 1942 года, завербован ЯВОРСКИМ. Проживал в гор.Одессе по адресу Малый переулок №9.

Приметы: ниже среднего роста, худощавый, шатен, волосы зачесывает назад.

В организации являлся старшим группы из 6 оуновцев инж[енеров] кофейного и других заводов. Лично вербовал в члены ОУН. Для организации ежемесячно давал от 100 до 500 марок.

Мне передан на связь в январе 1943 года, от меня получал контрреволюционную националистическую литературу, которую прорабатывал со своей группой.

Из участников группы мне известны:

6. ИВАНЕНКО Николай Харитонович, 1836—1898 г. р., уроженец гор. Одессы, украинец, при Советской власти и при оккупации был директором кофейного завода. Член ОУН с марта 1943 года, завербован лично мною. Проживал в городе Одессе по улице Успенская (угол Канатной), номер дома не помню.

Приметы: среднего роста, плотного телосложения, шатен, волосы зачесывает набок.

Некоторое время состоял на связи у ВЕТРЯНОГО, затем я взял его себе на связь.

ИВАНЕНКО также имел на связи двух оуновцев, фамилии их не знаю.

Ежемесячно для организации давал от 25 до 100 марок. Регулярно получал от меня контрреволюционную националистическую литературу и прорабатывал ее со своими членами ОУН.

7. КОРНЕЙЧУК, имя и псевдоним не знаю, житель города Одессы, украинец, в период оккупации работал начальником отдела труда при городской управе, член ОУН с марта—апреля 1943 года, завербован ВИТРЯНЫМ. Проживал в гор. Одессе по улице Пушкинская, номер дома не помню.

Являлся рядовым оуновцем, состоявшим на связи у ВИТРЯНОГО.

Других членов ОУН из группы ВИТРЯНОГО я не знаю.

8. МАГАР Иван Федорович, 1909-1910 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, со средним образованием, его прошлое мне неизвестно.

При немцах имел собственную пекарню, член ОУН с июня 1943 года, завербован ИВАНЕНКО. Проживал в городе Одессе, ул. Бебеля, угол Ришелье.

Приметы: среднего роста, полный, шатен, волосы зачесывает назад.

Рядовой член ОУН, переданный мне на связь от ИВАНЕНКО. Для организации ежемесячно вносил от 20 до 100 марок. Получал от меня антисоветскую националистическую литературу. Ему я отдал на хранение радиоприемник марки "СФД-9", имея ввиду использовать одну из его комнат для слушания радиопередач.

Этот приемник, якобы, им разбит, после того, как он узнал, что я арестован румынами, о чем МАГАР мне рассказал на встрече после моего освобождения из-под стражи.

9. САМОУК Федор Макарович, псевдоним не помню, 1896—98 года рождения, уроженец Каменец-Подольской области, украинец, при Советской власти был агентом — заготовителем одной из строительных организаций и являлся управдомами. В период оккупации — частный торговец, имел галантерейный и мануфактурный магазин. Член ОУН с июня 1943 года, завербован лично мною по рекомендации ИВАНЕНКО. Проживал в городе Одессе, по улице Маразлеевская, номер дома не знаю.

Приметы: высокого роста, плотного телосложения, шатен, волосы зачесывает набок.

Являлся рядовым членом ОУН, состоявшим у меня на связи. Неоднократно получал от меня антисоветскую националистическую литературу.

Познакомил меня с бывшим лейтенантом Красной Армии — НИКОЛЬСКИМ, которого я впоследствии завербовал в ОУН.

От организации получил для оборота 10000 марок, после чего возвратил с полученной прибылью в сумме 14.000 марок.

Кроме названных выше членов ОУН, организации материально помогали следующие "симпатики":

10. ПАВА (имя), фамилию не помню, 1910 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, прошлое его мне неизвестно, при немцах был кустарем-кожевником. Проживал в городе Одесса на Пересыпе, возле завода "Большевик", адрес не помню.

Приметы: ниже среднего роста, полный, блондин, волосы зачесывает назад.

II. КИРИЛЮК Александр Амосович, 1896—98 года рождения, уроженец города Одессы, украинец, при Советской власти рабочий-мотомеханик завода "Большевик". Во время оккупации имел частную слесарную мастерскую. Проживал в городе Одессе на Пересыпе, адрес не знаю.

Приметы: высокого роста,худощавый, брюнет, волосы зачесывает назад.

КИРИЛЮКА и ПАВУ порекомендовал ТКАЧ в августе 1943 года. В разговорах с ними я рассказал им об "организации украинских националистов", ее целях, программе и методах борьбы. Неоднократно приносил им контрреволюционную националистическую литературу, которую они впоследствии прорабатывали.

ПАВА давал организации от 100 до 200 марок ежемесячно.

Другими какими-либо средствами организация ОУН "Транснистрии" не располагала...

ВОПРОС: Изложите контрреволюционную деятельность референтуры пропаганды?

ОТВЕТ: Провод оуновской организации "Транснистрии" имел подпольную типографию, находившуюся в ведении референта пропаганды — ЧЕПИГА Мирослава и издавал националистическую газету "Черноморский вестник", печатал разные листовки и воззвания резко антисоветского содержания, которые оуновцами распространялись среди населения.

Сотрудниками типографии являлись, названные мною ранее члены ОУН ТКАЧЕНКО, ЛЕГКИЙ и ГОРОШЕНКО.

Протокол допроса от 18 ноября 1944 г.

ВОПРОС: На допросе от 9—11 ноября с. г. вы заявили, что в октябре 1943 года арестовывались румынской разведкой. Что послужило основанием к аресту?

ОТВЕТ: В начале октября 1943 года на станции Вапнярка румынами были задержаны оуновцы — КРИВОНОС, ФЛУТ и БАРАНОВ, у которых при обыске обнаружена украинская националистическая литература.

На допросе все трое сознались, что являются членами

"организации украинских националистов" и выдали румынской разведке известных им участников ОУН в том числе меня и ЧЕПИГУ Мирослава — "Степу".

14 октября в Одессе румынами, разведывательным центром №3, я был арестован. На второй день — арестовали и ЧЕПИГУ Мирослава.

Нас обвиняли в принадлежности к подпольной коммунистической организации и в связях с партизанами. Причиной этого было еще и то, что КРИВОНОС и ФЛУТ в прошлом были комсомольцами.

Отрицая эти обвинения, я заявил допрашивавшему меня сотруднику центра — капитану АРГИР, что являюсь членом провода ОУН "Транснистрии" и от главного провода имею полномочия о совместной борьбе против Советского Союза. Одновременно сообщил, что в настоящее время в Одессе находится представитель главного провода ОУН, который лично получил указания о ведении переговоров (имел ввиду СЕМЧИШИНА).

Мои показания по этому вопросу подтвердил арестованный одновременно со мной — ЧЕПИГА Мирослав.

Позднее я узнал, что для разрешения вопроса о переговорах в Бухаресте вылетал на самолете капитан АРГИР, а затем — начальник центра №3 — подполковник ПЕРЖУ.

Примерно через семь дней меня вторично вызвал капитан АРГИР и заявил, что румынское правительство согласно вести переговоры с главным проводом ОУН и предложил мне организовать им встречу с представителем главного провода, пообещав при этом сохранить неприкосновенность его личности. Я согласился.

По моему требованию ЧЕПИГА был освобожден из-под стражи и передал СЕМЧИШИНУ весь наш разговор с представителями румынской разведки.

СЕМЧИШИН передал через ЧЕПИГУ, что вести переговоры с румынской разведкой он будет только после того, когда я буду освобожден из тюрьмы.

Желая вести с нами переговоры о контактировании антисоветской работы, румыны с предложением СЕМЧИ-

ШИНА согласились и 1 ноября 1943 г. я был освобожден из-под стражи.

ВОПРОС: Расскажите более подробно о переговорах с румынами?

ОТВЕТ: В мае 1943 года СЕМЧИШИНУ из Южного краевого провода передали указания главного провода ОУН об установлении связи с руководителями румынских фашистов -"железногвардейцев". Этой связью имелось ввиду установить их влияние на румынское правительство, чтобы в случае фашистского переворота в стране и прихода "железногвардейцев" к власти иметь базу для дальнейшей совместной антисоветской борьбы.

В июне того же года, ояновка ЗАЛЕССКАЯ Милла установила связь с "железногвардейцами" — локатинентом (лейтенатом) и техником-электромонтером, фамилий их не знаю, от которых узнал, что организация особого влияния на правительство Румынии не оказывает, ибо располагает малыми силами. В связи с этим, установление контакта с "железногвардейцами" не вызывалось необходимостью.

О результатах был информирован главный провод ОУН.

Ранее я показал, что в сентябре 1943 года СЕМЧИШИН совместно со связным провода ОУН "Транснистрии" — "Ваней", ездил в южный краевой провод и штаб "УПА", находившиеся к тому времени в районе города Здолбунова (Западная Украина). СЕМЧИШИН должен был получить там указания о дальнейшей работе.

Возвратись в Одессу в начале октября 1943 г. СЕМЧИШИН рассказал мне, что организация ОУН в целях усиления своей антисоветской деятельности имеет намерение войти в контакт с государствами — сателлитами Германии, с нейтральными странами, а также союзниками СССР в войне против Германии. В связи с этим нам было поручено вести предварительные переговоры о представителями румынских властей по вопросам, которые в дальнейшем должны перерасти в переговоры между политическими руководителями Румынии и главным проводом.

Перед нами стояла задача войти в контакт с военными и

хозяйственно-политическими представителями Румынии и в процессе предварительных переговоров добиться:

1. Изменения отношений румын к организации ОУН и освобождения из тюрем арестованных за националистическую деятельность украинцев.

2. Разрешения в Буковине культурно-просветительной работы в разных украинских националистических обществах и издания периодической литературы на украинском языке.

3. Оказания "УПА" необходимой помощи оружием, продовольствием и обмундированием.

Выполняя задания главного провода "ОУН" в сентябре 1943 года через ояновца КОРНЕЙЧУК, занимавшего должность начальника отдела труда при одесской горуправе, мы пытались связаться с каким-либо авторитетным представителем румынской власти, чтобы при его помощи добиться предварительных переговоров с Румынским правительством. Однако эти попытки положительных результатов не дали.

В октябре 1943 года, воспользовавшись случаем моего ареста румынской разведкой, я решил установить контакт с румынскими властями, что мне и удалось осуществить, румыны согласились на ведение предварительных переговоров.

Примерно через три дня после моего освобождения из тюрьмы СЕМЧИШИН и ЧЕПИГА имели встречу с начальником румынского разведывательного центра №3 —подполковником ПЕРЖУ и названным мною выше капитаном АРГИР.

В процессе переговоров они достигли соглашения, выразившегося в том, что "организация украинских националистов" дала обещание прекратить проведение какой бы то ни было антирумынской деятельности, а румыны, в свою очередь, согласились:

а) освободить из всех тюрем "Транснистрии" и Румынии арестованных за националистивскую деятельность украинцев;

б) удовлетворить наши требования в отношении Буковины;

в) оказывать отрядам "УПА" необходимую помощь вооружением, боеприпасами и обмундированием.

Тогда же условились о предстоящей встрече между политическими руководителями Румынии и главного провода "ОУН".

ВОПРОС: Когда и в каком месте должна была произойти эта встреча?

ОТВЕТ: Встречу между представителями румынского правительства и главного провода "ОУН" намечалось провести на территории Буковины — конкретно место не указывалось.

Два представителя главного провода должны были находиться где-то в районе Снятина (Западная Украина) и по прибытии в Буковину делегатов от Румынии перейти туда границу для ведения переговоров.

Ответственным за организацию переговоров с нашей стороны был СЕМЧИШИН.

Согласно этой договоренности, в последних числах ноября 1943 г. СЕМЧИШИН выезжал в главный провод.

Вместе с СЕМЧИШИНЫМ в район Снятина Станиславской области ездил и подполковник ПЕРЖУ. Очевидно, там он имел встречу с представителями главного провода ОУН, ибо после возвращения СЕМЧИШИНА в январе 1944 года в Одессу, он неоднократно посылал ЧЕПИГУ к ПЕРЖУ с целью узнать прибыли ли какой ответ из Бухареста. СЕМЧИШИН с группой оуновцев в количестве 12 человек, выехал в направлении г. Черновицы, так как создалась угроза попасть в окружение частей Красной Армии.

Я и ЧЕПИГА получили от СЕМЧИШИНА задание остаться в Одессе до последних дней, а затем с отступающими румынскими войсками выехать на территорию Румынии, не теряя связи с разведкой.

30—31 марта с. г. я и ЧЕПИГА с разведывательным центром №3 выехали в Галац (Румыния).

ВОПРОС: Встречались ли вы с СЕМЧИШИНЫМ после его отъезда из Одессы?

ОТВЕТ: Да. По приезде в Галац 10 апреля 1944 г. в отделе информации 6-й румынской армии я встретился с СЕМЧИШИНЫМ, который лежал тяжело больным.

Он мне рассказал, что бежать в Западную Украину не представилось возможным, потому что г. Черновицы был занят частями Красной Армии, путь его движения оказался отрезанным, и он с 12 оуновцами возвратился в Румынию, где установил связь с начальником "службы специальной информации" 6-й румынской армии — полковником ИОНЕСКУ.

СЕМЧИШИН подтвердил необходимость продолжения работы по переговорам, чтобы добиться освобождения оуновцев из тюрем Румынии.

ВОПРОС: Что вами конкретно сделано по этому вопросу?

ОТВЕТ: В апреле 1944 года через капитана АРГИР я познакомился с майором КУЛЕРАРУ, а затем с подполковником ПЕРЖУ и полковником ИОНЕСКУ — начальником "службы специальной информации" 6-й румынской армии.

С ИОНЕСКУ я говорил от имени представителя главного провода "ОУН" по организации переговоров и выставил перед ним требования:

1. Помочь нам в отправке на территорию Западной Украины оставшихся в Румынии оуновцев;

2. Выполнить свое обещание об освобождении из тюрем Румынии всех оуновцев.

По первому вопросу ИОНЕСКУ пообещал сделать возможное и оказал помощь в отправке двух оуновцев на связь с главным проводом. Один из них после установления связи должен был возвратиться обратно и привезти маршрут следования. На выполнение этого задания в мае с. г. были посланы "ОРЕЛ" и "МАЙ". Однако в пути они были задержаны венграми, а затем, совершив побег из-под стражи, в июне 1944 года возвратились в Галац.

По второму вопросу ИОНЕСКУ ответил, что румынское правительство 8 февраля 1944 года уже издало декрет об освобождении политических заключенных, где включены согласно договоренности и украинцы.

ИОНЕСКУ также сказал, что мне необходимо выехать по этому вопросу в Бухарест со списком арестованных украинцев и обратиться в "министерство справедливости"

и, что в этом мне поможет сотрудник "службы специальной информации" — майор КУЛЕРАРУ.

Результаты моих переговоров с полковником ИОНЕСКУ я доложил СЕМЧИШИНУ, который мою поездку в Бухарест санкционировал и дал адрес матери арестованной ОУНовки ЩЕРБАНОВИЧ Лиды (ул. Калия-Плевны, д. № 96). Она должна была знать, где находятся арестованные ОУНовцы и в частности ее дочь, поскольку она характеризует об освобождении. Придя по указанному мне адресу, я там узнал, что материалы на оуновцев находились у адвоката ЛОЗУРЯК Анны, проживавшей в доме ШЕРБАНОВИЧ. Она ранее работала в канцелярии адвоката, выступавшего в качестве защитника на судебных процессах оуновцев, ЛОЗУРЯК посоветовала обратиться адвокату МАСИКЕВИЧ ОРЕСТУ, которому были переданы все дела на украинцев.

При свидании с МАСИКЕВИЧЕМ я объяснил ему, что являюсь представителем от главного провода организации украинских националистов в Румынии и имею разрешение румынских властей на освобождение из-под стражи оуновцев, для чего мне нужен список этих лиц. МАСИКЕВИЧ дал мне список на 50 человек оуновцев, которые содержались в разных тюрьмах Румынии.

Тогда же этот список я передал майору КУЛЕРАРУ, а последний обратился с ним в "министерство справедливости" и добился там разрешения моей поездки по тюрьмам городов Румынии, где содержались оуновцы.

"Министерство справедливости" назначило своего представителя КАФРИЦА, который должен был ездить вместе со мной и перепроверять настроение арестованных украинцев к румынскому правительству.

30 июня 1944 года мы вдвоем выехали в города:

Закарешти, где в тюрьме содержалось —			3	оуновца
Бузэу	-"-	-"-	34—36	-"-
Мисля	-"-	-"-	6 женщ[ин]	-"-
Сибиу	-"-	-"-	14	-"-
Аюд	-"-	-"-	10	-"-
Крайова	-"-	-"-	4—6	-"-

Содержались оуновцы в тюрьмах и других городов, но припомнить эти тюрьмы затрудняюсь, ибо туда не ездил. Всего во Румынии было арестовано 95—100 оуновцев.

В начале июля 1944 года мы возвратились в Бухарест, где я имел встречу с майором КУЛЕРАРУ. В разговоре со мной он пообещал, что все оуновцы будут из тюрем освобождены.

Из Бухареста я выехал в город Домнешти, где находилась радиостанция отдела информации 6-й румынской армии и там же проживал майор КУЛЕРАРУ.

Примерно 20 июля сего года я выехал в Галац к СЕМЧИШИНУ и доложил о результатах моей поездки. СЕМЧИШИН поручил мне проследить за выполнением обещания румын, после чего я возвратился в Домнешти и проживал там до 28 августа 1944 года.

Затем я выехал в Бухарест к ЩЕРБАНОВИЧ Лиде, где 2 сентября 1944 года вместе с приехавшим туда СЕМЧИШИНЫМ и был арестован органами Советской власти.

ВОПРОС: Какую цель преследовала "организация украинских националистов", требуя освобождения из тюрем оуновские кадры?

ОТВЕТ: Мы имели в виду создать из них отряд УПА и направить его в "Буковинскую повстанческую армию".

ВОПРОС: Назовите оуновцев, находившихся вместе с вами в Галаце?

ОТВЕТ: В Галаце было всего 14 оуновцев:

"АНДРЕЙ" (псевдоним), фамилию и имя не знаю, 1918 года рождения, уроженец Западной Украины, украинец, со средним образованием, член ОУН с 1938—39 г., связной отряда УПА, находившегося в Холодном Яру "Мотренного леса" Чигиринского района, 10—15 марта 1944 года прибыл в провод "Транснистрии" с целью установления связи с Южным краевым проводом ОУН.

Приметы: выше среднего роста, плотного телосложения брюнет, волосы зачесывает назад.

НИКОЛАЙ (имя), псевдоним "БОГДАН", фамилию не знаю, 1920—21 г. р., уроженец Дрогобычской области, украинец, член ОУН с 1940 года, со средним образованием. В марте 1944

г. приехал к ЧЕПИГЕ из г. Умани от областной организации ОУН для связи с южным краевым проводом.

Приметы: среднего роста, полный, брюнет, волосы зачесывает назад.

НИКОЛАЙ (имя), кличка "МАЙ", 1921 года рождения, уроженец Западной Украины, украинец, с образованием 6—7 классов, член ОУН с 1940 г., представитель Николаевской областной экзекутивы ОУН, приехал к ЧЕПИГЕ 14—15 марта 1944 г.

Приметы: ниже среднего роста, худощавый, шатен, волосы зачесывает назад, нормального телосложения,

КРАПЕНКО Наташа, псевдоним "Надя", 1922—23 г. р., уроженка Новобугского района Николаевской области, украинка, с образованием 8 классов, член ОУН с 1942 года, связная Николаевского областного провода, приехала в Одессу совместно с "МАЕМ".

Приметы: ниже среднего роста, полная, брюнетка, заплетает волосы и носит прическу.

"ОРЕЛ" (кличка), фамилию и имя не знаю, 1920 года рождения, урож. Западной Украины, украинец, образование 6—7 классов, член ОУН с 1940—41 года, связной отряда УПА под названием "БАТЬКО", находившегося в "Мотренном лесу" Холодного Яра Чигиринского района. Приехал к ЧЕПИГЕ вместе с "АНДРЕЕМ".

Приметы: среднего роста, худощавый, брюнет, волосы зачесывает набок.

ТАИСА (имя), фамилию и кличку не знаю, 1921—22 г. р., уроженка Балтского района Одесской области, украинка со средним образованием, по профессии учительница, член ОУН с 1943 года. Жена СЕМЧИШИНА.

Приметы: ниже среднего роста, худощавая, шатенка, волосы заплетает и носит прическу.

Кроме того, там находились названные мною на предыдущих допросах ГДЕШИНСКИЙ, БЕВЗЮК, КАРАВАНСКИЙ, ЛЕГКИЙ, ТКАЧЕНКО, ЧЕПИГА и СЕМЧИШИН.

ВОПРОС: На чей счет содержались оуновцы при румынской разведке такой длительный период?

ОТВЕТ: Со 2—3 апреля по 27 августа с. г. мы финансировались румынами.

ВОПРОС: Где находятся в настоящее время перечисленные вами лица?

ОТВЕТ: Из названных выше участников ОУН — ЧЕПИГА, ЛЕГКИЙ, ТКАЧЕНКО, БЕВЗЮК, "ОРЕЛ" и КРАПЕНКО находятся в буковинской повстанческой украинской армии.

"БОГДАН" и "АНДРЕЙ" заброшены мною на территорию Советской Украины в районе г. Умань на связь с отрядом УПА, руководимым оуновцом "БАТЬКО".

КАРАВАНСКИЙ и ГДЕШИНСКИЙ посланы мной в гор. Одессу для сбора там шпионских сведений, необходимых главному проводу ОУН.

"МАЙ" выехал на связь с главным проводом.

ТАИСИЯ — жена СЕМЧИШИНА проживает где-то в районе Бухареста, у родственников майора КУЛЕРАРУ.

ВОПРОС: Расскажите об обстоятельствах переброски на территорию Советского Союза шпионской агентуры из числа оуновцев?

ОТВЕТ: В марте 1944 года, когда на юге румынско-немецкие войска поспешно отступали под ударами частей Красной Армии, провод ОУН "Транснистрии", имея связь с румынской разведкой, бежал с ней в Румынию.

Находясь в гор. Галац при румынской разведке, я по своей личной инициативе начал подготовку агентов-радистов из числа выехавших с нами оуновцев для работы в отрядах УПА и сбора шпионских сведений на территории Советского Союза.

С группой в 6 оуновцев, в которую входили: КАРАВАНСКИЙ, ТКАЧЕНКО, "БОГДАН", ЛЕГКИЙ, БЕВЗЮК и КРАПЕНКО, в Галаце я систематически в течение одного месяца проводил занятия по разведывательной работе и радиоделу.

В начале июня с. г. с этой группой я выехал в Домнешти, где находилась радиосвязь румынской разведки. Там я еще полтора месяца проводил теоретические занятия, после

чего все агенты прошли полуторамесячную практику работы на радиоаппаратуре.

В программу обучения входили следующие дисциплины:

а) изучение азбуки Морзе.....300 часов,
б) -"- корреспондентского кода .....15 -"-
в) обслуживание и уход за радиопередатчиком.....35 -"-
г) составление и шифровка радиограмм .....5 -"-
д) практические занятия.....60 -"-

В подготовке агентов-радистов мне оказал полную поддержку полковник ИОНЕСКУ. Он поручил майору КУЛЕРАРУ лично оказывать мне помощь по вопросам, связанным с ходом обучения.

После окончания подготовки я обратился к ИОНЕСКУ с просьбой дать для ОУН несколько радиопередатчиков и оказать помощь в переброске подготовленных агентов-радистов на территорию Советского Союза. ИОНЕСКУ согласился удовлетворить мою просьбу.

Через майора КУЛЕРАРУ я получил две рации типа "ФУНКЕР" и разрешение о переброске агентов-радистов в советский тыл на румынских самолетах.

В середине июля 1944 года вместе с майором КУЛЕРАРУ румынским радистом ПАСКАУЦА, радистом-механиком и агентами-радистами — КАРАВАНСКИМ, "БОГДАН", ТКАЧЕНКО и оуновцами ГДЕШИНСКИМ и "АНДРЕЕМ" я выехал на аэродром в г. Янка (район Бузэу).

Прибыв туда примерно 16 июля с радистом и радиомехаником, я проверил работу раций путем радиосвязи с румынской разведкой, находившейся в селе Домнешти, после чего началась подготовка к выброске агентуры.

20—21 июля 1944 года в 12 часов ночи агент-радист "БОГДАН" в паре с оуновцами "АНДРЕЕМ" на румынском двухмоторном самолете вылетели в направлении г. Умань, где в районе Хмелевое Уманского района и были выброшены на парашютах.

На вторую ночь в 12 часов на том же самолете вылетел: агент-радист КАРАВАНСКИЙ в паре с оуновцем ГДЕШИНСКИМ, которые были выброшены на парашютах в Очаковском районе Одесской области.

Прибывший вместе со мной в с. Янка член ОУН и радист ТКАЧЕНКО был направлен мною в буковинский украинский повстанческий отряд в район Бергоме-Лопушна. До Кымпулунга он выехал на легковой машине с майором КУЛЕРАРУ, а затем должен пробраться самостоятельно.

Примерно 23 июля я возвратился в Домнешти и на территорию Советского Союза больше никого не посылал.

ВОПРОС: На каких условиях румынская разведка согласилась помогать "организации украинских националистов" в заброске агентов-радистов на территорию СССР?

ОТВЕТ: В беседе с полковником ИОНЕСКУ на мою просьбу оказать нам помощь в подготовке агентуры и переброске ее в Советский Союз передо мной были поставлены условия, что наша агентура, кроме выполнения своих заданий, должна собрать и шпионские сведения, интересующие румынскую разведку. На это условие я согласился, после чего необходимая помощь нам была оказана.

ВОПРОС: Таким образом, войдя в контакт с румынами, "организация украинских националистов", кроме антисоветской националистической деятельности, по заданию румынской разведки стала использовать свои кадры и для сбора шпионских данных о Советском Союзе?

ОТВЕТ: Это так. Однако, я должен сказать, что после переброски агентов в советский тыл никто из них секретных данных для румынской разведки не собирал.

ВОПРОС: Какое задание получили агенты-радисты, переброшенные на сторону Советского Союза?

ОТВЕТ: Агенты, переброшенные в район Умани, "БОГДАН" и "АНДРЕЙ" получили от меня задания:

Установить связь с отрядом УПА, находившимся в "Мотренном лесу" Холодного Яра, в районе Чигирина (пароль связи с отрядом они знали, ибо сами прибыли в Одессу из этого отряда), после чего через румынскую радиостанцию связаться со мной и получить указания в отношении радиосвязи с главным проводом. После этого они должны были прекратить радиосвязь с румынами.

Для работы на рации я дал им позывные, время связи в

эфире, килоцикл (длина радиоволн), два шифра, один из них для связи с главным проводом ОУН, ключ к нему, дата и год рождения "БОГДАНА", и, второй для радиосвязи со мной в Румынии. Все это я сейчас не помню.

Установив связь со мной, после передачи двух радиограмм они должны переключиться на второй шифр с целью конспирации от румын. Одновременно я дал им код, изъятый у меня при обыске, он записан в блокноте.

...КАРАВАНСКИЙ и ГДЕШИНСКИЙ получили задание собирать политическую и экономическую шпионскую информацию о жизни в Советском Союзе, о приказах по частям Красной Армии, освободивших территорию Украины от немцев и румын, о настроении населения и его отношении к советской власти, об арестах членов ОУН и другие сведения, интересующие главный провод.

Наряду с заданиями ОУН, КАРАВАНСКИЙ и ГДЕШИНСКИЙ получили задание румынской "службы секретной информации" от майора КУЛЕРАРУ — установить руководителей партийных и хозяйственных организаций по Одессе, составить список на них и передать радиограммой, после чего он даст адреса фамилий, с которыми можно будет установить связь и они окажут помощь как материальную, так и в сборе необходимых разведданных. Это задание было принято агентами.

Других заданий от румынской разведки не было.

Для работы на рации КАРАВАНСКОМУ я также дал позывной радиостанции, время работы на рации, килоцикл и два шифра, один из них с ключем — дата и год рождения КАРАВАНСКОГО, которые я не помню и второй — крестовый.

Для установления связи с главным проводом КАРАВАНСКИЙ должен был пользоваться крестовым шифром, а затем, после моих указаний, перейти на второй шифр, прекратив связь с румынами.

ВОПРОС: Как пользоваться крестовым шифром?

ОТВЕТ: Пользоваться им следующим образом:

Пишется несколько рядов из пяти квадратов, у которых

проведены диагонали и оси симметрии (количество рядов зависит от длины текста). В каждом ряду должно быть 40 букв, если их больше, то в остальных квадратах следующего ряда, текст записываем произвольного содержания.

На каждом углу квадрата и в точках пересечения оси симметрии по сторонам квадрата ставим буквы, записывая их по часовой стрелке. Первая буква текста ставится в точке пересечения вертикальной оси симметрии с верхней (горизонтальной) стороной квадрата, соответствующей цифре 12 часового циферблата.

Например: нужно зашифровать текст — "Прошу время связи сократить. Опасно. Ожидаю".

Точка в тексте зашифровывания обозначается двумя буквами "пп". (схема)

Записывая в строку по горизонталям, группами в 5 букв, получаем зашифрованный текст радиограмм — епрсм яьско ппюпп роист рноао вушзя витас апдиж.

Расшифровываем текст обратным способом.

ВОПРОС: Какими документами были снабжены агенты-радисты?

ОТВЕТ: Всем агентам, переброшенным на территорию СССР, были выданы фиктивные документы.

КАРАВАНСКИЙ имеет документ на имя МЕЛЬНИКА Ивана — удостоверение личности военнослужащего Красной Армии в звании лейтенанта стрелковой части. Других агентов вымышленные фамилии не помню.

Остальные три агента имели красноармейские книжки: ГДЕШИНСКИЙ — на имя сержанта стрелковой части, той, что и КАРАВАНСКИЙ.

"АНДРЕЙ" и "БОГДАН" — сержанты строительного батальона. Название воинских частей не знаю.

Агенты были одеты в военное красноармейское обмундирование, а КАРАВАНСКИЙ в форму офицера Красной Армии.

Эти документы заготовлены и выданы им румынской разведкой через майора КУЛЕРАРУ, который и составлял для них легенды.

Других документов у них не было.

ВОПРОС: Была ли установлена радиосвязь с переброшенными агентами ?

ОТВЕТ: Да. Я с ними установил связь.

5—8 августе с. г. я принял первую радиограмму от "БОГДАНА", который сообщил, что они приземлились в районе Хмелевой, и один из них вывихнул ногу, просил слушать утром.

15—17 августа принял радиограмму вторую от КАРАВАНСКОГО, в которой он просил сократить время связи, потому что опасно и передавал вызвать его рано утром, спрашивая, какие вопросы выяснить для отчета. Текст этой зашифрованной радиограммы изъят у меня при обыске и она мною вам расшифрована.

Больше радиограмм я от них не получал.

ВОПРОС: Куда направлены вами другие агенты-радисты?

ОТВЕТ: 29—30 августа с. г. радисты: БЕВЗЮК, ЛЕГКИЙ и КРАПЕНКО мною направлены в буковинский отряд повстанческой украинской армии в район Кымпулунг—Лопушна—Бергомыд к ЧЕПИГЕ — "СТЕПЕ", которому должны объяснить, что закончили курс обучения по радиоделу, проводимый мной по работе на рации и хорошо знают радиосвязь.

Других заданий я им не давал.

Протокол допроса от 9 января 1945 г.

ВОПРОС: На очной ставке с СЕМЧИШИНЫМ от 8 января с. г. вы сознались, что являлись проводником ОУН — "Транснистрии". Почему вы об этом скрывали от следствия?

ОТВЕТ: Действительно, я с ноября 1943 года, после отъезда СЕМЧИШИНА в главный провод по вопросу о переговорах с румынскими властями, являлся фактическим проводником ОУН "Транснистрии". Однако, всю организацию СЕМЧИШИН мне не передал. В марте 1944 года он поставил меня в известность, что "Лемко" назначен им организационным референтом, которому переданы окружные оуновские организации, а я буду проводником ОУН

"Транснистрии". В связи с тем, что это назначение произошло за 5 дней до моего отъезда из Одессы в Румынию и не желая отвечать за контрреволюционную националистическую деятельность, проводимую в "Транснистрии" как проводник, а также имея цель не говорить об известных мне еще оуновцах, я скрыл от следствия, что являюсь проводником ОУН "Транснистрии"...

Верно: Подполковник (МАХОВ)

Справка: Подлинник документа хранится в агентурном деле "Берлога", том 2, лист 324.

Подполковник (підпис нерозбірливий).

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13.—Спр. 372.— Т. 29. — Арк. 135—172.

Довідка-характеристика начальника Радомишльського райвідділу НКВД, лейтенанта держбезпеки Виноградова про ситуацію в районі станом на 25 березня 1945 року

28 березня 1945 року

СОВ. СЕКРЕТНО

С П Р А В К А-ХАРАКТЕРИСТИКА

Радомышельского района Житомирской области по состоянию на 25.III.45 г.

Радомышельский район находится от областного центра гор. Житомира на расстоянии 65—70 клм., в котором имеется: сельсоветов — 32 и один Горсовет, состоящих из 58 населенных пунктов с общим количеством населения — 39300 человек и 11689 дворов, куда входят и дома города Радомышль.

Колхозов — 49, из них: 2 — промколхоза (с. Котовка и с. Раивка), машино-тракторных станций — 2 с общим количеством тракторов — 37 шт., одна из них находится в райцентре, вторая в с. Вышевичи, на расстоянии 20 клм. от райцентра.

Район на 40% расположен в лесной части, общая площадь леса — 18309 гектаров. Имеется один леспромхоз — расположен в предместьи города (х. Рудня).

Район имеет следующие предприятия: стекольный завод (с. Белая Криница), в райцентре имеется пивоваренный завод, мебельная фабрика, суконная фабрика, завод Сельмаш имени Сталина, кожевенный завод (не механизированный), госмельница и 16 водяных мельниц в селах района, промкомбинат, пищекомбинат, две торфяных разработки — расположены (с. Котовка и с. Забелочье) и одна электростанция.

Из заготовительных организаций имеется: Заготзерно, Заготскот, Заготлен, пункт "Плодоовощь" и Райпотребсоюз.

В районе имеется 42 школы, из них: средних — 5, неполносредних — 17, начальных — 20, школа колхозных бухгалтеров (областного значения) и 1 райбольница, клубов — 15, хат-читален — 12, и один гос. кино-театр в районном центре на 500 мест, один детдом (расположен в с. Вышевичи).

Через территорию района протекает река Тетерев и Мыка и проходит асфальтовая дорога Киев-Житомир через с. Кочеров — 18 клм. от райцентра.

В основном Радомышельский район — сельско-хозяйственный. Посевная площадь — 40803 га и лугов — 8000 га, производящий следующие сельхоз-культуры: картофель, лен, хмель, рожь, пшеница и другие сельско-хозяйственные культуры.

В районе имеется следующие культы:

церквей — в селах района — 9;

костел польский — 1 (с. Кримок).

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛ РАЙОНА

1. РАДОМЫШЛЬ — ГОРОД: состоит из трех населенных пунктов. Общее количество населения 6904 человека и 1393 двора. Население в основном украинское.

Город Радомышль в период гражданской войны являлся убежищем всякого бандитизма, где имели моральную и материальную поддержку. Большая часть населения, особенно интеллигенция, принимала участие в "Просвите", поддерживала Петлюру.

В связи с наличием в городе деклассированного элемента, последний поддавался всяким провокационным слухам. Быстро подхватывали таковые.

За годы Советской Власти, т. е. до 1941 г., в городе были вскрыты всякие контрреволюционные группы, как-то группа "ПОВ", "Сионистическая группа" и "Украинская националистическая группа". Последние в 1936—37 гг. были вскрыты и реализованы.

В период немецкой оккупации, часть населения симпатизировала немцам, а особенно отмечено среди интеллигенции, т. е. учительского персонала.

В городе за счет интеллигенции была создана организация "ОУН" под руководством некого западника Степь. Последняя была немецкими властями вскрыта и участники ее были арестованы. В данное время из участников никого нет, т. е. выехали и арестованы.

Небольшая часть украинцев с приходом немцев вступала в карательные органы, которые вели активное участие в арестах и расстрелах советско-партийного актива. Особенно себя активно проявили: бывший агроном Вышевичской МТС — Лоскач, бывший член ВКП(б), ушедший с немцами, Лисовицкий Григорий Васильевич — бывший учитель, уехавший с немцами, Петерс — бывший бригадир колхоза им. Близнюка, местный немец, одного сына отдал заместителем начальника жандармерии и двух сыновей отдал добровольцами в немецкую армию, выехал с немцами.

Немецкое население в основном поддерживало немцев, с отходом немецких властей выехало с последними. В данное время в городе выявленных 11 семей немцев.

Население города к партизанскому движению часть относилась хорошо, где имелись участники в партизанских отрядах, была одна подпольная комсомольская антифашистская организация, возглавляемая Лагутенко. В данное время работает председателем Горсовета.

Часть украинского населения с приходом немцев оформлялась в так называемые "фолькс-дойчи", т. е. инородные немцы.

В городе Радомышле немецкими оккупационными властями были нанесены следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 142, частично суконная фабрика, завод

Сельмаш им. Сталина, маслозавод, мост через реку Тетерев, мост через реку Мыка, пивоваренный завод, школ — 2, пионер-палац — 1, детсад — 1, военный городок 8-го арт. полка, гостиница, аптека, водопроводная башня.

Сожжено хлеба разных культур — 360 цнт., отправлено в Германию хлеба — 922 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 50 штук, коров — 327 шт., молодняка — 9 шт. и птиц — 1829 шт.

Расстреляно людей: взрослых — 2100 человек и детей — 1000. В основном расстреляно из еврейского населения. Отправлено людей на каторжные работы — 148 человек и добровольно выехало — 8 человек.

В данное время в городе в основном восстановлены: пивзавод, маслозавод и завод Сельмаш им. Сталина.

Население в данное время в большинстве к Советской Власти относится лояльно.

2. ЛУТОВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 2 клм. от райцентра в степной части, состоит из трех населенных пунктов. Общее количество населения — 1096 человек и 333 двора. Население в основном украинское.

В период гражданской войны часть населения принимала участие в бандах Соколовского и Мордалевича. Население к Советской Власти относилось враждебно. В колхозы население вступало пассивно. Большинство населения работало на лесных разработках, на заводах и часть занималась частным хозяйством.

Село в основном было кулацкое. Колхозы были организованы в 1931—32 гг., данные колхозы за время Советской Власти были прорывные.

В 1936—37 гг. часть участников банд Соколовского и Мордалевича были репрессированы.

В период немецкой оккупации небольшая часть населения симпатизировала немцам, сразу же вступили в сельскую полицию и активно помогали восстановлению немецких властей, как-то: Литвиненко Терентий — бывший политбандит, Каплаушенко И. — бывший кулак, Комашко Василий и ряд других.

Население к партизанскому движению относилось плохо, участника партизанского отряда село не имело.

В Лутовском сельсовете немецкими оккупантами были нанесены следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 82, колхозных построек — 12, хлеба разных культур — 758 цнт., отправлено в Германию хлеба — 1067 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 96, коров — 6, молодняка — 22, птиц — 508 шт.

Отправлено людей на каторжные работы — 63 человека.

В данное время население к колхозному строю относится недобролюбно. В колхозе работать идут неохотно. Село политических кампаний в основном не выполняет. Большая часть населения занимается не полезным трудом, т. е. спекуляция, самогоноварение и т. д.

3. МЕЖИРИЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 12 клм. от райцентра, в степной части, состоящей из одного населенного пункта. Общее кол-во населения — 1472 чел. и 466 дворов. Население в основном украинцы.

Во время гражданской войны население в никаких кампаниях участия не принимало и к Советской Власти относилось враждебно.

В 1931 году в селе была взята повстанческая ячейка ликвидированной повстанческой организации в районе "Морозовцы №2".

Во время коллективизации население имело волыночные тенденции. К Советской Власти настроены были враждебно. В 1932 году местными политбандами был совершен террористический акт над председателем колхоза Близнюка и поджег хозяйства председателя сельсовета. В 1936—37 гг. в селе была вскрыта повстанческая организация, последние осуждены: 2 — на 8 лет, 5 — на 10 лет и 22 человека к ВМН.

В период немецкой оккупации большинство населения к немцам относилось добролюбно. Небольшая часть населения сразу же вступила в немецкую полицию и на руководящие должности немецкой власти, как-то: Близнюк — бывший кулак, Гаврутенко Каленник — бывший политбандит, Самосуд — бывший колхозник, Стеценко — бывший

секретарь управы, выступавший на сборах и восхвалял немецкую власть.

В основном население симпатизировало проходящим бендеровским бандам и помогало им. По заданию руководителей бандеровской банды Самосудом проводилась вербовка населения в бендеровскую банду. За период 1944 года через село Межиричку неоднократно проходили бендеровские банды, последних также население поддерживало.

К партизанскому движению население относилось плохо. Участников в партизанских отрядах в селе не было.

В Межиричском сельсовете немецкими оккупантами были нанесены следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 222, разрушено колхозных построек — 9, сожжено хлеба разных культур — 5145 цнт., отправлено в Германию хлеба — 17 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 22, коров — 192, телят — 12, свиней — 172, овец — 150 и птиц — 280 штук.

Расстреляно людей — 25 человек взрослых и детей — 2 человека, отправлено людей на каторжные работы в Германию — 44 человека.

В данное время большинство населения к Советской власти настроено лояльно. В колхозах работают хорошо. Политкомпании в основном выполняют не плохо.

4. БОРЩЕВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 8 клм. от райцентра в степной части, состоящий из одного населенного пункта, с общим количеством населения — 1617 человек и 470 дворов. Население в основном украинское.

В прошлом во время Петлюровщины население принимало участие в петлюровских бандах и оказывало материальную помощь последним. Во время оперирования банды Соколовского также население поддерживало указанную банду. Во время коллективизации среди населения повстанческие и волыночные тенденции.

В 1936—37 гг. участники банд Соколовского и Петлюры были репрессированы. Село в основном было кулацкое.

В период немецкой оккупации большинство населения относилось к немцам добролюбно. Часть населения с прихо-

дом немцев, в особенности из кулацкой прослойки, поступила на службу в немецкие учреждения и полицию. В селе было организовано помещичье имение. Руководил последним кулак Соломаха — умер в 1944 году. Соломаха и ряд других были активными помощниками немцев, которые выдавали большое количество советско-партийного актива жандармерии.

К партизанскому движению население относилось недобролюбно. Участников в партизанском отряде в селе было 2 человека.

В Борщевском сельсовете немецкими оккупантами нанесены следующие разрушения и ущербы: сожжено 12 домов, хлеба разных культур — 212 цнт., отправлено в Германию: лошадей — 166, коров — 183, овец — 406, молодняка — 291 шт.

Расстреляно людей — 5 человек и отправлено на каторжные работы в Германию — 47 человек.

В данное время население к колхозному строю относится не плохо. Политкомпании выполняют удовлетворительно. В селе процветает сектантские и баптистские группы, которые ставят своей задачей на переход на единоличное хозяйство.

5. ВЕЛИКО-РАЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 8 клм. от райцентра в степной части. Состоит из двух населенных пунктов с общим количеством населения — 1857 человек, дворов — 561, население в основном украинское.

В годы гражданской войны население симпатизировало Петлюровцам и Соколовцам.

В период коллективизации население имело волыночные тенденции. В 1931 году в селе Чудин и Великая Рача была ликвидирована контрреволюционная повстанческая организация "Морозовцы № 2".

В 1936—37 гг. также была вскрыта кулацкая группировка в количестве 5 человек, последняя репрессирована. Село в основном кулацкое, а населенный пункт Чудин — уголовно-бандитский.

В период немецкой оккупации часть населения к немецким властям относилась лояльно, по приходу немцев поступили в полицию и руководство села. К партизанскому

движению относилась удовлетворительно. Участников партизанских отрядов было до 10 человек. Часть населения, особенно кулачество, симпатизировало проходящим бендеровским отрядам, население настроено националистически.

В Велико-Рачском сельсовете нанесено немецкими властями разрушения и ущерба: сожжено 83 дома, колхозных построек — 4 штуки, хлеба разных культур — 250 цнт., отправлено в Германию 1254 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 60 штук, коров — 48, молодняка — 26, свиней — 37, овец — 323.

Расстреляно 10 человек взрослых и 1 ребенок. Отправлено людей на каторжные работы в Германию — 46 человек и добровольно выехало — 1 человек.

В настоящее время население в колхозе работает не с охотой, стараются обзаводиться единоличным хозяйством, на работу в колхоз приходится высылать с большими трудностями.

6. ЛЕНИНСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 11 клм. от райцентра, возле лесного массива, состоящий из двух населенных пунктов. Общее кол-во населения — 1480 человек и 455 дворов. Население украинское и частично польское.

До революционного времени в селе была подпольная организация РСДРП. Во время гражданской войны было центром восстания против немцев. В селе также были укаписты, которые после изгнания немцев агитировали крестьян против большевиков.

В 1928 г. была вскрыта организация УНР, руководителем которой был житель села Ленино — Вернигора.

Во время коллективизации население было настроено враждебно, проявляло волынческие тенденции.

В 1933 году была вскрыта организация "СВУ", участники были арестованы и репрессированы.

В 1936—37 гг. была вскрыта повстанческая группа, которая была также ликвидирована, а участники репрессированы. Село в основном было кулацкое.

В период немецкой оккупации большое кол-во населения было лояльно настроено к немецким властям, сразу же

пошли в полицию и руководство села, как-то: Рыжик — начальник кущевой полиции, Дорошенко — староста, Глущенко — старший полицейский и ряд других, которые вели активную борьбу с советско-партийным активом и советскими парашютистами, Рыжик и Дорошенко, как предатели, расстреляны.

Население к партизанскому движению относилось недобролюбно. Из села были в партизанском отряде 4—5 человек.

В Ленинском сельсовете немецкими властями нанесено разрушений и ущерба: сожжено домов — 65, отправлено в Германию хлеба — 920 цнт., скота: лошадей — 178 штук, крупного рогатого скота — 701 шт., свиней — 360 шт., овец — 17 штук и птиц — 5024 шт.

Расстреляно населения — взрослых — 15 человек и детей — 7 человек. Отправлено в Германию на каторжные работы — 125 человек.

В основном население настроено к Советской власти лояльно. Однако некоторые колхозники в колхоз на работу не выходят, занимаются кражами и самогоноварением.

7. ВЕПРИНСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится от райцентра 22 клм., состоящий из одного населенного пункта с общим кол-вом населения 1941 человек и 605 дворов. Население в основном украинское. Село в основном кулацкое.

В период гражданской войны население поддерживало Петлюровщину и Соколовщину, последним помогали.

Во время коллективизации среди более зажиточной части села отмечались волыночные тенденции.

В период немецкой оккупации небольшая часть села симпатизировала немецким властям, как-то: Глущенко, Дьяченко-кулак и другие.

В селе Веприно было развито партизанское движение. Хитриченко и Гарбар являлись руководителями партизанского соединения, под руководством которых были расстреляны Глущенко и Дьяченко — пособники немцев. Население всецело поддерживало партизан. Участвовало в партизанских отрядах из данного села 15—17 человек.

Немецкие оккупанты нанесли селу следующие разруше-

ния и ущерб: сожжено — 105 домов, колхозных построек — 16, хлеба разных культур — 2704 цнт., отправлено в Германию — 4632 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 31, рогатого скота — 426 шт., молодняка — 32, свиней — 137, птиц — 4116 шт.

Расстреляно населения — 19 человек, из них: 5 членов ВКП(б) и 2 комсомольца. Отправлено людей на каторжные работы — 63 человека и добровольно выехало 3 человека.

Население в данное время к Советской власти и к колхозному строю относится лояльно.

8. КОЧЕРЕВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится от райцентра в 20 клм. на асфальтовой дороге Киев—Житомир, возле леса, состоящий из одного населенного пункта. Общее кол-во населения 1556 человек и 582 двора. Население в основном украинское.

В прошлом село было засорено уголовным бандитизмом.

В 1932—33 гг. была ликвидирована контрреволюционная организация, проходили по делу "Шакалы", село в основном кулацкое.

Во время коллективизации часть населения, особенно среди зажиточного, проявили волыночные тенденции.

В 1936—37 гг. в селе была вскрыта контрреволюционная повстанческая группа в количестве 5 человек, последние репрессированы и осуждены на разные года.

В период немецкой оккупации часть населения активно помогала немцам в восстановлении немецких властей, добровольно вступили в полицию на руководящие должности и выдавали советский и партийный актив, как-то: Корецкий Владимир Антонович — полицейский, Войтушенко Семен Николаевич — активный полицейский, Войтушенко Петр Семенович — активный полицейский, Жабченко Петр Николаевич и другие. Последние арестованы.

К партизанскому движению население относилось не дружелюбно. Участников из села Кочерово в партизанских отрядах не было.

В Кочеревском сельсовете немецкие оккупанты нанесли следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 288,

хлеба разных культур — 25 скирд, отправлено в Германию — 240 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 225, крупного рогатого скота — 415 шт. и птиц — 3500 шт.

Расстреляно людей — 10 человек, отправлено на каторгу в Германию — 84 человека и добровольно выехавший один.

В данное время в основном население настроено лояльно к Советской власти. Работают в колхозе не плохо. Имеется часть колхозников, которые работать в колхозе не желают, а занимаются спекуляцией.

9. ВЫШЕВИЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 17 клм. от райцентра, в степной части, состоящий из трех населенных пунктов с количеством населения 1813 человек и 460 дворов. Население в основном украинское.

В прошлом, во время гражданской войны, население относилось к Советской власти пассивно, село в основном кулацкое. Часть кулачества участвовала в Петлюровских и Соколовских бандах.

В 1931 году с. Вышевичи являлось центром повстанческой организации, где было проведено ряд собраний и совещаний данной организации. Большая часть села состояла членом этой организации.

В июле месяце 1931 года указанная организация была ликвидирована. В момент ликвидации, группой участников этой организации были произведены террористические акты и ограбления. Был убит председатель сельсовета — Проценко и председатель Рай-КНС Близнюк. Часть организации была арестована и часть скрылась на нелегальное положение.

В период немецкой оккупации население в большинстве помогало немцам, и некоторые участники политбанды, как-то: Кочура Петр и Сташенко Марк вернулись в село Вышевичи и были назначены немцами на руководящие посты, которые вели активную борьбу по уничтожению советского и партийного актива. Кочура — арестован, Сташенко находится на нелегальном положении. Кроме этого, активно помогали немцам Ровенко Василий Федотович — полицай, убит партизанами, Журбенко Прохор

Семенович —полицай, убит во время боя с партизанами, Крижановский Василий Фомич — староста сельуправы, находится на нелегальном положении, Кузьменко Григорий Федосьевич — начальник кущевой полиции, в 1942 году с группой полицейских ушел в партизанский отряд.

С начала 1943 года большинство населения стало симпатизировать партизанскому движению и большое количество вступило в партизанский отряд. Часть населения поддерживало проходящие бендеровские отряды.

В Вышевичском сельсовете немецкие оккупанты нанесли следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 69 и 11 колхозных построек, отправлено скота в Германию: лошадей — 129 шт., крупного рогатого скота — 128, молодняка — 30 голов, свиней — 97, овец — 22 шт.

Расстреляно людей — 18 человек, отправлено людей на каторжные работы в Германию — 27 человек.

В данное время в основном население к Советской власти относится лояльно, имеются случаи среди отдельных лиц нежелания работать в колхозе.

10. МИРЧАНСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 20 клм. от райцентра возле лесной части, состоящий из одного населенного пункта. Общее кол-во населения — 911 человек и дворов — 230. Население в основном украинское.

В прошлом, во время гражданской войны, население примыкало к бандам Соколовского и Лисицы. Последние имели со стороны населения большую поддержку.

В 1931 году население поддерживало связь с уголовными бандами и проявляло повстанческий характер. Во время коллективизации со стороны зажиточной части села проявились волыночные тенденции. Во время организации колхозов в селе, колхоз все время в работе отставал и госпоставки не выполнялись.

В период немецкой оккупации часть населения симпатизировала немцам и сразу вступили в полицию и другие учреждения. Особенно себя проявляли и активно помогали немцам: Бегун Дмитрий Яковлевич — полицейский, выехал

с немцами, Слесарь Василий Михайлович — полицейский, якобы находится в Красной Армии, Столяр Евдоким Николаевич — староста, находится в концлагерях, и другие. Указанные лица вели активную борьбу по уничтожению советского и партийного актива.

Население к партизанскому движению относилось удовлетворительно. Участников в партизанских отрядах было 4 человека из села. Кулацкая часть населения поддерживала проходящие бендеровские банды. В данное время население к проходящим бендеровским отрядам относится враждебно.

За период немецкой оккупации нанесен следующий ущерб и разрушение селу Мирча: сожжено домов — 71, колхозных построек — 20, хлеба разных культур — 523 цнт., отправлено в Германию — 34 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 178, крупного рогатого скота — 421 штука, свиней — 37, овец — 83 и птиц — 509 шт.

Расстреляно людей — 4 человека и отправлено на каторжные работы в Германию — 62 человека и 2 человека выехало добровольно.

Население в настоящее время к Советской власти относится лояльно. В колхозе работают неплохо.

11. КРАСНОБИРСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 12 клм. от райцентра возле опушки леса, состоит из двух населенных пунктов. Общее количество населения — 642 человека и дворов 227. Население в основном украинское.

В прошлом, во время петлюровщины, часть населения принимала участие в Петлюровской и Соколовской бандах.

В 1931 году в селе была ликвидирована повстанческая ячейка из ликвидированной повстанческой организации в районе "Морозовцы № 2".

В 1932 г. существовала организация "СВУ".

Во время коллективизации зажиточная часть села была враждебно настроена против коллективизации, систематически проводила антисоветскую агитацию против колхозного строя.

В период немецкой оккупации небольшая часть населения села поддерживала немцев, в особенности в прошлом

политбандиты: Пилькевич Степан Николаевич — староста села, убит партизанами, Штуль Назар Иванович — заместитель старосты, убит, и другие.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников партизанских отрядов село не имеет.

Краснобирскому сельсовету немецкими оккупантами были нанесены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 55 и колхозных построек — 9, зерна разных культур — 132 га, отправлено в Германию 240 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 220 шт., крупного рогатого скота — 249, молодняка — 76, свиней —32, овец — 154, птиц — 542.

Расстреляно людей — 3 человека, отправлено на каторжные работы в Германию — 65 человек.

В данное время в основном относится население к Советской власти лояльно. Однако имеются случаи, что некоторые колхозники не идут работать в колхоз.

12. БЕРЕЗСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 5 клм. от райцентра, в лесной местности. Состоит из одного населенного пункта. Общее количество населения — 410 человек, дворов — 121. Население в основном украинское. До 1941 г. в селе на 30% проживали немцы.

В прошлом, во время гражданской войны, население принимало участие в бандах Петлюры и Мордалевича.

Населенный пункт расположен в лесной части, был развит уголовный бандитизм. Население к Советской власти настроено было враждебно и все сельско-хозяйственные политические кампании проходили с большими трудностями.

В период немецкой оккупации население к немцам относилось лояльно. Активно помогали немцам в преследовании партизан, как-то: Прокопенко Ануфрий Федорович — староста, отправлен в спец. лагерь, Сосненко Владимир Христофорович — полицейский, убит партизанами, Худаковский Кирилл Матенович — староста, эвакуировался с немцами.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Несмотря на то, что село находится в лесной части, участников села в партизанских отрядах не было.

Отправлено людей на каторжные работы в Германию — 46 человек.

Население в основном настроено к Советской власти лояльно. Однако в колхозе работают неважно. Большинство населения стремится работать в лесах.

13. ПИЛИПОВИЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 18 клм. от райцентра, в степной местности, состоит из 4-х населенных пунктов, с общим кол-вом населения — 1027 и 525 дворов. Население в основном украинское, кулацкое.

В прошлом, т. е. во время гражданской войны, большая часть населения, особенно живущие в хуторах, принимало активное участие в бандах Соколовского, которые вели активную борьбу против Красной Армии, где населением были убиты 7 красноармейцев.

Во время коллективизации, население к колхозному строю и Советской власти относилось враждебно. Сельхозкампании по селу проходили с большими трудностями. Часть населения категорически отказывалось выполнять гособязанности.

В 1936—37 гг. на территории Пилиповичского сельсовета была вскрыта и ликвидирована из бывших соколовцев повстанческая организация в количестве участников из 20 человек. Из них: осуждено к ВМН — 11 человек, к 10 годам — 7 человек и к 8 годам — 2 человека.

Во время немецкой оккупации, в основном население поддерживало немцев. Сразу же поступали в карательные органы часть людей, которые в прошлом являлись политбандитами, как-то: Харитончок Талимон — кулак, полицейский, убит партизанами, Калиниченко Василий Иванович и другие.

Население к партизанскому движению относилось враждебно. Участников в партизанских отрядах из села не было ни кого.

Пилиповецкому сельсовету немецкие оккупанты нанесли следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 114 и разных колхозных построек — 13, сожжено зерна разных культур — 450 цнт., отправлено в Германию — 3990 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 287 шт.,

крупного рогатого скота — 130 шт., молодняка — 90 шт., птиц — 540 шт.

Расстреляно людей — 3 человека. Отправлено в Германию на каторжные работы — 30 человек и 2 человека выехали добровольно.

В данное время население к Советской власти в основном настроено лояльно, имеется часть людей, которые с охотой работают в колхозе.

14. КРИМОЦКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 10 клм. от райцентра в лесной части, состоящий из одного населенного пункта с общим количеством населения — 851 человек и 284 двора. Население в основном польское.

В годы гражданской войны, в основном население примыкало к политбандам Мордалевича и Лисицы, которых активно поддерживали. Население к Советской власти относилось враждебно, с нетерпением ожидая войны и перемены Советской власти на Украине.

Во время коллективизации население сопротивлялось против колхозного строя.

В период немецкой оккупации население сочувствовало немцам, активно помогало по вскрытию партизанских отрядов, находящихся в лесу. Особенно отличились Клюско Михаил Михайлович — начальник сельской полиции, убит партизанами, Бернадский Иосиф Станиславович — полицейский, находится на нелегальном положении, Вовкун Петр Семенович — полицейский, находится в спецлагере, и Бернадский Тофиль Адольфович — зам. начальника полиции, выехал в Германию.

В данное время население настроено националистически. С нетерпением ожидает перемены власти на Украине. Высказываются, что Польша должна занимать территорию до Днепра, некоторые поляки изъявляют желание выехать в Польшу. Население поддерживало и поддерживает бендеровские банды.

В Кримоцком сельсовете немецкие оккупанты нанесли следующий ущерб и разрушения: сожжено домов — 27 и колхозных построек — 16, зерна разных культур — 5145

цнт., вывезено в Германию — 17 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 22, крупного рогатого скота — 192, телят — 16, свиней — 172, овец — 150, птиц — 280.

Расстреляно людей — 25 человек взрослых и двое детей, отправлено в Германию на каторжные работы — 44 человека.

В данное время население настроено к Советской власти плохо. В колхозе работать не хотят. В основном население занимается посещением костела.

15. ГУТО-ЗАБИЛОЦКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 8 клм. от райцентра в лесной части, состоящей из одного населенного пункта, с общим количеством населения — 418 человек. Население в основном украинское и польское.

В прошлом на территории сельсовета оперировала банда Мордалевича, в которой население принимало активное участие.

Во время пребывания на Украине поляков, польское население симпатизировало последним, и большая часть населения при отходе поляков выехало в Польшу. Во время оперирования банды в селе были убиты местным населением несколько красноармейцев. Во время коллективизации ни в чем себя не проявило, но настолько население было пассивно.

В 1936—37 гг. в селе была вскрыта повстанческая группировка, участники были арестованы и осуждены на разные годы.

В период немецкой оккупации часть населения лояльно относилась к немцам, в особенности отмечались случаи среди интеллигенции и бывших политбандитов: Маевский Назарий Францевич — полицейский, неизвестно где находится, Митин Александр — полицейский, также неизвестно, где находится, и другие.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было.

За период оккупации немцами произведены следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 38, колхозных построек — 13, сожжено зерна разных культур — 317 цнт.,

вывезено в Германию — 152 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 74, крупного рогатого скота — 128, свиней — 34, овец — 156, птиц — 1257.

Расстреляно людей — 12 человек взрослых, отправлено в Германию на каторжные работы — 30 человек.

В основном население к Советской власти относится лояльно. Однако в колхозе работать не хотят. В большинстве занимаются кустарничеством.

16. ЗАБЕЛОЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 18 клм. от райцентра возле лесного массива, состоящий из одного населенного пункта, общее количество населения — 2758 человек и дворов — 743. В основном население украинское, кулацкое.

В годы гражданской войны значительная часть населения выступала против Советской власти и впоследствии принимала активное участие в бандах Мордалевича, Соколовского и других. Руководитель банды Мордалевича являлся житель села Забелочье — Мордалевич.

Во время коллективизации среди некоторого зажиточного населения имелись волыночные тенденции.

В 1936—37 гг. в селе была вскрыта повстанческая группа из бывших участников политбанд, которые были арестованы и осуждены на разные сроки.

В период немецкой оккупации небольшая часть населения симпатизировала немцам, особенно бывшие политбандиты, как-то: Придибайло Михаил Данилович — староста села, осужден, Гарашук Иван Антонович — полицейский, арестован, и другие.

Несмотря на то, что в селе до 1941 года была большая партийная и комсомольская организация, все-же население к партизанскому движению относилось недружелюбно. Участников в партизанских отрядах из села было незначительное количество.

В период немецкой оккупации сельсовету нанесены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 93, колхозных построек — 21, зерна разных культур — 1500 цнт., отправлено в Германию хлеба — 681 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 148, крупного рогатого скота — 374,

молодняка — 110, свиней — 444, овец — 222 и птиц — 5969.

Расстреляно людей — 4 человека, отправлено людей в Германию на каторжные работы — 113 человек и 5 человек выехало добровольно.

В основном население к Советской власти настроено лояльно. В колхозе работают неплохо. Имеются случаи со стороны отдельных лиц не желание работать в колхозе. Антисоветских проявлений не отмечено.

17. ВЕРЛОКСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 5 клм. от райцентра в степной части и состоит из 4-х населенных пунктов. Общее количество населения — 1010 человек, и дворов — 508. Население в основном украинское.

В прошлом население, особенно зажиточная часть села, принимала активное участие в бандах Соколовского и Марченко, а также во время петлюровщины, последние имели со стороны населения большую поддержку материально.

В период коллективизации население себя не проявляло, но к Советской власти настроено было враждебно. Сельхозкампании проходили с большими трудностями.

В 1936—37 гг. активных проявлений не было, но были одиночки из бывших политбандитов, которые были репрессированы.

В период немецкой оккупации часть населения активно помогало немцам, в особенности среди учительского состава, как-то: учитель Марченко Емельян Ульянович выступал на общем собрании села, призывал население к борьбе против Советской власти, заявляя, что Советская власть к нам не придет, и мы должны помогать немецкой армии как освободительнице, Марченко проживает в с. Верлок (дряхлый старик), Марченко Василий Андреевич — полицейский, выехал с немцами, и другие.

Население к партизанскому движению относилось недобролюбно. Участников в партизанских отрядах села никого не было.

За период немецкой оккупации нанесен сельсовету следующий ущерб и разрушения: сожжено домов — 25 и колхозных построек — 9, зерна разных культур — 2800 цнт.,

отправлено в Германию 2291 цнт, отправлено скота в Германию: лошадей — 195, крупного скота — 418 шт., овец — 167 штук, птиц — 2500 шт.

Расстреляно людей — 3 человека, отправлено людей в Германию на каторжные работы — 22 человека и 2 человека выехало добровольно.

В данное время население в основном относится к Советской власти лояльно. В колхозе работают неплохо. Антисоветских проявлений не отмечено.

18. КИЧКИРЕВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 6 клм. от райцентра в степной части, состоящий из одного населенного пункта. Общее количество населения — 1082 человека, дворов — 333. Население в основном украинское.

В прошлом, во время гражданской войны, часть населения участвовала в бандах Соколовского и других. Во время Соколовщины был убит в селе политруководитель тов. Науменко.

Во время коллективизации, население было враждебно настроено к колхозному строю и к Советской власти. Имело место волыночных тенденций среди зажиточной части села.

В 1936—37 гг. была вскрыта группа, руководители которой были Литвинчук Тарас Мартынович и Власенко Мойсей Филиппович, которые подготовляли совершения восстания в селе, опираясь на политбандитский элемент. Последние были арестованы и осуждены к ВМН.

В период немецкой оккупации часть населения, в особенности из бывших политбандитов, симпатизировало немцам, и сразу же вступили в карательные органы и вели борьбу с советским и партийным активом.

Население относилось к партизанскому движению плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было.

За период немецкой оккупации в селе произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 65, кроме того, колхозных построек — 6, отправлено зерна в Германию — 2100 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 120, крупного рогатого скота — 323, свиней — 215.

Расстреляно людей — 5 человек, отправлено в Германию на каторжные работы — 27 человек.

В данное время население в основном относится к Советской власти лояльно. В колхозе работает население плохо. Село в политкампаниях отстает. Антисоветских проявлений не отмечено.

19. ЗАБОЛОТСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится от райцентра в 8 клм. в степной части, состоящий из одного населенного пункта с количеством населения 1341 человек и 279 дворов. Население в основном украинское, кулацкое.

Во время гражданской войны часть зажиточного крестьянства примыкали к банде Соколовского.

Во время коллективизации часть населения проявляло волыночные тенденции.

В 1936—37 гг. была вскрыта повстанческая группировка, участники в количестве 5 человек были арестованы и осуждены на разные сроки.

Во время немецкой оккупации население было настроено лояльно к немецким властям, как-то: Придибайло — староста, Глущенко и Хоменко — вели борьбу против партизанского движения, советского и партийного актива.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников партизанских отрядов из села не было.

За время немецкой оккупации проведен следующий ущерб и разрушения: сожжено домов — 113 и колхозных построек — 17. Отправлено хлеба в Германию — 645 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 188, крупного рогатого скота — 522 шт., свиней — 211, овец — 11 и птиц — 1000 шт.

Расстреляно людей — 4 человека, отправлено людей на каторжные работы в Германию — 4 человека.

В данное время в основном население к Советской власти относится лояльно. В колхозе работают не плохо. Антисоветских проявлений не отмечено.

20. КОТОВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 10 клм. от райцентра в степной части, состоит из трех населенных пунктов. Общее количество населения — 962 человека и 282 двора. В основном население украинское, середняцкое.

В период гражданской войны население села принимало участие в бандах Соколовского и Мордалевича. Во время коллективизации часть населения выступала против коллективизации. Политкампании выполнялись под нажимом.

В период немецкой оккупации, т е. с приходом немцев, население поддерживало последних.

В конце 1942 г. и в начале 1943 г. население стало относится к немцам враждебно, был создан партизанский отряд. Первое время им руководил Марченко Куприян, после отряд влился в соединение Наумова.

За период немецкой оккупации были произведены следующие разрушения и ущербы: сожжено домов — 9, отправлено хлеба в Германию — 1140 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 157 шт., крупного рогатого скота — 218 шт., молодняка — 112 шт., свиней — 74 шт., овец — 72 шт. и птиц — 4300 шт.

Расстреляно людей — 32 человека, отправлено в Германию на каторжные работы — 59 человек и 5 человек ушло добровольно.

В данное время население к Советской власти относится лояльно. Антисоветских проявлений не отмечено, население в колхозах работает хорошо.

21. БИЛКОВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 18 клм. от райцентра в лесной части, состоящий из трех населенных пунктов. Общее количество населения — 555 человек и 153 двора. Население в основном украинское, бедняцко-середняцкое.

В период гражданской войны население участвовало в бандитизмах и примыкало к политбандам Мордалевича и Соколовского.

Во время коллективизации часть населения было против колхозного строя и Советской власти.

Во время немецкой оккупации население относилось к немцам лояльно. Незначительная часть людей ушла в карательные органы немцев и вели борьбу против Советской власти и партийного актива. По сообщению последних, немцами было расстреляно 2 коммуниста — Суходольский и Ольховый.

К партизанскому движению население относилось недружелюбно. Участников в партизанском отряде всего был один человек.

За время немецкой оккупации произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 45, лесозавод и смолокуренный завод. Отправлено в Германию хлеба 150 цнт., скота: лошадей — 119, крупного рогатого скота — 30, свиней — 48 и птиц — 150.

Расстреляно людей — 12 человек, отправлено в Германию на каторжные работы — 22 человека.

В данное время население относится к Советской власти недружелюбно. В колхозе работают плохо, село является очагом укрытия бендеровских банд. Госналоги село не выполняет, засорено дезертирами.

22. МИНИНСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 11 клм. от райцентра, в степной части, состоящий из 2-х населенных пунктов с общим количеством населения — 1175 человек и 365 дворов. Население в основном украинское, середняцкое.

В период гражданской войны на территории села оперировали политбанды Самойленко и Гончаренко, руководители являлись из данного села. Имело место террористическое проявление.

Во время коллективизации население выступило против колхозов и имело место волыночных тенденций.

Во время немецкой оккупации большинство населения лояльно относилось к немцам, небольшое кол-во людей добровольно вступило в карательные органы и вели борьбу против Советских парашютистов и советско-партийного актива.

К партизанскому движению население относилось недружелюбно. Участников в партизанских отрядах из данного сельсовета было 4-5 человек.

Во время немецкой оккупации нанесен следующий ущерб и разрушения: сожжено домов — 40, хлеба разных культур — 300 цнт., отправлено в Германию хлеба — 520 цнт., скота: лошадей — 121, крупного рогатого скота — 500, свиней — 146, овец — 94, птиц — 3163.

Расстреляно людей — 6 человек, из них 1 член ВКП(б). Отправлено в Германию на каторжные работы — 13 человек и выехало добровольно — 5 человек.

В данное время население относится к Советской власти лояльно. В колхозе работают удовлетворительно. Антисоветских проявлений не отмечено.

23. МАЛО-РАЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 6 клм. от райцентра в степной местности, состоящий из 1-го населенного пункта. Общее количество населения — 940 человек и 310 дворов. Население в основном украинское.

В период гражданской войны большая часть населения являлась участниками банды Глущенко, главарь которой является из этого села.

Село было поражено баптистами и штундистами.

Во время коллективизации население враждебно относилось к колхозному строю. Были случаи волыночных тенденций и враждебно относились к мероприятиям Советской власти.

В 1936—37 гг. в селе была вскрыта сектантская организация, которая была арестована — 6 человек осуждены к ВМН.

В период немецкой оккупации население было настроено к немцам лояльно, часть людей сразу-же поступила на службу к немецким властям и активно помогала в восстановлении немецкой власти и вели борьбу против советского и партийного актива, как-то: Дудка Наум Михайлович — староста села, кулак, выехал с немцами, Опанасенко, который выступил на собрании села, заверял население, что "жыдивсько-большевицька влада" больше к нам не прийдет, и народ должен работать на освободительницу, т. е. немецкой армии. Опанасенко арестован и осужден на 10 лет.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было.

За время немецкой оккупации в селе были произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 139 и колхозных построек — 9, отправлено хлеба в Германию — 708 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 59, волов — 16, крупного рогатого скота — 152, молодняка —66 и свиней — 105 шт.

Расстреляно людей — 5 человек, отправлено в Германию на каторжные работы — 44 человека.

В данное время население в основном настроено к Советской власти неплохо, но в колхозе работать не хотят. Занимаются спекуляцией и самогоноварением. Антисоветских проявлений отмечено не было.

24. МЕДЕЛЕВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 18 клм. от райцентра возле лесного массива, состоящий из одного населенного пункта. Общее количество — 825 человек и 285 двора. Население в основном украинское, кулацко-середняцкое.

В период гражданской войны часть населения примыкало к политбандам Соколовского и Лисицы.

В 1931 году в селе была вскрыта контрреволюционная повстанческая ячейка СВУ.

Во время коллективизации население враждебно было настроено к колхозному строю. Политкомпании выполнялись плохо.

В 1936—37 гг. в селе также была вскрыта группа повстанческого характера, руководимая Лысенком Иваном Макаровичем. Последний арестован и осужден к ВМН.

В период немецкой оккупации население лояльно относилось к немцам. Даже бывший член ВКП(б) Купченко способствовал во всем немцам. Когда начались создаваться партизанские отряды, ему предложили достать винтовки. Винтовки он не достал и скрылся от партизан. А бывшие участники политбанд сразу-же вступили в карательные немецкие органы и начали вести борьбу против Советского и партийного актива, поддерживали проходящие бендеровские отряды.

Население к партизанскому движению относилось также плохо и лишь весной 1943 г. начало поддерживать партизанское движение.

За время немецкой оккупации немцами произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 245, колхозных построек — 29, отправлено в Германию скота: ло-

шадей — 150, крупного рогатого скота — 227, волов — 74, молодняка — 124, овец — 79 и птиц — 2100.

Расстреляно людей — 3 человека и 27 человек немцы сожгли в окопе. Отправлено людей на каторжные работы в Германию — 16 человек, уехало добровольно — 1 человек.

В данное время население к Советской власти относится не добролюбно. В колхозе работают недостаточно, имеют связи с проходящими бендеровскими бандами. Особенно замечается связь с бендеровскими бандами: бендеровцами Журбенко Иван Захарович — бывший уголовный бандит и Костюченко Яков Григорьевич, в прошлом кулак. Антисоветских выступлений отмечено не было.

25. ПОТАШЕНСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 16 клм. от райцентра на шоссейной дороге Радомышль—Кочеров, в лесной части, состоящий из одного населенного пункта, с общим количеством населения — 243 человека и дворов —76. Население в основном украинское, бедняцко-середняцкое.

В прошлом, во время гражданской войны, село было поражено уголовщиной и бандитизмом. Часть населения являлась участниками полит-банд Соколовского и Мордалевича.

Во время коллективизации село было настроено против коллективизации. Сельско-хозяйством занимались мало, а в основном занимались спекуляцией и работало в лесных массивах.

В период немецкой оккупации население поддерживало немцев. Часть бывших участников банд вступала в карательные органы и помогали немцам вести борьбу с партизанами, которые находились в лесу и с советскими и партийными работниками.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было, несмотря то, что село находится в лесном массиве.

За период немецкой оккупации в селе произведены следующие уничтожения и ущерб: сожжено домов — 40 и колхозных построек — 14. Отправлено хлеба в Германию — 293 цнт., отправлено скота: лошадей — 12, крупного рогатого скота — 63, свиней — 27.

Расстреляно людей — 6 человек, отправлено людей на каторжные работы в Германию — 8 человек.

В данное время население в основном относится к Советской власти лояльно. В колхозе работают недостаточно, занимаются спекуляцией. Бывают случаи, что через село проходят бендеровские банды и скрывают от органов Советской власти.

26. ХОДОРИВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 20 клм. от райцентра, возле лесной части, состоящий из одного населенного пункта, население в основном украинское, село в прошлом кулацкое. Общее количество населения — 499 человек и 149 дворов.

В прошлом во время петлюровщины население принимало участие в петлюровских бандах и оказывало материальную помощь последним.

В период коллективизации население относилось враждебно к колхозному строю и к Советской власти.

Во время немецкой оккупации часть населения лояльно относилась к немецким властям и сразу их часть вступила в карательные органы немецкой власти. Особенно активно себя проявили: Клюско Роман, Клюско Николай, Ковальчук Прокоп, Бигун Григорий, которые выдавали немцам 35 человек из сов. парт. актива, часть была расстреляна, а остальная часть отправлена в Германию.

В мае месяце 1942 г. бывшим кулаком Шевченко Павлом Матвеевичем был организован партизанский отряд из этого села и окружающих сел. В последствии Шевченко со своим отрядом влился в соединение Наумова, где стал комиссаром соединения до 1944 г. После этого население стало относиться к партизанскому движению хорошо. Однако полицейский Дашченко вел активную борьбу против партизанских отрядов. Дашченко в 1943 г. был партизанами пойман и расстрелян.

За время немецкой оккупации произведено следующее разрушение и ущерб селу: сожжено домов — 25, колхозных построек — 9, хлеба — 9 скирд, отправлено в Германию хлеба — 725 цнт., крупного рогатого скота — 124,

овец — 100, молодняка — 32, птиц — 1209.

Расстреляно людей — 4 человека и отправлено в Германию на каторжные работы — 34 человека, добровольно выехал один человек.

В данное время население села в основном относится к Советской власти не плохо. Через село проходят бендеровские банды, которые поддержки не имеют и с появлением банды население сразу же сообщает в органы НКВД.

27. НЕГРЕБОВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 12 клм. от райцентра в лесной части, состоит из двух населенных пунктов с общим количеством населения 534 человека и дворов — 191. Население было украинско-немецкое, в данное время — украинское. Село в прошлом бедняцкое.

В период гражданской войны на территории села существовали банды Мордалевича и Соколовского, часть населения принимало активное участие в последних и оказывало материальную поддержку. Кроме этого среди украинского населения существовала евангелистская группа из 27 человек.

Во время коллективизации часть населения, в особенности среди немецкого, выступила против коллективизации. Политкомпании выполняли удовлетворительно.

В 1936—37 гг. была разоблачена евангелистическая группа и была арестована. Руководитель данной группы Бычковский Яков Игнатьевич, 1889 г.р., был осужден к ВМН.

В период немецкой оккупации большая часть населения в особенности немцы симпатизировали немцам. В карательные органы вступило в большинстве из немецкого населения, как-то: Шульц Франц Фридрихович — староста села, где активно помогал немцам по уничтожению советского и партийного актива, выехал в Германию, и другие.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было, несмотря то, что село находится в лесном районе.

Во время немецкой оккупации причинен следующий ущерб и разрушения селу: сожжено домов — 111, колхозных построек — 11, зерна — 6 скирд, отправлено в Германию зерна — 117 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 160, свиней — 130, птиц — 5000.

Расстреляно людей — 3 человека, отправлено на каторжные работы в Германию — 65 человек.

В основном население к Советской власти настроено лояльно. В колхозах работают недостаточно. Антисоветских проявлений не отмечено.

28. БЕЛО-КРИНИЦКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 18 клм. от райцентра, в лесной части, состоящий из одного населенного пункта в степной части. Общее кол-во населения — 902 человека, дворов — 300. Население в основном украинское и польское. Населенный пункт является рабочим поселком.

В период гражданской войны небольшая часть населения примыкала к политбандам. К Советской власти относилась враждебно, несмотря то, что в селе большинство рабочих, работающих на стекольном заводе.

В период немецкой оккупации в первое время часть населения лояльно относилась к немцам, в особенности бывшие участники политбанд, как-то Бигус Н.В. — начальник кущевой полиции, уехал с немцами, Бигус Григорий Владимирович и Бигус Леонид Владимирович ушли в Красную Армию.

С мая месяца 1942 года во время развития партизанского движения население села стало к этому относиться лояльно. Большое кол-во рабочих ушло в партизанские отряды. В основном село Белая Криница являлось убежищем партизанских отрядов.

За время немецкой оккупации по селу был причинен следующий ущерб и разрушения: сожжено домов — 18, стекольный завод (не полностью), одна мельница.

Расстреляно людей — 35 человек, отправлено людей на каторжные работы — 22 человека.

В данное время население к Советской власти настроено лояльно. Активно помогает по ликвидации бендеровских банд. В 1944 году при помощи актива рабочего поселка была ликвидировано 3 бендеровских сотни. Бендеровцы в данном населенном пункте поддержки не имеют.

29. РАКОВИЧСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 20 клм. от райцентра, в лесной части, состоит из одного населенного пункта, общее количество населения — 616 чел., дворов — 206. Село в прошлом середняцкое, украинское.

В годы гражданской войны село являлось убежищем всех политбанд, коим оказывали материальную поддержку.

Во время коллективизации население села было враждебно настроено к колхозному строю и советской власти. Ко всем политкампаниям относилось пассивно.

Во время немецкой оккупации население в большинстве поддерживало немцев. Бывшие пособники политбанд сразу же вступили в карательные немецкие органы. Последние вели борьбу против партизанского движения, советского и партийного актива.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села не было.

За время немецкой оккупации в селе произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 140 и колхозных построек — 5, отправлено хлеба в Германию — 380 цнт., отправлено скота: свиней — 95, овец — 68, птиц — 4930.

Расстреляно людей — 7 человек. Отправлено людей в Германию на каторжные работы — 65 человек.

В данное время население относится к Советской власти лояльно. Антисоветских проявлений не отмечено.

30. РАИВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 20 клм. от райцентра, в лесной части, состоящий из 2-х населенных пунктов. Общее количество населения — 718 человек, дворов — 248. Население в основном украинское. Село в прошлом бедняцкое.

Во время гражданской войны часть населения принимала участие в бандах Соколовского и Мордалевича.

Во время коллективизации часть населения выступала против коллективизации. Политические кампании выполнялись плохо.

В период немецкой оккупации часть населения поддерживало немцев. Бывшие пособники политбанд вступали в

карательные органы, где вели борьбу с партизанским движением и советским и партийным активом.

Население к партизанскому движению относилось недоброжелательно. Участников в партизанских отрядах было небольшое кол-во.

За время оккупации немцами селу были произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 7, отправлено в Германию скота: лошадей — 14, свиней — 13, овец — 51, молодняка — 12, птиц — 1204.

Расстреляно людей — 2 человека. Отправлено в Германию на каторжные работы — 21 человек.

В данное время население в основном относится к Советской власти лояльно. Поддерживают проходящие бендеровские отряды, а также сообщают о пребывании их на 3—4 день.

31. ЮРОВСКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 10 клм. от райцентра, в степной части, состоящий из одного населенного пункта с общим кол-вом населения — 612 человек и дворов — 183, население в основном украинское. Село в прошлом кулацкое.

В период гражданской войны небольшая часть населения принимала участие в политбандах Соколовского и Мордалевича, а также поддерживало Петлюру.

Во время коллективизации зажиточная часть села выступала против коллективизации. К проводимым мероприятиям Советской власти относилось пассивно.

В период немецкой оккупации зажиточная часть села относилась лояльно. Бывшие политбандиты сразу же вступили в карательные органы и вели борьбу против советского и партийного актива.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников в партизанском движении из села никого не было.

За время немецкой оккупации селу нанесены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 25, хлеба разных культур — 50 коп, отправлено в Германию — 200 цнт., отправлено скота в Германию: лошадей — 125, крупного рогатого скота — 142, свиней — 117, овец — 22, птиц — 1765.

Расстреляно людей — 1 человек, отправлено в Германию на каторжные работы — 18 человек, 2 человека выехало добровольно.

В данное время население села относится к Советской власти лояльно. Антисоветских проявлений не отмечено.

32. ГЛИННИЦКИЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 8 клм. от райцентра, в степной части, состоящий из 2-х населенных пунктов. Общее кол-во населения — 794 человека, дворов — 234. Население в основном украинское. Село в прошлом было зажиточное.

Во время гражданской войны часть населения примыкало к политбандам.

Во время коллективизации население относилось неплохо. Политкампании выполнялись хорошо.

В период немецкой оккупации небольшая часть населения поддерживало немцев. В особенности бывшие пособники политбанд. Вступили в карательные органы и вели борьбу с советским и партийным активом.

К партизанскому движению население относилось плохо. Участников в партизанских отрядах из села никого не было.

За время немецкой оккупации произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 39 и колхозных построек — 4, хлеба разных культур — 350 скирд, отправлено в Германию хлеба — 340 цнт., лошадей — 104, крупного рогатого скота — 207, свиней — 103, овец — 56 и птиц — 1825 штук.

Отправлено людей в Германию на каторжные работы — 28 человек.

В данное время население к советской власти относится лояльно. Антисоветских проявлений не было.

33. СТАВЕЦКО-СЛОБОДСКОЙ СЕЛЬСОВЕТ: находится в 11 клм. от районного центра, расположен в лесной части и состоит из двух населенных пунктов. Общее кол-во населения — 484 человек, дворов — 155. Население в основном украинское, село в прошлом середняцкое.

Во время гражданской войны население принимало участие в бандах и занималось уголовным бандитизмом.

Во время коллективизации часть населения выступала

против колхозов. К мероприятиям Советской власти относилось пассивно.

Во время немецкой оккупации часть населения, особенно бывшие политбандиты, относились лояльно, вступили в карательные органы и вели борьбу с партизанским движением и советским и партийным активом.

Население к партизанскому движению относилось плохо. Участников из данного села в партизанских отрядов не было.

За время немецкой оккупации произведены следующие разрушения и ущерб: сожжено домов — 18, отправлено хлеба в Германию — 7456 цнт. и разграблено немецкими войсками — 5285 цнт., отправлено в Германию скота: лошадей — 60, крупного рогатого скота — 222, свиней — 51, овец — 287, птиц — 3500 штук.

Расстреляно людей — 2 человека, отправлено в Германию на каторжные работы — 31 человек и 1 человек выехал добровольно.

В данное время население относится к Советской власти лояльно. Антисоветских проявлений отмечено не было.

ПРИМЕЧАНИЕ: Радомышельский район граничит с Макаровским районом Киевской области, Брусиловским, Коростышевским, Малинским, Потиевским районами Житомирской области.

НАЧАЛЬНИК РАДОМЫШЕЛЬСКОГО РО НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ
(ВИНОГРАДОВ)

28.III.45 г.
гор. Радомышль.

Оригінал. Машинопис.
Фонд Радомишльського краєзнавчого музею.

Звіт керівника однієї з груп ОУН на терені східної Житомирщини 1945 рік

ЗВІТ

I. Організаційна частина.

Група складається з чотирьох боєвиків. Забезпечення

групи в зброю є мале, відчувається брак амуніції до автоматів.

Запасу харчів нема, здобувається їх на щоденне прохарчування. Справу одягу і взуття стараюся полагодити в діючому терені. Літератури немає жодної з самих початків моєї праці на СУЗ. Терен дій не був для мене конкретно поданий і тому ані номера, ані псевда терену не було. Діяв на терені Костенщини—Чопович—Потієвки—Малина. Моїм завданням було вести пропагандивну роботу серед селянських мас і діяти як диверсійна група. Інших завдань я не мав, тому що під час мого відходу на СУЗ якраз заходили деякі зміни в політиці, а також після того довший час не було зв'язку з ЗУЗ.

Вкорінення групи в терені.

Група діє в терені одночасно як і боївка. Конспіративки є приготовані в Чоповицькому, Потієвському і Малинському р-ні, в числі 34. Приготованих запасів харчів нема. Прихильники становлять 90%, більшість жінки, рідше мужчини, середнього і старшого віку.

Для поліпшення праці в терені треба мати друкарську машинку, а до неї всі прибори й фотоапарат.

Характеристика групи.

2 боєвики відносяться до праці солідно. (Нпр. Друг Василь каже до всіх друзів: "Ми прийшли сюди, щоб підготовити маси до революційного зриву, і мусимо тут вдержатись аж до завершення нашої справи".).

18.6.45 р. була боєва зустріч з нквд СД Житомирської обл. При чому був тяжко ранений козак Василь і вбитий козак Мішка. Зі сторони ворога 1 вбитий і 1 легко ранений.

Зв'язку з іншими групами не мав. А щойно налагодив зв'язок 30.6.45 р. Стріч не мав жодних.

II. Політично-пропагандивна робота.

Політично-пропагандивна робота переведена переважно серед колгоспного селянського населення, яке є майже в цілому української національності. Напр. в сс. К. Б. Житомирської області, використовуючи зібраних людей, які мали йти на очистку залізниці, була проведена бесіда, на якій обговорювалося слідуюче: що це є УПА і ціль її боротьби, чому вона шукає ту силу, яка має повалити сталінський режим, плани Сталіна і його політика. Було присутніх 23 особи.

Зустріч зі службовцями є рідка, тому, що вони живуть в більшості по містах, але була нагода балакати з директорами шкіл, які також цікавляться нашим рухом. Один директор с. Я Житомирської області через довірених йому осіб, які б не донесли до нквд, каже: "Нехай би ці хлопці з УПА взяли мене на кілька день зі собою, щоб з ними про все поговорити".

Живим словом охоплено 5% населення. Вислови й запити слухачів бувають різні, напр: "що ви зробите. Вас так мало", "звідки ви берете зброю і виряд", "чи вам допомагає Англія?", "вас розіб'ють тому, що війна вже скінчилася, Москва сконцентрує всі сили, щоб знищити вас".

Лозунгових акцій не проводили тому, що не було до цього спеціальних взірців.

Робота в Червоній Армії.

Робота в ЧА майже не ведеться. Дуже рідко трапляється зустріч з червоноармійцями, або офіцерами, які приходять у відпустку додому. Нпр. в с. С. Житомирської області підслухано розмову одного капітана піхоти, в якій він нарікає на війну і бажав тихого сільського та самостійного життя. Після того з ним говорили особисто на різні теми. Між іншим пояснили йому, на чому обрунтовуємо свою боротьбу за визволення УССД. Обговорювали міжнародне положення СССР і революційні рухи поневолених народів. Розклеювання кличів не переводив. Листівок серед бійців не кидав, бо їх не мав.

Боєво-диверсійно-саботажно-пропагандивні акції.

Боєвих акцій не проводили з огляду на брак амуніції. Протягом від 18.1. по 30.8.45 р. було знищено 7 телефонічних апаратів з яких чотири змагазиновано. Це було зроблено в селі Гута Потієвського р-ну Житомирської обл. Один апарат знищено дня 15.2.45 р., другий дня 19.2.45 р.

в с. Янівка того ж району. Тут же знищено документи сільської управи. Дня 21.2.45 р. в с. Янівка знищено документи і телефонічний апарат та відкрито кооперативу і колгоспну комору, роздаючи людям сіль, муку, жито і інше збіжжя. Нищення телефонічних апаратів ми повторювали по кілька разів в одному місці, тому що після знищення одного апарату ставлять другого. Від 30.3 по 6.5.45 р. перебував у рейдах на Білоцерківщині і Таращанщині. Після повороту дня 15.5.45 р. в с. Старики Чоповицького району Житомирської області знищено одного енкаведиста, від якого взято одного кріса, одного пістоля, полеву торбу разом з документами. Було знищено 3 сепаратори і молотарки (кілько не подаю, тому що це подав командир Марко).

На які ворожі організації маємо вплив.

В терені тільки в деяких селах є організація комсомолу, на яких не маю жодного впливу, але бачу висліди їхньої роботи. Напр. в с. Пугачівка в останній газеті в сільраді написано про одного хлопця, який виключився з комсомолу з причини страху перед бандерівцями. Там змалювали його карикатуру в переляканому вигляді і написали: "Я боюсь бандьоровцов". В напрямку використовування цих організацій для пропаганди революційних дій я нічого не зробив, тому що не мав до цього матеріялів. Крім "істребітєльного" батальона нквд і нкгб ніхто проти нас акцій не веде.

Ворожа відповідь на наші пропагандивні акції. Після проведеної нами якоїсь роботи нквд проводить тільки слідства.

Часто практикують засідки, якщо знають напрямок маршу групи. Більших акцій покищо не переводять. Якщо через когось вдається довідатись їм, до кого ми заходили вони пришивають цій особі співпрацю з нами і викликають у район, де грозять даній особі тюрмою. Такий випадок був в с. Ш. Житомирської області (нквд закинуло жінці, що вона передержує в себе бандерівський штаб. На це жінка їм відповіла, що якщо ви знали що в мене штаб, треба було прийти і забрати їх. Вони кордоном від вас не загородились (нквд більше нічого не питало, чуючи таку відповідь. Усну пропаганду ведуть таку: "Война закончена, ми их

уничтожим". Залякували тим, що прийде Перший український фронт на відпочинок і виловить повстанців. Говорили, що повстанці здаються вже групами.

Наслідки нашої пропаганди і ворожого наступу на населення.

Населення сприймає нашу пропаганду радо і прихильно. Коли на постою задержимо кількох, а часом кільканадцять людей, після проведення з ними бесіди відпускаємо додому, вони кажуть: ми ще хочемо посидіти з вами, щоб ще щось почути від вас. Так було під с. Р. Житомирської області Потієвського р-ну. Наслідки активізації населення проявляються в с. Кропивниця Новоград-Волинського р-ну Житомирської обл., селяни застрілили голову колгоспу, який був совітським шкурником. Населення ставиться до нас прихильно і не боїться нас. Воно переконалось що ми нікого не вбиваєм і без страху вночі відчиняють нам двері, щиро діляться навіть останнім шматком хліба. Коли пізнають що це повстанці, радо інформують про все, що питаємось. Напр. в с. Вудки Житомирської обл. після розмови з селянином він сам каже: "Хлопці, візьміть мене з собою, я вас проведу куди вам треба". Подібно було в с. Ш. Чоповицького р-ну, коли після збірки податку, який стягався більш примусово ніж добровільно і багатьом людям добре дошкулено всякими ревізіями в будинках, селяни, які знали нас добре, говорили. Ви завтра заквартируйте в селі (у мене) і як прийдуть сатрапи за грішми, то знищте їх, тоді другі боятимуться їхати в село за податками.

III. Суспільно-політичний огляд терену.

Мій терен діяння майже весь змінний. З причини не прикріплення мене в одному терені, я оперував в районах Коростень, Чоповичі, Змієвка і Малин. Тяжкої промисловості в цьому терені нема, є тільки легка: фабрика паперу в м. Малині, тартак в с. Шершні Чоповицького р-ну, маслозаводи в Коростені, Житомирі, Потієвці, Чоповичі і Малині. Сільське господарство 97% колгоспне, а самостійне господарство мають тільки іноді старики, або працівники району. Населення цього терену майже все української національності, воно становить 98%, решта це інші національ-

ності, як: москалі, поляки і інші. Напр. в с. Шершні Чоповицького р-ну Житомирської обл., крім українців, живе одна сім'я кацапів і дві сім'ї жидів. Все населення, крім сільського активу, як: голів сільрад, колгоспів, бригадирів, комірників і рахівників, живе бідно, напівжебракуючим життям.

Положення національних меншин.

Національні меншини є краще забезпечені, тому що вони в більшості знаходяться при керівних апаратах району, чи якогось підприємства. Напр., в с. Шершні Чоповицького р-ну начальник тартака і смолярні є жиди. Соціяльне положення селян є напівжебрацьке, тому воно не користає з продуктів своєї праці в колгоспі. Напр., в с. Янівка Потієвського р-ну колгоспники працюючи день і ніч, не дістали за це ні одного кілограма хліба, а, крім того, мусіли здати по 20 кг. контингенту. Такий стан є в цілому терені. Хліб, який збирали в колгоспах, до зернини вивозять на станцію. Куди везуть цей хліб, поки що невідомо. Не краще забезпечена матеріяльно інтелігенція. В с. Малин Житомирської області вчителі ходять за дровами до лісу. Пайок, який вони одержують, ніяк не вистачає на прожиття. Їм допомагають селяни або родичі, які мають трохи більше продуктів. Це є в с. Я. Потієвського р-ну. Все населення мріє про приватне користування землею і повне користування продуктів своєї правці.

Соціяльне положення сталінських вельмож.

Це відомо, що життя партійного чи іншого вельможи не можна порівняти з життям колгоспника. Тому що вони все і скрізь контролюють і тому мають змогу скрізь дещо пограбити. Голова райпарткому Потієвки при контролі млина в с. Рубанка забрав "мірчука" три мішки муки завіз додому. Коли мельник звернув на це увагу, його залякали і негайно вислали на фронт. Подібний же випадок стався з тим партійцем в потієвському маслозаводі.

Фахове життя населення.

Національної свідомості майже немає. Поміж собою населення говорить українською мовою, а при зустрічі зі службовцями чи військовими російською. Національної

гордості майже не мають. Історії України не знають, за винятком старших селян, які конспіруються ще від визвольних змагань 17—20 рр. Загально в політичному відношенні населення не свідомо. І в політичному положенні не орієнтується. Більша частина населення є релігійна, вони відвідують церкви і святкують православні свята. Церков є мало. Матері вчать малих дітей молитися.

Участь населення в більшовицьких організаціях.

Населення не бере участі в жодних організаціях, крім деяких випадків, де в селах можна зустрінути організацію комсомолу. Інших організацій немає.

Торгівля.

Район є поділений на т. зв. сільські споживчі товариства, до яких щомісяця привозять деякі продукти, як: сіль, мило, цукерки, горілку, часом мануфактуру. Але в дуже малій кількості, яка припадає людям кооперації, або сільради. Колгоспникам дозволяється вільно продати продукти, які він виростить на своїй садибі. Такий базар відбувається раз на тиждень, в неділю. Є дуже розповсюджена спекуляція різними товарами.

Населення.

Населення поки що не виселюють, тільки повертаються фольксдойчі, які втікли з німцями. В с. Рубанка Потієвського р-ну прибули три сім'ї фольксдойчів. Прибувають також ті, які були примусово вивезені до роботи в Німеччину. Цих, які прибувають з німецької каторжної роботи, більшовики рахують ворогами народу і висилають на деякі роботи на другі села, на т. зв. "прориви". Це було в с. Сушки Коростенського р-ну Житомирської області. Вільних місць на роботу нема, а є тільки примусові вивози. Напр., в с. Шершні Чоповицького р-ну голова колгоспу вдосвіта прийшов до однієї жінки (звичайно, до тієї, яка не хотіла активно робити в колгоспі), звелів її забрати на Донбас. Жінка ця, заговоривши його в хаті, непомітно висмикнулася на двір, ніби по своїх потребах і почала бігти в село. Голова, завваживши це, почав її доганяти, а догнавши, привіз її в місто Чоповичі. Вона, скориставши з цього, що

голова сів снідати, втекла в другий район, висмикнувшись від вартового.

Релігійні справи.

Урядові чинники до церкви відносяться ворожо. Коли голові сільради захочеться замкнути церкву, або перенести якийсь церковний празник на друге число, він може це зробити. Таке було в селі Устимовка Чоповицького р-ну. Коли в тому селі на Першу Пречисту зібралося багато народу, щоб відсвяткувати празник, то уповноважений від нквд, хотів це все розігнати і церкву закрити. Старенький священик того села сказав: "Я цих людей не збирав, сказати їм, щоб вони розійшлися, не буду, а хоч народ розійдеться, службу Божу докінчу.

Партійні, комсомольці і інші активно проти церкви не борються. Священики, яких я знав, є старшого віку. Балакати з ними не доводилось. Духовенство до населення відноситься добре, на проповідях підносить віру народа в Бога і ганьбить тих, які відреклися від хреста і віри. Це було в с. Турчинка Житомирської області.

Життя молоді.

Молодь в більшості недоосвічена. Кінчила 3—4 класи сільської школи. За освіту молоді не дбають, бо треба робити в колгоспі.

Школи закрили аж до осені. Напр. в с. Янівка Потієвського р-ну начислюється 5 осіб, які мають середню освіту і вчаться в технікумі. Молодь є невихована і займається хуліганством. Взагалі сучасна молодь, яка лишилася вдома, не цікавиться нашою революційною боротьбою.

Настрій населення.

Населення говорить про те: "що буде що нам не дають зарплати. Вивозять наш хліб?". Населення мріє про те, щоб якнайскорше скинути з нього колгоспне ярмо і щоб якнайскорше настало мирне життя. Населення відносилося до нас дуже добре, радо відчиняють хату. Коли ми застукаємо, очевидно, якщо довідаються, що це повстанці. Докладно інформують про те, що питаємо.

Адміністрація району, сільська і радгоспна.

Як представляється районова адміністрація, цього докладно не знаю, бо з районом зв'язку не маю, а сільська це 98% віддані бандитській владі люди. Свідчить про це ряд списків захоплених сільрадах і уповноваженого Чоповицького р-ну нквд. Службовці — в більшості назначені чужі і немісцеві люди. Вони в більшій мірі стараються в районі, директорами підприємств, головами сільрад звичайно призначують москалів як "благонадежний елемент" розпорядження району є такі: виплатити на строк всякі податки, культзбір, воєнний податок, позика на будову літака чи танка на цих розпорядженнях сільських управ кладеться особливий натиск про те, щоб ніякий колгоспник не пропускав днів праці в колгоспі, виконував і перевиконував норми праці. Населення всі обов'язки, покладені на нього, виконує неохоче, а саме коли колгоспник не виробить визначених йому на сезон трудоднів, від нього забирають з садиби збіжжя, або корову, а це заохотити до праці не може.

Червона Армія.

Командний склад в більшості становлять москалі. Відношення командирів до бійців є різне. В деяких місцях є випадки, що бійці стріляють командирів, або українці москалів. Оповідав один демобілізований старик, що навіть коли поженуть до річки митися, для того є завжди один вбитий. Моральний стан армії є дуже низький. Напр., під час перемаршу частин — заград отрядів в с. Подлуби Ємильчинського р-ну Житомирської області сержант знасилував літню старуху, говорячи: "Молодие боятся ребенка, а старие нет".

Дезерція також є, про що свідчить документ, взятий в сільраді села Шершні, де начальник нквд написав наказ голові сільради, щоб стягнув трьох дезертирів з істребітельного батальону.

Різне.

В місяці лютому в малинському лісотехнікумі, нквд арештувало студента, за те, що він писав вірші проти колгоспу та Сталіна.

(...) 45 р. Слава Україні!

(-) Роман.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 158. — Арк. 80— 84.

Звіт керівника однієї з груп ОУН про перебування на Наддніпрянщині в 1944—1945 роках

Після 16 серпня 1945 року

ЗВІТ

Доношу до Вашого відома: всі роботи перепроваджені моєю групою на сході від 9.12.44 р. до дня 16.8.1945 року. Група моя на Схід прибула 4.10.44 р. в кількості 5 чоловік. Праця групи від дня прибуття на схід до 9.12.44 р. була звітована і зв'язком вислана до зверхництва. Кількість козаків від того дня зменшується, бо я одного вислав на зв'язок, який до останнього мого побуту (16.8.45 р.) до мене не вернувсь. Чи він ту пошту доніс до місця, чи ні й взагалі про його долю мені до останнього часу не було відомо. Відходячи на Схід мені був призначений терен діяння слідуючий: Північна границя—залізниця Коростень—Київ, південна—асфальтова дорога Житомир—Київ, на захід по м. Житомир, на схід — м. Києва. До дня 19 грудня 1944 року моя група перебувала в терені призначеному до діяння др. Ваньки (Розважівський р-н і Іванковський Київської області, частина Бороденського рай. Та інші терени розположені на північ від залізниці м. Коростень—Київ). На протязі того часу я мав можливість ознайомитись зі Сходом і пізнати терен, в якому находився.

Дня 17.12. 44 р. ми отримали відомості, що на ті ліса НКВД підготовляє акцію на бандерівців. Відомості ці отримали від одного чоловіка с. Маріянівка Бородянського р-ну, Київської області, прізвище не відоме мені.

Доповідав, що його закликало Бородянське НКВД в район і дало йому зобов'язання провести докладну розвідку в лісі, в районі 10 клм. від свого села. Отримавши відомості, з групою вмісті з гр. Ваньки і новоприбувшою на той терен групою Андрія, в кількості 12 чоловік, ми рушили відійти в терени, які були призначені для моєї групи (за залізницею на південь).

Дня 9 грудня 1944 р. о 15 год. групи вирушили за залізницю. Через ніч перемаршерували в Народенський р-н, Київської обл. під село Бєди, де провели розвідку, з по-

близьких сіл віддалених від тої селечки. Ранком 20 грудня перейшли під село Язвінку того ж ра-ну і заквартирувались. Увечері того ж самого дня провели організацію харчів (хліба, картопель, цибулі), взяли в колгоспі вола в тому ж селі і за ніч перейшли в білокриницькі ліса, рай. Радомишельський Житомирська обл., де заквартирувались. Увечері, дня 21 грудня, всі групи, взявши із собою по 10 кгр. м'яса, пішли в с. Хомівку Радомишельського р-ну, Житомирської обл., де заказали в людей вечеру, віддаючи їм м'ясо. Повівши розвідку й переконавшись, що в тому районі нема загрози, ми заночували в тому селі а напередодні відійшли в ліс. Постій наш від села був віддалений на 6 км. На тому постої стояли 3 дні й щовечора ходили в те саме село, тільки кожний день вечеру замовлювали в інших хатах і кожна групка окремо. Ціль наша була та, щоб при такій нагоді провести якнайширше пропаганду і пізнати людей. Заходили в ті хати, в яких мешкали (язикаті люди) голови, до уповноваженого НКВД і до всіх тих, на яких люди скаржились, що вони можуть заявити про наш побут у селі, в район. Дня 25 грудня, ранком, ми змінили свій постій у віддалі одного км. від старого, а у вечері того ж самого дня пішли в с. Білку того ж р-ну, на організацію хліба й картопель. Ідучи в село, брали з собою м'ясо і в подібний спосіб, як в попередньому селі, заказували вечеру, вели пропаганду й роздавали людям м'ясо (в кількості від 1,5—3 на сім'ю). Ранком 26 грудня вернули на старий постій. У вечері того ж дня пішли всі групи в с . Таборище, тої ж самої сільуправи, де перепроваджували ідентичну роботу, як в попередніх двох селах. Повівши в період на кілька днів розвідку через одного чоловіка с. Межиріча, тітку, ім'я мені невідоме, що в них у селі дуже недобрий голова колгоспу, б'є людей, сам ярий комуніст і що має змагазинованої багато зброї, яку він роздає стрибкам тоді, коли заходить потреба виставляти заставу проти бандерівців. Дня 27 грудня всі групи над сумерк, підійшли над р. Тетерів, а як стемніло, переправились через річку й пішли в с. Межірічку. Голову колгоспу застали ще в колгоспній

канцелярії, який давав бригадирам наряд (план роботи) на слідуючий день. В канцелярію зайшли під совітською маркою, по певному часі він сам розказував, що він думав, що то приїхало НКВД в село ловити дівчат на Донбас. Заставши голову, зв'язали, зробили в нього ревізію, при якій знайшли пістоля (зірка 1943 р. випуску). Потім перепровадили докладну ревізію в вимінених місцях, знайшли два добрих автомати, три збраковані, три петеери збраковані, два довгих кріси роздуті, два короткі сов. кріси роздутих, два німецькі збраковані мавзери й по дев'ять екземплярів топографічних карт Малинського р-ну, Розважівського р-ну, Житомирської області. І три карти Київського р-ну, багато кусочків інших районів Лівобережної України та північної Білорусі. На тих картах з другої сторони секретар і бухгалтер колгоспу вели "колгоспний учет". Забравши це все, разом із головою, пішли на його помешкання, де перепровадили також ревізію (поверховну), при якій знайшли кулемета (Дьохтярова). Де кулемет знаходився голова сказав сам. Слідства жодного не вели, тільки побалакали з ним в дуже лагідний спосіб. Вияснивши йому цілі, нашого прибуття в с. Межирічку, насвітлюючи всю його роботу взглядом народу, повечерали в нього і коли мали відходити сказали, що він може пожертвувати для УПА (не силою, а з доброї волі). Він дав для УПА чоботи в доброму стані, 2 пари білизни, сорочку верхню, шинель і кожушка без рукавів. При відході з ним побалакав про нашу боротьбу, хто ми є, дав літератури по одному примірнику (до селян українців, робітників України, що то є УРСР і до молоді України). Він дуже цікавився нашим рухом, бо для нього це була дуже цікава новина. Сам він не був під німецькою окупацією і про нас нічого не знав, а коли й почув, то зовсім в неясному світлі. Уважав нас і думав про нас, як писав Хрущов, а уявляв ще гірше. Розійшлись з ним по-братерськи, з ним я, др. Ванька і Андрій поцілувались і розійшлись. Голова той називався Григор Близьнюк. Того ж самого вечора взяли в колгоспі на м'ясо корову та в коморі 2 центнери пшениці, 80 кгр. житньої муки і 80 кгр. до центнера гороху,

навантажили на колгоспний віз, взяли колгоспні коні і поїхали в ліс, на старий постій. Переправившись в ліс, ще в дорозі під с. Кримком знаходячись, ми помітили ракету (червону) на початку с. Межирічки від сторони с. Велика Рача. На другий день довідались, що то було НКВД з району Радомишель, яке їхало на нас. Ракету випустили тому, бо їх розвідка повідомила, що ми є ще біля колгоспної комори і тому начальник дав наказ до наступу. Розвідка в паніці, побачивши сторожа, почала утікати із села. НКВД до самого дня не відважилося увійти в село. Ранком увійшло в село в кількості 17 чоловік і подались до хати голови колгоспу. Нам донесено, що голова говорив для НКВД, що його ми били і це все, що пожертвував на УПА, бандерівці заграбили та багато додав чого іншого. Я настоював, щоб так зробити, як було зроблено, тільки з тою малою зміною, що я говорив не брати у нього нічого. Др. Ванька, в більшості др. Андрій, побачивши його домашню обстановку, намагались перепровадити ліквідацію його майна. Ціль моя, щодо його нетикальності, була та: наблизити до себе і зацікавити рухом УПА український партійний елемент на Сході, збиваючи пересадні, брехливі докази совітських пропагандистів (агітаторів), які в чорному світлі змальовують наш рух і наше поступування щодо комсомолу, кандидатів, партійних і бувших червоних партизан. Що говорив по тому народ?

У переважній кількості говорили скрізь про нас. Одні говорили: було 100 чоловік, другі 80, а із сусідніх сіл було чути 300 чол., а віддаленії до 20 клм. було чути 500 чоловік. Всі були задоволені цим. Були одиниці, які говорили так: "такого чорта треба було убити й кинути в став, а то гад гадом, він не покається". Маючи нагоду перебувати в тому терені й то на протязі довшого часу (до 7 місяців коли було це зроблено), дня 29 VI. я спіткав ветеринара по колгоспах.

Мешканця с. Вишевич, від якого довідався про ту роботу. Оповідав він мені, що він дуже добре знає Близьнюка (голову колгоспу) і ділиться з ним різними всякого роду думка-

ми. Ведуть свої секрети. Один за другого ручає і т. п. По факті, який мав місце в грудні 1944 р., він Близнюка побачив через місяць, який оповідав цілий перебіг минулого і висказував свої власні думки про нас. Близнюк говорив, що він дуже злякався і думав, що його вб'ють (судячи про нас і про нашу роботу, так як чув від НКВД), але коли привели його до хати, розв'язали йому руки й почали вести дуже приязну роботу, він почав приходити до себе. Дуже дивно чувся цілий час у нашій присутності в його хаті, а коли переночував, то не вірив сам собі, що він таке пережив. Час зробив своє. Він завжди чув про нас, балачки від різних людей, яким дуже прислуховувався і на кінець переконався, і як я вас знаю, скажу вам свою думку, ці хлопці в дійсності пішли боротися за правду, ця дорога, але не всім нам, українцям, відома. Жертвенність цих людей в такій нерівній боротьбі. Я хоч з ними мало говорив, але з часом, переконавшись, сам почав в деяких місцях змінювати свої досьогоднішні власні погляди щодо поняття комуністичної ідеї в СРСР. Бачучи своїми власними очима сьогоднішній образ життя українського народу, пригадав поступування рускої національності й деяких інших націй з одної сторони й теоретичне поняття нашої ідеї з другої сторони, можу сказати, що з того всього дійде з часом до великого кровопролиття, а з нашого сьогоднішнього соціалізму і мрійного комуністичного строю вийде буза. Соціалізм. Комунізм. Жиди — це політичне знаряддя в руках руского народу. Але що ж ми самі зробимо, Україна — це життя, це смачний кусок хліба, на який не один наш сусід заздрив. Говорив той ветеринар, ще про те, що Близнюк всю неправду говорив для НКВД (це було моє оправдання). Зі мною ці хлопці повелися так чемно і так по-дружеськи, як близькі друзі. Вони мені тепер нічим не страшні, дарма, що я партійний, сьогодні вже заступник секрет. райпарткому. Оце та розмова яку я приблизно змістом і словом старався передати так, як чув від ветеринара. Додам кілька слів про ветеринара. Це людина старша, літ 67. Кінчив за старого режиму фельдшерську школу у Варшаві. Говорив, що він українець. Жінка теж

українка. Переконатись докладно я не міг, бо він не мав при собі документів. В балачці вживав багато змосковщених слів. Оповідав, що він багато жив у містах, а по 1943 р. осів у с. Вишевичах, де його призначено до роботи (лікувати колгоспну худобу). Сильно ненавидить совітської влади.

У м-ці червні, мешканець Хомівки, бувший мешканець села Межирічки, Василенко Прокіп, пішов в с. Межирічку, де спіткав Близнюка (сьогодні секретар райпарткому Радомишлянського р-ну). При зустрічі привітався і відкликав його на сторону і почав говорити: "Ти, Прокопе, прийшов у наше село як бандерівська розвідка? Я знаю, що ти хочеш мене втопити, но знай, я маю ще своїх наслідників, які тобі не подарують. Говорив з великою злістю. Потім хвилину застановивсь і слухав, що йому говорив Василенко. Василенко від усього вмивав руки, бо в дійсності він у нічому не був винний. Потім Близнюк злагіднів, положив руку на його плече і додав, ех темнота! Прокопе! Ти не думай зле про мене, я — не голова колгоспу, о ні, секрет. райпарткому, а я тільки Близнюк, ще щось хтів додати, але надійшов один чоловік і той з ним попрощався. На обличчі змінився і сильно стиснув Василенкові руку і в дійсності час зробив своє. Колись Близнюк боявся степом їхати в Межирічку, а сьогодні не боїться їхати лісом. Про це я довідався в останньому часі. Ця особа сьогодні заставила мене собою зацікавитись. Намагався я з ним бачитись, виходив три рази на дорогу Кримок—Біла Криниця, бо по розказі він ніби тою дорогою їздив в с. Кримок і Білу Криницю, як уповноважений з району по зжаттю, обмолотці й вивозці хліба у тих сільрадах. Дальший тяг.

28 грудня рано змагазинували зброю, сховали воза в лісі, а коні нагнали. Надвечір змінили постій і підійшли під село Білку (віддаль пів клм). Надвечір пішли в село, де заночували. Вночі був алярм, хтось почав стріляти біля тої хати на городі, де ми ночували. Коли всі вийшли, стрілило вторилися над річкою Білкою, на нашій дорозі, кудою ми входили в село. Ніхто не знав, хто це може бути й хто то стріляв. Вкінець більшість почала говорити, що це може НКВД окру-

жило село. По короткому часі під обстрілом рішили відступити в ліс. Випустили в сторону річки, де був перед кількома хвилинами стріл, одну гранату з гранатомета (німецький на крісі) і почали обстрілювати те місце з трьох автоматів і розстрільною зближатись до річки. Коли прийшли до річки й за річку, нікого не знайшли. Одна жінка говорила, що то п'яні лісники пішли через ліс до Білої Криниці.

Ми вернулись, скріпили варту, добули до ранку. Хто це саме стріляв, вияснилося аж через 6 місяців. Це були дезертири з с. Білки. Вони повпивалися, взяли кріси і пішли над річку розбирати загородж на дрова, а щоб ніхто із селян не підслідив їх, для пострахy стріляли. Оповідали мені про це ці самі дезертири, яких я пізнав, в травні м. 1945 р. Коли ми обстрілювали лозу, вони нищечком повлазили в річку і сиділи до того часу, поки ми не відійшли. Дня 29 грудня зарізали корову і на вечір того ж дня видійшли з м'ясом в с. Білки. Переночувавши в с. Білці, знову видійшли в ліс, а, переднювавши, увечері знову взяли м'ясо і пішли на вечеру в с. Таборище. В с. Таборище один дядько повідомив нас, що в кооператив, яка знаходиться в с. Роївці Радомишлянського рай., привезли нові товари на свята. Ми, довго не гаючись, о 22 год. вирушили до Роївки. По дорозі, на початку села, спіткали обох голів села (Кулаковського й Кривду г/с), які пішли разом до кооперативи. Вони нам сказали, хто продавщиця, де її хата і що є в кооперативі. Через короткий час була біля кооперативи завідуюча (Маруся, прізвище забув), яка відчинила приміщення. Виявилось на місці: бочка пива, бочка солової води, 30 пачок сірників, 3 центнери солі. Пиво пили всі й понабирали з собою. Сіль рознесли по людях і до одного центнера взяли з собою. Коли ми відійшли, в кооперативі почали господарювати поблизькі селяни. В кооперативі залишилося багато дечого, як: посуда, нафта, гудзики, жіночі гребінці, упряж, лямпи, шкло до лямп. На другий день до нас прийшла вістка, що НКВД в приміщенні не застало нічого, крім порожніх бочок і палок. У голови кооперативи взяли 875 крб., а дали записку на 1750 крб, бо він просив, що

йому стільки не хватає до рахунку. Признався, що за ці гроші пив. Відійшовши від кооперативи разом з головами, пішли на їх квартири, де зробили ревізію. В голови сільради був кулемет "Дьохтярова", два старих автомати і 15 штук набоїв до сов. кріса. Слідства не перепроваджували, тільки в дуже лагідний спосіб питали за коротку зброю. А коли вони показували, що у них нема, ми їх залишили й надранок пішли в ліс, під с. Кодру Макарівського р-ну. Довше в тому терені бути не можна було, бо НКВД підготовляло на днях перевести акцію в тих лісах. Перебувши день у лісі, ввечері, дня 30 грудня, провівши розвідку, знову пішли в ліс. Під Кодрою були до ранку 1 січня 1945 р. Вранці змінили місце постою, а у вечері вирушили в похід на північ за залізницю. По дорозі до с. Язвінка ми зайшли в с. Соболівку на вечеру. Повечеравши, взяли в колгоспі теля і пішли під посьолок Боби й заквартирувалися в грубому лісі. Надранком трьох козаків пішли в с. Язвінку й взяли ще одне теля в колгоспі. Ми рішили одне зарізати й вечором роздати м'ясо робітникам на тому ж посьолку (10 хат), а одне забрати з собою за залізницю. Нам дуже сприяла погода. Цілу ніч трусив сніг і день трусив сніжок і маскував наші сліди. Вечором, дня 2 січня, прийшли на Беби, заказали вечеру, роздали м'ясо людям, провели пропаганду, а коли вечера була готова, швидко повечеряли й по коротенькому відпочинку відійшли за залізницю. Коли прийшли за залізницю й зустріли знайомих, довідались, що акції по тому лісі ніхто не перепроваджував. Через два дні в с. Мар'янівці довідались, що другого січня вдень Макарівське НКВД робило погоню за нами. Дійшовши до Беби, згубили слід й дальше не йшли. На тому посьолку робили в кожній хаті поверховну ревізію, шукали м'яса, але в нікого нічого не знайшли, крім у одної жінки на горі знайшли засушену з літа телячу шкіру. Шкіру взяли в район, а її брали на допит. За те була вона оштрафована сумою 25 крб., що без відома й дозволу місцевих адміністративних органів, його зарізала. Перейшовши залізницю вранці 3.1.45 р., без задержки прийшли в Тальське і в районі до 200 мтр. від

вузькоколійки заквартирували. До дня 7.1.45 р. нікуди не виходили, тільки вели розвідку по терені в якому знаходились. Дня 8.1.45 р. взяли в Тальському (лісорозробка) пару коней в селі й пішли в с. Леонівку Іванківського р-ну Київської області за свиньми в колгосп. Дня 9.1. о 8-й годині вернулись зі здобиччю, привезли двоє свиней, хліба та картопель. В той день НКВД по слідах не йшло, бо не було слідів, бо майже цілу добу падав сніг. Дня 11 січня 45 р. повели розвідку й при помочі трьох дезертирів із с. Бліче Іванківського р-ну рушили розбити лісгоспну кущову кооперативу в с. Коленцях, того ж самого р-ну. Дня 12.1.45 р. ввечері пішли на Тальське, взяли три пари коней з саньми й поїхали в Коленці. Перед розпочаттям роботи перерізали телефон, побили аппарат. Відбито двері й забрано слідуючі товари: три-чотири центнери солі, 130 кгр. цукру, від 0-15 кгр. цукерків, 10 кгр. пряників, мішок кришеного тютюну (маса 15—20 кгр.), дві бутельочки одеколону, 3 слоїки крему, дві жіночі спідниці, 5 пар літнього жіночого взуття, 7 кальсонів, 5 сорочок (білизна) і два мужеські спортові светри. Прибувши рано, були дуже змучені, сніг перестав падати, сліди великі. Без жодної передишки поділили все по групах і почали магазинувати. О год. 14-ій вартовий повідомив, що ідуть якісь підводи по нашому сліду. Через 5 хвилин нас НКВД вже обстріляло кулеметним і крісовим огнем. Утікаючи, ми багато деяких річей лишили, не встигаючи з собою забрати. НКВД по сліду гналося за нами до чотирьох клм., так, що при великому обвантаженні під час втечі деякі козаки залишили деякі речі, що несли вже із собою. Залишили слідуючі речі: два центнери солі, весь тютюн, 0,5 кави, дві пари білизни, всі котьолки, баклажки, один кожух, два кріси, які були в резерві й козак з групи Андрія відбіг автомата. Крім того, знайшли решту змагазинованої солі, Андрієвої групи сало. Три дні перед тим до нас прибув Дон з одним козаком з Народицького рай. Оповідав, що їх окружило НКВД і йому вдалось з одним козаком Червоним утікти, а за долю трьох козаків, які в той час відбились, нічого не знав. (Сват, Смілий і ще один). В

той час, коли хлопці були в Коленцях, ми з другом Ванькою і двома козаками лишились. Михалко і Червоний були хворі, а ми, йдучи за кіньми, зловили сексота. Вернулись з дороги, щоб з ним перепровадити слідство. Це був працівник з Тальського, начальник зав. Хозяйства — Ткач (ім'я не пригадую), літ 61, мешканець с. Ханів Розважівського р-ну Київської області. Нам тиждень тому вже було донесено, що він часто їздить у Розважівське НКВД. Допит перепроваджували ми вдвох з Ванькою, і я рівночасно писав протокол переслухання. На слідстві зізнав слідуюче: Розважівське НКВД заангажувало його до роботи (співпраці) в серпні місяці 1944 р. Завданням було його взнати всіх людей на транспорті, які нас знають, і всіх дівчат, які гуляли з нашими козаками. А 2 січня НКВД дало йому наказ, щоб він на старий новий рік, 14.1.45 р., належно підготувався і запросив до себе в с. Ханів друга Ваньку (мене та Сашка), а Андрія на багатий вечір. Кошти за те все обіцяли йому завернути. Повчали його, як має це все зробити. "Вот, старик, ты несколько дней перед Новым годом предложи им приглашение к себе. Приглашай их на вечер и целый день Нового Года. Когда придет, дай хорошенько выпить. Закусить и снова випить, давай им водку в карман, но помни хорошо, обдумай, чтобы оно вышло хорошо. Говори пусть они с собою рядовых всех не берут, а нам до 10-ти часов вечера донеси. Тогда старик увидишь. Всех как куриц, половим, а потом для тебя — конечно зарплата". Суму, за яку хотів продати не сказав, бо вони йому теж докладно не сказали. Ще до дня його арешту через нас, в Тальському було арештовано 5 дівчат із с. Ханова. По допитах в рай. Іванкові їх випущено. Більше нічого він не сказав. Ми думали, що він знає других співробітників, яких нам розконспірує. По переслуханню ми рішили його зліквідувати. О год. 23-ій по попередньому рішенню, цей факт доконано. Через день, тоді як нас нагнало НКВД, знайдено також його тіло. Іванківське НКВД повідомило про це Київське НКВД. На другий день, це 14 .1.45 р., рано, прибуло на те місце Київське НКВД. Перепровадило секретну від-

праву між собою, забрало трупа й від'їхало. Іванківського НКВД було 38 чоловік і шість підводчиків, а Київського було 8 чоловік з двома підводами. В склад Іванківського НКВД входили сільські голови й лісники, яких нараховувалося 41 чоловік. Того ж самого дня Іванківське НКВД брало на допит Галю (забув прізвище) Ванькову наречену. Питали її, за що вони вбили Ткача? Вона сказала, що бандерівці дали йому тільки волову шкіру, за що він мав їм постаратися на Свят. Вечір Різдва горілки. Тоді начальник НКВД сказав голосно в присутності двох НКВ-ів: "Видите, я говорил, что он бандеровский связист. Слышиш, Галя, и тебе это будет, это банда". Від того дня НКВД пустило чутку, що бандерівці вбили Ткача за те, що він їм не виконав доручених йому робіт. Яких саме, не вимінювали. Як видно, тим вони хотіли застрашити, що кого ми знаємо, даєм зобов'язання. А коли його хтось не виконає, того вбиваємо. Дня 13 січня вечором, ми підійшли під с. Мар'янівку Бородянського р-ну. Повівши розвідку, ввійшли в село на вечеру й хотіли щось зорганізувати з харчів. В селі зловили двох співробітників Бородянського НКВД. Про їх і їхню діяльність розповідав один дезертир із с. Бліча. Тиждень перед нашим прибуттям в Мар'янівку той дезертир був у с. Расці (сусіднє село. Цілком спалене німцями, зосталось тільки 5 хат) Бородянського р-ну, де його НКВД хотіло зловити. Вони його застали в хаті, а коли він почав втікати, в сінях задержав його Антон (прізвище його не пригадую), один із працівників НКВД. Антон був фізично слабший і не мав стільки сили, щоб його задержати. Діставшись на двір, зустрів його другий, якого він теж пізнав — це був Стасько (прізвища не пригадую) і третій Фльорко, стояв з крісом на варті й втікаючого дезертира ранив у ногу. Поранення було легке й дезертир вспів утікти в ліс. Коли зловили цих двох, друг Ванька, Андрій і я, взяли їх на переслухання. Антон зізнав усе. Повідав, що НКВД їх зловило трьох, бо вони ховалися до того часу як дезертири й змусили їх підписати декларацію. Дня 3 січня закликали їх у район і дали їм завдання, щоб вони нас постріляли, коли ми прийдемо у Мар'янівку.

Видали їм зброю і гранати (дві фінки і десятизарядку та набоїв 60 до кріса і по дисці до автоматів, по гранаті). Повчали їх в який спосіб мають це зробити, а саме: "когда они придут, вы, конечно, приготовьте хорошое угощение и крепкой водочки постарайтесь. Старайтесь угощать их в одном доме. Когда они все засядут в помещении и отложат оружие, вас двоих в то же время должны быть целый час в одном скритом месте на изготовке, находясь возле помещения. Вы должны это время использовать. Кто будет их угощать, выйдет на двор за чем-небудь (оправится), сообщить своим друзьям, и все вместе в наступление. Снять караульного (убить) и в тоже время бросить гранаты в помещение. Кто будет хотеть удрать сквозь двери или окном, стрелять с автоматов и с винтовок". Зброю, яку видало НКВД, у тих, яких зловили, забрали, один з них утік (Фльорко), забрано два автомати і дві гранати. По переслуханню рішили їх зліквідувати й з села відійшли о год. 2-ій вночі, забираючи їх з собою у ліс. Рано, дня 14 січня, о год. 8-ій (Новий рік) їх зліквідували й відійшли на попередній постій, з якого нас нагнало Іванківське НКВД. Прибувши на місце постою, ми дізналися про все, що діялося і що ще сьогодні в Тальському, рано було Київське і Іванківське НКВД. Під час перебування НКВД в Тальському заангажували до своєї праці Галю (наречену Ваньки), яка підписала зобов'язання, про те все вона нас повідомила й розказала і щоб ми були обережні, бо НКВД на нас звернуло велику увагу й на Тальське, як на наш головний осідок. Ми рішили вийти з тих лісів за залізницю. Дня 15.1.45 р. ми почали приготовлятися до відходу. Я і двоє козаків, Стьопа й Сергій, пішли розмагазиновувати змагазиноване мною сало. Коли приступили до роботи й почали рубати замерзлу землю, вмить я примітив на віддалі 30 мтр. чотирьох мужчин в кожушках, один з них клякнув на коліна і цілився до нас, другий стояв з опертим крісом у сосну, третій заходив вправо, а четвертий махав рукою до тих, які йшли за ними. Те діялось в секундах, я впав на автомата, який лежав переді мною й прикрив перший їх огнем. Вони попа-

дали, а ми, використовуючи той час, почали втікати. Я ще при відступі дав три черги, бо вони намагалися нас окружити. Коли ми відбігли на 150 мтр., почули голосне ура, й розпочали стрілянину. Наші друзі, які були віддалені під нас на пів клм., почувши ті голоси, думали, що ми вже впали, й почали втікати в сторону залізниці. Сніг був великий, так що ми їх по слідах нагнали на відтинку трьох клм. Ми думали, що вони йдуть за нами й тому з поспіхом старалися якнайдальше відійти. На годину 22-у були на Бебі, а перед досвідком вимаршерували в Радомишлянський р-н: ішли цілий день, а о год. 18-ій були вже в с. Хомівці. Сніг був уже по коліна, ми вичерпались з харчів, рухатися в терені почало щораз трудніше. На організацію харчів по цілих селах ми вже не ходили, лише по тих людях, яких уважали за добрих, які не заявлять на НКВД. В село ходили по трьох, двох, а то, щоб не робити великої тропи. Так ми ходили до 28 січня 45 р. Ввечері 28 січня було наших сім чоловік в с. Білці. О год. 20-ій приїхало Радомишлянське НКВД і почало кидати червоні ракети для паніки й стріляти з автоматів. Всі друзі вийшли щасливо з села в ліс. Збірний наш пункт був в с. Хомівці. На збірний пункт не прийшов друг Андрій з трьома козаками. Повідав друг Гриша, що Андрій вицофався на південь від с. Білки, в сторону с. Березці. Чекаючи більш як чотири години, ми з другом Ванькою рішили відійти за залізницю й харчуватися тими запасами, які в нас були приготовані на зиму. Ішли ми до дня, цілий день, і вночі о 23 год. ми добились на Тальське. Всі вичерпалися до крайності. Їсти не було нічого, дорогою трьох друзів повідморожували пальці на ногах. Через цілий час нашої дороги на північ йшов навальний сніг, а вночі від год. 1-ої 30.1 перейшов сильний ураган. Снігу вже було всюди по пояс. Коли ми обрахували харчі, які мали, нам на той час не хватить, і на такому снігу нас НКВД може попідбирати, як грибів. Кожний з нас побачив, що такою групою вже ходити не можна. Боєвики стали заломуватися, нарікати на провід, що кинули на погибель. Всі ми рішили розбитися по двох і розійтися на села по наших

знайомих, щоб можна було як-небудь перебути цей час. Дня 31.1 змагазинували ми сало, цукор, зібрали трохи хліба в робітників на Тальському й першого лютого, рано, почали розходитись, умовивши збірний пункту лісі 1-го березня. Двох козаків друга Ваньки відійшли в криївку в с. Вільче. Двох моїх, Степан і Гриша, відійшли за ріку Тетерів. Там вони мали всіх знайомих в с. Ханові, Ужині, на Кухарській Слободі. Третя двійка йшла в с. Яхнівку, де один козак Лев мав наречену, яка згодилась його переховати. Ми з другом Ванькою, як найбільш сильні духово, в першу чергу розпреділили козаків, а самі через сніги, хотіли перебратись за залізницю. Там у нас були знайомі люди. Ми вважали, що в одному районі буде скупчення, а відважитися іти з нами за залізницю із козаків охотніків не було, як у його групі, так і у моїй. Мої два козаки повідморожували пальці на ногах. А у третього порвалася обув. При відході дозволили козакам в разі скрутного положення, розмагазинувати сушену рибу, консерви й картоплю. Дня 1.2.45 р. за р. ми зустріли друга Андрія, який з другом Михалком і Василем ішли до Тальського. Ми йому розказали про ситуацію й наше рішення. Він був дуже змучений і виглядав так, що пізнати не було можна. До Тальського вже йому було йти легше, бо ми пробили дорогу. Я йому радив, щоб він заквартирував у зимовому куріні, розмагазинував харчі, підкріпився і прийшов до нас за залізницю, бо на півночі він мало знав людей, через те буде тут йому важче той час перебувати. По півгодинній розмові ми розійшлися. Дійшовши до залізниці, ми цілком фізично вичерпались. Під самою залізницею стояв якийсь старий курінь, в якому ніхто не мешкав. Коли звечоріло, ми пішли до нього й рішили в тому місці перебути з тиждень часу. Варити мали в чому, на полі думали розкрити копець з картоплею, вдень іти в ліс, а вночі в курінь. Але воно стало інакше. На другий день на розсвіті, якісь жінки, що йшли до міста Тетерева, побачивши втупований слід до куреня, прийшли в нашу хату погрітись, застали нас там, одна зайшла, а другі, зорієнтувавшись, повтікали. Тоді ми змушені були йти далі. Друг Ванька

був хворий і дуже впав на дусі, доказуючи, що не дійдемо по такому снігу до призначеного місця. Я його піддержував на дусі, перший торував дорогу. 6 клм. дороги ми торували від 8-ої год. ранку аж до вечора. Ввечері пішли до селянки Веби. Я думав, що тут уже зможемо відпочити. Коли ми прибули до знайомих, помітили, що вони є дуже застрашені нашим прибуттям. Говорили нам, що на цій селечці є сексоти. А НКВД майже щоденно перепроваджує перевірку по хатах. Силою впросилися у одних переночувати і переднювати. Дня 4.2.45 р., рано, ми вийшли в далеку дорогу. Під с. Язвінкою довідались, що в тих селах, які нам по дорозі, є великі застави НКВД. В зв'язку з чим вони стояли, нам не було відомо. Не дивлячись на небезпеку, ми рішили за всяку ціну пробиватися вперед. Ішли безперестанку день і ніч, і знову день і ніч, а ранком 6.2.45 р. зайшли до добре знайомого дядька в с. Хомівці. В нього була в хліві викопана мала криївка. В яку ми пішли на відпочинок. При тому дядькові ми перебули до 25 лютого 45 р. В нього переважно харчувалися. Вдень виходили в ліс, а на ніч верталися. Дядько той кормив нас трьох, бо коли ми прибули до нього, то в нього був один козак Сірожа із Андрієвої групи, який відбився від нас ще 28 січня. До 25.2.45 р. ми, крім дядька, більш нікому не показувались, а від 25.2. до 7 березня ходили по інших селах і тільки по тих людях, яких ми добре знали. На 1-го березня ми на умовлений збірний пункт не пішли, бо сніг був такий великий, так що дістатися туди було трудно і зібратися цілої групи не був іще час. При відході ми обговорювали про такі можливості. Коли зайде такий випадок, строк ми продовжуємо до 10-го березня. Дня 7 березня нас трьох вирушило в дорогу. Ніч переночували в с. Кодрі, а ранком пішли дальше. Дорога була вже легша, сніг замерз так, що можна було йти по версі. Другу ніч заночували в Беби, а на 9.III.45 р. на ніч зайшли в Тальське. В Тальському до нашого приходу було тихо. На місці ми знайшли козаків, які на нас вже ждали. Всі були живі й здорові й добре себе почували. Виявилось, що їм було багато краще, ніж нам.

При наших друзях був Гонта, який 19.12.44 р. відійшов був з Петрусьом на зв'язок. Коли ми з ним привіталися, він сказав: "Друзі, я з вами багато дечого маю говорити". В зв'язку з тим, що ми були замучені, ми ту балачку відложили на ранок, а самі підготовлялися до відпочинку. Коли ми почали стелитися почули під самими дверима приміщення, чергу з автомата, а потім розлігся голосний стогін раненого. Хто стріляв, хто ранений, не було відомо. Всі повибігали на двір. Це друг Володя з групи друга Ваньки. Помітивши більшовицьку розвідку, пустив автоматну чергу. Один зістав убитий на місці, другий ранений, якого через пару хвилин добили й відступили в ліс. Відступаючи в ліс, нас почали обстрілювати з-за углів кожного будинку. Велике щастя, що нікого не вбито і ранено. Ніч була дуже темна, а цілу ніч падав густий сніг і віяв сильний вітер. Коли відійшли в ліс на 300 мтр., почули багато змішаних людських голосів кругом того будинку, з якого ми перед кількома хвилинами вискочили. Ми постійно віддалялись з того місця. Бувало нам довший час видно, як кидали раз по раз у гору ракети й освітлювали Тальське. Зібравшись у лісі, всі три групки й з нами друг Гонта, вирушили в похід на залізницю. Ішли ми без перестанку з малими відпочинками півтори доби. Дня 11.3.45 р. по обіді, ми були вже в Кодранських лісах, близько села Білої Криниці. Під час передишок в дорозі друг Гонта розказував ціле своє минуле, всі свої пригоди, які його спіткали після 19 грудня. Оповідав, що по дорозі їх двох з Петрусьом в Лугинському районі обстріляли, й там він зістав ранений в руку й ногу, показував вигоєні рани. Петрусь допоміг йому зайти на один хутірець (не пригадую який) і залишив його у одної доброї жінки. Пошту він віддав Петрусю й свій автомат, а залишився з крісом і наганом, а Петрусь вирушив дальше в дорогу. Зробивши перев'язку й перебувши кілька днів у тієї тітки, вирушив дальше в дорогу. В сусідньому селі голова села зловив його, там його роззброїли і відставили в Лугини. Це було приблизно від 25—30 грудня 1944 р. Через день відвезли його автомашиною в асисті двох НКВД-ів в Житомир. Підлікувавши його за тиждень, відвезли в м. Київ.

В Києві його майже щодня брали на слідство. Застрашували його, били, щоб виказав все, що він знає. В кінці січня був на переслуханні в начальника ОББ (отдел по борьбе с бандитизмом). Признався нам, що все сказав, що тільки знав і кого знав. Переконував нас, що Київське НКВД про все і всіх знає. Багато річей, про які він не чув, то там довідався. На кінець зобов'язали його підписати декларацію й з місця дали наказ, щоб він пішов до нас і повбивав командирів. Коли мали його відпустити, питали його, чи він знає Беркута. Беркут — це командир групи східняків — 15 чоловік, який прийшов з Галичини в Чорнобильський р-н Київської області. НКВД говорило, що головний його осідок це село Терехи й Андреєвка цього ж самого району. Чи знає він Дніпрового, а коли сказав, що ні, вони йому показували на фотознимці якогось убитого й говорили, що то він. Розповідав один з них, який прибув із Західної України: "Що мы розбили самый головной бандьоровський штаб и между убитыми ищем Верещаку". Коли прибули під село Хомівку, рішили Гонту зліквідувати, бо він ненадійна особа. Він те, що йому доручили, міг виконати при першій ліпшій нагоді. Коли відводили його, він висловив такі останні слова: "Друзі, ви понапрасну мене страчуєте, я вам розказав усю правду, я себе пожертвував тільки для України. Бажаю вам успіхів в дальшому веденні боротьби за Українську Державу і Слава Україні!". Незважаючи на те, наказ виконав друг Андрій. Дня 12.111.45 р. До дня 18.3., доки не було відлиги, ми сиділи дуже законспіровано. Організацію харчів перепроваджували в людей тільки нам знайомих. Дня 19 березня в колгоспі села Таборище взяли троє телят (кожна група окремо). На другий день у село приїхали чотири НКВД-ти, списали протокол і того самого дня від'їхали в район. На протязі цілого тижня ми на села не ходили, що не звернуло на себе великої уваги. Частину м'яса ми рознесли по людях, які нам у той час допомагали. 26 березня пішли вночі в село Роївку й розбили кооперативу. В кооперативі, крім солі, нічого не було. Сіль ми роздали людям, а частину взяли з собою. Виходячи з села, хтось

почав у селі стріляти. Тоді ми пустили міну з крісового міномета на те місце, і вистрілили 8 разів з кріса та дали одну чергу з автомата. В селі стала гробова тиша. Ми відійшли в село Таборище, де в колгоспі взяли одне теля й кабанця, а надранком пішли в ліс і почали підготовлятися до відходу за залізницю. Я зі своєю групою тільки тому разом з ними відходив, що мав деякі речі в тамтих лісах змагазиновані. Дня 27 березня вирушили на північ.

На вечеру заходили в село Кодру. По вечері дальше вирушили в дорогу. Ідучи цілу ніч підійшли під с. Беби, де заквартирувались. Ціль задержання була та, що коли підійде вечір, на посьолку Неби провести добру розвідку через лісових робітників, які зміни зайшли в Іванківських лісах та поблизьких селах цього району. На місці довідались, що нічого особливого не зайшло. Повечерявши, вирушили в дальшу дорогу. Дня 29 березня прибули в Тальське. Снігу вже не було нігде. Роботу можна було знову розпочати. Розмагазинувавши консерви, крупу, муку, я договорився з другом Ванькою і Андрієм, де можна буде в разі потреби нав'язатися і условили кличку та визначили мертвий пункт. При відході я мав зі всіма друзями півгодинну доповідь, в якій коротенько з'ясував міжнародне положення і насвітлив нашу роботу, яку ми повинні з настанням весни робити. Порушував господарчу справу. Перед розпочаттям роботи в ширшому масштабі, ми повинні зробити харчові запаси, головно хліба й картопель, щоб на передновку справа прохарчування не забирала часу в праці, бо вимінених продуктів по певному часі буде трудно дістати. Маючи можливість утриматись на Сході й перебути зиму, ми мусимо напружити всі свої сили й роботу поставити в терені так, що коли нам прийдеться ще довше боротися, а може навіть й роками, ми мали якнайширше запізнати терен, якнайбільше мати симпатиків.

Попрощавшись і при відході побажавши якнайкращих успіхів в праці, відійшов. Відійшов я 31 березня ввечері. Вдень 1 квітня квартирував коло Беби, ввечері, провівши розвідку, повечеряли, взяли в одного дядька, для нас добре зна-

йомого (Яценка), два мішки, лопатку й пішли на лісгоспні поля, щоб там із копців набрати картопель, перенести в ліс й змагазинувати. Цієї ночі ми перенесли 25 центнерів картопель у ліс, на віддаль 1 кілометра. Рано замаскували й рушили дальше в дорогу. Надвечір підійшли під село Соболівку, де хотіли взяти в колгоспі теля й зорганізувати харчів. Справа нам не вдалась, бо стояли там воєнні з м. Києва, які заготовляли дрова на опал для київського НКВД. Дня 3 квітня прибули під с. Кримок, де заквартирувались. Ціль наша була та, щоб провести розвідку й змагазинувати більшу кількість картопель. Дня 4 квітня пішли в с. Хомівку, взяли 4 мішки й лопатку, пішли на кримковське поле під лісом, по картоплі. Тієї самої ночі ми ще встигли заготовити 5 центнерів картопель, віднісши їх у ліс на віддаль 1 клм., від того місця, де їх брали. Того самого місяця ми взяли в колгоспі 15.4.45 р. сім центнерів збіжжя в криївку, яку зробили в міжчасі 4—15.4.45 р., а чотири центнери рознесли по людях, котрі нам зимою допомагали. До одного Суходольського селянина занесли півтора центнера, до жінки (забув прізвище — один центнер, а раненому Кононенку півцентнера і один центнер ще двом, яких прізвища не пригадую. Дня 21 квітня забрали з паші корову одного чоловіка з с. Комарівки, котрого син в 1944 р. зловив разом із воєнними на мобілізовці харчів нашого друга Сулиму, з групи друга Ваньки. Взяли ми її так, щоб не знали, де вона ділась. Той комарівець говорив, що хтось зі своїх вкрав, бо бандерівці не схочуть м'яса, бо в колгоспі молодняку хватає. Корова була велика, ялова. Ми її зарізали, а м'ясо без костей засолили. В кількості одного центнера. Зробивши маленький запас, ми почали спеціально найбільше часу посвячувати для політично-пропагандивних цілей і для опановування терену. Решта проробленої нами роботи буде написана в другій частині звіту, який є писаний по даному мені зразку. (Примітка: звіт без початку).

...Не хочуть навіть говорити, коли дізнаються з якого села. Вислів одної жінки з с. Білки, яка пішла за допомогою в район, чоловік її загинув на війні, в неї четверо малих

діток від 2—11 років, за працею в колгоспі не має чим годувати дітей. "Ты пришла с бандьоровского штаба до нас за допомогою? Вон!" — і вигнали з приміщення.

Ця жінка з плачем вернулась додому. Подібних цьому випадків є багато. Кого тільки з таких сіл зустрічають, поголовно від старшого до найменшого називають бандерівцями.

Дня 21 липня в с. Товсте на зборах був прокурор Криворучка. На зборах говорив, щоб нам люди не відчиняли й не давали їсти. Тоді одна жінка почала жалітися, що я бідна жінка зроблю озброєному чоловікові, він може мене убити, а навіть з хатою спалити. Тоді прокурор: "Це люди західняки, вони того не зроблять, а коли зайде такий випадок, що він схоче увійти силою, треба відчинити, дати поїсти, але з ним нічого не можна говорити".

7. Наслідки нашої пропаганди й ворожого наступу на населення.

Наша пропаганда усвідомляє і активізує народ. НКВД не має успіхів в протидіях нашої пропаганди, до всього приміняють терор. Дня 4 липня НКВД у одної жінки с. Білка шукало чоловіка її, бо донесення було, що він ховається. По ревізії згинув костюм, ножички, машинка для стриження, два кусочки сала, яке вона купила на базарі. Як може вплинути на населення їхня пропаганда, що бандерівці грабляють. Сьогодні населення про НКВД має вже свою думку. Бувають випадки, що НКВД має трохи де в чому рацію, але населення дає йому одну оцінку. З кожним днем населення сіл стає щораз більш секретне. Порівнюючи 1944 р., а сьогодні, є велика зміна. Зростає сильна ненависть проти колгоспів, а тим самим рівночасно й проти влади. Відношення населення до нас стає щораз то прихильніше. Воно сьогодні вважає нас за своїх одиноких захисників, називає: "це лікарство від сталінської джуми". Називають нас різно: "бандерівці, хлопці з ліса, лісові хлопці, наші хлопці, повстанці, а при зустрічі батьки наші, сини наші, серденька". Як називають нас наші вороги: "бандьори, лєсна банда, грабежники, немецкие прихвостни, фашисты, это бившая полиция, это помещицкие

и куркульские сынки из Западной Украины, каким там нет места. Это реакционные шайки украинских националистов". Ці два останні вислови говорені про нас в неповних і середніх школах учителями. В місяці січні я мав нагоду говорити з ученицями восьмого класу, від яких про це довідався.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ТЕРЕНУ

Терен, який зістав призначений для оперування моїй групі, є на половину лісостеп. Розположений він на границі двох областей — Київської і Житомирської. В склад терену входять чотири райони, а саме: Макарівський р-н Київської області й Радомишлянський, Коростишевський і Брусилівський Житомирської області. В районах Макарівському, Коростишевському й Радомишлянському, крім Брусилівського, перепроваджується розробітка ліса. Починаючи від місяця січня 1945 р., масово зрізують ліс і вивозять на т. зв. воєнведи, на Донбас, ремонт залізниць. Цікавим явищем є те, що ліса вивозять дуже багато, а ремонти та відбудова країни, як вони говорять, перепроваджується зле. Дуже багато про відбудову пишуть майже всі совітські газета.

Що це за воєнвед? Іначе сказати "военное ведомство", під якого контролею перепроваджується більша частина відбудови країни й робоча сила виключно мобілізується з воєннообов'язаних, використовуючи в малій кількості при тих роботах цивільних.

Що це є організація Донбас? В місяці лютому 1945 р. на терен Радомишлянського району приїхало комісія з Донбасу, яка оглядала ліси. По комісії дістав Донбас право в порозумінні з республіканськими вищими органами зняти слідуючі ліси: Кримковське лісництво (від села Білої Криниці, Кодри, Хомівка, аж по с. Кримок), Березецьке лісництво (від села Габариш, Білки, Кримка на південний схід й на південь до соші Кочерев, аж до Радомишель). На зносці лісів мало бути затруднено 15—20 тисяч робітників, змобілізованіх з поблизьких і більше віддалених районів Житомирської й Київської областей. Для затягнення по охоті робочої сили до зноски лісів ця організація привезла поїздом багато товарів всякого роду, як харчевих, так і

господарського характеру товарів, а саме: солі, муки, круп, соняшної олії, цукерків, пряників, горілки, сокири, пилники, тахльове шкло, кухонна посуда всякого роду, ножі, ножниці, голки, клямки, завіси, цвяхи.

Початок робіт цієї організації розпочався від 1 квітня. На початках багато колгоспників і колгоспниць з різних сіл і районів ішли на заробітки, бо спеціальні агітатори, які їздили по селах, обіцяли, що їх на місці будуть годувати, получати зарплату у виді вимінених вище товарів. На початку зібралося 250 робітників, яким почали видавати продукти і то в такій кількості, що за ними не було й сили ходити, а не то, що думати про якусь роботу, а по місячній праці, коли підрахували зарплату, то робітникам за виданий пайок треба було відробляти в наступному місяці. Побачивши те, робітники почали з роботи втікати. В місяці травні робота стала. По рішенню районових властей наложили на кожний колгосп всіх сіл Радомишлянського, Брусилівського районів певну норму кубометрів заготовити для Донбасу. Голови колгоспів почали силою гнати колгоспників на ту роботу. Кожний колгоспник повинен брати з собою на тиждень харчів і йти на роботу. Визначали по колгоспах робітників 20 і щотижня присилали зміну (свіжих). Коли колгоспник вирізав назначену йому вдень норму, бригадир записував йому трудодень. Норма на колгосп 400—800 кбм., в залежності від величини колгоспу. Тим колгоспникам, які не мали на передновці що з собою взяти їсти, колгосп їм позичав, а коли зберуть хліб і по трудоднях будуть давати колгоспникам, тоді позичену кількість задержать. Норма вирізати на одного колгоспника 3,5 м³, не беручи під увагу віку й статі. Коли назріла косовиця, потім жнива, робота в лісі майже стала.

Різка з пня майже не відбувалася. А тільки працював транспорт та тупік (залізниця). День і ніч возили дерево 5 машин, а в місяці липні й до часу мого перебування в тих лісах до 16 серпня, возили тільки дві автомашини. Ці робітники, які прислані з Донбасу для доставки дерева на шахти для відбудови, на початках були техніками, бракарами, на-

чальниками, завідуючими, а з часом мали бути ще більшими, а сьогодні всі працюють в якості чорноробочого. Кількість їх 22 чоловік, та й ті з місцевих, яких втягнули на свою організацію, як робітників штатних (ограничена сума зарплати). До певного часу вони були технічним персоналом, а тепер грузчиками. На роботу на Донбас сьогодні нікого силою не затягнеш. Ми наявно показуєм, беручи за приклад для населення темпи відбудови Донбаса, порівнюючи ще іншого роду проізводства, які зістали зруйновані під час війни. На моєму терені знаходяться :

а) деревообробна промисловість — Забуєні,

б) торфоробна — Буєн,

в) шкляна гута — Білокриниця,

г) півна — Радомишель,

д) харчова (млини) — Кримок, Чудин, Вишевичі, Межирічка, Білка, Радомишель, Макарівка, Забуєні. Млини петлюють тільки в містах.

Дня 10 травня всі штатні робітники з кожного лісництва, які працюють у лісі, дістали наказ набити 300 кгр. коріння з бересклету (це рослина з якої роблять гуму). У нас говориться на нього "вовчий зуб". Термін здач його в район був даний до 30 травня.

Сільське господарство в тих районах дуже слабо розвинене. Причини:

а) тяглової сили брак,

До війни в кожній бригаді було не менше 15 пар коней, а середньо в колгоспі 90—100 пар. Сьогодні кожна бригада має по три пари коней і то таких, що з порожнім возом не можуть самі ходити;

б) брак робочої сили. До війни в кожній бригаді нараховувалося 80—150 трудоспосібних людей, в тому числі 40—50% здорових мужчин, а сьогодні в бригаді є 25—40 осіб, в число яких включені старики, літами вище 80 років та хлопці від 13—16 років. Облоги з кожним роком збільшуються. Цієї зими в Радомишльському районі 15% тяглової сили пропало, а за весняний і літній період 18 коней і 24 лошати вовки роздерли. Порівнюючи з 1944 р. із теперішнім, є великі різниці.

Там, як у лісовій полосі, так і в степовій урожай сьогорічний є багато гірший від року минулого. На піскових землях ярина майже зовсім не вродила в цьому році (просо, гречка, картопля, ячмінь). Порівнюючи кількість засівної площі в 1944 р. з роком 1945, різниці є великі. Майже в кожному колгоспі на різницю виносить 15—30% площі. Нема сьогодні ані одного колгоспа, щоб поля його не облогували 20—80 гектарів поля. Є колгоспи, де облоги перевишають 100—150 га, це степові полоси. В с. Росівка, в колгоспі, облогує більше як два кілометри поля. Кількість облогів га постараюсь передати в другому звіті докладніше. Де тільки оком кинеш, так всюди видно облоги, непокошене сіно.

Соціальне положення колгоспників є дуже незавидне. Цього року 85% населення в кожному селі, від місяця березня, не мали вже хліба. Деякі купляли, а ті, що не мали за що, харчувались виключно картоплями. А сьогорічного хліба, самі люди говорять, аби хоч до Різдва хватило. Трудоспосібних щоденно гонять на роботу, не минаючи свят і неділь, а коли настала молотьба, працюють також цілими ночами. Заставляють до роботи й старих дідів 70 років і вище (клепати коси, в'язати збіжжя, ремонтувати граблі, поганяти коні). Не в кожного колгоспника є корова. В тих селах, де був довгий час фронт, корова припадає на дві, три сім'ї (Товсте, Нагребовка, Росівка, а в с. Межирічці корова на шість сімейств).

Крім того, на кожну колгоспну сім'ю наложено налоги: а) воєнний налог — 280 крб. від дорослої особи — від 16-ти років, б) культ. збір не менше 300—500 крб, а в кого є пасіка й садок — культзбір дотягає до 1000 і більше карбованців, в) на рік треба здати 150 яєць від сім'ї, ті люди, котрі курей не мають, мусять яйця купувати по спекулятивних цінах і віддавати для государства, г) на рік треба здати 40 кгр. м'яса, яке може купити за 45—60 крб. за кілограм (60 крб. платили зимою, бо м'ясо здається ратами, 20 кгр. зимою, 20 кгр. літом), д) податок від жінок і дівчат віком понад 18 років, за те, що не має дітей, є) штрафівка (означена сума), є) державна позика.

В м-ці лютому й березні десятники й представники з району ходили за підписанням позики до кожного колгоспника.

Меншої суми від 100 крб. не записували. Коли збирали підписи, говорили, щоб якнайбільше підписували, бо та сума розложена на 10 місяців. Всі підписували на 300—700 і 1000 крб. Зібравши підписи, за місяць почали вимагати, щоб зносили колгоспники гроші до сільради. Народ почав опиратися, тоді приїздило в село НКВД, збирало мітинг і заявляло: "ви охотно такі суми зобов'язались виплатити, то пожалуйста, до місяця строк". Хто до строку не вніс, до того приїздив прокурор, описував його з майном (як: порося, останню корову, костюми, хто мав, шафу, часи, посуду).

Такий суд був у селі Кримку. Прокурор описав свиню, яку з місця забрали, а гроші відрахували в тій кількості, скільки коштувала свиня. По державній ціні. Застрашені люди почали все збувати й оплачувати позику 4-го займу. Одного мешканця з с. Хомівки за позику судили. По суді послали до його хати, щоб описати майно. Прибувши на місце, оглянули його хату й обстановку і сказали: "да нет чего писать, ты у его позич, а государству отдай". Згаданий мешканець Хомівки не має ні корови, ні поросяти, ні курей, ні на чому спати, ні стола, ходить обдертий. Крім нього, є ще жінка і двоє дітей, віком 3 і 1,5 р. Сам він тяжко ранений у живіт. Заробити не має нігде можливості, бо його здоров'я не дозволяє. Я мав з ним нагоду балакати, бо він є нам дуже добре знайомий. Розповідаючи про те, зі злості заплакав. Я, маючи в той час 250 крб., дав йому. Він мені не знав, як за це дякувати.

Всі люди здають собі добре справу, що голод є неминучий. Більш зарадні сьогодні не зівають. Почали обмолочувати колгоспне збіжжя на полях. Інші, маючи гроші, купують, поки воно дешевше. Жінки багатодітні сьогодні є найбільш у скрутному положенні. Грошей, про які згадують у газетах, на діти не платять, а до роботи ходити заставляють.

Сьогодні, балакаючи з такою жінкою, почуєш нарікання і плач і більш нічого. Вислів: "Я знаю, що зближається голод 1933 р. Що я, бідна, з малими дітками буду робити?", і заливається сльозами. Такі випадки можна зустріти на порядку денному.

Перебуваючи в с. Забілочки, тут я зустрів маленьку дівчину, яку запитав — скільки тобі літ? — відказала — 12. Я в дійсності здивувався, бо по рості вона виглядала на літ вісім. Тоді я запитав, чого ти така маленька, вона відповіла: "Дядю, як так жити, то краще більшою не рости", і заплакала.

Одноосібники: Життя одноосібників, які ще є фізично крепші, подекуди краще від колгоспників. Не йдучи на роботу в колгосп, вони мають можливість ходити на приватні заробітки, де зарплату отримують багато більшу, як в колгоспі, а хто недужий, як вони кажуть: "Лізь живком у землю".

Робітники на шахтах, заводах, в адміністраціях живуть за голодним пайком. Спеціалісти, стахановці, дістають щоденно по 800 гр. хліба, чорнороби дістають норму хліба в середньому 600 гр., інтелігенція і штатні робітники — 600 гр. хліба, красноармійці — 600 гр. хліба, підсобні робітники і ті, що не виповняють денної норми, хліба отримують 400 грамів, домогосподині і нетрудоспособні люди по містах отримують 500 грамів хліба. Кожному робітникові, згідно закону, належить місячний пайок (муки — 9 кгр., 1,5 кгр. круп, 0,4 кгр. цукру, 0,15 цукерків, 12 яєць, 1 кгр. солі, 10 кгр. картопель), але вони його одержують на три місяці раз там, де їх побирають магазинери, переважно жиди, які замахлячують пайки й продають їх по спекуляційних цінах (так говорять робітники).

З ким тільки розпочни балачку, в перших словах почуєш нарікання на важке життя. Вислів: "Нема хліба, нема, що їсти, в що одягнутися, обутися, що воно дальше буде — Господь його знає. Мабуть, нам уже не прийдеться кращого життя бачити".

По селах і містах зростає спекуляція. Загальне поняття кожної більш зарадної людини: як не вкрутиш, як не обдуриш, як не вкрадеш, то загинеш.

В тяжких умовах живе також інтелігенція. Часто йде в село, щоб що-небудь з одежі проміняти на харч. Поза служ-

бовими годинами йдуть на заробіток. Інші знову займаються перепродажою харч, продуктів, які доставляють спекулянти із села в місто.

Про такий стан, який сьогодні витворився на Україні, більша частина населення всіх суспільних верств, є дуже незадоволена й висловлюється, що воно так довго не потягнеться. Зміна у нас неминуча. А коли запитати, хто ту зміну принесе, нам відповідь: Бог його знає. Більше вироблені політично передбачають неминучий розвал СРСР. Інший знову твердить, що Росія виграє цю війну й нам, мабуть, вже до смерті добра бачити не прийдеться.

Соціальне положення сталінських вельмож і без порівняння краще, порівнюючи з соціальним положенням працюючих широких мас. По капітуляції Німеччини совітські старшини (хто мав можливість) цілими автомашинами везли добро з Німеччини, а також присилали посилками. З рядових красноармійців мав право посилати тільки той, хто був на фронті не менше трьох років. Набарахалене добро їх жінки почали продавати на базарах по спекулятивних цінах. Сьогодні в тих районах, де перебувала моя група, нема села, щоб хтось в селі не мав чогось з Німеччини (одежа — головно посуда та інші дрібниці). Сьогодні НКВД толерує справи, заподіяні жуліками та спекулянтами, отримуючи за те певну кількість грошей (хабара). Оповідав мені один чоловік, який був в червні м-ці в Києві й був очевидцем, як НКВД-ист зловив жуліка на місці проступку. Для людського ока відвів його на бік і пустив. А коли НКВД-ста запитали, де злодій — він відповів — удрал с. н!

Духовне життя населення.

Національна свідомість народніх мас з кожним днем зростає, особливого росту цієї свідомості надала промова Сталіна, у якій він дуже вихваляв російську націю. Сьогодні вже часто можна зустріти такі вислови: "Ми, українці, така доля нашого брата, нема правди в світі для нас. Наш народ тому такий нещасливий, що наша Україна є багата і кожний, хто має можливість, хоче з неї користати. Назовні національну гордість бояться проявляти. А коли вп'ється хто-

небудь, тоді можна почути: — ми, українці, з крові козацької. Співають гімн український".

Дня 8.7.45 р. в с. Таборищах жінка з мужчиною співали пісню "Ревуть стогнуть" та "Ще не вмерла Україна". Коли ми зайшли в хату, жінка з переляку почала вдавати дурну. А чоловік утік на двір. По короткому часі я дійшов з нею до порозуміння й заспівали разом пісню "Україно, Україно — наша рідна мати". Як ми цю пісню заспівали, жінка плакала.

Розповідання очевидця. Дня 2 липня ц. р. один чоловік купив газету "Совітська Україна", в якій, прочитавши промову Сталіна, що розхвалював російську націю, з нетерпеливістю став перед людьми на базарі й почав говорити наставляючи газету: "За що міліони українців пішло в сиру землю, за що наробили міліони калік, за що наш брат пролив за дурно стільки крові?". Почувши це, почали його окружувати поблизькі люди. Очевидець, побоюючись, що з того може вийти дуже неприємна річ, відійшов. Того чоловіка через кілька хвилин НКВД арештувало й відправило його в Житомирський допр. Найчастій можна почути від мужчин старшого віку (під час ведення дискусій, при бесідах) спомини про вільну Україну, за козацьку та княжу добу. В уяві змальовують образ життя на Україні колись, порівнюючи його з теперішнім життям і яка вона була б у майбутньому, будучи вільною, самостійною державою.

Політична свідомість населення є задовільнююча. Найбільшою слабкістю є: дехто не вірить, що власні українські сили зможуть здобути Україну. Часто при дискусіях можна почути: "Дай Боже нашому теляті вовка з'їсти", "коли нам Англія й Америка не поможуть, ми самі нічого не здобудемо". Одночасно доказується на фактах незрілість нашої нації, дезорганізація українського народу з одної сторони — протиставляючи зорганізовану сьогодні Росію, силу НКВД, сильну сітку агентів, з другої сторони.

Участь населення в організаціях.

Починаючи від 1944 р. активність в політичних організаціях упала. У селах майже цих організацій нема, крім на папері, а як де і є, то вони до цих організацій цілком відносять-

ся негативно сьогодні всі. В кожному майже селі є клуб, в якому під час свят чи неділь, молодь владує гулянки. Тепер гулянки подібного характеру відбуваються дуже рідко. І то тільки мають культурно-виховний та розпусницький характер. Спортових організацій майже нігде не має, крім в газетах.

Торгівля.

Державно-кооперативна торгівля дуже слабо розвивається. А по складах і кооперативах, майже нічого не має, крім солі, горілки, сірників, різної посуди. Достава в села вище згаданих товарів має стисло обмежений і ограничену кількість. Норма на сім'ю є пів кгр. солі на місяць, і тільки міняти треба на яйця, ягоди або гриби. 15 яєць — 1 кгр. солі, ягід — 3 кгр. солі, один кгр. грибів — 2 кгр. солі. По містах вищезгаданих товарів, повинно бути в більшій кількості, але й там їх навіть ніхто не бачить.

Приватної торгівлі в сов. союзі на практиці нігде нема. Найбільш популярною і всюди існуючою є спекуляція. Продаж, як говорять: "з-під поли, з-за угла". В більших містах по спекуляційних цінах можна купити все, що тільки треба до життя людини (ціни подам в другому).

Рух населення.

Заселювань, а також населювань сьогодні в тих двох областях не відбувається, є дуже рідкі випадки. В травні м-ці вийшло розпорядження від адміністраційних районних органів, щоб всі сім'ї бувших старостів, поліцаїв виселити з їх власних домів, та не дати їм присадибної площі.

В зв'язку з тим, ці сім'ї почали писати заяви у Верховний Совєт, і цей наказ у деякій мірі став злагіднений. У багатьох селах вище вимінені сімейства не виселювано й землі не забрано. Ходити по терені частіше, можна зустріти бурлакуючу сім'ю, яка зістала виселення й живе у своїх знайомих чи свояків.

Доходять до нас вістки, що населення з Холмщини пересилають в Дніпропетровську, Харківську, Полтавську області. Переселювання населення з кожним днем зростає. Багато людей прибуває з Лівобережної України (Сумської,

Ростовської областей, з Росії й Білорусі). Легально, а що більша кількість нелегальною дорогою, прибувають цілими сім'ями. Всі новоприбувші нарікають на тяжкі умови життя. Дня 18 липня на станції Тетерів приїхали два хлопці з Орловської області в літах 10—12 років і пішки прийшли в село Межирічку. Спіткавши їх, люди почали про все розпитувати. Хлопці говорили, що вдома у них зосталася стара баба, мати вмерла, а батько на війні. Щоб не згинути голодовою смертю, вони рішили самі себе спасати. Місяць перед тим, як вони вирушили, отримали від батька листа, в якому він писав: "Дорогі мої сини! Ви запитайте дяді, в якому напрямку Україна й старайтеся туди дістатися. Там дістанете доволі хліба й картопель". Повідомивши район про це, ці хлопці були відвезені в Радомишлянський район, а потім відіслано їх в "Дєткомуну" у Вишевичі. Багато українських сімей, які виїжджали в 1933 р. на Лівобережжя шукати куска хліба, сьогодні вертаються на свої старі місця.

Висилка на роботу була й відбувається також і сьогодні. Найбільш молодих дівчат беруть на Донбас, в камінні кар'єри, на торфорозробки, на сплави та інші сезонні роботи. Населення охоче на жодні роботи не іде, тільки силою.

Релігійні справи.

а) Відношення урядових чинників, не дивлячись на зовні, не є вороже, але по роботі (це срочне виконування державних планів), яку ведуть ці чинники, зовсім заперечують існуючим законам. Коли розпочалася косовиця, а потім "уборочна кампанія", священикам заборонено відправляти службу Божу в неділю чи будь у яке свято. За кожним відправленням треба звертатися до місцевих, а потім до районних властей. Під час празничних свят, де буває велике скупчення народу, на ту парафію накладають доходний налог. На святого Антона в с. Кримок було наложено 10.000 крб. доходного. За дозволом цього свята в район їздила делегація, що дістала дозвіл тільки з умовою, що це свято з буденного дня перенесуть на неділю.

б) Партійний і безбожницький елемент того не терпить,

але в насмішці говорять: "Пусть дураки молятся, его со временем не будет в нашем обществе".

в) Духовенство переважно рекрутується зі старих оставших священиків, дияконів та дяків. Церковних зверхників присилає сама влада. В місяці липні прийшов наказ на цілу Житомирську область такого змісту: "У всіх церквах на терені цілої області, у яких відправляється служба Божа на українській мові, має бути запроваджена слов'янська мова. Отримавши такий директив, населення цих парафій старається не допустити до цього, пишуть заяви до Верховної Ради. Приклад: село Кухари Розважівського р-ну, село Татарновичі Чоповицького р-ну.

Відношення духовенства до держави є в більшості вороже, тільки на зовні є дуже конспіративне. Відношення до населення є дружелюбне. Коли церкву обложать налогом, чи сам священик живе в тяжких умовинах, населення в таких випадках платить за церкву саме і також допомагає священикові матеріально. Народ почав знову приклонюватися до церкви. Вже ходить у церкву молодь. Люди старші віком дуже молятся і заставляють своїх дітей і внуків їх наслідувати.

Життя молоді.

Число шкіл і учасників в школах з кожним роком зменшується. Причини слідуючі: а) багато зруйнованих шкіл, б) нема відповідної кількості вчителів. Ученики з матеріальних недостатків є змушені йти на заробітки (одяг, взуття, книжки, гроші на харчі, помешкання). Багато української молоді хоче вчитися, але сьогодні не має можливості до науки. Виховання молоді є дуже розпустне і розгнуздане. Починаючи від сиріт, всі хлопці курять, а від 10 п'ють горілку, ругаються, гуляють із старшими віком жінками. Бувають випадки, що дівчата, маючи 15 літ, виходять заміж, а хлопці з 1927 р. вже три роки як оженились. В селі Кримку один хлопець з 1927 р. має вже двоє дітей.

г) Політично-громадської діяльності серед молоді не помічається.

д) У вищих наукових закладах живе молодь у дуже тяжких умовах. Сьогодні студентів з робітничих і колгоспних

родин дуже мало, вони голодають та мешкають у невідповідних для навчання квартирах.

е) Моральний стан є дуже низький. Бувають випадки, що скотина культурніше себе поводить, як тут молодь.

є) Наша ідея має особливий вплив на молодь. По довшій дискусії отримується дуже добрі наслідки. Молодь нас розуміє, але активної участі в більшості не бере, тому, що є застрашена й сумнівається в нашій побіді, підсумовуючи наші сьогоднішні фізичні сили.

Настрої населення.

а) настрій населення є дуже сумний. З якою тільки особою прийдеться говорити, чуєш стару пісню: нарікання на життя, на війну, на долю, на нестатки, на колгоспні порядки. Безперервною мрією є зміна, якої дожидають вони з невідомої для них сторони. Одні ждуть від Бога, інші від Америки й Англії, а ще інші цілком зневірені в будь-яку зміну. Багато є таких, що просять Бога смерті (старшого віку).

б) до нас населення ставиться прихильно, коли переконається, що то дійсно бандерівці, то тоді допомагають, чим тільки можуть: харчами, розвідкою. Дня 9 серпня один боєвик на спеціальне завдання взув постоли. Ідучи зустрів дядька з Брусилівського району. Почав розказувати, хто він є, за що бореться. Дізнавшись про це, дядько був дуже задоволений і говорив, що він не раз хотів таких хлопців побачити. А коли відходив додав: "Дружок, я вам дам свої черевики, вони ще добрі. Хто, хто, але наша армія повинна бути одягнена і взута, ми їй повинні допомагати". І хоч боєвик не хотів брати, доказуючи, що він має, дядько не вірив, скинув черевики й положив на землю. Тоді боєвик щиро йому подякував, і вони розійшлись.

Адміністрація.

а) Районова адміністрація в більшості рекрутується з наїздних росіян, жидів, в мінімальній кількості — українців (з бувших червоних партизан). Районова безпека починає виключно опиратися в районі на російському елементі, а в терені на партійному українському елементі. Багато бувших червоних партизан, які НКВД (українці) зістали звіль-

нені з праці й вислані на фронт. Причини звільнення є такі. "1) халатно относяться к работе, 2) имеют связь с вредителями советской власти, 3) розтаскивание социалистической собственности". Деяких віддано під суд. Іншим дано іншу більш відповідальну працю в господарському відділі. Нпр., Коцюба Микола, слідчий Макарівського партизанського відділу, сьогодні ходить і мобілізує дівчат на торфорозробку. Кононенко Микола (с. отряду Хитриченка) був засуджений в штрафну роту, де й згинув. Хоцінський Володимир (Мак. отряд) був висланий на передову і тяжко ранений в ногу й руку. Восенко (Кримок) сьогодні сидить у дома й займається спекуляцією.

б) Сільська адміністрація і колгоспна переважно є оперта на місцевому (благонадежному) елементі.. Більшу частину сьогодні становлять інваліди. Від місяця червня почали міняти голів сільрад і колгоспів дорогою призначення їм тієї самої праці, тільки в іншому селі. Ціль перенесення така: голови зживаються з народом і не хочуть силою гонити його на роботу, чи теж подавати когось у район до покарання.

в) Народ всі накази, зв'язані з виконуванням державних планів, виконує дуже неохоче (працюю не собі, працюй день і ніч, а тобі за те нічого). Багато людей не хочуть іти до роботи. В зв'язку з цим приїжджають з району представники в асисті міліції збирати мітінги, де застрашують народ судом, допросом, сконфіскованням присадибної площі, як це мало місце в травні місяці в с. Веренах, Брусилівського р-ну: за те, що жінка три дні не вийшла на роботу, відрізали їй 0,50 присадибної площі, залишаючи тільки 0,10. Майже кожного тижня в село на контролю приїжджає НКВД, ходить по хатах, кого застане вдома в робочий день, бере на слідство, часом у район. Крім того, в село часто приїжджають прокурори і з місця ставлять під народний суд, хто не хоче працювати. До кожного села є прикріплений з району представник, який на місці веде контроль праці та підганяє до роботи. Переживаючи те все, народ залякується ще більше і йде на працю. На працю гонять також і стариків, віком до 70 років, щоб тільки зміг ходити.

Червона Армія.

а) Командний склад ЧА переважно складається з російської національності. По закінченню війни з Німеччиною кожна частина переходила т. зв. реорганізацію (переформировку), під час якої мінялося деяких красноармійців, частину, або наставлення для частини нового командира. Дисципліну на зовні в армії скріплено, але відношення у командирів противно, погіршало. Розбалакавшись з красноармійцем, можна почути від кожного нарікання на ком. состав, на погані харчі в ЧА. Голод в армії сильно вплинув на ЧА. Ті червоноармійці, які знаходяться в селах, починають солідаризуватися з населенням. Помагають московкам, чим тільки можуть: косять сіно, носять з лісу чи возять дрова, використовуючи до того армійські коні чи автомашини, возять збіжжя. За те населення допомагає їм харчами.

б) По об'явленню війни Японії почало ширитися в армії дезертирство. Найбільше втікають з тих частин, які направляються на Далекий Схід. Сьогодні, коли мають якусь військову частину погружувати на поїзд і відправити на Схід, говорять, що та частина їде на віддих. З настанням місяця липня дуже почала зростати ненависть українського населення до російського й навпаки. Часто можна почути вислови зі сторони українців: "проклята кацапня, азіяти, сибірська голота, московські паразити, ненасичена зараза", а слідуючі вислови з боку росіян: "изменники, бандьоровцы, нац. меншости, вредители, саботажники, враги советской родины" і т. п. Зростає також ненависть до жидів. Один оповідав, що в травні місяці в Радомишлі хлопець літ дванадцять прозивав на жидівку "юде". На базарах бувають часті випадки, коли інваліди жидів б'ють костилями. В липня місяці один інвалід в м. Радомишлі відганяв жидівку від свого стола, де продавав украдком, звертаючись: "Відійди, у мене масла нема", а коли не слухала, вдарив її палкою. Вона відбігла і на весь рот стала його проклинати: "Бодай тобі обидві ноги на війні відірвало, а то тільки одну". Велике вона має щастя, що він її не міг дігнати на одній нозі.

Опис дороги на ЗУЗ.

Дня 16.8.45 р. група в кількості 7 чоловік вирушила з Крим-

ковського лісу, Береженського лісництва. Марш розпочався о 24-ій год. ночі. Вночі падав дуже великий дощ. Ми майже без відпочинку йшли до ранку й заквартирувались під с. Соболівкою Макарівського р-ну. Відпочивши до год. 11-ої, перейшли на друге місце під с. Язвінку, бо на першому місці не відповідало місце для постою. Посушивши наскрізь промокшу одежу, пообідали й вирушили в дальшу дорогу. Коли смеркало, ми були над р. Пасківкою, біля с. Лесківки. Над річкою зварили картшіель, помились і пішли дальше. Перетнувши залізницю Коростень, ми ще пройшли до трьох клм. і лягли відпочити до дня. Вранці, дня 18 серпня, рушили далі, аж над річку Таль. Над річкою помились, поснідали й пішли в Тальське. В Тальське прибули ми о 12 год. Повівши розвідку на лісному транспорті, довідались, що загрози в тому терені нема жодної, за р. Тетеревом воєнних по селах нема. На Тальському працюють тільки 15 воєнних, які квартирують в селі Яхнівці. Надвечір підійшли ми в с. Яхнівку, щоб повести розвідку, де можна перейти річку й при нагоді зайти на вечеру. Коли смеркло, ми увійшли в село. В селі спіткали озброєних воєнних і розпочали з ними розмову. Переважно всі були українці й білоруси, тільки командир і заступник були росіяни. Командир носив три ордени. Коли я підійшов з двома другами Стьопкою і Орлом до них, один з них підійшов до мене й запитав: "Кто вы будете?", я відповів: "Военные". Тоді він: "Пошли со мной до командира на проверку". Тоді я серйозно: "Я на квартиру не пойду, а ты немедленно позови до меня командира". Він швидко увійшов в кімнату і через хвилину вскочив командир. Підходить до мене й говорить: "Где ваши документы?". Побачивши такий образ, друг Орел з подвір'я десь подівся, а мій боєвик з тиха відтягнув автомат.

Тоді я до нього: "Відійди пацан, я тебе за документ не питаю і ти мене не питай". "Цікаво тоді знати, хто ти є?". "Ми є бандерівці!" Почувши про те, що ви є в селі, ми прийшли вас повідомити, що ми вас чіпати не будемо, ані розоружувати, нам ваше барахло не потрібне. Ми тільки повечераєм, погуляєм та й підемо собі. Вислухавши те, командир

злякався, деякі пішли в хату, а з хати повиходили свіжі, тоді я попередив, якщо в селі буде, хоч один постріл, то тоді, щоб вони не нарікали. Вони запевнювали, що все буде гаразд. Тоді всі хлопці пішли по хатах, а я почав розмову з ними. Розпитував дещо в них, а потім почав розповідати про себе, як про нас говорить НКВД, як парторги в армії. Чого ми пішли в ліси, що нас заставило, за що ми б'ємося. Насвітлював політику Сталіна, сміявся з них, що вони так дають себе піддурювати. Розповідаючи, я і не помітив, що мою розмову слухали всі, скільки їх там було. Побалакавши, я відійшов, щоб і собі повечеряти. Вертаючись назад, біля тої хати я зустрів п'ять червоноармійців і почав з ними говорити. То були всі українці, які дуже дивувалися, що ми так добре одягнені, взуті. Озброєні. Дуже радо слухали моїх оповідань про нашу армію, а коли відходив, то сльози стали в їх очах. Коли я відійшов, мій козак сказав: "Друже, цей що був з правої сторони, мало не заплакав". Виходячи з села, знову я зустрів командира, який сидів з дівчиною. Я ще з ним побалакав, попрощався і відійшов. По дорозі, яка йшла в ліс, ходив інвалід, який хотів щось поговорити з нами сам. Розпитував мене, як стоїть наша справа, оповідав, як у селі в них тепер тяжко жити. "Я сьогодні без ноги, а запомоги, як кіт наплакав. Ці хлопці, які є в нас у селі, є дуже добрі, вони, прийде час, підуть до вас, тільки кацапи, це народ противний. Ви хоч їм нічого не робіть, бо тоді нашому селі біда". На прощання стиснув руку і сказав: "Хлопці, не зівайте, не дайте пропасти нашому народу".

Ми дуже спішили того вечора, бо хтіли перейти річку й зайти в ліс. О год. 23-ій ми перейшли річку. А за півтори години були в лісі, де остановилися до дня. О год. 10-ій ранку ми лягли відпочивати, о год. 12-ій ми рушили в дальшу дорогу. Підійшовши до с. Ошви, задержались і чекали до вечера, бо в день дальше рухатись не було можливо. Коли настав вечір, ми пішли в с. Нові Вороби перевести організацію харчів. Слід відмітити, що народ в тому селі до нас дуже прихильний. Оповідали деякі, що в них у селі ніколи ще бандерівці не бували. В кожній хаті нас привітно вітали

й бажали успіхів у боротьбі, виходячи за нами аж на дорогу. Рідко трапляються такі села, як с. Вороби Малинського району. До дня група відпочивала за селом, а як почало розвидняти, подалися в дальше дорогу, тримаючись напрямку на село Туску Базарського району. Від с. Туски перейшли в Чоповицький район під с. Дуброву, де мусили чекати вечора. Ввечері зайшли до кількох хат по молоко й без передишки зайшли під село Татарновичі, де задержались переднювати. Дня 21 серпня ми дізналися в с. Татарновичах, що за р. Ужом, на лінії Коростень—Ігнатполь, стоять всюди війська з першого Українського фронту. З великою обережністю, вночі, ми перейшли р. Уж і над її берегом заквартирувались, щоб на протязі дня, головно надвечір, можна було зорієнтуватися, кудою найкраще було б перейти цю полосу, не наткнувшись на військо. Через цілий день і вечір, ми не мали де повести належної розвідки, а коли добре стемніло, ми рушили вперед. Перед нами була залізниця Коростень—Ігнатполь і чотири шосейних шляхи, які йшли від Коростеня на північ. Ідучи лісом, підійшли під сам постій військових частин. На щастя горіли вогні біля курінів, які зорієнтували нас, що там стоїть військо, тоді ми крутнули на південь, В напрямку в с. Васьовичі, вийшли на степ і степом зайшли до с. Шуляків, де заквартирувались. В дальшу дорогу вирушили о год. 15-ій, підійшовши під с. Сторожевську Рудню, ми затрималися до вечора. Ціль нашого затримання була та, щоб провести розвідку, чи не стоїть часом військо в Лугинах і поблизьких селах району, та перевести організацію харчів. Дня 22 серпня ми ввійшли в село для організації харчів, де спіткали двох озброєних червоноармійців, які привозили військовими кіньми сіно одній жінці. Ми підійшли до них і, роз'яснивши їм, хто ми є, розпочали з ними розмову. Це були українці з господарчої частини Першого Українського фронту. Постій їхньої частини був у лісі під Ігнатполем. У зв'язку з цим, що їх дуже зле кормлять, вони крадьком помагають людям, щоб що-небудь заробити собі з харчів. Оповідали, що в поблизьких селах, при залізниці Коростень—Ігнатполь, діється щось страшного. Голодне військо повиривало все, що росло на присадибних площах (картопля, капуста, огірки, квасоля, садовина). Жінки плачуть, говорячи: "Що я бідна буду діяти, як прийде зима". Там, де стоять табори, або кавалерія, на полях нема проса, ані гречки, все кіньми спасене. Висловлювали своє незадоволення щодо війни та такого стану життя (як вони сьогодні живуть), до влади. Помічається яскраво зарисована ненависть до російського елементу. Ми так з ними розбалакались, що вони забули, що мають їхати на 24-у годину в часть, а ми забули за вечеру, хоч вже давно не їли. Коли ми з ними балакали, був також присутній мешканець того села, який працює в Коростенському депо на ремонтній базі. Коли вони від'їхали, я почав висвітлювати напрямні нашої політики й взагалі про політику. Змальовував життя робітників СРСР сьогодні, наводячи факти московської політики, як: колонізація українських земель і експлуатація робочої сили на Україні. Він дуже був задоволений з того, що нас побачив і переконався хто ми й за що боремось. Оповідав, що йому ще не доводилося зустрічатися з нашими хлопцями. По розмові запросив на вечеру й дав харчів на дорогу. При відході сказав: "Тримайтеся, хлопці, добре, бо як по тому всьому видно, зміна в нас мусить бути". В зв'язку з дорогою деякі друзі помуляли собі ноги. Вдень ми мали дуже короткий марш. Підійшовши до с. Липники Лугинського району, ми заобозували. На цьому місці ми переночували, а в 10-ій годині підійшли до одної хати, яка стояла в лісі, далеко від села (4 клм.). В тій хаті застали старого діда 78 років і бабу 70 років. Увійшовши в довшу розмову, я довідався, що дід той є одноосібник і скільки його намагалися виселити з тієї хати, йому вдалося ще й до сьогодні вдержатися. Оповідав, що перед війною, коли вигнали його з хати, він жив у шаласі, якого сам зробив у лісі. І тепер тоже його виганяли, але вкінці взяли під увагу його старі літа. Те, що він поставив і посадив біля хати, голова колгоспу описав, обміряв, заборонив користуватися ним. Під час оповідання дід і баба плакали. Коли ми мали відходити, він мене відкликав і сказав: "Я тепер пере-

конався, що ви бандерівці, й хочу вам щось сказати". Коли я відійшов, в той час вийшов чоловік з ліса й почав до нас зближатися. Коли підійшов ближче, дід почав чого кликати до себе. Коли підійшов, дід сказав: "Коля! Це твої хлопці". Тоді той чоловік кинувся до мене вітатися, а потім з іншими друзями. Під час привітання появилися в нього з радості на очах сльози. Цей чоловік сам з Рудні Гамарні Лугинського району, який не пішов у ЧА й переховувався у діда. Назовні виглядає страшно. Одяг на ньому обдертий, в постолях і дуже довга борода та нестрижене на голові волосся. Виглядав він на літ 60, неначе рідний брат того діда. Дезертир оповідав мені цілий перебіг його бурлакування. Сім'я його, в числі 4-ох осіб, живе на передмісті міста Лугин, якій НКВД не дає жити. Не раз уже нагана приставляли до вуха їй та дітям, щоб зізнавали, де батько. Навесні, в березні місяці, вона йому сказала: "Коля, ти йди в бандерівці, там може знайдеш яку-небудь защиту для себе й сім'ї. Я собі буду якось заряджувати, як не вивезуть, а ти гляди себе". Від того часу він почав нас шукати. Не раз чув, як проходили поблизькими селами групи, але нав'язатися ніяк не міг. Розповідав, як наші хлопці під с. Степанівкою розігнали косарів, від яких забрали шинелі. Коли ми мали йти, він підійшов до мене й став просити, щоб його забрати з собою, або нав'язати його з близькою якою-будь нашою групою. Говорив, що він ще має знайомих таких самих, як і він, в в с. Сторожівська Рудня. НКВД вивезло вже їх родини в Житомир, де сидять в допрі більше як два місяці. Вони теж нас шукають. Коли я з ним розговорився, скинув свого плаща й дав йому, щоб він прикрив своє старе дрантя. Він не хотів брати, але коли я настояв, він узяв і мало не заплакав. Я йому обіцяв, що ми підемо йому назустріч. Омовив з ним зв'язок, при помочі якого можна було б з ним зв'язатися. Ми розійшлися. Того самого дня ми прийшли в с. Степанівку, щоб повести розвідку й при нагоді зловити одного співробітника НКВД (Лєню Ничипора), який в 1944 р., в жовтні місяці, ранив боєвика групи друга Ваньки у своєму селі з автомата. В селі було все благополучно. Не гаючи

часу, група окружила його хату, де його зловлено й зліквідовано. Перед ліквідацією переведено докладну ревізію, де знайдено новий автомат з набоями, новий німецький кріс "маузер" і п'ять набоїв, охотнича рушниця і два набої, 7 набоїв до нагана, до МП, гранату репанку. По ліквідації я дав наказ зліквідувати його майно (одяг, взуття), що було забрано: зимове пальто (совітське приношене, дві пари білизни, чоботи, двоє штанів, сорочку верхню і маринарку). По переведенню цієї роботи група зайшла до близьких хат повечеряти й спішним темпом відійшла, зміняючи свій основний напрям, під кутом 90 ступенів на південь. Зміну напряму зробили тому, щоб НКВД не робило за нами погоні, знаючи наш попередній напрям. Дня 24 серпня, надранком, перейшли залізницю біля станції Красне й заквартирували під с. Великий Дивлин, де й днювали. Надвечір провели розвідку через одного лісника, який нам оповідав, що в с. Білокоровичах, Мехоловичах і в других їм прилеглих селах стоїть військо, а також і на полі під палатками, а по лугах пасуть коні. Щоб не робити організації харчів у прикордонній полосі, ми ввійшли в с. Мекоповецька Рудня, де почали збирати харчі на запас. С. Мекоповецька Рудня є дуже бідне, хліба трудно дістати. Ми на організацію харчів стратили майже цілу ніч. Надранок вийшли в кустарники — 2 клм. від села і там заквартирувались. Вдень не можна було рухатися до великого ліса, бо був відкритий терен — 3 клм. Перед заходом сонця, помітивши дим з нашого вогню, прийшли до нас дві жінки й хлопці, які цілий день ходили по тих лозах недалеко від нас і бадали болото. Ці кустарники ростуть на дуже великому масиві терену й тому прислано сюди інженера, жінку з Києва, для докладної "документировки" того терену, а дівчина з хлопцем були допоміжною силою праці. На початку ніхто з них не догадався хто ми, а тільки думали, що то червоноармійці, яких є тут повно. Коли я став говорити, хто ми, жінка з Києва не давала віри, вважаючи, що ми її обдурюємо. Я для переконання показав нашу літературу (рекламації, летючки) й "Ідея і чин" з 1945 р., яку мені дав друг Орел). Переконавшись

на факті, вона з великим здивованням почала докладно нам придивлятися, а хлопець і дівчина, що стояли з боку, тільки посміхувалися. Тоді я почав розпитувати, як про нас говорять у Києві. Вона на це нічого не відповіла, тоді я почав продовжувати: "Ми знаєм, як про нас говорять у Києві, але люди, яким уже нас приходилось бачити, можуть нас правдиво оцінити й мають про нас певну свою думку, якої вже їм ніхто не змінить, ані не зуміє їх викривити. Тоді вона дуже зацікавилась нами й почала розпитувати мене: "Чи народ нас знає? Що говорить про вас? Які у вас сили? Де берете ви друковану літературу?". Коли я їй всі ці речі вияснив, вона ще більше зацікавилась. Дискусія зайшла така, що ми не зогляділися, як стало вечоріти. З браку часу, ми мусіли розійтися. При відході, вона сказала: "Я завтра їду в Київ, де розкажу всім своїм найближчим і тим, що я вважаю, що можна розказати про вас. Я ніколи не мала поняття, що в житті можу зустріти таких людей — яка я щаслива". Коли відійшла п'ять метрів від нас, звернулася до дівчини й сказала: "Ти бачиш, що то за хлопці? А я собі не уявляла". Коли я говорив з нею, друг Орел говорив з хлопцем. Хлопець розповідав про жінку дуже добре. Ця жінка є українка й при праці дуже часто їх питає, як їм живеться на селі, а коли ми говорили, що добре, вона в непомітний спосіб усміхалась, немов хотіла щось сказати. Завжди, де їм тільки приходилось чути, вона розмовляла по-українськи. Коли я був з нею, вона дуже чистою, літературною мовою зверталася до мене. Крім того, хлопець оповідав, що він з нашими хлопцями зустрічався вже три рази. Розійшовшись з обостороннім задоволенням з сьогоднішньої зустрічі, ми рушили в свою дорогу. На Осівських хуторах ми провели розвідку, де саме поправлять воєнні залізницю і де перепроваджують розробку ліса. Зробивши на місці план дороги, ми перейшли у великий ліс (Ємільчинський район). Щоб не наткнутися на "розработку", ми йшли вдень, з великими обережностями, прислуховувались до стукоту дерева й болотистою полосою переходили цей ліс. Надвечір підійшли до хати одного лісника, яка стояла в лісі між с. Янчою

Рудньою і Зубковичами, де довідалися, що в с. Янчі Рудні є також озброєні воєнні. Оповідав нам, що він має знайомих наших хлопців, яких уже по голосі пізнав. Тоді, як проїжджала кавалерія в серпні місяці, НКВД Ємільчинського р-ну розстріляло одного лісника. Опис події: коли кавалерія проїжджала лісом, у міжчасі квартирувалась у одному місці, де зіставила сліди свого постою. Лісник того участка лісу й не знав, що на його терені могло щось таке подібне статися. Через кілька днів НКВД ходило по лісі й знайшло те місце. Довідалось, хто лісник на тому участку, від'їхало негайно, озираючи (...) кий, а коли він відмовлявся, начальник заявив: "Я тобі сам докажу на факті, що у твоєму лісі стояли бандерівці". Тоді лісник: "Якщо можете, то, пожалуйста, докажіть". Коли це висловив, його з місця зв'язали, посадили на підводу й начальник з чотирома НКВД-ами поїхав у ліс. Приїхав на те місце, начальник вийняв нагана й застрілив. Недалеко від цієї хати група переночувала, а 11 серпня рано, рушила в дальшу дорогу. Оминаючи Янчу Рудню північною стороною, взяли напрям на с. Володимирку. Не доходячи до с. Володимирки 6 клм., ми заночували, а на другий день взяли напрям на с. Ковалевичі. Йдучи цілий день, ми зайшли до с. Липників. В с. Липниках провели розвідку, що робиться за кордоном, відійшли в ліс і заквартирувались при самому бувшому кордоні. Дня 30 серпня рано зайшли на Корецьку Гуту, де провели розвідку, щоб можна було зорієнтуватися, яка є ситуація на даному терені й чи кружляють чутки про наших друзів. Від тих людей ми довідались тільки те, що на тих теренах, переважно на північ, перепроваджується акція. Тоді ми почали днювати на Корецькій Гуті. Дня 31 серпня ми подалися на с. Солений Млинок, перейшовши Корчик, ми знову заквартирувались. Дня 1 вересня надвечір прийшли в с. Більчаки, де довідались, що там більшовиків нема, тільки є в Усті й в Клецькій. Ми рішили вечором зайти в село і докладніше провести розвідку, та переправитись за Случ, а на другий день податися дальше на південь. Коли ми прийшли в село й зайшли вечеряти, в одній хаті довідались, що в лісі біля

с. Більчаків є наші хлопці, від яких буде прислана сьогодні розвідка в село. Довідавшись про те, ми попросили, щоб ці подруги повідомили, що в селі є група зі сходу, яка шукає зв'язку. Через годину ми були сконтактовані з розвідкою. А вранці 2-го вересня ми вже були на місці призначення.

Дос..... (підпис нечіткий).

На терені, де діє моя група знаходяться дезертири:

Макарівський район: с. Буда — 1 особа, с. Кодра — 3 ос., с. Ніжиловичі — 2 особи, с. Комарівка — 4 ос. Радомишлянський рн: с. Білка — 1 особа (6 липня 45 р. один зголосився в НКВД), с. Хомівка — 2 особи, с. Спорне — 2 ос., с. Таборище — було двох, НКВД зловило 3.7.45 р., с. Кримок — 5 осіб, с. Б. Рача — 3 особи, с. Межирічка — 1 особа, с. Вишевичі — 4 особи, с. Раковичі — 1 ос. (один пішов сам на НКВД 10.7.45 р.), с Раївка — 1 особа (один пішов на НКВД 15.7.45 р.), с Забілоче — 1 особа.

Контакт маємо: з Кодранськими 2-ма (озброєння кріс і карабінки), Ніжиловичі — 1 (кріс довгий), Комарівка — 1 (кріс довгий), Білка 1 (кріс-карабін), Хомівка — 2 (карабін та автомат), Спорне — 1 (кріс довгий), Межирічка — 1 (кріс довгий), Вишевичі — 4 (кріси довгі — 4 шт.), Раївка — 1 (кріс).

Постійний контакт маю й можу мати, це: з Хомівськими, Білкою, Спорним, Кримком. Був також з Межирічкою, Вишевичами й Рачою, в лозах на р. Тетерів. Вони на зиму розійдуться по знайомих, так говорять. Кількість знайомих мені лісників і інших штатних робітників на призначеному терені (з якими вже говорив).

1. Макарівський район, Комарівське лісництво:
Лісників об'їздчиків заст. лісничого штатних роб.
6 осіб 2 особи 1 особа 11 осіб
2. а) Радомишлянський район, Білокриницьке лісництво:
4 особи 1 особа 4 особи
б) Радомишлянський район, Кримковське лісництво:
9 осіб 3 особи 1 особа 12 осіб
в) Радомишлянський район, Березьке лісництво:
4 особи 1 особа 8 осіб.

Всі лісники, об'їздчики, заступники лісничих зобов'язані доносити на НКВД про нас і дезертирів. Деяких НКВД взиває в район на місяць два рази, а декого рідше. При кожній зустрічі лісників з НКВД, вони питають, що нового чути на їхніх участках. Про те все, що говорить з ними НКВД, нам розповідають. Я особливу увагу звернув на працівників ліса, ставлячи перед собою завдання: я мушу всіх особисто знати, хто вони є і що можуть для нас дати доброго, а що злого. Серед поданих працівників лісництва, є вже такі, що подають нам розвідку, допомагають харчами. Я переконався, що коли доложимо праці й старань, то можна із сексота або зобов'язаних зробити добру людину і навпаки. Коли НКВД докладає старань зі своєї сторони може зробити з найкращого симпатика сексота. Безпека районована в теренах, дальше віддалених від ЗУЗ, не має відповідної кількості фахових сил, щоб могти належно поставити роботу. Хоч сітка сексотів є густа, але не є дуже загрозлива, причини слідуючі: а) мала оплата за ту роботу і слаба контроль і безідейність. Ці всі недотяги дають нам змогу обезвладнювати її до певної міри. Бідним помагаємо зі сторони матеріальної, за що вони стають нашими прихильниками. З богатими стараємося якнайбільше говорити на тверезий розум, а в зв'язку зі слабою контролею над ними, ми використовуємо на часі. Найбільшим ліком для таких осіб є частий контакт з ними, посвята певного часу для них і навколо них, де ясно треба змальовувати їх матеріальне забезпечення і соціальну нерівність.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833.— Оп. 1. — Спр. 158. —Арк. 185—206.

Звернення українських повстанців Західної України до української молоді Східної України **Без дати**

За Українську Самостійну Воля народам!
Соборну Державу! Воля людині!

ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ СХІДНЬОЇ УКРАЇНИ!

Ми зустрілися з вами в сумний час загарбання большевиками Західньої України, а потім в час німецької окупа-

ції. І хоч один і другий окупанти і далі розділювали нас штучними кордонами, люто переслідували, арештовували і розстрілювали українських революціонерів, — попід дротяні загорожі ми проходили до Вас.

Ми оповідали, як бундючна шляхетська Польща точила нашу кров протягом довгих 20-ох невільничих років. Та те, що почули ми від Вас про сталінські злочини, про злодійський грабіж України, — далеко лишило позаду все, що знала дотепер історія.

Ви розказували нам, що за 20 років поневолення України Сталін і його кліка, здушили садистичним терором самостійне життя України, вимордували і закатували сотні і тисячі українських повстанців — революціонерів і патріотів самостійників, штучним голодом в 1932—33 рр. винищили мільйони українського селянства;

"освоїли" сніжний і дикий Сибір і Соловки примусовими переселенцями з української молоком і медом текучої землі;

розстріляли явно і скрито та замучили в середньовічних келіях тортур сотні українських комуністів, що хотіли власними народними силами будувати хоч комуністичну, але самостійну Україну;

вбиваючи і виселяючи українських учених, мистців, поетів, знищили українську науку, мистецтво і літературу;

сфальшували і вкрали нашу славну історичну минувшину;

загнали українське селянство у колгоспне ярмо, чим вернули давно кріпаччину, ще гіршу за панську;

закували українську робітничу клясу кайданами т. зв. трудової дисципліни та потогінними "соцзмаганнями" і приневолили її працювати на нового, найжорстокішого експлуататора — совєтську державу. Так приковували колись на суднах-галеріях рабів-невільників.

Розреклямованою, підступно продуманою своєю індустріялізацією, грабіжницько-злодійським господарюванням сировиною і продукцією України зробили її колонією червоного Кремля.

У XX сторіччі — сторіччі правного визнавання прав на-

ції і людини, Україна стала Індією нового імперіалізму большевицької Москви.

Так кривавий Сталін "виконав" і "перевиконав" свої написані п'ятирічки поневолення України.

Так сказали нам одні з Вас, брати!

А другі з Вас, які вийшли з большевицької школи, з піонерів, комсомолу, не пам'ятали вже своїх батьків, нагодовані шматком чорного окупантського хліба, забули про голод, були глухі на зойки криваво катованих рідних батьків. Такими сліпими і глухими зробили їх большевицькі організації, що їх підло придумала партійна кліка для винародовлення української молоді та для використання її в своїх імперіалістичних ціллях.

І хоч в 1941—45 рр. перемішалися у лавах українських революціонерів українці Сходу і Заходу, і хоч спільно гинули від гестапівських катів та їхніх наймитів сини Східньої і Західньої України на вулицях Києва, Одеси, Харкова Львова, на полях Поділля і лісах Волині, — друга большевицька окупація знову стала серйозним випробуванням єдності і патріотизму всього укр. молодого покоління від Кавказу до Карпат.

І в той час, коли сотні і тисячі української повстансько-революційної молоді всіх земель з найбільшим героїзмом і посвятою покинули рідні доми, школи, верстати праці, щоб відстояти права українського народу у лютому змаганні з варварським окупантом, щоб відбудувати Українську Самостійну Соборну Державу, коли сотні і тисячі українських юнаків і вдень, і вночі не сходять з важкого партизанського посту;

багато з Вас, брати, не з нами, багато з Вас проти нас.

Ми знаємо, Вам так верескливо кричать, горлають, грають, співають, агітують, репетують, римують, малюють, "демонструють" про "силу" і "непереможність" Совєтського Союзу, що Ви, нарешті, повірили в це. І хоч Ви мусите самі признати, що наша ідея справедливіша, Ви вірите в силу танків і авіації, боїтеся пазурів НКВД, зради їхніх сексотів, коритеся перед погонами, орденами і всією бун-

дючною помпою сталінського новоцарського двору. Цей страх запаморочує і паралізує Вас. Ви волієте огірок і оселедець, ніж тюремну юшку політв'язня, волієте "стакан" сивухи, ніж відважне шукання правди, "мрієте" про те, щоб прожити до старості, не будучи зачепленим НКВД-м.

Ви стаєте покірними пацюками, що повзають перед нахабною силою бандитського чобота!

Це ж дякуючи Вашій покорі і страху поневолених мільйонів побудували партійні хижаки нинішній червоний від крові СРСР.

Людськими невільницькими руками побудовано нову тюрму народів

СРСР, і руками людей — борців буде повалено її.

Чи ж не керує сталінським танком боєць-червоноармієць, людина тільки. Відкрийте йому очі, покажіть, хто його справжній ворог, і цей боєць направить хід свойого танка в противний бік.

Наш старий Хмель говорив колись козакам перед неприступною польською фортецею Кодаком: "Людські руки його збудували і людські руки його в порох обернуть". Так сказали про СРСР українські революціонери і от, непереможні, вже два роки б'ють сталінських імперіялістів на землях України. Сотні і тисячі наших "бандерівських" дітей, підлітків і стариків не ломляться не зраджують, не відступають на чортівських енкаведівських тортурах. А тут, українська молоде? Чи не сором Тобі перед їх геройством?

Є ще другі серед Вас, що чекають бути "директорами", вельможними партійцями, готують груди на ордени і пагони і снять, щоб "потиснув" — їм руку "сам найрідніший батько".

Ми народними зрадниками називаємо їх тепер, це ж вони своїми вислугами щоденно продають свій народ, свою людську гідність. Як же Ви можете, одяг — нені в награбоване, спокійно дивитися на кіно та п'яному співати, коли Ваша батьківщина стікає кров'ю на лютих муках, коли її поля і ліси грають кулеметами народних месників, коли могутньою ходою звенить українська національно-визвольна революція. Як можете Ви чіпляти "зірки" і безоглядно пнятися по партійній драбині кожен щабель якої — це нова зрада Україні, це новий кривавий злочин щодо працюючих, нові трупи Ваших ровесників, важкі прокльони матерів!

Зрозумійте це і стережіться, щоб тавро проклятого зрадника не прилипло назавжди до Вашого чола. Ще час повернутися!

Ми зустрічали — ще інших поміж Вами. У своїому молодому ідеалізмі, у своїй вірі у вселюдський прогрес деякі з Вас давали себе одурити сталінській партії, яка спрепарувала для Вас "передові ідеї" сучасного большевизму.

Які ж це "передові ідеї" принесли сталінські партійні верховоди для Тебе українська молоде?

Чи цією ідеєю є жорстокий національний гніт десятків народів СРСР і передовсім нашої української нації партійною імперіялістичною верхівкою?

Чи цією ідеєю з підкорення ще інших європейських і позаєвропейських народів, що ще живуть поза сталінським імперіялістичним ярмом? Адже хіба лише для цього готує Сталін нову багатомільйонову армію та видає на її озброєння міліардові суми, заморуючи голодом працюючі маси?

Чи, може, цими "новими ідеями" є голодні "п'ятилетки", що знову і знову налягають на нас маревом довгорічних злиднів?

Чи, може, манить кого колгоспне ярмо, рабський робітничий станок або сугітничий службовий пайок, що ними сталінська кліка руйнує життя і здоров'я народу?

Сталінські людоїди чваняться, що дали Тобі, українська молоде, "щасливе дитинство". А Ти спитай їх:

яка молодь світу стільки стратила батьків убитими і помордованими за те тільки, що вони боронили своїх слушних прав?

В якій країні світу "народними судами" рік-річно понелюдськи засуджується стільки безпритульних дітей?

В якій це країні одягають підлітків у військову форму і женуть на далекі фронти, як гарматне м'ясо?

Яку чоловічу і жіночу молодь навантажують так рано непосильною працею, заганяють у темні шахти, рудні, каменоломні, на виснажливі будівельні роботи?

Яку ж це молодь так по-деспотськи позбавлено вільної

наукової, літературної, мистецької творчості, вільного вияву своєї думки і примушено до негідного людини ідолопоклонства божкові з Кремля?

Перед якою ж це молоддю так по-шахрайськи закрито три-чверті дорібку розумів світових геніїв, науковців, письменників, політиків, економістів?

І в якої, нарешті, молоді світу так безжально забрано її власну батьківщину та заступлено її такою хижою мачухою, як СРСР?

За це "щасливе дитинство" і конче треба подякувати кривавому Сталіну, але так, по-нашому, по-українському міцно, як колись дякували царській Москві під Конотопом козаки гетьмани Виговського. І не тільки "подякувати", а помститися так, щоб захлинувся власною кров'ю кат Сталін, щоб висолопили брехливі язики партійні верховоди, щоб зазнали смаку смерті енкаведівські душогуби.

За таку "подяку" і за таку помсту взялися ми, повстанці Української Повстанчої Армії (УПА).

Українська молоде, послухай!

По всій Україні із зойками катованих мішається гострий гомін спротиву. Це весь український народ під проводом ОУН, УПА веде революційну боротьбу, щоб вибороти собі право на життя. Патріотична молодь соборних земель України вхопила за зброю.

Міста і села, поля і ліси широкої України стали тереном переможних боїв українських повстанців, прийняли святу кров народних героїв.

Тисячі і сотні тисяч українських селян саботують "державні" хлібопоставки.

Тисячі і сотні тисяч робітників зривають працю на підприємствах.

Тисячі і сотні тисяч українських дітей і молоді очищують школи від сталінських портретів, лозунгів і іншої погані, бойкотують "сталінські вчення", самостійно вивчають історію рідного краю та революційну програму.

Тисячі і сотні тисяч людей читають наші кличі, листівки, пресу, літературу.

Мільйони українців бойкотували сталінські шахрайські "вибори".

Сотні і тисячі українських матерів твердими руками благословляють своїх дітей на святу боротьбу за волю України.

З кожним днем зростає святий гнів українських народних мас, з кожним днем все ширше розгортається Українська Національна Революція.

Брати! Досить крови напилися кремлівські душогуби! Готуйтеся струснути сталінський престіл у Москві і перевернути нікітчин підніжок у закутому Києві!

Не дозвольте панувати в Україні імперіялістичній партійній кліці, саботуйте її звірячі закони і постанови!

Не давайте багатіти на українських землях череватим партійним вельможам — не давайте їм своєї панщизної праці в колгоспах, свойого рабського труду на заводах, своєї кривавої і запрацьованої копійки на їхні податки і позики.

Не йдіть на гарматне м'ясо, не давайте себе мобілізувати на нові імперіялістичні війни! Не давайте Сталінові "перевиконувати" плану винищення української нації!

Не вірте партійним крутіям! На кожному кроці розкривайте большевицьку брехню, розкривайте шахрайське "керівне ядро", криваву партію! Ні кроку в сталінський комсомол та інші організації яничарсько-зрадницького виховання!

Інформуйте про революційно-визвольну боротьбу українського народу, про повстанські бої, акції саботажу, про геройську поставу національно-свідомих та революційно наставлених широких мас українського населе!

Читайте українські заклики, листівки, пресу! Викривайте большевицьку забріхану дійсність! Читайте твори небільшовицьких українських письменників, поетів, публіцистів, учасників визвольної боротьби українського народу: читайте твори передових світових розумів заборонених большевиками!

Поширюйте українські революційні видання з хати до хати, з рук до рук, бо вони насіння правди, дороговказ у майбутнє!

Налагоджуйте зв'язки дружби і співпраці з українським революційно наставленим громадянством, з українським підпіллям!

Не переслідуйте свого брата, молодого революціонера на всяких сталінських "облавах" і "акціях"! Саботуйте накази про переслідування українського революційно-визвольного підпільного руху! Помагайте йому на кожному кроці.

Вступайте в лави борців-революціонерів, вступайте в ОУН, в УПА!

ХАЙ ЖИВЕ СОБОРНА ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНА БОРОТЬБА ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА БЕЗ НАЦІОНАЛЬНОГО І СОЦІЯЛЬНОГО ГНІТУ!

ХАЙ ЖИВУТЬ САМОСТІЙНІ ДЕРЖАВИ ВСІХ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ! УПЕРЕД ЗА ВОЛЮ НАРОДУ, ВОЛЮ НАЦІЇ ТА ЇЇ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!

СМЕРТЬ ІМПЕРІАЛІСТУ СТАЛІНУ І ЙОГО ПАРТІЙНИМ ВЕЛЬМОЖАМ!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ ЗАХІДНЬОЇ УКРАЇНИ.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф.Р.-3432. — Оп. 1 — Спр. 170. — Арк. 1—4.

Звіт ОУН про події на терені Полісся з жовтня 1944 по серпень 1945 року

17 серпня 1945 року

ЗВІТ

Від жовтня 1944 р. по місяць серпень 1945 р. в окр. 4444 (Житомирська обл. і північні райони Київської области).

А) Терен цей вповні не спланований орг. сіткою. Вся праця заключалася тільки в пропагандистських рейдах після переходу фронту. Ставлення орг. сітки початково від висилання поодиноких людей та груп в означені терени. Підбір людей в цей час був досить загальниковий. Провідниками груп були в більшій частині люди зі сх. областей України. Вислано за весь час 17 груп в числі 17 і 77. Кожна група перед відходом в терен була докладно поінформована про своє завдання в призначеному її терені, через довгі, всеобіймаючі відправи. Головним і основним завданням було: організація, заангажування нових кадрів до праці і їх виховання на політ. Платформі УПА й ОУН. Кожна група, зокрема, дістала додаткові інструкції. Як просуватися в новому тереній, як приступати на місці до роботи. Група, прямуючи в означене місце, повинна зберегти повну тайну свого напряму. Просуватися конспіративно під маркою дезертирів з часом оминати населені пункти, по дорозі не робити жодних пропагандивних виступів ні сутичок з державними органами. Для більшої конспірації й більшої свободи рухів кожна група була забезпечена харчами (сало, сухарі), одягом, взуттям, до пропаганди на місці літературою з видань УПА й ОУН. Озброєння одної групи: автомати, фінки, кріси, кулемети, пістолі та гранати. В призначений терен просовуватися по три разом, прийшовши на місце, дана група оставалася, при тому означено мертві пункти зв'язку між собою, дальше друга, третя. Всі вони між собою встановляли зв'язки, а одна з них держить зв'язок на мертвих пунктах. Кожна із груп одержала карту зазначеного терену. Провідники груп за всяку ціну мали вдержатися в терені, вживаючи всіх можливих методів. Доперва поза акліматизуванню приступати до орг. роботи в терені.

Раньше не виступати, не розконспіровувати себе, а тим самим підготувати грунт для орг. роботи. До кожної групи долучено декілька боєвиків для охорони й технічних робіт.

Вислано слідуючи групи в р. Єльська, Овруча, Чорнобиля —Вітер, Дунай, Кошовий.

Командиром під час перемаршів — Кошовий.

Група свойого завдання не виконала. По короткому часі повернула, оправдуючись різними неможливими обставинами, як: заблоковані села стрибками, де впало 2-х боєвиків, а одного ранено. Ранком дає наказ, щоб іти роззброїти стрибків в сільраді, заохочуючи тим, що їх тільки 6-х. Дійсно було 20, які були приготовані на зустріч боївки. Сам остався далеко в лісі. Стрибки відкрили вогонь, боївка мусила відступити, лишаючи двох вбитих, одного раненого підібрали. Це було причиною й оправданням його до повороту, мовляв, не було вже з ким йти далі. Висланий другий раз розповідає головокружні пляни про те, як він хотів сісти на автомашину і заїхати на

призначене місце, й як автомашину його обстріляли і всі розбіглися, а він мусив вернутися, віддаючи по дорозі все сало, що одержав на дорогу. В першому і в другому випадку звернути увагу, щоби чогось подібного не практикувати.

Група "Вітер" в числі 1 і 6. Озброєння: 1 кулемет, 2 автомати, 3 пістолі, 4 кріси. Група дістала завдання закріпитися в околицях Єльська й безпосередньо своєю пропагандою впливати на містечко, причому пролізти своєю пропагандою в річну флотилію на Прип'яті й опанувати станцію. Завдання зовсім не виконане з наведених вище причин. До призначеного місця не дійшов.

Група "Кошовий" 1 і 4. Озброєння: 2 автомати, 3 кріси, 1 пістоль, теренові карти. Завдання: звернути головну увагу на пристань р. Прип'ять — не прийшов. Вернувся з половини дороги, покликуючись на "Вітра" у невдачі маршу. Дійсні причини — агент, непланове зірвання роботи.

Друга — Дунай 1 і 4 до призначеного місця дійшов (Овруч), однак завчасне виявлення себе звернуло увагу НКВД і почалася нагінка. Внаслідок якої добився аж в ЗУЗ і тут ранений в часі акції зістався.

Одержаного завдання закріпитись і опанувати околицю та містечко Овруч як культурний центр тих околиць не виконав. Причина: заскоре виявлення себе в терені, неопанування ще поодиноких людей в терені, ні відповідних конспіративок. Почали першим стрічним людям роздавати літературу. При пересуванні з місця на місце брали теренових, розпитували прямо дорогу. Все це давало можливість зорієнтуватися ворогові про їхні рухи і зробити нагінку.

Петрук — 1 і 4. Озброєння: 1 автомат, 4 кріси, 2 пістолі. Призначене завдання опанувати околицю і містечко Звягель (Новгород-Волинський) як культурний і залізничний вузол. Завдання не виконав. Причини: особиста халатність і розперезаність. Замість наполегливої і впертої праці, зайнявся розбиванням кооператив і шуканням вигідного життя (горілка, мед і т. п.)

Шуляк — 1 і 4. Озброєння: 1 автомат, 4 кріси, 1 пістоль. Одержано завдання опанувати околицю і місто Бердичів, як

центр дрібних промислових одиниць (кож. заводи, цукроварню, зал. станцію). Завдання не виконав покликуючись на хворобу. На домагання йти в терени до праці через короткий час прислав звіт, видуманий, вказуючи на пророблену ним вже роботу. Як виявилося пізніше, — це агент НКВД з наміром впровадити в мильне розуміння ставлення до справи. Всі вищезгадані групи відходили в терен до праці в м. жовтні 1944 р.

Борис відійшов в м. листопаді. Озброєння: 2 автомати, 3 кріси, 2 пістолі, разом 1 і 4. завдання: закріпитися в околиці Біла Церква, опанувати місто як культурний центр і зал. вузол, відомостей про нього нема жодних.

Олексій — відійшов в листопаді. Озброєння: 2 автомати, 3 кріси, 2 пістолі. Завдання: оперувати й опанувати середню течію Дніпра (на північ від Києва). Завдання не виконано. По відході з місця відправи завернув своїх боєвиків, кажучи їм, що "ви, хлопці, не знаєте, що тут робити, вертайте назад", а сам долучив до Бориса. Про нього нема жодних відомостей.

Смілий — 1 і 4. Узброєння: 1 автомат, 4 кріси і 1 пістоль. Висланий в м. грудні 44 р. Призначений терен: Звягель з околицями. Завдання не виконав. Хитний тип. Пройшов 20 км в глибину свого терену і вернувся, вказуючи на неможливість з огляду на переслідування НКВД.

Палій — 1 і 5. Озброєння: 1 автомат, 1 кулемет, 4 кріси, 1 пістоль. Висланий в м. жовтні 44 р. Призначений терен: Козятин як важливий зал. вузол. В околичному терені вдержався (Попельня), але проявляє дуже малу активність, на вказаний пункт (Козятин), щоб дійти не робив жодних спроб. Пункту опору там немає. Квартирується в більшості по своїх рідних і знакомих, які час до часу підвозять хліб і інші роди харчів.

Радченко — Лисозуб — 1 і 4. Озброєння: 1 фінка, 4 кріси, 1 пістоль. Призначений терен: Андрушівка — місто і околиця. До призначеного місця дійшов. В короткому часі закріпився. Після двох місяців побуту в своєму терені вернувся по зв'язок, за літературою і новими вказівками, а яких не одержав, чекав, доки не дістане. Зимою в м. січні знову

від'їхав в свій терен, де спільно з Палієм почали розробку терену. Не маючи дальших інструкцій до місяця липня, прибули разом зі своїми боївками на зв'язок. В часі перебування на зв'язку впав один боєвик (Чумайда) в сутичці з НКВД, двох інших відправлено, як нездатних до праці, до відділу.

Нестор — Озброєння: 1 автомат, 4 кріси, 1 пістоль, висланий в м. жовтні 44 р. Завдання має дістати на місці від Палія в терені Козятина. В перших днях при сутичці з НКВД ціла група розбіглася. Сам Нестор прибув сюди назад і ніхто його туди більше не висилав.

Ванька — Група 1 і 5. Узброєння: 2 автомати, 4 кріси, 2 пістолі. Відійшов в м. жовтні 44 р. назначений терен Іванків і околиця як культурний центр цього терену. Придержуючись всіх даних йому вказівок конспіративок, де провів частинно організаційно-пропагандивну роботу. Докладних даних нема.

Смушка — 1 і 4. Озброєння: 2 автомати. 3 кріси, 1 пістоль. Назначений терен — місто Житомир як культурний центр області і важливий залізничний вузол. В указанім центрі не вдержався, тільки на околиці. Заснував ряд конспіративок і ряд людей, також розгорнув пропаганду нашої ідеї при помочі говірок, літератури. Докладного звіту про його працю в мене немає.

Печериця — Стан 1 і 4. Зброя: 1 автомат, 3 кріси. Відійшов в м. жовтні 44 р. Призначений терен м. Коростень як один з важливих пунктів комунікаційних на півночі Правобережної України і столиці. Придержуючись всіх вказівок і засад конспірації, вдержався в околиці, здобуваючи собі за короткий час декілька конспіративок (с. Санітарка, Богунівка, Рудня Білецька). Перші дні по приході група перебувала в лісі й при тому часто приходила в село для збірки харчів. При зустрічі з населенням розказували про нашу боротьбу і в розмові старалися ближче познайомити людей з нею людей, що скаржилися нам у своїх розповідях про переслідування їх пануючим режимом. Старалися зустрічати і частіше туди заходити, переконуючись тим самим про щирість їхнього говоріння. До тих знайомих давали пізніше

прати білизну, пекти хліб, при чому й помагали їм матеріально харчами (чи грішми), здобуваючи ще більшу приязнь (с. Санітарка). Коли після цього ніде ті більше люди не розказували нічого, оставалися днювати чи ночувати. По кількох таких пробах шукали в другому місці, так само попередні залишаючи на чорну годину. Сам Печериця впав в м. січні 45 р., перебуваючи на свята вдома. На його місце пішов ще в грудні 44 р. Деркач 1 і 5. Озброєння: 1 кулемет, 1 автомат, 4 кріси, 3 пістолі. Маючи таке дещо опановане Печерицею, Деркач і дальше рейдував по цьому терені, добуваючи людей і квартири (с. Белівка, Красногорка, Ставище, Сутин, Раковин). За час свойого побуту в цьому терені підібрав людей, як Ставник, Санітарка, які не дуже ще активно, але включались в боротьбу. При всяких пропагандивно-боєвих діях група використовує свої конспіративки, забезпечуючись там харчами, а в разі потреби й житлом. Коли ходить про відношення до місцевих органів влади, як: голова с/р, колгоспу, уповноваженого НКВД, інші, керуються відношенням місцевого населення. Котрі відносяться до місцевого населення погано, ліквідується прилюдно, залежно від обставин (с. Злобичі, р-н Коростень, уповноважений НКВД вбитий через вікно увечір (інших карано шомполом, це мало місце в Санітарці).

Дон — 1 і 4. Зброя: 1 автомат, 4 кріси, 1 пістоль. Завдання: опанувати терен біля Хобного (Кабакевич). Відійшов у м. листопаді 44 р. разом з Вітром. Завдання не виконав. Покликувався на Вітра і неможливість просуватися.

Роман — висланий в м. січні 45 р. Озброєння: 2 автомати, 4 кріси, 1 пістоль, разом людей 6-ть. Назначений терен: Чеповичі, Потієвка, Малин, Черняхів як культурні осередки тих околиць і самі околиці. В призначений терен прийшов і тут заакліматизувався, найшов ряд людей, що співпрацюють (с. Сичівка, Рубанка, Шершні, Буда, Окодзинськ і др.). Прибувши в терен, заквартирувався в хатах незнайомих, дальше від центру села.

Під час перебування, хто приходив до хати, того не відпускав до часу відходу. На слідуючий день відходив в друге

місце. Це тривало доти, доки знайшов хату з відповідними людьми, в яких перебував в критичний час. За час від січня до липня біжучого року зліквідував двох штатних робітників НКВД (один з них начальник участка в Чоповицькому районі в с. Ставім, другий такий же в с. Рубанка, р-н Потієвка), за що населення дуже вдячне. В с. Ясногорки, р-н Чоповичі, голову сільради, по нац. жидівку, яку вишомполував, вона не давала людям спокою з викачкою хліба, забирала останній кусок. На другий день вона зріклася головування. За весь час було дві сутички з НКВД, одна в ліску за с. Берковкою, р-н Малин, друга засідка в селі Дерманка, р-н Чоповичі, де згинув один боєвик Михалко-Кулік. На засідку попали, йдучи центральною дорогою села. НКВДис-ти почали бити з автоматичної зброї. Коли наші почали відстрілюватися, вони стихли. Втрати НКВД: один тяжко ранений помер, заки його завезли до лікарні. Другий ранений легше. НКВД, коли вже більше видко в терені рухи інших груп, старається робити прочоси тих кусків лісів, де, на їхню думку, може бути сховище, або де їхня розвідка докаже про постій нашої групи. Прочосу таку робило один раз НКВД при помочі місцевого активу, т. зв. голови сільради, колгоспу, робітників МТС. Акція ця скінчилася тим, що нікого з повстанців не вловили. Проходили лісовими лініями, стріляючи зі всієї зброї перед себе. По дорозі заходили до села, де грабили все, що попало під руки (масло, сало тощо).

Зі всіх згаданих груп зісталися і діють на сьогодні слідуючі: 6 — Семушка, Ванька, Палій, Роман, Деркач, Радченко. Всі інші не вдержались з вищезгаданих причин. До висилки груп в цей терен для орг. роботи треба пам'ятати, що туди мусять іти люди найкращі, повні ідейні. Всім спекулянтам, кар'єристам там місця немає бо народ привик нас бачити, як одних з найкращих. Всі хитрі типи лише будуть компрометувати себе й організацію. В райони степові треба людей відважніших, а в райони лісові можна менш відважних, тут захищає ліс. З степу ніколи не можна рятуватися втечею. Тут обов'язково потрібна відвага. При сутичці з ворогом треба обов'язково відбиватися.

Практика виказала, що найкраще оперувати групою 5 людей: 2 автомати, 2 кріси і 1 напівавтомат. До самої праці треба людей більш підготовити під оглядом політичним, організаційним. Кожний боєвик мусить бути одночасно пропагандистом, організатором, а не сліпою машиною. На всі питання людей має дати відповідь. В разі, коли б боєвик лишився без зв'язку, мусить вести свою роботу без літератури, інструкцій і т. п., бо не може бути для нього виправданням брак згаданого. Особливо треба знати добре всі постанови в земельних питаннях, як буде виглядати Україна, відношення до учасників ЧА, інтелігенції, школи, церкви. Плюс доказати на большевицьку пропаганду про відношення до нац. меншостей (поляків, руських).

На всі ці питання мусить дати докладну роз'яснювальну відповідь, потрібно більше літератури, а, зокрема, такої, яка б демаскувала і осаджувала групи у всіх теренах. Нищення всіх засобів визиску населення: молотарок, тракторів, молочарні.

Б) Суспільно-політичний огляд.

Цілий терен під оглядом Лісостеп. Північна частина понад р. Прип'ять вкрита лісами. Південна — лісостеп, є проміжки лісу, а більшість степ. Найважніші культурні й комунікаційні осередки — Житомир, Коростень, Козятин, Бердичів, Фастів. Промисловість розвинена тут слабо.

В південній частині є лише цукроварні (Андрушівка) і фабрики посуду (Коростень). Населення переважно працює на землі. Більшість — українці. Нац. меншості — поляки, білоруси, москалі. Поляки вже затратили свою національну окремішність, вони в більшості вважають себе українцями. Своєї мови не знають. Устрій тут соціалістичний, тільки де-не-де одноосібник, який має не більше 0,50 га землі, 1 коня, корову і більше нічого. За це платить великі податки, а в колгосп вступити його вже не змушують. Решта населення є в колгоспі. Праця в колгоспі обов'язкова, за віддалення від колгоспної праці карають, відрізують присадибну землю, відбирають корову або судять, як недисциплінованих.

Цілий терен, під оглядом адміністративним, поділений на

області (Житомир), область на райони, для кращої контролі райони на кущі (але кущі неофіційно), дальше сільради, села, бригади. Вся влада в руках партійних комуністів. На чолі області т. зв. обласний комітет ком. партії з радою депутатів трудящих, дальше виконавчий комітет (виконком). Парткомітет ухвалює з радою, а виконавчий комітет переводить у життя. Фактично партком зобов'язує партком, ті ж зобов'язують такі ж самі районні інституції, ці дальше так зв. сільради, голів колгоспів та сільський актив. На ділі всі постанови йдуть згори. Без згоди всяких рад, а сільські голови безпосередньо переводять в життя ці постанови.

Адміністрація складається переважно з бувших партизан або їх спільників. Є також інваліди, що вернулися з війни. Низька адміністрація не вибирається, а присилається згори, людей всеціло їм відданих, в багатьох випадках росіян (включно до голів сільрад і колгоспів — с. Ставище — голова сільради, с. Задири, р-н Паліївка). З розповіді людей в інших підрозділах адміністрації, головно по містах, немає ні одної інституції, в котрій не було б росіян. В політорганізації тільки партія і комсомол є дозволені. Членами компартії є часто голови сільрад, колгоспів. Комсомол це організація молоді. Молодь горнеться не радо. Населення дивиться на це, як на щось шаблонове. Де-не-де по селах є кооперації. Членом кооперації мусить бути кожен громадянин. Кооперації майже не забезпечують товарами. Вона існує тільки для того, щоб збирати ягоди, яйця тощо. За цей час від часу привозять сіль, горілку, яку видають тільки за яйця та кури. Весь здоровий вік на війні, остання молодь на Донбасі. Молодші працюють в колгоспі. Хлопці при кожній нагоді впиваються, ведуть себе ненормально. Почуття про те, щоб не пити дуже мале, не уявляють собі гуляння без горілки. По колгоспах визначають норми виробітку по 40 га на жінку. Населення при зустрічі з нами досить одверто нарікає на існуючий лад, виливає своє горе, вказуючи на безпосередніх винуватців (голови), при чому просять їх покарати. Найбільше цікавиться пропагандивно-сенсаційними відомостями (про різного роду саботажі,

продавання колгоспів, кооператив, атестати на уповноважених НКВД і т. п.). Однією з найбільших болячок населення є колгоспи. Доки існує колгосп, люди вважають війну незакінчену. Закінчення війни люди називають кінець большевицького панування (з розмов з населенням). НКВД, в свою чергу, у відповідь на наявні наші рухи поширює різноманітні вісті, що начебто нас розбили, з німцями вже скінчили, це ж саме буде і з нами. Зі старої пропаганди, що наші б'ють, ріжуть людей, тут вже ніщо не приймається. Коли вб'ють якогось їхнього агента, вони стараються пояснити людям, що це вбили красноармійця, чи якогось партизана, громадянина, одначе люди самі поміж собою говорять: так, як же це воно дійсно сталося (?) перед нами не мають лише бояться наслідків цієї нашої роботи (одна жінка в с. Боднарівка сказала: "Я вас не боюся, а боюся лише свого сусіда, котрий може донести НКВД. Вибийте мені вікно, я вам дам їсти, хліба і буду мати виправдання, чого я вас впустила до хати").

По селах є часом розташовані частини запасних полків. Ці військовозобов'язані, але не стройові. Вони при зустрічах з нами радо розказують про те, як їх годують, яке мають завдання. Вони переважно працюють в лісі на заготівлі дров для Донбасу, або тешуть шпали. Зустрічі з нами не бояться. Взагалі всі військові частини знають, що військових ми не чіпаємо, лише можемо забрати зброю і шинелі. Найкращим засобом пропаганди є література. Її передають з рук у руки і більше вірять, ніж іншим засобам пропаганди. Говірка з поодинокими людьми має також велике пропагандивне значення. В гурті пропагувати важче тему, що може дехто і спитав дещо, але боїться свого сусіда. Зараз проти релігійної пропаганди як такої немає. Церкви люди відбудовують на власний кошт (с. Кривоти, Римовка). Школи по селах 4-річні — початкові. Навчання в початкових школах обов'язкове, в інших — ні.

НКВД всі прояви нашої пропаганди старається зліквідувати (кличі замазують, листівки здирають). Людей, яких вони підозрівають, що наче б мають з нами зв'язки, пересліду-

дують. Біля їхніх хат роблять засідки. Грозять, що їх вивезуть і т. п. З цих погроз НКВД немає жодної користі, бо населення внаслідок їх зробило висновок, щоб про кожен наш рух не доносити і нікому не розказувати. НКВД при всіх нагінках використовує всі можливі сили, які має на місці. Самих Нквдистів мало, на р-н 5—10, решта міліція в кількості 80 осіб. Зорганізовано по селах групи, що складаються зі стрибків. НКВД рідко використовує їх у своїй роботі (в с. Симовка, р-н Коростень стрибки не проявляють жодної активності). Де є більший рух наших груп НКВД має спецгрупи для боротьби з нами (р-н Чоповичі 40 кавалеристів, які весь час їздять по терені і роблять засідки).

Слава Україні!

17.8. 1945 р. (Павло).

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/7. — Арк. 319—323.

Звернення українських повстанців до зрадників народу із закликом відмовитися служити більшовицькій владі, спокутувати свою вину самовідданою працею в ім'я народу

Без дати

За Українську Самостійну Воля народам!
Воля людині!

ДОНОЩИКИ!

З 1917 р народи бувшої царської Росії розвалили царсько-російську тюрму народів і почали будувати нове життя у своїх незалежних національних державах. В державах цих було скасовано поміщицькі маєтки, а землю передано селянам. Фабрики і заводи — відібрано від капіталістів, а до керівництва цими підприємствами допущено робітників. Владу в своїх самостійних державах узяв в свої руки сам народ. При допомозі вільних виборів, у яких приймали участь найрізнійші політичні партії, народи творили свої демократичні уряди, вони організували своє національне військо, розбудовували свої національні культури. Вони запроваджували в себе демократичні громадянські свободи — свободу слова і друку, свободу

об'єднання у різні партії та організації, свободу прилюдних виступів, свободу переконання і релігії.

Творення національних держав народів бувшої Росії занепокоїли однак російських імперіалістів, які завжди мріяли про "єдіную-нєдєлімую". Вони опанували большевицьку партію, яка по розвалі царату захопила в свої руки владу в Росії та почали з її допомогою боротися з визвольними з царської тюрми народами. Російсько-большевицькі імперіалісти робили це для того, щоби зіпхати знову визвольні народи в одну велику російську державу, щоби відібрати від них здобуті ними у жовтневій революції громадянські права. Не дивлячись на довгу і завзяту боротьбу вільних народів за свої права і свободи, вдалося, проте, большевикам брехнею, підступом, терором і силою загнати ці народи у нову, цим разом большевицько-російську тюрму народів т. зв. СССР.

В цьому СССР захопила в свої руки всю владу, всі права і багатства імперіалістична російсько-большевицька партія. Вона знову відобрала від селян землю та потворила нові большевицькі фільварки — т. зв. радгоспи і колгоспи. Большевицька партія кинула трудящі маси у нову большевицьку кріпаччину, закріпивши їх за колгоспами, фабриками і заводами. Большевицька партія поклала на працюючих величезні норми виробітку і праці, вона визискує працюючих соцзмаганнями і стахановщиною, низькою зарплатою і т. д. Большевицька партія відобрала від громадян СССР політичні права і свободи. Громадяни т. зв. СССР не мають права об'єднуватися в небольшевицькі партії й організації, не мають права виступати на зборах і в пресі з критикою большевицького режиму, не мають права висувати протибольшевицьких кандидатів до органів влади і т. д. Большевицька партія віддала всіх противників своєї протинародної, імперіалістичної й експлуататорської політики жорстоким переслідуванням, мільйони своїх політичних противників вона виморила голодом, знищила у далеких засланнях та вимордувала в катівнях НКВД.

Поневолені большевицькою партією народи т. зв. СССР

не припинили однак ніколи боротьби за своє визволення, за виборення собі втрачених прав. Після першої світової війни боротьба поневолених народів з большевицько-російським імперіалізмом набрала особливого розмаху. Перший повоєнний 1945 р. був в Україні роком масових саботажів українського селянства і робітників, героїчних боєвих дій Української Повстанчої Армії (УПА), поневолених виступів визвольно-підпільної Організації Українських Націоналістів (ОУН).

Большевикам не вдалося зламати українського визвольного руху новими засланнями, ані арештами і ув'язненнями, ані новими нквд-івськими тортурами, ні облавами і різними іншими акціями цілих армій внутрішніх військ НКВД. Тому-то, старою випробуваною імперіалістичною звичкою кинулися російсько-большевицькі загарбники роз'єднувати український народ, щоби тим легше його подолати. Намовами, погрозами і силою вдалося їм втягнути деяких слабодухів у вислужницьку і зрадницьку роботу в характері донощиків. Цим людям большевицькі імперіалісти доручають висліджувати українських повстанців, доносити про них в НКВД, а то й самим їх знищувати. Багато з тих людей, побачивши куди їх большевики пхають, схаменулись і покаялись у своїй провині перед своїм народом. Вони відмовилися від дальшої роботи на користь ворогові, віддали себе для визвольної боротьби. Інших український народ покарає уже за їх злочин перед Батьківщиною ганебною смертю, смертю, яка як не нині, то завтра чекає на кожного зрадника і ворожого вислужника.

Донощики! Кидайте підлу роботу, яку Вам доручили большевицькі окупанти, не згоджуйтесь на неї, не дивлячись на намови, погрози й інші ворожі заходи. Сміло і рішуче ставайте на шлях спротиву, на шлях боротьби з большевицькими насильниками! Хвилини своєї слабості перед натиском ворога спокутуйте, кому це належить, чесною і спокутливою працею для народу.

Пам'ятайте, що:

ні один злочин перед Батьківщиною не залишиться не

виявленим, ані ні один злочин перед нею не залишиться не покараним!

Зближаються останні дні панування большевицьких загарбників над нашим народом. У всенародному збройному повстанні проти червоних окупантів ми здобудемо свободу! Український народ знищить свого ворога і всіх його вислужників!

Смерть російсько-большевицьким загарбникам!

Смерть усім ворожим вислужникам — зрадникам свого народу!

Хай живе Українська Повстанча Армія і Організація Українських Націоналістів!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф.Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 168. — Арк. 2, 3.

Доповідна заступника начальника управління НКВС УРСР з боротьби із бандитизмом підполковника Задої начальнику головного управління НКВС СРСР генерал-лейтенанту Леонтьєву про арешти учасників українського націоналістичного підпілля в Чернігівській області 28 лютого 1946 року

совершенно секретно

НАЧАЛЬНИКУ ГУББ НКВД СССР
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ
тов. ЛЕОНТЬЕВУ.
г. Москва.

СООБЩЕНИЕ

В феврале с. г. УНКВД Черниговской области, в порядке очистки обслуживаемой территории от предательского и пособнического элемента, в Холменском районе арестованы бывшие участники УПА:

1. ШЕНДРА Александр Филиппович, кличка "МАТРОС", 1912 года рождения.

2. ОНОПЧЕНКО Афанасий Ефимович, кличка "ВЫСОКИЙ", 1914 года рождения.

3. ТАРАПОН Кирилл Семенович, кличка "НИКИФОРЕНКО", 1900 года рождения.

4. АЛЕКСЕЕНКО Яков Гаврилович, кличка "АЛЕКСЕЕВ", 1908 года рождения.

5. ШАМАРА Филипп Иванович, кличка "МАХНО", 1914 года рождения.

6. КАТОК Степан Павлович, кличка "КОТОВСКИЙ", 1913 года рождения.

7. ГОРБАЧ Иван Васильевич, кличка "ЛИТВИН", 1914 года рождения.

8. ОСТРОУХ Иван Николаевич, 1905 года рождения, — все уроженцы Холменского района, Черниговской области.

Перечисленные в период немецкой оккупации служили в немецких карательных органах. При отступлении немцев ушли с ними.

На территории Ровенской области вступили в УПА, где находились до марта 1944 года.

При приближении частей Красной Армии как бывшие полицейские, боясь ответственности бежали в Германию, откуда возвратились на родину в порядке репатриации.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ НКВД УССР ПО ББ ПОДПОЛКОВНИК -ЗАДОЯ-

"28" февраля 1946 г.

№ 8/2/30

г. Киев.

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 89 (1951 р.). — Спр. 33. — Арк. 60.

Витяг з протоколу особливої наради при Наркомі внутрішніх справ СРСР про заслання до Талди-Курганської області родини учасника українського націоналістичного підпілля Кабаченка із Запорізької області

9 березня 1946 року

Выписка из протокола № 11-а

Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР от "9" марта 1946 г.

СЛУШАЛИ

109. Дело №43196/УНКГБ Запорожской области — КАБАЧЕНКО Улита Харитоновна, 1890 г. р., ур. Запорожской обл. украинка, гр. СССР, б/п., из крестьян-середняков, колхозница

ПОСТАНОВИЛИ

КАБАЧЕНКО Улиту Харитоновну, как члена семьи изменника Родины — сослать в Талды-Курганскую обл. Казахской ССР сроком на ПЯТЬ лет, считая срок ее со дня вынесения настоящего постановления.

Печать

Имущество КОНФИСКОВАТЬ.

Нач. Секретариата Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР

Подпись

Оригінал. Машинопис.

ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 5850. — Арк. 19.

Повідомлення заступника начальника управління з боротьби із бандитизмом НКВС підполковника Задої начальнику головного управління МВС СРСР генерал-лейтенанту Леонтьєву про хід слідства у справі заарештованого колишнього керівника оунівського підпілля у П'ятихатському районі Дніпропетровської області Івана Карнауха

29 березня 1946 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАЧАЛЬНИКУ ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ МВД СССР ПО ББ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ тов. ЛЕОНТЬЕВУ

гор. Москва.

СООБЩЕНИЕ

Объявленный во Всесоюзный розыск бывший руководитель оуновского подполья по Пятихатскому району, проходящий по материалам [...] дела — ГАЙДАМАКИ —

КАРНАУХ Иван Степанович, 1913 года рождения, уроженец гор. Полтавы, из семьи кулака, житель гор. Пятихатки Днепропетровской области, [...] был установлен на службе в 11 пушечно-артиллерийской дивизии, дислоцирующейся в Румынии.

По нашей ориентировке КАРНАУХ арестован ОКР "СМЕРШ" 11 ПАД и на следствии разоблачен как немецкий агент.

На следствии в Управлении МВД по Днепропетровской области КАРНАУХ рассказал, что в 1941 году, уклонившись от эвакуации с райвоенкомата, в котором он служил, похитил списки военнообязанных и скрылся из района.

В ОУН вовлечен в конце 1941 года западником СИДОРЕНКО, прибывшим в Пятихатский район для создания организации украинских националистов.

В 1942 году, после отъезда СИДОРЕНКО, руководство организацией было возложено на КАРНАУХ.

В этот период КАРНАУХ завербовал в ОУН 5 человек. Все они установлены и двое из них —

1. ТРУШ Иван Германович, 1885 года рождения, житель гор. Пятихатки, Днепропетровской области.

2. КАРНАУХ-ЕФИМЕЦ Елизавета Андреевна, 1891 года рождения, уроженка Полтавской области, жительница гор. Пятихатки, содержательница конспиративной квартиры (объект разработки), —

23 марта с. г. арестованы, остальные подготавливаются к аресту.

Проходящие по показаниям КАРНАУХА как активные участники ОУН — КОНДРАТЕНКО, САЛОДОВНИК, ТАРАТУХИН разыскиваются.

Следствие ведется в направлении полного вскрытия украинско-националистического подполья по Пятихатскому району и выявления связей с краевым и областным проводами по гор. Днепропетровску.

ЗАМ. НАЧАЛЬНКА УББ НКВД УССР
ПОДПОЛКОВНИК (ЗАДОЯ)

"29" марта 1946 г.
№ 8/658
г. Киев.

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 89 (1951 р.). — Спр. 33. — Арк. 445.

Доповідна заступника начальника управління МВС УРСР з боротьби із бандитизмом підполковника Задої начальнику головного управління МВС СРСР генерал-лейтенанту Леонтьєву хід слідства у агентурній справі "Повстанці"

29 березня 1946 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАЧАЛЬНИКУ ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ МВД СССР
ПО ББ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ тов. ЛЕОНТЬЕВУ

С О О Б Щ Е Н И Е

По материалам [...] дела "ПОВСТАНЦЫ", находящегося в производстве Отдела ББ УМВД по Днепропетровской области, проходил и разыскивался активный участник организации украинских националистов —

ЛУБИНЕЦ Василий Васильевич, 1919 года рождения, уроженец и житель с. Ново-Спасское, Ново-Московского района, Днепропетровской области.

Показаниями ранее арестованных участников ОУН— ЯЛОВОЙ и члена Южного краевого провода ОУН САМОЙЛЕНКО Николая, ЛУБИНЕЦ изобличается как активный член этого провода.

[...] ЛУБИНЕЦ был установлен на службе в 19-й гвардейской мотомехбригаде и по нашей ориентировке арестован ОКР "Смерш".

На следствии в УМВД по Днепропетровской области ЛУБИНЕЦ показал, что в ОУН вовлечен в октябре 1942 года САМОЙЛЕНКО Николаем и по его рекомендации руководителем краевого провода "КЛИМОМ" был назначен на работу в отдел пропаганды провода, а в январе 1943 года переведен в СБ и состоял в личной охране руководителя пропаганды "РОМАНА".

В январе 1943 года по заданию "КЛИМА", вместе с представителем провода, западницей "МАРИЕЙ", выезжал в Синельниковский район Днепропетровской области для связи с участниками ОУН и передачи им националистической литературы.

Весной 1943 г. выезжал в гор. Киев к представителю центрального провода ОУН — профессору РОЗГИНУ Ива-

ну Михайловичу за оружием и денежными средствами.

Тогда же имел встречи с представителем центрального провода ОУН — НАЗАРЕНКО Назаром.

Из числа руководящего состава Днепропетровского краевого провода ОУН ЛУБИНЕЦ назвал 9 человек, в том числе:

1. "КЛИМА" — западника, руководителя краевого провода ОУН.

2. "РОМАНА"—западника, руководителя отдела пропаганды.

3. "МАКСИМА" — западника, заместителя "РОМАНА".

4. "МИХАЙЛО" — западника, руководителя службы безопасности.

5. "ОЛЕГА" — западника, впоследствии заменившего "Михайло", и др.

Кроме того, назвал 24 участников ОУН по гор. Днепропетровску, Н-Днепровскому и Н-Московскому районам.

Одновременно дал показания о существовании организации украинских националистов в Синельниковском и Магдалиновском районах, Днепропетровской области, назвав участников организации по кличкам.

Значительная часть участников ОУН, названных ЛУБИНЦОМ, в 1943 г. мобилизирована в Красную Армию и место нахождение их в настоящее время неизвестно.

Реализуя показания ЛУБИНЦА, Управлением МВД по Днепропетровской области арестованы:

1. ТЕРНОВСКИЙ Михаил Кириллович, 1918 года рождения, бывш. директор Спасской школы.

2. МАХИНЯ Федор Иванович, 1897 года рождения.

3. ВОЙТЕНКО Сергей Никитович, 1914 г. рождения, уроженцы с. Спасское Н-Московского района.

4. ХОЛОДНЫЙ Александр Иванович, 1895 года рождения, уроженец с. Очеретоватое Магдалиновского района.

С освобождением района от немецких захватчиков ТЕРНОВСКИЙ в 1943 г. был мобилизирован в Красную Армию, где, скрыв свое прошлое, в 1945 г. вступил в чл. ВКП(б). По возвращении из Красной Армии был назначен директором сельской школы.

Будучи участником ОУН, ТЕРНОВСКИЙ получил задание от САМОЙЛЕНКО о вербовке новых участников организации и заготовке зерна для УПА. Имел неоднократные встречи с руководителем отдела пропаганды краевого провода ОУН — "РОМАНОМ".

На следствии ТЕРНОВСКИЙ назвал 14 участников организации украинских националистов.

Арестованный ВОЙТЕНКО показал, что в ОУН был завербован ЛУБИНЦЕМ Василием, от которого получил задание по приобретению оружия. [...]

Следствие продолжается.

ЗАМ НАЧ УПРАВЛЕНИЯ МВД УССР ПО ББ
ПОДПОЛКОВНИК -З А Д О Я-
"29" марта 1946 г. 8/663 гор. К и е в.

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 89 (1951 р.). — Спр. 33. — Арк. 446—449.

Доповідна міністру внутрішніх справ УРСР Т. Строкачу про розгортання агентурно-оперативної роботи щодо виявлення українського націоналістичного підпілля в Сумській області **10 липня 1946 року**

СОВ. СЕКРЕТНО
Министру Внутрених Дел УССР
Генерал-лейтенанту тов. СТРОКАЧУ
гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О результатах агентурно-оперативной работы Отдела ББ УМВД Сумской области по выполнению директивы № 92 от 10 июля 1946 г.

С получением данной директивы она была проработана с оперативным составом Отдела ББ УМВД. Совещания с начальниками Горрайотделов и Отделений МВД не проводилось в связи с тем, что большинство Начальников районов находилось длительное время в командировках в западных областях Украины.

Работа по выполнению директивы №92 с момента ее полу-

чения не была развернута в достаточной мере. Это объясняется тем, что весь оперативный состав Отдела ББ и Горрайотделений включительно до 26 августа с. г. был занят выполнением директивы МВД СССР №97.

В настоящее время принимаются все меры к развороту агентурно-оперативной работы в разрезе директивы №92.

Через Областной Госархив и I-й Спецотдел УМВД собираются материалы на бывших участников украинских националистических политпартий и организаций, подымаются архивные агентурные дела и дела-формуляры на эту категорию лиц и по мере выявления их проживающими на территории области последние будут взяты в агентурную разработку. Из этой же категории лиц будет создана агентурно-осведомительная сеть, могущая вскрыть националистическое подполье.

Одновременно приняты меры к созданию оперативного учета на всю категорию лиц, подпадающих под директиву № 92.

Спущены категорические указания районам намедленно приступить к работе по этой линии.

Имеющиеся в нашем распоряжении хотя и незначительные еще агентурные и следственные данные говорят за то, что в ряде районов области возвратившийся из Германии и Западных областей УССР враждебный элемент из числа полицейских и других немецких пособников стремится развернуть националистическую работу, создать необходимые кадры для проведения националистической деятельности. Имеются факты проникновения участников ОУН-УПА с территории Западных областей, с целью создания националистического подполья.

Так, на территории Ямпольского района оперировала вооруженная бандгруппировка состоящая исключительно из числа бывших полицейских, возвратившихся из Германии и Западных областей Украины, и действовала под руководством бывшего старшего полицейского НОВИК.

Бандгруппировкой на территории района было совершено одно убийство и целый ряд вооруженных ограблений.

В состав бандгруппировки входили:

1. НОВИК Антон Кириллович, 1905 года рождения, уроженец и житель с. Степановка, Ямпольского района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-середняков, в 1940 г. был судим за расстрату к 5 годам л/свободы, бывший старший полицейский, с ноября 1945 г. находился на нелегальном положении.

2. СЕНЧЕНКО Иван Антонович, 1910 года рождения, уроженец с. Эсмань, Червоного района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-середняков, бывший полицейский, с января месяца 1946 г. находился на нелегальном положении.

3. КРИВОШАП Леонид Трофимович, 1923 года рождения, уроженец с.Княженки, Ямпольского района, Сумской области, беспартийный, украинец, гражданин СССР, из крестьян-бедняков, бывший полицейский, с февраля месяца 1946 г. находился на нелегальном положении.

На данную бандгруппировку заведено агентурное дело "ДВОЙКА". В процессе разработки фигурантов дела один из них, КРИВОШАП, был легализован и завербован под кличкой "СОЛОВЬЕВ".

Через агента "СОЛОВЬЕВА" было установлено, что участники бандгруппировки в селах Ямпольского района в апреле—мае месяцах с. г. распространяли контрреволюционные националистические листовки.

Готовили в первых числах августа месяца убийство Председателя Степановского сельсовета, члена ВКП(б) Шимченко Ф. И., Председателя колхоза члена ВКП(б) Гарбуз Г. Г. и Секретаря Парторганизации села Степановка ИВАНЕНКО И. М.

Кроме того, подготавливали к взрыву водокачку, расположенную вблизи узловой железнодорожной станции Хутор-Михайловский, чем стремились парализовать движение поездов на центральной магистрали Москва—Киев.

Учитывая эти данные, 28 июля с. г. при помощи агента-внутренника "СОЛОВЬЕВА" была проведена операция по задержанию главаря бандгруппировки НОВИК, в резуль-

тате которой НОВИК оказал вооруженное сопротивление и в перестрелке был убит.

При личном обыске у НОВИКА было обнаружено, кроме оружия, две контрреволюционные националистические листовки за подписью "ШУБИН".

Приняты меры к установке и задержанию бандита СЕНЧЕНКО Ивана Антоновича, а также принимаются меры к установлению новых участников и бандпособников.

Агенту "СОЛОВЬЕВУ" дано задание выявить связи бандита НОВИК с бендеровским подпольем как на территории Ямпольского района, так и в западных областях Украины.

Кроме того, на вскрытие оуновского подполья в Ямпольском районе направлен маршрутник "БОЕВОЙ".

Копія. Машинопис.

Архів УМВС у Сумській області. (Докладные записки Отдела ББ УНКВД Сумской области за 1946 год).— Спр. 3. — Том 2. — Арк. 117.

Програмові засади ОУН щодо тактики й стратегії боротьби у повоєнний час

Серпень 1946 року

Воля народам! Воля людині!

Перспективи нашої боротьби

1945 рік приніс закінчення другої світової війни. Совєтський Союз, опинившись в ряді переможних держав, кинув усі свої сили для ліквідації внутрішніх фронтів, зокрема для знищення українського самостійницького руху. Славнозвісні "звернення" українсько-російського "уряду" Хрущова та різних менших та більших Рясних чи Строкачів ззивали українських революціонерів скапітулювати і заперестати "безперспективну боротьбу з переможним СССР". Та український революціонер не пішов на лукаві підступи ворога і вже більше як цілий рік після закінчення війни веде з успіхом боротьбу проти держави, яка панує над 1/6 частиною світа. Геройська постава того революціонера, що знає, що це капітуляція, а в безвихідній ситуації стріляє

себе, викликує подив серед народу, а то й серед ворогів.

Та побіч пошани і подиву для того нерівного змагу не раз і не двічі чуємо від свого громадянина слова, які вказують на неправильне розуміння нашої боротьби. Очевидно, що багато таких слів падає з уст людей, які свідомо чи несвідомо діють з доручення ворога для заломання високої моралі українського самостійницького руху, бо саме та висока мораль для ворога є найбільшою перешкодою у ліквідації свого найнебезпечнішого внутрішнього ворога. Тому він діє розкладовою пропагандою на революційні сили, діє пляновр, перфідно. Другою категорією людей, які нас не розуміють, це зневірені люди, що під ворожим терором затратили віру в основні ідеали кожного народу. Та декуди чується ці слова і від людей, що серцем з нами, та опинились випадково осторонь наших дій, неправильно нас розуміють і саме тому витягають неправильні висновки.

З-поміж них найбільше вказує на диспропорцію наших сил і сил ворога; багато вважає, що позитивна розв'язка українського питання лежить виключно в руках західних держав; ще інші, що політика Української Революції сперта не на холодній оцінці подій, а виключно на чуттєвих, моральних моментах.

Саме тим всім людям доброї волі ми в першу чергу зобов'язані основно вияснити нашу поставу, наші перспективи, щоб вони були з нами не тільки серцем, а й розумом, щоб переконалися, що наші дії не емотивні, а тверезо передумані політичні дії, виразно напрямлені до здобуття наших основних цілей.

Щоб переглянути шляхи нашої боротьби, зупинимося ще покоротці на наших генеральних заложеннях. Ми поставили собі девіз: через добробут, розквіт і ріст нації — до добра, щастя і розвою одиниці. Тому саме ми все підпорядковуємо ідеї нації, дбаючи про те, щоб паралельно з її розквітом кращало життя її кожного члена.

На тому місці підчеркуємо, що ми ніяк не розуміємо нації як якогось боготворенного, абстрактного поняття, для якого одиниця має тільки все віддати, нічого від нього в

заміну не дістаючи. Ні, під нацією розуміємо оту сокупність "всіх живих, мертвих і ненароджених", для якої ми працюємо і життя віддаємо, але і від неї одержуємо теж усе, що кожному, як одиниці, до його індивідуального розвою конечне. Саме в тому поєднанні розвою нації з розвоєм одиниці конкретизуються наші програмові заложення.

Кидаючи такий саме клич, ми станули на національній площині боротьби. Для нас українська нація є вихідною всіх чинностей і кінцевою всіх змагань. Ми висуваємо національні кличі, бо основно переконались на шкурі власного народу, що всі інші кличі: "класові", "всеслов'янські", "інтернаціональні" та інші є тільки на те, щоб обманювати народи і їх опісля закріпощувати. Ми бачимо, що саме національними шляхами йдуть усі передові нації. Вони в своєму нутрі переходять скорше чи повільніше всі конечні соціяльні переміни, напрямлені на покращення долі одиниці, а тим самим на оздоровлення національної спільности.

Ми пам'ятаємо, що французький народ в Великій французькій Революції скинув з себе перегнилі феодальні окови і, оздоровивши себе новими силами, створив нову суспільно-політичну систему, в якій плодотворніше змогли виявитися всі його творчі сили і яка повніше забезпечувала розвій одиниці і спільности. Відгуки цієї революції пройшли протягом XIX століття через цілу Європу, і кожний народ, оцінивши здорові кличі, які вона несла, пройшов і собі в своєму нутрі більш чи менш болісно потрібні переміни. Історія вчить нас, що ще в XVII ст. демократично настроєні англійці не допустили своїх королів до вдержування абсолютизму, а станули на шлях парламентаризму, який протягом цілих століть так успішно керував розвоєм Англії. Ми є свідками, як сьогодні, по Другій світовій війні, проходять майже в кожній модерній державі глибокі суспільні переміни, що причиняються до оздоровлення поодиноких національних організмів. На наших очах проходить націоналізація банків і великого промислу в таких державах, як Франція, Бельгія, Голандія, а навіть в такій консервативній державі, як Англія. На наших очах московський народ повалив в 1917 р. реакційний царський суспільний устрій, щоб влаштувати себе краще, щоб краще використати свої творчі можливості. Що викинено тоді інтернаціональні кличі, так це окрема справа: їх викинено для підбою світа, та революція 1917 р. пішла великоросійським руслом. Вже Ленін сказав, що російський робітник врятував Росію від загибелі, а Сталін в 1945 р. офіційно здеклярував політику СССР як російську національну політику. Так бачимо, що навіть усі ті псевдоінтернаціональні держави йдуть національними шляхами, кидаючи інтернаціональні кличі тільки для загарбання. Всі сьогоднішні держави, включно з СССР, стоять твердо на національних позиціях; то видно хоч би з того, що сьогоднішній твердій організації — "Об'єднані Нації" — признають, що праця тієї організації не йде добре, бо на перешкоді тому стоять "національні гордощі" поодиноких членів тієї організації. А як розуміти інакше нинішню русифікаційну політику "старшого брата" внутрі СССР. Отже, національні концепції аж ніяк не є перестарілі, а якраз сьогодні вповні актуальні, живучі, і нам, наразі, немає чого шукати інших концепцій.

З нашого національного становища аж ніяк не випливає національний егоїзм, негативна постава до всіх вселюдських ідей. Ні, навпаки, саме ми видвигнули вселюдські кличі: "Воля народам, воля людині!" Саме ми пропагуємо таку міждержавну систему, що включатиме вільні, самостійні держави всіх народів, без супремацій більших над меншими. Ми знаємо, що до розв'язки міжнародних проблем треба приступити народам, як рівний з рівним, і віримо, що таким чином можна буде їх розв'язувати найкраще, а досягнення, так здобуті, протривають напевно довше, чим побудовані на принципі насильства. Саме ми спрецизували на III НВЗ ОУН наше позитивне ставлення до всіх народів, що замешкують українську територію. Тільки вороги сміють нас прирівнювати до юдоненависницького націоналізму німецького типу. Ми знаємо, що народ ізольовано жити не може, він живе серед інших народів; щоб уникати світових катастроф-воєн, він мусить приходити до порозумін-

ня з усіма іншими народами і таким шляхом розв'язувати всі ті проблеми, які могли б нарушувати існуючу рівновагу.

Отже, шлях наш національний; та це ще не все; цей шлях революційний. Наша ціль — Українська Національна Революція. Тут постараємося вияснити, чому ми якраз вибрали революційний шлях.

Не аналізуючи ближче самого поняття "революція", яке інакше дефінюється большевиками, а інакше, наприклад, на Заході, ми подаємо деякі її основні, характерні прикмети, що відрізняють її від іншого типу розвоєвих процесів. Прикметами цими вважаємо: переворот, перестановлення або, як залюбки говориться, переоцінка цінностей, що виявляється в тому, що всі дотогочасні поняття, устроєві форми перестають існувати, а на їх місце приходять нові; нагліcть, стрибкоподібність, що протистоїть повільному, еволюційному процесові, процесові реформ, який триває довший протяг часу; основність, — що виявляється в повному переставленні всіх понять чи ладів, а не тільки заміні деяких із них новими; сила,— насилля, що є особливо характерною ціхою (рисою.— *В. С.*) політичних і суспільних революцій, а менше духових. Отже, як бачимо, поняття революції — це саме противне до еволюції, до реформізму, до законности.

Не треба, хіба, дискутувати, що всі ті українські групи, які активно стали на самостійницькому становищі, мусіли рівночасно приймати революційну плятформу. Ніхто, хіба, не повірить, щоб який-небудь із давніших окупантів України чи, може, тепер СССР, згодиться "законним шляхом" на "подарування" Україні самостійности. Тих, які так думали, не можна, хіба, поважно трактувати. Отже, лишився другий шлях — незаконний, протизаконний (очевидно, з погляду окупуючої держави), революційний. Ми станули на становищі, що самостійність України можна осягнути тільки поваленням насильно окупуючого режиму — тим самим ми визнали принцип політичної революції.

Та політична революція ще не забезпечує повністю тривалости нового, нами вибореного ладу. Нам конечне основно духове переродження українського народу, його повне мобілізування біля ідеї самостійности України; тільки те одне може нас запевнити, що наша перемога не буде короткотривала. Отже, нам конечна, побіч політичної, ще й духова революція українського народу. Через цілі століття накидав нам окупант не тільки свій політичний і суспільний лад, але й свою духовність. Всі найдрібніші прояви культурного відродження загальмовувалися горезвісними указами з 1876 р. і пізнішою поліційною цензурою. Коротенький період самостійности України в рр. 1918—20, і так сповнений нерівної боротьби на кілька фронтів проти загарбників, не вистачив до пророблення відстані цілих десятків, а то й соток років. Чергова російсько-большевицька окупація ніяк не осталась позаду російсько-царської, якщо йшло про намагання природного росту українського народу. Всі творчі українські сили спрямовується жахливим поліційним натиском у великоруське русло, кожний прояв самостійних розвоєвих тенденцій, хоч би тільки в духовій площині, визнається "відступництвом від лінії" та ліквідується Соловками чи Сибіром. Українцеві не вільно бути самостійником, йому не вільно вчитися своєї історії, йому забороняється плекати традицію, він може бути тільки "молодшим братом" свого "старшого брата" і виховуватися на історії та культурі того тільки "старшого брата". Душу українця викривлюється так, як цього дотепер ніхто в цілому світі ніде не робив. В найкоротшому часі оцей "молодший брат" має призабути все своє рідне, закинути всі свої мрії, ідеали, а жити виключно ідеями Великоросів. І не можна легковажити того денаціоналізаційного процесу, а навпаки — він сильно позначився в сьогоднішній духовності українського народу, тим більше, що він захоплює сьогодні не тільки, як давніше, верхушку, бояр і т. д., а деправує і низи, робітників і селян.

Ось чому для нас мало тільки політичної революції, нам конечна духова революція, що мусить попереджувати політичну революцію, її підготовляти і наступати по політичній революції і її закріпити. Вона не тільки не менш варта, а

навпаки, більш варта від політичної революції, бо без неї політична революція зводилася б до ефемерного явища, якому дуже скоро прийшов би кінець. Якщо йдеться про наші програмові заложення в площині соціяльній, то ми твердо стоїмо на принципі добра й розвою та свободи кожної одиниці, і в тих рямцях допускаємо деякі модифікації, які з бігом часу само життя накидає. Тому, однак, що добро і розвиток одиниці, на нашу думку, є осягаємий тільки в рямцях своєї самостійної держави, то від принципу самостійности України ми не відійшли і не відійдемо ніколи. Цей принцип став для нас святим поняттям.

Чи, однак, концепція наша, концепція національної революції є концепцією реальною? Щоб на це відповісти, покликуємося на факти з історії. Минуле XIX ст. принесло цілий ряд перемог якраз таким концепціям: по довголітній неволі визволилися хоч би такі народи, як італійці, серби чи греки, скидаючи з себе ярмо якраз шляхом революції проти окупантів. Закінчення першої світової війни приносить цілий ряд нових, молодих держав, яких народи революційним зривом вибороли собі самостійність на руїнах трьох давніх імперій (Польща, Угорщина, Чехословаччина, Фінляндія, Балтійські держави). А й сьогодні, чи не у висліді довготривалої визвольної боротьби стоять, може, на порозі самостійности індійці. Отже, з вищенаведеного ясно, що сама концепція не фіктивна, а побудована на твердих логічних заложеннях, сперта на численні історичні прецеденти.

Тепер зупинимося докладніше над сьогоднішніми перспективами нашої визвольно-революційної концепції. Наша перемога є зумовлена трьома чинниками:

1. Станом власних сил;
2. Станом сил ворога;
3. Міжнародною ситуацією,

Спробуємо переглянути всі ті три чинники, причому точку першу проаналізуємо після точок другої і третьої.

Щоб визвольна боротьба могла найти успішне завершення, сили ворога мусять бути сильно послаблені. Хто хотів би кидатися до повстання в той момент, коли його ворог є

вистарчаюче сильний, був би неминуче приречений на провал. Тому саме й сьогодні з нас ніхто не кидає клича до визвольного повстання, бо такий клич був би нереальний. Сили СССР вистарчаюче сильні, щоб таке повстання здушити. Та сили держави, яка поневолює інші народи, не все такі самі, вони то більшають, то меншають. Моменти, які можуть серйозно розхитати пануючий режим, можуть бути:

а) зовнішнього або
б) внутрішнього порядку.

Зовнішній момент, що послаблює сили ворога, це війна, яка найчастіше приносить шанси для поневолених народів. Окупант, зв'язаний з зовнішнім ворогом, не має можливостей протиставити народові, що визволяється, серйозних сил, і тому вигляди на успіх, в такому випадку, сильно зростають, тим більше, що окупант має до діла тут з внутрішнім ворогом, який є куди грізніший від зовнішнього. Декілька прикладів з історії XIX та XX ст.ст. вкаже, як саме здобували народи свою самостійність, використовуючи війну, в яку був замішаний окупант. Сербський воєвода Юрій Карагеоргій, використовуючи війну між Росією і Туреччиною на початку XIX ст., виборює майже повну самостійність для Сербії. Ті ж самі серби, використовуючи в 1878 р. велике послаблення турків у новій війні з Росією, після розгрому турецьких військ під Плевною і собі кинулися на Туреччину, здобули Ніш і тоді вже остаточно визволилися з-під турецького ярма. Ту саму війну використали чорногорці і румуни; перші кинулись на Скутарі, другі на Відін; у висліді і одні, і другі стали самостійними державами. А скільки ж держав використало розвал або послаблення Австрії, Росії і Німеччини під кінець першої світової війни. Проти волі дотеперішніх окупантів повстають такі молоді держави: Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Польща, Чехословаччина та Угорщина. Очевидно, що коли окупант стоїть на порозі повного розвалу, такі національні революції бувають деколи тільки політичними революціями, навіть без конечности збройного зудару. Так було, напр., з наро-

дами бувшої Австро-Угорщини в 1918 р. Вона не мала вже сили протиставитися збройно відосереднім стремлінням народів і мусила погодитися на їх самостійність. В інших випадках (Сербія в 1878 р.) допіру зброя вирішувала політичну незалежність поневолених. Також українці використали розклад Росії, проголошуючи в 1918 р. революційним шляхом Самостійну Україну.

Та окупант, послаблений зовнішніми чинниками (війною), може внутрішньо бути деколи такий слабий, що дає поневоленим вигляди на успіх. Таким прикладом може бути для нас, нпр., визволення греків з турецької неволі. Використовуючи внутрішній хаос в Туреччині, греки в 1821 р. почали визвольне повстання без жодної зовнішньої допомоги і у висліді довгої, затяжної боротьби вибороли собі в 1830 р. самостійність. В 1830 р., заскочені т. зв. лютневою революцією у Франції, бельгійці порвалися на тодішнього свого окупанта Нідерляндію, яка після завзятих боїв мусіла остаточно погодитися на створення окремої бельгійської держави. А як вміло використали італійські революціонери (Гарібальді) безладдя в Неаполітансько-сицилійському королівстві для справи об'єднання Італії. Мала Ірляндія під проводом Де-Валери завершила довговікову боротьбу проти Англії повстанням в 1919—21 рр., яке закінчилось вибореним статусу домініону, а згодом і повної незалежности.

Другим співвирішальним чинником успіху революційної боротьби є міжнародна ситуація. Вона може бути союзником або ворогом поневоленого народу. Якщо міжнародна ситуація корисна для поневоленого народу, то вона рівночасно некорисна для поневолюючого, отже, стає союзником в боротьбі з окупантом. Союзника такого поневоленому народові відгукнути не можна, бо його фізичні засоби є звичайно слабші від засобів державного народу і він мусить використовувати всі ситуації для їх побільшення. Корисна міжнародна ситуація обмежується деколи тільки до виявів симпатій публичної опінії для народу, що бореться за волю, а деколи зате може привести до неофіційної чи навіть офіційної допомоги з боку держав, яким залежить

на послабленні чи навіть розвалі поневолюючої держави.

Класичним прикладом значення міжнародної ситуації для виборювання незалежности є боротьба греків за самостійність з початком XIX ст. Грецьке повстання проти турків прихилило опінію цілої Європи на свою сторону. Цілий ряд філогеленських комітетів організував грекам допомогу грішми, а то й добровільцями. Опінія Європи була так сильно змобілізована, що найбільші люди тих часів активно включалися в боротьбу по стороні греків (Байрон). Ця опінія так вплинула на уряди Англії, Франції і Росії, які й так були заінтересовані в послабленні Оттоманської імперії, що вони дали грекам військову допомогу, розбиваючи єгипетську фльоту під Наваріно. Це рішаюче вплинуло на хід повстання, яке через два роки скінчилося повною перемогою повстанців.

Деколи міжнародна ситуація стає таким вирішальним чинником, що сам народ дуже малим вкладом власних сил осягає перемогу. Таким прикладом можуть бути держави, що повстали по першій світовій війні на схід від Німеччини та Австрії, як, напр., Чехословаччина, Балтійські держави. В інтересі держав-переможців Англії та Франції було тоді створити на сході від Німеччини держави, які могли б протиставитися зростові Німеччини, а крім того, бути запорою перед большевизмом, шо йшов на подбій Європи. Тому новоповсталі Балтійські держави, Чехословаччина і Польща дістали повну підтримку, до мілітарної включно, без якої, напр., молода Польща опинилась би скоро в рямцях СССР. Міжнародна обстановка може бути навіть одиноко вирішальною, в рідких, зрештою, випадках. Так було, напр., у Вестфальському мирі в 1648 р., коли створено незалежну Швейцарію. Та при всьому тому треба відзначити, що міжнародна ситуація є нестійка, вона постійно міняється, і ті народи, які розраховують виключно на неї, можуть так само скоро зійти з поверхні державного життя, як скоро і несподівано виринути.

Так, як міжнародна ситуація співвирішально впливає на успіх боротьби недержавного народу, так теж і та борот-

ба може і собі відповідно діяти на міжнародну ситуацію і її для себе прихилювати. Прикладом тут може бути визвольна боротьба греків, про яку ми саме згадували. Впливає на міжнародну опінію поневолений народ шляхом організування відповідної інформації та пропаганди для своєї визвольної акції. В демократичних державах уряди є більше чи менше виразниками публічної думки, отже, відповідно поставлена пропагандивна акція може з бігом часу прихилювати і урядові круги для справи визволення поневоленого народу, тим більше тоді, коли це збігається з користями для цієї держави.

На черзі доводиться обговорити третій, по-нашому найважливіший, фактор успішної визвольної боротьби, — власні сили. Якщо народ не зорганізує своїх власних революційних сил, він може стати щонайвище об'єктом міжнародних спекуляцій поміж великодержавами, а не стає ніколи підметом в тій грі; ним торгують, не питаючись його самого. Коли, зате, народ зорганізує свої власні сили і веде активну боротьбу за своє визволення, з його словом мусять числитися всі, що грають на міжнародній політичній біржі і то тим більше, чим більші сили потрапить виявити у своїй визвольній боротьбі. Добре зорганізовані революційні сили народу, а ще краще кількох народів, поневолених окупантом, можуть деколи перерішити перемогу навіть і незалежно від міжнародної кон'юнктури. Можемо бути певні, що коли б усі поневолені та загрожені Москвою народи або хочби тільки цілий український народ вів таку завзяту боротьбу проти Кремля, як її веде та частина народу, що пішла за покликом революційного проводу, перемога була б рішуче за нами. Отже, виходить, що навіть сьогодні справа нашої перемоги залежить не так від сил ворога, як саме від наших власних сил.

Історія дає нам дуже багато прикладів, коли саме власні сили вирішували повністю визвольну боротьбу. Так було з греками, що з початком XIX ст. без жодної зовнішньої допомоги кинулись до повстання проти Туреччини на те, щоб за кілька років осягнути повну перемогу. Те саме з

сербами, що також під проводом Юрія Карагеоргія і Милоша Обреновича здобули великі вольності для Сербії на те, щоб за кількадесять років добитись повної незалежности. Ірляндці, виключно власними силами, приневолили в рр. 1919—21 Англію до капітуляції і признання їм статусу домініону як етапу до повної суверенности. Після першої світової війни ми бачимо виразно, що в середній і східній Європі заіснував саме такий стан, який відповідає зорганізованим силам повстаючих тоді держав. Ніхто не "робив" між ними порядку — всі версальські договори і ліги націй санкціонували тільки заіснувавші етапи. Поляки самі закреслили собі границі в боях з українцями, литовцями і большевиками. Так само у висліді постави народів і їх сил повстала Фінляндія і інші держави. І, нікуди правди діти, що саме у висліді слабо зорганізованих українських самостійницьких сил Україна опинилась під чужою окупацією.

Сили ті мусять бути більше або менше зорганізовані, залежно від сподіваного тиску імперіялістичної держави, що намагається поневолити чи вдержати в поневоленні даний народ. Ми — українці — знаємо з історичного досвіду, що наші сусіди росіяни і поляки використовували всі нагоди, щоб нас поневолити, і що тиск їх в тому напрямі все був дуже сильний; з того саме випливає для нас висновок, що наші власні сили мусять бути дуже сильно зорганізовані, щоб ми могли остаточно визволитися з-під опіки "старших братів" чи "західних сестер". Всі міжнародні кон'юнктури не здадуться ні до чого, навіть розвал червоного Кремля не приведе до перемоги, якщо український народ не буде внутрі зорганізований і зцементований до боротьби за свою самостійність, бо прийде на зміну червоному Сталіну якийсь інший володар в Москві, що напевно сягне знову по "отечественнны" землі свого "молодшого брата". Досвід з 1917—20 рр. не може пройти для українського народу без висновків на будуче.

Ми переглянули коротко всі ті три основні чинники, які вирішують про перемогу поневоленого народу: власні сили, сили ворога і міжнародна ситуація. На міжнародну ситуа-

цію може поневолений народ тільки дуже незначно впливати; цей фактор лежить в основному поза засягом його впливів. Зате найбільше від нього самого залежить організація власних сил. Всяке недомагання на тому відтинкові він мусить приписати сам собі. Тому стане тепер ясно, чому українські революціонери ставлять головну ставку на власні сили, а відкидають ставку на інтервенцію, бо саме організування власних сил і постійне їх підчеркування дає можливість, а то й певність при корисній кон'юнктурі та послаблених ворожих силах — здобути незалежність і її вдержати. Зате концепція на чужі сили ставить український народ як предмет в міжнародній торгівлі, послаблюючи його активність і підметність. Концепція власних революційних сил не дозволила б українському народові скапітулювати в такій корисній ситуації, яка трапилась вже в 1918 р.

Під тими силами не треба розуміти тільки матеріальних сил, тут куди важнішими силами є моральні, духові, бо вони є тривкою підбудовою визволення нації і закріплення самостійної держави. Матеріальні сили мають вартість остільки, оскільки знайдуться в руках зорганізованої і об'єднаної довкруги однієї ідеї спільноти. Ми добре пам'ятаємо, що під час визвольних змагань 1917—23 рр. матеріальні засоби, які були в наших руках, не були менші від засобів большевиків, але большевики зуміли тоді зорганізувати довкруги своєї ідеї сильну духову спільноту, що перемогла в зустрічі з українським самостійницьким світом. В першу чергу нам потрібна духова революція, щоб пориватися на будову власної держави; з українця в етнографічному понятті зробити українця в політичному понятті, українця-державника, українця-революціонера, що в усіх своїх починаннях руководиться в першу чергу поглядами на добро визвольної справи, а не особистими поглядами. Тільки після такої революції, коли цілий український народ як моноліт буде об'єднаний ідеї самостійности, можна бути спокійному за долю України. Вона стане самостійною при найближчій кон'юнктурі і самостійности тієї вже не втратить.

І ми, саме тепер, є свідками тієї духової революції українського народу, яка проходить під керівництвом збройного підпілля. Революція така коштує жертви, великі і цінні жертви. Та вже і історія навчає нас, що такі духові революції відбувалися тільки і виключно коштом крові найкращих синів народу. Італійці кров'ю платили в повстанні проти Австрії в рр. 1848—49, що, хоч і пройшло невдачно, то все-таки єднало всіх італійців довкруги ідеї об'єднання Італії, що через 10 років дало їм повну перемогу. Польща, від часів розборів, вела самостійну боротьбу проти займанців, а в рр. 1831 і 1863 у повстанні проти Росії втратила дуже багато своєї національної еліти, та, проте, в 1918 р. не тільки осягнула самостійність, але зараз же оперлася наступові червоної Москви. Ірляндія цілі довгі століття вела безперервну боротьбу проти Англії, у висліді якої весь ірляндський народ у вирішні моменти станув по стороні борців за самостійність і, вкінці, таки виборов її. Зате народи, які не платили жертвами за свою визвольну справу, не змогли зробити цієї ідеї — центральною ідеєю в житті народу і не осягнули своєї самостійности, та й немає ніякої певности, що в разі досягнення зуміли б її вдержати (напр., білорусини). Ті народи платять своєю кров'ю, але за чужі справи. Вони допомагають імперіялістам в завоюванні ціною своєї крові щораз то дальших земель і поневоленні щораз то нових народів.

Український народ платив і платить жертвами за свою духову революцію, за об'єднання всіх своїх синів довкруги ідеї самостійности України. Вже Шевченко за свої сепаратистичні вірші платив службою в солдатах і засланням в Московщину. Визвольні змагання 1917—1923 рр. покінчалися також невдачею. Десятки тисяч найкращого українського елементу заплатили своїми головами в обороні самостійности України. Виходило б, — баланс від'ємний, люди погинули — цілі не осягнули... Саме ті невдатні визвольні змагання принесли великанське духове відродження української нації. Негайно по програній на всіх українських землях повстають революційні організації для продовження боротьби за самостійність України (УВО, ОУН, СВУ, СУМ). Починається боротьба на культурному та

господарському відтинкові за відірвання від окупанта навіть серед рядів тих, що декілька років тому йшли разом з ним за "робітничу державу" (Хвильовий, Скрипник, Волобуєв). Свідомість, що тільки самостійна українська держава може дати повні розвоєві можливості та максимальні свободи народові, захоплює щораз, то ширші круги українського громадянства. Так, як перед першою світовою війною ще дуже широко були розповсюджені різні ідеї автономії України, всеслов'янської федерації і т. п., так тепер в українській політичній думці існує тільки одне поняття: самостійність.

Друга світова війна дає новий могутній поштовх українській визвольній боротьбі. Проголошення самостійности 30 червня 1941 р. наперекір новому окупантові, створення УПА, УГВР і боротьба з обома наїзниками, яка своєю героїкою перевершила все знане досі в історії України — це все висліди і, одночасно, продовження тієї духової революції, що мусить стати підбудовою реальних успіхів.

І оскільки сьогодні ми ще не здобуваємо безпосередньо української держави, то, зате, здобуваємо її в духовній площині, ведемо ту боротьбу, яка мусить бути проведена за повне духове оновлення. Тому грубо помиляються ті, які кажуть, що ми програємо. Ні, ніколи! Ми програти взагалі не можемо, якщо наша боротьба й надалі буде такою геройською. Ми могли б програти нашу гру, остаточно скомпрометувати ідею незалежности України тільки тоді, якщо б ми скапітулювали, і ворог це добре знає.

Всіми зверненнями українсько-російського уряду, всіми грозьбами і просьбами "міністрів ВД" ("внутренних дел".— *В. С.*) старається він заломити революційне підпілля в його ідейності та поставити його навколішки. Та український революціонер, свідомий ціни своєї жертви, свідомий обов'язку, який поклала на нього нація в ту важку годину, понесе прапор геройської боротьби до останнього навіть чоловіка, коли б судила так доля. Він знає, що його кров марне не пропаде, що так, як його покликала кров борців, які згинули під прапорами визвольних змагань 1917—23 рр. і революційних організацій після тих змагань,— його кров

покличе тих молодих, що сьогодні тільки приглядаються нерівному боєві. Вони переймуть прапор революції в свої руки, якщо останньому сьогоднішньому революціонерові треба було б загинути, і використають кожний догідний момент для виведення народу на шлях самостійного життя.

Серпень, 1946 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 210. — Арк. 41—49.

Текст клятви члена Київського проводу ОУН Денисенка про готовність боротися за самостійність України
Осінь 1946 року

Я готовий боротися і вмерти за свою Вітчизну і матір Україну, щоб здобути для неї волю, щоб визволити її від панування Москви, яке є на Україні біля 300 років.

Оригінал. Рукопис.
ДА СБУ: Ф. 6.—Спр. 72722-ФП.—Т. 7. — Арк. 7 (пакет).
У слідчій справі є пояснення Денисенка: "Эту клятву я давал Пронькину еще осенью 1946 г., когда я еще не состоял в организации украинских националистов, однако готов был боротьбя против Советской власти.
Эту записку я тогда же передал Пронькину. Денисенко".

Звернення українських повстанців до демобілізованих бійців, офіцерів **Червень 1947 року**

За Українську Самостійну Соборну Державу! — Воля народам! Воля людині!

ДЕМОБІЛІЗОВАНІ БІЙЦІ І ОФІЦЕРИ!

Ще донедавна у Вас була зброя в руках. Ще недавно Ви як переможці гнали гітлерівських загарбників з нашої землі. Вам тоді співали славу, Вам обіцяли по війні краще життя. Може, Ви тоді й вірили сталінським обіцянкам. Може, Ви тоді й надіялися, що, повернувшись додому, зможете влаштувати своє життя щасливо і спокійно.

Та не так сталося. Сталін ніколи не думав про Ваше забезпечення і Ваше щастя. На фронті йому потрібна була Ваша кров для здійснення його загарбницьких планів. Зараз йому потрібна Ваша праця-кривавиця для підготовки до нової війни, на яку він думає знову погнати Вас.

Ви здобули перемогу, але нею користуються сталінські вельможі — партійно-енкаведівсько-чиновницькі годованці. Їм припали матеріальні блага, слава і становище. А Ви, демобілізувавшись, не отримали навіть змоги влаштуватися на таку працю, яка б забезпечила Вам і Вашій сім'ї належне Вам по праву гідне життя. Що більше, за Вашу хоробрість, кров і невигоди на фронтах Сталін відплатив Вам голодом. І Ви сьогодні з розпукою дивитеся на те, як пухнуть від голоду Ваші матері і жінки, як вмирають Ваші діти, яких Ви стільки років не бачили. Ви, щоб рятувати сім'ю і себе, одягаєтеся в лахміття і продаєте свої останні чоботи, свій останній мундир. А коли цього не вистачає, багато з Вас переможців гітлерівської Німеччини, мов жебраки, випрошуєте шматок хліба.

Д е м о б і л і з о в а н і! Чи ж можете Ви допустити до такої ганьби і наруги над собою? Чи будете Ви, які стільки разів заглядали смерті в вічі, сьогодні вмирати німо і без спротиву?! Ви ж умієте володіти зброєю! Ви ж знаєте їй ціну і розумієте її силу!

Ми, українські повстанці, які ще й досі не випустили зброї з рук, закликаємо і Вас вхопитися за зброю! Бийте сталінських гадів так, як Ви громили гітлерівських загарбників! Око в Вас цільне, а руки тверді. Ні один сталінський мерзотник не повинен вийти з них живим. На кожному кроці і при кожній нагоді знищуйте партійно-енкаведівську сволоч, яка цілком загарбала плоди Вашої великої перемоги.

Д е м о б і л і з о в а н і! Організуйте боротьбу за повалення сталінської тюрми народів, за знищення сталінської зграї поневолювачів і експлуататорів! Ідіть попереду всенародної боротьби за визволення України, за побудову Української Самостійної Держави! Тільки в Українській Самостійній Державі український народ матиме змогу вільно і повно розвиватися. Тільки в своїй самостійній державі ми

побудуємо справжній демократичний лад без експлуататорів і експлуатованих, заживемо щасливо, заможно. Без сталінських грабіжників, без партійно-енкаведівських паразитів Україна не тільки забезпечить український народ своїм хлібом і багатствами, а й їх у нас залишатиметься.

СМЕРТЬ СТАЛІНУ І ЙОГО КЛІЦІ — ОРГАНІЗАТОРАМ НОВОГО ГОЛОДУ!

ГЕТЬ СТАЛІНСЬКУ ТЮРМУ НАРОДІВ!

ГЕТЬ СТАЛІНСЬКИХ КОЛОНІАЛЬНО-ЕКСПЛУАТАТОРСЬКИЙ ЛАД!

ХАЙ ЖИВЕ СТЕПАН БАНДЕРА!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 131. — Арк. 1—1 зв.

Спеціальне повідомлення Київського обкому партії ЦК КП(б)У про дії на території Макарівського району групи вояків УПА 16 серпня 1947 року

Сов. секретно

Секретарю ЦК КП(б)У

товаришу Л. М. КАГАНОВИЧУ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

16 августа 1947 года

В ночь на 30.X/II-1947 года в селе Садки-Строевка Макаровского района появилась вооруженная автоматами и пистолетами бандитская группа "УПА" в составе 4-х человек.

Войдя в склад колхоза, который находился открытым в связи с приемкой зерна, бандиты скомандовали находившимся в нем колхозникам "ни с места", подойдя к сторожу склада Вахнюк Ивану Мартыновичу, спросили у него фамилию и кем он работает. Вахнюк назвал вымышленную фамилию и место работы. Тогда один из бандитов заявил: "Врешь, твоя фамилия Вахнюк, работаешь сторожем скла-

да, это ты нас обстрелял, когда мы приходили первый раз", и тут же, набросившись на Вахнюка, тяжело его избили.

Под силой оружия бандиты заставили колхозников, находящихся внутри склада, насыпать 6 мешков зерна и погрузить их на стоявшую около склада колхозную подводу. Нагрузив зерно, бандиты закрыли в складе 15 колхозников.

Забрав груженую подводу с зерном, кладовщика, он же секретарь парторганизации, Цыбенко Абрама Павловича и возчика Овдиенко, поехали на квартиру к Цыбенко. В пути следования Овдиенко был передан бандиту, находившемуся на окраине села, который увел его в лес, продержал до 6 часов утра и отпустил. Бандиты, предложив под силой оружия Цыбенко открыть свою квартиру, вместе с ним вошли в нее, где забрали автомат, избили его мать и, захватив с собой Цыбенко, ушли в лес.

В лесу, высказав Цыбенко свои националистические взгляды, отпустили его домой. Бандиты скрылись.

На место происшествия выехала опергруппа Бородянского РО МВД и МГБ.

УМГБ Киевской области ведет разработку и ликвидацию бандитской группы.

Секретарь Киевского обкома КП(б)У (З. Сердюк)

Оригінал. Машинопис
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 14, 15.

Інформація секретаря Житомирського обкому партії М. Співака ЦК КП(б)У про ліквідацію повстанської групи "Деркача" на території Барашівського району

2 вересня 1947 року

Сов. секретно

Секретарю Центрального Комитета КП(б)У
товарищу Л. М. КАГАНОВИЧУ

Начиная с 1944 года, на территории Коростенского, Володарск-Волынского и Барашевского районов Житомирской области оперировала бандитская группа ОУН—УПА, руководимая членом ОУН по кличке "Деркач".

Эта группа УПА совершала на территории упомянутых районов террористические акты над партийно-советским активом, проводила антисоветскую националистическую работу на селах, совершала грабежи колхозного имущества, уничтожала документы и различные ценности в сельсоветах и колхозах.

В последнее время органами МГБ выявлено, разоблачено и арестовано по Коростенскому, Володарск-Волынскому и Чоповичскому районам 16 человек из числа активных пособников бандитов, снабжавших их сведениями разведывательного характера, продовольствием и укрывавших бандитов в своих квартирах.

В ночь на 30 августа 1947 г. в лесу Барашевского района в результате проведенных органами МГБ оперативных мероприятий физически уничтожена в полном составе бандитская группа ОУН—УПА "Деркача".

В результате этой операции убиты: главарь банды УПА, член ОУН с 1939 года, уроженец Западной Украины по кличке "Деркач"; член ОУН, участник УПА, западник, по кличке "Кравец" и член ОУН, участник УПА по кличке "Голуб" — он же Косе Николай Мойсеевич, уроженец с. Ставище Коростенского района.

При ликвидации банды захвачено два автомата, две винтовки, два револьвера, националистическая литература и разная переписка, представляющая оперативную ценность.

Секретарь обкома КП(б)У (М. Спивак)

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 16.

Відозва українських повстанців — колишніх членів КП)б)У — з нагоди річниці жовтневого перевороту

Без дати

Воля народам! Воля людині!

За вільні держави поневолених народів!

Пролетарі поневолених країн, єднайтеся у боротьбі проти Сталіна і його жорстокого режиму!

СТАЛІН ЗРАДИВ РЕВОЛЮЦІЮ!

В жовтневу революція ми боролися проти буржуазії, по-

міщиків і капіталістів, що поневолювали і визискували робітників і селян.

Сталін і упривілейована кліка большевицьких вельмож зайняли місце повалених пролетаріятом панів-капіталістів і поміщиків — і ще більше грабують і визискують робітників і селян, і ще більше знущаються над ними.

В жовтневу революцію ми боролись за 8-ми годинний робочий день, за вільну працю, за справедливу оплату праці, за право участі робітників у керівництві заводами і фабриками.

Сталін змушує робітників працювати по 10—12 годин денно, він позбавив їх права вільного вибору праці, закріпивши, немов рабів, за фабриками і заводами.

Соцзмаганнями і стаханівщиною довів до страшного визиску робітників, до обезцінення їхньої праці, до нужденного життя. Робітників не допускається до участі в керівництві фабриками і заводами. Ними керують партійні спекулянти, що жирують на праці робітників.

В жовтневу революцію ми боролись за землю для селян, за покращання добробуту, за вільне господарювання.

Сталін відібрав від селян здобуту в революцію землю, відібрав весь сільсько-господарський реманент, худобу, а самих селян насильно загнав в кріпацькі колгоспи, де вони змушені важко день і ніч працювати і при тому жити в нужді і голоді.

В жовтневу революцію ми боролися в проти деспотичного режиму царя і його поплічників, за владу робітників і селян.

Сталін зі своєю злочинною клікою відібрав від робітників і селян здобуту ними в революцію владу і запровадив режим ще більшого деспотизму, тиранії і розбою.

В жовтневу революцію ми боролись за свободу слова, друку, зборів і мітінгів, на яких могли б вільно висловлювати свої бажання трудящі.

Сталін запровадив сувору цензуру слова і друку, заборонив вільні збори і мітинги. В газетах і журналах, на зборах і мітінгах дозволяється лише вихваляти політику Сталіна і

большевицької партії. Тих, що осмілюються висловити хоч найменше незадоволення з жорстокого сталінсько-большевицького режиму, карають тюрмою, засланням і розстрілом.

В жовтневу революцію ми боролись за повалення царської тюрми народів, за право народів творити свої самостійні національні держави.

Сталін не дав можливості самостійно розвиватися визволеним з-під царського гніту народам, а знову їх жорстоко поневолив в новій большевицькій тюрмі народів — так званому СССР.

В жовтневу революцію ми боролись проти ненависних імперіялістичних воєн — джерела поневолення, визиску, руїни, нужди і смерті, — за справжній мир.

Сталін допровадив народи СССР до жахливої імперіалістичної війни, яка знищила мільйони людей, зруйнувала міста і села, принесла ще більшу нужду і голод. Сподіваного миру, добробуту і спокійного життя, за що боролись робітники і селяни, — немає.

В жовтневу революцію ми боролись за об'єднання пролетаріяту всіх країн в боротьбі проти поміщиків, капіталістів і буржуазії.

Сталін вирікся боротьби за визволення пролетаріяту всіх країн з-під гніту капіталу. Сталін лишив пролетаріят на поталу світовим буржуям, поміщикам і капіталістам. Сталін зрадив пролетаріят, побратавшися з найбільшим ворогом його — капіталістами. Сталін одурив пролетаріят, який в жовтневу революцію за ці гасла пролив свою кров на барикадах. Сталін пішов на услуги світових паліїв війни — буржуазії і капіталістам.

Сталін своєю зрадницькою політикою довів всі народи СССР до руїни, а їх населення до нужди і голоду. Сталін продав СССР капіталістам.

Сталін зрадив революцію!

Тому всі народи СССР розпочали безпощадну боротьбу проти реакціонера, зрадника жовтневої революції Сталіна та його кліки, — за справжній мир, волю і добробут.

Тому ми, бувші члени КП(б)У, учасники і творці жовт-

невої революції, побачивши злочинну поставу Сталіна, що веде до загибелі всі народи СССР, виступили проти нього. Ми впевнені, що поки в СССР при владі буде Сталін і його партійно-большевицька кліка, доти в СССР ніяких змін на користь народних мас не може бути.

Тепер в рядах Української Повстанської Армії ми боремося проти Сталіна і його ненависного режиму, — за Українську Самостійну Соборну Державу, за волю народам і людині.

Доля народів СССР рішається сьогодні! Всі до боротьби проти Сталіна і його розбишацької кліки, що поневолює народи і людину! Скинемо ненависне большевицьке ярмо неволі!

На руїнах сталінської тюрми народів побудуємо вільне і заможне життя у власних самостійних державах!

Геть кровожадний сталінський режим!

Смерть Сталіну і його соратникам!

Смерть енкаведистам і комісарам!

Хай живе об'єднана боротьба пролетарів поневолених проти Сталіна і його режиму!

Хай живе національна революція!

Хай живуть вільні національні держави поневолених народів!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Хай живе Українська Повстанча Армія, що бореться за волю і мир!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ
(бувші члени КП(б)У).

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1 — Спр. 163. — Арк. 1—1 зв.

Звернення українських повстанців до вчителів-українців

Вересень 1947 року

За Українську Самостійну Соборну Державу! Воля народам! Воля людині!

ВЧИТЕЛІ-УКРАЇНЦІ

Щоби знищити високу культуру українського народу, створену його поколіннями в віках, щоби розложити його

духово та підпорядкувати його своїм імперіялістичним інтересам, — сталінська кліка російсько-большевицьких імперіалістів звернула, в першу чергу, свою увагу на майбутнє народу — його молодь.

Щоби завоювати душу даної патріотичної молоді та затягнути її на службу своїм загарбницьким цілям, — большевицькі "інженери душ" поклали тиск на втягнення її в комсомольсько-піонерські організації. В цих протинародних організаціях сталінські деправатори найкраще зможуть встринувати нашій молоді, деморалізувати її, відриваючи її постепенно від рідного грунту — вбиваючи в ній ідею боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу і віру, що лише в УССД воля, сила, слава й могутність українського народу.

Вас, учителі-виховники, Ваші сталінські наставники заставляють виконувати їх нищівні плани — наказують обманством, брехнею та іншими підлими способами втягати українську шкільну молодь в комсомольські організації. І трапляються, на жаль, між Вами такі, що роблять цю чорну, шкідливу українському народові роботу, хоча молодь цьому ставить упертий спротив, знаючи про завдання і цілі комсомолу і піонерів. Наша молодь знає, що в моральній площині в комсомольсько-піонерських організаціях жде її певна смерть. Молодь на власні очі бачить терор, грабіж, заслання на Сибір, арешти, вбивства, доконувані щоденно сталінськими бандитами на нашому народі.

Вона пильно приглядається нерівній кривавій боротьбі, яку ведуть її брати, українські повстанці-революціонери проти російсько-большевицьких окупантів України, захищаючи народ перед їхніми звірствами. Молодь радіє успіхами цієї боротьби, а зворушливо приймає вістки про втрати, які в боротьбі, звичайно, бувають. Вона знає по чиїй стороні правда, вона прагне гідно цю священну боротьбу нашого народу за повне визволення, за побудову УССД продовжувати.

Ворог-окупант знає, чим живе і що думає українська молодь. Він старається різними способами затягнути її в тенети комсомольсько-піонерських організацій, щоб там

перетрансформувати-викривити її душу, відірвавши її від рідного грунту — середовища, що благородно впливає на формування її духовості.

Вам, вчителі-виховники, довірив український народ виховання своєї молоді з вірою, що ви з честю виконаєте цей обов'язок. Ви в цьому відношенні мусите себе виправдати. Ваш обов'язок — служити своєму рідному українському народові, а не сталінській кліці большевицьких поневолювачів, дні якої почислені. Ви не смієте вписувати нашу молодь у ворожі організації, щоб таким чином, збільшувати число сексотів, донощиків, вислужників, лакеїв, рабів, духовних кастратів з почуттям меншовартості. Якщо Вам, сини і дочки українського народу, не чуже і не байдуже його майбутнє, то Ви не смієте замикати очей на фальш, брехню, підступ, насильство — засоби окупанта, що ними він бореться за душу українського молодого покоління з метою звихнути його і назавжди позбутися небезпечного суперника в боротьбі за знищення українського народу. Ви зобов'язані ці засоби розкривати перед молоддю, допомагаючи їй пізнати правду про російсько-большевицьких окупантів. Ви плекайте в молоді почуття гордості з цього, що вона належить до великого українського народу, багатого славним минулим і високою культурою. Поглиблюйте любов молоді до славного минулого України і вирощуйте її в цій любові, щоб усе, що наше рідне, стало для неї святощами.

Не вчіть молоді вихваляти кровопивців українського народу — Сталіна і його кремлівську зграю російсько-большевицьких поневолювачів, не виховуйте її на їх слухняних наймитів, не вчіть молоді низькопоклонства перед "старшим братом", бо в нас немає ні старших, ні молодших — є рівні. Вчіть нашу молодь правди. Ви самі йдіть за тими, що борються за правду в перших лавах проти сталінських імперіалістів. Будьте вірні славним традиціям українського революційного вчительства, яке йшло та йде з народом і завжди жертвенно боронить їх прав, яке виховало численні кадри молоді для Української Національної Революції. Вчіть своїх учнів так, щоб вони, пізнавши підлі підступи імперіалістів-окупантів України, готові були виповісти нещадну боротьбу в обороні прав рідного народу. Виховуйте високоідейних, характерних, творчих громадян, всеціло відданих Україні. Вчіть їх любити все, що велике, героїчне, а ненавидіти все, що пошле, зрадницьке, нікчемне і кволе.

Боріться за справжню народну школу, за справжню народну освіту. Не допустіть, щоби школа стала інституцією, що в ній встрикують нашій молоді шкідливі ідеї, взяті з арсеналу ленінсько-сталінського "вчення", з арсеналу большевицької забріханої пропаганди. Не дозвольте, щоби школа стала інституцією русифікації української молоді, яка має творити славне майбутнє українського народу.

Учителі! Будьте безстрашні у цій боротьбі! Не плазуйте перед підлим ворогом! Не дбайте лише про свою особу тоді, коли Україну поневолив жорстокий окупант і підступом, шантажом, насильством і розбоєм нищить все, що українське. Будьте безстрашні саме тепер, коли концтабори не вміщають в нічому невинних найкращих синів і дочок українського народу, коли йде зусильне намагання з волелюбного народу зробити безвольних послушних рабів, — йде посилений тиск на фізичне знищення українського народу.

Лише тоді Ви сповняйте свій обов'язок супроти рідного народу і Ваша совість буде чиста, Вам не страшний буде тоді справедливий вирок з уст рідного народу, який пильно карбує всі добрі і негідні вчинки своїх членів.

Сьогодні, коли імперіялістична большевицька Москва посилила свій наступ на українство, щоби його знищити і раз назавжди закріпити в Україні своє володіння, ніхто з українців не сміє сидіти з заложеними руками та засипляти під монотонне базікання большевицької забріханої пропаганди про: "перехід до комунізму", "добробут народів СССР", "опіку старшого руського брата", "заможне і щасливе життя народів СССР під сонцем сталінської найдемократичнішої конституції", про "геніяльність вождя народів" — казочки для дітей. Ми бачимо СССР в повній наготі. Перед нами не закриє нічого і рафінована большевицька горе-пропаганда.

Не спіть, щоб знову не збудитись ограбленими! Держім палець на живчику, бо події розвиваються!

Учителі! Не виступайте проти народу, а йдіть з ним на боротьбу проти сталінських поневолювачів України, на знищення сталінських експлуататорів; на боротьбу з протинародними організаціями — піонерів і комсомолу; на боротьбу за незалежність і волю України, за справедливий лад в Українській Самостійній Соборній Державі!

Вересень, 1947 р. УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

Копія. Машинопис.
ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 132. — Арк. 1, 2.

Інформація Кіровоградського обкому партії ЦК КП(б)У про дії озброєної групи учасників ОУН і УПА на території Кам'янського району області

9 жовтня 1947 року

№ 0867/с
9/X-47

Сов. секретно
Секретарю ЦК КП(б)У
Товарищу Л. М. КАГАНОВИЧУ

В селе Катериновка Каменского района Кировоградской области 4 октября с. г. примерно в 23 часа появилась вооруженная банда в составе 4-х человек, каждый участник банды имел при себе автомат ППШ, гранаты и пистолет, все в военной форме, руководитель банды в звании "майора". Первоначально банда подошла к зданию сельсовета, но поскольку там никого не оказалось, один из бандитов зашел в квартиру Кравченко Феодосии Викторовны, проживающей в этом же здании, где сельсовет. У Кравченко бандит интересовался, сколько хлеба выдано колхозникам на трудодни, а также, есть ли кто в селе из работников МВД, последняя ответила, что ей неизвестно, а затем он вышел на улицу и вместе с остальными бандитами зашел в здание сельсовета.

Как впоследствии установлено, бандиты в сельсовете разбили телефонный аппарат, порвали связь, уничтожили портреты руководителей нашей партии, порвали флаг,

взломали кассу, разбросали находившиеся там документы, забрали 600 рублей денег и документы.

При уходе из сельсовета оставили печатные листовки оуновского содержания — воззвание к молодежи под названием "Молодь України" и "Селянин України", отпечатанные в июне месяце сего года в типографии "УПА" им. Гетьмана Мазепы, и один экземпляр газеты под названием "Зов крови", отпечатанной в мае месяце сего года в типографии им. Коновальца. В пути следования к конторе колхоза возле отдельных домов также разбрасывали листовки.

Когда бандиты пришли в контору колхоза "Новий побут" Катериновского сельсовета, где в тот период находились Погорелый Федор Григорьевич — секретарь колхоза, Ищук Мария Венедиктовна — учетчик колхоза, Шарга Галина Ивановна — счетовод колхоза.

В конторе колхоза бандиты предложили присутствующим выложить оружие, а затем спросили, где находится председатель колхоза, сельсовета и есть ли у них оружие, когда получили ответ, что оружия ни у кого нет, а местонахождение председателей колхоза и сельсовета неизвестно, бандиты сели и начали интересоваться начислением трудодней, руководитель банды сказал:

"Трудодни насчитываете, а хлеб в большевистскую Москву отправляете".

Во время этого разговора в контору колхоза зашли Погорелый Григорий Архипович — финагент сельсовета, и посыльный Вовк Йван Иванович.

На вопрос бандитов, что это за люди, посыльный ответил за себя и указал на Погорелого, а это финагент.

Руководитель бандгруппы заявил присутствующим:

"Мы бандеровцы, но не бойтесь, мы Вам ничего не сделаем"; и тут же спросил у финагента наличие денег и потребовал их ему отдать. Получил от финагента 2 тысячи рублей, передал их другому бандиту, а затем обыскали секретаря колхоза Погорелого Ф. Г, нашли у него ключи от колхозной кассы, которую открыли и забрали 1500 рублей денег, на забранные деньги выдали расписки, предупредили присутствующих,

чтобы никто не выходил на улицу, попрощались, оставили листовки и ушли из села в неизвестном направлении.

Бандиты с колхозниками разговаривали на украинском языке, а между собой говорили на непонятном для присутствующих языке, но, якобы, имеющим сходство с польским.

Принятыми мерами не удалось установить, куда бандиты ушли из села Катериновки.

Выездом на место происшествия оперативной группы были изъяты оставленные и разбросанные по улицам села листовки и газеты.

Из числа колхозно-советского актива под руководством оперативного работника создана вооруженная группа, которая находится в ночное время в местах возможного повторного появления бандгруппы.

Кроме этого, проводятся другие мероприятия по розыску и уничтожению бандгруппы.

Секретарь Кировоградского обкома КП(б)У (Г. Петров)

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 18, 19.

Звернення Організації Українських Націоналістів до українського народу **1947 рік**

Соборну Державу! Воля Людині!

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ

Гноблення, грабунок, терор над нами з боку більшовицьких імперіалістів не припиняється. Кожний новий день — це свіжі облави, грабежі, нові спалені хати, свіжі трупи поварварськи замучених невинних людей, це ріки сліз і крові, чергові транспорти висланців на Сибір, Середню Азію, чи на тяжкі каторжні роботі в шахти, чергові розстріли найкращих патріотів України, чергові зрізування хрестів і розкидування могил наших безсмертних Героїв, які віддали в нерівній боротьбі з ворогом за Волю народу свою кров і життя.

Кожний новий день для нас в СРСР — це нове сплюгавлювання окупантом всього того, що для нас найдорожче, найсвятіше, це нове жорстоке підтверджування жахливої

дійсности: Україну топче окупант, Україна в неволі!

Червоні від крові кремлівські сатрапи, кровожадні кати поневолених наших народів хочуть терором вбити вікові прагнення українського народу до вільного життя, хочуть залякати і змусити український народ заперестати боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу й підкоритися Москві, хочуть знищити ввесь національно-свідомий самостійницький елемент, а слабодухів перетворити в сліпе знаряддя, бездушну тяглову силу, хочуть перемінити найбільш багатий, квітучий край у руїну; в свою колонію, з нечуваним грабунком наших скарбів і праці, а волелюбний наш народ на голодних, голих жебраків.

Українці!

Ви, яких синів і дочок вимордували сталінські опричники.

Ви, яких рідні в сибірських тайгах чи казахстанських степах гинуть з голоду на каторжних роботах.

Ви, яких Сталін насильно загнав на імперіалістичні фронти і зробив каліками.

Ви, чиїх синів мучать по тюрмах чи вже постріляло нкдб.

Ви, чиї сини, батьки, брати сьогодні борються в партизанських відділах УПА.

Ви, які щоденно будитеся із страхом перед новою облавою, новим грабунком.

Ви мали б зректися боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу,

Ви мали б дозволити сталінським бандитам без кінця знущатися над Вами,

Ви мали б дозволити їм так жорстоко глумитися над Вами, як це вони думають,

Ви мали б дозволити дальше цим бандитам без спротиву затягування окупантського посторонка на Вашій шиї?

Ніколи! Досить знущань і глуму над нами! Досить безсоромної брехні про нас! Годі дальше обманювати нас!

Ти, український народе, вже давно розкусив сталінсь-ку "демократію" поневолювачів і експлуататорів.

Ти виповів нещадну боротьбу сталінській банді — окупантові й паразитові.

Ти ж бо свідомий, що тільки у власній самостійній українській державі матимеш змогу вільно і щасливо жити. Тому Ти послав сьогодні своїх найкращих синів в лави ОУН і УПА, які в жорстоких, тяжких умовах з посвятою і героїзмом борються за повалення сталінської протинародньої влади, за встановлення справжньої демократичної влади та створення дійсно вільного, радісного життя.

Українці! На терор НКВД і НКГБ відповідаймо непохитною єдністю, ще завзятішою боротьбою проти більшовицьких імперіалістів і їх підлих вислужників-собак.

Селяни! Сталін пограбив у Вас зерно, молоко, худобу, палить Ваші хати, арештовує і розстріляє Ваших рідних, він підготовляє для Вас колгоспне ярмо. Подивіться на брянських, які приходять до Вас за хлібом. Така доля чекає і в сталінських колгоспах. Єднайтеся в ОУН і УПА в боротьбі проти сталінських кровопийців.

Робітники! Сталін відібрав у Вас всі Ваші революційні завоювання і примушує Вас на голодному пайку виробляти стахановські норми. Тільки в Українській Самостійній Соборній Державі Ви матимете гідне людське життя, справедливу заробітну плату і братимете участь у приватних підприємствах, матимете забезпечення матеріальних і духових потреб для себе й своєї сім'ї, єднайтеся в ОУН і УПА до боротьби для покращення своєї майбутності!

Українська інтелігенціє! Вступай в лави ОУН і УПА, які борються за вільне життя інтелігенції в Українській Самостійній Державі?

Українська Молоде! Ти ведеш перед у священній боротьбі українського народу. Будь дальше витривалою, повною запалу і героїзму!

Переселенці з західних окраїн України! Сталінські кати вигнали Вас з рідних домів, спалили і пограбили Ваш дорібок, здобутий тяжким трудом і потом. Борітеся за повернення до своїх осель, за краще життя для себе і своїх дітей!

Демобілізовані й інваліди! За Ваші рани й кров Сталін платить Вам визиском, грабуванням Вашого майна і розстрілюванням Ваших рідних. Єднайтесь з ОУН та УПА до боротьби проти Сталіна!

Баптисти, суботники, дослідники св. письма! Безбожник Сталін гонить Вас силою до ЧА і "стребків", заставляє Вас брати зброю і убивати своїх братів, які в лавах ОУН і УПА ведуть героїчну боротьбу за вільне, щасливе життя в Українській Державі, за вільне визнавання релігійних культів і переконання. Допомагайте в боротьбі членам ОУН і стрільцям УПА! Ставайте до боротьби проти безбожника Сталіна й його сатрапів!

Покажім сталінським імперіалістам і їх вислужникам — підлим зрадникам-агентам — що до боротьби за Права і Волю, за справедливість у нас не забракне витривалості і сили! Викривайте та прилюдно заплямовуйте як зрадників українського народу страхопудів, які стають на службу ворогові! Ліквідуйте між собою агентів окупанта!

Вперед єдиним фронтом всього народу проти сталінських імперіалістів!

За нами правда! Ми переможемо!

СМЕРТЬ КРЕМЛІВСЬКИМ ІМПЕРІАЛІСТАМ!

ХАЙ ЖИВЕ ДРУЖБА НАРОДІВ!

ХАЙ ЖИВЕ ВОЛЯ НАРОДАМ І ЛЮДИНІ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ОУН).
1947 р.

Копія. Машинопис.
ДАТО: Ф. Р—3432. — Оп. 1. — Спр. 137. — Арк. 1, 2.

Інформація Київського обкому партії ЦК КП(б)У про ліквідацію підпільного осередку ОУН і УПА на території Васильківського району області 11 жовтня 1947 року

Секретарю ЦК КП(б)У
тов. МЕЛЬНИКОВУ Л. Г.

ИНФОРМАЦИЯ

1. О результатах суда по делу вскрытой и ликвидирован-

ной ОУН-УПА в Васильковском р-не Киевской области.

В июне 1947 года Управлением МГБ Киевской области в Васильковском районе была вскрыта и оперативно ликвидирована активно действовавшая организация украинских националистов.

Во время ликвидации этой антисоветской организации было изъято 3 пистолета, два обреза, две гранаты, различных патронов 130 штук, значительное количество антисоветских националистических листовок и директива краевого "провода" ОУН "Одесса".

Руководитель организации западник "Марко", оказавший вооруженное сопротивление, опергруппой УМГБ был убит.

Выявлено 6 конспиративно-явочных квартир националистической организации и 4 места, в которых укрывались националисты-западники.

По делу арестовано и привлечено к уголовной ответственности 15 человек, в том числе:

Кузьминчук Петр Матвеевич, он же Сыщук Иван Ефремович, по кличке "Богун" и "Беркут", уроженец с. Милятин-Почапки* Острогского района Ровенской области.

Фостенко Григорий Мифодьевич — уроженец села Звонковое Васильковского района Киевской области.

Гурин Иван Тимофеевич — уроженец села Плисецкое Васильковского района Киевской области, и другие.

Следствием было установлено, что в начале 1947 года из Ровенской области в Васильковский район прибыли националисты-западники "Марко" и "Грач" для организации антисоветской националистической работы.

Указанные лица, приступив к созданию в Васильковском районе националистической организации, стали распространять оуновские листовки и вербовать в организацию вражеские и неустойчивые элементы. В этих целях они активно использовали выезды отдельных жителей сел Плисецкое и Звонковое Васильковского района за хлебом в западные области, обрабатывая их в антисоветском духе для последующей вербовки в ОУН.

* Це два окремих села. — *В. С.*

Участники националистической организации — западники — поставили задачу ведения вооруженной борьбы с советскои властью за установление "самостийной Украины".

Лица, привлеченные в националистическое подполье, занимались сбором оружия, боеприпасов, продовольствия, осуществляли вооруженные налеты с целью грабежей на колхозы, магазины сельпо и поддерживали связь с руководством подполья ОУН западных областей Украины, откуда получали материальные средства и директивные указания.

1—2 октября 1947 года Военный Трибунал Войск МВД Киевской области, рассмотрев настоящее дело, приговорил: Фостенко Г. М., Завойского В. С, Лазебника Я. Ф., Ермоленко Н. М., Пазюра П. К., Гурина И. Т., Кузьминчука П. М., он же Сыщук И. Е., Пихур[а] П. А., Петрусенко К. А. и Мисюру С. П. к 25 годам ИТЛ каждый, с поражением в политических правах после отбытия наказания на 5 лет.

Пять участников этой националистической организации осуждены к 10 годам ИТЛ каждый, с поражением в правах на 5 лет.

2. Об убийстве председателя сельсовета села Дуброва Васильковского района Киевской области т. Салимана Г. К.

10 октября в 10 часов вечера председатель сельского совета с. Дуброва Васильковского района т. Салиман Г. К. вместе с председателем колхоза этого села выехали в поле для проверки охраны. Во время обхода на них было совершено нападение двумя неизвестными, вооруженными автоматами. Бандиты потребовали от т. Салимана винтовку, но Салиман отказался ее дать. Тогда один из бандитов набросился на него, а другой во время схватки выстрелом очередью из автомата 8 пулями убил председателя сельсовета Салимана.

Председатель колхоза в это время убежал. Бандиты сняли с убитого Салимана сапоги, забрали винтовку и скрылись.

На место происшествия выехала оперативная группа МГБ и МВД. Ведется следствие.

3. Об убийстве завхоза колхоза им. Тельмана в селе Рогозово Бориспольского района Киевской области т. Наумовского Егора Лактионовича.

В 24.00 8 октября 1947 года в селе Рогозово Борисполь-

ского района выстрелом из огнестрельного оружия в квартиру убит член правлення колхоза завхоз Наумовский Егор Лактионович.

По делу убийства задержан Сазонов Алексей Артемьевич — кандидат в члены ВКП(б) с 1944 года, участник Отечественной войны, награжденный двумя медалями. Последний месяц Сазонов в колхозе не работал.

На допросе Сазонов показал, что, будучи выпившим и озлобленным на Наумовского якобы за то, что Наумовский за произведенную летом 1947 года работу по ремонту сельскохозяйственных машин начислил ему — Сазонову — мало трудодней, 8 октября выстрелом из пистолета осуществил его убийство.

4. О ликвидации антисоветской организации ИПЦ и результаты суда.

1 октября 1947 года Управлением МГБ в селе Сошниково Бориспольского района Киевской области была ликвидирована антисоветская нелегальная церковно-монархическая организация ИПЦ (истинно-православная церковь).

По делу арестовано 5 активных участников подполья ИПЦ, в том числе — руководитель организации Штефан Василий Михайлович, беспартийный, уроженец и житель села Сошниково Бориспольского района, без определенных занятий.

Штефан и его единомышленники с конца 1943 года вели глубоко законспирированную вражескую работу, направленную на идеологическое воспитание политически отсталой части населення в антисоветском, религиозно-фанатическом духе.

Они популяризировали антисоветское реакционное "учение" ИПЦ, которое сводилось к следующему:

а) отрицать законность советской власти и ее правительства,

б) пропагандировать восстановление в России монархического строя,

в) всячески саботировать мероприятия партии и правительства, проводимые на селе,

г) не заниматься общественно-полезной трудовой деятельностью, т. е. не работать в советских учреждениях, предприятиях и колхозах,

д) противодействовать уплате государственных налогов и сельскохозяйственных поставок,

е) выступать против службы в Советской Армии и защиты Родины с оружием в руках,

ж) вести работу, направленную против брака, деторождения, обучения и воспитания детей в коммунистическом духе.

Прикрываясь "учением" ИПЦ, участники группы не признавали советскую власть законной властью над собой, называя ее "антихристовой", "сатанинской", не подчинялись существующим законам.

Все они сознательно не занимались общественно-полезным трудом, заявляя, что на советскую "сатанинскую" власть работать не будут, хотя в период немецкой оккупации активно работали в пользу немецких захватчиков в общинном хозяйстве и расхищали колхозное имущество.

6 октября 1947 года Киевский областной суд под председательством тов. Федорова приговорил Штефана Василия Михайловича к 25 годам ИТЛ и поражением политических прав сроком на пять лет, конфискации всего принадлежащего ему имущества.

Охрименко М. Г, Бугай Е. Г, Штефан М. Г, Охрименко Г. Я. — к 10 годам ИТЛ с поражением политических прав сроком на 5 лет, с конфискацией всего принадлежащего им имущества.

От кассационного обжалования настоящего приговора в Верховный суд УССР осужденные отказались.

Зав. оргинструкторским отделом
Киевского обкома КП(б)У (П. Ракин)

№ 1047

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 20—23.

Доповідна міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача міністру внутрішніх справ СРСР С. Круглову про антирадянську діяльність оунівського підпілля в 1947 році на території східних областей УРСР Кінець жовтня 1947 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИКУ

товарищу КРУГЛОВУ С. Н.

С О О Б Щ Е Н И Е

Об антисоветских проявлениях на территории восточных областей Украинской ССР.

По учетным данным Министерства Внутренних Дел, на территории восточных областей Украинской ССР за последнее время значительно активизировалась деятельность антисоветских элементов.

Всего за три квартала 1947 года учтено 266 открытых антисоветских проявлений, из них:

В I квартале — 54 случая

Во II квартале — 85 случаев

В III квартале — 127 -"-

Обращает на себя внимание рост таких особо опасных форм антисоветских проявлений, как террористические акты против партийно-советского актива села.

В I квартале зарегистрировано 5 террористических актов.

Во II квартале зарегистрировано 20 террористических актов.

В III квартале зарегистрировано 30 террористических актов.

И за период с 1 по 25 октября с. г. 10 террористических актов.

При этом убито и ранено 34 человека, среди которых:

	Убито	Ранено
Председателей сельсоветов	6	—
Партийных работников	3	—
Председателей колхозов	7	3
Сотрудников МВД-МГБ	4	1
Местных активистов	8	2

Кроме того, на территории восточных областей Украинской ССР, особенно граничащих с западными областями, участились случаи бандитских проявлений оуновских формирований.

За период с 1 января по 25 октября 1947 года, на территории восточных областей учтено 111 случаев проявлений банд ОУН, в том числе:

В I квартале — 17 случаев.

Во II квартале — 34 -"-

В III квартале — 48 -"-

И за период с 1 по 25 октября 12 случаев.

По своему характеру, проявления оуновских банд выражались в следующем:

Распространение националистических листовок — 50 случаев.

Налеты на сельские советы — 8 случаев.

Налеты на колхозы — 27 -"-

Налеты на государственные учреждения и предприятия — 9 -"-

Поджеги колхозных помещений — 4 -"-

Террористических актов — 13 -"-

При налетах, бандитами ОУН убито и ранено 13 человек, в том числе:

	Убито	Ранено
Председателей колхозов	3	—
Председателей сельсовет[ов]	1	—
Сельских активистов	1	—
Работников различных учреждений и предприятий	2	2
К о л х о з н и к о в	—	1
Прочих граждан	3	—

За указанный период времени больше всего проявлений банд отмечено в областях:

Каменец-Подольской — 55 проявлений

Винницкой — 32 проявления

Киевской — 16 проявлений

Сумской — 8 -"-

Во всех случаях антисоветских проявлений и налетов бандитов ОУН органы МВД принимали активные меры розыска и задержания преступников.

По существу нами информировано Министерство Государственной Безопасности УССР.

МИНИСТР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИСНКОЙ ССР
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ Т. СТРОКАЧ
" " октября 1947 г.
№___
г. К и е в.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 96 (1951 р.). — Спр. 56. — Арк. 22—25.

Доповідна керівництва Управління внутрішніх справ у Кіровоградській області міністру внутрішніх справ УРСР Т. Строкачу про діяльність оунівського підпілля у 1947 році

24 жовтня 1947 року

СОВ. СЕКРЕТНО.
Экз. №___
МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ
тов. СТРОКАЧ

На ш/т № 16133 от 19.X.1947 года. гор. Киев.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

"О зарегистрированных оуновских бандпроявлениях и ликвидированных оуновских бандгруппах на территории Кировоградской области в 1947 году".

За истекший период 1947 года на территории Кировоградской области нами зарегистрировано одно оуновское бандпроявление и ликвидированы две бандграбительские группы, возглавлявшиеся главарями-оуновцами. Проявления, совершенные этими бандитами, носят характер вооруженных налетов на склады "Заготзерно", колхозов и ограблений отдельных граждан.

1. Ночью 4 октября 1947 года оуновская бандгруппа в количестве 4-х человек совершила налет на контору колхоза "Новый быт" и Екатерининский сельсовет Каменского района.

Примерно в 23 часа, 4-го октября сего года к зданию Екатерининского сельсовета, в котором находились: сельисполнитель КРАВЧЕНКО и колхозник ПОГОРЕЛЫЙ, подошли четверо неизвестных, вооруженных автоматами, пистолетами и гранатами.

Двое из них вошли в помещение сельсовета, остальные два остались на дворе. Вошедшие в помещение бандиты назвали себя бандеровцами и один из них в погонах майора авиации сказал:

"Мы бандеровцы, но не бойтесь, мы Вам ничего не сделаем. Мы убиваем только врагов — коммунистов".

Этот же бандит снял со стены портрет вождя партии, снял все плакаты и закрыл ими окна. Затем вошедшие бандиты разбили телефонный аппарат, изорвали красное знамя, вскрыли шкаф, откуда выбросили все документы и разбросали их по полу.

Вскрыли кассу сельсовета, из которой забрали находившиеся в ней 1500 рублей денег, разбросали националистические листовки, оставили один экземпляр газеты "Зов крови", вышли из помещения сельсовета и направились к конторе колхоза "Новый быт".

По дороге из сельсовета к конторе колхоза, бандиты также разбросали несколько листовок.

В контору колхоза, как и в сельсовете, также вошли двое бандитов. В это время в конторе находились секретарь колхоза ПОГОРЕЛЫЙ Федор, учетчик ИЩУК Мария и счетовод ШАРГА Анна. Через некоторое время к конторе колхоза подошли финагент ПОГОРЕЛЫЙ Григорий и посыльный ВОВК Иван. Находившиеся снаружи двое бандитов задержали ПОГОРЕЛОГО и ВОВК и вместе с ними вошли внутрь помещения.

Главарь банды со знаками майора на погонах заявил присутствующим: "Мы бандеровцы, не бойтесь нас".

Затем спросил у кого из присутствующих есть оружие и получив отрицательный ответ, сел подсчитывать трудодни, при этом сказал: "Трудодни насчитываете, а хлеб в большевистскую Москву не отправляете".

Затем, забрав у секретаря колхоза ПОГОРЕЛОГО Федора ключ от кассы, бандит вскрыл ее, забрал 1500 рублей денег, забрал из сумки финагента ПОГОРЕЛОГО Григория еще 1500 рублей, оставил в конторе несколько листовок и экземпляр газеты "Зов крови", после чего все бандиты скрылись.

Уходя бандиты забрали находящиеся на столе у секретаря колхоза паспорта гражданина МОЛОЧКИНА Александра Михайловича и его жены МОЛОЧКИНОЙ Клавдии Михайловны, сданные последними для прописки.

ПРИМЕТЫ БАНДИТОВ:

1. Ниже среднего роста, полный, лицо круглое, разговорная речь украинская. Одет в офицерский китель и брюки защитного цвета, в хромовых сапогах, на голове пилотка со звездочкой, с орденами Отечественной войны и "Красной Звезды", вооружен автоматом и пистолетом.

2. Трое остальных — в телогрейках защитного цвета, в пилотках, в простых сапогах. Двое из них в возрасте 30—35 лет, среднего роста, третий — лет 25-ти, высокого роста, худощавый.

У всех трех за плечами вещевые мешки военного образца, вооружены автоматами, пистолетами и гранатами.

Разговорная речь украинская с галицийским акцентом.

Один экземпляр националистической листовки оставленной бандитами, направлен Вам при нашем спецсообщении № 9/2063 от 8 октября сего года. Остальные листовки и газеты собраны работниками МГБ.

Персональный состав указанной бандгруппы нами не установлен.

После произведенного налета на село Екатериновку бандиты направились на станцию Сердюковка Ротмистровского района Киевской области, ее появление и деятельность на территории Кировоградской области больше не зарегистрированы.

2. В июне 1947 года, на территории Ново-Архангельского района, Кировоградской области и Екатеринопольского района Киевской области нами ликвидирована бандграбительская группа в количестве 9-ти человек, которую возглавлял активный оуновец — ТКАЧЕНКО Николай Прохорович, 1915 года рождения, уроженец села Калниболото Ново-Архангельского района, украинец, беспартийный, из крестьян-середняков, без определенных занятий, проживал на нелегальном положении.

Большинству участников бандгруппы главарь — ТКАЧЕНКО был известен под кличкой "ГРИЦЬ". Среди участников бандгруппы ТКАЧЕНКО проводил националистическую агитацию, разъяснял задачи ОУН, значение слова "бандеровцы" и т. д.

Материалами негласного расследования и через агентуру установлено, что в период оккупации Ново-Архангельского района ТКАЧЕНКО под видом партизанского отряда создал националистическую банду, которая вела бои с партизанами, совершала грабежи советских граждан.

После изгнания немцев, в 1944 году ТКАЧЕНКО был мобилизирован в Советскую армию, откуда дезертировал и, проживая на нелегальном положении, скрывался на территории Маньковского, Тальновского и Екатеринопольского районов Киевской области, периодически появляясь на территории Ново-Архангельского района.

10-го сентября 1945 года Маньковское РО МГБ ориентировало нас о розыске ТКАЧЕНКО как участника банды УПА, действовавшей на территории Маньковского района.

В 1946 году, по данным нашей агентуры, было установлено, что на территории Ново-Архангельского района ТКАЧЕНКО организовал бандграбительскую группу в составе нелегалов: бывшего инспектора полиции Ново-Архангельского района — НИКИТИНА, полицейских КОКИТ и ВОЛКОВА.

На основании этих данных нами было заведено [...] дело "Хуторские", по окраске "ОУН", которое в соответствии с распоряжением МВД-МГБ УССР № 10045/1037 от 14 февраля 1947 года, передано в УМГБ Кировоградской области.

Бандгруппа ТКАЧЕНКО на вооружении имела:

Автоматов — 1

Винтовочных обрезов — 1
Гранат — 1
Холодного оружия — 2

Следствием установлено, что участники бнадгруппы ТКАЧЕНКО совершили 16 вооруженных налетов на отдельных граждан, готовили террористический акт над председателем Калниболотского сельсовета, членом ВКП(б) — ГАВРИЛЮК Иваном Поликарповичем и намеревались обезоружить (с целью завладения оружием) сотрудника РО МВД МАКОГОН, а в случае его сопротивления, убить последнего.

Ниже приводим характер проявлений, совершенных бандгруппой ТКАЧЕНКО в 1947 году:

1. 16 февраля 1947 года, ТКАЧЕНКО совершил ограбление двух колхозниц села Песчаное Екатеринопольского района Киевской области, ехавших с базара, у которых забрал носильные вещи и 960 рублей деньгами.

2. 18 февраля 1947 года в районе села Латошево Екатеринопольского района, обнаружив бандита ТКАЧЕНКО, колхозники пытались его задержать, но последний встретив шедшего по дороге гражданина ТАРАСЕНКО, заслонил им себя, открыл по преследовавшим колхозникам огонь из автомата, затем снял с ТАРАСЕНКО сапоги, скрылся в лесу.

3. В феврале 1947 года, ТКАЧЕНКО совершил ограбление 8-ми колхозниц, следовавших в с. Павловка Екатеринопольского района Киевской области, у которых забрал 600 рублей, продукты питания, скрылся.

4. 7-го мая 1947 года в хуторе Ново-Николаевка Ново-Архангельского района Кировоградской области трое бандитов во главе с ТКАЧЕНКО, произвели ограбление квартиры ВОЛОВИК Василия Ивановича, у которого забрали продукты питания.

5. 14 мая 947 года, при попытке ограбления квартиры жителя хутора Савин Ново-Архангельского района —ШАРОВА Павла, ТКАЧЕНКО с двумя соучастниками, произвели обстрел последнего.

6. В мае 1947 года, ТКАЧЕНКО совершил нападение на жителя хутора Скалевой Ново-Архангельского района, у которого забрал документы (фамилия потерпевшего не установлена).

7. В мае месяце 1947 года ТКАЧЕНКО и его соучастник ПАЩЕНКО в хуторе Юдин Ново-Архангельского района совершили кражу телки из колхоза.

8. В этом же месяце в селе Стойково Екатеринопольского района Киевской области ТКАЧЕНКО, ПАЩЕНКО, ФЕДОРОВ и ДИДЕНКО угнали быка из колхозного стада.

9. В этом же месяце в районе хутора Приют Ново-Архангельского района ТКАЧЕНКО, ПАЩЕНКО, ФЕДОРОВ и МАНЬКО совершили налет на двух колхозников, следовавших подводой, у которых забрали 90 клгр. соли и 16 клгр. сои.

10. 1-го июня 1947 года вблизи села Калиновка Ново-Архангельского района ТКАЧЕНКО и ПАЩЕНКО произвели ограбление пяти человек колхозников, у которых забрали носильные вещи и 3555 рублей денег.

Одного колхозника, оказавшего сопротивление, избили.

11. 7-го июня 1947 года в хуторе Ардельево Ново-Архангельского района ТКАЧЕНКО со своими соучастниками, при попытке ограбления обстреляли квартиру колхозницы ЛЕПЕХА Марии.

12. 8-го июня 1947 года в селе Стойково Екатеринопольского района Киевской области произвели ограбление денег, носильных вещей и продуктов питания у колхозника ТКАЧЕНКО Якова.

13. 11-го июня 1947 года в селе Калниболото Ново-Архангельского района совершили ограбление квартиры колхозницы АНАСТАСЬЕВОЙ, у которой забрали 6.000 рублей денег, носильные вещи, продукты питания.

14. 12-го июня 1947 года, в районе села Калниболото Ново-Архангельского района произвели ограбление колхозницы (фамилия не установлена) у которой забрали 16 клгр. пшеницы.

15. 19-го июня 1947 года в селе Скалевое Ново-Архангельского района произвели ограбление колхозника ДИДЕНКО, забрали носильные вещи, скрылись.

16. 20 июня 1947 года, в этом же селе произвели ограбление квартиры колхозницы ЧИРКА, у которой забрали носильные вещи, зерно разных культур и другие продукты.

Кроме того, следствием установлено, что в 1946 году бандгруппой ТКАЧЕНКО совершены еще три налета на территории Киевской области.

Во время ликвидации банды ТКАЧЕНКО, будучи вооружен автоматом, пытался скрыться, но был тяжело ранен и задержан.

Все арестованные участники бандгруппы в совершенном преступлении сознались.

3. 31-го августа 1947 года в селе Калниболото Ново-Архангельского района Кировоградской области нами были ликвидированы остатки бандгруппы главаря-оуновца КОНОВАЛЕНКО Феофана Феофановича, в том числе главарь банды, которая на протяжении с мая месяца 1946 года совершила 15 дерзких вооруженных налетов на склады государственных и колхозных орагнизаций и отдельных граждан, на территории Ново-Архангельского, Добровеличковского и Хмелевского районов Кировоградской области.

Основаная часть банды КОНОВАЛЕНКО, в количестве 13 человек, была ликвидирована в мае 1947 года, после произведенного ею налета на базу "Госсортфонд" в селе Водяно Добровеличковского района.

КОНОВАЛЕНКО после ликвидации банды выехал в западные области УССР, в начале августа возвратился на территорию Ново-Архангельского района и вместе со своим соучастником МУРАХОВСКИМ и укрывательницей ПЛОХОТНЮК был арестован.

Таким образом, банда КОНОВАЛЕНКО в количестве 16 человек участников и ее пособников полностью ликвидирована.

Главарь банды:

КОНОВАЛЕНКО Феофан Феофанович, 1924 года рождения, уроженец и житель села Шляховое Ново-Архангельского района Кировоградской области, украинец, бывший член ВКП(б), исключен как проживавший на оккупированной территории, из крестьян-середняков, образование 2 курса военно-политического училища, в 1939 году был судим за хулиганство к одному году ИТЛ, до ареста проживал на нелегальном положении.

Бандгруппа КОНОВАЛЕНКО имела на вооружении:

1. Пистолетов — 3
2. Охотничьих ружей — 1
3. Холодного оружия — 1

Материалами [...] расследования [...] установлено, что, проживая на оккупированной территории в Ново-Архангельском районе Кировоградской области, КОНОВАЛЕНКО установил связь с украинско-немецкими националистами, распространял среди населения антисоветскую националистическую литературу.

В 1943 году КОНОВАЛЕНКО через своего соучастника МУРАХОВСКОГО установил связь с националистической бандой ТКАЧЕНКО Николая Прохоровича, в составе которой принимал участия в борьбе против партизан.

По материалам МГБ — КОНОВАЛЕНКО проходит как активный националист, в 1944 году подвергался аресту.

Следствием выявлены следующие факты бандпроявлений, совершенных бандой КОНОВАЛЕНКО в 1947 году, под его непосредственным руководством:

1. 25 февраля 1947 года, угнали двух бычков с фермы колхоза имени СТАЛИНА Хмелевского района.

2. 19-го марта 1947 года совершили вооруженный налет на кладовую колхоза имени ЛЕНИНА Хмелевского района, забрали 8 центнер посевной пшеницы, 69 клгр. сахара, скрылись.

3. 5-го мая 1947 года 10 человек участников бандгруппы, на автомашине, принадлежащей Николаевской Автоколонне "Союззаготтранс", совершили налет на склад Межрайбазы "Госсортфонда" в селе Водяно Добровеличковского района.

Обстреляв сторожей бандиты забрали 2525 клгр. пшеницы, изнасиловали двух грузчиц-колхозниц, находившихся на базе, скрылись.

Похищенное на базе зерно было обнаружено при ликвидации банды 8-го мая 1947 года и возвращено государству.

4. 24-го августа 1947 года КОНОВАЛЕНКО и МУРАХОВСКИЙ совершили налет на автомашину Петро-Островской МТС Хмелевского района, завладели ею, предложили шоферу ехать в город Львов. В пути следования КОНОВАЛЕНКО обращаясь к шоферу говорил, что он является лидером бандеровцев и в недалеком будущем власть на Украине будет принадлежать им.

Шофер в пути вступил в борьбу с бандитами, к нему на помощь явились колхозники и бандиты вынуждены были бежать.

5. 26-го августа 1947 года, в селе Скалевое Ново-Архангельского района КОНОВАЛЕНКО и МУРАХОВСКИЙ совершили нападение на ток колхоза "Пятилетка в четыре года", но были отбиты сторожем и подоспевшими колхозниками.

Других проявлений националистического бандитизма на территории Кировоградской области не зарегистрировано.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД
ПОДПОЛКОВНИК (КОЗАДАЕВ)
Вр. и. о. НАЧ. ОТДЕЛА ББ УМВД
М А Й О Р (БОГУСЛАВСКИЙ)
"24" октября 1947 года.
Исх. № 9/2189
г. Кировоград.

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 96 (1951 р.). — Спр. 56. —Арк. 78—84.

Доповідна начальника Управління МВС у Київській області полковника Руденка міністру внутрішніх справ УРСР Т. Строкачу щодо діяльності українського націоналістичного підпілля в 1947 році

25 жовтня 1947 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.
Экз. №___
МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ У С С Р
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ
тов. С Т Р О К А Ч
г. К и е в.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА
"О совершенных в 1947 году на территории Киевской области ОУНовских бандпроявлениях".

На территории Киевской области после ликвидации в 1945—1946 г.г. бандбоевок "УПА", "АНДРЕЯ" и "ВАНЬКИ", появление бандбоевок "УПА" не отмечалось до октября 1946 года.

С октября 1946 года на территории северных районов области (Розважевский, Дымерский, Иванковский, Бородянский, Макаровский) отмечено появление одной бандбоевки УПА, численностью 5 человек, которой руководит, (по данным УМГБ) бандит по кличке "ДУНАЙ" и на юге области, на территории Ротмистровского района, в октябре 1947 г. зарегистрировано появление неизвестной бандбоевки "УПА" численностью 4 человека.

В августе 1947 года отмечено появление неизвестной бандгруппы, распространявшей листовки "ОУН", совершившей 2 грабежа в Васильковском районе.

Бандиты, оперирующие в северных районах области, имеют на вооружении: автоматы "ППШ", по 2—3 диска патрон, кобурное оружие и по 2—3 ручных гранаты типа "Мильс".

Возраст бандитов: от 25 до 35 лет. Бандиты появляются в одежде польских военнослужащих-солдат, в немецких шинелях и в форме солдат Советской Армии (но без погон) в фуражках или пилотках.

При появлении в населенных пунктах бандиты один другого по имени не называют.

Разговор у бандитов украинский с западным акцентом. Установочных: данных как на главаря, так и на участников бандбоёвки "ДУНАЯ" — пока не имеем.

Этой бандбоевкой "УПА" за период с 1 января по 1-е ноября 1947 года совершены следующие проявления :

1. 8.V.1947 года в с. Мигалки Бородянского района бандбоевка "УПА" численностью 5 человек, вооруженных автоматами, пистолетами, одетые в форму солдат Советской Армии, забрали в колхозе 3-х лошадей, подводу, 2-х телят,

разбросали 9 листовок националистического содержания "УНИВЕРСАЛ", "СЕЛЯНЕ" и "Доки кинець-кинцем терпитемемо", скрылись.

Лошади и повозка опергруппой обнаружены в лесу и возвращены колхозу.

(См. наше сообщение № 2/2075 от 15.V.1947 г.).

2. 8.VII.1947 года бандбоевка "УПА" — 5 человек, совершила налет на здание сельсовета с. Ваховка Димерского района.

Бандиты разбили 5 телефонных аппаратов (доставленных шефской организацией для установки на квартирах руководящего состава села) и бросили в колодезь. Выйдя из здания сельсовета, бандиты взломали окно в складе колхоза, захватили ведро молока и скрылись.

По данным УМГБ, это проявление совершено бандбоевкой "УПА", которой руководит бандит "ДУНАЙ".

(См. наше сообщение № 2/2765 от 11.VII.1947 г.)

3. 11.VII.1947 г. в 23-00 два бандита из бандбоевки "УПА", вооруженные автоматами, появились на хуторе Бережок села Выкунь Димерского района.

Бандиты, подойдя к пастухам, которые пасли скот, принадлежащий колхозу им. Ватутина, вели среди них националистического характера пропаганду, направленную против колхозов.

Проведя беседу, бандиты забрали одного быка и увели в лес, расположенный между селами Рихта и Баковка Дымерского р-на.

На место по розыску бандитов выезжала опергруппа УМГБ Киевской области.

(См. наше сообщение № 2/2773 от 12.VII.1947 г.)

4. В ночь на 30.VII.1947 г. в с. Садки-Строевка Макаровского р-на появилась банда "УПА" численностью 4 человека, вооруженных автоматами и пистолетами.

Бандиты, подойдя к складу колхоза, где производилась приемка зерна, тяжело избили сторожа ВИХНЮК за то, что он, по их словам, когда-то по ним стрелял, когда они подходили к складу.

Бандиты заставили находившихся у склада колхозников насыпать им 6 мешков зерна и погрузить их на стоявшую у склада колхозную подводу. Закрыв в складе на замок 15 колхозников, захватив с собой секретаря парторганизации (он же завскладом) колхоза ЦИБЕНКО Абрама Павловича и возчика ОВДИЕНКО, поехали на квартиру к ЦИБЕНКО.

От квартиры ЦЫБЕНКО 2 бандита с зерном и ОВДИЕНКО направились в лес, в направлении с. Раивка Радомышльского района Житомирской области.

На окраине села ОВДИЕНКО был передан пятому бандиту, который, уведя ОВДИЕНКО в лес, продержав его там до 6 часов утра, отпустил.

Два бандита оставшиеся с ЦИБЕНКО, зашли к нему на квартиру, забрали автомат, избили мать ЦЫБЕНКО и захватив ЦЫБЕНКО, ушли в лес в направлении с. Раивка.

В лесу бандиты высказали ЦЫБЕНКО свои националистические взгляды, отпустили его домой.

Опергруппой УМГБ, выехавшей на розыск бандитов, у с.Раивка обнаружена была разбитая подвода.

(См. наш № 2/3106 от 9.VIII.1947 г.).

5. 6.VIII.1947 года бандбоевка "УПА" в 3 человека зарегистрирована появлением в с. Качали Бородянского района. Два бандита были одеты в форму военнослужащих, а один в гражданскую одежду.

Бандиты разговаривали по-украински с западным акцентом.

В селе бандиты встретили председателя колхоза КОВШУК и колхозника СЛУХАЙ. Обыскав их, бандиты у КОВШУК забрали партбилет, личные документы и ключ от конторы колхоза (контора размещается в здании сельсовета).

Вместе с КОВШУК и СЛУХАЙ бандиты пришли в сельсовет, где порвали два портрета тов. СТАЛИНА, вернули все документы и партбилет КОВШУК, заявив:

" Мы не бандиты, а бандеровцы, боремся не против отдельных членов партии, а против всей партии", и вручили КОШУК 6 листовок, озаглавленных "УНИВЕРСАЛ".

Из сельсовета бандиты с КОВШУК и СЛУХАЙ пошли к квартире зав. магазином сельпо.

По их требованию, мать завмага выдала им ключи от магазина.

Войдя в магазин, бандиты пытались взять продтовары, но выслушав заявление КОВШУК, что это фонд снабжения учителей и специалистов, ничего не взяли, предупредили КОВШУК не поднимать шуму, скрылись.

(См. наше сообщение № 2/3106 от 9.VIII.1947 г.).

6. 17.VIII.1947 года бандбоевка "УПА" — 3 человека вооруженных автоматами "ППШ", прибыла на хутор Великий Лес Бородянского района.

Бандиты встретили шедшего домой с работы бригадира колхоза КУРЯТА Антона, вручили ему 3 листовки:

"СЕЛЯНЕ"

"У видповидь панам империалистам"

"Доки кинець-кинцив терпитememo" и, предупредив никому о том, что он их видел, не говорить, — скрылись.

Листовки находятся в Бородянском РО МГБ.

7. В ночь на 17. IX. 1947 года бандбоевка "УПА" в составе 5-ти участников вооруженных автоматами, на подводе прибыли в село Язвинка Бородянского района, где захватили подводу, запряженную парой лошадей, на которых приехал в село председатель колхоза села Макаровская Буда.

На двух подводах бандиты подъехали к складу колхоза, нагрузили 20 пудов зерна, скрылись.

Сторожа склада показали, что в числе бандитов они опознали двух бандитов, ранее находившихся в ликвидированной в 1946 году бандбоевке "УПА", которой руководили бандиты "ВАНЬКА" и "АНДРЕЙ".

Принятыми мерами, лошади и подвода были обнаружены в Тетеровском лесу у ст. Тетерев.

На второй подводе бандиты скрылись в сторону Радомышльского района Житомирской области.

17.IX.1947 года в 23-00, по всем приметам бандитами этой же бандбоевки, в с. Старая Вуда Бородянского района из скотофермы колхоза, захвачено 2 овцы.

Розыск бандитов ведет опергруппа МГБ.

(См. наше сообщение № 2/3639 от 18.IX.1947 г.).

8. 22.IX.1947 г. в 22-00, бандбоевка "ОУН" в 5 человек, вооруженных 4-мя автоматами и одним карабином, прибыла в село Ракитная Слобода Иванковского района.

Бандиты, угрожая оружием, положили сторожей на землю, взломали замок магазина, забрали 30 метров мануфактуры и другие мелкие предметы.

Из склада колхоза бандиты взяли около 30-ти пудов ржи, запрягли пару лошадей и погрузив зерно на подводу, скрылись.

Бандиты были одеты в форму военнослужащих, разговаривали на украинском языке с западным акцентом.

Опергруппой МГБ в 3-х километрах от с. Заховка Дымерского района повозка и лошади были обнаружены брошенными в лесу.

Розыск бандитов ведет УМГБ.

(См. наше сообщение № 1/850 от 24.IX.1947 года).

9. 1.X.1947 года, в с. Любидва Иванковского р-на появилась бандбоевка "УПА" в 5 человек, вооруженных автоматами. Бандиты были одеты в форму военнослужащих, разговаривали на украинском языке с западным акцентом.

Бандиты, угрожая сторожам оружием, со склада колхоза имени Красина забрали около 25-ти пудов зерна, одного барана, погрузили на колхозную пароконную подводу, скрылись в лес, в направлении села Рихта Дымерского района.

На розыск бандитов выезжала опергруппа УМГБ, которой придавались работники Иванковского РО МВД.

Розыск бандитов положительных результатов не дал.

10. В ночь на 3.X.1947 г., по всем приметам одежды и вооружения, эти же бандиты прибыли в село Соболивка Макаровского района.

Бандиты, прийдя на колхозный двор, разбросали 14 листовок националистического содержания, забрали двух телек, скрылись.

На розыск бандитов была выброшена опергруппа РО МВД—МГБ, которая вернулась безрезультатно.

11. Примерно в 1-00 4.X.1947 г., по всем данным, эти же 5 бандитов, прибыли на хутор Андреевка Мануильского

сельсовета Димерского района, где в колхозе им. Андреева захватили двух лошадей, повозку, одну овцу и 6 мешков зерна.

Бандиты, погрузив награбленное на подводу, скрылись в лес в неизвестном направлении.

На розыск выброшена была опергруппа ГО МВД—МГБ, которая вернулась безрезультатно.

(См. наше сообщение № 2/3808 от 4.1.1947 г.).

12. 6.X.1947 года в 21-00 бандбоевка "УПА" в количестве 3-х человек, вооруженных автоматами, прибыла в с. Зимовище Иванковского района.

Бандиты, угрожая сторожам оружием, забрали из колхоза двух лошадей, повозку, 20 пудов ржи, 3 пуда ячменя, 2 пуда соли, скрылись в лес в направлении с. Ваховка Дымерского района.

На розыск бандитов выброшена была опергруппа ОББ и УМГБ, которой приданы были розыскные собаки.

Розыск положительных результатов не дал.

(См. наше сообщение № 2/3867 от 7.X.1947 г.).

13. 7.X.1947 года в 22-00 эта же бандбоевка, численностью в 5 человек, прибыв в с. Катюжанка Дымерского района, ворвалась в здание сельсовета, сорвали телефонный аппарат, изорвали топографическую карту Киевской области, заперли секретаря сельсовета и рассыльного, скрылись.

На розыск преступников высылалась опергруппа ОББ и РО МГБ, которая возвратилась безрезультатно.

(См. наше сообщение № 2/3895 от 8.X.1947 г.).

14. В ночь на 10.X.1947 года эта же бандбоевка (по всем внешним приметам бандитов, их вооружению и разговору) численностью в 3 человека, вооруженных автоматами и револьверами, прибыла в село Любидва Иванковского района.

Бандиты со скотофермы колхоза имени Красина пытались захватить пару лошадей, подводу и несколько овец.

В связи с тем, что по распоряжению предколхоза (по нашему ходатайству, РК партии северных районов области дали такие указания председателям правления колхозов),

сбруя была на ночь укрыта не в конюшнях, а в других местах, бандиты запречь лошадей в подводы не смогли и, взяв одну овцу, скрылись.

Розыск бандитов положительных результатов не дал.

(См. наше сообщение № 2/3995 от 10.X.1947 г.).

15. В ночь на 20.X.1947 г. бандбоевка "УПА", численностью в 5 человек, вооруженных автоматами, пистолетами и гранатами, одетых в форму военнослужащих Советской Армии, появилась в с. Унин Розважевского района.

Бандиты ворвались в здание сельсовета, забрали телефонный (полевой) аппарат и скрылись в сторону Бородянского района, в направлении Тальских лесов.

На розыск бандитов выезжала оперативная группа Розважевского РО МГБ.

Положительных результатов розыск не дал.

(См. наше сообщение № 2/4118 от 20.X.47 г.).

16. 22.X.1947 г. в 20-00 в село Оцитель Иванковского района прибыла бандбоевка "УПА" численностью в 3 человека.

Бандиты имели на вооружении автоматы, кобурное оружие и гранаты.

Одеты были в разную одежду: полушубок, шинель, черное гражданское пальто, в шапке-кубанке, фуражке и кепке.

Прибыв в село, бандиты зашли в помещение правления колхоза им. СТАЛИНА, где происходило заседание актива колхоза, на котором присутствовало 19 человек.

Заседание актива проводил представитель Иванковского Райкома Партии тов. ВОЛОВЧЕНКО.

Войдя в помещение, бандиты скомандовали присутствовавшим "руки вверх", обыскали всех, вызвали в корридор председателя колхоза ПРИЩЕПА, сняли с него новые сапоги, оставив ему старые.

Тут же бандиты взяли с собой с заседания председателя сельсовета ГРУША и завмага РОГОВИК и направились с ними к магазину сельпо.

Присутствовавших на совещании бандиты заперли снаружи, оставив охранять одного из своих участников.

Подойдя к магазину сельпо, бандиты сломали замок и

забрали продовольственных и промышленных товаров на сумму 8500 рублей.

Захватив награбленное, бандиты заявили преддколхоза, предельсовета и завмагу, что они являются бандеровцами, скрылись в неизвестном направлении.

О появлении в селе бандитов председьсовета ГРУША, в 23-00 сообщил по телефону Иванковскому ГО МВД.

На розыск бандитов из Дымерского и Иванковского районов в 24-00 час. 22.X.47 г. выехали оперативные группы УМВД и УМГБ, которые вернулись к исходному положению 24.X.1947 года.

Розыск положительных результатов не дал, так как следы бандитов были утеряны из-за выпавшего снега.

(См. наше сообщение № 2/4160 от 23.X.1947 г.).

Второй бандбоевкой "УПА", оперирующей в Васильковском районе, совершены следующие проявления:

1. 26.VIII.1947 г. три вооруженных автоматами бандита появились в селе Даниловка Васильковского района.

Бандиты, подойдя к сторожу скотофермы колхоза им. XIII партсъезда ШКАПА Филиппу, связали его, вложили в карман несколько листовок националистического содержания, захватили телку, скрылись.

2. В ночь на 17.X.1947 г. в селе Даниловка появились, по всем данным, эти же два бандита, имевшие на вооружении автомат и винтовку. Одеты были в шинели и пилотки.

Подойдя к току колхоза им. XVII партсъезда, угрожая сторожам оружием, бандиты набрали 80 кгр. зерна и оставили 3 листовки националистического содержания, озаглавленые: "Братам-украинцам зо схидних областей Украины".

Опергруппой РО МВД—МГБ по подозрению в хищении зерна и распространении "ОУН"овских листовок, задержаны:

1. СВИНЧЕНКО Максим Дмитриевич, 1915 года рождения, беспартийный, украинец, уроженец и житель села Даниловка, бывший полицейский, без определенных занятий, часто ездит в Западную Украину.

2. ВЕРНИГОРА Иван Тарасович, 1922 года рождения, беспартийный, украинец, уроженец и житель с. Даниловка

член колхоза, бывший полицейский, в колхозе не работает.

При обыске в доме СВИНЧЕНКО изъято в 2-х мешках похищенное зерно, 60 листов бумаги тождественной с бумагой листовки и 23 листа копировальной бумаги,

Следствие по делу ведет Васильковское ГО МГБ.

(См. наше сообщение № 2/4093 от 17.X.1947 г.).

ПРИЛОЖЕНИЕ: — один экземпляр листовки.

3-й бандбоевкой "УПА", просочившейся из Каменского района Кировоградской области в Ротмистровецкий район, совершено одно проявление :

4.X.1947 года, примерно, в 18-19-00 часов, в селе Екатериновка Каменского р-на Кировоградской области, бандгруппой "УПА", численностью в 4 человека, совершен налет на здание сельсовета и правления колхоза.

Бандиты были в возрасте от 20 до 30 лет, вооруженные автоматами, пистолетами и гранатами.

Главарь бандбоевки одет в галифе английского сукна защитного цвета, в кителе с погонами майора, имел два ордена "Отечественной войны", с полевой сумкой, в пилотке, среднего роста.

Бандиты одеты были в фуфайках, в брюках военного образца и в пилотках.

В помещении сельсовета и колхоза бандиты порвали портреты вождей партии и правительства, взломали кассы, захватили 1000 рублей денег, порвали документы, разбили телефонный аппарат, скрылись.

На взятые деньги бандиты оставили расписку с подписью "УПА" и по селу разбросали большое количество листовок, брошюр и газет националистического содержания, отпечатанных, как на них было указано, "в типографии "Имени Г. Мазепы".

На второй день, т. е. 5.X.1947 года в 20-00, эта бандбоевка отмечалась появлением в селе Сердюковка Ротмистровского района Киевской области, где у сторожа колхозного сада попросили яблок, зашли в дом колхозницы ЗОРЕНКО, купили молока, выпили и ушли в неизвестном направлении.

Днем 5. X. 1947 года одна из листовок была обнаружена

в селе Ташлык Ротмистровского района, у колхозника САНЖАРСКОГО Александра Никитовича, который объясняет, что листовку нашел и принес его племянник (11—12 лет) из села Пелипино Ротмистровского района).

Розыск бандитов вела опергруппа УМГБ Кировоградской области и РО МГБ Каменского и Ротмистровского районов.

Положительных результатов розыска бандитов не достигнуто.

За период 1947 года ликвидированы следующие "ОУН"овские бандгруппы:

1. 4-м Отделом УМГБ Киевской области в Бышевском районе с 21 по 25 июля 1947 года ликвидирована бандбоевка "УПА", арестовано 4 бандита.

Бандбоевкой руководил бандит —

МИСЮРА Сергей Петрович, 1912 года рождения, беспартийный, украинец, уроженец с. Великая Слобода, Бышевского района, член колхоза им. Шевченко. В 1935 году судим по ст. 56-17 УК УССР.

В эту бандбоевку входило кроме МИСЮРЫ, 3 человека членов колхоза, уроженцев и жителей с. В. Слобода и села Грузькое Бышевского района:

ПЕТРУСЕНКО Корней Онуфриевич.

КЛИМЕНКО Николай Петрович.

ПИХУР Павел Антонович.

Арестованные на следствии показали:

"...В мае 1946 года после ограбления склада колхоза в с. Плесецкое Васильковского района, возвращаясь с награбленным, мы были в лесу обстреляны и задержаны бандбоевкой "УПА", прибывшей из Западной Украины.

Боевка "УПА" предложила нам работать вместе. Мы дали согласие, получили клички и задание бороться против Советской Власти путем террора против совпартактива и совершения грабежей в колхозах. Все награбленное мы доставляли и прятали в Мотовиловском лесу, где приезжавший из Западной Украины руководитель "ОУН" делил награбленное среди участников грабежа.

От этого представителя мы получали задания в нашей бандитской деятельности".

По признанию участников банды, ими в 1947 г. совершены следующие проявления:

а) 21.II.1947 года в с. В. Слобода из склада колхоза похищено 380 кг ячменя;

б) В июне 1947 года в с. Бышев из склада колхоза им. Петровского, похищено 200 кг. гречихи. В том же месяце, пытались вторично ограбить этот склад, но были обстреляны сторожевой охраной села;

в) Подготовляли убийство председателя колхоза им. Шевченко села В. Слобода — РОМАНЧЕНКО, но были арестованы.

(См. наше сообщение № 2/2817 от 17.VII.1947 г.).

2. 9.VI.1947 года Ротмистровское РО МВД арестовало в селе Носачево:

ВЕРЕТЕННИК Василия Даниловича, 1910 года рождения, беспартийный, украинец, уроженец села Белозерье Черкасского района. В период оккупации был директором школы и руководитель "ОУН"овской организации. С 1943 года — нелегал.

ВИННИЧЕНКО Григорий Евсеевич, 1923 года рождения, беспартийный, украинец, уроженец села Ново-Петровка Ново-Одесского района Николаевской области, нелегал.

При аресте изъят автомат "ППШ" и 6 патрон. Арестованные переданы Черкасскому ГО МГБ, где ВЕРЕТЕННИК состоял на оперучете и разрабатывался, как руководитель террористической "ОУН"овской группы.

(См. наше сообщение № 2/2820 от 18.VII.1947 г.).

В данное время по ликвидации бандбоевки "УПА", которой руководит бандит "ДУНАЙ", работает оперативная группа УМВД Киевской области.

Состав опергруппы — 7 работников Отдела ББ, 20 всадников кавэскадрона УМ г. Киева, 2 проводника со служебно-розыскными собаками.

Этой группой руководит Зам. Нач. Отдела ББ подполковник тов. ГОНЧАРОВ.

Опергруппа дислоцируется и работает в соответствии с планом утвержденным Вами.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД КИЕВСКОЙ ОБЛ. П О Л К О В Н И К (РУДЕНКО)

"25" октября 1947 г.

№ 2/4166

г. К и е в.

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 96 (1951 р.). — Спр. 56. —Арк. 3—14.

На документі є написи та резолюції: "К материалам по ОУН восточных обл[астей] УССР (підпис нерозбірливий). 31.10.

Вх. № 8/8847. 29.10.

18388. 27.X".

Інформація Київського обкому ЦК КП(б)У про дії озброєної групи УПА на території Бородянського і Макарівського районів області 3 листопада 1947 року

Таємно

Секретарю ЦК КП(б)У

тов. МЕЛЬНИКОВУ Л. Г.

ИНФОРМАЦИЯ

о проявлениях бандбоевки "УПА" в Бородянском и Макаровском районах Киевской области

В ночь на 28.X-1947 года в с. Макаровская Буда Макаровского района прибыла бандбоевка "УПА" численностью 5 человек, вооруженная автоматами, пистолетами и гранатами.

Бандиты, придя на скотоферму колхоза, захватили 3-х овец и скрылись в направлений Радомышельского района Житомирской области.

Направленная оперативная группа Макаровского РО МВД и МГБ по следам бандитов прошла до хутора Песковки Язвинского сельсовета Бородянского района, где утром 29.X-1947 года обнаружила в чаще леса шкуры и внутренности 3 зарезанных овец.

У хутора Песковка следы бандитов были утеряны, но розыски продолжались.

28.X-1947 года в 21.00 эта же бандбоевка "УПА" численностью в 8 человек (руководитель бандит "Андрей", как его называли сами бандиты, обращаясь к нему с разными вопросами), прибыла в с. Мигалки Бородянского района.

На вооружении бандиты имели ручной пулемет и, кроме него, каждый из бандитов имел по автомату "ППШ", 4—5 гранат и по 2 пистолета.

Бандиты были одеты: 4 в фуфайках (замасленные, старые) и 4 в шинелях и защитного цвета фуражках.

Прибыв в село, бандиты забрали из конюшни колхоза племенного жеребца, выездную лошадь, подводу и со скотофермы — 3 овец. Погрузив овец на запряженную подводу, один из бандитов уехал в сторону с. Кодра Макаровского района в лесной массив, а остальные 7 бандитов направились к зданию сельсовета.

В это время в здании сельсовета проходило совещание актива села по вопросу подготовки к выборам в местные Советы. Совещание проводил уполномоченный Бородянского райкома партии зав. моботделом Бородянского райисполкома Дзеканский. Подойдя к зданию сельсовета, 4 бандита, окружив здание, стали у окон, а 3 вошли в помещение.

Войдя в помещение, бандиты скомандовали находившимся (18 человек) на совещании "руки вверх", произвели обыск и, не найдя ни у кого оружия, вывели председателя сельсовета Челюк[а] и уполномоченного райкома партии Дзеканского на улицу, где три бандита предложили им снять с себя сапоги.

Примерив сапоги, бандиты взяли сапоги Челюк[а], а ему отдали свои рваные. Сапоги Дзеканского бандиты не взяли, так как они по размеру ни на кого из бандитов не подошли.

В это же время остальные 4 бандита задержали проходивших по селу местных жителей, обыскивали их и направляли под охраной в здание сельсовета. К 23.00 бандиты таким путем задержали до 70 человек местных жителей. В

23.00 никого не тронув, а раздав присутствующим на совещании 20 листовок националистического содержания ("Универсал") "Селяни, чи буде голод" и "Доки кінець-кінців терпітимо" и порвав портреты вождей партии и правительства, скрылись в сторону лесного массива с. Кодра.

На место в 24.00 часов 28.X-1947 года из Бородянского и Макаровского районов выехали оперативные группы РО МВД и МГБ с приданной им розыскной собакой. Собака, взяв след бандитов, провела по нем оперативные группы в Радомышльский район Житомирской области, где в районе села Била Крыныця в чаще леса днем 29.X-1947 года были обнаружены брошенные бандитами лошади и повозка.

Дальнейшие поиски бандитов успехом не увенчались, так как собака утеряла след.

Опергруппы, прочесав лесной массив в радиусе 10—15 километров от места обнаружения лошадей, вернулись в исходное положение с наступлением темноты.

По розыску бандитов работают опергруппы УМВД и УМГБ.

Зам. зав. оргинструкторским
отделом Киевского обкома КП(б)У (-) Ракин
К-30-1499
3 ноября 1947 года

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 61, 62.

Інформація Київського обкому партії ЦК КП(б)У про дії боївки УПА на території Макарівського району області

21 листопада 1947 року

Секретарю ЦККП(б)У
товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л. Г.

ИНФОРМАЦИЯ
о появлении бандбоевки "УПА"
в Макаровском районе Киевской области

16 ноября 1947 года в 23.30 в хуторе Фермы Наливайковского сельсовета Макаровского района Киевской области появилась банда "УПА" численностью 4 человека, вооруженная автоматом и кабурным оружием.

Бандиты зашли на скотоферму колхоза им. Шевченко хутора фермы Наливайковского сельсовета, положили сторожей фермы Сычевского М. П, Черных П. Н. и зав. фермой Сукало А. А., который в это время находился на ферме. Затем бандиты захватили одну годовалую телку, после чего скрылись в сторону Камаривского леса.

Перед уходом из помещения фермы один из бандитов подошел к Сукало А. А., вручил последнему 3 зкземпляра антисоветских листовок, озаглавленных "За що бореться українська повстанська армія "УПА", "Українська молодь", "Трудова інтелігенція міста і села".

После чего этот же бандит предупредил Сукало о неразглашении, от кого получены листовки, из помещения фермы ушел.

По розыску и задержанню бандгруппы работает оперативная группа Макаровского РО МВД совместно с оперативными работниками УМГБ.

Зам. зав. Оргинструкторским
отделом Киевского обкома КП(б)У () Ракин

К-30-1644
21.XI-47 г.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4978. — Арк. 63, 64.

Звернення ОУН до українського народу із закликом бойкотувати вибори до місцевих рад УРСР

Листопад 1947 року

Воля народам! За Українську Самостійну
Воля людині! Соборну Державу!

УКРАЇНЦІ!

Гноблення, рабунок, терор над нами з боку большевиць-

ких імперіалістів не припиняється ні на хвилину. Кожний новий день, це нові облави, нові спалення сіл, свіжі трупи поварварськи вимордованих невинних людей, чергові транспорти засланців на Сибір, в Середню Азію, чергові розстріли найкращих патріотів України... Кожний новий день для нас в УССР — це нове сплюгавлювання окупантом всього того, що для нас найдорожче, найсвятіше, нове жорстоке підтвердження жахливої дійсности: Україну топче окупант, Україна в неволі.

І серед такої дійсності, серед цього пекла, створеного на нашій землі сталінськими бандитами, ці бандити назначують на 21 грудня 1947 т. зв. вибори до місцевих рад депутатів трудящих. Не досить сталінським сатрапам наших страждань, не досить їм нашої крови: вони хочуть від нас 98,9% голосів за сталінських "кандидатів блъоку комуністів і безпартійних", тобто хочуть змусити нас заявитися за політикою облав на наші села, вивозів на Сибір наших братів, за політику енкагебівських знущань, тюрм, розстрілів і шибениць.

Сталінські посіпаки хочуть від нас і тим разом 98,9% голосів за своїх кандидатів також тому, щоб імперіялістичні верховоди сталіни, молотови та їхні вірні собаки, підлі зрадники українського народу — мануїльські, петровські. новиченки, корнійчуки і гречухи могли брехати за кордоном про те, що нібито український народ "тісно згуртований довкруги рідного уряду і партії" і що "в Радянській Україні здійснено вікові прагнення українського народу до вільного життя". Їм потрібні наші голоси на виборах ще й тому, щоб також з цієї нагоди брехати про те, що ми вже "перестали" боротися за Самостійну Україну, що ми "склали зброю" і масово включаємося в мирне будівництво".

Українці! Чоловіки і жінки! Молоді і старі!

Ви, чиїх синів і дочок замордували сталінські опричники;

Ви, яких рідні в сибірських тайгах, чи азійських степах гинуть з голоду на каторжних роботах;

Ви, яких Сталін насильно загнав на свої імперіялістичні фронти і зробив каліками;

Ви, яких синів мучать по тюрмах, чи вже вистріляло нквд;

Ви, чиїх сини, брати, батьки сьогодні боряться в партизанських відділах УПА, в революційному підпіллі;

Ви, які щоденно будитеся зі страхом перед новою облавою, новим грабунком.

Чи ж дозволите сталінським бандитам без кінця знущатися над нами?

Чи ж дозволите їм так жорстоко глумитися над нами, як це вони думають зробити, організуючи т. зв. вибори?

Чи ж далі дозволено тим бандитам брехати про нас?

Чи ж погодимося без спротиву на дальше затягування окупанського посторонка на нашій шиї?

Ніколи! Досить варварських знущань і глуму над нами. Досить безсоромної брехні про нас. Т. зв. вибори до місцевих Рад депутатів трудящих, призначені на 21 грудня 1947 р., зустрічаємо повним всенароднім бойкотом.

УКРАЇНЦІ! НЕ ВІДДАМО СВОЇХ ГОЛОСІВ ЗА СТАВЛЕННИКІВ СТАЛІНА І ЙОГО БАНДИТСЬКОЇ ЗГРАЇ! СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКИМ ІМПЕРІЯЛІСТАМ. ХАЙ ЖИВУТЬ НАЙКРАЩІ СИНИ НАРОДУ, ЯКІ БОРЯТЬСЯ ЗА ВОЛЮ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ!

СЕЛЯНИ! СТАЛІН ОДІБРАВ У ВАС ЗЕРНО, МОЛОКО, ХУДОБУ. ВІН ПРИГОТОВЛЯЄ ДЛЯ ВАС КОЛГОСПНЕ ЯРМО. НЕ БУДЕМО ГОЛОСУВАТИ ЗА СТАЛІНСЬКИХ ГРАБІЖНИКІВ! НЕ БУДЕМО ГОЛОСУВАТИ ЗА КОЛГОСПИ! СМЕРТЬ СТАЛІНУ І ЙОГО ЗГРАЇ!

РОБІТНИКИ І РОБІТНИЦІ! НЕ БУДЕМО ГОЛОСУВАТИ ЗА СТАЛІНСЬКИХ ВИЗИСКУВАЧІВ, ЗА СТАХАНОВЩИНУ, СОЦЗМАГАННЯ. СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКІЙ ЕКСПЛУАТАТОРСЬКІЙ СИСТЕМІ! ХАЙ ЖИВЕ БЕЗКЛЯСОВЕ СУСПІЛЬСТВО! ХАЙ ЖИВЕ УПА!

УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЄ!

САБОТУЙ СТАЛІНСЬКІ ВИБОРИ І РОЗ'ЯСНЮЙ ЇХ РЕАКЦІЙНІСТЬ ПРАЦЮЮЧИМ МАСАМ! ГЕТЬ СТАЛІНСЬКЕ НАСИЛЛЯ НАД ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ!

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ! ТИ ВЕДЕШ ПЕРЕД У СВЯЩЕННІЙ БОРОТЬБІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. БУДЬ ПЕРЕДОВОЮ І В БОЙКОТІ СТАЛІНСЬКИХ РЕАКЦІЙ-

НИХ ВИБОРІВ! ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА РОБІТНИЧА МОЛОДЬ!

ШЛЯХОМ ПОВНОГО БОЙКОТУ ПЕРЕТВОРІМ ДЕНЬ СТАЛІНСЬКИХ ВИБОРІВ У ВСЕНАРОДНИЙ ПРОТЕСТ ПРОТИ ПОНЕВОЛЕННЯ УКРАЇНИ КРЕМЛІВСЬКИМИ ІМПЕРІЯЛІСТАМИ!

УКРАЇНЦІ!

Покажім сталінським імперіялістам та їх агентам, що ми вміємо постояти за свої права. Покажім їм, що для боротьби за волю, за справедливість у нас завжди знайдуться охота і сила.

Ні один з нас не йде голосувати в день виборів. Ніхто не бере в руки виборчого бюлетеня. Ні один бюлетень не попаде у виборчу урну. Розганяймо виборчі комісії. Проганяймо передвиборчих агітаторів. Розганяймо передвиборчі мітинги. Заявляймо всім і всюди, що не будемо голосувати за імперіялістичних агентів, які здійснюють політику гноблення і експлуатації українського народу. Викривайме і прилюдно заплямовуймо, як зрадників українського народу, страхопудів, які відважилися б зривати акцію повного бойкоту виборів. Ліквідуймо між собою агентів окупанта.

ГЕТЬ ПРОТИНАРОДНІ СТАЛІНСЬКІ ВИБОРИ!

ХАЙ ЖИВЕ ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ!

ХАЙ ЖИВЕ ОУН — ОРГАНІЗАТОР І КЕРІВНИК ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

СМЕРТЬ ОКУПАНТАМ СТАЛІНУ І ЙОГО КЛІЦІ!

СТАЛІНСЬКІ ВИБОРИ ЗУСТРІЧАЄМО ПОВНИМ ВСЕНАРОДНИМ БОЙКОТОМ!

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Листопад, 1947 р.

Копія. Машинопис.

Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Витяг із звіту про результати боротьби проти націоналістичного щодо діяльності на теренах Наддніпрянщини в листопаді 1947 року

Початок грудня 1947 року

Совершенно секретно.

экз. №___

ВЫПИСКА

из отчета о результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Украинской ССР за н о я б р ь 1947 года

Управлением 2-Н МГБ УССР разыскивался активный член ОУН —

ЛЫСЕНКО Иван Иванович, 30 лет, уроженец села Адамовка Кировоградской области, украинец, быв. студент V курса Днепропетровского мединститута, в период оккупации проживал в гор. Днепропетровске, по ул. Банная № 9.

По проведенным [...] и следственным данным известно, что ЛЫСЕНКО, проживая в период оккупации в гор. Днепропетровске, являлся руководителем Днепропетровского городского, а затем с осени 1943 года — областного "Проводов" ОУН под кличками "БАЙДА" и "ТАРАСЕВИЧ".

Арестованный руководитель Крымского областного "Провода" ОУН ЛАРЖЕВСКИЙ Л. Ф. на допросе 25 декабря 1945 года показал, что ЛЫСЕНКО по заданию южного краевого "Провода" ОУН — бандеровцев направлялся из гор. Днепропетровска в гор. Киев с целью внедрения в ОУН-мельниковского направления для локализации деятельности этого подполья.

Выполняя это задание, ЛЫСЕНКО установил связь с руководством ОУН-мельниковцев в гор. Киеве — Розгоном и другими видными националистами-мельниковцами, при содействии которых был назначен руководителем ОУН-мельниковского направления Днепропетровской области.

Осенью 1943 года при бегстве немецких оккупантов из г. Днепропетровска ЛЫСЕНКО, по указанию ОУН-бандеровцев был направлен для подрывной антисоветской работы в Головановский район Одесской области, где организовал два вооруженных отряда из участников ОУН для борьбы против Советской власти.

После освобождения Украины от немцев ЛЫСЕНКО появился в с. Оксанино Бабенского района Киевской области, где с помощью участника ОУН ГУБАРЯ (арестован УМГБ Киевской области) приобрел фиктивные документы и выехал к себе на родину в с. Адамовку Кировоградской области, откуда скрылся в неизвестном направлении.

На основании указанных данных, ЛЫСЕНКО был объявлен во Всесоюзный розыск.

Наряду с этим проводились [...] мероприятия по разработке родственных связей ЛЫСЕНКО, проживающих на территории Днепропетровской, Кировоградской и Одесской областей, в результате чего были добыты данные, что он скрывается в гор. Баку.

В целях задержания и ареста ЛЫСЕНКО в гор. Баку был командирован со специально разработанным планом оперработник Управления 2-Н МГБ УССР, который при содействии МГБ Азербайджанской ССР установил, что ЛЫСЕНКО действительно проживал в гор. Баку, однако незадолго перед этим выехал в неизвестном направлении.

В результате разработки хозяина его квартиры, а также других связей по гор. Баку стало известно, что он убыл в Худатский или Сиазанский район Азербайджанской ССР.

В конце ноября с.г. ЛЫСЕНКО был разыскан, арестован и в настоящее время этапируется в распоряжение МГБ УССР...

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 74. — Арк. 193—195.

Листівка ОУН проти виборів у місцеві Ради УРСР, знята студентом Київського університету Натанзоном із стін Володимирського собору і передана до райкому партії.

Грудень 1947 року

За Українську Самостійну Соборну Державу. — Воля народам! Воля людині!

Українські громадяни!

Імперіалістична банда Кремля готується до так званих "виборів у місцеві ради". Це буде третя з черги комедія, проведена сталінсько-большевицькими імперіалістами після другої окупації Українських Земель.

Про які ж "вибори" та "ради" ми можемо думати, коли УССР не є суверенною державою, а звичайною колонією московської імперії — СССР. Пощо ті жалюгідні "ради", ті свого роду вертепи, коли за самою горезвісною "сталінською Конституцією" формально за партією, а фактично за імперіалістичною бандою з ЦК ВКП(б) забезпечено керівництво цілим СРСР, коли всю владу в большевицькій тюрмі народів виконує "всевладне" НКВД і НКГБ?

Большевицька імперіалістична банда на чолі з кривавим диктатором Сталіним своїми псевдовиборами та псевдорадами хоче показати перед світом, що в СССР державний устрій є побудований на демократичній основі. Вона тими демократичними вивісками хоче маскувати дійсний стан, який існує в СССР, вона хоче закрити своє грізне імперіалістичне обличчя, нечуваний національний і соціальний гніт, сибірський терор, мародерства, масові вивози населення — фізичне винищення українського народу.

Українські громадяни!

Вас і на ці "вибори" так, як і на минулі, партійна імперіалістична кліка і НКВД буде намагатися силою нагана загнати до урн і заставляти віддати голоси за виставлених ними "кандидатів", а пізніше буде репетувати про "єдиногласну" вашу "прихильність" до влади хижака-диктатора.

Бойкотуйте і ці "вибори", не ідіть на них, рвіть, знищуйте бюлетні з "кандидатами" — п'ятолизами большевицького імперіалізму, виставленими партійною імперіалістичною клікою! Ні одного голосу за ставлеників партії!

Справді демократичні, народні вибори і народну владу кожна нація може мати тільки у власних Самостійних Державах.

Нам, українцям, тільки Українська Самостійна Соборна Держава, яку зможемо осягнути революційною боротьбою всього українського народу, забезпечить повну Волю і Владу!

Геть з більшовицькими псевдовиборами!

Слава Українській Головній Визвольній Раді — єдиному законному і революційному урядові воюючої України!

Хай живе фронт поневолених Москвою народів проти імперіалістичної банди Кремля!

Хай живе Українська Повстанча Армія!

Українські повстанці.

Грудень 1947 р.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 49—56. — Арк. 7.

Повідомлення начальника управління МВС УРСР у Київській області полковника Руденка міністру внутрішніх справ УРСР генерал-лейтенанту Т. Строкачу про вилучення націоналістичних листівок в Умані

8 січня 1948 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.

МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ У С С Р

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ

тов. С Т Р О К А Ч

г. К и е в.

С О О Б Щ Е Н И Е

"Об изъятии антисоветских листовок националистического содержания в г. Умань Киевской области".

В дополнение к нашему № 2/6/ОК от 6.1.1948 года, представляю 3 антисоветских листовки националистического содержания — обращение "К РАБОТНИКАМ УКРАИНЫ", "К ЮНЫМ ДЕВУШКАМ" и "К УКРАИНЦАМ", которые были расклеены и изъяты в гор. Умань на центральных улицах — Советской, Ленина и базаре.

Кроме того, на одном из магазинов Уманьторга была снята листовка, отпечатанная на машинке украинским шрифтом на одном полного формата листе писчей бумаги с воззванием "К демобилизированным воинам Красной Армии".

Также в одном из почтовых ящиков гор. Умань обнаружено и изъято воззвание украинских повстанцев — "Ко

всем членам и кандидатам ВКП(б), работникам МВД, МГБ, администрации, прокуратуры, судов и др.", отпечатанное на машинке на 2-х листах полного формата писчей бумаги украинским шрифтом.

Все изъятые контрреволюционные листовки находятся в Уманском ГО МГБ.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 3 антисоветских листовки.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД КИЕВСКОЙ ОБЛ. П О Л К О В Н И К (РУДЕНКО)

"8" января 1948 г.

№ 2/101/1

г. К и е в.

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2.—Оп. 91 (1951 р.).—Спр. 20.—Арк. 1.

На документі є написи та резолюції: "В особую папку. (підпис нерозбірливий).

269. 10. I.-48.

201. 10. I".

Повідомлення про вбивство оунівською боївкою співробітника Управління МБД у Сумській області старшого лейтенанта Руденка

Після 15 січня 1948 року

Убийство сотрудника УМГБ.

Сумская область.

15-го января с/г для ликвидации оперирующей банды ОУН в Конотопский и Кролевецкий районы выехала оперативная группа под руководством и. о. начальника Управления МГБ подполковника Разумова.

Получив данные о том, что бандиты — братья Лузаны — находятся в доме жителя села Бочик Очкурова, на место был направлен заместитель начальника отделения 2 отдела УМГБ ст. лейтенант Руденко и три человека совпартактива.

Руденко, прибыв в село Бочик, произвел обыск квартиры Очкурова и, не обнаружив бандитов, полез на чердак, но был убит на лестнице двумя выстрелами.

Убийцы сошли с чердака, забрали пистолет, принадлежавший Руденко, обстреляли находившихся в доме участников оперативной группы и скрылись.

Задержанный Очкуров показал, что на чердаке его дома скрывался бандит ОУН Лузан А. А. со своей сожительницей Сохолей М. Е., также находящейся на нелегальном положении.

Розыск бандитов ведет оперативная группа УМВД и УМГБ.

Оригінал. Рукопис.
ДА СБ України: Ф. 2.—Оп. 91 (1951 р.).—Спр. 20.—Арк. 123.

Звернення українських революціонерів до окремих категорій населення України з нагоди 300-річчя початку визвольної боротьби українського козацтва на чолі з Богданом Хмельницьким проти польських поневолювачів

Без дати

УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ, РОБІТНИКИ, ІНТЕЛІГЕНТИ, УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ!

Сьогодні (1948 р.), в час відзначування 300-річчя української революції часів Хмельницького й народження української козацької держави, в час великого неспокою в цілому світі, в час шаленої підготовки майже всіх більших і менших держав до наступної великої війни, ще сильніше об'єднайтеся між собою, ще тісніше згуртуйтеся навколо ваших оборонців — ОУН і УПА, ще більше допомагайте їм у революційній боротьбі. Цим ви зробите велике діло — приспішите народження Української Самостійної Соборної Держави — єдиної запоруки ваших прав, волі, щастя.

Хай живе революційно-визвольна боротьба українського народу проти Сталіна!

Смерть большевицьким загарбникам!

Українські революціонери.

Копія. Машинопис.
ДАТО: Ф.Р.-3432. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 19.

Звернення українських революціонерів до українців з нагоди 300-річчя збройної боротьби українського народу проти польської шляхти із закликом об'єднатися навколо ОУН і УПА проти більшовицької влади

Березень 1948 року

За Українську Самостійну Соборну Державу! Воля народам! Воля людині!

УКРАЇНЦІ!

Цього року минає 300 років з того часу, як весь український народ під керівництвом гетьмана Богдана Хмельницького підняв був збройну боротьбу проти шляхетсько-польських загарбників і на більшій частині своїх земель побудував самостійну Українську Козацьку державу.

Українська Козацька держава була забезпечила більшості нашого народу вільне життя, ввела нашу Батьківщину в сім'ю вільних держав і зробила її такою могутньою силою, на якої голос мусіли зважати чужі народи й держави. Завдяки цій державі ще більше скріпилися прагнення українського народу жити завжди своїм незалежним життям, ще вище піднеслася його готовність боротися в будь-якій обстановці за свої права й інтереси. Завдяки їй він ще краще освідомив собі свої великі духовні й фізичні сили, навчився розбуджувати ці сили й покладатися на них як на єдинонадійний засіб на шляху своїх нелегких змагань за своє вільне й щасливе існування. Козацька держава у кривавій боротьбі з ворогами обороняла себе й намагалася визволити з-під їхнього ярма ще й решту українських земель.

Нині вороги російсько-царські імперіялісти своєю боротьбою проти нашої матері-України знищили Козацьку державу і поневолили український народ.

Довгий час мучився наш народ у новій неволі. Його гнобителі, мов п'явки, ссали його животворні сили. Та він не впав духом, а вів проти займанців боротьбу за свою

справу. Він міцно вірив, що в цій боротьбі він переможе. І переміг!

В 1917—1918 рр. український народ силою зброї і геройством своїх найкращих синів прогнав зі своїх земель російсько-царських й австро-угорських наїзників і створив свою самостійну державу — Українську Народну Республіку. Але, на жаль, не вдалось йому за кілька років запеклої боротьби зі своїми багатьма ворогами, що вперто пхалися на Україну, оборонити цю державу. Вона була ними знищена, а її територія зайнята.

І знову прийшлось нашому народові нести на своїх плечах весь тягар іноземних окупацій, в їх числі найжахливішу російсько-большевицьку окупацію. Але й тоді Україна не покорилася ворогам, вона боролася проти них за свою незалежність.

В час другої світової війни було створено Українську Повстанчу Армію (УПА). Завдяки їй визвольна боротьба українського народу виросла до великих розмірів, через що на великій частині наших земель німецькі й большевицькі загарбники почувалися дуже погано, бо їх було тут бито.

Цієї боротьби не може знищити й не знищить нове жахливе большевицьке поневолення України. Бо щоб її знищити, треба знищити великий і героїчний український народ. А немає і не може бути такої сили, яка б знищила наш народ, народ, який послідовно і вперто боровся в минулому й бореться сьогодні за свою волю, за поступ, за щастя.

Українські селяни, робітники, інтелігенти, українська молоде!

Сьогодні (1948 р.), в час відзначування 300-річчя Української революції часів Хмельницького й народження Української Козацької держави, в час великого неспокою в цілому світі, в час шаленої підготовки майже всіх більших і менших держав до наступної великої війни, ще сильніше об'єднайтеся між собою, це тісніше згуртуйтеся навколо Ваших оборонців — ОУН і УПА, ще більше допомагайте їм у революційній боротьбі. Цим Ви зробите велике діло — приспішите народження Української Самостійної Соборної Держави —єдиної запоруки Ваших прав, волі, щастя.

ХАЙ ЖИВЕ У ВІКАХ ПАМ'ЯТЬ ПРО ТИХ, ЩО ЗГИНУЛИ В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!

ХАЙ ЖИВЕ РЕВОЛЮЦІЙНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ЗАГАРБНИКАМ!

Українські Революціонери.

Березень, 1948 р.

Копія. Машинопис.
ДАТО: Ф. Р. — 3432. Оп. 1. — Спр. 145. — Арк. 1.

Наказ керівника Крайового проводу ОУН "Одеса" С. Янішевського — "Богослова" про призначення О. Пронькіна — "Беркута" керівником Київського міського націоналістичного підпілля

30 березня 1948 року

НАКАЗ Ч. 15.

Згідно постанови Проводу ОУН на ПСУЗ з дня 16/3 1948 р. про перевірку і розміщення організаційних кадрів, провідником м. Київа

п р и з н а ч у ю д[ру]га Б Е Р К У Т А.

З о б о в 'я з у ю: 1. всіх членів ОУН м. Київа до безоглядного підпорядкування призначеному провідникові,

2. д[ру]га БЕРКУТА в цілі полагодження всіх організаційних справ і одержання інструкцій явитись у свойого

безпосереднього зверхника д[ру]га Р[омана] до 15/4 1948 р.

Постій, 30/3 1948 р.

СЛАВА УКРАЇНІ.

Провідник ОУН на ПСУЗ (-) Богослов
підпис

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 6. — Спр. 72722-ФП. — Т. 7. — Арк. 6 (конверт).

Заклик революційного трибуналу Організації Українських Націоналістів до населення України щодо фіксування фактів злочинних проявів представників більшовицької влади **Без дати**

За Українську Самостійну Соборну Державу! Воля народам! Воля людині!

ЗАКЛИК ДО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

в справі збирання обвинувальних матеріалів на большевицьких злочинців

На Нюрнберзькому процесі міжнародний Воєнний Трибунал засудив до страти через повішення головних німецьких злочинців. По всій Німеччині і в усіх окупованих нею країнах відбуваються суди над тими гітлерівцями, які катували і мордували людей, грабували їх майно чи в який-небудь інший спосіб знущалися над населенням. Такі суди скрізь відбуваються також над тими ненімцями, які активно співпрацювали з гітлерівцями і допомагали їм в їхньому кривавому ділі винищування народів.

На шляху до покарання злочинців проти миру і людяності, на шляху до встановлення справедливості світ зробив лише перший крок. Повна справедливість тріюмфуватиме щойно тоді, коли Трибунал Народів, Поневолених Кремлем, вислухавши в першу чергу цілі товсті томи обвинувального матеріялу, що його подасть від імені українського народу український обвинувач, засудить до страти через повішення найбільших злочинців проти миру і людяності — Сталіна і його "соратників". Повна справедливість тріюмфуватиме щойно тоді, коли народи СССР і, насамперед, український народ судитимуть всіх тих енкаведістів і партійних собак та їх підлих вислужників, які сьогодні дико знущаються над народом...

Той момент, коли справді затріюмфує на світ справедливість, — недалеко. В результаті визвольної боротьби, що її ведуть поневолені Сталіним народи СССР, в результаті війни між англо-американцями та большевиками, яка наближається, розпадеться сталінський СССР. Народи дістануть змогу посадити на лаву підсудних Сталіна і його бандитську кліку та розправитися з усіма тими бандитами, які ще сьогодні тій кліці по-собачому служать і виконують її накази.

Щоб ні одному большевицькому бандитові безкарно не пройшли його злочини, заподіяні ним українському народові, кожному жителеві України сьогодні треба:

1. Розвідувати і запам'ятовувати або виписувати і передавати підпільним чинникам, чи самим добре заховувати прізвища, імена, функції (службове становище, заняття і т. д., місце походження і всякі інші ближчі дані щодо тих осіб, які, будучи сьогодні в партії, в большевицькій адміністрації (райвиконкомах, облвиконкомах, сільрадах), в різних заготконторах, в шкільництві, в різних культурно-освітних, торговельних установах і, особливо, в нквд чи нкгб, в стрибках, — відзначаються жорстокістю щодо українського населення: грабують майно, арештовують людей, побивають арештованих і мирне населення, мордують, активно виступають проти українського визвольного руху.

2. Коли неможливо розвідати тих даних (прізвище, ім'я, функція і т. д.), то подавати бодай те, що знається (нпр., капітан нкгб, лейтенант спецвідділу НН і т. д.), і точний опис особи (нпр., високий, блондин, з шрамом над правим оком, вік к. 30 р., частину, яка діє (нпр., 2-га рота 1-го погранполку), час, коли дана злочинна дія мала місце, і дуже точно, з подробицями, розмір злочину (напр., вбили 4-х партизан, спалили 10 будинків, побили важко вагітну

жінку, замордували 7 мирних селян, ограбили таких-то селян, забираючи такі то речі).

Це все не стосується до червоноармійців і до всіх тих, відносно яких немає сумнівів, що вони бездоганно ставляться до українського населення, допомагають йому чи українському визвольному рухові.

УКРАЇНЦІ! В нашім власнім інтересі є допильнувати того, щоб большевицьким бандитам безкарно не пройшов жоден їх злочин! Збирайте точно всі матеріали, як цього вимагається в нашому "Заклику"! Робіть це в ім'я тих сотень тисяч Ваших синів і братів, які до сьогодні загинули з рук большевицьких горлорізів!

ЗЛОЧИНЦІ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ І СПРАВЕДЛИВОСТІ МУСЯТЬ БУТИ ПОКАРАНІ!

СМЕРТЬ І ВІЧНА ГАНЬБА БОЛЬШЕВИЦЬКИМ БАНДИТАМ!

ХАЙ ЖИВЕ СПРАВЕДЛИВІСТЬ МІЖ ЛЮДЬМИ І НАРОДАМИ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ТРИБУНАЛ
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 162. — Арк. 2, 3.

Звернення українських революціонерів до працюючих

Квітень 1948 року

За Українську Самостійну Соборну державу! — Воля народам! Воля людині!

ПРАЦЮЮЧІ!

Большевицькі бандити хочуть загарбати цілий світ. Тому вони ведуть наполегливо підготовку до війни, що швидкими кроками наближається. Для такої підготовки їм треба дуже багато грошей. Ці гроші вони зрабовують у працюючих. Тепер большевики через своїх розбійників з мвд, мгб намагаються знову відібрати від Вас, селяни, робітники, інтелігенти, тяжко запрацьовані Вами гроші. А в тих з Вас, що не мають ніяких грошей, вони забирають останню корову останній кілограм збіжжя, останнє убрання й інші речі. Але, бажаючи обдурити Вас і світ, вони називають цей рабунок "позикою".

ПРАЦЮЮЧІ! Ваші гроші, Ваше добро в руках большевицької влади — це зміцнення тої влади. А хіба ж у Вашому інтересі є зміцнення влади, яка являється Вашим катом? Ні, ні і ще раз ні! У Вашому інтересі є те, щоб було ослаблено і знищено большевицьку владу. Бо доти, доки вона буде існувати, Ви не матимете вільного життя, доти мвд, мгб будуть Вас рабувати, тероризувати, заарештовувати за "порушення" диких большевицьких законів, наприклад, за "порушення" так званої "трудової дисципліни", доти будуть Вас знищувати голодом у колгоспах, підприємствах і т. д., доти будуть Вас засилати на каторгу, доти Ви будете гинути в підвалах мвд. Тому Ви, разом зі своїми революційними організаціями — ОУН (Організація Українських Націоналістів), УПА (Українська Повстанча Армія) повинні всіма силами своїми боротися проти сталінської влади і знищити її. І Ви це можете зробити. Бо у Вас є сила, велика сила. Ви ж — народ. А народ, коли він об'єднаний, — є непереможний, він може на своїй землі зробити все, що захоче. Отже, всі, як один, ставайте в ряди української визвольної боротьби, вперто, витривало, завзято боріться і переможете — здобудете свою Українську Самостійну Соборну Державу, яка дасть Вам те, чого Ви хочете, — вільне, заможне життя!

Зараз, коли шайка большевицьких злочинців докладає всіх зусиль, щоб зрабувати у Вас "позику", боріться проти сталінської влади так, щоб Ви не дали їй ні одного карбованця "позики". Якщо Ви всі, як один, не схочете дати і не дасте "позики", то в большевиків не буде змоги помститися на Вас за це, бо тоді всіх Вас ні застрашити, ні стероризувати, ні виарештувати, ні виселити було б неможливо. Знайте, що супроти одностайного, але справедливого опору мас кожна влада, навіть така жорстока, як большевицька, є безсила.

ТАК ЗВАНА ДЕРЖАВНА "ПОЗИКА" СССР — ЦЕ ВЕЛИКИЙ ГРАБУНОК ПРАЦЮЮЧИХ!

ГЕТЬ СТАЛІНСЬКУ "ПОЗИКУ"!

ХАЙ ЖИВЕ ВОЛЯ, ДОБРОБУТ І ЩАСТЯ СЕЛЯН, РОБІТНИКІВ І ПРАЦЮЮЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ!

ХАЙ ЖИВЕ ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО Й ІНШИХ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

СМЕРТЬ НАРОДНИМ П'ЯВКАМ — СТАЛІНУ, ЙОГО "СОРАТНИКАМ" І П'ЯТОЛИЗНИКАМ!

УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ.

Квітень, 1948 р.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 147. — Арк. 1.

Звернення Організації Українських Націоналістів до народу України з нагоди 300-річчя повстання під проводом Богдана Хмельницького

Травень 1948 року

За Українську Самостійну Соборну Державу!

Воля народам! Воля людині!

НАРОДЕ УКРАЇНИ!

Цього — 1948 року припадають трьохсотрічні роковини найбільшого в українській історії всенароднього визвольного повстання українського народу — повстання під проводом Богдана Хмельницького.

Незабутній для українського народу, славний, переломовий в історії України 1648 рік.

Сторіччями жорстоко гноблений і експлуатований український народ сказав польсько-шляхетським гнобителям своє могутнє: досить! Годі довше терпіти! На святу боротьбу за наше визволення, за наші людські і національні права!

Смерть ляхам — гнобителям і експлуататорам України!

Першим проти польського панування в Україні піднялося українське козацтво. На першу вістку про блискучу перемогу Хмельницького над поляками повстали проти польських загарбників також сотні тисяч українських селян, тисячі українських міщан, духівництва, шляхти. Вогонь повстання охопив усю Україну.

Множилися повстанські загони. З усіх кінців України стягався народ до армії Хмельницького під його розумне керівництво, під його тверду руку.

Запалали польсько-шляхетські маєтки. Покотилися на землю шляхетські та єзуїтські голови. Забагряніла від ворожої крови українська земля. Як щурі з голим тільки тілом тікали з України польські гнобителі, шляхетські грабіжники. Сторіччями переслідуваний і визискуваний народ чинив над своїми катами свій справедливий суд.

Підтриманий могутньою хвилею всенароднього повстання, Хмельницький розвивав свій переможний похід. Козацькі армії здобували перемогу над перемогою. Під Корсунем в козацькі руки попали обидва польські гетьмани і Потоцький і Калиновський. Впрах розгромлено поляків під Пилявцями. В м. жовтні 1618 р. козацькі армії зупинилися аж під Замостям.

Польському пануванню в Україні покладено кінець. Могутня тоді Польща не встоялася під напором українських народніх мас. Перед козацьким військом стояла відкрита і ніким не боронена дорога на Варшаву. Ввесь блиск, все багатство, вся, як могло здаватися, непереможність польської держави впродовж кількох місяців розвіялися, як дим. В Україні святкував свою перемогу і встановлював своє панування єдиний справжній господар українських земель — український народ.

Переможне всенародне повстання українського народу в 1648 році під проводом Богдана Хмельницького довело до національного визволення України з-під кількавікового польського панування і до відродження української державности у формі Гетьманщини — Козацької Республіки. По кількох сторіччях політичного небуття український народ вийшов знов на історичну сцену. По кількох сторіччях нещадного гніту і експлуатації з боку шляхетсько-польських

загарбників українські народні маси знов зажили вільним життям. Скінчилося переслідування українського козацтва. Звільнилося від нелюдської панщини і дикої сваволі польських панів українське селянство. Стало свобідним українське міщанство. Ніхто не переслідував української церкви, не знущався над людьми "грецької віри". Вся верховна влада в Україні опинилася в руках козацького гетьмана. "Та немає лучше, та немає краще, як у нас на Україні",— співав тоді про своє нове життя вільний український народ.

Та недовго тішився український народ своєю волею, здобутою власними силами, власною кров'ю.

Щоб закріпити свою перемогу над польськими загарбниками, які готувалися до нової війни проти звільненої України, Богдан Хмельницький у 1654 р. заключив з московським царем відомий Переяславський договір. Метою цього договору була взаємна допомога обидвох союзних держав в їхній боротьбі проти спільного ворога — проти Польщі. Україна мала залишитися цілком окремою, незалежною державою.

Та московські імперіалісти почали ломити, цей договір зараз же в перші місяці після його підписання. Користаючи з ослаблення України визвольною боротьбою проти Польщі, московський цар вирішив знищити Україну як самостійну державу, розтягнути над нею своє панування. Не допомогу дістала Україна від Москви, як цього хотів Хмельницький, як про це сьогодні брехливо кричить большевицька пропаганда, а внаслідок віроломництва і загарбництва московських імперіялістів, — нове поневолення, нове ярмо.

Московські імперіялісти завжди легковажили інтереси українського народу і, ломлячи Переяславський договір, за рахунок України договорювалися з поляками.

Імперіялістична Москва, всупереч договорові, закладала в Україні свої військові гарнізони, насилала своїх боєвок, грабила українське селянство, українські міста, вмішувалася в усі внутрішні справи України.

Кожне ослаблення України, українських гетьманів царська Москва завжди використовувала в тому напрямі, щоб щоразбільше і більше врізувати права українського народу.

В результаті такої політики у другій половині XVIII ст. Україна опинилася в цілковитій московській неволі.

Російські царі знищили всі автономні права України. Вони зруйнували Запорозьку Січ — осередок українського козацтва. Сотні тисяч українських козаків російські царі винищили на канальних роботах, у воєнних походах, в тюрмах, на засланнях.

Як гинули сотні українських патріотів і самостійників. В Україну російські імперіялісти насилали десятки тисяч російських чиновників, генералів. Російський уряд конфіскував землі українських патріотів і передавав їх агентам російського імперіялізму. Селян закріпачено. Інтересам російської імперії підпорядковано українську торгівля, промисловий розвиток...

Російські гнобителі знищили все українське культурне життя, переслідували українську мову. Всякі прояви самостійницьких змагань серед українського народу жорстоко винищувалися, каралися.

Так, зламавши Переяславський договір, імперіялістична Москва знищила всі здобутки українського народу, завойовані ним власними силами у визвольній війні 1648 р.

Панування імперіялістичної Москви в Україні сьогодні триває. На зміну російським царям прийшли російсько-большевицькі гнобителі. Російсько-большевицькі імперіялісти у своїй гнобительській і експлуататорській політиці щодо України не тільки продовжують злочинну роботу своїх попередників — царів, а ще їх і перевищують.

Як тільки стало ясно, що московські царі вимагають до цілковитого підкорення України під своє панування, український народ повів проти своїх нових гнобителів боротьбу. Український народ не на те піднімав повстання 1648 р., не на те проливав у цьому повстанні свою кров, щоб тільки змінити польське панування на панування московське. Український народ піднявся проти Польщі на те, щоб бути вільним, на те, щоб позбутися всякого чужинецького ярма в Україні.

Боротьбу проти панування московських імперіялістів в Україні почав уже великий Хмельницький, вступивши в переговори про спільний протимосковський союз із Швецією. Цю боротьбу потім продовжували Виговський, Дорошенко, Мазепа, Полуботок, Орлик і інші гетьмани.

До такої боротьби закликав український народ Шевченко. Про Хмельницького, який заключив союз з Москвою, Шевченко писав:

"Мир душі твоїй, Богдане. Не так воно сталось: москалики, що зустріли, то все очухрали". Цю боротьбу з новою силою підняв український народ в 1917—20 рр.

Визвольну боротьбу проти московського панування в Україні продовжує український народ до сьогодні. В авангарді цієї боротьби йдуть сьогодні Організація Українських націоналістів (ОУН), керована Степаном Бандерою, і Українська Повстанча Армія (УПА).

З українським народом, який піднімався на боротьбу проти пануванні Москви в Україні, як сьогодні, так і завжди в минулому російські імперіалісти розправлялися дуже жорстоко. В 1708 р. в одному тільки Батурині царські опричники вирізали понад 20 тисяч чоловік. Це саме було в цей час у Лебедині, в Переволочній, на Січі. Сьогодні з українським народом московсько-большевицькі імперіалісти розправляються так само.

Народе України! Українці східних і західних областей!

Трьохсотрічні роковини великого повстання 1648 р. ми обходимо в умовинах нової, московсько-большевицької окупації, в умовах нового здушування большевицькою Москвою визвольно-революційної боротьби українського народу.

Ідея великого повстання 1648 р. — ідея вільної, незалежної Української держави — ще не здійснена. Діло великого Хмельницького — боротьба за цілковите звільнення українського народу від будь-якого чужинецького панування — ще не закінчена.

Як в умовах польської неволі до 1648 р., так і в умовах московсько-большевицького панування в Україні український народ терпить варварський гніт і експлуатацію, жоротокі знущання і переслідування. Стогне в колгоспному ярмі український селянин. Визискується український робітник. Терпить всякі знущання український працюючий інтелігент. Всіх нас як народ московсько-большевицькі імперіялісти гноблять політично, культурно, експлуатують, винищують фізично. Всім нам, як народові, московсько-большевицькі гнобителі — вірні спадкоємці всіх попередніх окупантів — готують смерть.

Геть з України московсько-большевицьких окупантів — вірних спадкоємців польських і російсько-царських гнобителів України!

Всі на фронт революційної боротьби за наше національне й соціяльне визволення. Всі на фронт спротиву гнобительській і експлуататорській політиці большевицьких імперіялістів в Україні! Всі під прапори ОУН, УПА! Досить неволі і чужинецького ярма над нами!

Український народ, який в 1648 р. зумів звільнитися з-під польського панування, зуміє визволитися і з-під московського большевицького ярма.

Так як не вдалося знищити визвольних змагань українського народу ні шляхетсько-польським, ні російсько-царським загарбникам, так не вдасться їх знищити і російсько-большевицьким ворогам України.

Виховані на традиціях 1648 р. і на традиціях боротьби проти панування російських імперіялістів в Україні, ми ніколи не погодимося на те, щоб в Україні панували чужинці, ніколи не погодимося бути рабами Москви.

Україна мусить бути й буде вільною. Цього не змінити ніколи і нікому. Цього хоче великий, пробуджений до нового життя сорокмільйоновий український народ.

Вже недалекий час, коли український народ святкуватиме таку перемогу над імперіялістичною Москвою, як в 1648 р. він її святкував над імперіялістичною Варшавою.

Запорукою цьому є наш визвольно-революційний рух, очолюваний сьогодні ОУН і УПА, наша революційна організованість, наша багаторічна революційна боротьба — передвісник і підготовка нового 1648 р., цим разом скерованого проти большевицької Москви.

Хай вічно живе пам'ять 1648 р. — пам'ять великої переможної національно-і соціяльно-визвольної революції українського народу!

Хай живе український народ, який ніколи не припиняв і не припинить боротьби за своє національне і соціяльне визволення.

Хай живуть ОУН і УПА — бойовий авангард українського народу в його боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу!

Смерть московсько-большевицьким загарбникам — сьогоднішнім окупантам України!

Травень, 1948.

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
Під керівництвом Степана Бандери.

Копія. Машинопис.
Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Лист заступника керівника крайового проводу ОУН "Одеса" "Романа" до керівника Київського проводу ОУН О. Пронькіна — "Беркута" 20 травня 1948 року

Друже Беркут!

Звіт Ваш за місяць квітень одержав 7.5.48, а так само сім знимок побільшених з моїх негативів.

В першу чергу, мушу звернути увагу на звіт, який є дуже обмежений. Відносно орг[анізаційних] справ подано досить обширні інформації, але бракує багато інших розділів поданої Вам форми. Важним, а навіть дуже важним, є суспільно-політичний огляд, на цьому розділі ми базуємо свою пропаганду, а нам необхідно як найширші матеріали з життя СУЗ — я безсумнівно беру під увагу сучасну Вашу нагрузку в зв'язку з іспитами, але не відкидаю, що організаційна робота мусить бути, в першу чергу, і коли одному не можливо ви-в'язатись, отже треба ділити її між усіх членів звена.

Базуючись на інформації зі звіту на м. квітень 1948 відносно моральної стійкості членів Вашого звена, маєте негайно з одержанням мого листа всіх тих, що належать до

комсомолу виключити зі своєї групи. Виключення Орлика схвалюю, але додаю, не переводити його в іншу групу, а зірвати з ним взагалі зв'язок і ізолювати від відповідальної роботи, доручити комусь одному з членів працювати над ним, як над симпатиком. Др[уг] Чорнота має протягом найближчого часу виконати оправдуючий акт і постаратись доказати, комсомол для нього не є зобов'язуючим, а а тому і протягом часу виступити з нього. Члени провідної клітини Організації ні в якому разі не можуть бути членами ворожої нам організації.

Перевірте докладно політичну певність знаних Вам людей з П[ереяслава]-Х[мельницького], переконавшись про їх стійкість, подайте докладний звіт. Вишліть частину листівок і постарайтесь подати докладно, який вони зроблять відгук між молоддю.

Подайте докладні інформації відносно групи, яка є під К[иєвом], про неї писав мені др[уга] О[стапа].

Зробіть збори Вашого (провідного) звена і на загальних зборах установіть докладний план Вашого діяння та розподілу роботи на наступних три місяці.

В плані подати докладний розподіл праці, та фінансові витрати, які будуть необхідні для переведення наміченої роботи.

Висилаю до Вас др[уг] О[стап], який уповноважений деякі справи передати Вам устно.

Пересилаю приділені на Ваш терен листівки "До Української молоді" 600 шт[ук]. Листівки треба розклеїти і розкидати так, щоби вони дістались в руки громадян. Використовуючи залізницю і взагалі транспорт, частину вишліть в інші місцевості України і села довкола "К[иєва]".

Причини спізнення зв'язку пояснить Вам др[уг] О[стап]. Вишкільну літературу одержите наступним зв'язком.

20.5. 48. Слава Україні!

Роман.

Оригінал. Рукопис.
ДА СБУ: Ф. 6. — Спр. 72722-ФП. — Т. 7. — Арк. 6 (пакет).

Спеціальне повідомлення міністра державної безпеки УРСР С. Савченка секретареві ЦК КП(б)У Л. Мельникову про ліквідацію міського проводу ОУН у Києві

28 травня 1948 року

Міністерство Державної безпеки Української РСР
Министерство Государственной безопасности
Украинской ССР

28 мая 1948 г. № 2221/с г. Киев

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. № 3

ЦК КП (б) УКРАИНЫ

Товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л.Г.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о вскрытом и ликвидированном МГБ УССР в г. Киеве городском "проводе" ОУН.

МГБ УССР в мае с. г. вскрыт и ликвидирован в Киеве городской "Провод" ОУН, развернувший в последнее время активную организационную антисоветскую деятельность по обработке и вовлечению в оуновское подполье новых участников.

Руководителем Киевского городского "Провода" ОУН являлся студент Госуниверситета, оуновец, под кличкой "БЕРКУТ".

Установлено, что "Провод" ОУН в г. Киеве был создан в 1948 году Краевым "Проводом" ОУН на ПСУЗ ("северо-восточных украинских земель"), возглавляемым известным оуновским "проводником" "БОГОСЛОВОМ" —"ДАЛЕКИМ".

Руководитель Киевского городского "Провода" ОУН "БЕРКУТ" систематически получал от "БОГОСЛОВА" и его заместителя "РОМАНА" устные и письменные указания и инструкции по развертыванию антисоветской националистической работы в столице Украины.

Практическая деятельность Киевского подполья ОУН шла в направлении:

а) вовлечения в ОУН новых членов, их идеологической

обработки и подготовки участников подполья к активным действиям против Советской власти;

б) развертывания антисоветской националистической работы в г. Киеве и на переферии Киевщины путем создания новых оуновских групп;

в) распространения антисоветской националистической работы в г. Киеве и на переферии Киевщины путем создания новых оуновских групп;

г) добывания разведывательных данных о дислокации воинских частей, сведений об оборонных заводах, настроении населения, о политических мероприятиях Партии и Советского правительства на Украине, выявления фамилий руководящих партийных и советских работников.

Характерно отметить, что руководитель Киевского городского "Провода" ОУН "БЕРКУТ" имел на руках специальный приказ, подписанный руководителем Краевого "Провода" ОУН на ПСУЗ "БОГОСЛОВОМ" — "ДАЛЕКИМ", следующего содержания:

НАКАЗ ч. 15.

Згідно постанови проводу ОУН на ПСУЗ з дня 16/3-1948 р. про перевірку і розміщення організаційних кадрів, провідником м. Києва призначаю друга БЕРКУТА.

З о б о в' я з у ю:

1. всіх членів ОУН м. Києва до безоглядного підпорядкування призначеному провідникові.

2. другу БЕРКУТУ в цілі полагодження всіх організаційних справ і одержання інструкцій явитись у свойого безпосереднього зверхника друга Р. до 15/4-1948 р.

СЛАВА УКРАЇНІ

Постій, 30/3-1948 р.

Провідник ОУН на ПСУЗ (-) БОГОСЛОВ

(подпись)

Указанный в документе "друг Р" является заместителем "БОГОСЛОВА" — "РОМАНОМ", непосредственно осуществлявшим руководтсво Киевским "Проводом" ОУН.

По состоянию на 27 мая с. г. МГБ УССР арестовано 12

активных участников ояновского подполья в гор. Киеве, в том числе весь состав городского "провода" ОУН -

ПРОНЬКИН Игорь Алексеевич, 1929 года рождения, уроженец гор. Казани, украинец, студент 1 курса физического факультета Киевского Госуниверситета.

Руководитель Киевского "провода" ОУН под кличкой "БЕРКУТ".

ГАВДЬО Григорий Михайлович, 1928 года рождения, уроженец села Козевки, Велико-Бирковского района, Тернопольской области, студент 1 курса физического факультета Киевского Госуниверситета.

Член Киевского "Провода" ОУН, кличка "ЧЕРНОТА".

ВЕЛИГУРСКИЙ Иван Семенович, 1930 года рождения, уроженец села Тесив Острожского района Ровенской области, студент 1 курса Киевского гидромелиоративного института. До приезда в Киев был связан с ояновскими бандами.

Член Киевского "Провода" ОУН, кличка "ЮХИМЕЦ".

ДЕНИСЕНКО Игорь Васильевич, 1930 года рождения, уроженец г. Киева, студент 1 курса Киевской фельдшерско-акушерской школы.

Член Киевского "Провода" ОУН, кличка "ТУР".

БЕНЕДЮК Петр Никитович, 1929 года рождения, урожекнец с. Милятин Острожского района Ровенской области, член ВЛКСМ, студент 1 курса филологического факультета Киевского Госуниверситета.

Член Киевского "провода" ОУН, кличка "ОРЛИК".

Киевский городской "Провод" ОУН осуществлял связь с Краевым "Проводом" ОУН на ПСУЗ через специальных связных и уполномоченных, периодически прибывавших нелегально в гор. Киев.

В ходе [...] работы по выявлению и разработке участников Киевского ояновского подполья МГБ УССР были добыты данные, что 22 мая в гор. Киев нелегально прибыл специальный связной, который, как в дальнейшем выяснилось, являлся уполномоченным Краевого "провода" ОУН под кличкой "ОСТАП", посланный "РОМАНОМ" к "БЕРКУТУ" для очередного инструктажа и передачи письменных указаний по антисоветской работе, а также для получения отчета о проделанной работе Киевским подпольем ОУН.

Одновременно "ОСТАП" доставил и передал "БЕРКУТУ" большое количество ояновских антисоветскихз листовок, датированных маем месяцем с. г., представляющих из себя обращение к украинской молодежи.

В связи с получением данных о намерении Киевского "Провода" ОУН разбросать по гор. Киеву в течении ночи 25 мая с.г. все доставленные в количестве 600 экземпляров антисоветских листовок и в целях предотвращения этого, МГБ УССР было принято решение арестовать прибывшего в Киев уполномоченного Краевого "Провода" ОУН "ОСТАПА" и ликвидировать весь актив Киевского "Провода" ОУН путем немедленного ареста.

[...] арест "ОСТАПА" был произведен после выезда его из Киева на ст. Житомир, на пути следования в Краевой "Провод" ОУН. Им оказался:

ГОРДИЙЧУК Алексей Никитович, 1928 года рождения, уроженец с. Тесив Острожского района Ровенской области, из крестьян-кулаков, ранее был "проводником" ОУН в райцентре Гоща Ровенской области, находился на нелегальном положении.

Связной и уполномоченный Краевого "Провода" ОУН на ПСУЗ.

При обыске у "ОСТАПА" был обнаружен письменный отчет руководителя Киевского "Провода" ОУН "БЕРКУТА" на имя "РОМАНА" о деятельности ояновского подполья в Киеве, представляющий интерес с точки зрения организационно-тактических намерений подполья ОУН в антисоветской работе среди комсомольской молодежи.

В связи с директивными указаниями Краевого "провода" ОУН о нецелесообразности привлечения к ояновской подпольной работе членов ВЛКСМ, руководитель Киевского городского "Провода" ОУН "БЕРКУТ писал:

"... Комсомол в восточных районах Украины не боевая вражеская организация, это некоторое сборище, а не организация. Поступают туда кто по принуждению, кто из-за "дурного разума", кто из "доброго любопытства", кто из тех соображений, что "все так делают". Таким образом, рассматривать комсомольца apriori как врага — безосновательно.

Пребывание члена оуновской организации в рядах комсомола значительно облегчает конспирацию и чем "активнее" будет этот комсомолец, тем лучше...

О выходе из комсомола, если хочешь быть на легальном положении, не может быть и речи. Выход влечет за собой полицейский надзор, слежку, исключение из учебного заведения. А иметь в организации несколько членов, за которыми следят, да еще и не имеющих определенного положения... никак не рационально".

В отчете "БЕРКУТ" описывал также свою работу, как "проводника" ОУН в гор. Киеве и просил согласия "РОМАНА" на созыв конференции участников Киевской организации ОУН.

Вслед за арестом "ОСТАПА", МГБ УССР в ночь на 26 мая с. г., с целью пресечения попыток уастников оуновского подполья в Киеве разбросать листовки, была проведена операция с применением засад и обходов по городу оперативного состава МГБ.

В результате проведенных мероприятий было предотвращено массовое распространение антисоветских листовок в Киеве. В процессе операции у арестованных изъято около 600 экземпляров листовок.

По данному делу, кроме членов городского "Провода" ОУН, арестованы следующие активные участники оуновского подполья в г. Киеве:

ХОМЕНКО Эмиль Яковлевич, 1928 года рождения, уроженец г. Харькова, член ВЛКСМ, студент 1 курса физического факультета Киевского Госуниверситета.

Отец — литературный работник редакции газеты "Радянська Украина".

Мать — старший научный сотрудник Академии наук УССР.

Оуновская кличка ХОМЕНКО — "ЯСЕНЬ".

ПОДОПЛЕЧКО Григорий Иванович, 1927 года рождения, уроженец г. Киева, член ВЛКСМ, студент 1 курса физического факультета Киевского Госуниверситета.

Отец — доцент Госуниверситета.

ГАЙДУК Юрий Митрофанович, 1928 года рождения, уроженец г. Прилуки Черниговской области, студент 1 курса физического факультета Киевского Госуниверситета.

МАРЧЕНКО Людмила Ивановна, 1928 года рождения, уроженка Полтавской области, член ВЛКСМ, студентка Киевского педагогического института им. Горького, — и другие.

Руководитель Киевского городского "Провода" ОУН "БЕРКУТ" был задержан в тот момент, когда он направлялся из квартиры в город с целью расбросать листовки. В сумке при нем оказалось 320 экземпляров антисоветских листовок.

Другой участник организации — ГАЙДУК был задержан также на улице с 84 листовками, которые он собирался расбросать в городе.

У участника организации ДЕНИСЕНКО при аресте на улице оказалась бутылка с клеем, предназначенным для расклеивания листовок.

Остальное количество листовок было обнаружено и изъято у других участников оуновского подполья в момент их ареста и обыска.

Один из членов Киевского "Провода" ОУН ВЕЛИГУРСКИЙ, получивший от "БЕРКУТА" для распространения 46 экземпляров листовок, выбросил их тремя пачками на окраине города, однако сейчас же был нами задержан, а все листовки подобраны оперативными работниками МГБ.

При обыске на квартирах участников подполья обнаружены оуновские документы, в том числе обращение руководителя Краевого "Провода" ОУН "БОГОСЛОВА" ко всем членам ОУН гор. Киева, письменные инструкции

Киевскому "Проводу" ОУН за подписью "РОМАНА" от 20 мая с. г. Изъято значительное количество старой националистической литературы и другие материалы, а также оружие — пистолеты системы "парабеллум", "Маузер", "Браунинг" и 176 патронов к ним.

Все арестованные на допросе сознались и дают показания о своей антисоветской работе и организационных связях.

В ходе мероприятий по вскрытию и ликвидации Киевского городского "Провода" ОУН установлено существование антисоветской националистической молодежной группы в гор. Переяславе-Хмельницком, созданной одним из участников Киевской оуновской организации — ГАЙДУКОМ.

Следствие продолжается в направлении полного вскрытия практической антисоветской деятельности Киевского "провода" ОУН. Готовится изъятие националистической группы в Переяславе-Хмльницком и проводятся аресты других выявляемых участников оуновского подполья в Киеве.

ПРИЛОЖЕНИЕ: фотоснимки.

МИНИСТР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
УКРАИНСКОЙ ССР (С А В Ч Е Н К О)

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13.—Спр. 372.—Т. 74.—Арк. 279—288.

На 1 аркуші документу є штампи і надписи:
"Секретаріат Управління перевірки партійних органів ЦК КП(б)У. Вхідний № 1393с 31.V.48 г".
"Читал. 31. V. 48". (підпис нерозбірливий).
"31. V.48". (підпис (нерозбірливий).
"Особий сектор ЦК КП(б)У. Таємна частина. Вхід. № 4361/16 29. V. 1948 р.
Підлягає поверненню до Особого сектору ЦК КП/б/У".

Спецповідомлення заступника начальника управління міліції м. Києва підполковника Миргородского заступнику міністру внутрішніх справ УРСР полковнику Руденку щодо виявлення в приміщенні Вищої партійної школи при ЦК КП(б)У антирадянської листівки

3 червня 1948 року

СОВ. С Е К Р Е Т Н О.
ЗАМ. МИНИСТРА ВНУТРЕННИХ
ДЕЛ УКРАИНСКОЙ С С Р
П О Л К О В Н И К У тов. Р У Д Е Н К О
СПЕЦ. СООБЩЕНИЕ

3-го июня с. г. в 7 час. 30 мин. утра слушателем Партшколы при ЦК КП(б)У (Рыльский пер. № 10) в здании школы на 3 этаже была обнаружена листовка контрреволюционного характера, приколатая двумя кнопками к стенду выставки "Советское строительство". Листовка им была снята и вручена директору школы,

Из содержания листовки устанавливается, что ее исполнивший призывает вступать в украинскую партию большевиков для борьбы с евреями и коммунистами, для продолжения идей Богдана Хмельницкого и создания самостоятельной Украины.

Листовка исполнена на плотной бумаге, печатными буквами русского шрифта пишущей машинке и представляет 2-й экземпляр.

Кнопки, которыми она была приколота медные, видимо ранее где-то бывшие в употреблении, т.к. имеют блестящий вид характерный для кнопок, которыми прикалывается бумага на письменных столах.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ МИЛИЦИИ гор. К И Е В А
ПОДПОЛКОВНИК МИЛИЦИИ МИРГОРОДСКИЙ
"3" июня 1948 г.
гор. К и е в.

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 2.—Оп. 91 (1951 р.).—Спр. 20.—Арк. 33.

На документі є написи та резолюції:

"т. Воронова. В дело а/с проявлений по востоку" (підпис нерозбірливий).

т. Булыга. На распоряжение. 3/VI-48 г. (підпис нерозбірливий).

т. Молодчикову. В сводку для Зам. Министра (чтоб прошло отражение). 15/VI. (підпис нерозбірливий).

УББ. Ознакомлен ЦК тов. Стеценко. 3.6. (підпис нерозбірливий).

5923. 15. VI-48.

Інформація Київського обкому партії ЦК КП(б)У про терористичні акції й появу на території області озброєної групи ОУН

26 червня 1948 року

Сов[ершенно] секретно

Секретарю ЦК КП(б)У

товарищу ХРУЩЕВУ Н. С.

За последнее время в районах Киевской области отмечается оживление бандитских проявлений, сопровождающихся рядом террористических актов по отношению к руководящему активу, а также к отдельным колхозникам.

28 апреля с. г. выстрелом из обреза винтовки были тяжело ранены председатель колхоза им. Сталина с. Капустино Шполянского района Бойко Михаил Ефимович, член ВКП(б) и бригадир этого колхоза Кисель Дмитрий Левкович. 30 апреля с. г. на имя начальника Шполянского райотдела милиции было получено анонимное письмо, в котором автор в резкой антисоветской форме указывает, что коммуниста Бойко убила подпольная англо-американская организация, имевшая на это задание, и что ее участники за это, получая большие деньги, и впредь будут убивать советских активистов и т. д. Преступники вскрыты, установлены и арестованы.

4 мая с. г. в с. Наливайковке Макаровского района выстрелом в окно из пистолета "ТТ" неизвестными преступниками был убит фуражир колхоза им. "Сила" Голота Дмитрий Григорьевич — преступники не установлены.

12 мая с. г. был совершен террористический акт против председателя колхоза им. Кагановича с. Семеновки* Обуховского района Крупа Андрея Ивановича — преступники не установлены.

29 мая 1948 года в с. Синява Ракитянского района выстрелом в окно во время проведення совещания с бригадирами убит председатель колхоза им. XVIII партсьезда Шопа Василий Васильевич, член ВКП(б). Одновременно в этом же селе ограблен ряд колхозников, у одного из них отобрана корова. Кроме того, бандитами были вывешены анонимки — приказы, запрещающие населению ходить по селу после 21 часа или ходить лесом после 20 мая с. г. и т. д. — преступники не установлены.

12 июня с. г. в с. Черногородка Бышевского района выстрелом из пистолета "ТТ" убит член колхоза им. Котовского Мороз Василий Михайлович. Преступники устанавливаются.

5—8 июня с. г. Корсунь-Шевченковским райотделением милиции были получены данные и предотвращены готовящиеся террористические акты над партийно-советским активом с. Сидоровка — председателем сельсовета Дьяченко — чл. ВКП(б), председателем колхоза Федоренко — чл. ВКП(б) и секретарем парторганизации Двирняк. Одновременно участники бандгруппы проводили организованным путем хищение колхозно-общественной собственности в ряде колхозов Корсунь-Шевченковского и Богуславского районов и вооруженные грабежи. Бандгруппа в 5 человек вскрыта и арестована.

20 июня с. г. по дороге из с. Сахновка Корсунь-Шевченковского района в с. Лука Каневского района появилась бандгруппа ОУН в составе 3 человек, которая при попытке сельских активистов задержать их оказала вооруженное сопротивление, открыла стрельбу, в результате чего были убиты председатель сельсовета с. Межеричи Каневского района Скорбовенко Йван Иванович, чл. ВКП(б) и колхозник Скорбовенко Петр; тяжело ранены: директор шко-

* У цьому регіоні є с. Сем'янівка. — *В. С.*

лы, он же секретарь парторганизации Гутник Петр Панькович, колхозник — кандидат в члены ВКП(б).

Во время стрельбы был ранен один из бандитов, которого два оставшихся бандита пытались тащить за собой, но затем пристрелили его и сбросили в придорожный кювет. Забрав у убитого бандита все документы и оружие, бандиты скрылись.

При осмотре трупа бандита обнаружены: на левой руке — ручные часы, на правой — компас, на френче — ОУНовский значок с надписью "Просвіта" 1868—1938 гг; в карманах 16 штук боевых патронов пистолета "ТТ", 5 гильз, коробка с неизвестными порошками, пустая фляга, свернутый черный прорезиненный плащ. На ремешке компаса надпись: "И. Кузьмич, г. Львів".

Оба бандита по типу западники, говорят по-украински с сильным западным акцентом вперемежку с польскими словами.

Той же ночью неизвестные через окно проникли в помещение сельского клуба, где порвали электрические провода, радио, подшивки газет, портреты и на стене написали углем — "Здесь были братья-украинцы, бейте коммунистов" — бандитам удалось скрыться.

18 июня на имя директора Черкасского совхоза "Укрконсервтреста" чл. ВКП(б) Кушнарева поступило письмо контрреволюционного характера, в конце которого следует круглая печать: "Партизанський загін ім. Петлюри".

По всем перечисленным фактам областные управления МГБ и МВД мобилизовали аппарат районных и городских отделений и ведут оперативную работу по выявлению и поимке бандитов. Мобилизован партийно-советский актив на борьбу с бандпроявлениями, розыск и поимку бандитов. В отдельные районы посланы работники обкома КП(б)У для проведення агитационно-массовой работы.

Секретарь Киевского обкома КП(б)У (И. Нежинский)
25.VI.48 г.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5042. — Арк. 145—148.

Протоколи допиту члена ОУН Івана Молодія про діяльність українського націоналістичного підпілля на території Запорізької області під час гітлерівської окупації 6, 8 липня і 11 серпня 1948 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обв. МОЛОДИЙ Ивана Ивановича.
от 6 июля 1948 года г. Запорожье.

Допрос начат в 22 ч. 30 минут.

ВОПРОС: Расскажите об антисоветской националистической деятельности, проведенной Вами и другими представителями Главного провода ОУН на территории Запорожской области.

ОТВЕТ: В октябре 1941 года по приезду в гор. Запорожье был создан областной провод ОУН, который возглавил ЯСЕНКО Василий, он же Дмитрий. В руководстве областного провода ОУН ЯСЕНКО стал по уполномочию Главного провода ОУН. В его подчинении находились руководители групп — ВИНТОНИВ и ФЕДИСИВ Владимир. ФЕДИСИВ со своей группой в количестве шести человек был направлен для проведения националистической работы на территории Бердянска и Мариупольщины. Наша группа во главе с ВИНТОНИВОМ была направлена в Мелитопольский район. По указаниям ЯСЕНКО мы обязаны были развернуть националистическую деятельность на Мелитопольщине, а также в Михайловском, Акимовском, Веселовском районах Запорожской области.

Ранее я уже показал,что в нашу группу вошли: ВИНТОНИВ, БУРЕВОЙ, Я, МОЛОДИЙ Владимир, ГОВОРУХА и КАБАЧЕНКО. ГОВОРУХА и КАБАЧЕНКО остались в Васильевском районе по месту своего жительства, а мы выехали в Михайловский район, а затем в гор. Мелитополь.

Находясь в селе Михайловке, мы познакомились со старостой сельуправы, фамилие не помню и агрономом ГРЕБЕНЮК, и с их помощью провели собрание жителей.

На этом собрании ВИНТ0НИВ выступил с речью антисоветского националистического содержания, призывал жи-

телей оказывать всемерную помощь немецкому командованию в борьбе с Красной Армией и большевиками. Убеждал, что с помощью немцев Украина станет независимым государством "самостийной Украиной".

Свою группу ВИНТОНИВ представил как украинских националистов, прибывших для того, чтобы возглавить борьбу за создание "самостийной Украины".

После собрания ГРЕБЕНЮК обеспечил нас квартирой и питанием. У кого из жителей села мы тогда ночевали, я не помню.

В беседе с ГРЕБЕНЮК последний показал себя как лицо антисоветски настроенное и заявил о своей готовности оказать нам помощь в работе.

Узнав, что мы едем в Мелитополь, он рассказал, что из себя представляет этот район и порекомендовал связаться с жителем села Вознесеновка КУРИЛО Илларионом Павловичем. ГРЕБЕНЮК охарактеризовал КУРИЛО как человека, пользующегося авторитетом среди населения и интеллигенции, в частности учителей. Он сообщил нам, что КУРИЛО по своим убеждениям — украинский националист и поэтому окажет нам должное внимание. ВИНТОНИВ оставил ГРЕБЕНЮКУ для распространения националистическую литературу, предложив сгруппировать вокруг себя лиц, разделяющих взгляды украинских националистов, и ожидать от него дальнейших указаний. ВИНТОНИВ предупредил, что приедет в Михайловку и тогда более конкретнее поговорит о работе. Примерно через две недели ВИНТОНИВ ездил в Михайловку и по возвращении рассказал, что он вовлек ГРЕБЕНЮКА в ОУН и поставил его в руководстве Михайловского районного провода этой организации.

Весной 1942 года ЯСЕНКО отделил от нас Михайловский район и подчинил его областному проводу ОУН. В гор. Мелитополь мы прибыли примерно 20 октября 1941 года и обратились в отделение полиции с просьбой обеспечить нас жильем. Начальник полиции, фамилию не знаю, определил нас на квартиру к одному полицейскому, фамилия его если не ошибаюсь, БЕЛЕНЬКИЙ Иван, он проживал по ул. Сталина.

На следующий день участник нашей группы Владимир по поручению ВИНТОНИВА пошел в городскую Управу с тем, чтобы представиться и узнать об условиях, которые будут нам созданы в Мелитополе. В городской Управе он попал в отдел Ортскомендатуры, где немецкий офицер отобрал у него удостоверение представителя главного провода ОУН и приказал под угрозой расстрела в течение 24 часов покинуть город.

Это обстоятельство заставило нас с самого начала изменить характер своей работы и принять соответствующие решения. ВИНТОНИВ предложил Владимиру выехать в гор. Запорожье и о случившемся поставить в известность областной провод ОУН. Мне было предложено выехать в село Вознесеновку, тщательно разобраться с личностью КУРИЛО, кто он такой, что из себя представляет и в зависимости от результатов, если он окажется надежным человеком, войти с ним в переговоры. В беседе с КУРИЛО рассказать, кто я и для чего прибыл в Мелитопольский район, а затем возвратиться в Мелитополь и о результатах доложить.

Выполняя указания ВИНТОНИВА, я на велосипеде, привезенном из гор. Запорожья, выехал в село Вознесеновка, где связался с КУРИЛО Илларионом Павловичем. КУРИЛО я нашел в помещении сельской Управы, где он был старостой, предъявил свое удостоверение и поскольку в сельуправе находилась секретарь, попросил наедине выслушать меня. КУРИЛО удовлетворил мою просьбу, и когда мы остались вдвоем, я рассказал о целях моего приезда. Он с исключительным вниманием меня выслушал и с охотой согласился оказать нам всестороннюю помощь.

КУРИЛО я сообщил, что на западе создано украинское правительство во главе со Степаном БАНДЕРОЙ и другими видными украинскими националистами и рассказал о задачах, поставленных перед нами как представителями главного провода ОУН.

Возвратившись в гор, Мелитополь, я рассказал ВИНТОНИВУ о результатах моей беседы с КУРИЛО.

Через несколько дней мы переехали на жительство в

село Вознесеновку, где с помощью КУРИЛО были обеспечены квартирой и питанием. Мы проживали в доме начальника полиции ДУБИНЫ, а продукты питания получали из сельхозобщины.

В беседе с КУРИЛО ВИНТОНИВ рассказал о случае, имевшем место с Владимиром, и когда оосудили этот вопрос, приняли решение обусловить себя таким образом, чтобы не оказаться в подозрении немецких властей и одновременно нормально проводить работу по линии ОУН.

С помощью КУРИЛО каждый из нас устроился на работу, которая по сути носила формальный характер. Я был зачислен в штаты полиции села Вознесеновка, ВИНТОНИВ на должность переводчика лесничества, находившегося в 15 км. от села, а БУРЕВОЙ администратором Мелитопольского театра. Когда все эти вопросы бытового характера были урегулированы, мы собрались в служебном кабинете КУРИЛО для того, чтобы наметить план дальнейших действий.

Предварительно мы ознакомили КУРИЛО с имеющейся у нас националистической литературой, программой ОУН и когда поставили перед ним вопрос — разделяет он идеи этой организация, желает ли быть ее участником, последний ответил, что он с давних пор является убежденным украинским националистом, был участником СВУ и поэтому в целом разделяет идеи ОУН .

КУРИЛО дал нам согласие быть участником ОУН и совместно с нами вести борьбу за создание "самостийной Украины".

В процессе беседы мы наметили ряд мероприятий, связанных с разворотом работы ОУН. Мы приняли решение провести несколько собраний учителей, с тем, чтобы с их помощью в корне изменить работу в школах. Школа должна была являться источником воспитания учителей и учеников в антисоветском националистическом духе. Мы также должны были из числа учителей подобрать лиц для вербовки ОУН и найти способы для широкого распространения националистической литературы. В октябре и ноябре 1941 года эта работа была нами частично проведена.

Мы провели два-или три собрания учителей школ Мелитополя, Вознесеновки, Семеновки и др., на этих собраниях присутствовало до 30 человек. В своих выступлениях КУРИЛО и ВИНТОНИВ убеждали о необходимости перестройки работы школ применительно к новым условиям, с тем, чгобы воспитательная работа была насыщена национализмом. Они призывали учителей вложить свою долю труда в создании нового государства — "самостийной Украины". Заявляли, что "это их святая обязанность как украинской интеллигенции".

Должен заявить, что эти собрания должного эффекта не дали, так как из числа учителей мы смогли небольшую часть привлечь для националистической работы, а затем вовлечь в ОУН. К этим лицам относятся: инспектор школ НИКОЛАЕНКО, директор школы ДМИТЕРКО, директор школы с. Семеновка ГАРМАШ, агроном с. Константиновки ШЕВЧЕНКО, остальных не помню.

До весны 1942 года всей националистической работой на Мелитопольщине руководил ВИНТОНИВ. Мы не могли должным образом оформить организацию, так как ожидали указаний областного провода ОУН. Вопрос упирался в сохранении надлежащей конспирация в работе, мы опасались провала и ареста участников ОУН и поэтому нуждались в помощи.

В апреле 1942 года в с. Вознесеновку приехал ЯСЕНКО, КУРИЛО к этому времени уже работал бургомистром гор. Мелитополя, и поэтому он никого из нас в селе не застал. Я также в январе 1942 года переехал в Мелитополь и проживал на одной квартире с БУРЕВЫМ. Из Вознесеновки ЯСЕНКО возвратился в Мелитополь и пошел к КУРИЛО в горуправу, а затем последним был направлен на квартиру к БУРЕВОМУ.

Со дня приезда ЯСЕНКО в Мелитополе был создан городской провод ОУН, на каждого из нас были возложены соответствующие обязанности.

ВОПРОС: Кто входил в состав областного провода?

ОТВЕТ: В областной провод ОУН входили:

1. ЯСЕНКО Василий, он же Дмитрий, лет 32, прибыл в

г. Запорожье из Западной Украины, по специальности учитель. ЯСЕНКО по уполномочию главного провода ОУН возглавлял руководство областным проводом ОУН, находившимся в гор. Запорожье.

2. КЛИМ, имя, отчество не знаю, 40 лет, прибыл из Западной Украины, по специальности инженер, он являлся первым заместителем ЯСЕНКО.

3. СТЕПАН, фамилии не знаю, 29—30 лет, о нем мне больше ничего неизвестно. Он являлся членом областного провода ОУН.

4. МОВЧАН Богдан, 24 лет, прибыл в гор. Запорожье из Западной Украины, Львовской или Тернопольской области, студент педагогического института.

МОВЧАН как член областного провода ОУН руководил националистической работой Мелитопольского провода, он периодически приезжал в Мелитополь и давал указания по ОУН.

5. БОРИС, фамилии не знаю, 28 лет, прибыл в г. Запорожье из Западной Украины. Являлся членом областного провода ОУН и одновременно помощником МОВЧАНА, они вместе ездили по районам.

6. ИЛЬЯ (Гиля), фамилии не знаю, лет 30, прибыл из Западной Украины, по образованию учитель. Как член областного провода ОУН руководил националистической работой среди учителей школы.

У Ильи не было кисти левой руки, он был хорошо развит, обладал красноречием.

ВОПРОС: По какому принципу был создан провод ОУН в Запорожской области?

ОТВЕТ: В состав областного провода ОУН входили два окружных провода с центром в городах Мелитополь и Бердянск. В свою очередь Мелитопольскому проводу ОУН были подчинены 3 района — Акимовский, Приазовский и Веселовский.

В каждый районный провод должны были войти два подрайонных провода охватывающие 6 сел. Подрайонный провод должен был объединить 2 села, т. е. 2—3 сельских провода ОУН.

Однако этого принципа мы не придерживались, так как у нас не хватало кадров ОУН.

ВОПРОС: Кто входил в состав Мелитопольского и Осипенковского окружных проводов, ОУН?

ОТВЕТ: В отношении Осипенковского провода ОУН я показать ничего не могу, так как не осведомлен.

В состав Мелитопольского окружного провода ОУН входили:

1. ФОМЕНКО Леонид, инженер, работал на водочном заводе в гор. Мелитополе.

ФОМЕНКО являлся руководителем окружного провода.

2. ВИНТОНИВ Михаил Романович.

3. КУРИЛО Илларион Павлович.

4. БУРЕВОЙ Николай Семенович — являлись членами окружного провода ОУН.

Допрос прерван 3 ч. 40 минут.

Протокол допроса записан с моих слов правильно и мне прочитан.

Допросил КАМЕНЕВ.

Верно — СЛЕДОВАТЕЛЬ ОО КГБ ТаВО —
майор (ГОРБУНОВ)

СПРАВКА: Подлинник настоящего протокола допроса находится в архивно— следственном деле деле №2945 по обвинению МОЛОДИЙ Ивана Ивановича, хранящемся в учетно-архивном отделе УКГБ по Запорожской области.

СЛЕДОВАТЕЛЬ ОО КГБ ТаВО
майор (ГОРБУНОВ)

"18" июня 1954 г.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обв. МОЛОДИЙ Ивана Ивановича.

От 8 июля 1948 года.

Допрос начат в 13 ч. 40 минут.

ВОПРОС: Какое положение Вы занимали в проводе ОУН, созданном на территории Запорожской области.

ОТВЕТ: До октября 1942 года я являлся одним из организаторов националистического подполья на Мелитопольщине и по заданию ВИНТОНИВА Михаила Романовича

занимался вербовкой лиц в ОУН, распространением националистической литературы и выполнением отдельных поручений как связиста.

В октябре 1942 года по рекомендации участника ОУН ХАБИЛИК Владимира, работавшего переводчиком жандармерии, начальником жандармерии — немецким офицером в звании "лейтенант" был назначен на должность начальника полиции села Ново-Николаевка.

По заданию Богдана МОВЧАН я создал в этом селе подрайонный провод ОУН и им руководил до весны 1943 года, а затем с разрешением ЯСЕНКО уехал на родину в село Пискоровицы Ярославского уезда.

ВОПРОС: Назовите всех лиц, вовлеченных Вами в ОУН.

ОТВЕТ: Из числа лиц, вовлеченных в ОУН я помню:

1. КУРИЛО Иллариона Павловича, жителя с. Вознесеновка Мелитопольского района, по специальности учитель, при немцах работал старостой сельуправы с. Вознесеновка, а затем бургомистром гор. Мелитополя.

КУРИЛО был вовлечен в ОУН в октябре 1941 года в его служебном кабинете. Вербовку производил я, ВИНТОНИВ и БУРЕВОЙ. Как участник ОУН КУРИЛО являлся членом окружного провода. Среди участников организации пользовался большим авторитетом, мы считали его лидером ОУН на Мелитопольщине.

2. ШЕВЧЕНКО, имя, отчество не помню, проживал в с. Константиновке Мелитопольского района, работал агрономом.

ШЕВЧЕНКО я вовлек в ОУН в ноябре 1941 года, когда находился в его доме. Как участник ОУН он возглавлял сельский провод этой организация. По моему заданию ШЕВЧЕНКО вовлек в ОУН трех человек, он называл их фамилии, однако из-за давности времени вспомнить не могу.

3. БУЦЕНКО, имя, отчество не помню, житель гор. Мелитополя, проживал по ул. Луначарского и работал дворником. Сын его работал в полиции — БУЦЕНКО Николай. С БУЦЕНКО меня познакомил БУРЕВОЙ. Он был мною вовлечен в ОУН в январе 1942 года в его доме. БУЦЕНКО вовлечен в ОУН с тем, чтобы иметь явочную квартиру, у него была хорошая квартира из 3-х комнат. У БУЦЕНКО как на явочной квартире бывали: я, БУРЕВОЙ, ВИНТОНИВ, МОВЧАН Богдан. В его доме мы хранили националистическую литературу. Последний раз был в доме БУЦЕНКО в апреле 1943 года.

4. АРТЮХОВУ Надежду Васильевну, проживала в с. Н-Николаевке Мелитопольского района, работала фельдшером. АРТЮХОВУ я вовлек в ОУН в ноябре 1942 года в ее доме. Как участник ОУН она выполняла роль связистки. По моим заданиям ходила к БУРЕВОМУ, носила продуктовые передачи в тюрьму арестованным БУРЕВОМУ, ФОМЕНКО.

5. РОТАНЧУК Ивана, жителя с. Ново-Николаевки, работал полицейским. Его я вовлек в ОУН в декабре 1942 года в своем рабочем кабинете — начальника полиции. По моему заданию РОТАНЧУК вовлек в ОУН 2 или 3 человека, точно не помню. Он называл их фамилии, но я сейчас не помню. Как участник ОУН РОТАНЧУК руководил сельским проводом ОУН.

6. ТИЩЕНКО, имени не помню, проживал в гор. Мелитополе, в районе завода Воровского, работал в городской Управе, кем именно, не помню.

ТИЩЕНКО я вовлек в ОУН летом 1942 года в его доме, с ним меня познакомил БУРЕВОЙ. ТИЩЕНКО ознакомился с программой ОУН и др. националистической литературой. Он разделял идеи ОУН и с охотой согласился быть участником этой организации.

Выездом в Н-Николаевку я прервал связь с ТИЩЕНКО и поэтому не успел загрузить его работой. Возможно, что он как участник ОУН поддерживал связь с БУРЕВЫМ, так как хорошо знал его, но БУРЕВОЙ мне о нем ничего не рассказывал.

ВОПРОС: Назовите всех известных Вам участников ОУН.

ОТВЕТ: Из участников ОУН мне известны.

1. ФОМЕНКО Леонид, житель гор. Мелитополя, был вовлечен в ОУН весной 1942 года БУРЕВЫМ, как участник ОУН возглавлял Мелитопольский окружной провод ОУН.

2. НИКОЛАЕНКО, проживал в гор. Мелитополе, работал

инспектором отдела народного образования, был вовлечен в ОУН в 1941 году в с. Вознесеновке ВИНТОНИВОМ.

3. ДМИТЕРКО, проживал в гор. Мелитополе, работал директором школы. В ОУН был вовлечен в ноябре 1941 года ВИНТОНИВОМ.

4. ШОВКОПЛЯС Анна, проживала в Мелитополе и работала учительницей. В ОУН была вовлечена в одно время с ДМИТЕРКО и НИКОЛАЕНКО в с. Вознесеновка ВИНТОНИВОМ.

5. ГАРМАШ Борис, проживал в с. Семеновка Мелитопольского района и работал директором школы. Был вовлечен в ОУН в ноябре 1941 года в с. Вознесеновка ВИНТОНИВОМ.

6. КОНОНЕНКО, проживал в гор. Мелитополе, работал директором водочного завода. В ОУН вовлечен весной 1942 года БУРЕВЫМ.

7. ПОЗИГУН Иван, проживал в гор. Мелитополе, работал в театре контролером. Со слов БУРЕВОГО мне известно, что он летом 1942 года вовлек его в ОУН.

По поручению БУРЕВОГО я носил на квартиру ПОЗИГУН националистическую литературу. Мне также известно, что с БУРЕВЫМ был тесно связан артист театра БОРИСЕНКО. БОРИСЕНКО весной 1942 года приходил на квартиру к БУРЕВОМУ, где и я проживал, по ул. Луначарского, и в моем присутствии БУРЕВОЙ дал ему националистическую литературу.

31 декабря 1942 года БОРИСЕНКО встречал новый год в доме ФОМЕНКО Леонида. Тогда у ФОМЕНКО были КУРИЛО Владимир, БУРЕВОЙ Николай, ВИНТОНИВ Михаил, ШЕВЧЕНКО Екатерина, с которой встречался БУРЕВОЙ.

Допрос окончен в 16 ч. 50 минут.

Протокол допроса записан с моих слов правильно и мне прочитан.

Допросил — нач. отд. с/с УМГБ
капитан (подпись)
Верно — СЛЕДОВАТЕЛЬ ОО КГБ ТаВО
Майор Подпись (ГОРБУНОВ)
СПРАВКА: Подлинник настоящего протокола допроса

находится в архивно-следственном деле № 2045 по обвинению МОЛОДИЙ Ивана Ивановича, хранящемся в учетно-архивном отделе УКГБ по Запорожской области.

СЛЕДОВАТЕЛЬ ОСОБОГО ОТДЕЛА КГБ
ТаВО — майор (ГОРБУНОВ)
"18" июня 1954 г.

ВЫПИСКА ИЗ КОПИИ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого МОЛОДИЙ Ивана Ивановича
от 11 августа 1948 года.

ВОПРОС: Где Вы проживали и чем занимались накануне Отечественной воины?

ОТВЕТ: Накануне Отечественной войны я проживал в селе Пискоровице Синявской волости Ярославского уезда и работал вместе с матерью в своем сельском хозяйстве. Отец мой в 1937 году умер.

В июне 1941 года, за несколько дней до начала войны, я пошел в гор Ярослав. Здесь я посетил хорошего знакомого моего отца ТЕРНОВСКОГО Юзефа, от которого я узнал, что немецкая армия ведет подготовку к войне против Советского Союза и объявила набор добровольцев в немецкую армию для борьбы против коммунизма.

Узнав об этом, я принял решение вступить добровольно в немецкую армию и находясь в ее рядах бороться за освобождение Украины от большевизма.

В гор. Ярославе был создан комитет по набору добровольцев на службу в немецкую армию, куда я явился и был зачислен в 177 рабочий батальон.

Примерно 10 июля 1941 года я из батальона дизертировал и связался с украинскими националистами, с которыми занялся националистической деятельностью.

ВОПРОС: Покажите, каким образом вы связались с украинскими националистами и к чему привела вас эта связь?

ОТВЕТ: Находясь в гор. Ярославе, я познакомился с ДЕНДРИСОМ Богданом; служившим со мной в 177 рабочем батальоне немецкой армии. Последний меня, в свою

очередь, познакомил с ВИНТОНИВОМ Михаилом Романовичем и КУЗЬМОЙ (фамилию не знаю).

ВИНТОНИВ вкратце ознакомил меня с политической обстановкой в связи с начавшейся войной Германии против СССР и заявил, что нам как передовым людям украинской молодежи необходимо включиться в борьбу за создание украинского буржуазного националистического государства под протекторатом Германии.

Узнав об этом, я изъявил готовность отдать все силы и, если потребуется, жизнь за создание "самостоятельной Украины", с тем, чтобы обеспечить хорошую жизнь украинскому народу.

10 июля 1941 года, я дезертировав из рабочего батальона в этот же день вместе с ДЕНДРИС Богданом явился в отдел пропаганды ОУН, находившейся в восточной стороне окраины гор. Львова.

В отделе пропаганды ОУН мы в течение 10-ти дней прошли подготовку. Этим семинаром руководил видный деятель главного провода ОУН — СПОЛЬСКИЙ.

На десятидневных курсах пропагандистов ОУН вместе со мной прошли подготовку до 100 человек. Из этого числа я помню:

1. БУРЕВОГО Николая Семеновича, 30 лет, жителя Западной Украины.
2. ДЕНДРИС Богдана.
3. ГОВОРУХУ.
4. КАБАСЕНКО Емельяна.
5. ЧЕБАН.

Из числа западников я еще помню ВЛАДИМИРА и КУЗЬМУ, фамилии их не знаю.

После окончания курсов нам был дан подробный инструктаж, каким образом мы должны проводить националистическую пропаганду на территории восточной Украины.

Я был назначен в группу для проведения националистической деятельности на территории Запорожской области.

В эту группу вошли: Я — МОЛОДИЙ, БУРЕВОЙ, Владимир, Кузьма, ДЕНДРИС и ВИНТОНИВ.

ВИНТОНИВ был назначен СПОЛЬСКИМ руководителем

нашей группы. Он роздал нам удостоверения, в которых было указано, что мы являемся представителями главного провода ОУН и следуем в Восточные области Украины для проведения националистической пропаганды.

Мы взяли с собой в большом количестве националистическую литературу, листовки брошюры, воззвания и программу ОУН и примерно 20 июля на подводе выехали из гор. Львова.

В связи с успешным продвижением немецких войск мы почти что нигде не останавливались и в сентябре 1941 года прибыли на территорию Днепропетровской области.

Когда немцы остановились в районе реки Днепр, мы этим временем занялись осуществлением заданий, полученных в отделе пропаганды главного провода ОУН.

Среди населения сел мы распространяли националистические листовки.

ВИНТОНИВ как более подготовленный всегда выступал с докладами. Иногда ему помогал Владимир. На меня была возложена обязанность обеспечить группу жильем и питанием.

Я также подготавливался в отношении проведения собраний и распространял националистическую литературу.

ВОПРОС: Кто возглавил оуновскую деятельность на Мелитопольщине?

ОТВЕТ: До апреля 1942 года оуновской деятельностью на Мелитопольщине руководил ВИНТОНИВ.

13 апреле 1942 года, с приездом ЯСЕНКО, в гор. Мелитополе был создан провод ОУН, в который вошли:

1, ВИНТОНИВ Михаил Романович.
2. БУРЕВОЙ Николай Семенович.
3. КУРИЛО Илларион Павлович.
4. НИКОЛАЕНКО, имя не знаю, по специальности учитель.

ВОПРОС: Дайте следствию подробные показания о националистической работе, проведенной вами и другими эмиссарами ОУН на Мелитопольщине?

ОТВЕТ: Раньше чем ответить на этот вопрос, я хотел бы изложить об обстоятельствах моего пребывания в Михайловском районе Запорожской области и националистической

работе, проведенной нашей группой в селе Михайловском, в период, когда мы следовали в гор. Мелитополь.

Из Запорожья мы следовали подводой, везя с собой националистическую литературу и один велосипед.

В пути следования мы остановились в селе Михайловке, где пробыли один день. За это время мы успели провести собрание жителей, на котором с речью антисоветского содержания выступил ВИНТОНИВ. После собрания мы ночевали в доме агронома ГРЕБЕНЮК, которого впоследствии ВИНТОНИВ вовлек в ОУН.

Узнав о том, что мы едем в гор. Мелитополь, ГРЕБЕНЮК порекомендовал нам связаться с жителем села Вознесенка КУРИЛО Илларионом Павловичем. Он заверил нас, что КУРИЛО окажет нам должное внимание, так как по убеждению является ярым украинским националистом.

Таким образом, прибыв в гор. Мелитополь, мы приняли решение в первую очередь связаться с КУРИЛО. Эта миссия была возложена на меня. ВИНТОНИВ предложил мне выехать на велосипеде в село Вознесенка, найти КУРИЛО и войти с ним в переговоры.

Мне было разрешено рассказать КУРИЛО кто я и с какой целью прибыл в Мелитопольский район, а затем о результатах беседы доложить. Выполняя задание ВИНТОНИВА, я посетил КУРИЛО в служебном кабинете, он тогда был старостой сельуправы и рассказал ему о целях своего приезда.

КУРИЛО я предъявил свое удостоверение как представитель главного провода ОУН, и он меня любезно принял. Ему я сообщил, что в гор. Львове создано украинское правительство во главе со Степаном Бандера и рассказал о задачах, поставленных передо мной и другими представителями главного провода ОУН, по заданию которого мы прибыл в гор. Мелитополь.

Эта встреча с КУРИЛО произошла примерно 25 октября 1941 года, а через несколько дней мы переехали на жительство в село Вознесенку, где с помощью КУРИЛО были обеспечены квартирой и питанием.

Мы приняли решение обусловить себя таким образом,

чтобы не оказаться в подозрении немецких властей и нормально проводить работу по линии ОУН. С целью маскировки КУРИЛО каждого из нас устроил на работу, которая по сути носила формальный характер.

Я был зачислен в штат полиции села Вознесенка на должность полицейского, ВИНТОНИВ поступил на службу переводчиком в лесничество, что в 15 километрах от села Вознесенка, а БУРЕВОЙ занял должность администратора театра гор. Мелитополя.

После нескольких дней пребывания в селе Вознесенка, мы собрались в служебном кабинете КУРИЛО, с тем, чтобы с его участием приступить к пропаганде идей ОУН.

КУРИЛО поставил нас в известность, что он с давних пор является убежденным украинским националистом, в свое время был участником СВУ и поэтому не может быть вне ОУН, коль эта организация ведет борьбу за создание "Самостийной Украины". Он дал согласие быть участником ОУН и вместе с нами вести борьбу за претворение в жизнь программы ОУН.

Здесь мы приняли решение провести националистическую работу среди учителей и директоров школ, и из числа этой категории лиц подобрать надежных для их вербовки в ОУН, а также распространения националистической литературы.

По инициативе КУРИЛО в октябре и ноябре 1941 года в одной из школ села Вознесенка было проведено несколько совещаний учителей и директоров школ Мелитополя, Вознесенки, Семеновки и других, на которых в среднем присутствовало до 30 человек.

На этих собраниях с речами антисоветского националистического содержания выступали КУРИЛО и ВИНТОНИВ. В своих выступлениях они убеждали о необходимости перестройки школ применительно к новым условиям с тем, чтобы воспитательная работа была насыщена национализмом.

КУРИЛО и ВИНТОНИВ предлагали перевести работу школ только на украинский язык, повседневно воспитывать учеников в духе любви к своей нации — украинскому народу и ненависти к русским большевикам. Они призывали участников совещания вложить свою долю труда в

создание нового государства — "Самостийной Украины".

На работу этих совещаний было затрачено ночное время, однако должного внимания не дали. Из числа участников совещания мы смогли привлечь на свою сторону небольшой процент учителей и завербовать их в ОУН. К этим лицам относятся: НИКОЛАЕНКО, ДМИТРЕНКО, ГАРМАШ и ШЕВЧЕНКО, остальных не помню.

После проведенной работы в селе Вознесенка ВИНТОНИВ выехал в лесничество, а БУРЕВОЙ устроился на жительство в гор. Мелитополь.

До января 1942 года я проживал в селе Вознесенка, откуда периодически ходил к ВИНТОНИВУ и БУРЕВОМУ, За это время, по рекомендации КУРИЛО, завербовал в ОУН жителя села Контантиновка агронома ШЕВЧЕНКО.

В январе 1942 года переехал на жительство в гор. Мелитополь к БУРЕВОМУ. Он тогда снимал комнату по ул. Луначарского у гр-ке ШУЛЬГИ. В этой квартире я пробыл до октября 1942 года.

За это время я вовлек в ОУН жителей гор. Мелитополя БУЦЕНКО и ТИЩЕНКО и выполнял отдельные поручения БУРЕВОГО и ВИНТОНИВА: по их заданиям я носил националистическую литературу КУРИЛО, ШЕВЧЕНКО, ПОЗИГУН, ГАРМАШ, которые в свою очередь эту литературу распространяли.

В основном националистическая литература хранилась в доме БУЦЕНКО, откуда я ее брал для распространения.

Рассказать конкретно о националистической, работе, проведенной ВИНТОНИВОМ и БУРЕВЫМ и другими членами провода ОУН я не могу, так как специфичность работа и конспирация не давала мне возможности все знать.

Мне только лишь известны отдельные лица, вовлеченные ими в ОУН. О них я уже показал, и явочные квартиры, где мы периодически встречались для обсуждения вопросов, имеющих ко мне отношение.

ВОПРОС: Когда и при каких обстоятельствах Вами были вовлечены в ОУН ШЕВЧЕНКО, БУЦЕНКО и другие?

ОТВЕТ: За период работы на Мелитопольщине я вовлек

в ОУН пять человек — ШЕВЧЕНКО, БУЦЕНКО, ТИЩЕНКО, АРТЮХОВУ И РОТАНЧУК, а также вместе с ВИНТОНИВЫМ и БУРЕВЫМ — КУРИЛО Иллариона Павловича.

ВОПРОС: Каким образом вы оказались на службе у немцев в должности начальника полиции?

ОТВЕТ: Еще в июне месяце 1942 года ЯСЕНКО приехал в гор. Мелитополь и предложил собраться всем западникам. На этом совещании в доме БУЦЕНКО был Я, ВИНТОНИВ, БУРЕВОЙ и ХАБАЛИК. ЯСЕНКО предупредил нас, что немцы имеют указание установить и взять на учет всех западников, проживающих в Запорожской области, и прежде всего лиц, не имеющих постоянного места жительства и работы. Исходя из этого, он предложил нам всячески уклониться от регистрации. Мне немедленно устроиться на работу. ХАБАЛИК работал переводчиком в жандармерии и после этого совещания занялся вопросом устройства меня на работу и в октябре 1942 года подыскал дожность начальника полиции села Ново-Николаевка. К этому времени в Мелитополь приехал Богдан МОВЧАН, который предложил мне занять должность начальника полиции и, находясь в селе Ново-Николаевка, возглавить подрайонный провод ОУН. Я подчинился и с октября 1942 года до марта 1943 года работал начальником полиции села Ново-Николаевка.

Эта работа мне была не по душе, и я решил добиться разрешения выехать на родину. Когда МОВЧАН находился в доме КУРИЛО, обратился к нему с этой просьбой, но он мне ничего конкретного не сказал.

Через некоторое время я вторично попросил МОВЧАНОВА удовлетворить мою просьбу, на что он ответил, что без ЯСЕНКО этот вопрос разрешить не может. После этого я самовольно бросил работу и перешел на нелегальное положение, скрываясь у БУЦЕНКО, ШЕВЧЕНКО, ФОМЕНКО, КУРИЛО и ВИНТОНИВА.

Встретившись в доме БУЦЕНКО с ЯСЕНКО, я обратился к нему с просьбой, чтобы он разрешил мне выехать на родину и получил от него согласие.

В моем присутствии ЯСЕНКО на чистом бланке составил

удостоверение личности на имя СТЕПОВЫЙ Иван Иванович, дал мне 3000 рублей, и я уехал на родину.

В январе 1944 года я приехал в село ПИСКОРОВИЦЕ, где и проживал до дня ареста органами советской власти.

Со дня выезда из Мелитополя я националистической деятельностью не занимался и ни с кем из украинских националистов связан не был.

Протокол допроса записан с моих слов правильно, мною прочитан, в чем и расписываюсь.

ДОПРОСИЛ: Нач. Отделения Следотдела МГБ ЗАПОРОЖСКОЙ области — капитан КАМЕНЕВ.

ВЫПИСКА из протокола допроса верна:

Ст. Опер. УПОЛНОМОЧЕННЫЙ УКГБ по гор. МЕЛИТОПОЛЮ майор (КОРОВИЦКИЙ)

"19" мая 1954 года.

СПРАВКА

Копия протокола допроса обвиняемого МОЛОДИЙ Ивана ИВАНОВИЧА от 11 августа 1948 года, находится в деле №83 горотдела КГБ гор. Мелитополя.

СТ. ОПЕР. УПОЛНОМОЧЕННЫЙ УКГБ по гор. Мелитополю майор (КОРОВИЦКИЙ)

"19" мая 1954 года.

Копії. Машинопис.

ДАЗО: Ф. Р-5747. — Оп. 3. — Спр. 107. — Арк. 153—169.

Спецповідомлення виконуючого обов'язки начальника Управління МВС УРСР у Житомирській області полковника міліції Кузьменка заступнику міністра внутрішніх справ УРСР генерал-майору Булизі про акцію оунівської боївки в селі Любар Базарського району 16 серпня 1948 року

ОТДЕЛ ББ УПРАВЛЕНИЯ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ

"16" августа 1948 года. №1/1/3232 гор. Житомир.

Совершенно секретно.

экз. № 1.

ЗАМ МИНИСТРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ тов. Б У Л Ы Г А.

гор. Киев.

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

В дополнение наших оперсводок за №№ 1/6/2986 и № 1/6/2675 доношу, что в ночь на 27 июня 1948 года в 24.00 в помещение Любарского сельсовета Базарского р-на Житомирской области ворвалась бандгруппа ОУН в количестве 12 человек, вооруженных автоматами ППШ с круглыми дисками, винтовками и кобурным оружием.

Все бандиты были одеты в солдатские шинели, немецкие плащ-палатки, фуражки с артиллерийским околышем (форма Советской армии). Разговор бандитов происходил на украинском языке с западным акцентом, трое разговаривали на русском языке.

Установлены приметы одного из бандитов: рост средний, лицо круглое, глаза черные, нос небольшой курносый, в верхней челюсти металлический зуб, говорит на украинском языке с западным акцентом.

Ворвавшись в Любарский сельсовет, бандиты застали спящего там инструктора Народичского Райбюро ЗАГСа — МАРЕВИЧ Ивана Марковича, прибывшего для проверки сельсовета, обезоружили его, забрав наган №ЕМ-270, проверили все его личные документы, нанесли несколько ударов ему по лицу. Личные документы как-то: партбилет, командировочное удостоверение возвратили МАРЕВИЧ, а акты проверки Марьятинского и Голубьевского сельских советов Базарского района и акт проверки Народичского Райбюро ЗАГС — забрали себе.

После этого бандиты взломали шкаф, изъяли из подшивки газеты за май—июнь м-цы с. г., сорвали все плакаты и портреты вождей партии и правительства и пожгли в помещении сельсовета.

При выходе бандитов из помещения сельсовета, один из них остался охранять МАРЕВИЧ И. М., остальные же подошли к магазину сельпо, выломали дверь и забрали разных товаров на сумму около 19.200 рублей.

После ограбления бандиты возвратились в сельский совет, под силой оружия заставили МАРЕВИЧ выпить полтора водки и скрылись в направлении с. Лозница Народичского района.

По пути следования, а также в магазине сельпо, бандиты оставили 8 к[онтр]р[еволюционных] националистических листовок.

В ночь на 28 июня 1948 года в с. Роги Любарского сельсовета, бандитами также были разбросаны к[онтр]р[еволюционные] листовки. 5 бандитов было замечено на границе Народичского и Базарского р-нов, следовавших по направлению с. М[алые] Клещи Базарского района.

При выезде на место проявления опергруппы Базарского РО МВД в составе 8 человек была произведена проческа лесов, прилегающих к селу Любарка Базарского р-на, а также произведены обыски в квартирах связников ОУН.

Опергруппа преследовала бандгруппу в направлении с. с. М[алые] Клещи Базарского района, однако положительных результатов достигнуто не было.

Принятыми [...] мерами по розыску бандитов ОУН Базарским РО МВД были установлены соучастники в ограблении магазина сельпо в с. Любарка, жители того же села — КОСАРЧУК Давыд Давыдович, ПАШИНСКАЯ Татьяна Васильевна и ПОВАР Мария Ефимовна.

При обыске на квартирах у последних изъято разных промтоваров, награбленных в магазине сельпо, на сумму около 4.000 рублей.

1.7.48 г. вышеуказанные лица были арестованы и для дальнейшего следствия переданы в органы МГБ.

Опергруппой РО МВД на месте проведена работа по организации самоохраны сел и колхозно-кооперативной собственности.

И. О. НАЧАЛЬНИКА МВД ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ
П О Л К О В Н И К МИЛИЦИИ (КУЗЬМЕНКО)

отп. 2 экз. экз. № 1 — адресату
-"- № 2 — в дело.

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2. — Оп. 91 (1951 р.). — Спр. 20. — Арк. 34, 35.

На документі є резолюції та написи:

"т. Делихину. Поместить в оп[ер]сводку (нерозбірливо). т. Куприянову. К сведению" (підпис нерозбірливий).

"т. Воронова. В дело ОУН по востоку" (підпис нерозбірливий).

"УББ. 14.VII. 48.

Вх. № 7054. 14. VII.

Секретариат МВД УССР. Вх. № 8948 14.VII. 1948 г".

Повідомлення начальника управління МВС у Київській області полковника Лізіна міністру внутрішніх справ УРСР Т. Строкачу про поширення націоналістичних листовок у Броварському районі

20 серпня 1948 року

УПРАВЛЕНИЕ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

"20" августа 1948 г. СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.
№ 2/1/3724 Экз. №1.

МИНИСТРУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ У С С Р
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ
тов. С Т Р О К А Ч.
гор. К и е в.

С О О Б Щ Е Н И Е

"О появлении контрреволюционно-националистических листовок в Броварском районе Киевской области".

9 августа 1948 года в Броварское РО МВД Киевской области прибыл ОХРЕМЮК Аврам Яковлевич, б/п, грамотный, украинец, рабочий Броварского лесозавода, проживающий в м. Бровары, поселок 1-го Мая, который доставил конверт, адресованный на его имя, с обратным адресом:

Ровенская область Острицкий район, село Грозив — ИЩУК Никита Калистратович, в котором были вложены три листовки контрреволюционно-националистического содержания под заглавием: "УКРАИНСЬКА МОЛОДЕ", "ГОЛОДУЮЧИ", "ДО ГОЛОДУЮЧИХ", датированные июнем месяцем 1947 года.

Допрошенный по существу, ОХРЕМЮК показал, что конверт с указанными листовками ему 8 августа 1948 года

в запечатанном виде вручил его сосед НЕВСКИЙ Константин Львович, исходящий адресат ему не известен.

Допрошенный по этому вопросу НЕВСКИЙ Константин Львович показал, что 8 августа с. г., получая на почте свою газету, почтальон КОРНЕЙКО попросил его, как соседа ОХРЕМЮК, передать письмо, адресованное ОХРЕМЮК.

О содержимом конверта ОХРЕМЮК его в известность не ставил.

Для дальнейшего расследования по существу, с целью установления источника, от которого исходят эти листовки, следственные материалы, и листовки изъяты у ОХРЕМЮК нами переданы в УМГБ Киевской области.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ МВД КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
П О Л К О В Н И К (ЛИЗИН)

Отпечатано 2 экз. экз. № 1 — адресату
2 — в дело

Оригінал. Машинопис.
ДА СБ України: Ф. 2.—Оп. 91 (1951 р.).—Спр. 20.—Арк. 54, 55.
На документі є написи та резолюції:
"Знает, кто послал ему письмо (підпис нерозбірливий). 8193 21. VIII" .
"Секретариат МВД УССР. Вх. № 10802. 21. VIII. 1948 г. УББ. 21 8" (підпис нерозбірливий).

Звернення українських революціонерів до народу з нагоди річниці проголошення Акта відновлення Української Самостійної Соборної Держави 30 червня 1949 року

За Українську Самостійну Соборну Державу! — Воля народам! Воля людині!

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Вісім років тому, коли московсько-большевицький окупант поспішно втікав з України, а на наші землі грянув новий, німецький загарбник, Ти, Український народе, щоб самому вирішити власну долю, Актом 30 Червня заявив перед цілим світом своє право й бажання на самостійне життя у власній державі.

Із старинного города князя Льва на всю Україну й на весь світ пролунали святочні слова, що були найгарячішим бажанням мільйонів:

Український народ не хоче бути рабом у чужих державних системах. Український селянин, робітник, інтелігент хочуть, врешті, стати господарями на власній землі. Український народ хоче жити вільним, ні від кого незалежним життям у своїй самостійній державі.

Це Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою, урочистим Актом 30 Червня проголосила відвічне Твоє прагнення, Український Народе, — відновлення самостійности Української Держави.

З лютою ненавистю прийняли окупанти вияв Твоєї волі. Полився потік лайки й наклепів зі сторони большевицьких загарбників, що спішно покидали Україну на поталу новому наїзникові. Зажадав негайного відкликання Акту 30 Червня німецький окупант, уважаючи себе неподільним і безпосереднім господарем Української Землі.

Але ніщо — ні лайки, ні погрози, ні терор не змогли завернути Тебе, Український Народе, з обраного шляху. Твоє відвічне прагнення, виявлене й задокументоване Актом 30 Червня, Ти обстояв збройним чином. Задивлений у ціль, яку Тобі вказував цей Акт, Ти, Український Народе, через пожари й жорстокі бої невпинно прямував і прямуєш до Волі. Ти створив свою збройну силу — Українську Повстанчу Армію, яка обороняла Тебе від гітлерівських окупантів, а потім і досьогодні захищає від московсько-большевицьких загарбників. Ти виломив із себе Українську Головну Визвольну Раду — тимчасовий Парлямент і Уряд, що керувала і керує досі боротьбою за Твоє визволення.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Сьогодні ми, українські революціонери й повстанці — виконавці Твоєї Волі й Прагнень, але восьмий рік ведемо успішну боротьбу за здійснення ідеї 30 Червня — за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Ця боротьба вимагала й вимагає великих жертв, і Ти, Український Народе, завжди їх складав і складаєш. Успіхи у нашій боротьбі — величезні. Сьогодні весь світ глядить з подивом і пошаною на

українців — Твоїх синів і дочок, бо ж такому впертому й славному визвольному змагу немає рівного в історії.

Боротьба проти гітлерівської Німеччини давно вже за нами. Сьогодні проти нас залишився ще один фронт —фронт боротьба з большевицькою Москвою. Своїм безприкладним в історії людства змаганням ми, українські революціонери й повстанці — Твої вірні сини й дочки, розбудили й заохотили до визвольної боротьби й усі інші поневолені народи та працюючі маси Совєтського Союзу. Під нашими ударами, під напором революційних сил хитається большевицька Москва. Наше завдання зараз — дальше непохитно продовжувати боротьбу, завдавати большевицькій тюрмі народів щораз нових ударів аж до повного й остаточного її розвалення та побудови на її руїнах вільних національних держав.

УКРАЇНЦІ!

Щоб успішно виконати це величне завдання, треба напруги усіх національних сил, треба зусилля усього народу. Тільки єдиним всенаціональним фронтом боротьби проти большевицької Москви здобудемо Волю. Тому не сміє бути ні одного українця, який стояв би осторонь всенародного змагу! Не сміє бути серед нас таких, що, шукаючи власної користи, послаблювали б спільний {фронт боротьби, спізнювали б день остаточної Перемоги! Не місце серед нас таким, що втрачають з-перед очей велику мету, висловлену в Акті 30 Червня!

УКРАЇНЦІ!

Сьогодні, у восьмі роковини Акту відновлення самостійности Української Держави, вітаємо вас і бажаємо скріпитися новою вірою та набрати свіжих сил до боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу! День Перемоги — недалеко!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА, ПРОГОЛОШЕНА З ВОЛІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ УРОЧИСТИМ АКТОМ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ!

ХАЙ ЖИВЕ ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ТА УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ — ОБОРОНЦІ ПРАВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ПЕРЕДОВИЙ ЗАГІН У БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА — ТИМЧАСОВИЙ ПАРЛЯМЕНТ І УРЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

ВІЧНА СЛАВА ГЕРОЯМ, ЩО ПОЛЯГЛИ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ!

УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ

30 червня 1949 р.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 155. — Арк. 1, 2.

Витяг із звіту підпільника ОУН про ставлення до бандерівського руху в Донбасі

20 грудня 1949 року

Донбас, шахта №162

...Про бандерівців знають, що вони борються за Самостійну Україну. Дуже багато довідалися від робітників, яких є тут досить велика кількість. Вони розпитують нас про життя, про підпілля, про боротьбу людей проти колгоспу. Між робітниками немає дня, щоб не говорили про "бандерів". Місцеві робітники запрошують наших людей до себе додому і розпитують їх про "бандерівців" і т. п. Одначе не кожного, як вони думають, котрий не дурний. Мене кілька разів кликали місцеві робітники і з захопленням слухали, як я розказував їм про бандерівців. Мене питали, чи бандерівці приняли б їх до себе, кого вбивають, чи вбивають селян, хто вони, бо ми чули, що це сини поміщиків, як живуть бандерівці, за яку власть борються, чи всіх принимають до себе, як воювали вони проти німців, чи мають зв'язки з закордоном, чи вбивають всіх партійних, комсомольців. Інтелігенція цікавиться, чи вони мають зв'язок з закордоном. Чи діють групами, чи підпільними способами. Чи вони дійсно сини поміщиків і куркулів і за яку вони Україну борються. В чому їхня сила, що большевики досьогодні їх не знищили. Коли хтось із наших робітників дістане листа, то дуже обережно стараються довідатися, що чувати в нас в Західній Україні, та все шепотом питаються про "бандерів". Про війну говорять всі широко. Большевики часто роблять мітинги і говорять: "Бандери не дають розвиватися молодій радянській господарці в захід-

них областях". На мітингах також обговорювали різні карикатури про закордон і т. п.

Найбільше про наш рух довідалися вони від голодуючих східних українців, які в 1947 р. були в Західній Україні. Деякі з них говорили, що "бандери" їх ограбили з грошей і майна.

Коли 1947 р. приїхали сюди перші робітники з ЗУЗ, місцеві робітники ставилися до них дуже погано, їх прозивали "бандитами"("бандерами"). Ці поняття вони утотожнювали. Зараз положення докорінно змінилося. Тут найбільше робітників є із Станіславівської області. З них дуже багато є комсомольцями. Найбільше з Заболотівського району.

20.XII. 1949 р.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 32. — Арк. 320.

Інструктивні вказівки керівника українського націоналістичного підпілля Романа Шухевича зв'язковій Центрального Проводу ОУН Ользі Ільків щодо діяльності на Наддніпрянщині

До 5 березня 1950 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

Перевод с украинского

Дорогая Оля!

Узнаю с удовольствием, что Вы переселяетесь на СУЗ. С удовольствием, потому что именно там нас ожидают серьезнейшие дела. От СУЗ зависит будет ли Украина или и далее будет Россия.

На СУЗ мы стремимся уже ряд лет с большими или меньшими успехами. Вашу поездку оцениваю, как способ "добиться" к СУЗ.

Перед тем, как передать Вам задания, которые там Вас ожидают, остановлюсь над оценкой международного положения.

Войну нужно ожидать через несколько лет, хотя и не исключено, что она может вспыхнуть очень скоро, но брать ставку на это нельзя.

Руководящую антисоветскую роль играет США. Они сегодня еще стоят за "единую-неделимую" Россию. Бывший руководитель русских в период Октябрьской революции КЕРЕНСКИЙ пользуется особым почетом в США.

Украинское дело начинает только завоевывать себя в мире права гражданства. Все это в результате нашей борьбы в Крае.

Отделы УПА, которые в 1947 г. пошли на Запад (с Закерзонья), наделали шуму во всем мире.

Мир убедился, что только мы боремся против СССР. Даже КЕРЕНСКИЙ сказал, что УПА — это "его" части "малороссийские".

С 1947 года общественное мнение всего мира начинает склоняться к нам все больше и больше. В США есть уже люди, которые стоят за раздел России, а не за федерацию.

Однако, несмотря на это, наши надежды должны быть на наши же собственные силы. Если мы продержимся до войны и сумеем тогда создать убедительные факты, то с нами будут считаться союзники!!! Следовательно, наше задание на землях: продержаться до войны и тогда делать убедительные факты — провозгласить волю населения иметь свое Украинское Государство, независимое от Москвы.

На ЗУЗ это простое дело, но не такое на СУЗ. Если мы на СУЗ сумеем во всех областных центрах возглавить в соответствующий момент массовое проявление воли народа к Самостоятельной Украине — мы выиграли.

В связи с тем для Вас основное задание:

1. Продержаться до войны и не включаться сейчас ни в какую просветительную или иную политическую работу, чтобы Вас не раскрыли преждевременно. Нужно Вам будет учесть (особенно Вашим родственникам), что Вас там будут "прощупывать", т. е. провоцировать, но Вы не должны дать себя поймать.

2. Если настанет момент развала Советской власти (это может наступить еще до прихода новой власти), тогда нужно будет организовать украинцев, агитировать их в необходимости Самостоятельной Украины и активно провозглашать лозунги Самостоятельной Украины.

Наиболее вероятно, что такая ситуация наступит только после оккупации данной территории американцами. Тогда Ваше задание максимально скоро и максимально широко организовать украинцев, чтобы не дать себя опередить русскими. Работу эту вести в областном центре, хотя можно силами крестьян и интелигенции из сел.

Украину нужно провозгласить от имени УГВР потому, что могут быть какие-то другие спекулянты, которые будут ее провозглашать от кого-либо другого (например: мельниковцы).

Особо пристальное внимание обратить на интеллигенцию — сельскую и городскую, которая говорит по-украински. Их безусловно, удастся приобщить к этим мероприятиям. Тогда все в быстроте и решительности.

Точных указаний невозможно сегодня дать, я могу дать только наметки. Если Вам что-либо не ясно, то спрашивайте еще.

Следовательно эти два задания являются основными.

3. Третье задание, это уже второстепенно: интересоваться Вам, но осторожно, чтобы можно было информировать нас о жизни, способы мышления, хозяйственном положении, культурном, национальном. Поэтому нужно после Вашего оседания на место куда-то сюда написать (условьтесь с Д) и сообщить Ваш адрес.

Если будет возможно, через некоторое время я к Вам кого-либо пошлю, и вы ему все сказали бы.

Также поинтересуйтесь людьми, которых вы впоследствии могли бы привлечь к работе провозглашения Украины (учесть, что молодых мужчин заберут в армию). Все страшно осторожно! Ни в коем случае не выдайте себя.

Лучше меньше интересоваться, чтобы только пережить там.

Условьтесь с Даркой о своей кличке, если я вынужден буду послать к Вам чужого человека.

4. Если будут отдельно созданные благотворительные (так у документі. — *В. С.*) условия, то я буду рассматривать возможность организации у Вас "колхоза" или направления в Ваши новые стороны человека, который смог бы там легализоваться. Это уже однако второстепенная вещь. Как видите, задания не легкие, но грандиозные!

Возможно, Ваша жизнь там не будет легкой, но цель, для которой Вы едете, окупает все трудности.

Верьте, что если Вам удасться сделать, что я Вам начертал, Ваша работа будет стоить возможно больше, чем работа и смерть тысяч наших повстанцев.

На Востоке Украине, там место нашей работы.

Ну, крепитесь, дорогая и уважаемая Оля, в тяжелый и почетный путь. Я верю, что Вы хоть и небольшая ростом и сильно избита судьбой, оддадите себя всю и достигните успеха.

Пусть поможет Вам Бог, как до сих пор он Вам помогал.

Искренне поздравляю "Цьоцю" маленького и незнакомого мне "ПОРОСЮКА".

Слава Украине!

Еще одно дело передаст устно Ан.

Перевел с украинского:

ЗАМ. НАЧ. ОТДЕЛЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ 2-Н МГБ УССР
МАЙОР (КОНОНЕНКО).

СПРАВКА: Документ изъят 16 марта 1950 года при обыске в доме, где укрывалась связная Центрального "Провода" ОУН — ИЛЬКИВ Ольга, организационная кличка "РОКСОЛЯНА".

Автором документа является руководитель оуновского подполья в западных областях Украины ШУХЕВИЧ Роман.

Упоминаемые в документе —

1. "ДАРКА" является связной ШУХЕВИЧА — ГУСЯК Дарья Юрьевна.

2. "АН" — связная ШУХЕВИЧА — ДИДЫК Галина по кличке "АННА".

3. "Цьоця" — мать "РОКСОЛЯНЫ" — ИЛЬКИВ Розалия.

4. "ПОРОСЮК" — ПАРАЩАК Иосиф Федорович — содержатель конспиративной квартиры "РОКСОЛЯНЫ" в с. Черный Остров Ново-Стрелищанского района Дрогобычского области.

ВЕРНО: ЗАМ. НАЧ. ОТДЕЛЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ
2-Н МГБ УССР МАЙОР (КОНОНЕНКО).

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 35—38.

Довідка міністра державної безпеки УРСР М. Ковальчука про результати боротьби з підпіллям ОУН у східних областях УРСР за період 1949 і чотирьох місяців 1950 року

Травень 1950 року

Министерство Государственной Безопасности УССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

С п р а в к а

о результатах борьбы с подпольем ОУН в восточных областях Украины за период 1949 года и 4-х месяцев 1950 года.

Из захваченных оуновских документов, показаний арестованных и [...] известно, что руководящие звенья оуновского подполья, укрывающиеся на территории западных областей Украины, пытаются распространить свое влияние в восточных областях УССР. Так:

Ликвидированный в 1947 году руководитель СБ Центрального "провода" ОУН—"МИХАЙЛО" в одном из писем к члену Центрального "провода" ШУХЕВИЧУ, касаясь проблемы вовлечения националистически настроенных элементов в восточных областях Украины писал:

"Восток можно завоевать двумя способами — большим сдвигом и спокойным просачиванием".

В одной из инструкций, изданной Центральным "проводом" ОУН в 1947 году изложено ряд практических установок, направленных к усилению антисоветской деятельности в восточных областях УССР:

"Одной из важнейших задач наших кадров в настоящее время является распространение среди восточников наших идей... на фабриках, в совхозах, на железной дороге, в школах и учреждениях нужно развернуть нашу пропаганду..."

"...Собирать точные сведения обо всем, что делается на территориии СССР, о зарплате рабочего, условиях труда, урожайности, продолжительности трудодня в колхозе, об оплате трудодня..."

"Собирать информацию о передвижении частей Советской Армии, о перевозке боеприпасов, горючего, военной техники по железным или шоссейным дорогам, устанавливать численный состав подразделений, места их дислокаций и род оружия".

На совещании членов Центрального "Провода" ОУН, происходившем в июне 1948 года в Иловском лесу Дрогобычской области, специально обсуждался вопрос об активизации националистической работы в восточных областях Украины.

По этому поводу арестованный МГБ УССР функционер Центрального "Провода" ОУН — "ШПАК" показал:

"Преследуя цель резко усилить антисоветскую работу на востоке, члены Центрального "провода" ОУН в специально изданной инструкции предъявили следующие требования:

Выявить всех участников ОУН из числа жителей восточных областей Украины, проверить их и внушающих доверия направить на восток с задачей легализоваться там и вести антисоветскую работу...

Проводить активную националистическую работу среди интеллигенции, прибывшей для работы в села западных областей Украины, устанавливать с отдельными лицами дружеские отношения, ознакамливать их с оуновским подпольем, его целями и деятельностью. Через них устанавливать связь с лицами, проживающими в восточных областях Украины, с целью последующего привлечения их к оуновской работе".

В одном из захваченных в 1949 году документов бывшего главаря Центрального "провода" ОУН — ШУХЕВИЧА, последний, оценивая современную обстановку в оуновском подполье, писал:

"Наши виды на будущее: Правда, нас большевики интенсивно уничтожают, но все-таки мы убеждены, что сможем удержать организацию за счет привлечения новых людей.

Кроме того, за последние годы, особенно с 1948 года, у нас открылись возможности работы на востоке и это дает нам надежду на удержание и даже на расширение наших позиций..."

Направляя для оседание на длительный период времени в восточные области УССР функционера Центрального "Провода" ОУН — Илькив — по кличке "РОКСОЛЯНА", ШУХЕВИЧ в марте с. г. лично разработал для нее инструкцию, в которой сказано:

"На СУЗ мы стремимся уже ряд лет с большими или меньшими успехами. Вашу поездку оцениваю как способ "добиться к СУЗ"...

..."Если мы на СУЗ сумеем во всех областных центрах возглавить в соответствующий момент массовое проявление воли народа к самостоятельной украине — мы выиграем.

В связи с этим Вам основное задание:

1. Продержаться до войны и не включаться сейчас ни в какую просветительную или иную политическую работу, чтобы вас не раскрыли преждевременно...

2. Если настанет момент развала Советской власти, тогда нужно будет организовывать украинцев, агитировать их за самостоятельную Украину и активно провозглашать лозунги самостоятельной украины.

Наиболее вероятно, что такая ситуация наступит только после оккупации данной территории американцами. В этом случае Вы должны как можно шире организовать украинцев.

...Работу вести в областном центре. Особо пристальное внимание обращайте на интеллигенцию сельскую и городскую, которая говорит по-украински. Их, безусловно, удастся приобщить к этим мероприятиям.

3. Интересоваться Вам, но осторожно, чтобы можно было информировать нас о жизни, способе мышления, хозяйственном, культурном и национальном положении.

Если представиться возможность, я через некоторое время к вам кого либо пришлю и вы ему все расскажете.

Наряду с этим интересуйтесь людьми, которых Вы впоследствии могли бы привлечь к работе по провозглашению Украины (учесть, что молодых мужчин заберут в армию).

Все делайте чрезмерно осторожно, ни в коем случае не выдавайте себя.

4. Если у Вас будут созданы благоприятные условия, то я буду рассматривать возможность организации у Вас "колхоза", или направления в Ваши новые стороны человека, который смог бы легализоваться.

Как видите задания не легкие, но грандиозные.

Верьте, если вам удастся сделать то, что я вам нечерт

тал, Ваша работа будет стоить возможно больше, чем работа и смерть тысяч наших повстанцев.

На восток Украины. Там место нашей работы".

В целях организации националистической работы оуновские главари направляют в восточные области специальных эмиссаров вербовщиков и бандитские диверсионно-террористические группы.

Последние используют в качестве первичной базы для создания подполья неразоблаченных участников ОУН, вступивших в организацию еще в период немецкой оккупации, бывших немецких пособников, полицейских, кулаков и другой антисоветский элемент, а также прибывших из западных областей Украины на работу в промышленность, в школы ФЗО и ремесленные училища, переселенцев из Польши и Западной Украины, националистически настроенных лиц.

В течении 1949 года и четырех месяцев 1950 г. на территории восточных областей Украины было зарегистрировано 92 бандитских проявления (из них в 1950 г. — 5 проявлений), которые в большинстве своем сопровождались распространением антисоветских националистических листовок.

За это же время, в результате проведенных мероприятий органами МГБ, в восточных областях УССР было выявлено и ликвидировано 575 участников оуновско-бандитского подполья, изъято 75 едениц оружия, боеприпасы, и более 30 тысяч экземпляров националистических листовок и брошюр.

Полностью ликвидировано 12 оуновских организаций и бандгрупп, из которых в 1950 г. — ликвидировано 5 организаций и 3 бандгруппы.

Из числа ликвидированных оуновских организаций и бандитских групп наиболее характерными являются:

В Орынинском районе Каменец-Подольской области вскрыт бункер, в котором обнаружено и ликвидировано техническое звено т. н. "провода" "ВОСТОК".

В этом бункере находились печатная техника, радиоаппараты, националистическая литература, важные оуновские документы и большое количество националистических листовок, подготовленных к распространению.

В то же время ликвидированы: руководитель "провода" "Восток" — "ГОМОН", и другие бандиты, у которых изъято оружие и большое количество боеприпасов.

В Борзнянском районе Черниговской области ликвидирована молодежная оуновская организация, которая поддерживала связь с подпольем ОУН в Яблоновском районе Станиславской области и по его заданию вела в районах Черниговской области организационную работу.

Арестовано 12 человек. Изъяты националистические листовки и оружие.

В гор. Кировограде вскрыта и ликвидирована молодежная националистическая группа в количестве 9 чел., возглавлявшаяся студентом педагогического института НАГОРНЫМ.

Участники группы готовили террористический акт над секретарем Кировоградского Обкома КП(б)У и другими партийными работниками.

В гор. Запорожье вскрыта и ликвидирована молодежная националистическая организация под названием "Группа украинских подпольщиков", руководителем которой являлся ученик школы ФЗО — ТРОЯН.

Эта организация ставила своей задачей приобретение оружия для совершения террористических актов над партийно-советскими работниками, изготовление и распространение националистических листовок и создание подпольных антисоветских групп в районах области.

По делу арестовано и осуждено 19 участников организации.

МИНИСТР ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УССР Н. КОВАЛЬЧУК
" " мая 1950 г.

Верно: (підпис нерозбірливий).

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 74. — Арк. 13—20.

Звернення українських революціонерів до українців — бійців і командирів Радянської Армії

Вересень 1950 року

Прочитай і непомітно підкинь другому!

За Українську Самостійну Воля народам!
Соборну Державу! Воля людяні!

УКРАЇЦІ — БІЙЦІ І КОМАНДИРИ т. зв. РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ!

Наближається нова світова імперіялістична війна.

Для українського народу, як і для всіх інших народів Совєтського Союзу, настав час розрахунку з кривавими большевицькими катами. За колгоспну нужду і за грабунок нашого села. За визиск робітників і за придушення інтелігенції. За терор мвд—мгб і за сваволю партійних посіпак. За переповнені жертвами большевицького терору тюрми і концтабори, за мільйони невинно розстріляних та замордованих в чека—гпу—нквд—мвд—мгб, за мільйони насильно виселених поза межі України в далекий, холодний Сибір. За переслідування українських патріотів і за здушування всього, що українське. За національне поневолення українського народу і за грабіж України. За всі-всі злочини большевицьких катів над українським народом, над усіма народами Совєтського Союзу.

Під час останньої війни проти гітлерівської Німеччини багато з вас воювало, сподіваючись, що після війни большевики дадуть краще життя. Тепер ви бачите, які це були марні сподівання. Навіть воєнні інваліди мусіли йти між народ прошаками, щоб будь-як прожити. Навіть їм большевицькі сатрапи не вважали за потрібне дати належне забезпечення.

Після тамтої війни багато з вас говорило: Хай лише прийде ще одна війна, тоді я вже буду знати, що мені робити. Воювати за Сталіна вже більше не буду!

І ця війна надходить.

І тепер українському народові, як і всім іншим народам СССР, треба вирішити: знов воювати за Сталіна і ввесь злочинний протинародний большевицький лад, тобто знов воювати за колгоспну нужду, за большевицький батіг, за

емведівські концтабори, — чи виступити проти большевицьких поневолювачів, за їх знищення, за побудову на руїнах большевизму нового, кращого життя.

Вагання не сміє бути. Український народ, як і всі інші народи Совєтського Союзу, повинні вибрати лише цей другий шлях — шлях боротьби за знищення кривавого большевицького ладу.

Цю війну український народ мусить використати для свойого справжнього національного і соціяльного визволення, для побудови на своїй землі справді кращого життя. Це станеться тоді, коли Україна відокремиться від Росії і коли на українських етнографічних землях буде побудовано Незалежну Українську республіку із демократичним та передовим суспільно-економічним устроєм.

Доволі чужинецького панування над Україною! Доволі Україні бути колонією чужоземних імперіялістів! Доволі українському народові бути рабом Москви! Хочемо таких прав, якими користуються сьогодні вже майже всі народи світу і які кожному народові законно належать! Не хочемо довше ходити в ярмі! Хочемо бути вільні і незалежні — як були наші предки в часах Київської Руси чи Козацької Держави!

Брати українці в армійській формі!

Доля України, доля українського народу, доля українських працюючих тепер у ваших руках. Будете воювати за Сталіна — ще тісніше затягнете на шиї власного народу петлю неволі. Якщо ж не будете воювати за большевицьких катів, якщо ж повернете свою зброю проти московсько-большевицьких гнобителів — тоді московсько-большевицькі імперіялісти програють цю війну, злочинний і всім нам ненависний большевицький лад буде повалений, і український народ, як і народи всього Совєтського Союзу, буде мати змогу побудувати своє життя згідно із своєю волею — життя вільне, життя прекрасне!

Не воюйте за Сталіна, за большевицький гнобительський і експлуататорський режим. Большевицькі верховоди вестимуть цю війну не за інтереси народу, а за поневолення

нових країн і народів, за здійснення своїх божевільних плянів про розтягнення свойого панування на весь світ. Маючи проти себе народи всього світу, кремлівські імперіалісти неминуче цю війну програють, програють так, як в попередній війні програв Гітлер.

Шукайте зв'язки до українського визвольного підпілля на українських землях, до Української Повстанчої Армії (УПА) і організовано, цілими підрозділами, або й індивідуально, переходьте на їх сторону! Робіть це особливо тоді, коли большевицькі імперіялісти будуть зазнавати невдач на воєнних фронтах, коли пічне тріщати большевицька тюрма народів!

В лавах Української Повстанчої Армії, в большевицькому тилу, розгортайте якнайширшу повстанську визвольну боротьбу! Розганяйте большевицьку адміністрацію, знищуйте большевицьких вислужників, знищуйте транспорт, шляхи, мости. У звільнених від большевицьких окупантів районах організуйте незалежну українську владу від імени Української Головної Визвольної Ради (УГВР) — тимчасового визвольного революційного Парляменту й Уряду України.

Втікайте з большевицьких фронтів і добивайтеся на українські землі, щоби тут вступити в лави УПА!

Якщо не зможете перейти на бік УПА чи то з причини віддалення від України, чи то якихось інших причин, — тоді переходіть на бік противників СССР! Переходіть організовано, цілими відділами, зо зброєю у руках! Переходячи заявляйте, що ви це робите на доручення УГВР та УПА!

Від противників СССР домагайтеся творення українських військових формацій з українським командуванням, під українськими національними блакитно-жовтими прапорами. Скрізь заявляйте, що ви перешли на бік противників СССР для боротьби за побудову незалежної української держави. Підкреслюйте, що за інші цілі ви боротися не будете.

Заявляйте, що боротьбу за Самостійну Україну ви хочете вести тільки під керівництвом УГВР — того політичного і національного проводу українського нараду, який керує визвольною боротьбою на українських землях. Домагайтеся зв'язку з представниками УГВР.

Перестерігаємо вас всіх, що по тамтому боці фронту, серед російської еміграції, є багато прихильників збереження цілости сьогоднішнього СССР, багато прихильників відбудови "єдіной нєдєлімой" Росії. Багато з них ці свої імперіялістичні пляни прикриває фразами про "федерацію" України з Росією, про вигоди для України від такої федерації і т. п. За "федерацію" України з Росією стоять колишні російські імперіялсоціялісти з табору Керенського і Чернова, "Власовці" та інші. Вони будуть старатися перетягнути полонених українців на свій бік — до боротьби за повалення большевизму, але за федерацію України з Росією. Кожна з цих груп буде теж обіцювати новий "рай" у такій майбутній федеративній Росії.

Не дайтеся обманути цим новим російським імперіялістам! Український народ не сміє зробити такої самої помилки, яку він зробив в 1917—20 рр. Всяка федерація України з Росією на ділі означає окупацію України Москвою, означає дальший гніт і визиск України з боку Москви. Всі російські "федералісти", під якою маскою вони не виступали б, несуть українському народові новий політичний і соціяльний гніт, новий визиск працюючих мас. Дайте належну відсіч новим російським кандидатам в окупанти України. Ставайте до боротьби з большевицькими гнобителями лише в ім'я незалежної і соборної української держави!

Хай живе священна боротьба українського народу за національне і соціяльне визволення!

Хай живе вільна і незалежна Україна, відокремлена від Росії!

Хай живе самостійна і соборна українська республіка — єдина гарантія справді вільного і щасливого життя українського народу!

Геть московсько-большевицьке панування з України!

Смерть московсько-большевицьким окупантам та всім іншим агентам!

Вересень, 1950 р. ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ.

Копія. Машинопис.

ДАТО: Ф. Р-3432. — Оп. 1. — Спр. 156. — Арк. 1, 2.

Застереження членів підрозділу УПА "Північ" щодо недопустимості випадків донесення більшовицькій владі даних про діяльність українського націоналістичного підпілля

Без дати

За Українську Самостійну Соборну Державу!

ДОНОЩИКАМ-СЕКСОТАМ ПОЩАДИ НЕ БУДЕ НІКОЛИ!

Уся большевицька система побудована на терорі і доносництві. Большевизм виявив повну нездібність опанувати нашу суспільність своєю ідеологією. Зате намагається зробити це за допомогою терору. Розкласти суспільство зсередини, розсварити всіх, посіяти взаємне недовір'я і внутрішню боротьбу, знищити активні провідні елементи, а решту застрашити терором до тієї міри, щоб перемінити її в спаралізовану безвільну масу чорних рабів, — ось мета большевиків. До цього їм конечно потрібно організувати масове донощиство, щоби за його допомогою дістатися в середину суспільности, знати про все і тероризувати. Донощицтво, погорджуване в цілому світі, вважається в Совєтському Союзі першим обов'язком кожного громадянина. Та серед української суспільности на донощицтво здібні хіба хитрі, продажні звироднілі і злосливі одиниці.

Український самостійницький рух бореться всіма силами з пошестю донощицтва. Перед ним, як і цілим українським народом, ні один сексот не потрапить скрити своєї ганебної роботи, бо слідимо і стережемо за кожним його кроком і розкриємо його ганебну роботу тоді, коли він цього буде найменше сподіватися. В наші руки попадають документи, всякі списки, попадають самі енкаведисти, які нам розкривають всіх донощиків, тому хай ніхто не думає, що про його ми не довідаємося, коли він згодиться співпрацювати з нквд. Хай так ніхто не обманює себе, що нквд може запевнити йому життя. Ні, ніколи. Ми завжди знайдемо зрадника, перед нами не сховається, не втече, навіть в районі досягнемо і знищимо. Нехай ніхто з сексотів і агентів не думає, що якщо на протязі довгого часу він міг спокійно доносити, що це буде тривати і весь час. Багато тих, що ще недавно вірили в силу своїх енкаведівських опікунів і

продавали їм народ, гниють сьогодні в сирій землі. Так буде з кожним, хто й надалі не схоче цього зрозуміти. В нас не має бути жалю до сексотів і зрадників, бо вони також не зважають на своїх братів, яких видають на смерть чи на Сибір. Сексот це найбільш підла людина. Це взагалі не людина, це собака. І тому йому належить собача смерть. Донощик, це т. зв. сексот — найнебезпечніший ворог, бо він діє з нутра суспільности. Для чесної людини — краще смерть — серед найстрашніших, навіть ворожих тортур, ніж донощицтво і зрада. Бо донощицтво і зрада — найганебніший злочин супроти своїх громадян і свого народу. Тим то народ своїм донощикам, сексотам і зрадникам не простить ніколи і ніде. І ніколи від народу не буде для них ні милосердя, ні пощади.

Кожна чесна людина, яку терором змусили підписати заяву, повинна сама зголоситися і добровільно признатися, бо коли цього не зробить, буде трактована як сексот-зрадник.

Донощикам, сексотам, зрадникам — смерть!

УПА "Північ" .

Копія. Машинопис.
ДАТО: Ф.Р-3432. — Оп. 1 — Спр. 168. — Арк. 1.

Довідка органів державної безпеки УРСР про поширення націоналістичного підпілля в східні області УРСР

Після 17 листопада 1950 року

Копия

Совершенно секретно

экз. №

СПРАВКА

об устремлении подполья ОУН в восточные области УССР

Органам МГБ известно, что оуновские главари в качестве одной из первостепенной задач в подрывной работе против СССР поставили перед подпольем "овладение востоком", т. е. насаждение шпионских и диверсионно-террористических организаций в восточных областях Украины,

особенно на важнейших промышленных и оборонных объектах.

Агентурными материалами, показаниями захваченных бандитов и изъятыми оуновскими документами устанавливается, что в 1949—1950 г.г. оуновцы активизировали продвижение своих кадров на восток, где им удалось создать националистические организации в ряде областей, причем не только в сельской местности, но даже на крупных заводах("Азовсталь" — гор. Жданов, им. Андре Марти — г. Николаев).

Бывший организатор и руководитель оуновского подполья в западных областях УССР ШУХЕВИЧ Роман, давая оценку состояния подполья, в одном из своих указаний нижестоящим звеньям ОУН писал: "...На сегодняшний день нам необходимо сосредоточить внимание на двух проблемах: молодежь, восток. Все остальное на втором плане, в противном случае может наступить катастрофа..."

Направляя кадровую оуновку, свою особо доверенную связную ИЛЬКИВ Ольгу, по кличке "РОКСОЛЯНА", для антисоветской работы в одну из восточных областей УССР, ШУХЕВИЧ поучал ее: "...Уделить особое внимание сельской и городской интелегинции, говорящей на украинском языке. Организовать украинцев и агитировать их за провозглашение самостоятельной Украины".

Далее ШУХЕВИЧ в своем письме к "РОКСОЛЯНЕ" указывает: "...Верьте, если Вам удастся проделать то, что я начертал, Ваша работа будет стоит возможно больше, чем работа и смерть тысяч наших повстанцев..."

О том, какое серьезное значение придают главари ОУН засылке своих опытных кадров в восточные области УССР видно из указания одного из руководителя подполья "ОРЛАНА": "...Для нас было бы большим ударом факт потери связи с нашими людьми, которые выехали на восток. Если наших людей вывезут в восточные области Украины,то через них можно будет наладить работу среди восточников...

Это очень важно как сейчас, так и на случай войны... Пусть едут и укрепляются на восточно-украинских землях".

Выполняя указания "ОРЛАНА", краевой "провод" ОУН, шифруемый "Москва", издал для участников бандитско-оуновского подполья инструкцию, в которой говорится: "...Выслать в рабочие центры наших симпатиков,они должны информировать нас о жизни в Донбассе и изучить рабочую среду".

В июне 1949 года по заданию Львовского краевого "провода" ОУН в Черниговскую и Киевскую области выезжала известная оуновская нелегалка "МАРТА" — ГОЛОЯД Галина (арестована), связная и жена члена Центрального "провода" ОУН "СЕВЕРА".

"МАРТА" пробыла в поездке 16 дней. За это время в Городнянском районе Черниговской области она создала оуновскую организацию, собрала разведывательные данные о колхозах района, настроениях колхозников, совершила поездку из Киева до гор. Канева по Днепру и в Киеве разбросала националистические листовки.

По возвращению "МАРТА" написала доклад о возможностях работы на востоке. По указанию одного из главарей Львовского краевого "провода" ОУН этот доклад обсуждался во всех т. н. организационных оуновских звеньях "Львовского края".

Захваченный руководитель СБ Николаевского надрайонного "провода" ОУН ГЕЛЛЕР" по этому поводу на следствии показал: "...При обсуждении доклада "МАРТЫ" многие бандиты согласились с выводами о том, что работу на востоке можно проводить...

В апреле 1950 г. руководитель Николаевского надрайонного "провода" ОУН "ГОРЛИС" объявил мне указание краевого "провода" ОУН о том, что бандитское подполье должно готовиться к массовому переходу на работу в восточные области Украины.

Многие бандиты, ознакомившись с докладом "МАРТЫ", изъявили желание проводить националистическую деятельность в восточных областях и намерены туда выехать".

В одном из захваченных документов у руководителя Коломыйского окружного "провода" ОУН "БОРИСА" имеется запись: "...Существуют реаллные возможности для успешного проведения работы на СУЗ. Распространить ОУН на восток, даже за счет ослабления ее на ЗУЗ.

Восстановить ОУН на всей Украине — эта задача требует, чтобы сегодня организация отказалась от всякой посторонней работы".

Заслуживает внимания документы, захваченные при ликвидации руководителя краевого "провода" ОУН "ЗАПАД-КАРПАТЫ" "ЕФРЕМА", из которых видно, что за каждым действующим в западных областях окружным "проводом" ОУН "закреплены" 2—3 восточные области, где они должны проводить свою работу по насаждению националистических организаций, в частности:

за Коломыйским окружным "проводом" ОУН "закреплены" — Днепропетровская и Запорожская области.

за Калушским — Николаевская, Херсонская, Кировоградская.

за Дрогобычским — Одесская, Измаильская и т. д.

В настоящее время на территории восточных областей Украины проживает переселенцев из Польши 4900 семей, переселенцев из западных областей Украины — 27000 семей, прибывших по оргнабору на работу в промышленность и учебу в школы ФЗО — 125 тысяч человек и, кроме того, большое количество учащихся в средних и высших учебных заведениях.

Среди указанного контингента имеется немало лиц, которые являются активными участниками и пособниками оуновского подполья и прибыли в восточные области с заданием.

Однако в результате отсутствия должного контакта со стороны горрайорганов и УМГБ западных областей с органами МГБ восточных областей, имеющиеся компрматериалы на лиц, выехавших в восточные области, своевременно не пересылают, а подчас и на их запросы своевременно не отвечают, что дает возможность участникам оуновского подполья длительное время находится неразоблаченными.

Так, в июне 1950 года из местечка Долина Станислав-

ской области в гор. Киев на бухгалтерские курсы "Укрпромсовета" по фиктивным документам на имя ВОЙТОВИЧ Константина Николаевича прибыл участник подполья ОУН ДРУЖИНЕЦ Алексей Иосифович.

В связи с тем, что ДРУЖИНЕЦ ранее проживал в Сколевском районе Дрогобычской области, его разработку вел отдел 2-Н УМГБ Дрогобычской области.

В сентябре 1950 года УМГБ Дрогобычской области путем "ПК" установило, что ДРУЖИНЕЦ скрывается в Киеве под фамилией ВОЙТОВИЧ и вместо того, чтобы немедленно ориентировать Управление 2-Н МГБ УССР для взятия его в разработку, УМГБ только 4 ноября 1950 года запиской по ВЧ просило 5-е Управление МГБ УССР ДРУЖИНЕЦ-ВОЙТОВИЧ взять под наружное наблюдение.

17 ноября 1950 года МГБ УССР ДРУЖИНЕЦ был арестован.

В процессе следствия установлено, что ДРУЖИНЕЦ являлся участником охранной боевки члена Центрального "провода" ОУН "ЛЫЦАРЯ", а после его ликвидации курьером между членами Центрального "провода" ОУН ШУХЕВИЧЕМ и "СЕВЕРОМ".

Летом 1950 года он получил задание от главарей оуновского подполья осесть в Киевской или в Винницкой областях для разворота националистической работы.

Следчасть МГБ УССР запросила УМГБ Дрогобычской области о высылке всех материалов по его делу, однако УМГБ вместо этого затребовало обвинительное заключение по делу ДРУЖИНЦА для сдачи имеющихся на него материалов в архив.

УМГБ Черниговской области в 1949—1950 г.г. была вскрыта и ликвидирована на территории Борзнянского района молодежная оуновская организация, созданная по заданию Яблуновского "провода" ОУН Станиславской области.

В ходе разработки было установлено, что два жителя Борзнянского являются участниками Яблуновского районного "провода" ОУН под кличками "ПАПАША" и "ИГОРЬ", о чем было известно Яблуновскому РО МГБ.

Вместо совместного проведения мероприятий по разработке оуновской организации в Борзнянском районе и подставы агентуры в Яблуновский районный "провод", чего настойчиво добивалось УМГБ Черниговской области, отдел 2-Н УМГБ Станиславской области и Яблуновский РО МГБ игнорировали это предложение и на все запросы УМГБ Черниговской области и указания Управления 2-Н МГБ УССР отвечали несвоевременно.

В результате чего разработка молодежной организации затянулась и была упущена возможность внедрения нашей агентуры в районный "провод".

В июле 1950 года при проведении чекистско-войсковой операции был захвачен живым руководитель СБ Николаевского районного "провода" ОУН КАЛЬЧЕНКО Александр Николаевич, по кличке "ЛИСИЦА".

В ходе следствия установлено, что "ЛИСИЦА" в 1946 году с разрешения главарей оуновского подполья установил письменную связь со своей женой КАЛЬЧЕНКО Елизаветой Александровной, жительницей села Озеряны Варвинского района Черниговской области, которую вызвал на встречу в Николаевский район.

После установления связи с "ЛИСИЦЕЙ" КАЛЬЧЕНКО Елизавета в течении 1946—1948 годов несколько раз приезжала к нему на встречу.

В апреле 1947 года КАЛЬЧЕНКО Елизавета приехала к "ЛИСИЦЕ" вместе с двумя детьми и проживала в селах Веринь, Розвадов и Рудники Николаевского района в течении полутора лет. В октябре 1948 года в сопровождении жителя села Розвадов, доверенного лица "ЛИСИЦЫ" — ПЕТРИШИНА Михаила возвратилась в Варвинский район Черниговской области.

Этот факт свидетельствует о невнимательном отношении со стороны работников РО МГБ к выполнению указаний МГБ УССР об агентурном освещении и проверке лиц, прибывших на жительство из восточных в западные области УССР.

Одновременно следует отметить, что органы МГБ западных областей не принимают мер к установлению мест

нахождения своей агентуры, выбывшей в восточные области в числе переселенцев, мобилизованных в промышленность и школы ФЗО, а подчас ограничиваются сдачей имеющихся на них личных дел в архив.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 300—306.

Витяг з плану здійснення чекістсько-військових заходів по ліквідації оунівського підпілля на території Київської та Житомирсько областей 6 березня 1951 року

Сов. секретно

ВЫПИСКА

из плана проведения чекистско-войсковых мероприятий по ликвидации бандгруппы, укрывающихся на территории Киевской и Житомирской областей.

§ 2. Начальнику войск МГБ Украинского округа генерал-майору тов. ФАДЕЕВУ выделить в распоряжение чекистско-войсковых групп при УМГБ Житомирской и Киевской областей по одному усиленному взводу солдат во главе с лучшими офицерами на автомашинах со служебно-розыскными собаками.

ВЕРНО: ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ
2-Н МГБ УССР
ПОДПОЛКОВНИК ПАСТЕЛЬНЯК

"6" марта 1951 года.

Оригінал. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 353. — Арк. 110.

Витяг з постанови Політбюро ЦК КП(б)У "Про деякі факти провалу чекістсько-військових операцій, що проводяться органами МГБ"

24 серпня 1951 року

№ 78/9

ЦК КП(б)У отмечает, что Министерство госбезопасности УССР и его органы на местах плохо организуют

подготовку многих чекистско-войсковых операций и проваливают их.

Отдельные чекистско-войсковые операций, проводимые даже не-которыми руководящими работниками МГБ УССР и начальниками областных управлений МГБ не дали положительных результатов и были провалены.

В Корнинском районе Житомирской области в мае с. г. начальник областного управлення МГБ т. Марковский К. М., возглавляя оперативную группу в количестве 18 человек, допустил растерянность и не обеспечил проведение операций по задержанню двух бандитов, находившихся в доме, окруженном оперативной группой, в результате чего бандиты подожгли дом колхозника, убили начальника Радомышльского райотделения МГБ т. Кезова и один из бандитов скрылся.

Начальником Киевского областного Управлення МГБ тов. Бондаренко в июле с. г. безответственно и оперативно неграмотно была организована и проведена операция в Ставищанском и Володарском районах по задержанню двух бандитов, которые убили четырех оперативных работников и одного ранили.

Подобные факты провала операций не единичны.

Отдельные областные управлення и райотделы МГБ оперативные мероприятия по ликвидации бандгрупп и задержанию бандитов часто проводят без необходимой подготовки и оперативно неграмотно, некоторые работники органов МГБ и милиции при проведений оперативных мероприятий по изъятию бандитов и уголовных злементов, вместо решительных действий проявляют беспечность и часто трусость.

ЦК КП(б)У считает, что провалы чекистско-войсковых операций по уничтожению бандитов явились результатом политической беспечности, слабой оперативной и боевой выучки отдельных оперативных работников, неумелого сочетания агентурно-оперативной работы с боевыми операциями и низкого уровня дисциплины среди личного состава, что приводит к подрыву авторитета органов МГБ и

милиции среди трудящихся в ряде районов республики.

Министерство госбезопасности УССР, областные управления МГБ смирились с фактами провала чекистско-войсковых операций, не анализируют причин провалов и не привлекают виновных к строгой ответственности, слабо организуют работу по ликвидации имеющихся групп оуновских бандитов, изъятию уголовных элементов и прекращению уголовных проявлений.

ЦК КП(б)У постановляет:

1. За допущенную безответственность и нераспорядительность в проведении чекистской операции в Ставищанском и Володарском районах, в результате которой допущены большие потери оперативного состава, начальнику Киевского областного Управления МГБ тов. Бондаренко М. С. объявить выговор.

2. Начальнику Житомирского областного Управления МГБ тов. Марковскому К. М., не обеспечившему руководство операцией по поимке бандитов в селе Лысовка Корнинского района — объявить выговор.

4. Министру госбезопасности УССР тов. Ковальчуку Н. К. необходимо обратить внимание на имеющиеся факты провалов чекистско-войсковых операций по ликвидации бандитов ОУН вследствие допускаемой при этом безответственности.

5. Обязать Министерство госбезопасности УССР (т. Ковальчука Н. К.) и начальников областных Управлений МГБ принять решительные меры, предотвращающие провалы чекистских операций. Каждый факт провала рассматривать как чрезвычайное происшествие, по каждому из них проводить расследование и виновных в провале операций привлекать к ответственности.

6. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б) Украины оказывать органам МГБ повседневную и всемерную помощь, а также установить такой порядок, при котором были бы полностью исключены случаи провала чекистских операций. Допущенный каждый такой случай провала операций по ликвидации бандитов ОУН и других уголовных преступников обсуждать и виновных в этом привлекать к ответственности.

7. ЦК КП(б) Украины требует от всех работников органов МГБ повышения политической бдительности, повседневного изучения опыта советской разведки и умелого применения его в своей практическои деятельности по борьбе с врагами советского народа.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 70. — Арк. 51—54.

Витяг з порівняльного аналізу діяльності українського молодіжного націоналістичного підпілля у східних і західних областях УРСР за період з 1 липня 1951 по 20 квітня 1952 року

23 квітня 1952 року

Совершенно секретно

СПРАВКА

За время с 1 июля 1951 года по 20 апреля 1952 года органами МГБ УССР в результате проведенных агентурных мероприятий вскрыты 42 молодежных украинских националистических групп и организаций общей численностью 182 участника, из них:

в западных областях — 35 организаций и групп с 155 участниками;

в восточных областях — 7 организаций и групп с 27 участниками.

Возрастной состав участников этих организаций и групп:

до 17 лет	—	11 человек
17—20 лет	—	88 человек
21—25 лет	—	64 человека
свыше 25 лет	—	19 человек

Социальный состав:

из крестьян-кулаков	—	8
из крестьян-середняков	—	113
из крестьян-бедняков	—	54
из семей служащих	—	4

прочих — 3

В числе участников ликвидированных молодежных националистических организаций и групп:

студентов ВУЗов — 19
учащихся техникумов и средних школ — 29
учащихся начальных средних школ — 9
(...)

49 участников этих организаций и групп до ареста являлись членами ВЛКСМ, отдельные из них работали на руководящей комсомольской работе — освобожденными и неосвобожденными комсоргами, группоргами, пионервожатыми.

МИНИСТР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР Н. КОВАЛЬЧУК

23 апреля 1952 года.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 72. — Арк. 94—96.

Протокол допиту оунівця Юліана Матвіїва про поширення націоналістичної діяльності на сході України

7 червня 1952 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого МАТВИИВ Ю. Н.

Город Станислав 7 июня 1952 года

МАТВИИВ Юлиан Николаевич, 1914 года рождения, уроженец села Билявцы Бродского района Львовской области

Допрос начат в 11 часов 30 минут

Допрос закончен в 15 часов.

ВОПРОС: Покажите подробно, что Вам известно о создании оуновских организаций на востоке Украины?

ОТВЕТ: Еще в 1948 году главный "провод" ОУН издал инструкцию об организации проведения националистической пропаганды в восточных областях Украины с целью последующего овладения востоком Украины. Главный "провод" ОУН бросил лозунг "Лицом к востоку". Согласно этих инструкций каждому участнику вменялось в обязанность вести беседы с украинцами-восточниками, проживающими на территории западных областей Украины, давать им для чтения оуновскую литературу и через них пересылать такую литературу на восток Украины.

Кроме этого, вменялось в обязанность всеми возможными способами пересылать националистическую литературу и листовки в восточные области Украины.

В инструкциях 1949 года главный "провод" ОУН давал указание о втором этапе работы на востоке, а именно: о высылке кадровых оуновцев на восток Украины для приобретения соответствующей пособнической базы, а затем направления туда руководящих участников ОУН для создания организаций украинских националистов из числа лиц, проживающих легально.

В 1950—1951 г.г. главный "провод" ОУН издал несколько брошюр подсобного материала о возможностях выполнения этих инструкций по ведению националистической деятельности в восточных областях Украины. Инструкции и брошюры подсобного материала находятся среди моих документов в бункере у "БОМБЫ" в селе Бабин Косовского района, так как зимой 1951—1952 г.г. я специально их изучал с целью подготовки к дальнейшей организационной деятельности в ОУН.

В июле 1950 года на совещании, проведенном руководителем Карпатском краевого "провода" ОУН "ЕФРЕМОМ" на хуторе Черетив около села Ясенив-Горишний Жабьевского района Станиславской области, где заслушивался вопрос о работе на территории Черновицкого округа ОУН, "ЕФРЕМ" проводил специальный инструктаж об организации работы в восточных областях украины.

Работе на востоке придавалось весьма важное значение, и "ЕФРЕМ" давал строго конспиративные инструкции только мне и "СТАЛЮ". Остальные участники совещания: окружной пропагандист "КОШЕВЫЙ", надрайонный пропагандист

"БАША", надрайонный эсбист "ЗАЛИЗНЯК" и окружной следователь СБ "КОЛЯ" не присутствовали на инструктировании "ЕФРЕМОМ" меня и "СТАЛЯ" по вопросу работы на востоке Украины. В основном "ЕФРЕМ" давал указания согласно изданных главным "проводом" инструкций и, касаясь дальнейших перспектив работы на востоке, говорил, что уже посланы рядовые участники ОУН, так наз. "пионеры", которые хорошо закрепились и уже можно посылать руководителей ОУН для создания оуновских организаций из числа лиц, проживающих легально.

В инструкции указывается, что руководящий состав ОУН посылается в том случае, если "пионеры" приобрели в районе не менее 10—15 или 15—20 пособников.

Осенью 1950 года "СТАЛЬ" лично мне говорил, что "БАША" намечен к направлению на восток, но при этом "СТАЛЬ" меня предупредил никому об этом не говорить, так как "БАША" еще сам об этом не знает, что будет направлен на восток.

В 1951 и 1952 г. я слышал от нескольких бандитов из Косовского надрайона ОУН, что два или больше рядовых бандитов ушли на восток, но я тогда не придавал этим разговорам какого-либо значения. Припоминаю, что "СОКОЛ" из села Тюдов весной этого года мне лично говорил, что на восток ушел бандит "ЛЕБЕДЬ", уроженец села Тюдов Кутского района Станиславской области. При этом "СОКОЛ" мне показывал фотокарточку "ЛЕБЕДЯ", ноя его ранее никогда не видел и лично не знаю.

Кто еще из бандитов ушел на восток, я не знаю, но о них должны знать бандиты из Косовского надрайона ОУН.

О способах подбора и пересылки бандитов на восток, а также их инструктировании, способах маскировки, связях и обеспечении материальными средствами, о получении от них информаций о работе подробно изложено в инструкциях, находящихся у "БОМБЫ", но об этом я точно не помню и дополнить инструкции чем-либо не имею. Будучи руководителем Черновицкого окружного "провода" ОУН, я лично никого из бандитов на восток не направлял, так

как согласно указаний краевого "провода" ОУН Черновицкий округ был освобожден от работы на востоке Украины, но вместо этого на военное время овладеть Молдавией, чтобы она не отошла к Румынии.

Конкретно никакой работы в Молдавии не проводилось, я только собирал информацию о Молдавии из советских газет. Все остальные округа ОУН должны были заняться работой на востоке Украины и посылкой туда бандитов, связями с ними занимался только руководитель окружного "провода" ОУН.

О конкретной деятельности других руководителей окружных "проводов" ОУН в этом направлении я ничего не знаю.

Допрос прерван.

Показания с моих слов записаны правильно, протокол мною лично прочитан, в чем и расписываюсь.

МАТВИИВ.

ДОПРОСИЛ: ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА
СЛЕДОТДЕЛА УКГБ МАЙОР ЖАДАН

Копия верна:
ЗАМ. УПОЛНОМОЧЕННОГО УКГБ
ПО ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛ.
В СТОРОЖИНЕЦКОМ РАЙОНЕ
ПОДПОЛКОВНИК (ПАВЛИЧЕНКО).

СПРАВКА: Подлинник протокола допроса МАТВИИВ от 7.VI. 1952 года находится в архивно-следственном деле 44375, том 1, по обвинению МАТВИИВ Ю. Н. и других, стр. 212—218, которое хранится в архиве УКГБ.

ПОДПОЛКОВНИК (ПАВЛИЧЕНКО)

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 220—222.

З доповідної записки адміністративного відділу "Про перевірку роботи партійного комітету Київського обласного управління МГБ"

2 липня 1952 року

...Чекистская учеба слабо увязывается с практическими задачами, стоящими перед управлением МГБ. Это приво-

дит к тому, что ряд оперативних мероприятий проводится неудовлетворительно, а отдельные из них заканчиваются провалами и жертвами со стороны оперативного состава.

Следует отметить, что хотя Киевское областное управление МГБ за последнее время и добилось некоторых положительных результатов в ликвидации бандитов ОУН, проникших на территорию области, все же борьба с враждебными злементами ведется еще слабо. До настоящего времени не раскрыто 40 террористических актов, совершенных над отдельными активистами, и убийств отдельных граждан за период с 1944 по 1952 год, не разыскано 29 преступников, находящихся на нелегальном положении и скрывающихся на территории области, не раскрыто 4 случая поджогов колхозных дворов и ферм, имевших место в 1947 и 1949 гг.

Киевский обком, горком КП(б)У и Печерский райком КП(б)У недостаточно осуществляют руководство и контроль за работой парторганизации областного управлення МГБ, мало оказывают ей практической помощи в работе...

Зав. административным отделом
ЦК КП(б)У Голынный
Зав. сектором административного отдела
ЦК КП(б)У Опанасюк
2 июля 1952 г.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 60. — Арк. 42.

Постанова оргбюро ЦК КП(б)У "Про роботу партійного комітету Київського обласного управління МГБ"
22 липня 1952 року

№116/17

Заслушав и обсудив отчет секретаря партийного комитета Киевского областного Управления МГБ тов. Тихоненко о работе партийного комитета, ЦК КП(б)Украины отмечает, что в практике работы партийного комитета и превичных партийных организаций Управления имеют место крупные недостатки.

Партийный комитет слабо мобилизует коммунистов Управления на выполнение задач, поставленных ЦК ВКП(б) перед органами МГБ по усилению борьбы с агентурой иностранных разведок, антисоветским подпольем и окончательной ликвидациии остатков украинских буржуазных националистов и их пособнической базы в гор. Киеве и Киевской области.

Партийный комитет мало предьявляет требовательности к первичным партийным организациям и коммунистам-руководителям отделов и отделений за состояние воспитательной работы среди личного состава, повышение чувства ответственности коммунистов за образцовое исполнение служебного долга, не оказывает им в этом необходимой помощи, в результате часть коммунистов работает еще нецелеустремленно, без должного напряжения и длительное время не имеет практических показателей в служебно-оперативной работе.

Партийный комитет и первичные партийные организаций Управления слабо вникают в организацию и проведение чекистской учебы оперативных работников, в то время, как эта учеба проводится еще плохо и не увязывается с практическими задачами, вследствие чего ряд оперативных мероприятий готовятся и проводятся неудовлетворительно, а отдельные из них заканчиваются провалами и жертвами со стороны работников органов МГБ.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 60. — Арк. 31.

Донесення заступника начальника управління МДБ по Житомирській області підполковника Колідіна до Міністерства Держбезпеки УРСР про виявлену націоналістичну літературу в Радомишлі 19 жовтня 1952 року

Министерство Государственной Безопасности Украинской ССР
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ЗАПИСКА ПО "ВЧ"

Принято: Из Житомира
"____" октября 1952 года.
"____" час. "____" мин.

Кому адресована тов. ЦВЕТУХИНУ

19 октября сего года в 7 часов утра в городе Радомышле на улицах Федоровского и Володарского работниками РО МГБ, милиции и местными жителями были обнаружены и изъяты 11 свертков антисоветских националистических листовок, в каждом свертке находилась по 3 листовки и 2 брошюры.

Аналогичный сверток был обнаружен на мосту пригородного села Лутовка парторгом этого села т. МЕЛЬНИЧЕНКО.

Листовки изготовлены типографским шрифтом за 1949 и 1950 годы.

Для организации розыска и установления распространителей антисоветских националистических листовок на место выезжаю лично сам.

О результатах сообщу дополнительно.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ НАЧАЛЬНИКА УМГБ
ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ
Подполковник госбезопасности
(КОЛИДИН)

№ 5/4/4961
Передал: ЗАВБЛИКОВ
от 19.X. 52 года.
Принял: ЛЕВЧЕНКО

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 2.—Оп. 20 (1956 р.).—Спр. 19. —Арк. 237.

На документі є резолюції:

"т. Григорьев. Прошу ознакомить тов. Шевцова и если 5-е управление не сообщило в ЦК, то сообщите. 20.X.52 г". (підпис нерозбірливий).

"Помещено в сводку за 19.X." (підпис нерозбірливий).

"Ознакомился. 20.X." (підпис нерозбірливий).

"Зарегистрировано. 20.X.52 г." (підпис нерозбірливий).

На документі є фіолетовий штамп: "Управление 2-Н МГБ УССР. 20.X.1952 г. Вх. № 5347".

Доповідна записка Київського обкому партії ЦК КПУ про ліквідацію антирадянських терористичних груп на території області 18 березня 1953 року

Секретарю ЦК КП Украины
товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л. Г.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

В начале марта месяца 1953 года Управлением МГБ по Киевской области вскрыты и ликвидированы две бандитско-террористические группы, оперировавшие в Володарском, Белоцерковском, Богуславском и других районах Киевской области с 1946 года.

Бандитскую группу возглавляли Ермоленко Я. Е. (1915 года рождения, в период немецкой оккупации работал начальником кустовой полиции с. Березна Володарского района) и его родственник Ермоленко Е. П. (1903 года рождения — бывший староста с. Березна).

Оба они в период немецкой оккупации являлись участниками организации украинских националистов и с окончанием Великой Отечественной войны находились на нелегальном положений.

Бандиты на протяжении ряда лет проводили антисоветскую агитацию среди колхозников, запугивали их угрозами, убийствами, поджогами, разлагали труддисциплину в колхозах, требовали от колхозников не работать в колхозах.

В разное время с 1946 года органами МГБ были арестованы и преданы суду соучастники этой банды Шклярук, Линиченко, Буртан, Назаренко и другие.

В начале марта месяца главари банды Ермоленко Я. Е. и Ермоленко Е. П. были установлены в с. Петрашевка Володарского района, где при задержании оказали вооруженное сопротивление и во время перестрелки были убиты.

У двух бандитов было изъято оружие — русская винтовка, три пистолета и большое количество боепатронов.

В Богуславском районе с 1946 года действовала террористическо-бандитская группа, состоящая из 4 человек: Цивинда Е. А. (1913 года рождения), Старенького И. А. (1922 года рождения, в период оккупации служил в полиции), Стеценко Н. В. (1902 года рождения — главарь банды), Старенький П. С. (1924 года

рождения), которая в 1946 году организовала убийство заместителя председателя колхоза с. Щербенцы* — секретаря парторганизации села, члена КПСС Верзуна Леонида Ефимовича.

Верзун Л. Е. вел активную борьбу по разоблачению этой группы лиц как грабителей и расхитителей колхозного имущества, за что ими и был убит.

10 марта 1953 года органами госбезопасности Киевской области три участника этой бандитско-террористической группы были вскрыты и арестованы. Главарь банды Стеценко Н. В., выехавший в 1952 году из села, в настоящее время разыскивается.

Райкомы партии Володарского, Белоцерковского и Богуславского районов проводят массово-политическую и разъяснительную работу среди населения, направленную на поднятие политической бдительности у трудящихся, на сохранение социалистической собственности, на успешное выполнение поставленных партией и правительством задач в области дальнейшего развития сельского хозяйства и подъема экономики колхозов.

Секретарь Киевского обкома
КП Украины (Г. Гришко)

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 2812. — Арк. 15, 16.

Спецповідомлення управління МВС Південно-Західної залізниці ЦК КПУ про виявлення націоналістичних листівок на станції Головки Коростенського вузла 26 травня 1953 року

№ 5911/5525 Совершенно секретно
гор. Киев Секретарю Центрального Комитета
Коммунистической Партии Украины
товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л. Г.

СПЕЦСООБЩЕНИЕ
об обнаружении оуновских листовок на станции
Головки Юго-Западной железной дороги

Вечером 19 мая с. г начальник станции Головки Юго-Западной железной дороги Мудрак А. Б. по телефону сообщил в отдел МВД ст. Коростень о том, что в полувагоне, стоявшем в запасе МПС на ст. Головки, обнаружен пакет с антисоветскими листовками.

На место обнаружения листовок была направлена оперативная группа под руководством заместителя начальника отдела МВД ст. Коростень подполковника Архипова, которой Мудрак передал 7 антисоветских листовок, из них 6 напечатаны типографским способом и одна изготовлена от руки на белой нелинованной бумаге и оформлена в виде тетради из 6 полулистов.

Все листовки оказались антисоветского, националистического содержания, исполнены на украинском языке, подписаны, за исключением изготовленной от руки — "Українські революціонери".

Указанные листовки были найдены родственником дорожного мастера ст. Головки Глюза В. В. — 15-летним мальчиком Хабленко Николаем Ивановичем, который пас скот и осматривал вагоны в порядке любопытства.

В результате осмотра всей территории станции и подвижного состава оперативной группой в одном из полувагонов был найден еще один сверток, в котором оказались точно такие же 7 антисоветских листовок.

Хабленко Н. И. на допросе показал, что 11 мая с. г. он в порядке любопытства осматривал полувагон, в котором нашел листовки 19 мая, но тогда в нем ничего не было. Из этого следует, что антисоветские листовки в полувагоны были заброшены в период с 11 по 18 мая 1953 года.

Станция Головки представляет из себя проходящий раздельный пункт, погрузки и выгрузки на этой станции не производятся, за исключением осеннего периода, когда осуществляется погрузка незначительного количества овощей.

Нами приняты мерык розыску распространителей указанных листовок.

Зам. начальника Управлення МВД на Юго-Западной
железной дороге полковник (Перепилица)
26 мая 1953 г. №5911/5525 г. Киев

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 2812. — Арк. 18—20.

* У цьому регіоні є с. Щербани. — *В. С.*

Витяг з протоколу допиту члена Центрального Проводу ОУН Василя Галаси щодо передислокації націоналістичних кадрів у східні області УРСР

13 липня 1953 року

Выписка из протокола допроса Галаса от 13.VII.53 г.

ВОПРОС: В предъявленных Вам отчетах упоминаются клички бандитов "ДОВБУША", "КАРПО", "ГРИЦЬКО" и "ПЕТРО". Кто они?

ОТВЕТ: Из упомянутых в отчетах участников ОУН я знаю лишь одного "КАРПО", а остальные же мне неизвестны.

"КАРПО" являлся руководителем Деражнянского районного "провода" ОУН Ровенской области и входил в оппозицию, руководимую краевым "проводником" ОУН "ДАЛЕКИМ".

В 1950 году его по моему указанию с теми же функциями выслал на восток руководитель 5-го окружного "провода" ОУН — "АТ" с задачей пробраться на левобережье Днепра, разведать там территорию и закрепиться в Черниговской области.

ВОПРОС: С какой целью?

ОТВЕТ: В Черниговской области я предполагал создать как бы опорный пункт для последующего продвижения в Полтавскую область, где, по рассказам украинцев из восточных оластей, больше,чем где-либо, сохранились в народе остатки прежнего националистического влияния.

На основании этого я полагал, что в Полтавской области сумею активизировать антисоветскую пропаганду и пополню ряды подполья ОУН, развернув там вражескую деятельность против советской власти.

ВОПРОС: И Вам удалось это осуществить?

ОТВЕТ: Насколько мне известно, "КАРПО" не справился с порученным ему заданием, возвратился обратно к границе Ровенской области, после чего осел в Житомирской области, войдя в непосредственное подчинение "ЗАГРАВЫ", где, как видно из предъявленных мне отчетов, ликвидирован органами советской власти.

ВОПРОС: Кто из участников ОУН входит в подчинение "ЗАГРАВЫ" в настоящее время?

ОТВЕТ: Этого я не знаю. Как докладывал мне в 1952 г. "КУЛЕМЕТ", он же "БОРИС", "ЗАГРАВА" действовал в восточных областях УССР — Киевской, Житомирской — с четырьмя участниками ОУН, клички которых не помню, за исключением "МИКОЛЫ", входившего ранее в подчинение члена краевого "провода" ОУН на ПЗУЗ "КАЙДАША".

Имеет ли такое же количество участников ОУН "ЗАГРАВА" в настоящее время, мне неизвестно.

Допрос закончен в 23-00.

Показания с моих слов записаны верно и мною лично прочитаны:

ДОПРОСИЛ: НАЧ. ОТДЕЛЕНИЯ СЛЕДОТДЕЛА
4 УПР. МВД УССР майор (ПТИЧКИН).
ВЕРНО: НАЧ. ОТ-НИЯ СЛЕДОТДЕЛА
4 УПР. МВД УССР майор (ПТИЧКИН).

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Арк. 245, 246.

Витяг з протоколу допиту члена Центрального проводу ОУН Василя Галаси щодо передислокації націоналістичних кадрів у східні області УРСР

17 липня 1953 року

Выписка из протокола допроса Галаса от 17.VII. 53 г.

В связи с тем, что в условиях западных областей УССР в виду постоянного преследования со стороны органов МВД мы не могли обеспечить сохранение оуновских кадров, нами было решено перебросить всех оставшихся руководящих и рядовых оуновцев в восточные области УССР, где, по мнению "ЛЕМИША", имеются лучшие возможности для их сохранения.

Обсуждая этот вопрос, "ЛЕМИШ" говорил, что если и на востоке мы будем ликвидированы, то наша смерть там даст больше резонанса, чем на западе.

С мнением "ЛЕМИША" я согласился и показал ему письмо руководителя Каменец-Подольського окружного "провода" ОУН—"СКОБА", полученное мною перед уходом

к "ЛЕМИШУ", в котором он писал, что имеет людей, проводит с ними оуновскую работу, но остался без связи с руководством ОУН.

Прочитав это письмо, "ЛЕМИШ" положительно высказался о "СКОБЕ", о котором ему якобы рассказал "УЛАС", и предложил мне лично провести на территории его базирования тщательную разведку с тем, чтобы перебросить туда все оставшиеся организационно связанные кадры ОУН, если эта территория окажется подходящей.

"ЛЕМИШ" также заявил мне, что если будут позволять условия на востоке, то он также перебазируется туда. Причем мы договорились с "ЛЕМИШЕМ" до переброски оуновцев на восток лично встретиться и окончательно решить этот вопрос.

ВОПРОС: Только ли при личной встрече с "ЛЕМИШЕМ" должен был окончательно решиться вопрос о переброске участников ОУН на восток?

ОТВЕТ: Да, только при личной встрече, так как ни я, ни "ЛЕМИШ" не знали "СКОБА" и поэтому, как заявил "ЛЕМИШ", ко мне на встречу вместо "СКОБА" могут выйти работники МВД, возьмут меня живьем, и тогда все оставшиеся оуновцы, в том числе и он, по моим письмам, которые меня заставят писать к нему, попадут в органы Советской власти.

ВОПРОС: Какими способами намечалась переброска участников ОУН в восточные области УССР?

ОТВЕТ: Переброска оуновцев предполагалась всеми возможностями и маршрутами, вплоть до попутных машин.

Причем каждому участнику ОУН из Станиславской, Тернопольской и Львовской областей, следовавшему в Каменец-Подольскую область, предполагали дать пункт встречи, откуда уже распределять по местам базирования.

Участники ОУН из Волынской и Ровенской областей должны были следовать в Житомирскую область, также к обусловленным пунктам встреч.

ВОПРОС: Что вами конкретно было сделано по выполнению указаний "ЛЕМИША" о переходе на Восток?

ОТВЕТ: 27 июня с. г. я вызвал к себе на встречу "СКОБА", переговорил с ним о ситуации в районе его базирования и послал к "ЛЕМИШУ" письмо с уведомлением, что приступаю к выполнению намеченного с ним плана, нахожусь вместе со "СКОБОМ" и ухожу к нему. Кроме того, я также сообщил "ЛЕМИШУ", что два связных — "ЧУМАК" и "ЗЕНКО", действовавших в Тернопольской области, которых "ЛЕМИШ" подозревал как агентов Советской власти, ликвидированы МВД. После этого, 7 июля с. г. я, моя жена — САВЧИН Мария, боевик "ЧУМАК" и "СКОБ" вышли в район базирования последнего, где 11 июля 1953 года я и жена были захвачены органами МВД.

ВОПРОС: Что вам известно о наличии связи "ЛЕМИША" с закордоном в настоящее время?

ОТВЕТ: Из писем "ЛЕМИША" мне известно, что связи с закордоном в настоящее время он не имеет.

Допрос окончен в 2-35 18/VII-1953 г.

Показания с моих слов записаны верно и мною прочитаны (ГАЛАСА).

ДОПРОСИЛ: НАЧ. ОТДЕЛЕНИЯ СЛЕДОТДЕЛА
4 УПР. МВД УССР майор (ПТИЧКИН).

ВЕРНО: НАЧ. ОТ-НИЯ СЛЕДОТДЕЛА
4 УПР. МВД УССР майор (ПТИЧКИН).

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Арк. 231—234.

Витяг з протоколу допиту члена Центрального Проводу ОУН Василя Галаси щодо передислокації націоналістичних кадрів у східні області УРСР

21 липня 1953 року

Протокол допроса ГАЛАСА от 21/VII-53

ВОПРОС: Выше вы показали, что от ШУХЕВИЧА получили указания об усилении оуновской деятельности в восточных областях УССР.

Покажите, что вами было практически сделано в этом направлении?

ОТВЕТ: Ouновской работе в восточных областях Украины я все время уделял серьезное внимание, всячески стремился ее активизировать, и в этом направлении предпринимал конкретные меры.

Так, в 1950 году я лично встречался с руководителем Житомирского надрайонного "провода" ОУН "РОМАНОМ" и слушал его отчет о состоянии националистической работы на востоке.

Тогда же я дал указания активизировать националистическую деятельность среди антисоветски настроенных лиц из числа молодежи и подобрать из них надежные кадры для вовлечения в ОУН.

Аналогичное указание через "РОМАНА" я передал руководителю окружного "провода" ОУН в Киевской и Житомирской областях "БУДЬКО".

В том же 1950 году с целью усиления подполья ОУН на Востоке опытними руководящими кадрами я направил в Киевскую и Житомирскую области руководителя Брестского окружного "провода" ОУН "ВАВИЛОНСКОГО", он же "МЕФОДИЙ", подчинив ему "БУДЬКО".

Кроме того, в 1950—51 г.г. туда же мною были переброшены опытные оуновцы "МИРОН" с тремя боевиками на пост руководителя районного "провода" в Киевской области, "АРТЕМ" — для изготовления клише и печатания оуновских листовок и участник ОУН "КУЧЕР".

В октябре 1950 года для проверки состояния антисоветской деятельности подполья ОУН в восточных областях УССР, в Киевскую и Житомирскую области я направил члена краевого "провода ОУН на ПЗУЗ — "КАЙДАША" с машинисткой и двумя боевиками, клички которых не помню.

Тогда же "ВАВИЛОНСКОМУ" я перебросил небольшую типографию для размножения антисоветских листовок и брошюр, а также передал 10.000 рублей для организации антисоветской деятельности.

Хочу однако отметить, что после направления на восток указанных бандитов ОУН, ни от кого из них отчетов я не получил и что с ними — я не знаю.

ВОПРОС: Какую работу вы проводили по созданию оуновского подполья в гор. Киеве и других крупных городах УССР?

ОТВЕТ: О создании оуновских сеток в городах я давал указания подчиненным мне проводникам ОУН. Причем такие указания еще в 1948 году были получены от центрального "провода" ОУН.

Однако наши попытки по созданию оуновского подполья в городах, как правило, заканчивались провалом, потому что, во-первых, нам очень трудно удавалось в городах кого-либо вовлечь в ОУН, а, во-вторых, если даже это нам и удавалось, главным образом среди учащихся, то такие сетки быстро раскрывались органами МВД.

О наличии оуновских сеток в гор. Киеве и других крупных городах Украины мне ничего неизвестно, поскольку, как я уже показал выше, из всех бандитов, которых я направил на восток, никто обратно не возвратился и никаких сведений от них я не получил.

Копия верна: (підпис нерозбірливий).

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр.372. — Т. 29. — Арк. 241—244.

Протокол допиту члена Центрального Проводу ОУН Василя Галаси щодо передислокації націоналістичних кадрів у східні області УРСР 18 серпня 1953 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого ГАЛАСА Василия Михайловича
от 18 августа 1953 года, гор. Киев

Допрос начат в 13 ч. 15 м.

ВОПРОС: На предыдущих допросах Вы показали, что только при личной встрече должны были решить с "ЛЕМИШЕМ" о переброске оставшихся участников бандподполья ОУН в восточные области УССР. Так ли это?

ОТВЕТ: Да, это так. В августе 1952 года в период пребывания у "ЛЕМИША" мы с ним договорились встретиться в в июне—июле 1953 года, где окончательно решить вопрос о пере-

броске оставшихся участников ОУН в восточные области УССР.

Причем все вопросы самой переброски оуновцев по указанию "ЛЕМЕША" я должен был выяснить у руководителя Каменец-Подольского окружного "провода" ОУН "СКОБА" за лето, вернее за сентябрь, октябрь 1952 года.

Однако со "СКОБОМ" в 1952 году я сконтактоваться не смог из-за потерь, понесенных подпольем ОУН, в связи с чем отложил вопрос переброски на лето 1953 года.

1 июля 1953 года, собравшись уходить уже к "СКОБУ", и, высылая на встречу к связным "ЛЕМИША" своего боевика "ЧУМАКА" и связного "ОЛЕСЯ", я предупредил "ЧУМАКА", что если прибывшие связные от "ЛЕМИША" будут назначать мне внеочередную явку, то от нее отказаться, мотивируя тем, что к встрече с "ЛЕМИШЕМ" я еще не готов, поскольку задания последнего в 1952 году в части проведения тщательной разведки на территории базирования "СКОБА" не выполнил.

В связи с тем, что 1 июля 1953 года на встрече связных меня не оповестили о вызове к "ЛЕМИШУ", следовательно я сразу же принялся за реализацию намеченного нами плана, предполагая осенью 1953 года или же весной 1954 года встретиться с "ЛЕМИШЕМ" и доложить ему о ситуации в восточных областях УССР.

В части переписки с "ЛЕМИШЕМ" по данному вопросу мы никак не договаривались, а поэтому обусловленности в письмах не вырабатывали.

ВОПРОС: Не может этого быть, поскольку, как вы показали ранее, "ЛЕМИШ" допускал, что вас даже могут взять живьем органы МВД.

Отвечайте правдиво, какая обусловленность в переписке существовала между вами и "ЛЕМИШЕМ" на случай вашей поимки органами советской власти?

ОТВЕТ: Я не скрываю перед органами следствия ничего и еще раз заявляю, что о переписке с "ЛЕМИШЕМ" мы не договаривались, а выбрали самый верный обмен мнениями о переброске на Восток оставшихся участников ОУН — это личная встреча в 1953 году.

Последняя встреча между моими и связными "ЛЕМИША" должна осуществиться 1 сентября сего года, и если на этой встрече от "ЛЕМИША" не будет никаких дополнительных указаний, то на этом в 1953 году связь с "ЛЕМИШЕМ" должна прекратиться до весны 1954 г.

Если же "ЛЕМИШ" вызовет меня на встречу или же захочет перейти зимовать на территорию базирования "ПАУКА", то он должен связным назначить в этом году дополнительные встречи, о чем полагаю, органам МВД станет известно в сентябре 1953 года.

Когда 1 сентября на встрече связных меня "ЛЕМИШ" не вызовет к себе и назначит связным еще даты встреч на этот год, тогда к назначенному им времени я должен перед ним отчитаться за проделанную мною работу.

Однако, опять-таки обусловленности в этом у меня с ним не было, и я должен был писать ему так же как и ранее, о чем уже показал на предыдущих вопросах.

Допрос окончен в 15 ч. 50 мин.

Показания с моих слов записаны верно и мною лично прочитаны.

ДОПРОСИЛ: НАЧАЛЬНИК ОТД(ЕЛЕНИЯ) СЛЕДОТДЕЛА
4 УПРАВЛЕНИЯ МВД УССР майор ПТИЧКИН
ВЕРНО: НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА
4 УПРАВЛЕНИЯ МВД УССР майор ПТИЧКИН.

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 247—250.

Витяг з протоколу допиту оунівця Романа Щепанського щодо діяльності націоналістичних кадрів у східних областях УРСР 23 серпня 1953 року

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА
обвиняемого ЩЕПАНСКОГО Романа Николаевича
от 23 августа 1953 года

ВОПРОС: Какая проводилась организацией украинских националисто антисоветская националистическая деятельность среди лиц, уроженцев западных областей Укра-

ины, выезжавших на работу в восточные области Украины?

ОТВЕТ: Являясь руководителем Ново-Ярычевского районного "провода" ОУН, весной 1948 года бандглаварь Каменка-Бугского надрайона "ЛОБОДА" дал мне указание, что для проведения антисоветской националистической деятельности в восточных областях Украины необходимо использовать лиц, окончивших школы ФЗО, и других лиц, уроженцев западных областей, выезжающих на работы в восточные области Украины. Таких лиц нужно устанавливать и давать им перед выездом задания по проведению антисоветской деятельности и антисоветскую литературу для распространения в восточных областях Украины.

В случае, если невозможно будет подобрать таких лиц, объяснил "ЛОБОДА", необходимо было подбирать кандидатуры для вербовки в кандидаты или члены организации украинских националистов из числа жителей западной Украины, вербовать их и направлять на работы в восточные области Украины со специальными заданиями по проведению там антисоветской националистической деятельности.

По приезду на работу в восточные области Украины они должны были там обосноваться, создать себе авторитет и показать себя с положительной стороны как в быту, так и на работе. Позже создавать круг связей из числа лиц антисоветски настроенных, проводить среди них антисоветскую агитацию и распространять антисоветскую националистическую литературу.

О проводимой антисоветской националистической работе в восточных областях Украины посланные туда лица должны сообщать оуновским бандглаварям при выезде в отпуск в западные области Украины или же путем переписки со своими родственниками, проживающими в западных областях. Причем такая переписка обуславливалась специальным кодом или же необходимыми словами, буквами и т. п.

Подобные указания по проведению антисоветской националистической деятельности в восточных областях Украины лицами, выезжавшими туда на работы из западных областей

Украины осенью 1950 года, я получал от бандглаваря окружного "провода" ОУН "БЕЛОУСА", будучи руководителем Жолковского надрайонного "провода" ОУН.

Кроме того, "БЕЛОУС" тогда же дал мне указание, что для проведения антисоветской националистической работы в восточных областях Украины можно использовать переселявшихся туда с семьями жителей западных областей Украины.

Для этого им должна даваться антисоветская националистическая литература и задание о проведении в восточных областях Украины антисоветской националистической агитации.

С такими лицами оуновские бандглавари должны были договариваться, что по прибытии в восточные области Украины то или инное лицо сообщает свой адрес, по которому затем с западных областей Украины должна высылаться антисоветская националистическая литература для распространения.

Все эти указания исходили из Львовского краевого "провода" ОУН. Я их передал подчиненным мне руководителям районных "проводов" ОУН для руководства.

В соответствии с названными выше указаниями "проводов" ОУН мною и подчиненными мне бандитами на территории так называемого Жолковского надрайона среди лиц, уроженцев западных областей Украины, выезжавших на работы и переселявшихся на жительство в восточные области Украины, проводилась антисоветская националистическая работа.

Допросили: ЗАМ. НАЧ. ОТДЕЛА УМВД ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ майор (ГОРЮН)
СЛЕДОВАТЕЛЬ 4 ОТДЕЛА УМВД ЛЬВОВСКОЙ ОБЛ. старший лейтенант (МАЛЯР).

СПРАВКА: Подлинник протокола допроса находится в архивно-следственном деле №32385 по обвинению ЩЕПАНСКОГО и др.(том 2).

Верно: А. Золотая.

Копія. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 223, 224.

Звернення начальника 4-го управління МВС УРСР полковника Сараєва до начальника УМВС у Київській області полковника Бондаренка щодо виявлення поширювачів націоналістичних листівок 21 вересня 1953 року

21 сентября 53 СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.
4/1/2002 НАЧАЛЬНИКУ УМВД КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
полковнику
тов. БОНДАРЕНКО М.С.
г. Киев.

20 июня с. г. в районе станции Буян Макаровского района Киевской области были обнаружены два свертка антисоветских оуновских листовок, общим количеством —11 штук.

12 июля с. г. на окраине села Заваловка Высше-Дубечанского района Киевской области учениками Чернинской средней школы НАГОРНЫМ и ПРИХОДЬКО обнаружены пять штук листовок антисоветского содержания, исполненных от руки.

Прошу сообщить о результатах розыска распространителей этих листовок.

НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ МВД УССР
полковник С А Р А Е В

Разослано:
Верно: (підпис нерозбірливий)

Копія. Машинопис.
ДА СБ України.— Ф. 2. — Оп. 39. — Спр. 9. — Арк. 165.

Довідка начальника 4 управління МВС УРСР полковника Сараєва про стан боротьби з учасниками оунівського підпілля у східних областях УРСР 8 жовтня 1953 року

МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СПРАВКА
о состоянии борьбы с участниками оуновского подполья на территории восточных областей Украинской С С Р по состоянию на 1 октября 1953 г.

Из имеющихся [...] материалов и показаний захваченных бандитов известно, что оуновские главари, рассчитывая на скорое возникновение войны между американо-английским агрессивным блоком и СССР, предпринимают усиленные попытки к сохранению остатков бандитских кадров.

В порядке осуществления этой задачи главарями бандитского подполья летом 1953 года было принято решение изучить возможности перевода основной части уцелевших бандитов в восточные области Украины с целью оседания их там и проведения активной антисоветской деятельности.

Видя неизбежность ликвидации вооруженного бандитского подполья, главари ОУН на протяжении ряда лет проводят активную работу по созданию на всей территории Украины глубоко законспирированных оуновских организаций и групп из числа националистического элемента, проживающего легально.

Созданием таких националистических звеньев на территории восточных областей Украины бандитские главари преследуют цель подготовки оуновских кадров к активным антисоветским выступлениям на случай осложнения международной обстановки, а также проведения шпионской, диверсионной и другой подрывной деятельности в настоящее время.

Для засылки оуновцев в восточные области Украины бандитские главари широко использовали каналы переселения и организованного набора рабочей силы в промышленность.

Засылаемые оуновцы, проникая в восточные области Украины, оседают там на жительство, устраиваются на работу в промышленных предприятиях, совхозах и колхозах и проводят подрывную антисоветскую работу.

В проведении шпионской и другой антисоветской деятельности в восточных областях УССР, оуновские эмиссары активно используют родственные и пособнические связи бандитов и другой националистический элемент, ранее прибывший из западных областей Украины по каналам переселения и организованного набора рабочей силы в промышленность.

В настоящее время в восточных областях Украины проживает около 400 тысяч украинцев, прибывших в разное время из Польши и западных областей УССР, из которых до 100 тысяч работают в угольной, металургической и химической промышленности.

Особенно значительное количество украинцев, прибывших

из Польши и западных областей УССР, проживает в таких областях:

в	Сталинской	около	100.000 чел.
-"-	Херсонской	-"-	70.000 -"-
-"-	Николаевской	-"-	60.000 -"-
-"-	Днепропетровской	-"-	53.00- -"-
-"-	Запорожской	-"-	50.000 -"-
-"-	Кировоградской	-"-	21.000 -"-
-"-	Ворошиловградской	-"-	17.000 -"-
-"-	Одесской	-"-	12.000 -"-

Органами МВД Украины среди переселенцев из Польши и западных областей выявлено значительное количество бывших бандитов и нелегалов ОУН, родственников действующих и репрессированных бандитов, которые предпринимают попытки к проведению вражеской работы и установлению связи с участниками бандитского подполья в западных областях УССР.

Кроме того, на территории восточных областей Украины проживает некоторое количество связей главарей и участников оуновских формирований, существовавших в период немецкой оккупации. Указанные связи используются или могут быть использованы закордонными оуновскими центрами и бандитским подпольем в проведении антисоветской работы.

На территории Житомирской области продолжает укрываться бандитская группа, возглавляемая кадровым националистом "РОМАНОМ".

Бандгруппа "РОМАНА" на протяжении ряда лет проводит активную террористическую и диверсионную деятельность, а также занимается распространением националистических листовок.

В июне 1953 года из состава этой бандгруппы ликвидированы два бандита, однако банджглаварь "РОМАН" и его боевик "ЛИС" еще не разысканы.

Сам факт, что бандгруппа "РОМАНА" с 1945 года укрывается на территории Житомирской области, свидетельствует о слабой организации [...] мероприятий этим УМВД по линии борьбы с украинским националистическим подпольем.

В настоящее время по розыску бандгруппы "РОМАНА" работает [...] группа, созданная из [...] работников УМВД

Житомирской, Каменец-Подольской и Ровенской области, на территории которых периодически появляется названная банда.

По состоянию на 1 сентября 1953 года органами МВД восточных областей Украины выявлено [...] 5014 человек, подозреваемых в принадлежности к ОУН и связях с бандитским подпольем. В том числе в 1953 году выявлено [...] 270 оуновцев и прочего антисоветского элемента. [...]

В порядке пресечения вражеской деятельности националистического элемента, в 1953 году органами МВД восточных областей арестовано 79 участников ОУН и активных бандитских связей, в том числе вскрыты и [...] ликвидированы 4 оуновские организации и группы с общим количеством 17 участников.

Наиболее характерными из ликвидированных оуновских групп являются:

В феврале 1953 года в Б-Лепетихском районе Херсонской области была ликвидирована молодежная оуновская группа, возглавлявшаяся украинским националистом ГОЛОТИВ Марьяном, 1931 года рождения, уроженцем Галичского района Станиславской области. Арестовано 9 участников этой группы. Изъято 2 автомата, 3 пистолета, винтовка, боеприпасы и националистическая литература.

Как установлено следствием, ГОЛОТИВ до 1950 года находился на нелегальном положении, а затем по заданию оуновских бандитов, в числе переселенцев прибыл в Херсонскую область для проведения антисоветской работы.

Поселившись в селе Рубановка Б-Лепетихского района, ГОЛОТИВ познакомился с рядом националистически настроенных лиц из числа переселенцев и местных жителей, с которыми начал проводить сборища, где систематически высказывались антисоветские измышления, а также обсуждались вопросы активизации вражеской работы.

Осенью 1952 года ГОЛОТИВ сколотил из этих лиц молодежную оуновскую группу, с ее участниками приобретал оружие и вынашивал планы совершения террористических актов над работниками советско-партийного актива.

УМВД Винницкой области в марте 1953 года были разоблачены в связях с бандитами и арестованы БОРОДАЧИК

Оксана, ПИДЛАСКО Илья и БОРОДАЧИК Трофим, уроженцы и жители Крижопольского района Винницкой области.

Установлено, что БОРОДАЧИК Оксана, работая медфельдшером в с. Боляновичи Крукеничского района Дрогобычской области, была привлечена оуновскими бандитами к проведению националистической работы.

Весной 1949 года с помощью БОРОДАЧИК оуновским бандитом "ОРЕЛ" был обработан и завербован в качестве содержателя опорного пункта на востоке ее брат — ПИДЛАСКО Илья. ПИДЛАСКО получил от "ОРЛА" пароли для приема оуновских эмисаров, а также обусловил подставные адреса для связи с бандитским подпольем.

ПИДЛАСКО, БОРОДАЧИК Оксана и ее муж БОРОДАЧИК Трофим по заданию бандитов распространяли в восточных областях Украины националистическую литературу и изучали антисоветски настроенных лиц с целью вовлечения их в ОУН.

Общее состояние чекистской работы по борьбе с участниками оуновского подполья в разрезе областей характеризуется следующими данными:

Наименование областей	Взято на учет ВСЕГО	по линии ОУН в т. ч. в 1953 г.	[...]	Арестовано по линии ОУН в 1953 г.
Аппарат МВД УССР	191	7		5
Винницкая	230	16		7
Ворошиловградская	156	15		1
Днепропетровская	584	30		10
Житомирская	333	21		14
Запорожская	166	—		—
Измаильская	19	—		1
К-Подольская	298	14		7
Киевская	991	30		4
Кировоградская	197	15		1
Николаевская	245	23		3
Одесская	207	12		4
Полтавская	338	11		5
Сталинская	370	23		5
Сумская	98	12		2
Харьковская	257	18		1
Черниговская	161	4		1
Херсонская	173	19		8
ВСЕГО:	5014	270		79

В настоящее время органами МВД вскрыто [...] 12 оуновских групп с общим количеством в них 69 участников, в том числе по областям:

Сталинская область	3 группы	11 участников
Запорожская -"-	2 -"-	22 участника
Ворошиловградская -"-	3 -"-	14 участников
Николаевская -"-	2 -"-	15 -"-
Херсонская -"-	1 группа	2 -"-
Одесская -"-	1 -"-	5 -"-

Указанные группы состоят из националистического элемента, прибывшего из западных областей Украины. Участники этих групп, в силу общности националистических взглядов, группируются между собой, организовывают сборища, на которых возводят клевету на советскую действительность, а также высказывают намерения, в случае осложнения международной обстановки, активизировать антисоветскую деятельность.

Ниже характеризуются некоторые вскрытые [...] в восточных областях областях оуновские группы и наиболее активные оуновцы:

Вознесенским РО МВД Николаевской области [...] группа украинских националистов, прибывших в 1950 году из Перегинского района Станиславской области в порядке переселения — ДМИТРИВ Василий, ПАСЕЧНИК Алексей, МУЗЫЧИН Иван и другие, всего пять человек, которые до переселения поддерживали связь с оуновскими бандитами "ГРОМ", "ДУБ", "МАЧУЛА" и "ГОЛУБ".

Прибыв в совхоз им. Буденного Вознесенского района, указанные лица на почве общности антисоветских взглядов группируются, устраивают сборища, на которых слушают радиопередачи "Голоса Америки", распространяя среди своего окружения клеветнические измышления на советскую действительность и высказывают пораженческие взгляды в случае войны между Америкой и СССР.

[...] в конце 1952 года поступили данные о том, что [...] ДМИТРИВ и МУЗЫЧИН и после переселения в Николаевскую область продолжали поддерживать связь с бандитами, укрывающимися в западных областях УССР.

[...] ДМИТРИВ [...] поддерживает связь с бандитами через свою сестру МЕЛЬНИК Прасковью, проживающую в Перегинском районе, и намеревается посетить ее в ближайшее время, имея цель установить личный контакт с участниками бандитского подполья. [...]

В мае с. г., в результате проведенных мероприятий УМВД Запорожской области были получены [...] данные, свидетельствующие о том, что в Акимовском существует украинская националистическая группа, возглавляемая переселенцем СЕНДЕЦКИМ Павлом.

В состав этой группы входят СЕНДЕЦКИЙ, БОЙКО, ЧОПРАНСКИЙ и другие, переселившиеся в разное время из Бережанского района Тернопольской области.

Указанные лица среди своего окружения ведут антисоветскую агитацию, организовывают сборища переселенцев, на которых поются националистические песни, а также высказывается готовность начать активные антисоветские выступления в случае возникновения войны между американо-английским агрессивным блоком и СССР.

В мае-июне с. г. [...] они [...] заявили, что они группируют вокруг себя националистически настроенных лиц и предпринимают меры к тому, чтобы держать под своим влиянием переселенцев.

Установлено, что указанные лица до переселения в Запорожскую область поддерживали связь с оуновскими бандитами, укрывавшимися на территории Тернопольской области, и подвергались ими обработке в антисоветском националистическом духе.

В сентябре 1953 года [...] СЕНДЕЦКИЙ в разговоре с [...] заявил, что он и его единомышленники ожидают удобного момента (имея в виду возникновение войны), чтобы начать активную борьбы против Советского государства.

[...] близкими связями СЕНДЕЦКОГО являются родственники бандглаваря "ЖЕЛЕЗНЯКА", укрывавшегося на территории Тернопольской области — ЛЕГЕТА Дмитрий и БОЙКО Даниил, выехавшие в Запорожскую область по совету "ЖЕЛЕЗНЯКА". [...]

Управлением МВД Херсонской области [...] украинские националисты МАНДЗЮК Иван, 1931 года рождения и СОПИВНИК Иосиф, 1933 года рождения рождения, прибывшие в 1951 году из Залещицкого района Тернопольской области в одиночном порядке.

В ходе [...] установлено, что МАНДЗЮК, проживая в селе Городок Залещицкого района, являлся руководителем молодежной ОУН, созданной им еще в 1949 году, а СОПИВНИК - участником этой организации.

В связи с арестом УМВД Тернопольской области ряда лиц, знавших об антисоветской деятельности МАНДЗЮКА и СОПИВНИКА, они в 1951 году, боясь репрессий со стороны органов МВД, выехали в Херсонскую область.

Проживая в Геническом районе, Херсонской области, МАНДЗЮК и СОПИВНИК среди местной молодежи проводят антисоветскую агитацию, а также изыскивают возможности установления связи с бандитским подпольем в западных областях УССР.

[...] подтвердил [...] о существовании в селе Городок, Залещицкого района оуновской организации, возглавляемой СЛОБОДЯН Дмитрием, участники которой имеют оружие и готовятся к активным вооруженным выступлениям в случае возникновения войны между Америкой и СССР.

[...] УМВД Тернопольской и Херсонской областей даны указания о проведении [...] документации преступной деятельности названных лиц с целью ареста их в ближайшее время.

Лисичанским ГО МВД Ворошиловградской области [...] группа украинских националистов — АДАМОВИЧ Василий, ЯСТРУБЕЦКИЙ Григорий, ЖУК Иван и другие, которые прибыли из западных областей по каналу организованного набора в промышленность.

Установлено, что ЯСТРУБЕЦКИЙ является кадровым украинским националистом за активную националистическую деятельность и связь с подпольем ОУН подлежал выселению, однако от выселения скрылся и до 1949 года находился на нелегальном положении, а позднее выехал в Донбасс.

АДАМОВИЧ до выезда в Донбасс поддерживал связь с участниками оуновского подполья, укрывающимися на терри-

тории Станиславской области. Его брат в 1951 году ликвидирован органами МВД как участник банды.

ЖУК, проживая до 1950 года в Славском районе Дрогобычской области, также являлся активным бандитским пособником.

Указанные лица, устроившись на работу в Лисичанский химкомбинат, группируют вокруг себя молодежь, преимущественно из числа прибывших из западных областей УССР и обрабатывают ее в националистическом духе.

Через [...] отмечены факты посещения АДАМОВИЧА неизвестными лицами, из числа уроженцев западных областей УССР, для которых он изыскивает возможности приобретения документов. [...]

Волновахским РО МВД, Сталинской области в 1953 году вскрыта [...] группа украинских националистов, возглавляемая бывшим дьяком-переселенцем ФАРОШИВСКИМ.

Как установлено [...], ФАРОШИВСКИЙ является кадровым националистом, в 1939 году являлся руководителем "Просвиты", а позднее — участником станичной ОУН, существовавшей в селе Рябе Нижне-Устрикского района Дрогобычской области, поддерживая связь с оуновскими бандитами.

Переселившись в 1951 году в село Красновку Волновахского района, ФАРОШИВСКИЙ под видом проведения художественной самодеятельности, группирует вокруг себя националистически настроенную молодежь, в среде которой проводит националистическую агитацию, убеждает переселенцев не работать в колхозе и возвращаться к прежним местам жительства.

[...] выявлены близкие националистические связи ФАРОШИВСКОГО, оказывающие ему содействие в проведении националистической деятельности — ГИЩАК Василий, ЦИНИК Евгений, МОСКАЛЬ Юрий — все они уроженцы Нижне-Устрикского района Дрогобычской области.

ГИЦАК, ЦИНИК и МОСКАЛЬ до переселения в Сталинскую область являлись активными пособниками бандитов и участниками станичной ОУН, существовавшей в селе Рябе.

ФАРОШИВСКИЙ и его единомышленники оказывают влияние на лиц, прибывших в Волновахский район по переселению. Под воздействием указанных лиц в 1952 году, около 50

человек, из числа переселенцев, отказались работать в колхозе и пришли на работу в совхоз.

По [...] ФАРОШИВСКИЙ и его единомышленники имеют оружие, привезенное ими в момент переселения.

[...] ведется в направлении полного вскрытия проводимой указанными лицами националистической деятельности и выявления их связи с бандитским подпольем.

УМВД Одесской области [...] группа переселенцев из Дрогобычской области ГОРБИЛЬ Анна, НАКОНЕЧНАЯ Анна, ДЕРЕШ Екатерина, являющиеся близкими связями действующих бандитов "ИВАСЯ" и "ДОРОША".

Известно, что ГОРБИЛЬ, по заданию б[ывшего] члена центрального "провода" ОУН "НАУМА" в 1949 году прибыла в Одесскую область для организации опорного пункта ОУН.

На протяжении 1950—52 гг. ГОРБИЛЬ дважды посетили оуновские нелегалки, а в настоящее время она вместе с НАКОНЕЧНОЙ и ДЕРЕШ изыскивает возможности вывода в Одесскую область бандитов "ИВАСЯ" и "ДОРОША". [...]

В 1953 году в Одесскую область прибыли сестры бандита "ИВАСЯ", которые сразу же установили связь с ГОРБИЛЬ, НАКОНЕЧНОЙ и другими. В связи с этим не исключена возможность прибытия в Одесскую область бандитов "ИВАСЯ" и "ДОРОША".

УМВД Полтавской области [...] украинский националист ГОЛОВАЦКИЙ Михаил, прибывший в 1948 году из Олесского района Львовской области.

Известно, что ГОЛОВАЦКИЙ в 1939 году, при воссоединении западных областей с Украинской ССР, бежал в Германию, откуда возвратился в начале Великой Отечественной войны. В 1943 году ГОЛОВАЦКИЙ поступил на службу в немецкую полицию и вскоре немецкими оккупационными властями был направлен в Чехословакию.

Возвратившись в 1945 году из Чехословакии в Олесский район Львовской области, ГОЛОВАЦКИЙ установил связь с участниками курьерской бандгруппы т. н. центрального "провода" ОУН, возглавляемой бандитом "СТАРЫЙ".

В 1948 году родственники ГОЛОВАЦКОГО, за связь с бандитами ОУН, выселены в отдельные области Советского

Союза, а он, уклонившись от выселения, выехал на жительство в Хорольский район Полтавской области.

По данным [...] ГОЛОВАЦКИЙ враждебно настроен к Советскому государственному строю, высказывает намерения создать националистическую группу на Полтавщине и изыскивает возможности к установлению связи с бандитами ОУН, укрывающимися в западных областях УССР. [...]

В г. Ахтырка Сумской области проживает МЕШКО Иван, работающий механиком на обувной фабрике.

Отец и брат МЕШКО в 1920 году за участие в политбандах расстреляны органами ВЧК, а сестра — МЕШКО Ксения в 1946 году за антисоветскую деятельность осуждена к 10 годам ИТЛ.

В период немецкой оккупации МЕШКО неоднократно задерживался немецкими карательными органами, но каждый раз при сомнительных обстоятельствах из-под стражи освобождался.

МЕШКО поддерживал связь со своими родственниками, проживавшими в период немецкой оккупации:

сестрой — МЕШКО Екатериной, активной украинской националисткой — женой члена центрального "провода" ОУН ЛОГУША, которая в настоящее время вместе с мужем находится за кордоном;

сестрой — ХУДЕЙКО Верой, являвшейся содержательницей явочной квартиры т. н. Южного краевого "провода" ОУН (осуждена в 1946 г.);

мужем сестры — ХУДЕЙКО Михаилом, активным участником ОУН (осужден вместе с сыном в 1944 году).

В 1943 году МЕШКО выезжал в Германию, откуда в порядке репатриации прибыл в 1945 году.

Имеющиеся в его рапатриационном деле материалы характеризуют МЕШКО как украинского националиста, проводившего в американской зоне оккупации Германии антисоветскую агитацию среди граждан СССР за невозвращение на Родину.

В настоящее время МЕШКО, в осторожной форме, высказывает среди своего близкого окружения антисоветские измышления, однако ведет себя весьма настороженно. [...]

Органами МВД разыскивается видный украинский национа-

лист ВОВК Федор Иванович, 1902 г. рождения, до Отечественной войны проживал в гор. Никополе Днепропетровской области, работал директором средней школы.

Оставшись проживать на оккупированной территории в г. Николаеве, ВОВК был назначен немцами заведующим Никопольской земуправы и одновременно являлся руководителем Никопольского городского и районного "проводов" ОУН.

В 1943 году ВОВК Федор с женой и сыном Вадимом бежали в Западную Украину, где он вошел в состав центрального "провода" ОУН как представитель т. н. "восточной эмиграции". Позднее ВОВК бежал за кордон и в настоящее время находится в США.

В г. Харькове проживает его родной брат — ВОВК Андрей, 1913 г. рождения, член КПСС, работает директором средней школы, и сестра ГУБАРЕВА Евдокия, 1906 года рождения.

Как установлено, ВОВК Андрей с 1935 по 1938 гг. служил в погранвойсках МВД, в 1941 году подвергался аресту за антисоветскую деятельность, в том же году был освобожден и направлен в погранвойска МВД, где проходил службу до 1946 года.

О своем брате ВОВК Федоре — ВОВК Андрей в анкетных данных [...] скрывает. Имеет обширный круг знакомых среди офицеров летной части, стремится устанавливать связь с офицерами, возвратившимися из заграничных командировок и советских оккупационных войск.

В г. Харькове также проживает родственница (по жене) ВОВКА Федора — Дорошенко Александра, 1899 года рождения, работает бухгалтером и библиотекарем в средней школе.

ДОРОШЕНКО является кадровой украинской националисткой, свою антисоветскую националистическую деятельность начала еще задолго до начала Отечественной войны.

В период немецкой оккупации ДОРОШЕНКО проживала в г. Никополе, работала секретарем земельной управы и выполняла различные задания по антисоветской работе ВОВК Федора.

При отступлении немцев ДОРОШЕНКО вместе с ВОВКОМ Федором бежала в Чехословакию, откуда возвратилась в 1946 году в порядке репатриации.

Прибыв в г. Никополь, ДОРОШЕНКО длительное время проживала у матери ВОВКА Федора, затем выехала в г. Харь-

ков к ВОВК Андрею, при содействии которого устроилась на работу в среднюю школу, в качестве библиотекаря.

[...] установлено, что ДОРОШЕНКО антисоветски националистически настроена, однако открыто свои взгляды не высказывает, ведет замкнутый образ жизни, поддерживает связь с ГУБАРЕВОЙ Евдокией, посещает квартиру ВОВК Андрея, хотя свои родственные отношения и связи с последними скрывает.

В г. Никополе проживает второй брат ВОВК Федора — ВОВК Василий, мать ВОВК Мария и ряд его организационных связей по периоду немецкой оккупации.

В мае 1952 года Никопольским ГО МВД были получены [...] данные, свидетельствующие о том, что ВОВК Василий осведомлен о пребывании ВОВК Федора за границей. Однако эти данные пока не перепроверены.

Антисоветских проявлений со стороны родственников ВОВК Федора [...] не отмечается. [...]

Наиболее слабо организована работа по борьбе с участниками украинского националистического подполья в органах МВД Киевской, Сталинской, Запорожской, Полтавской и Харьковской областей. [...]

НАЧАЛЬНИК 4 УПРАВЛЕНИЯ МВД УССР
ПОЛКОВНИК САРАЕВ
"8" октября 1953 г.

Оригінал. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13.—Спр. 372.—Т. 74.—Арк. 131—155.

Витяг з протоколу допиту члена Центрального Проводу ОУН Василя Галаси щодо передислокації націоналістичних кадрів у східні області УРСР

23 грудня 1953 року

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого ГАЛАСА Василия Михайловича
от 23 декабря 1953 года, гор. Киев.

Допрос начат в 10 ч. 30 м.

ВОПРОС: Ранее на допросах вы назвали руководителя окружного "провода" ОУН "ВАВИЛОНСКОГО", направленного вами на восток Украины для активизации подрывной деятельности против советской власти.

Покажите конкретно, с каким заданием вы его направляли на восток?

ОТВЕТ: В сентябре 1950 года я действительно направил "ВАВИЛОНСКОГО" в восточные области УССР, где националистическая работа была налажена плохо.

В задачу "ВАВИЛОНСКОГО" входило объединить все разрозненные группы, действовавшие в Житомирской, Каменец-Подольской и Киевской областях, тем самым активизировать их вражескую деятельность против Советской власти.

В задачу "ВАВИЛОНСКОГО" также входило обучение оуновских кадров принципам конспирации и воспитание их в духе национализма.

Вместе с этим "ВАВИЛОНСКИЙ" должен был с помощью участников ОУН организовать антисоветскую работу среди населения, молодежи и интеллигенции и из числа враждебно настроенных против Советской власти вовлекать новых членов в ОУН.

Для активизации националистической деятельности в восточных областях УССР "ВАВИЛОНСКОМУ" была придана одна типография, с помощью которой он должен был организовать размножение антисоветских листовок и брошюр и распространять их в городах и селах Восточной Украины.

Причем распространение листовок и брошюр "ВАВИЛОНСКИЙ" обязан был провести с помощью лиц, завербованных им в ОУН или же сочувствующих, связанных по роду своей службы с разъездами по Украине.

ВОПРОС: Только ли этим должен был заниматься "ВАВИЛОНСКИЙ" на Востоке?

ОТВЕТ: Кроме показанного мною выше, "ВАВИЛОНСКИЙ" должен был не ограничиваться антисоветской деятельностью в назначенных мною областях, но и распространять ее в других областях Восточной Украины.

ВОПРОС: А в части проведения и организации террора, особенно в Киеве, вами давались какие-либо указания "ВАВИЛОНСКОМУ"?

ОТВЕТ: В связи с тем, что "проводом" ОУН было запрещено проведение террористических актов, которые в большей мере отражаются на подполье ОУН в части расшифровки и последующей ликвидации участников ОУН органами Советской власти, то я "ВАВИЛОНСКОМУ" таких заданий не давал.

Правда, припоминаю одну беседу, не помню только с кем была эта беседа, во всяком случае с кем-то из трех — с "АТОМ", "ВАВИЛОНСКИМ" или с "К-13", в процессе которой я говорил, что хорошо бы организовать в городе Киеве один громкий террористический акт, и этим самым дать знать западному капиталистическому миру, что на Украине ведется борьба против Советской власти, поскольку, часто слушая заграничные радиопередачи, я не слушал, чтобы когда-либо передавали о подполье ОУН и его вооруженной борьбе против социалистического строя.

Однако, я еще раз заявляю, что это было не задание с моей стороны "ВАВИЛОНСКОМУ", "АТОМУ" или же "К-13", а как беседа, к реализации которой никто не приступал в виду невозможности ее осуществления, ибо подходов к городу Киеву и своих участников ОУН в Киеве мы не имели, а итти на риск не решался бы я и не разрешил бы "провод" ОУН.

ВОПРОС: В отношении кого имелось ввиду совершение террористического акта в Киеве?

ОТВЕТ: Этот вопрос в беседе просто не затрагивался, а был просто разговор о совершении какого-либо громкого террористического акта в Киеве, о котором, как я показывал выше, могли бы узнать за границей, откуда хотя бы морально (могли) поддержать нас.

ВОПРОС: Отчитываясь перед вами, "ВАВИЛОНСКИЙ" сообщал вам о проделанной им вражеской работе против Советской власти на востоке Украины?

ОТВЕТ: От "ВАВИЛОНСКОГО" я не получил ни одного отчета, а поэтому о его проделанной вражеской работе против советской власти в восточных областях УССР мне ничего неизвестно.

Допрос окончен в 13 ч. 15 м.

Показания с моих слов записаны верно и мною лично прочитаны: (ГАЛАСА).

ДОПРОСИЛ: НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ СЛЕДОТДЕЛЕНИЯ 4 УПР. МВД УССР
МАЙОР (ПТИЧКИН).

Копія. Машинопис.
ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 254—257.

Доповідна записка військового прокурора Київського військового округу генерал-майора юстиції І. Бударгіна "Про факти порушення радянської законності в органах МВД УРСР" **16 квітня 1954 року**

№ 004421

Секретарю Центрального
Комитета КП Украины
товарищу КИРИЧЕНКО А. И.

В процессе работы по надзору за расследованием дел о государственных преступлениях, а также в результате проверки жалоб осужденных за эти преступления установлены факты фальсификации материалов расследования, провокационные методы в агентурно-оперативной работе и другие незаконные действия со стороны отдельных сотрудников МВД УССР и областных управлений.

О допущенных грубейших нарушениях постановления СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 17 ноября 1938 года "Об арестах, прокурорском надзоре и ведений следствия" свидетельствуют следующие дела:

1. 27 декабря 1947 года Управлением МГБ Киевской области был арестован работник Киевского Главпочтамта — Капшай Стефан Иосифович, 1893 года рождения, имеющий высшее образование — за то, что он, якобы, на протяжении длительного времени изготовлял и распространял контрреволюционные листовки и анонимные письма и, кроме того, будучи секретным сотрудником органов МГБ, сообщал заведомо ложные, провокационные сведения.

На предварительном следствии Капшай категорически отрицал свою вину в изготовлении антисоветских листовок

и его виновность в этом тяжком преступлении подтверждалась только заключением графической экспертизы, установившей идентичность почерков. Тем не менее дело было направлено на рассмотрение Особого Совещания при МГБ СССР и 10 июня 1948 года Капшай осужден на 10 лет лишения свободы в ИТЛ.

10 марта 1950 года 5 Управлением МГБ УССР за изготовления тех же антисоветских листовок и писем был арестован некий Кудрявский Григорий Федорович, 1886 года рождения.

На следствии Кудрявский признал, что все эти антисоветские листовки изготовлены лично им, его преступление в этом было подтверждено и другими доказательствами. Кудрявский был законно осужден на 10 лет ИТЛ.

При расследовании дела на Кудрявского было установлено, что Капшай С. И. осужден за изготовление и распространение писем антисоветского содержания незаконно, т. е. осужден за преступление, которое было совершенно не им, а Кудрявским.

Однако ни МГБ УССР, ни УМГБ Киевской области не возбудили вопроса об отмене решения Особого Совещания по реабилитации Капшая, хотя антисоветские листовки из его дела были изъяты и приобщены к делу Кудрявского.

Капшай продолжал отбывать незаконное наказание в лагерях и 15 октября 1953 года умер.

Виновными в незаконном содержании Капшая С. И. в ИТЛ после того как выяснилось, что он осужден неправильно — являются:

быв[ший] начальник УМГБ Бондаренко и начальник 5 Управленя МГБ УССР Цветухин, получившие сигналы еще в 1948 году о невиновности Капшая и не принявшие мер к его реабилитации, и полковник Фадеев, который, будучи начальником следственного отдела УМГБ Киевской области, руководил следствием по делу Капшая, а в 1950 году, будучи в должности заместителя начальника следственной части МГБ УССР, руководил следствием по делу Кудрявского.

В феврале мес[яце] 1953 года Управлением МВД Сталинской области за антисоветскую деятельность были арестованы:

1. Терещенко Иван Максимович, 1927 года реждения, студент 2-го курса Чистяковского горного техникума.

2. Николенко Константин Федосеевич, 1926 года рождения, чл. ВЛКСМ, со средним техническим образованием, служил с 1944 до 1945 г. в Советской Армии, электромонтер шахты № 3 БИС.

3. Галко Владимир Емельянович, 1929 года рождения, чл. ВЛКСМ, помощник машиниста угольного комбината.

4. Красников Иван Яковлевич, 1912 года рождения, строгальщик центральних мастерских треста Чистяковуголь.

5. Куцыло Евгения Константиновна, 1923 года рожд[ения], чл. ВЛКСМ, студентка Чистяковского горного техникума.

Все они обвинялись в том, что под руководством Терещенко создали антисоветскую организацию, ставили своей целью свержение в СССР существующего государственного строя, намеревались изготовлять и распространять антисоветские листовки, связаться с американской разведкой, путем нелегального перехода госграницы СССР и получения денежной помощи для антисоветской деятельности, а также создали так называемую "Народно-освободительную партию", выработав ее программу и устав.

В процессе расследования дела было установлено, что эта антисоветская организация и так называемая "Народно-освободительная партия являются плодом провокационных действий официальных сотрудников и агентуры Чистяковского Горотдела МВД.

Секретный сотрудних МВД Шорин приглашал к себе в квартиру Терещенко и др. и устраивал прослушивание по имевшемуся у него радиоприемнику антисоветских радиопередач "Голос Америки", систематически разжигал антисоветские настроения, требовал "активних действий", для чего давал советы о создании антисоветской организации "Народно-освободительной партии", подсказывал ее организационное строение, в качестве образца билета для этой

организации давал свой партбилет, с которого по существу снималась копия.

Непосредственное участие в создании антисоветской организации и выработке ее "программы" принимал и другой агент МВД — Стрекалов.

Обвиняемый Николенко заявил, что он примкнул к упомянутой "партии" по совету секретного сотрудника МВД Шорина, который просил его оказать содействие в разоблачении антисоветчиков, тем не менее Шорин доносил о нем как об активном участнике контрреволюционной организации.

В настоящее время сами арестованные заявляют, что антисоветскую организацию из них создали сотрудники органов МВД. Эти их заявления не лишены основания. Совершенно очевидно, что так называемая "Народно-освободительная партия" создана агентами — провокаторами с ведома начальника УМВД Коломиец, начальника 5 отдела Дмитриева, руководивших разработкой, и работников Чистяковского горотдела МВД.

4 марта 1954 года, после 11-месячного пребывания в тюрьме, освобождена из-под стражи Куцыло Евгения и дело в отношении ее прекращено. Подлежит прекращению и дело в отношении остальных арестованных.

Тем же Управлением МГБ в январе-апреле мес[яце] 1950 года были арестованы:

Скорик Алексей Иванович, 1926 года рождения,

Причина Андрей Федорович, 1923 года рождения, и

Верещагин Михаил Иванович, 1927 года рождения, по обвинению их в том, что при репатриации из Западной Германии в СССР были завербованы американскими разведывательными органами и получении задания проводить среди советских граждан проамериканскую агитацию.

На оснований данных предварительного следствия указанные лица в 1950 году были осуждены военным трибуналом сроком на 25 лет ИТЛ каждый, хотя Причина и Верещагин в категоричекой форме отрицали в суде свою причастность к американський разведке и дали показания, что

на предварительном следствии вынуждены были оговорить себя в результате принуждения.

14 октября 1953 года приговор в отношении Скорика и др. Военной Коллегией Верховного Суда СССР был отменен и дело возвращено в УМВД Сталинской области на доследование.

В процессе дополнительного следствия по делу ранее инкриминируемые факты обвинения не нашли своего подтверждения. Было установлено, что при документации материалов на арест допущены грубые нарушения Советского закона. Имело место вымогательство ложных показаний и принуждение к самооговору.

Обвиняемый Скорик на допросе 11 марта 1954 года показал: "...Признательные показання я давал не до моего ареста, так как фактически я был арестован 19 января 1950 года, а ордер на арест мне был предъявлен только 24 января.

19 января меня уже подвергли допросу об обстоятельствах репатриации из американской зоны оккупации Германии, при этом обвиняли в том, что якобы я завербован американской разведкой. Это обвинение я отрицал, т. к. американская разведка меня не вербовала.

Мне продъявлялись показания однолагерника Мисюк, который назвал меня как агента американской разведки. 22 января, я, будучи изнурен длительным пребыванием без сна, подтвердил показання Мисюка, хотя они не соответствуют действительности..."

Аналогичные показання дали Верещагин и Причина, заявив, что сотрудники МВД Крутов и Малюта, требуя "признательных" показаний, всячески оскорбляли их, запугивали, избивали и, наконец, обещали, что после признання о причастности к американской разведке, будут отпущены домой.

20 марта 1954 года УМВД Сталинской области дело в отношении Скорик, Причина и Верещагина прекратило за отсутствием доказательств их вины, и все они после 3-летнего пребывания под стражей освобождены.

Постановление на арест Скорика А. И. утверждал быв. нач. УМГБ Сталинской области Демидов.

Постановление на арест Верещагина утверждал зам. начальника Управлення Лукин, он же утверждал и обвинительное заключение в отношении всех обвиняемых.

Грубое нарушение ст. 127 Конституции СССР было допущено работниками УМВД Харьковской области в отношении братьев Кобец Ивана и Гавриила.

Оба они народным судом были осуждены — первый в декабре 1952 года по ст. 161 УК УССР к 1 году лишения свободы и второй 23 марта 1953 года по ст. 70 ч. II УК УССР к 2,5 годам лишения свободы.

В связи с Указом Президиума Верховного Совета СССР от 27 марта 1953 года "Об Амнистии" Кобец Иван и Кобец Гавриил подлежат освобождению из заключения, однако УМВД, подозревая их в совершении террористического акта над секретарем парторганизации колхоза "Червона Нива" Валковского района Бабенко П. Г., убитого 3.X.1951 года, задержало их освобождение. В результате чего они незаконно без санкции прокурора содержались под стражей до 10 июля 1953 года.

Весь этот период Кобец Иван и Кобец Гавриил систематически подвергались допросам и переводились из одного КПЗ милиции в другое, поскольку в условиях тюрьмы содержать их без санкции прокурора было нельзя.

При таких обстоятельствах оба арестованные дали признательные показания и 10 июля 1953 года была получена санкция военного прокурора на их арест. В процессе дальнейшего следствия Кобец Гавриил отказался — от своих показаний и заявил, что он оговорил себя и брата в результате принуждения. Показання же Кобец Ивана были настолько противоречивы, что не могли быть признаны достоверными, тем более, что опровергались показаннями свидетелей.

19 сентября 1953 года дело было прекращено, и они освобождены из-под стражи. В данном случае факт нарушения Советской законности был допущен по вине замес-

тителя начальника УМВД Егошина и начальника отдела Клыкова, которые непосредственно распорядились о незаконним содержании под стражей Кобец Ивана и Гавриила, что было сделано также с ведома быв. начальника УМВД Есипенко и его заместителя Демидова.

29 апреля 1947 года Управлением МГБ Кировоградской области был арестован, а затем осужден военным трибуналом на 10 лет лишения свободы в ИТЛ Квочко Иван Васильевич, 1923 года рождения, колхозник, беспартийный, украинец, за то, что изготовил и вывесил в общественном месте антисоветскую листовку и пытался создать в селе антисоветскую националистическую организацию.

Последующим расследованием, произведенным военной прокуратурой, установлено, что Квочко в попытке создания антисоветской националистической организации обвинен неосновательно.

В августе месяце 1946 года Квочко действительно изготовил и вывесил в общественном месте листовку антисоветского содержания, которая была обнаружена и изъята. Вместо привлечения Квочко за это преступление к ответственности, отдельные сотрудники УМГБ, путем провокационных действий, предприняли попытку использовать Квочко к созданию "контрреволюционной организации".

Квочко показал, что в националистическую организацию его вовлек односельчанин Ковальский В. М., с которым он неоднократно участвовал на сборищах, где "приезжий из Мюнхена представитель центрального провода "ОУН" по кличке "Василий" говорил об армии бендеровцев, сосредоточенных в Иране и в Турции, требовал совершения террористических актов в отношении коммунистов и председателя колхоза Михнюк, массового изготовления и распространения антисоветских листовок националистического содержания".

В связи с такими показаниями Квочко УМГБ Кировоградской области материал в отношении "проходящих по делу участников "ОУН" — Ковальского Василия Марковича и "Василия" "выделило" в особое производство, т. к. местонахождение их, якобы, не было установлено.

На самом же деле местонахождение Ковальского и "Василия" для УМГБ было хорошо известно, так как Ковальский являлся агентом МГБ, а "Василий" официальным сотрудником УМГБ области капитаном Ищенко.

Ковальский, будучи допрошен, показал, что во время суда над Квочко он никуда из села не выезжал, хотя и имел задание капитана Ищенко "не появляться в селе до рассмотрения дела Квочко в суде".

По существу дела Квочко, Ковальский показал, что он вербовал Квочко в националистическую организацию и, что факты, изложеные в показаннях осужденного Квочко, соответствуют действительности, но они совершены по заданию УМГБ, а "Василий", руководивший действиями этой националистической группы, являлся сотрудником УМГБ Кировоградской области капитаном Ищенко.

В отношении Квочко Военной Коллегией Верховного Суда СССР 9 декабря 1953 года приговор отменен и дело возвращено в УМВД Кировоградской области на доследование.

Арест Квочко производили начальник Златопольского РО МГБ Балабушкин и быв. начальник УМГБ области полковник Сидоров.

В последующем полковник Сидоров упорно ограждал от ответственности провокаторов — капитана Ищенко и агента Ковальского, утверждал, что их действия были "оперативно необходимыми".

В связи с реорганизацией и комплектованием органом МВД и Комитета Государственной безопасности при Совете Министров УССР считал бы необходимым решить вопрос о возможности дальнейшего использования на работе названных выше сотрудников, допускавших в своей деятельности серьезные нарушения Советской законности.

Военный Прокурор Киевского военного округа
генерал-майор юстиции И. Бударгин

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 66. — Арк. 15—25.

Постанова Секретаріату ЦК КПУ "Про доповідну записку військового прокурора Київського округу т. Бударгіна про факти порушення соціалістичної законності з боку окремих працівників органів МВС" 17 квітня 1954 року

№ 4/13-3.

Доручити Київському, Сталінському, Харківському і Кіровоградському обкомам КП України перевірити факти, зазначені в доповідній записці воєнного прокурора Київського військового округу т. Бударгіна про факти порушення соціалістичної законності з боку окремих працівників органів МВС Київської, Сталінської, Харківської і Кіровоградської областей, наслідки перевірки обговорити на засіданнях бюро обкомів КП України.

Про наслідки перевірки і вжиті заходи повідомити ЦК КП України 10 травня ц. р.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 66. — Арк. 15.

Інформація Київського обкому партії ЦК КПУ про виявлення в Києві листівок націоналістичного змісту

6 жовтня 1955 року

№ К-20-481 Таємно

Секретарю Центрального Комітету КП України
товаришу ПІДГОРНОМУ М. В.

Київський обком КП України сповіщає, що 3 жовтня 1955 року о четвертій годині ранку працівниками міліції міста Києва в Золотоворотському сквері знайдено 15 листівок антирадянського — націоналістичного змісту.

Оперативними працівниками Управління державної безпеки області та міліції до шостої години ранку були оглянуті всі площі і сквери міста Києва і знайдено ще додатково 37 листівок. Деякі з листівок починаються словами: "Україна — українцям", "Чи існує експлуатація в Совєтському Союзі?", "Чи є більшовицька влада на Україні народна?" та інші.

Розшук автора та тих, хто розповсюджував ці націона-

лістичні листівки, веде Управління Комітету державної безпеки області.

Додаток: чотири примірники знайдених листівок.

Секретар Київського обкому КП України
(підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГО: Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 4090. — Арк. 45.

Витяг з оглядової довідки майора держбезпеки Воронянського про діяльність оунівського підпілля на території південно-східних районів Житомирської області

25 листопада 1955 року

Совершенно секретно

Экз. №

ОБЗОРНАЯ СПРАВКА

об антисоветской подрывной деятельности ОУН-бандеровцев на территории Житомирской области

Составлена по агентурным и архивно-следственным материалам УКГБ при СМ УССР по Житомирской области и захваченным бандитским документам (...)

Из агентурных и следственных материалов, имеющихся в Управлении КГБ при СМ УССР по Житомирской области, устанавливается, что в 1941 году вслед за немецко-фашистскими войсками в гор. Житомир и районы области прибыло значительное количество оуновских эмиссаров как мельниковской, так и бандеровской ориентации с задачей организации и проведения националистической работы среди населения.

Оуновские эмиссары-мельниковцы в гор. Житомире в основном группировались при созданном ими совместно с местными националистами ЯЦЕНЮК и БАРАНОВСКИЙ т. н. отделе пропаганды(при областной управе), который фактически являлся областным "проводом" украинских националистов. В свою очередь эмиссарами бандеровской ориентации в гор. Житомире был создан окружной "провод" ОУН, который возглавил вначале Марчак Роман (убит

немцами в 1942 г.), а затем прибывший из западной Украины националист по кличке "Бульба"...

...Из руководящего состава этого "провода" ОУН известны:

1. Марчак Роман — уроженец западных областей Украины, руководитель "провода" ОУН, в начале 1942 г. убит немцами в гор. Житомире при попытке скрыться от ареста.

2. "ОТЧЕНАШ", "ДЯДЯ" — по имени Сергей (других данных нет), уроженец западных областей Украины. После убийства МАРЧАКА весной 1942 года временно являлся руководителем "провода" ОУН. С 1942 г. данных о его месте пребывания не имеется.

3. "БУЛЬБА" — Николай Васильевич, лет 45-ти, галичанин, с лета 1942 г. до ноября 1943 г. являлся руководителем окружного "провода" ОУН, а затем бежал на территорию Западной Украины. В конце 1943 и начале 1944 г. находился в банде "ВЕРЕЩАКА".

4. МУСИЙ Николай Николаевич — "МУХА", он же "БОРОТЫНСКИЙ", 1916 года рождения, уроженец Сокальского района Львовской области. После ухода "БУЛЬБЫ" был оставлен как руководитель "провода" для продолжения работы на освобожденной территории Житомирской области (арестован в феврале 1944 г.).

5. Савчук Иван Саввич — "ЗЕНОН", уроженец западных областей Украины, участник окружного "провода" ОУН, возглавлял военную референтуру (убит в конце 1943 года).

6. Дубенко Савва Евсеевич, 1889 года рождения, уроженец м. Вчерайше Житомирской области, с сентября 1943 г. являлся заместителем окружного "проводника" ОУН "МУХИ", одновременно являлся районным "проводником" ОУН по гор. Житомиру (арестован в феврале 1944.г.).

7. Молчан Ефрем Никитович, "ОХРИМ", "ОРЕЛ", "МОРЕ", примерно 1918 года рождения, уроженец с. Староселье Андрушевского района Житомирской области, с высшим образованием, руководитель пропаганды окружного "провода" ОУН. В 1943 г. бежал на запад вместе с "БУЛЬБОЙ". В 1943 г. и начале 1944 г. находился в банде "ВЕРЕЩАКА".

8. ГАЛИЧ Василий Иванович, "КАЙДАШ", 1915 года рождения, уроженец с. Грушки Володарск-Волынского района Житомирской области. С 1942 года являлся заместителем руководителя пропаганды при окружном "проводе" ОУН МОЛЧАНА (арестован в марте 1944 года).

9. КОСТЮК Евгений, "ЖЕНЯ", уроженец западных областей Украины, руководитель референтуры связи при окружном "проводе" ОУН. В 1943 году находился в гор. Коростене, а затем бежал на запад (разыскивается 2 отделом УКГБ).

10. Харько Владимир Михайлович, "ВОЛОДЯ", он же "СОКОЛ", участник окружного "провода". В 1943 г. "Бульбой" был оставлен для продолжения работы на освобожденной территории Житомирской области. Впоследствии руководил бандгруппой. Ликвидирован в 1946 г.

11. ЗАГЕЛЬСКИЙ Вячеслав (не точно), "МАРКО", участник окружного "провода" ОУН, возглавлял "службу безопасности"(СБ). Официально работал в контрразведывательном органе "АБВЕР" (показание арестованных ЗБОРОВСКОЙ Е. А. И ПЕТРАКОВСКОЙ В. И.).

12. ЗБОРОВСКАЯ Елена Афанасьевна — "НИЛА", 1924 года рождения, связная окружного "провода" ОУН (арестована в 1944 г.).

13. СЛЮСАРЕНКО-ВОРОНЮК Нина Петровна — "НАТАЛКА", она же "ОСА", "ДУБОК", связная окружного "провода" к низовым звеньям ОУН (состояла в сети "СМЕРШ", арестована).

14. ДЗЕБАС Анна Степановна — "ГАНЯ", она же "КВИТКА", из м. Андрушевка, связная к низовым звеньям ОУН (разыскивается 2 отделом по р/д №1067), состояла в сети органов НКВД.

15. "КАТРУСЯ"(других данных нет). Связная между окружным "проводом" и руководящими звеньями, находившимися в Ровенской области.

16. ПЕТРАКОВСКАЯ Валентина Ивановна — "РУСАЛКА", 1924 года рождения, из Брусиловского района, связная окружного "провода" к "ВЕРЕЩАКУ", а затем участница банды УПА (арестована в мае 1945 года).

17. КОЛИСНИЧЕНКО Юлия Мефодьевна — "ОКСАНА", 1924 года рождения, связная "ЗЕНОНА". По данным арестованной "НАТАЛКИ", "ОКСАНА" являлась окружной "проводницей" ОУН по женской сетке. Однако, будучи арестованной, КОЛИСНИЧЕНКО эти данные отрицает, признает, что была районной "проводницей" по женской сетке в Попельнянском районе, а затем при окружном "проводе" выполняла отдельные поручения, откуда в 1943 г.ушла в банду (арестована в 1944 г.).

Связи скрывавшихся главарей ОУН в полной мере нами не изучены. те же из них, которые нам известны, взяты на учет и устанавливаются.

Существование в гор. Житомире окружного "провода" ОУН бандеровского направления, возглавлявшего оуновское подполье на территории области, подтверждается показаниями ряда арестованных участников ОУН этого "провода", как-то: ГАЛИЧ В. И. (из референтуры пропаганды), ДУБЕНКО С. Е. (зам. руководителя окружного "провода"), НИКИТЕНКО В. С. (районный "проводник" ОУН), СЛЮСАРЕНКО Н.П.(связная) и другими...

Построение низовых оуновских звеньев по районам выглядело следующим образом:

БЕРДИЧЕВСКИЙ РАЙОН

В период временной немецкой оккупации в гор. Бердичеве националистами-западниками был создан Бердичевский районный "провод" ОУН бандеровцев, который распространял свое влияние на гор. Бердичев и села района.

Из участников "провода" ИЗВЕСТНО:

1. ЯЦЮК Владимир Тихонович, уроженец с. Гальчин Андрушевского района в период оккупации работал химиком на заводе "Прогресс". Возглавлял районный "провод" до зимы 1942 года, затем был направлен в Андрушевский район, летом 1943 г. арестован немцами, дальнейшая судьба неизвестна.

2. МУСИЙ Николай Николаевич — "МУХА", сменил ЯЦЮКА, возглавлял "провод" ОУН до лета 1943 г. (см. раздел по Окружному "проводу" ОУН).

3. ЯРМОЛЮК Иван, работавший корректором в редакции газеты "Нова Доба", являлся содержателем явочной квартиры по гор. Бердичеву, а после ухода "МУХИ" в окружной "провод" возглавил районную организацию. В конце 1943 года был арестован немцами, судьба неизвестна.

4. ШВЕД Тимофей Семенович — один из активных участников "провода", занимал руководящее положение (арестован в 1944 г.).

5. МОЛЬ Степан Иванович — заместитель ШВЕДА, активный участник организации (арестован в 1944 г.).

6. МЕЛЬНИК Виктор из Янушполя, полицейский, бежал на запад.

7. ПАВЛОВИЧ — западник, где находится неизвестно.

8. ЖМУР Петр — западник, вербовщик кадров для УПА.

Участниками указанного "провода" ОУН в ряде сел района были созданы националистические группы для проведения подрывной деятельности. По показаниям арестованного МУСИЙ Н. Н. известно, что лично им созданы:

1. Ячейка ОУН по селу Никоновка — руководитель БАСЮК Алексей Данилович, б/директор школы (арестован в 1944 г.), в составе 5 чел.

2. Ячейка ОУН по с. Терехов, в с. составе 7 чел., руководитель МЕЛЬНИК Федор Фомич, 1911 года рождения (арестован в 1944 г.). 4 участника ячейки арестованы в 1944 г., где находятся остальные, неизвестно.

3. Ячейка ОУН по с. Иванковцы в составе 4 -х человек, руководитель КОВТУН Иван Петрович, 1916 года рождения, все участники ячейки арестованы нашими органами.

4. Ячейка ОУН по с. Пятигорка в составе 2-х человек: ТОЛОЧКО (сапожник) и КОРНИЙЧУК Калистрат (других данных не имеется).

5. Ячейка ОУН по с. Быстрик в составе 2-х человек: САВЧУК Мефодия Николаевича и АНДРЕЙЧУК, где они находятся в настоящее время, из материалов не видно.

В 1946 году Бердичевским ГО МГБ был арестован участник националистического подполья ГЛОБА Феодосий Никитович, который на допросе дал развернутые показания о

своей преступной деятельности как руководителя националистической организации по с. Сингаевка, созданной в 1941 г. его братом ГЛОБА Петром (расстрелян немцами как националист).

Наряду с этим ГЛОБА Ф. Н. назвал 12 других участников этой организации, однако по материалам неизвестно, какие меры были приняты по их перепроверке. Кроме того, в Бердичевском районе существовали националистические организации мельниковского направления. Посписочно на территории района учтено участников ОУН и поддерживавших с ними близкие связи 90 чел.

ПОПЕЛЬНЯНСКИЙ РАЙОН

На территории Попельнянского района руководителями Житомирского окружного "провода" ОУН-бандеровцев "БУЛЬБОЙ", "ЗЕНОНОМ" и др. были созданы:

1. Районный "провод" ОУН — руководитель "БОРЕНКО", "СЕРГЕЙ" — ИЩЕНКО Николай Ильич, 1918 года рождения, уроженец и бывший житель с. Кайловка (очевидно, Килівка. — *В. С.*) Попельнянского района, где находится — неизвестно. Впоследствии ИЩЕНКО сменил "СОКОЛ"— ДЕРЖЕРУК Николай Петрович, 1921 года рождения, уроженец и быв. житель с. Кайловка Попельнянского района (осужден к ВМН).

2. Подрайонный "провод" в с. Кайловка, руководителем являлся "ВОРОН" — ОГНЕВЧУК Иван Трофимович, 1920 года рождения, уроженец и быв. житель с. Кайловка Попельнянского района (где находится — неизвестно).

Из состава "провода" известна руководительница женской сетки "ЧАЙКА" — ШОТИК Ольга Ивановна, уроженка села Кайловка (арестована).

3. Станичная организация в с. Кайловка — руководитель КОВАЛЬЧУК Василий, бывший житель с. Кайловка Попельнянского района (арестован немцами, других данных нет).

4. Пятерка ОУН в с. Кайловка — руководитель "ДОБРОВА" — ГРИНЧЕНКО Фадей Минович, 1903 года рождения, уроженец и житель с. Кайловка (осужден к ВМН).

5. Станичная организация ОУН в с. Хейлов, руководитель "ДЕД" — ЗАПОЛЬСКИЙ Василий Евстафьевич, 1900

года рождения, уроженец с. Каменка Попельнянского района, работал директором Хейловской школы (арестован).

6. Тройка ОУН в с. Сокольча — руководитель ШОЛОМИНСКИЙ Константин Павлович, уроженец с. Сокольча Попельнянского района, работал учителем, других данных нет.

Параллельно районному "проводу" ОУН-бандеровцев на территории Попельнянского района был создан районный "провод" ОУН-мельниковцев с соответствующими низовыми звеньями. Всего по району учтено 72 участника ОУН обоих течений.

АНДРУШЕВСКИЙ РАЙОН

В этом районе, как видно из материалов, организационные звенья оуновского подполья создавались представителями Житомирского окружного "провода" ОУН — "ЗЕНОНОМ", "ОТЧЕНАШ" и "БУЛЬБОЙ", в частности:

1. Районный "провод" ОУН — руководителем являлся "ВЕРБА" — КОМЗОЛ Антон Кириллович, 1900 года рождения, уроженец и бывший житель с. Зарубинцы Андрушевского района, убит при проведении операции в 1944 году (состав "провода" неизвестен).

2. Подрайонный "провод" ОУН в м. Андрушевка — руководителем являлся "МЫТЬКО" — ОГИР Николай Петрович, 1909 г. рождения, уроженец и бывший житель м. Андрушевка, работал директором маслозавода (арестован и осужден к ВМН).

3. Ячейка ОУН в м. Андрушевка — руководителем являлся "ГРОЗНЫЙ" — ДЗЕБАС Степан Феодосьевич, 1889 года рождения, уроженец и житель с. Андрушевка (арестован и осужден на 15 лет ИТЛ).

4. Подрайонный "провод" в с. Яроповичи — по показаниям арестованного ОГИР, руководителем являлся БИЛЬМОВИЧ (других данных нет).

5. Подрайонный "провод" ОУН в с. Староселье —руководитель "ЯГОДА" — БОБЕР Леонид Никитович, уроженец и бывший житель с. Староселье (в 1944 г. арестован).

6. Станичная организация ОУН в с. Староселье — руководитель "БЕДНЫЙ" — БЕЗДУШНЫЙ Тимофей Яковлевич, 1902 года рождения, уроженец и бывший житель с. Староселье Андрушевского района (в 1945 г. арестован).

7. Подрайонный "провод" в с. Зарубинцы — руководитель ХИБИНСКИЙ Андрей Филиппович, бывший житель с. Зарубинцы Андрушевского района (в 1943 г. арестован).

8. Станичная организация ОУН в с. Зарубинцы — руководитель РАДЗИНСКИЙ Михаил Дмитриевич, 1897 года рождения, уроженец и бывший житель с. Зарубинцы Андрушевского района (в 1944 г. арестован). Заместителем руководителя станичной организации ОУН в с. Зарубинцы являлся СТЕФАНОВИЧ Гавриил Степанович, уроженец и житель с. Зарубенцы (арестован).

9. Ячейка ОУН в с. Б. Мошковцы — руководителем являлся "ЩУКА" — КУКСА Сергей Карпович, уроженец и бывший житель с. Б. Мошковцы (в 1943 г. убит партизанами).

10. Ячейка ОУН в с. Лебединцы — руководителем являлся ГОРНОСТАЙ Прокофий Дмитриевич, 1899 года рождения, уроженец с. Б. Мошковцы Андрушевского района (в 1944 г. арестован).

11. Ячейка ОУН в с. Тарасовка — руководителем являлся "КВИТКА" — ГОЛЬЧУК Ефим Николаевич, других данных нет и о его местопребывании ничего неизвестно.

Посписочно из числа участников ОУН и лиц, поддерживавших с ними близкие связи, на территории района учтено 155 чел., из них по спискам облгосархива 28 чел.

ВЧЕРАЙШАНСКИЙ РАЙОН

Из анализа имеющихся в УКГБ данных видно, что во Вчерайшенском районе в период немецкой оккупации был создан и действовал районный "провод" ОУН, руководителями которого были:

1. КОСТИН Степан Михайлович (западник, был преподавателем в Верховнянской гимназии, где находится — неизвестно).

2. ГУМЕННЫЙ Борис Викторович, 1923 года рождения, уроженец с. Макаровка Вчерайшанского района, оуновская кличка"ПАЛИЙ", впоследствии руководитель банды.

Состав районного "провода" неизвестен.

По данным камерного агента "БУЙНЫЙ", видно, что в с. Бровки-1 Вчерайшанского района якобы существовал подрайонный "провод" ОУН в составе:

1. Мельник Павел Григорьевич, по кличке "ВЕРБА" — руководитель "провода" (арестован).

2. Мельник Александр (других данных нет), "ГОСПОДАРЧИЙ" (убит на фронте в 1944 г.).

3. МЕЛЬНИК Федор Каленикович, 80 лет, содержатель бункера.

4. МЕЛЬНИК Антонина Кирилловна, 1906 года рождения, связная.

5. МЕЛЬНИК Любов Александровна.

6. МЕЛЬНИК Василий Александрович, 1928 г. рождения.

Указанные данные в должной мере не перепроверены и другими материалами не подтверждены. Районным "проводом" ОУН в отдельных селах района были созданы ячейки ОУН, а именно:

1. В селе Верховня

Руководитель ячейки — ГЕТМАН Семен Павлович (других данных нет). Убит партизанами.

В ячейку входили:

а) ГАВРИЛЕНКО Афанасий Иванович, по кличке "ЯВИР", 1917 года рождения, уроженец с. Верховня, где находится — неизвестно, якобы арестован;

б) ПАЩЕНКО Степан Яковлевич, из села Верховня (других данных нет), где находится — неизвестно;

в) ЮРЧЕНКО Елена Макаровна из с. Верховня, арестована в 1944 г.;

г) ФИЛЬКОВСКАЯ Мария Максимовна, из с. Верховня (других данных нет), якобы проживает в гор. Киеве;

д) ОГОРОДНИК Архип Иванович (других данных нет) и другие — всего 19 человек.

2. В селе Крыловка

Руководитель ячейки — ШЕВЧУК Панкрат Антонович, 1895 года рождения, уроженец с. Крыловки, арестован. В ячейку входило 6 человек.

3. В селе Быстриевка

Руководитель ячейки — ГУТОВЕНКО Иван Кондратьевич (других данных нет), где находится — неизвестно. В ячейку входило 6 человек.

4. В селе Шпиченцы

Руководитель ячейки — ЛОБОДА Анатолий Николаевич (других данных нет), где находится — неизвестно.

5. В селе Макаровка

Руководитель ячейки — ГУМЕННЫЙ Борис Викторович (уничтожен СБ). В ячейку входило 25 человек.

Всего во Вчерайшенском районе учтено 134 участника ОУН—УПА и других лиц, проводивших националистическую деятельность.

РУЖИНСКИЙ РАЙОН

Данных об организационных звеньях не имеется. Из анализа архивных материалов по Ружинскому району устанавливается, что действовавшие отдельные участники ОУН в проведении националистической деятельности поддерживали связь с ОУновцами, проживавшими во Вчерайшенском районе. На территории района посписочно учтено 19 участников ОУН—УПА.

КОРНИНСКИЙ РАЙОН

На территории Корнинского района осенью 1941 года представителем окружного "провода" ОУН-мельниковцев ДЕМКОВИЧЕМ был создан:

1. Районный "провод" ОУН — руководитель до весны 1942 г. ГРИНЧЕНКО Василий Иванович, 1918 года рождения, уроженец с. Кайловка Попельнянского района, бывший житель м. Корнин, врач Корнинского райздравотдела (где находится неизвестно). Его заместителем по пропаганде был "ОЛЕСЬ" — "БОГУН" — ПРЕВАР Валентин Мартынович, бывший житель м. Корнин (арестован).

Одновременно в селах района националистами были созданы низовые оуновские звенья, как-то:

2. Организация ОУН в с. Мохначка — руководитель МЕДВЕДЧУК Владимир Нестерович, уроженец и бывший житель м. Корнин (арестован).

3. Ячейка ОУН в с. Лучин — руководитель "СТЕПНОЙ" —

ВОРОХОБ Алексей Арсентьевич, 1920 года рождения, уроженец и житель с. Лучин (арестован). (334)

4. Тройка ОУН в с. Лучин — старший тройки ВОРОХОБ Иван Устинович, уроженец и бывший житель с. Лучин Корнинского района, место нахождения неизвестно.

5. Ячейка ОУН в с. Ходорков — руководитель ЛЫСЮК Леонид Петрович, 1918 года рождения, уроженец Народического района Житомирской области, бывший фельдшер Корнинской больницы (в 1945 г. осужден на 10 лет ИТЛ).

Установлено, что весной 1942 г. существовавший районный "провод" ОУН-мельниковцев примкнул к бандеровскому течению, что подтверждается показаниями ряда свидетелей.

ГРИНЧЕНКО В. И. по-прежнему остался районным "проводником" ОУН. Через некоторое время ГРИНЧЕНКО как несправившийся от руководства районным "проводом" был отстранен, а на его место "БУЛЬБА" назначил ПРЕВАР В. М., являвшегося до этого заместителем ГРИНЧЕНКО. Материалами о деятельности низовых звеньев ОУН и их ориентации не располагаем. Всего по району учтено участников ОУН — 28, из них по материалам облгосархива — 3. (335)

(...)

ЧАПОВИЧСКИЙ РАЙОН

В 1941 году в м. Чаповичи эмиссаром ОУН-западником СТОРОЖУК Михаилом была создана националистическая организация, которая поддерживала тесную связь с Коростенским районным "проводом" ОУН. В состав организации ВХОДИЛИ:

1. СТОРОЖУК Михаил (других данных нет, место пребывания неизвестно), был лично знаком с "ПАВЛО-МЫКОЛОЙ".

2. РУСАНОВ Николай Федорович, 1923 года рождения, участник организации под кличкой "СВЕТ", священник, занимался подбором лиц для вовлечения в ОУН. В 1946 г. состоял в агентурной сети, но вскоре выехал в Курскую область, где находится в настоящее время, неизвестно.

3. САФРАНЧУК Павел (других данных нет), якобы осужден.

4. ШПАКОВИЧ Иван Сидорович, работал директором школы, бежал с немцами (других данных нет).

Из показаний РУСАНОВА известно, что СТОРОЖУКОМ Михаилом в м. Чаповичи в тот период была создана молодежная националистическая организация "Запорожская сечь" (по другим данным эта организация именовалась "Освобождение труда"), руководителем ее была назначена КОНОНУЧЕНКО Мария Демьяновна, 1924 года рождения, дочь бывшего офицера петлюровской армии. Сама Мария, якобы, в 1944 г. служила в Советской Армии, но где находится сейчас, неизвестно.

По данным агентуры в период оккупации националистами параллельно указанной организации была создана вторая молодежная организация, т. н. "СИЧЬ" под руководством б/агронома управы ЗАКУСИЛО Степана (других данных нет), который впоследствии, якобы, служил в Советской Армии. Участников этих организаций учтено 8 человек, из которых 4 человека бежали при отступлении немцев.

Кроме того, на терртории района были организованы:

по с. Каленское — станичная ОУН, руководитель КАЛЕНСКИЙ Николай Антонович, арестован нашими органами в 1944 году.

Организация непосредственно подчинялась Коростенскому районному "проводу" ОУН. Участников этой организации учтено 6 человек, но где находятся в настоящее время, точно не установлено. Один из участников организации КАЛЕНСКИЙ Андрей Иванович состоял в агентурной сети.

По с. Татарновка — существовала ячейка ОУН в составе 4-х участников под руководством МЕЛЬНИК (другие данные отсутствуют).

По материалам докладных записок все участники ячейки (МЕЛЬНИК, АЛЕКСАНДРЕНКО П. А., ЛУЧУК В. И., ЯРЕЖЧУК П. Р.) арестованы в 1944 г. (Организационное подчинение по материалам не установлено). Посписочно

на территории Чаповичского района из числа участников ОУН и поддерживавших с ними связь учтено 27 человек.

ПОТИЕВСКИЙ РАЙОН

1. Районный "провод" ОУН — создан в 1941 году западником ДОБРОВОЛЬСКИМ (других данных нет), арестован немцами в 1941 г.

Из состава "провода" ИЗВЕСТНЫ:

1. ХВОРОСТОВСКИЙ — западник, в 1941 году выехал в западные области Украины;
2. ПЕТРЕНКО — западник, в 1942 г. выехал в западные области Украины;
3. КАЛАЧ — начальник полиции, бежал с немцами.
4. ХАРЧЕНКО Николай Дмитриевич — арестован немцами, где находится, неизвестно.
5. КОЛОС Петр Петрович, бежал с немцами.
6. ИГНАТЕНКО Федор, расстрелян партизанами.
7. ДОВГИЙ Антон Акулович, арестован в 1944 г.
8. ЛАВРИНОВИЧ Антон Васильевич, по непроверенным данным, проживает в Потиевском районе.

Из имеющихся материалов не видно, кому организационно подчинялся районный "провод" ОУН. Участниками указанного "провода" ОУН на территории района было создано 3 сельских ячейки, из них:

1. с. Нераж — руководитель СВИТЕЛЬСКИЙ Владимир Бенедиктович (арестован). В состав ячейки входило 8 чел.
2. с. Свида — руководитель ФЕДОРЧУК Григорий Андреевич, 1916 года рождения (арестован в 1944 г.). В состав ячейки входило 5 человек.
3. с. Клин — руководитель КОВБАСЮК Марк Никитович из с. Н. Буда, разрабатывался по д/ф. как немецкий пособник, где находится в настоящее время, неизвестно. В состав ячейки входило 6 чел., из которых арестован только РАФАЛЬСКИЙ Григорий.

Посписочно на территории Потиевского района из числа бывших участников ОУН и поддерживавших связь с ними учтено 56 человек.

МАЛИНСКИЙ РАЙОН

Имеющиеся материалы не дают полного представления о деятельности ОУН бандеровского направления в данном районе. Из показаний арестованного в 1945 году СЛОБОДЕНЮКА Николая Ильича видно, что в большинстве сел Малинского района им, по поручению члена областного "провода" мельниковцев МАСЛИЯ, были созданы организации мельниковского направления, т. н. "СИЧ".

В то же время имеются некоторые материалы, дающие основание полагать, что в сс. Няневка и Белый Берег существовали группы возможно бандеровского направления. Созданы они были ЛУПЕНКО Антоном Степановичем, уроженцем с. Няневки Малинского района, работавшим в период оккупации старостой Няневской сельхозобщины и инспектором школ райуправы (в 1943 г. расстрелян немцами), сам он руководил группой в с. Няневке, состав которой фактически не выявлен.

В с. Белый Берег группу возглавлял СОБОЛЬ Петр Иванович, работавший зав. сельским клубом. Из выявленных участников этой группы известны ХМЕЛЬНИЦКИЙ Мартын и его два сына — Сергей и Василий. Все они подвергались допросу жандармерией, но после допросов были освобождены.

Практическая деятельность изучена слабо, но известно, что они вели активную националистическую пропаганду и стремились к расширению своего влияния на молодежь. В 1945 году на СОБОЛЯ, ХМЕЛЬНИЦКОГО и его сыновей, по-прежнему проживающих в с. Няневка, было заведено агентурное дело "КЛУБОК", но так как разработка указанных лиц не дала оперативно-ценных результатов, дело сдано в архив. Окончательно определится, к какому течению, бандеровскому или мельниковскому, принадлежали данные группы и насколько широко они распространили свое влияние, пока не представляется возможным. Этот вопрос подлежит уточнению путем дальнейшего изучения имеющихся в УКГБ агентурных и следственных материалов.

Посписочно в Малинском районе числится 44 участника ОУН-УПА(бандеровцев и мельниковцев).

РАДОМЫШЛЬСКИЙ РАЙОН

Из имеющихся материалов по данному району видно, что в декабре 1941 года в гор. Радомышль было создано организационное звено ОУН, ставившее перед собой задачу проведения активной националистической пропаганды и вовлечения в ОУН местного населения. В состав организационного звена ВХОДИЛИ: КАНЮКА Григорий Дмитриевич, 1894 года рождения, уроженец гор. Малина, работал зав. торговым отделом Радомышльской райуправы, являлся руководителем организации. Местонахождение в настоящее время неизвестно.

ЧЕПОВСКИЙ Иван Никифорович, сын попа, до войны работал бухгалтером Радомышльского райсоюза, в период оккупации служил старостой райуправы, являлся заместителем руководителя организации.

ГОЛОВЧЕНКО (других данных нет), работал следователем полиции, являлся референтом СБ. В конце 1941 года, якобы, арестован и расстрелян немцами.

ХОМЕНКО(имени и отчества нет), уроженец с. Марьяновка Киевской области (по другим данным гор. Малина Житомирской области), сын сотника петлюровской армии, бежавшего в 1920 году вместе с семьей в Польшу. В период освобождения Западной Украины советскими войсками сам ХОМЕНКО бежал в Германию, откуда возвратился с немецкими оккупантами и осел в Радомышле. Работал зам. бухгалтера торготдела райуправы. Кадровый оуновец, являлся одним из организаторов указанного звена и возглавлял политреферентуру, имел связь с Житомирским окружным "проводом". Где находится в данное время, сведений нет.

КРИВОНОС Василий Трофимович, 1882 года рождения, уроженец с. Краснобарки Радомышльского района, работал бургомистром гор. Радомышля и являлся хозяйственным референтом ОУН. В 1945 г. вербовался нашими органами под кличкой "Седой", позже был арестован и осужден.

МАТИЕНКО (других данных нет), в период оккупации работал бухгалтером маслозавода, руководил военной референтурой ОУН. Умер в 1942 г.

ЛЕВИЦКИЙ Вадим Никанорович, 1886 года рождения, уроженец Олевского района, сын священника, работал бухгалтером торготдела в райуправе, являлся оргреферентом ОУН. В марте 1945 г. арестован и осужден. (Наказание отбыл, возвратился в гор. Радомышль).

МАКСИМЕНКО Владимир Антонович, житель гор. Радомышля, работал секретарем горуправы, являлся референтом пропаганды, якобы, бежал с немцами.

ДОСКАЧ (ЛОСКАЧ) Антон Андреевич (или Андрей Дмитриевич), уроженец Западной Украины, до войны работал старшим агрономом Вишевичской МТС Радомышльского района, в период оккупации был старшим агрономом гебитскомиссариата. В организации руководил земельной референтурой. Бежал с отступившими немецкими войсками. В 1944 г. прислал письмо из района гор. Перемышля в адрес директора Вишевичской МТС с просьбой выслать справку, подтверждающуюю его работу в МТС.

ПОЧЕШИНСКИЙ (ПОДЧЕШИНСКИЙ), уроженец Мархлевского района, сын попа, работал статистом в райуправе, являлся связником ОУН, в 1942 г., якобы, выехал в Мархлевск (Довбыш).

КЕНИС (других данных нет), западник, представитель Житомирского окружного "провода", прибывший для создания ОУН в Радомышльском районе.

СТЕЦЬ (других данных нет), западник, также прибыл для создания ОУН в Радомышльском районе.

Указанное организационное звено просуществовало всего несколько дней, так как вскоре все его участники были арестованы немецкой полицией. После допроса сначале в Радомышле, а затем в Житомире их выпустили за исключением СТЕЦЬ и ХОМЕНКО, судьба которых после ареста неизвестна. Данных о возобновлении деятельности организационного звена и существовании националистических организаций в селах района не имеется.

Посписочно в Радомышльском районе числится 22 участника ОУН-УПА.

БРУСИЛОВСКИЙ РАЙОН

Районный "провод" ОУН — создан в августе 1941 г. националистами-западниками ПАНИКАДЫЛОМ (других данных нет, в конце 1941 г. из района выбыл неизвестно куда) и КУРИЛЕЦ Василием Федоровичем (в 1943 г. бежал на запад). Из состава "провода" известны:

Руководитель "провода" — ВОЙЦЕХОВСКИЙ Павел Филиппович, 1901 года рождения, уроженец м. Екатеринополь Киевской области, в период оккупации работал головою райуправы (арестован в 1944 г.).

Референт по пропаганде — ПИЛЬКЕВИЧ, работавший учителем, других данных нет, местонахождение неизвестно.

Военный референт — СТАДНИК Сергей, работавший фининспектором при райуправе, местонахождение неизвестно.

Член "провода" ПРИСЯЖНЮК Михаил Иванович, 1901 года рождения, работавший заместителем головы райуправы, ведал финансовыми вопросами организации (арестован в 1946 г.).

Член "провода" ОГИЕНКО Василий (других данных нет), б/учитель, отвечал за проведение националистической работы среди учителей и молодежи, где находится в настоящее время, неизвестно.

Следует отметить, что несмотря на арест руководителя "провода" ВОЙЦЕХОВСКОГО и участника этого "провода" ПРИСЯЖНЮК, в процессе следствия их полная преступная деятельность не вскрыта, участники существовавшей организации не выявлены, тогда как в районе посписочно числится 67 участников ОУН-УПА.

КОРОСТЫШЕВСКИЙ РАЙОН

Из имеющихся материалов по данному району видно, что в 1941 г. в гор. Коростышеве, прибывшим с запада украинским националистом ЛЕВИЦКИМ была создана националистическая организация ОУН, работу которой первоначально возглавил бывший староста райуправы МЕРЩИЙ Павел (местонахождение в настоящее время неизвестно). С 1942 г. организацией руководил вновь назначенный на должность старосты горуправы ГАЧКОВСКИЙ Антон Андреевич, 1892 года рождения, уроженец

гор. Коростышева (арестован и осужден в 1944 г.). Его заместителем являлся НОВАКОВСКИЙ, прибывший из западных областей Украины и работавший начальником Коростышевской полиции. (В 1942 г. скрылся от ареста немцами, где находится в настоящее время, неизвестно).

По показаниям ГАЧКОВСКОГО установлено, что существовавшая в гор. Коростышеве националистическая организация примыкала к бандеровцам, в ее состав, кроме указанных выше, входили:

1) ВОЛОШИН (другие данные неизвестны), в период оккупации служил старостой Коростышевской горуправы, в 1943 г. как националист расстрелян немцами.

2) ДМИТРЕНКО Кузьма Григорьевич, служил старостой райуправы, арестован немцами.

3) ЛАНТВОЙТ Иван Андреевич, в период оккупации работал агрономом. При отступлении немецких войск бежал с последними. И другие.

В период оккупации в гор. Коростышеве издавалась националистическая газета "Коростышевские вести", редактором которой являлся участник вышеуказанной организации ИЩЕНКО Евгений Николаевич, 1918 года рождения, уроженец с. Горецкое Коростышевского района (местонахождение в настоящее время неизвестно).

Из архивных материало усматривается также, что в районе существовала кустовая организация ОУН, которую возглавлял прибывший из запада украинский националист БЕЛОЦЕРКОВИЧ Максим (другие данные неизвестны), служивший заместителем начальника Коростышевской районной полиции (в 1942 г. арестован немцами). На какие пункты распространяла свое влияние эта организация и ее состав, неизвестно.

Посписочно на территории Коростышевского района учтен 61 участник ОУН.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКОГО ПОДПОЛЬЯ В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД

К моменту освобождения территории Украины от немецких захватчиков главари оуновского подполья, укры-

вавшиеся в западных областях, начали усиленно проводить подготовку к подрывной деятельности в тылу советских войск, создавая вооруженные банды т. н. УПА (Украинская повстанческая армия).

В середине мая 1943 года краевой "провод" ОУН "ПИВНИЧ" (в Ровенской области) назначил командующим группы банд УПА под названием "СХИД" (Восток) и одновременно окружным проводником ОУН восточных областей Украины (Житомирской и Киевской) б/надрайонного проводника по Олевскому району ВОРОБЕЦ Федора Васильевича (арестован в 1946 г.), известного в оуновском подполье под кличками "ВЕРЕЩАК", "ОЛЕКСА", "ШАХТАРЬ", "УСТЫН", "ДУБ", "ДЕНИС" и др.

К концу 1943 г. состав Житомирского окружного "провода" ОУН (МОЛЧАН, "БУЛЬБА", "ЖЕНЯ" и др.) бежали на территорию Ровенской области, где влились в состав банд "СХИД", однако для проведения националистической деятельности на освобожденной территории ими были оставлены на нелегальном положении представители этого "провода" "СОКОЛ" — В Красноармейском районе, "МУХА", он же "БОРОТИНСКИЙ", и ГАЛИЧ Василий — в Володарск-Волынском районе. Последние два в начале 1944 года года нашими органами были арестованы. Одновременно было подвергнуто аресту значительное количество руководящего состава низовых оуновских звеньев, что дало возможность парализовать в значительной степени деятельность националистического подполья.

"СОКОЛ" к этому времени, укрываясь на территории Красноармейского и смежных с ним районов, возглавил вооруженную банду, созданную из участников ОУН сел Стрыбиж, Ивановичи и др. Красноармейского района и села Давыдовка Володарск-Волынского района.

В июне 1944 года "ВЕРЕЩАК" был назначен командующим генерального округа УПА, куда входили как районы действия Киевская и Житомирская области. Известно, что после освобождения Житомирской области главарями оуновского подполья для организации подрывной деятельности на востоке был направлен ряд вооруженных банд. Так, в начале 1944 года в область прибыло три бандгруппы "ВОРОНА", "ЯРОГО" И "ЛЫСОГОРА" численностью 160 бандитов под общим командованием "ПАВЛА-МЫКОЛЫ" (быв. руководитель подполья в Коростенском районе).

После разгрома в мае 1944 г. указанных банд для их пополнения из западных областей Украины прибыло до двухсот бандитов под командованием бандглаваря "СТАЛЬНОГО" (убит в 1944 г.), который при содействии остальных бандитов должен был охватить подрывной деятельностью северные районы Житомирской области, однако и эти банды вскоре были ликвидированы.

В начале сентября 1944 года был создан объединенный Житомирский окружной "провод" ОУН, на который возлагалось руководство деятельностью подполья ОУН—УПА на территории Житомирской и Киевской областей. Во главе его "ВЕРЕЩАК" поставил "ПАВЛО-МЫКОЛУ" и выделил в его распоряжение 7 бандгрупп.

1. Группа самого "МЫКОЛЫ" и бывшего сотенного "ЧЕРНОТЫ" в составе 14 бандитов с задачей оседания в Чаповичском, Малинском и Потиевском районах. "ЧЕРНОТА" ликвидирован в феврале 1944 г. в с. Дерманка Чаповичского района, часть группы уничтожена, а остальные впоследствии вернулись на запад.

2. Группа в составе 8 бандитов с бывшим начальником полевой жандармерии УПА "ПЕЧЕРИЦЕЙ", он же был назначен референтом СБ Житомирской и Киевской областей. Заместитель являлся четовой УПА "ДЕРКАЧ". "ПЕЧЕРИЦА" в январе 1945 г., возвращаясь на территорию Ровенской области, был убит. С "ДЕРКАЧЕМ" оставалось три бандита (группа "ДЕРКАЧА" ликвидирована в 1947 г.).

3. Группа в составе 6 бандитов, куда входили "АНДРЕЙ" и "ДОН", которые направлялись в качестве надрайонных проводников в районы Овруч, Народичи и Базар. Осенью 1944 г. группа была полностью ликвидирована, оставался только один "АНДРЕЙ", который впоследствии был включен в группу "ВАНЬКИ".

4. Группа в составе 5 бандитов, во главе с "ВАНЬКОЙ" с задачей осесть в Иванковском районе Киевской области. В мае 1945 г. "ВАНЬКА" и "АНДРЕЙ" возвратились к "ВЕРЕЩАКУ", остальные участники группы были ликвидированы.

5. Группа в количестве 13 бандитов во главе с б/надрайонным референтом СБ "СЕМЕШКОЙ" направлялась в Радомышльский район и районы Киевской области. Один из участников банды "ЗАХАР" был ранен в районе Словечно и возвратился обратно. Позднее из этой группы возвратилось к "ВЕРЕЩАКУ" еще 4 человека. остальные участники этой группы были ликвидированы в разное время.

6. Группа в составе 17 бандитов во главе с бывшим сотенным "ВИТЕР", который назначался надрайонным "проводником" ОУН в районы Словечно, Овруч Житомирской области и Мозырь, Ельск БССР. Не дойдя до места назначения, эта группа, потеряв при столкновении одного убитого и одного раненым, в феврале 1945 г. возвратилась обратно в Ровенскую область.

7. Группа в составе 15 чел. во главе с "ПАЛИЕМ" (быв. райпроводник ОУН по Вчерайшанскому району), который назначался надрайонным "проводником" в ОУН в районы Вчерайше, Андрушевка, Ружин, Попельня. Из состава группы 6 бандитов были ликвидированы, остальные возвратились в Ровенскую область, где "ПАЛИЙ" был расстрелян по подозрению в связях с нашими органами.

В январе 1945 года в связи с реорганизацией генеральных округов "ВЕРЕЩАК" был назначен руководителем краевого "провода" ПСУЗ (пивнично-схидных украинских земель) под шифром "ОДЕССА", которому и было подчинено националистическое подполье на территории Житомирской и Киевской областей. По указанию главарей оуновского подполья "ВЕРЕЩАК" в 1945 году направил дополнительно на Житомирщину ряд боевок, из которых известны:

1. В январе 1945 года в качестве заместителя окружного "проводника" ОУН "МЫКОЛЫ" был направлен сотенный УПА "РОМАН", он же "СТАРЫЙ" (ликвидирован в 1955 г.)

с группой 6 ч. В сентябре этого же года "РОМАН" был назначен проводником ОУН по Киевской и Житомирской областях. Бандгруппа "РОМАНА" в основном укрывалась в Чаповичском, Малинском, Потиевском и Коростенском районах, а в последнее время в Емильчинском, Барашивском, Володарск-Волынском и Городницком районах.

2. В Красноармейский район боевка "СОКОЛА".

3. В Радомышльский район боевка "БУТЬКО" в составе 6 бандитов.

4. В Ушомирский лес Коростенского района боевка "МАРКО" в составе 4-х бандитов.

5. В Городницкий район боевка "НЕЧАЯ" в составе 5 бандитов.

6. В Барашивский и Емильчинский районы боевка "ЯРОСЛАВЕНКО" в составе 5 бандитов.

После захвата "ВЕРЕЩАКА" руководителем краевого "провода" ОУН "ОДЕССА" был назначен "ДАЛЕКИЙ", а член этого "провода" "ПАВЛО-МЫКОЛА" возглавил деятельность бандоуновского подполья на востоке — в Житомирской и Киевской областях. Весной 1946 г. по указанию краевого "провода" все бандбоевки, действовавшие на востоке, были организационно подчинены бандглаварю "БУТЬКО", который укрывался в восточной части области за рекой Тетерев. В подчинении "РОМАНА" оставалась бандбоевка "ДЕРКАЧА", с которой он действовал на территории Коростенского, Володарск-Волынского, Чаповичского, Потиевского, Малинского, Базарского и Лугинского районов.

К осени 1947 года бандгруппы "НЕЧАЯ", "МАРКО", "СОКОЛА" и "ДЕРКАЧА" были ликвидированы, а летом 1948 года на территории Сосновского района Ровенской области полностью ликвидирована бандгруппа "ЯРОСЛАВЕНКО".

В октябре 1948 г., когда "РОМАНУ" стало известно, что "ДАЛЕКОГО" нет в подполье (к тому времени он был захвачен органами МВД) и к руководству краевым "проводом" пришли СМОКОВЦЫ (название пошло от клички руководителя "проводом" "СМОК"), он решил обойти их и

связаться непосредственно с центральным "проводом" для получения дальнейшей установки и с этой целью ушел на территорию Ровенской области.

В то время член краевого "провода" "ПАВЛО-МЫКОЛА", который находился в оппозиции к смоковцам, захватившими в свои руки руководство "проводом", ушел в Тернопольскую обл. для поиска связи с центральным "проводом" ОУН.

"РОМАН", не найдя средств для связи с центральным "проводом" и не ожидая возвращения "ПАВЛА-МЫКОЛЫ", самостоятельно примкнул к смоковскому движению, а в дальнейшем его примеру последовал и бандглаварь "БУТЬКО". Самого "ПАВЛА-МЫКОЛУ" смоковцы к себе не приняли, подозревая его в связях с органами МВД, исключили его с организации и лишили связей и паролей. Таким образом, к весне 1950 года "ПАВЛО" остался только с Ириной ЧЕРНОЙ, уроженкой с. Сушки Барашивского района, перешедшей на нелегальное положение во второй половине 1948 г., и 17 июня 1950 г. был ликвидирован в Корецком районе Ровенской области.

Летом 1950 года оуновские главари посылают на восток члена краевого "провода" ОУН "КАЙДАША", он же "К-13", с группой в три человека, который осел в Бердичевском районе. Весной 1951 года по линии связи был направлен с группой бандитов в количестве 3-х человек руководитель окружного "провода" ОУН "БОГУН", он же "ВАВИЛОНСКИЙ", "ПРОХОР". Осенью этого же года пришел руководитель техзвена "АРТЕМ", он же "ВАСИЛЬ", который осел в Андрушевском районе.

В 1950 г. для связи с участниками бандподполья, действующего в Житомирской области, были созданы две новые линии связи:

первая — северная, которая проходила по Дераженскому, Костопольскому и Сосновском районам Ровенской области и Городницкому району Житомирской области. На этой линии со стороны Ровенской области действовала курьерская группа связи "ГОРОШКО" в составе 3-х бандитов. В Городницком районе почту, следовавшую далее на

восток, принимала группа "ЯВОРА", находившаяся в подчинении "РОМАНА";

вторая — юго-западная, которая проходила по Корецкому, Межиричскому и Гощанскому районам Ровенской области. Эта линия обеспечивала связь непосредственно к члену центрального "провода" ОУН "ОРЛАНУ". Линию связи обеспечивала бандгруппа "КУЛЕМЕТА", осевшая в с. Мирославль Барановского района Житомирской области. С этой группой непосредственно поддерживал связь бандглаварь "РОМАН". Их встречи осуществлялись в лесном массиве на стыке Ярунского и Городницкого районов Житомирской обл.

"ЯВОР", он же "ЯРЫЙ", прибыл к "РОМАНУ" в 1950 году из Ровенской области вместе с "ЛЫСОМ", он же "МЫКЫТА".

Для активизации подрывной деятельности оуновского подполья бандглаварями намечалось рассредоточивать кадры в ряде районов Житомирской и Киевской областей с расчетом охвата как можно большей территории. В одном из захваченных документов, принадлежавшем руководителю окружного "провода" ОУН "БОГУНУ", указано:

а) Брусилов, Корнин (Житомирской области), Бышев, Фастов (Киевской обл.), "ГРИЦКО" и "СЕРГЕЙ";

б) Андрушевка, Бердичев, Троянов (Житомирская обл.), "ЗАДОРОЖНЫЙ" (АРТЕМ), "ЮРА", "НОНКА";

в) Гребенка, Васильков, Обухов, Узин (Киевская область) "ОРЕСТ" ("РОМАН"), "ПЕТРО";

г) Бараши, Володарск. Красноармейск, Черняхов (Житомирская обл.), "ПРОХОР" ("БОГУН"), "КЛЕН" (МАКСИМ"), "МАРТА".

Указанная растановка оуновских кадров подпольем осуществлена не была, ибо в это время нашими органами был нанесен значительный удар по бандподполью и его руководящим звеньям.

9 мая 1951 г. в с. Лисовка Корнинского района ликвидирован бандглаварь "БУТЬКО", он же "БОРИС", "ЗАХАР", "СЕРГЕЙ".

14 августа 1951 г. в селе Малые Годомцы Бердичевского района ликвидирован член краевого "провода" ОУН "КАЙДАШ", он же "ВУГЛЯР", "К-13", бандит "ЮРА" и третий бандит, личность которого не установлена.

29 декабря 1951 года в селе Яроповичи Андрушевского района ликвидированы руководитель техзвена "АРТЕМ", он же "ВАСИЛЬ", "ОМЕЛЬЯН", и с ним участники подполья "НОНКА" и "МАРТА" — Черная Ирина Гордеевна.

5 мая 1952 года около с. М. Глухов Радомышльского района ликвидирован окружной "проводник" ОУН "БОГУН", он же "ПРОХОР", "ВАВИЛОНСКИЙ", И с ним еще два бандита — "ГРИЦКО" и "КАРПО".

8 июня 1952 года в селе Тиньковка Красноармейского района убит бандит "ПЕТРО", он же "МЫКОЛА".

В июне 1952 года на территории Ровенской области полностью захвачена курьерская группа связи "ГОРОШКА".

В июле 1952 года управлением МВД Ровенской области полностью ликвидирована бандгруппа "КУЛЕМЕТА" в составе трех бандитов.

В июне 1953 года в Симаковском лесу Емильчинского района ликвидированы "МАКСИМ" и "ЯВОР", входившие в банду "РОМАНА".

8 июля 1955 года в селе Сушки Барашивского р-на при проведении чекистской операции ликвидированы бандглаварь "РОМАН" и бандит "ЛЫС".

Ликвидацией банды "РОМАНА" завершен разгром вооруженного ОУНовского подполья на территории Житомирщины.

За период с 1944 года бандитами ОУН в районах области по неполным данным было совершенно 414 проявлений, из них:

убийств совпартактива и оперсостава.....21 случай
грабежей колхозов и кооперативов.....290 -"-
поджогов колхозных построек .....5 -"-

За это время в результате чекистских мероприятий по ликвидации бандоуновского подполья органами государственной безопасности:

а) арестовано участников ОУН и бандитских связей...638 чел.
б) только в 1946 г. убито бандитов .....46 -"-
в) захвачено оружия более .....100 стволов
г) вскрыто типографий 1
д) изъято шрифта.....31 кг
е) разрушено бандитских бункеров 51,

а также изъято несколько сот тысяч националистических листовок и большое количество других оуновских документов.

В настоящее время данными о деятельности организованного националистического подполья УКГБ не располагает. Однако из анализа изложенных в справке материалов можно полагать, что:

а) созданные и ранее действовавшие организационные звенья полностью не вскрыты, не ликвидированы и могут продолжать глубоко законспирированную работу;

б) многие главари подполья, в свое время скрывшиеся от наблюдения чекистских органов,остались неразысканными и возможно продолжают безнаказанно действовать;

в) отдельные главари, бежав за границу и попав в поле зрения иноразведок и закордонных центров, могут по их заданию попытаться восстановить связь с целью продолжения подрывной деятельности.

Кроме того, серьезного оперативного внимания заслуживает то обстоятельство, что на прежние места жительства в нашу область возвращается значительное количество бывших активных участников ОУН, отбывших срок наказания. Нами из этой категории учтено свыше 70 человек. Не исключено, что отдельные из них могут пытаться возобновить враждебную деятельность.

Исходя из оперативной обстановки, в целях вскрытия и пресечения преступной деятельности украинских буржуазных националистов, необходимо обеспечить:

1. Дальнейшее изучение оперативной базы в каждом районе области путем детального исследования имеющихся в УКГБ агентурных и следственных материалов, вызова и допроса ранее арестованных активных участников ОУН и

уточнения обстоятельств на месте через агентуру и другие возможности.

2. Планирование работы оперативного состава по закрепленным районам в направлении:

а) выявления возможно действующего подполья и его организационных связей;

б) розыска активных участников ОУН с целью ареста или оперативного использования;

в) выявления связей лиц, бежавших за границу, для последующего решения вопроса о возможности их использования по завязыванию связи с закордоном;

г) определения круга лиц, на который могут ориентироваться закордонные центры и разведки. Изучение возможности их вербовки и использования по закордону;

д) изучения поведения лиц, ранее судимых за националистическую деятельность и возвратившихся из мест заключения с целью недопущения попыток к возобновлению преступной деятельности;

е) организации квартир-ловушек на базе выявленых явочных квартир главарей оуновского подполья;

ж) пополнения агентурного аппарата за счет новых вербовок и, в первую очередь, маршрутной агентуры, способной обеспечить глубокую разработку подполья.

3. В проведении указанных мероприятий использовать агентуру, ранее работавшую по линии ОУН. В отношении той агентуры, которая совершала в прошлом тяжкие преступления и в период сотрудничества с нами не принесла существенной пользы, решить вопрос о привлечении к уголовной ответственности.

ПРИМЕЧАНИЕ:

При составлении справки были использованы:

1. История ОУН — материалы лекции "О подрывной деятельности украинских буржуазных националистов против СССР и борьба с нею органов государственной безопасности".

2. Раздел о деятельности ОУН-бандеровцев на территории области:

а) архивные материалы по районам области;

б) протоколы показаний арестованных участников ОУН за 1944—1950 гг.;

в) докладные записки за период 1944-52 гг.;

г) список-справочник облгосархива по материалам о деятельности националистического подполья на территории Житомирщины.

3. раздел о деятельности бандподполья в послевоенный период:

а) материалы аг(ентурного) дела № 4;

б) показания бандглаваря "ВЕРЕЩАКА";

в) докладные записки о ликвидации бандгрупп;

г) захваченные бандитские документы.

НАЧ. 1 ОТД. 4 ОТДЕЛА УКГБ ПО ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ
МАЙОР (ВОРОНЯНСКИЙ)
"СОГЛАСЕН": ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА 4 ОТДЕЛА УКГБ
КАПИТАН (ШЕВЧУК)
25 ноября 1955 г.

Оригінал. Машинопис.

ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 29. — Арк. 317, 319, 320—322, 327—335, 350—357, 360—369.

На документі є резолюція з нерозбірливим підписом: "Т. Свердлов. Очень хороший и нужный обзор. Надо посоветовать другим начальникам 4-х отделов составить подобные справки. 10/1-56".

1/4 51 — 5-1337

ПІСЛЯСЛОВО

У середині 50-х каральні органи відрапортували більшовицькій владі про те нібито організований збройний спротив українського націоналістичного підпілля придушено. Водночас сама вона визнавала, що боротьба буде продовжуватися й далі, оскільки в різних регіонах оунівський рух давав про себе знати. Не могли гарантувати повного придушення збройної боротьби й енкаведисти. Навпаки вони вважали, що аналіз наявних документів дає підстави стверджувати, що:

"а) створені й раніше діючі організаційні ланки повністю не викриті, не ліквідовані й можуть продовжувати глибоко законспіровану роботу;

б) багато главарів підпілля, свого часу сховавшись від спостереження чекістських органів, залишились нерозшуканими й можливо продовжують безкарно діяти;

в) окремі главарі, втікши за кордон і потрапивши в поле зору іноррозвідок і закордоних центрів, можуть за їхнім завданням спробувати відновити зв'язок з метою продовження підривної діяльності" (ДА СБУ: Ф. 13. — Спр. 372.— Т. 29. — Арк. 369).

І справді, багато патріотів продовжували боротьбу за українську правду. Скажімо, Антон Олійник у неповних вісімнадцять засуджений до 25 років більшовицьких гулагів в Інті, звідки йому вдається втекти в 1955 році. Він пройшов сотні кілометрів тайгою, розминаючись з дикими звірами й таборами, проплив сотні кілометрів човном по Печорі, промандрував залізницею від Котласа до Сарн під чужим прізвищем... Спіймали аж на Волині, вдруге дали 25 років, тепер уже мордовських таборів, з яких він у 1965 році втікає, щоб 4 місяці подихати чистим повітрям на рідній землі. Але коли він добрався до золотоверхого Києва, йому там, як напише згодом Валерій Марченко, зі стін "плювали чужомовні оголошення і зневажливо кривилися продавщиці в крамницях на ввічливе українське "перепрошую", то він зважився на прилюдний виступ біля стін Софійського

собору, звернувшись до киян — якраз з того святого місця, де Богдан Хмельницький у грудні 1648 року промовляв до киян, Антон Олійник кинув у випадковий натовп свій гіркий біль за сплюндровану русифікацією Україну.

Та й цим не обмежився відважний повстанець: перш, ніж "махнути на Трапезунд" дорогою запорожців і влитися в лави закордонних частин ОУН, хотів ще поквитатися на Рівненщині з одним із манкуртів на прізвище Голобородько, бо той "стількох наших хлопців поморудував, а дівчата, ним згвалтовані, — їх також не можна забути..."

Очевидно, "воля не тільки солодка, вона і хмільна", бо втратив розсудливий втікач з найстрашнішого пекла соціалістичного обережність, відтак до Рівного вже не дійшов — серед поля потрапив у засідку. За те, що він двічі виграв двобій з гулагівським режимом, Антона Олійника розстріляли в червні 1966 року на рідній землі (*Волянська Л.* Два лицарі без страху, без догани //Альманах Українського Народного Союзу. — Парсіппані — Нью-Йорк, 1999. — С. 99—106).

Можна було б називати ще не одну сотню імен. Як і колись запорожцям, що боролися за волю свого народу і краю, доводиться і їм стикатись по чужих землях, терплячи і голод, і холод, і переносити тяжку тугу за рідними степами, хатками та землицею, що з діда-прадіда поливалася кривавим потом. А ще більше гнобило, ще більше стискувало болем їхні серця при думці, що на рідній землі панує споконвічний ворог, що сотні тисяч кращих наших людей — батьків, сестер та синів наших вивозиться до далекого Сибіру та на дикий і холодний півострів Мурман, і що замість них в Україну тисячами переселюються росіяни...

Але не тільки ось такі відчайдухи, як Антон Олійник, проймалися гіркою долею своєї Батьківщини. Наша західна діаспора (східна на той час про себе уже не давала знати) продовжувала боротьбу за українську державність. Це вона підтримувала героїчну боротьбу ОУН-УПА, захищала перед світом права рідного народу, безборонного на своїй споконвічній батьківській землі, це вона стала справжнім виразником його волі. Своєю титанічною працею на всіх

51 +1/4 — 5-1337

континентах вона не тільки вивчила тисячі українців, але й своєю критикою насильств над рідним народом розкрила очі світові на його справжнє становище під різними окупаціями й вимагала покарати злочинців. І саме завдяки цьому здвигові нашої еміграції у світі почали звертати увагу на українську проблему. Зокрема, з початку 50-х років минулого століття питання про відродження Української самостійної держави все частіше починає звучати в Конгресі США, щороку 22 січня в багатьох країнах на урядових будинках стали вивішувати українські національні прапори, прем'єр-міністр Канади Діфенбейкер у 1961 році зажадає від радянського керівника Хрущова надання незалежності Україні, а віце-президент США Буш у травні 1982 року запевнить українців, що вони "також не забуті" і закінчить свою промову словами "Ще не вмерла Україна!".

Надзвичайно важливу роль відіграла в цей час українська діаспора щодо привернення уваги світової громадськості до визнання західними юристами голодомору 1932—1933 років геноцидом українського народу, що було оприлюднено 1988 року спеціальною Міжнародною комісією за ініціативою й значними матеріальними пожертвами адвоката з Торонто Володимира-Юрія Даниліва. До речі, цей правник також доклав багато зусиль, аби організувати захист і виправдання засудженого ізраїльським судом на кару смерті безневинного Івана Дем'янюка, що зупинило розгул антиукраїнської істерії в світі й зняло тавро колаборації з нашого народу.

Важливим для консолідації нашої діаспори й згуртуванні її навколо боротьби за відродження незалежності України було те, що перед відступом гітлерівської армії за межі рідної землі вийшла значно більша кількість української еліти з Наддніпрянщини, оскільки вона вже переконалася на власному досвіді в неможливості співжиття з більшовицькою владою, котра й надалі буде нищити українство. Тепер українська діаспора виявилася далекогляднішою — вона вже не творила окремого уряду Західно-Української Народної Республіки, не розпорошувала увагу західної демократії на

проблеми різних теренів України, а поступово закликала її усвідомлювати наявність окремої нації, яка хоче бути господарем на своїй споконвічній землі. А галицька частина нашої еміграції зрозуміла, що нестача давніх військових традицій на її теренах була однією з причин поразки української національної революції в 1917—1921 роках.

Немаловажним було й те, що відтепер соборницька еміграція по-справжньому усвідомлювала заповіт Симона Петлюри, що "основою державности повинна бути Центральна Україна — Наддніпрянська, а не периферія, частина її... Я мав в собі досить опорної сили не зважати на брехні й інсинуації та йти дорогою випробуваного реалізму і наддніпрянського централізму, який, врешті-решт, раніше чи пізніше приведе до об'єднання українських земель, себто до фактичної соборности" (*Петлюра С.* Статті. Листи. Документи. — Нью-Йорк, 1979. — Т. II. — С. 519).

Сприймаючи це, необхідно було усвідомлювати й те, що за два тижні до своєї трагічної загибелі Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР ще раз наголосив: "Я вірю і певний, що Україна як держава буде. Може не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державности стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Укр. Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами. Інша політика — це мрії, нереальні комбінації, що призведуть до того, що ніякої України не буде" (*там само.* — Нью-Йорк, 1956. — Т. I. — С. 453).

Але Провидіння Всевишнього вже давало знак, що Україна відродиться. Необхідно було готувати новий Український здвиг з усвідомленням заповіту Петлюри, що з Наддніпрянщини приростатиме Україна державністю й соборністю.

І ті, хто взявся за цю святу справу, знали, що мусять стояти до кінця, бо цього вимагають безмовно мільйони: заслані до Сибіру козацькі гетьмани, герої Крут і Базару, в'язні соловецьких таборів — замучені, закатовані, постріляні, повішені й заморені голодом.

І вони вистояли, виборовши незалежність України, яку підтримав весь наш народ у 1991. Вони вистояли в 2004, коли загроза нависала над заповітом предків жити своєю правдою в своїй хаті. Вони готові до нових випробувань, які нам відміряла доля.

...Уже не раз повторювалося в історії: кожного разу, коли український здвиг розвалював Російську імперію, ідеологи її реставрації раптом зверталися до нас, віками ними гнобленими, зі словами про "слов'янське братерство", "общий дом". Так, зокрема, було в 1917, коли солдати-українці Волинського полку розбудили російську демократію, яка тільки хотіла обмежити повноваження царя, але не збиралася руйнувати основ "Третього Риму". Тоді репетували російські демократи з переляку, мовляв, як же це так, "мы, ведь, из одного котелка щи хлебали"...

Так було і в 1991, коли визнаний Заходом за демократа генсек Горбачов благав нас не творити власної долі, а залишатися в майбутньому союзі, який він збирався, очевидно, так оновити, як російські більшовики царську "тюрму народів". А якби сам не спромігся, допомогли б його соратники, котрі пішли в гекачепісти. І знову залунали солодкі слова про "общую историческую судьбу", "общие достижения"...

Не змінилася природа російської "демократії" й нині. Дуже ж хочеться їй і далі тримати нас у своїй "смирительной рубахе", яку тепер, замовляючи всім зуби, називають "спільним економічним простором".

Тож Україні ой як потрібні сьогодні тисячі й тисячі справжніх будівничих. І Наддніпрянщина неодмінно дасть для утвердження нашого державотворення стільки своїх синів і дочок, скільки вимагатиме від неї Український здвиг. Бо справді віщі слова про її невичерпну силу сказав у час останньої воєнної завірюхи безіменний оунівець, котрий прибув з Галичини в складі похідних груп: "...на тих степах, між тим скатованим і виголодженим народом, родиться стихійно український націоналізм, і прийде скорше чи пізніше хвиля, коли скаже він своє останнє слово.

Думаю, що розростеться той гін повно, до національного життя краще, чим у нас, бо там є широчінь і розмах та ще велика таємна сила з глибин землі, що дає почування хазяїна на власній загороді" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. —Оп. 2. — Спр. 16. — Арк. 16).

Тому й з'являться ще в нас тисячі й тисячі таких, як Василь Стус, Левко Лук'яненко, Віктор Ющенко, Борис Тарасюк...

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Адамович Василь 757, 758
Алексіяну 239
Алєксандренко П. А. 785
Алєксандрович Дмитро 23
Алєксєєнко Яків ("Аліксєєв") 576
Алчевська Наталія 256
Анастасьєва 627
Андрейчук 778
Андрєєв 271, 272, 405
Андрієвський 402
"Андрій" (Кривий Ріг) 389
"Андрій" (зв'язковий) 463—467, 469
"Андрій" (кер. групи) 512, 514, 515, 520—522, 524—526, 528, 529, 631, 634, 793, 794
Андрущак Володимир 24
Анна (Анка) 38, 39
Антоненко-Давидович 416
Антонеску 238, 240
Аргір 457, 459, 461
Армстронг Джон 12
Арсен (татарин) 277
"Арсен" 395
"Артем" ("Василь") 796
"Артем" 744
Артюхова Надія 689, 697
Астремський Григорій 23
"Ат" 359
"Атом" 764

Бабенко Кирило 211
Бабенко 354
Бабенко П. 770
Бабчук Федір 32, 35
Багалій О. 259
Баглєй Марія 108, 111
Багмет Андрій 291
Бажан 146, 416
"Байда" 262, 263, 265, 266, 268
Байдалюк 25
Бакало Іван 256
Бакзевич 383
Балабушкін 772
Балинський 248
Балюх Юрій 25
Бандера Степан 11, 14, 32, 50, 67, 68, 79, 83, 96, 131, 135, 138, 158, 173, 179, 185, 186, 189, 190, 229, 260, 261—263, 308, 318, 337, 345, 385, 666, 668, 683, 694
Баран 36
Бараненко 24
Баранов 456
Барашков 346, 348
Барсов 399, 401
Басинський 350
Басюк Олексій 778
"Батько" 464, 465
"Баша" 732
Бевзюк Микола ("Сокіл") 450, 464, 465, 470
Бегун Дмитро 482
Бездушний Тимофій ("Бідний") 780
Безрідна 392
Безсалий Трохим 424, 427—429
Бендин Михайло 23
Бенедюк Петро ("Орлик") 672
Бенеш 313
Бережницький Валентин ("Скляренко") 444—446
Березюк Іван 16
Березняк Демедь 346, 350
Берко Григорій 424, 429, 432
Берковський 297
Беркут" 528
Бернада Михайло 24
Бернадський Йосип 486
Бернадський Тофіль 486
Бетя 43
Бешибник Василь ("Беркут") 183
Бєлєнький Іван 682
Биць Володимир 23
Бичковський Яків 498
Бігун Григорій 497
Бігус Григорій 498
Бігус Леонід 499
Бігус Н. 499
Білай 125
Білик Володимир 23
Білик Олена 183
Білозуб В. 41
"Білоус" 749
Білоцерковичь Максим 791
Білущак Степан 25
Більмович 780
Біндер 200
Бленюк Володимир 23
Близнюк 473, 475
Близнюк Григір 514—517
Блохін Ю. 258
Бобер Леонід ("Ягода") 780
Богдан 37
Богданів 25
"Богун" 361, 797, 798
Богуславський 630
Боерт 32
Боженко 404
Боженко Гриць ("Милий") 284, 285
Бойко Данило 756
Бойко Михайло 678
"Бойовий" 584
Бойчук 103, 113
Бойчук Софія 103
Болгарський Антон 18, 317, 318
Болеста Роман 24
"Бомба" 731, 732
Бон Михайло 25
Бондар Сергій 228
Бондаренко 52, 54
Бондаренко 727
Бондаренко М. 750, 766
Борис 686
"Борис" 565
"Борис" (Коломия) 722
Боришкевич 43
Бородачик Оксана 754
Бородачик Трохим 753, 754
Бородкін 338
Брагін 372, 374—377
Брана Іван 24
Брянцев 272
Бугаєнко Павло 387
Бугай Є. 619
Бударгін І. 765, 772, 773
"Будько" ("Бутько") 744, 795—797

Буйний" 782
Буланий 392
Булаховський 130
Булига 698, 699
Бульдін 108, 109, 111, 112
Бурєвой 688—690, 692, 693, 695—697
Бурєвой Микола 378—382, 681, 684, 685, 687
Буртан 737
Бурчак 48, 49
Буценко Микола 688
Буш Джордж 806
Буяровський Феофіл митр. 254, 259

Вавілонський" ("Мефодій") 744, 762—764
Вайденко К.П. 298
Вакарчук 239
Ваня 446
Ванька" 512, 514, 515, 521-523, 525, 529, 530, 550, 566, 568, 631, 634, 793, 794
Варава 73
Варавва 259
Василенко Інна 431
Василенко Прокіп 517
Василюха Михайло 23
Василь 525
"Василь" 504, 771, 772, 798
Васильченко І. Є. 298
Васьківський 248, 256, 257
Васько Осип 23
Вахнюк Іван 601, 602
Ващенко Микола 386
Введенський 73
Велигурський Іван ("Юхимець") 672, 675
Вересюк 24
Веретенник Василь 641
Веретниченко (Веретенченко) 259
Верещагін Михайло 768, 769
Верещака 528
Верзун Леонід 738
Вериковський 128, 129
Вернигора 478
Вернигора Іван 638
Вєтухов 248, 253
Виговський 403, 560, 666
Винниченко Володимир 242, 347
Винниченко Григорій 641
Винниченко Микола 419, 421—423
Виноградов 355, 471, 503
Виноградський 106
Витязь 248, 255, 260
Вихнюк 632
Вишинський 311
Відьмич 248
Війтик Андрей 22
Вільшицький Платон 35
Вінтонів Михайло 378—382, 681—685, 687—690, 692—697
"Вітер" 563, 564, 567
Вітик Семен 22
Вітряний Петро 20, 453, 454
Вітюк Олена ("Дарка Хмара") 183
Владко 116
Власенко (з Карнаватки) 296
Власенко 212
Власенко Мойсей 490
Власов А. 208, 210, 282
Вовк Андрій 761, 762
Вовк Вадим 761
Вовк Василь 762
Вовк Володимир 22, 388
Вовк Іван 611, 623
Вовк Марія 762
"Вовк Федір" 761, 762
Вовкун Петро 486
Вовчук Роман 349
Войнаровський ("Орел") 404
Войтенко Сергій 580, 581
Войтушенко Петро 480
Войтушенко Семен 480
Войцеховський Павло 790
Волинець 404
Волков 625
Волобуєв 598
Воловик Василь 626
Воловченко 637
Володимир 24
Володимир 692, 693
"Володимир" 321
Волошин 791
Волянська О. 805
Воробець Федір ("Верещак") 352, 775, 794, 795, 801
Ворон" 353, 793
Воронов 678, 701
Воронянський 774, 801
Ворохоб Іван 784
Ворохоб Олексій ("Степовий") 783, 784
Восенко (Кримок) 544
Востріков 423
В'юн Галина 291, 298, 299

Гавдьо Григорій "Чернота") 672
Гавриленко Афанасій ("Явір") 782
Гавришків Василь 24
Гаврунтенко Каленник 475
Гадаюк Іван 24
Гайдук Юрій 675, 676
Гак Антоль 259
"Галайда" 22
Галаса Василь ("Орлан") 359, 721, 722, 740, 741, 743, 745, 762, 765, 797
Галина Іванівна (дочка Гусаковського) 345
Галич Василь ("Кайдаш") 776, 777, 792, 796, 798
Галко Володимир 767
Галя (наречена "Ваньки") 522, 523
Гарабач Євгеній 178
Гаран Феодосій 245
Гарашук Іван 488
Гарбар 479
Гарбуз Г.Г. 583
Гарман Іван 22
Гармаш 255, 257, 258, 685, 696
Гармаш Ксеня 324
Гармаш Ніна 324, 325
Гармаш Сергій 322, 338, 383
Гачковський Антон 790, 791
Гейна 449
"Геллер" 722
Гель 286

Геннадій, єп. 100, 169
Герасименко Ілля 350
Герчин Михайло 25
Гетьман Семен 782
Гивель Іван 22
Гидежинський (Гдешинський 464—466, 468, 469) Михайло ("Міша") 449
Гиренко Іван 349
Гиренко Петро 349
Гиренко Трохим 348, 349
Гищак Василь 758
Гібц 227
Гінц 227
Гірний Євген 24
Гітлер 12, 32, 159, 176, 191, 202, 203, 207, 220, 238, 252, 294, 367, 717
"Гліб-Ваня" 296
Глоба Петро 779
Глоба Феодосій 778, 779
Глущенко 479, 491, 494
Гнідик Юрій 22
Говоруха 681, 692
Гога о. 236
Голинний 734
Головацький Михайло 759
Голобородько 805
Головобородько 402
Головченко 788
Голота 150
Голота Дмитро 678
Голотів Мар'ян 753
Голотяка Ілля ("Дніпро") 7
Голояд Галина ("Марта") 357, 722
Голуб 322
"Голуб" 755
Гольчук Юхим ("Квітка") 781
"Гомон" 714
Гонта 9
"Гонта" 527, 528
Гонтар 36
Гончаренко 493
Гончаренко Галина 22
Гончаров 641
Гопть 32
Горбань 219
Горбань Микола 245
Горбач Іван ("Литвин") 576
Горбачов 808
Горбіль Анна 759
Горбунов 383, 687,690, 691
"Гордій" 389
Гордійчук Олексій ("Остап") 669, 672, 673
"Горліс" 722
Горліс-Горський Юрій 262
Горностай Прокофій 781
Городецький 116
Гороховський 117
Горошенко 456
Горошко" 796, 798
Горюн 749
Готь Ярослав 22
Градицька Горпина 344
"Граніт" 299
"Грач" 616
Гребенюк Іван 10, 681, 682, 694
Гребінка 248
Гребінська Катруся 16
Гребінський Борис 16
Гречуха 93, 414

Грига Степан 297-299
Григор'єв 736
Григорович (отам.) 404
Гринченко Василь 783
Гриньків 25
Гринько 342, 405
Гриців Теодор 18
"Грицько" 361. 740, 797, 798
Гричишин Володимир 325
Гриша 524, 525
Гришко В. 738
Гриценко Никифор 425, 431, 433, 434
Грінченко 126, 243, 244, 247, 248
Грінченко В. 784
Грінченко Павло (бухг.) 297
Грінченко Фадей 779
"Гром" 755
Гросул 284
Груша 637, 638
Грушевський 58, 112
Губарєв Віктор 437
Губарєва Євдокія 761, 762
Гуменний Борис ("Палій") 781
Гуменний Борис 783
Гурін Іван 616, 617
Гусаковський Іван 344
Гусяк Дарина ("Дарка") 709
Гусь Андрій 435
Гутник Петро 680
Гутовенко Іван 783
Данилишин 296
Данильченко А. 298
Данишевський Андрій 349
Данів Василь 25
Дацюк Іван 15
Дашченко 497
Двірняк 679
Дворников 408, 411
Де-Валері 592
Дейдей Іван 285, 286
Дейнеко 297—299
Делій Іван 387
Демидов 317, 322, 770, 771
Демкович 783
Демочко 429
Демченко 35, 146
Демченко Марія 417
Дендріс Богдан 691, 692
"Денис" 792
Денисенко (кер. хору) 40
Денисенко 599
Денисенко Ігор ("Тур") 672, 675
Дергач 298
Дерегуз 109
Дереш Катерина 759
Держирук Микола ("Сокіл") 779
Держко Степан 17, 18
"Деркач" 566, 568, 602, 603, 795
Дегтяр 299
Деліхін 701
Дзебас Анна ("Ганя", "Квітка") 776
Дзебас Степан ("Грізний") 780
Дзеканський 643
Дзюба Іван 418, 420, 422
Дигус 291, 297
Дикий Андрій 190
Димитрій, єп. 100, 101, 169
Діденко 627

Дідженко 256
Дідик Галина ("Ан", "Анна") 709
Діонісій, митроп. 254
Діфінбейкер Дж. 806
Дмитерко 685, 690
Дмитерко Андрій 22
Дмитерко Іван 22
Дмитерко Микола 381, 382
Дмитренко Кузьма 791
Дмитренко Сергій 424, 430—432, 434
Дмитрів Василь 755, 756
Дмитрієв 768
Дмитрієв Дмитро 396
Дністрян Семен 7
Добровольський 786
Довбуш 403
"Довбуш" 740
Довгий Антон 786
Доленко Володимир 121, 122, 241—254, 257—260
"Дон" 567, 793
Донець 146
Донцов Дмитро 11, 242
"Дорош" 759
Дорошенко 479, 666
Дорошенко Олександра 761, 762
Драгаліна 240
Драйн 121
Дрига Петро 245, 256
Дружинець Олексій (Войтович Костянтин) 359, 724
"Дуб" 755, 792
Дубенко Сава 775
Дубина 684
"Дубовий" 395
Дубровський Василь 25, 122, 243, 244, 249, 250, 255, 257, 259
Дудка Наум 494
Дудко ("Лемко") 395
Дудник 392
"Дунай" 563, 564, 631, 632, 641
Дуни Г. 237
Дядиченко 126
Дядюра Харлампій 190
Дякович Олександр 7
Дятловицький 125
Дяченко (майор юстиції) 423
Дяченко (повстанець) 479
Дяченко (голова сільради) 679

Енгельс 99, 413

Єгошин 771
Єзерський 256, 257
Єлізаров 120
Єрмоленко 126
Єрмоленко Є. 737
Єрмоленко Я. 737
Єрьоменко 190
Єсипенко 771
"Єфрем" 723, 731, 732
Єфремов 58

Жабченко Петро 480
Жадан 733
Жеваго 119, 120
Желєзняк 272, 273
Желіско Радислав 23
Жилінський Станіслав 389
Жмур Петро 778
Журбенко Іван 496
Журбенко Прохор 481
Журовський 376
Жутько Іван 296

Заац фон 281
Заболотний (архітектор) 129, 130
Заболотний (проф.) 248
Завбліков 736
Завойський В. С. 617
Загайкало Василь 23
Загельський Вячеслав ("Марко") 776
"Заграва" ("Борис", "Кулемет") 740, 741
"Задорожний" ("Артем") 361, 797, 798
Задоя 575—579
Зайко Анатолій 385
Зайцев Дмитро 256
Закопко Віра 435—437
Закусило Степан 785
Залеська Міла ("Люба") 450
"Залізняк" 732, 756
Запольський Василь 779
Запорожченко 259
Затонський 405
"Захар" 797
Захарченко 35, 115, 119
Зборовська Олена ("Ніла") 776
Здерук Іван 345, 346, 348, 349, 350
"Зелений" 16
Зеленська Клавдія 435
"Зенко" 743
Зеров 58
Зиза Терентій 425, 430—432, 434
"Зіна" 263
Зінов"Єва В. 18
Зінченко Василь 326
Зінченко Олексій 318—320
Золотая А. 749
Золотоко 429
Зоренко 639
Зубар Петро 248, 255
Зубик Василь 22
Зубко Григорій 23
Зуф 230

Іван Андрійович 402
Іваненко І. М. 583
Іваненко Микола 454, 455
Іванець Михайло 25
Іванов Микола 389
Іванущенко Геннадій 7
Іванчура Іван 319—321
"Івась" 759
Іващенко Василь 23
Ігнатенко Федір 786
"Ігор"(Яблунів) 359
"Ігор" 441, 724
Ізмайлов 353
Ілля (Гиля) 686
Ільїцький Анатолій 345
Ільків Ольга ("Роксоляна") 357, 706, 709, 711, 721
Ільків Розалія ("Цьоця") 709
Ільченко Григорій 385, 386
Іонеску 461, 462, 466, 467
Ірієє 175
Ірій Андрій 18

Іщенко Євген 791
Іщенко І. 257
Іщенко, капітан 772
Іщенко Микола ("Боренко", "Сергій") 779, 797
Іщук Марія 611, 623
Іщук Микита 701
Іщук Тарас 345—348

Кабанченко 576, 577
Кабасенко Омелян 692
Кабаченко 15, 681
Каганович Л. 41, 405, 411, 602, 610
"Кайдаш" ("Вугляр", "К-13") 741, 744 764, 798
Каленський Андрій 785
Каленський Микола 785
Калєкіна 117
Калинець Михайло 24
Калиниченко Василь 485
Калинович 130
Калиновський 663
Калінеску Арманд 238, 239
Калініченко 387
Калнишевський 303
Кальченко Єлизавета 725
Кальченко Олександр ("Лисиця") 725
Камєнєв 687, 698
Канюка Григорій 788
Каплаушенко І. 474
Капшай Стефан 765, 766
Караванський Ярослав (Мельник Іван) ("Бальзак") 449, 464—466, 468—470
Карагеоргій Юрій 591
Караульщик Антон 347, 348
Карло, король 238-240
Кармелюк 403
Карнаух Іван 577, 578
Карнаух-Єфімець Єлизавета 578
Карпенко Василь 388, 389
Карпець Ніна 384
"Карпо" 740
Катерина II 411, 417
Каток Степан ("Котовський") 576
"Катруся" 776
Кацнельсон 115
Кащенко 112
Квірінг 4
Квочко Іван 771, 772
Кекало 248
Кеніс 789
Керенський 707, 718
Керод Богдан 23
Кирилюк Олександр 456
Кириченко А. 765
Кисіль Дмитро 678
Кисіль Тимофій 409
Кіляр Марія 23
"Клен" ("Максим") 361, 797, 798
Кликов 771
Клим (провідник ОУН в рейху) 132
Клим 686
"Клим Савур" 395
"Клим" 579, 580
Клим Іван ("Митар") 14, 17
Клименко 322
Клименко Микола 640

Климишин Микола ("Недобитий") 13, 21, 26, 31
Климів Іван ("Легенда") 31, 296, 304, 396
Климчук Антон 348
Клюско Микола 497
Клюско Михайло 486
Клюско Роман 497
Ключник 228, 391
Кляйст 192
Книш 263
Кобелецький 114, 115, 117
Кобець Гаврило 770, 771
Кобець Іван 770, 771
"Кобзар" 395
Кобилко 273
Ковалевський Петро 245
Коваль 32
Ковальський Василь 771, 772
Ковальський, проф. 318
Ковальчук Василь 779
Ковальчук М. 710, 714, 728, 730
Ковальчук Прокіп 497
Ковбаса Харитон 424, 430—434
Ковбасюк Марко 786
Ковтун 256
Ковтун Денис 23
Ковтун Іван 778
Ковшук 633, 634
Кодряну Зеля 236—238
Кодряну, брат 240
Кожан Федір 23
Козадаєв 630
Козак 453
Козак Юрко 21, 22
Козеревський Михайло 24
Козій Теодор 23
Козлов (полк.) 378
Козловський 13
Кокіт 625
Колесниченко Юлія ("Оксана") 777
Колідін 736
Колісник 228
Коломієць 768
Колос Петро 786
Комашко Василь 474
Комзол Антон ("Верба") 780
Компаль Григорій 25
Кон 4
Кондратенко 578
Кондуфор Катерина 383
Коник 244, 259
Коноваленко 52
Коноваленко Феофан 628—630
Коновалець 138, 190, 211, 303
Кононенко 260, 382
Кононенко, майор 709
Кононенко Микола 544
Кононученко Марія 785
Кордуба Дем'ян ("Ромко") 183
Корецький Володимир 320, 480
Корж Петро 15, 424, 426—429, 431, 432
Коритник 346, 347, 350
Корінець Дмитро 25
Корнейко 702
Корнейчук 454, 459
Корнієць 93, 405
Корнійчук 93, 148, 405

Корнійчук Каліст рат 778
Коровицький 698
Коротченко Дем'ян 69, 272, 273, 296, 297
Косар 26
Косарчук Давид 700
Косе Микола ("Голуб") 603
Косик Володимир 17
Костін Степан 781
Костюк Євгеній ("Женя") 776, 792
Костюк Леонід 296
Костюченко Яків 496
Котик Іван 15
Котляревський 331
Кофриця 462
Кох Ерік 182, 252
Коцюба Микола 544
Коцюбинський Юрій 342, 405, 416
Кочаровський 103
Кочура Петро 481
Кошеленко Іван 388, 389
Кошиць 113
"Кошовий" 563, 564, 731
Кравець 392
"Кравець" 603
Кравс Микола 17
Кравченко (кер. трестом) 236
Кравченко 392, 623
Кравченко Феодосій 610
Кравченко, бандурист 256
Кравчук 259
Крамаренко 249—251
Крапенко Наташа ("Надя") 464, 465, 470
Красильна Раїса 435
Красильна Таїсія 435
Красніков Іван 767, 768
Краснокутський Федір 418, 421—423
Крейтер 262, 264—266
Кривенко 245, 247, 260
Кривецький 248
Кривий Олекса 285
Кривонос Василь 788
Кривонос Яким ("Наливайко") 448, 456, 457
Криворучко Яким 35
Кривошап Леонід ("Соловйов") 583, 584
Крижанівський Василь 482
Крип'якевич 169
Криппс 128
Кропивницький 331
Круглов С. 620
Кружков 117, 118
Крук Лукіян ("Пилип") 296
Крупа Андрій 679
Крутов 769
Кручаков 118
Кубійович 36
Кубленко 260, 264, 267
Кублицький 250, 251
Кудейко Віра 760
Кудейко Михайло 760
Кудла Михайло 24
Кудрявський Григорій 766
Куза А. 236
Кузьма 692
Кузьменко 24
Кузьменко 698, 700
Кузьменко Григорій 482
Кузьмик 122
Кузьмин Степан 11, 12, 16
Кузьмінчук Петро (Сищук Іван, "Богун", "Беркут") 616, 617
Кук Василь ("Леміш") 12, 359, 395, 439, 741-743, 746, 747
Кукса Сергій ("Щука") 781
Кукурудза Оверко 345, 346, 348, 349
"Кулемет" 797, 798
Кулєлару 461, 465—469
Кулинич Михайло 401, 402, 435
Кулинич Мотря 401
Кулинич Олександр 435, 436
Кулинич Федір 382
Кульбак 119
Кундзич 126
Купрінов 701
Купченко 495
Курилець Василь 790
Курило Володимир 690
Курило Марія 325, 326, 378, 379, 383
Курило-Кримчак Іларіон 326, 329, 335, 378—382, 682—685, 687, 688, 693—697
Курись Тихон 419, 422, 423
Курінський Олекса 24
Куровець Василь 25
Курята Антон 634
Куцило Євгенія 767, 768
Кучер 117
"Кучер" 744
Кучеренко Пилип 190
Кушнарьов 680
Кушнір 32
Кушнір Юрій 23
Лабуза Іван 25
Лабунська Ольга 16
Лавринович Антон 786
Лагутенко 473
Лазаренко 356
Лантвойт Іван 791
Ларжевський Л. 649
Ластовченко Поліна 388
Ле 146, 148
Лебединський 257, 260
Лебедь 4
Лебедь Микола ("Максим Рубан") 179, 181, 394
Лебедь Філімон 387
"Лебедь" 732
Лев 525
Левадний 277
Левадний Іван 11
Левицький Вадим 789, 790
Левицький Михайло 23
Левченко 736
Легета Дмитро 756
Легкий Олег ("Муню") 451, 456, 464, 465, 470
Лайонс Юджин 12
Лемик Микола ("Сенишин") 14
Лемісов 106
"Лемко" 444
Ленін 93, 224, 269, 411, 413, 587
Леонтьєв 575, 577, 579
Лепеха Марія 627
Лех Олег 23
Лєсков Н. 120

"Лис" ("Микита") 361, 797, 798
Лисенко 146
Лисенко Іван ("Байда", "Тарасевич") 649, 650
Лисенко Іван 495
Лисиця 482, 486, 495
Лисовицький Григорій 473
"Лисогір" 353, 793
Лисозуб 565
Лисюк Леонід 784
Литвиненко Терентій 474
Литвиненко-Давидович 416
Литвинова 73
Литвинова Єфросинія 108-110, 112
Литвинчук Тарас 490
Лізін 701, 702
Лініченко 737
Лінк 420
Ліовський Віктор 441, 442
Лобода Анатолій 783
"Лобода" 748
"Логуш" 760
Логуш Катерина 18
Лозицький Іван 23
Лозуряк Анна 462
Ломейко Онисим 15
"Ломовик" 299, 300
Лопатко Юрій 326
Лоскач (Доскач) Антон (Андрій) 789
Лоскач 473
Лошкарьов 128
Лубинець Василь 579—581
Лузани, брати 356, 653
Лукін 770
Лук'яненко Левко 809
Лупенко Антон 787
Лупеско 238
Луцик Іван 23
Лучук В. 785
Любченко Аркадій 259
Любченко Панас 73, 145, 327, 342, 405, 416
Люся ("Майська") 450
Лютий Іван 3, 414

Магар Іван 20, 454, 455
Мадяр Юрій ("Чорнота") 296
Маєвський Назарій 487
Мазепа 304, 666
Мазур Володимир 11, 12
Маївський Дмитро 13, 19
Мак 24
Макарушка Ярослав 25
Макогон 626
Максикевич Орест 462
"Максим" (Кіровоград) 222
"Максим" 580
Максименко 40
Максименко В. 356
Максименко Володимир 789
Максименко Юрій 402
Малашенко 125
Малигін 378
Малий 191
Малиновський 229
Малишко Володимир 384—386
Малов 101
Маловик 267
Малюта 769

Маляр 749
Мандзюк Іван 757
Мантель Михайло 25
Мануїльський 4
Мануйленко Анна 388
Манько 627
Маргун 386
Маревич Іван 699
Мариненко Юхим 384
Мариненко 212
"Марія" 579
"Марко" 616, 795
Марковський К. 727, 728
Маркс 93, 413
"Марта" 361
Мартиненко 248
Мартинець Ярослав 25
Марті Андре 358
Марчак Роман 17, 774, 775
Марченко Василь 489
Марченко Купріян 492
Марченко Омелян 489
Марченко Петро 290, 297, 298,299
Марченков 372, 374, 375
Маслій 787
Матвіїв Денис 22
Матвіїв Юліан 730, 733
Матвіїв Юрій 22
Матієнко 788
Махиня Федір 580
Махно 197
Махов 471
Мацяк Степан 25
"Мачула" 755
Мегедь Михайло 23
Медведєва Валентина 435, 437
Медведчук Володимир 783
Медвєдєв 73
Медвідь Іван 16
Мельник (Татарнівка) 785
Мельник 228
Мельник Андрій 49, 63, 134, 135, 158, 189, 190, 243, 245, 337
Мельник Антоніна 782
Мельник Василь 782
Мельник Віктор 778
Мельник Любов 782
Мельник Михайло 25
Мельник Павло ("Верба") 782
Мельник Параска 756
Мельник Федір 778, 782
Мельников Л. 615, 644, 670, 737, 738
Мельниченко 736
Мендєлєв 383
Мерщій Павло 790
Мешко Іван 760
Мешко Катерина 760
Мешко Оксана 760
Микола ("Богдан") 463, 465-470
Микола ("Май") 461, 464, 465
Микола Васильович ("Бульба") 775, 780, 784, 792
Микола Семенович 333, 335
"Микола" 741, 793, 794, 798
Миргородський 677
Мирон Дмитро ("Орлик", "Андрій") 13, 19, 80, 177,

252, 385, 396
"Мирон" 744
Михаїл, єп. 100
Михайло (син короля Карла) 238
Михайло 327—335
"Михайло" 580
"Михайло", керівник СБ 710
Михайлов Ю. 114
Михайловський 326
Михайловський Леонід 382
Михалко 525
"Мік" 26
Міллєр 32
Міллєр Антон 285, 348, 350
Мінін 4
Мірошниченко 181
Місюк 769
Місюра Сергій 617, 640
Мітін Олександр 487
Міхновський 65, 138, 303
Міхнюк 771
"Мішка" 504
Міщенко Іван 245
Міщенко Михайло 245, 255
Мовчан Андрій 15
Мовчан Богдан 686, 688, 689, 697
"Могила" 134
Мозговий 262
Молдаванов Василь 246
Молодій 24
Молодій Іван 378—383, 681, 687, 691, 698
Молодчиков 678
Молотов 194, 405
Молочкін Олександр 624
Молочкіна Клавдія 624
Молчан Охрім ("Охрім", "Орел", "Море") 775, 776, 792
Моль Степан 778
Мордалевич 4, 474, 484, 486, 487, 488, 492, 496, 498, 501
Мороз Василь 25
Мороз Василь 679
Москаль Юрій 758
Мудрак А. 738, 739
Мудрий 21, 26
Мудрий Ярослав 23
Музичин Іван 755
Мукос Марія 437
Мураховський 628-630
Мусієнко Володимир 321
Мусій Микола ("Муха", "Боротинський") 775, 777, 778, 792
Муха 403

Нагайло Петро 22
Нагорний 714
Назаренко 737
Назаренко Назар 580
Найдьонов 384, 394, 408, 434, 438
Наконечна Анна 759
Нанів Павло ("Орлик") 447
Натанзон 650
Натан-Рибак 115
"Наум" 759
Наумов 188, 492
Наумовський Єгор 617, 618
Невський Костянстин 702
Недужа 246, 256, 258, 260
Недужий 248, 260
Недужі 259
"Нестор" 566
"Нечай" 795
Нечипор Леонід 550
Нечуй 35
Ніжинський І. 680
Нікітенко В. С. 777
Нікітін 625
Ніколаєнко 326
Ніколаєнко 689, 693, 696
Ніколаєнко Афанасій 382
Ніколаєнко, інспектор шкіл 685
Ніколаєнко Костянтин 767, 768
Ніколаєнко Павло 418, 419, 421-423
Нікольський 455
Нікульський Василь ("Посвистах") 445, 446
Новаковський 791
Новик Антон 582—584
Новіков Володимир 425, 431, 433, 434
"Нонка" 361, 797, 798
Няйко Костянтин 22

Оваденко 374
Овдієнко 602, 633
Огієнко (Іларіон, єп.) 254
Огієнко Василь 790
Огір Микола ("Митько") 780
Оглоблин 259
Огневчук Іван ("Ворон") 779
Огородник Архип 782
Оксамитний Іван 384, 385
"Оксана" 263
Оксенюк Петро 34
Оксенюк Ігнатій 24
"Олег" 580
"Олекса" 792
Олексій" 565
Олексюк Антін 24
"Олесь" 395
"Олесь" 746
"Олесь-Юрко" 295
"Олівець" 299, 300
Олійник Антон 804, 805
Олійник Василь ("Нечай") 448
Олійник Порфір 42
Ольховий 492
Омелян" 798
Онопченко Панас ("Високий") 575
Опанасенко 494
Опанасюк 734
"Орел" 461, 464, 465
"Орел" 546, 551, 552
"Орест" 797
"Орест"("Роман") 361
Орищак Дмитро 25
Орищенко 13
Орлик 4
Орлик Пилип 666
"Орлик" 669
Оронський 376
Осанов 236
Осипенко 146
Остроух Іван 576
Охремюк Аврам 701, 702
Охріменко Г. 619

Охріменко М. 619

Пава 20, 455, 456
Павлик Демид 35
Павличенко 733
Павлишин Мефодій (Лісовський Віктор, "Денис", "Денис Вредний") 441, 451
"Павло" 572
Павлович 778
"Павло-Микола" 353, 784, 793, 795, 796
"Павук" 747
Падалка 113
Падалка Григорій 22
Палига 374
"Палій" 565, 566, 568, 794
Пальмов 103
Панасюк 113
Панасюк Василь ("Піп", "Андрій", "Мудрий") 68
Панікадило 790
Панкратов 376
Паньківський 32
"Папаша" 359, 724
Паращак Йосип ("Поросюк") 709
Пархоменко 211
Пасічник Олексій 755
Паскауца 466
Пастельняк 726
Паторжинський 146
Паук 25
Паук Михайло ("Захір") 183
Пашинська Тетяна 700
Пащенко 627
Пащенко Степан 782
Перепилиця 739
Перехрест Феодосія 387
Пержу 457, 459—461
Перов Василь 381
Перперовський Микола ("Коваль") 183
Петлюра 5, 9, 32, 52, 138, 197, 211, 243, 303, 472, 476, 484, 501, 806
Петраковська В. ("Русалка") 776
Петренко 40
Петренко 786
Петренко Юрій 452, 453
Петрик Петро 4
Петрич Олександр 22
Петришин Михайло 725
Петро ("Ворон") 295
Петро I 3, 413
"Петро" 361
"Петро"("Микола") 797, 798
Петров Г. 612
Петровський 146
Петровський Григорій 4, 405
"Петрук" 564
Петрусенко 146
Петрусенко К. 617
Петрусенко Корній 640
Печериця" 566, 567, 793
Питльований 26
Півняк Кор 25
Підвірний Володимир 25
Підгайний Микола 22
Підгорний М. 773
Піддубний Василь 348, 349
Піддубний Іван 245
Підзельський 350
Підласко Ілля 754
Підмогильний 416
Пількевич 790
Пількевич Степан 484
Піхур Павло 640
Піхур(а) П. 617
Плевне Олександра ("Мотря") 450
Плосконіс Іван 212
Плохотнюк 628
По(д)чешинський 789
Побережник Михайло 24
Повар Марія 700
Погляділов 181
Погорілий Григорій 611, 623, 624
Погорілий Олександр 68
Погорілий Федір 611, 623, 624
Подоплечко Григорій 675
Полотняк Іван 350
Полтава Леонід 4, 5
Полуботок 303, 666
Полуведько Кіндрат 244
Помаленький Григорій 245
Пономаренко Володимир 386
Поночевний Олексій 408, 410, 411
Попів 286
Попов Олександр 244, 255, 256, 257
Попонко 354
Порай-Кошиць 257
Порцинський Михайло 263
Порцинський Роман 263
Потієнко 248, 249, 257
Потічний П. 353, 355, 374
Потоцький 663
Потульницька 291
Потьомкін 417
Поцегула 298
Превар Валентин ("Олесь", "Богун") 783, 784
Придибайло Михайло 488, 491
Присяжнюк Михайло 790
Причина Андрій 768, 769
Прищепа(агроном) 16
Прищепа 637
Прищепа Митрофан 321, 322
Продан Дмитро 410, 411
Прокопенко Онуфрій 484
Прокоф'єв 399, 401
Пронченко Михайло 13
Пронькін 599
Пронькін Ігор Олексійович ("Беркут") 672, 657, 668, 670—675
Прохват Іван 22
Прохода-Курило Клавдія 382
"Прохор" ("Богун") 361, 796—798
Проценко 481
Прус Микола 410, 411
Птічкін 741, 743, 747, 765
Пустовойт 109, 111, 114—120
Пустовойт Гаврило 72
Пушкін 416
Пшонюк Іван 24

Радзинський Михайло 781

Радченко" 565, 568
Разумов 653
Ракін 644, 645
Ракін П. 619
Рафальський Григорій 786
Рахубовський 118
Рачко (Рачок) 215
Ревак Кирило 25
Репанова 354
Репецький Борис 99
Рибка 392
Рижик 479
Рильський 129
Рібентроп Й. 43
Різоль Анна 435-437
Ровенко Василь 481
Рогідський 25
Роговик 637
Розгін 649
Розгін Іван 579
Розгін, проф. 101
Розенберг 252
Рокитський 262
"Роман Бувалий" 188
"Роман" ("Старий") 794—798
"Роман" 361, 511, 568, 579—581, 658, 668-670, 672, 673, 676, 744, 752
Романови 411
Романченко 641
Росіл Осип 23
Ротанчук Іван 689, 697
Рубан 120
Рубан Леоніла 106, 107, 111
Рубан Олександр 69—73, 102
Рубан Олександра 105
Рубан Тетяна 105, 106
Рубан Яків 105
Руденко 630, 642, 652, 653, 677
Руденко, ст. лейт. 653, 654
Рудий Кирило 345, 348, 349
Рудобашта 402
Рузвельт 259
Румецак Михайло ("Клим") 183
Русанов Микола ("Свєт") 784, 785
Рухимович 4
Рябоконь 243, 244, 248, 256
Рябченко (жінка) 245, 256
Рясний В. 299, 401, 584

Сабуров О. 188
Савенко Василь ("Філоненко") 99
Савицький 345
Савицький Дмитро 350
Савицький Дорофей 350
Савицький Микола 350
Савлук Федір 350
Савченко С. 69, 70, 125, 130, 131, 241, 260, 268, 670, 676
Савчин Марія 743
Савчук Іван ("Зенон") 775, 777, 779, 780
Савчук Мефодій 778
Савчук Степан (рій Мартинця) 24
Савчук Степан 24
Сагайдачний Євгеній 108—112
Саган Трохим 321, 322
Садовська Антоніна 437
Сазонов Олексій 618
Сак Панько ("Могила") 19
Саліман Г. К. 617
Салодовник 578
Самкаєв 423
Самойленко 493
Самойленко Микола 579, 581
Самосуд 475, 476
Самоук Федір 20, 455
Санжарський Олександр 640
Санчевський Василь 386
Сапіцька Зоя 255, 257
Сапунін 181
Сараєв 356, 750, 762
Сафранчук Павло 785
"Сват" 520
Свердлов Т. 801
Сверщівський 350
Свинаренко Л. 212
Свинченко Максим 638, 639
Світельський Володимир 786
Світлична Олександра 23
Севастьянов 245
"Север" 357, 722, 724
Седененко 181
Седлер 113
Семененко 248, 251
Семенови 356
Семенюк 271
Семиволос 146
Семикін Микола 381, 382
Семчишин 441, 443, 444, 446, 457-465, 470
Семчишина Таїса 464, 465
Сендецький Павло 756
Сеник 245
Сенченко Іван 583, 584
"Сергій" 361
Сергій ("Сірожа") 523, 526
Сергій ("Отченаш", "Дядя") 775, 780
Сердюк З. 602
Сєдов 384, 390, 394, 398, 401, 402
Сидоренко 578
Сидоров 188, 772
Синельникова 325
Синишин Мирослав 25
Сичевський М. 645
Сікорський 178
Сікорський Полікарп, єп. 254
Сіма Горія 239, 240
Скиба Марія 383
Скляренко Микола 321, 322
"Скоб" 741—743, 746
Скок Іван 110, 119
Скорбовенко Іван 679
Скорбовенко Петро 679
Скорик Олексій 768-770
Скоробогатов А. 14
Скоробрюхов 229
Скоропадський Нарцисс 382
Скоропадський, гетьман 99, 211, 267, 268
Скрипник 4, 598
Скрипник Микола 145, 147, 327, 342, 405
Скуз Микола 23
Слєсар Василь 483
Сліпченко 243, 244, 259, 260
Слободенюк Микола 787

Слободян Дмитро 757
Слухай 633
Слухай Карпо 350
Слюняєва 338
Слюсаренко-Воронюк Ніна Петрівна ("Наталка", "Оса", "Дубок") 16, 776, 777
"Смирний" 99
Смирнов 188
"Смілий" 520, 565
"Смішко" 299, 300
Сморшкова Віра 437
"Смушка" ("Семушка") 566, 568
Снітко Яків 418, 419, 421, 422
Соболенко Микола 435
Соболь Петро 787
"Сокол" 732
Соколовський 474, 476, 482, 485, 488—492, 496, 498, 500, 501
Соколовський, от. 4, 275
Соловей Григорій 10
Соловей Дмитро 245, 255, 257, 258
Соловей Оксана 255
Сологор 272
Сологуб 263, 265
Солоїд 273
Соломаха 477
Соломко Павло 418, 419, 420—422
Сонуля 181
Сопівник Йосип 757
Сосненко Володимир 484
Сосновий 255
Сосюра 146, 148
Сошенко Іван 326, 327, 330-333
Співак М. 374, 602, 603
Спольський 692
Стадник Сергій 790
Сталін 3, 37, 41, 90, 93, 137, 145, 146, 148, 158, 160, 174, 178, 202, 220, 224, 236, 294, 340, 342, 411-414, 416, 417, 505, 511, 547, 556, 557, 559-562, 587, 600, 601, 604-606, 614, 615, 633, 647, 648, 655, 659, 662, 715, 716
"Сталь" 731, 732
Старенький І. 737
Старенький П. 737
"Старий" 759
Старов 371
Старух 32
Стасюк Микола 13, 17, 18, 175
Стасько 522
Сташенко Марко 481
"Степ" 473
Степан 686
"Степан" 263
Степовий 32, 36, 698
Стеранка Святослав 23
Стефанович Гаврило 781
Стебко 30
Стеценко 475, 678
Стеценко Н. 737, 738
Стець 789
Стецько Ярослав 135, 179
Столяр Євдоким 483
Столяров 249

Сторожук Михайло 784, 785
Сторубель Анна 435—437
Стрельчук Данило 350
Стрекалов 768
Стриганич Іван 22
Строкач Т. 188, 241, 271—273, 355, 581, 584, 620, 622, 630, 652, 701
Строяновський Григорій 345, 349
Ступак 212
Стує Василь 809
Стьопа (Степан) 523, 525
"Стьопка" 546
Сукало А. А. 645
Сулимовський Григорій 384
Супруненко 130
Сухіно-Фоменко Леонід 381, 382
Суходольський 492

Таран 284
Тарапон Кирило ("Нікіфоренко") 576
"Тарас" 299
Тарасенко 626
Тарасов 402
Тарасюк Борис 809
Таратухін 578
Тверезий 321
Терещенко Іван 767
Терещенко Кузьма 388, 389
Терновський Михайло 580, 581
Терновський Юзеф 691
Терсевський 350
Теслія Степан 18
"Тиміш" 320, 321
Тимко 212
Титар Лілія 389
Тихий Тимофій 425, 431, 433, 434
Тихоненко 734
Тичина 129, 146, 148, 416
Тищенко 258, 689, 696, 697, 696
Ткач 522
Ткач Іван 20, 452
Ткаченко 265
Ткаченко 348, 350
Ткаченко Артем 262
Ткаченко Василь 191
Ткаченко Володимир 450, 456, 458, 464-467
Ткаченко Микола ("Гриць") 625—629
Ткаченко Яків 627
Толочко 778
Томин Микола 25
Томіцький 24
Тріпмахер 230
Трохименко Юлія 402
Троян 714
Труш Іван 578
Тубенко С.Є. 777
Тур Іван 25
"Тур" 279
Тютюник Ю. 404

Укарма Лідія 183
Уляна 38

"Устин" 792
Фадєєв 726
Фальківський В. 416
Фарошивський 758, 759
Федина Василь 23
Федисів Володимир 681
Федоренко 679
Федоренко Микола 28
Федорик Кость ("Мороз") 296
Федорів 21
Федоров 619, 627
Федорчук Григорій 786
Федчун Василь 426, 432—434
Фененко Микола 18
Феофіл, митроп. 121
Фесенко Олександр 10
Фещенко Андрій 350
Фещенко Михайло 345
Філь Володимир 389
Фільковська Марія 782
Флут Микита ("Гонта") 448, 457
Фльорко 522, 523
Фоменко Леонід 687, 689, 690, 697
Фомін 117, 118
Фомічов 318
Фостенко Григорій 616, 617
Фрунзе 4

Хабилик Володимир 688, 697
Хабленко Микола 739
Хапко Михайло 25
Харитон 51
Харитончук Талимон 485
Харченко Микола 786
Харчук 322
Харко Володимир ("Володя", "Сокіл") 776, 779, 792, 795
Хвиля 150
Хвильовий Микола 58, 145, 147, 327, 342, 405, 416, 598
Хворостовський 786
Хибинський Андрій 781
Хитриченко 479, 544
Хмельницький Богдан 146, 148, 304, 558, 655, 662-664, 666, 677, 805
Хмельницький Василь 787
Хмельницький Мартин 787
Хмельницький Сергій 787
Холодняк 246, 255
Хома Василь 17
Хоменко (с. Мар'янівка) 788, 789
Хоменко 494
Хоменко Еміль ("Ясен") 674, 675
Хомут 16
Хоцінський Володимир 544
Хрущов М. 41, 125, 272, 273, 317, 405, 417, 584, 678, 806
Худаковський Кирило 484
Хуторянський 120

Царинник 258
Цвєтухін 736
Целуйко 40
Цибенко Абрам 602, 633
Цибульський 345, 348
Цимбаліст Іван 401
Цимбалко Семен 23
Цинік Євген 758
Цівінда Є.А. 737
Цуп 356

Чабан 15
Чала Олена 402
Чамат Павло 110
Чамата 116, 120
Чарнета Олександр ("Сєвєрцев") 436, 437
Чебан 692
Челюк 643
Чемерис Іван 426, 431, 433, 434
Чепіга Мирослав ("Стьопа", "Курентул") 442, 443, 456, 457, 459, 460, 464, 465, 470
Червінський 257
Чернета Євдокія 435—437
Чернета Іван 436
Чернета Марія 435, 436
Чернецький 354
Чернов 718
"Чернота" 793
Чернявський Олександр 321, 322
Черняєв 243, 244
Черчіль 259
Четвертило Я. 298
Чеховський Іван 788
Чирка 628
Чорна Ірина 796
Чорний Микола 230
"Чорний" 402
Чорних П. 645
Чорноряненко" ("Шура") 295
Чубар 4
Чудновський 125
Чумак Василь 425, 431, 433, 434
"Чумак" 743, 746
Чумаченко 388
Чухрій П. 419, 420
Чушкало Микола 347, 349
Чушкало Петро 347
Чушкан Семен 402

Шабалін 390
Шакітський 423
Шалько 23
Шамара Пилип ("Махно") 576
Шандра Осип 23
Шаповалов 375
Шапошник 235
Шарга Анна 623
Шарга Галина 611
Шаров Павло 626
Шахрай Степан 22
"Шахтар" 792
Швед Тимофій 778
Шевцов 736
Шевченко (Кіровоград) 227
Шевченко 685, 688, 696, 697
Шевченко Катерина 381, 690
Шевченко Павло 497
Шевченко Тарас 38, 63, 303, 331, 392, 403, 666
Шевчук 801
Шевчук Панкрат 35, 782

Шегеда Іван 388
Шендра Олександр ("Матрос") 575
Шепель 404
Шептицький, митроп. 134
Шередега 372
Шерстюк 392
Шимченко Ф.І. 583
Шишак Іван 23
Шишко Василь 386
Шиян 117
Шкандиль Єлизавета 410
Шкапа Пилип 638
Шклярук 737
Шліхта 437, 438, 441
Шльомський Михайло 24
Шовкопляс Анна 382
Шолан 212
Шоломинський Костянтин 780
Шопа Василь 679
Шопен 194
Шорін 768
Шостак Льонгін 285, 286
Шотик Ольга ("Чайка") 779
"Шпак" 711
Шпакович Іван 785
Шпигун І. 298
Штанько Ярослав 178
Штепа 56, 57
Штефан Василь 618, 619
Штефан М. 619
Штуль Назар 484
Шуваров Михайло 418, 419, 421—423
"Шуляк" 564
Шульц Франц 498
Шумський 147, 416
"Шура" 446
Шухевич Роман 357, 358, 706, 709—711, 721, 743

Щепанський Роман 747, 749
Щербанович Ліда 462, 463
Щербина Ніна 191
Щитиков Григорій 437
Щорс 404

Юр Степан 25
Юра 146
"Юра" 361, 395, 797, 798
Юрко 21, 26, 28, 29
Юрченко Михайло 382
Юрченко Олена 782
Юрчик 296
Ющенко Віктор 809

"Явір" ("Ярий") 797, 798
Яворський Богдан ("Мирон") 442, 444, 452, 453
Яворський Володимир 24
Яворський Михайло 22
Якубовський 35
Яловий 579
Яндигадиб 271
Янішевський С. ("Богослов", "Далекий") 657, 658, 670, 671, 675, 740, 795
Ярежчук П. 785
Ярема Михайло 22
Яременко 243, 244, 248, 253
Яремчук Роман 374
"Ярий" 353, 793
Ярмолюк Іван 778
Ярмолюк Терентій 24
Ярославський С. 311
Ясенко 429
Ясенко Василь (Дмитро) 681, 685, 688, 697
Яструбецький Григорій 757
Яценюк Олександр 13, 774
Яцюк Володимир 777
Ященко 256
Ященко Неля 35
Ященко Петро 34

ЗМІСТ

Вступне слово.....3
22.06.1941—1944.....8
1944—1955.....352
Післяслово.....802
Іменний покажчик.....808

Сергійчук Володимир. Український здвиг: Наддніпрянщина. 1941—1955. — К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. — 836 с.

Велику допомогу у пошуку невідомих документів подали керівники і співробітники Державного архіву Служби безпеки України Сергій Богунов, Олександр Іщук, Сергій Кокін, Станіслав Сердюк та Георгій Смирнов, за що їм велика вдячність. Як і директору Центрального державного архіву громадських об'єднань України Володимиру Лозицькому.

Особлива подяка дружині Тетяні та сину Григорію, які активно допомагали у підготовці до друку усіх томів "Українського здвигу".

Художнє оформлення Михайла Черненка.

Технічний редактор Надія Логунова.

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука.

Підписано до друку 16.08.2005. Формат 84x108/32. Гарнітура Мисль. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 44,1. Обл.-вид. арк. 38,1. Наклад 3000. Зам. 5—1337.

Оригінал-макет виготовлено в Центрі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка: 01033, Київ, вул. Володимирська, 60.

Віддруковано в ЗАТ "Віпол", м. Київ, вул. Волинська, 60.